

26m

ISSN 0182-599 X
საქართველოს
საქართველოს

გეოგრაფია

11

1988

ენათოკი

საქართველოს
წიგნების
კავშირების
გამომცემლობა

საქართველოს წიგნების კავშირების გამომცემლობის
საგონებლო-მეცნიერ-მედიკური უბნის

წელიწადი 64-0

№ 11

ნოემბერი, 1968 წ.

საქართველოს საგონებლო-მეცნიერ-მედიკური უბნის

შინაარსი

ოთარ ბილაძე — გენეოლოგი დიპლომიდან 3

პროზა, პოეზია

არნოლ სულაიაური — ში და შინ. ლექსი	16
ნაწილი გომეზაძე — და იმგნა ბრი, რომანი, უაპარტულო	18
თედო ბაქთაძე — ლექსები	58
ჯანო ჯანელიძე — ლექსები	62
მამუკა ციციშვილი — ლექსები	65
მარია აბაშიძე — მოთხრობები	69
მარია კვარაცხელია — ლექსები	73
ტაბუა მუხარბიანი — ლექსები	76
ნოდარ უამბაძე — გატყევილი სიყვ. მოთხრობა	78
გოგა აბაშიძე — ლექსები	102
სოსო ბერიძე — ლექსები	104
დანიელ გრანიანი — ჯორ კვალნი არ გაშვარა. თარგმანი ვალენტინა ტატაშვილი	106

კრიტიკა, პუბლიცისტიკა

ბილაძე ჯანელიძე — კართული მოთხრობის სალინდოლი დღე უფრო ნათელი იმგნა	128
კობა იმედაშვილი — სისულანი დღიების გატყევი	139
ზაზა სინარულიძე — სიტყვა „ბრინჯაოში უფრო დროგამოღე“	149

მეცნიერება

ბააღარ მამულეშვილი — წოდების ტაბელი	153
-------------------------------------	-----

თბ. მეორე გვერდი

მოგონებები, ფაქტები

პავლე ინგოროვას — პავლე ინგოროვას წიგნილები, წინასიტყვაობა რუსულად
დაუშვილის 159

წიგნების მიმოხილვა

ავთანდილ კოკიაშვილი — იგი და მკვლევარი თვითმკვლავობა 166

მთავარი რედაქტორი არჩილ სულაბაძე

სარედაქციო კოლეგია:

ბრ. აბაშიძე, ი. აბაშიძე, რ. ამბუშაძე, მ. ბარძენიშვილი, ალ. გო-
შიაშვილი, ბ. დოჩანაშვილი, კ. კალაძე, მ. ლასური, მ. ლებანიძე,
ე. მალრაძე, ლ. მრალაშვილი, ბ. ნატროშვილი, ს. პაიჭაძე (მთ. რედაქ-
ტორის მოადგილე), რ. პატარიაძე, ჯ. ჩარკვიანი, ნ. წულეისკერი, თ. ში-
ლაძე, ბ. ხარანაული (პ/მგ. მდივანი), რ. ჯაფარიძე, ბ. ჯიბლაძე.

მონოლოგი დიალოგიდან

ქართულ მწერალთა ერთ ნაწილს მიემართებ შეკითხვებით, ვთხოვეთ, გამოუთქვან თავიანთი აზრი ლიტერატურისა და კულტურის, აგრეთვე ცხოვრებასთან შათი მიმართების შესახებ. ვუცქრობთ, მწერალთა მიერ გაცემული პასუხები საგულისხმო და საინტერესო იქნება მკითხველთა ფართო აუდიტორიისათვის...

ჩვენი ქურნალის წინა მუშევიდე-პორტე-მეცხვრე ნომრებში გვსაუბრათ ადგილ გაწერელია, ქვემოთ ქაჩხაძე და გვრამ გეგეშიძე, ამჟამად გთავაზობთ ოთარ ჭილაძის „მონოლოგს“.

ნებისმიერ ადამიანს, რომელიც, მეტნაკლებად, დაინტერესებულია ლიტერატურით, ისიც კარგად ესმის (უნდა ესმოდეს), თუ რატომ იქმნება საერთოდ ლიტერატურა, რა განაპირობებს არა მარტო მის აუცილებლობას, არამედ მის მარადიულობასაც. მაგრამ ეს სრულებითაც არ ნიშნავს, ზოგადად მწერლობისა და კერძოდ მწერლის დანიშნულება, გარკვეული თვალსაზრისით, განსხვავებული არ იყოს, არათუ სხვადასხვა ეპოქებისთვის, არამედ სხვადასხვა ლიტერატურულ რეგიონებისთვისაც კი. ამით იმის თქმა მიიწინაა, რომ თითქოს მარადიული, თითქოს ერთხელ და სამუდამოდ ჩამოყალიბებული შეხედულებაც ემორჩილება დროისა და გარემოს ზემოქმედებას და, შესაბამისად, თვითონაც იცვლება. ამ, თითქოსდა, უბრალო მიზეზის გამო, არაფრით არ შეიძლება, ერთნაირად ესმოდეს თავისი მწერლური დანიშნულება, ვთქვათ, ქართველსა და, ვთქვათ, ფრანგ მწერალს, რამდენადაც ფრანგ მწერალს აზრადაც არ მოუვა ალბათ, მშობლიური ენისა და საერთოდ თავისი მშობლიური ხალხის გადარჩენაზე იფიქროს დღეს (მხედველობაში არა მარტო, რასაკვირველია, საერთაშორისო, მსოფლიო კატასტროფის შესაძლებლობა). ეს ეტაპი ფრანგულში მწერლობამ დიდი ხნის წინ გაიარა, თუკი გაიარა საერთოდ, ზოლო ქართული მწერლობა, ასევე დიდი ხანია, ამ ეტაპზეა „გაჩერებული“. ეს ამბავი, თავისთავად ცხადია, ქართულ მწერლობის ნაკლად ან დანაშაულად არ ჩაითვლება (ამ ზოლო დროს, დამეთანხმებით, ქართული მწერლობა ხშირად გვევლინება ბრალდებულის როლში), სამაგიეროდ, ამის

გამო, ქართულ მწერლობას, ნებისმიერ სხვა სერიოზულ მწერლობასთან შედარებით, გააცილებით მეტი სასიკაცულო ძალების დახარჯვა უხდება, მწერლობა რომ ერქვას დღესაც, ანუ, საკუთარი მეობაც დაიცვას და საერთაშორისო ლიტერატურულ პროცესებშიც მიიღოს მონაწილეობა. მისი „წვლილი“ მსოფლიო ლიტერატურაში, შეიძლება, მიახლოებითაც ვერ გამოხატავდეს მის „შესაძლებლობებს“, მაგრამ საჭიროებ მეტა იმის დასადასტურებლად, დღესაც უაღრესად ცოცხალ, უაღრესად მგრძობიარე და უაღრესად ენერგიულ ორგანიზმს რომ წარმოადგენს.

და მაინც, როგორც არ უნდა ცვლიდეს, როგორც არ უნდა ართულებდეს ან ამარტივებდეს დრო და გარემო, მწერლის დანიშნულება, საბოლოო ჯამში, დღესაც ის არის, რაც გუშინ იყო და ხვალაც ის იქნება, რაც დღეს არის — თანაგრძობა, დაიმედება, გამხმნეება ცხოვრების ლაბირინთში მოხვედრილი ადამიანისა. ამიტომ, გულუბრყვილობა იქნებოდა იმის ფიქრი, თითქოს მწერლის დანიშნულებას რომელიმე ერთი მწერალი, ანდა, თუნდაც, რომელიმე ერთი ლიტერატურული თაობა ასრულებდეს. როგორც „დანიშნულება“ მარადიული, ისევე მისი აღსრულების პროცესიც მარადიულია, განუწყვეტილი... სიზიფდეს ლოდისა არ იყოს, ერთხელ და სამუდამოდ ვერავენ განთავისუფლებება მისგან და ის ლიტერატურაა მნიშვნელოვანი, რომელსაც ამ „ლოდის მთრეველი“ არ დააღულებს, ანუ, უფრო მარტივად რომ ვთქვათ, რომელსაც თაობათა უწყვეტობა ახასიათებს, რომლის ნებისმიერი წარმომადგენელი თავის

საკუთარ „სიზიფეს ლოდს“ ვიზიფება საკუთარი შესაძლებლობების მწვერვალისკენ. ლიტერატურის სიციცხლის უნარიანობას არა მარტო უკვე დაპყრობილ მწვერვალთა, არა მდებ (და აღზატ უფრო მეტადაც) ახალ მწვერვალთა დაპყრობის მოსურნეთა არსებობა განაპირობებს. უშთაპოვებლოდ მწერლობაც ისევე იღუპება, როგორც ოჯახი. ასე რომ, თხოვთმეტსაკუნოვანი ლიტერატურის პატრონები, ჩემი აზრით, იმითაც უნდა ვამაყობდეთ დღეს, ჯერ კიდევ რომ არ განდგომიან ჩვენს მწერლობას ამ ხელობის მიმდევარნი, ერთი ნაბიჯით რომ არ დაეჭებულან თავიანთი არჩევანის სისწორეში, თუმცა კი, არავის გაუკვირდებოდა აღბათ მათი მერყეობა, მათი შინაგანი ბუნების გაორება და ხშირი ცვალებადობა, მით უფრო დღევანდელ, უაღრესად დაძაბულ ვითარებაში, როცა მცირერიცხოვანი ხალხთა უნები სერიოზული საფრთხის წინაშე დგანან და არც თუ ისე იშვიათი შემთხვევაა (რასაც ვიკრეველი, მსოფლის მასშტაბით), როცა ამა თუ იმ მწერალს უკვე დაზოუკადებოდა, პირადად ინიციატივით, მფგომარობისდა შესაბამისად გამოაქვს სათანადო დასკვნები — ან ენას იცვლის, ან, თქვენ წარმოიდგინეთ, ორი ლიტერატურის მსახურობას კისრულობს ერთდგროულად, ორენოვან მწერლად გვევლინება, რაც, თუკი სალად ვიმსჯელებთ, უკრონი და მტერი არაფერი, რაც უნდა მახვილგონივრული თეორიული მოსაზრებებით გაამართლონ თავად ამ მწერლებმა თავიანთი არჩევანი (ენის შეცვლა, ანდა ორენოვნება), მათ არჩევანს, მხოლოდ და მხოლოდ, გარემოსთან შეგუების, ანდა, თუ გნებავთ, თავდაცვის ბიოლოგიური ინსტიქტი წარმართავს და, ამდენად, თავის თავად უკვე არასაკადრის საქციელად აღიქმება ისეთი ინტელექტუალური, უაღრესად გონიერი პიროვნებისგან, როგორც არის, ანდა, როგორც უნდა იყოს მწერალი, მაგრამ საერთოდ არ ამოიღებდა კაცი ხმას ამ ამბავზე, მწერლის (განსაკუთრებით, ნიჭიერის) მიერ ენის შეცვლა, ანდა, მეორე ენის მიმატება, მხოლოდ და მხოლოდ, ერთი პიროვნების გადარჩენის (თუნდაც, კეთილდღეობის), საქმეს რომ ემსახურებოდეს — ერთ მწერალს (გინდაც ნიჭიერს), მით უფრო მშობლიური ენის უარყოფელს, ასე თუ ისე, მაინც შეეღვება ხალხი, დროთა განმავლობაში, დაივიწყებს კიდევ, მაგრამ ცუდი ისაა, რომ ენისადმი მწერლის დამოკიდებულება საერთო სახალხო მასშტაბის აქტია და ამ დამოკიდებულების ნებისმიერ შეცვლას, ისევე როგორც პირველ, გამაფრთხილებელ სენსიბლოგიურ ბიძგს, შეიძლება, გრანდიოზული ხასიათის კატასტროფები მოჰყვეს ერის ცხოვრებაში. ენის შეცვლა ადამიანს

(ესე იგი, ხალხსაც) ეროვნებასაც უცვლის და ერთი გენეტიკური ატმოსფეროდან უცვლელში გადაიყვანს. ენის შეცვლა, უცვლელში უცვლელისა, აზროვნების კონსტრუქციის და, აქედან გამომდინარე, პიროვნების შეცვლას იწვევს. მსგავსი რამ, ჯერჯერობით, ჩვენდა საბედნიეროდ, ქართული მწერლობისთვის უცხო და, მე ვიტყვი, მიუღებელი მოვლენაა. თუმცა, გულსტკივილით, ისიც უნდა აღვნიშნოთ, რომ ჩვენშიაც იყო გარკვეულ ცდები მწერლის ახალი „სახეობის“ დამკვიდრებისა. ჩემმა ნათქვამმა მკითხველი რომ არ დააბნოს, აქვე ვიტყვი, რასაც ვგულისხმობ. პირადად ჩემთვის (იმედი მაქვს, ყველასთვის) წარმოუდგენელია, ქართული მწერალი ერქვას კაცს, რომელსაც ქართულად წერა არ შეუძლია, ანდა, კიდევ უარესი, მიზეზთა სხვათა და სხვათა გამო, სხვა ენაზე წერას ამჯობინებს. მწერლის „ეროვნულობის“ დასადგენად ერთადერთი კრიტერიუმი არსებობს — რა ენაზე აზროვნებს და რა ენაზე წერს იგი. ხოლო ენის შეცვლა, როგორც უკვე ვთქვით, გენეტიკური სტრუქტურის შეცვლას ნიშნავს: იწვებს რა სხვა ენაზე წერას, მწერალი თავის არსებაში იძულებით წვეტს ბუნებრივ გენეტიკურ ხაზს და, უნდა თუ არა, სხვა გენეტიკურ სფეროს უკავშირდება ხელოვნურად. ასე რომ, მე თუ მკითხავთ, გაოცების მეტს არაფერს უნდა იწვევდეს ზოგიერთი ჩვენი კრიტიკოსისა და ლიტერატორის მგზნებარება, როცა კიდევ ერთ რუსულენოვანი თუ კიდევ ერთი გერმანულენოვანი ქართველი მწერლის აღმოჩენას მოგვხარებენ ხოლმე პრესის ფურცლებიდან. ქართული მწერლობა, მხოლოდ და მხოლოდ, ქართულენოვანია და, დარწმუნებული ვარ, ასეთადაც დარჩება ყოველთვის (თუნდაც — ბოლომდის).

წლან ვთქვი, ჯერჯერობით, ჩვენთვის უცხოა ასეთი მოვლენები-მეთქი, მაგრამ ეს როდი ნიშნავს, ჩვენთანაც რომ არ მოხდება როდისმე (თუკი ფიზიკლად არ ვიქნებით), რაც სხვაგან უკვე მოხდა, ანდა ახლა ხდება. ვერც იმით ვინუღებებთ თავს, მოსახდენი მაინც რომ მოხდება, ანუ, თავისთავად, უჩველოდ გადაიჩნება, რაც ღმერთს შეუქმნია, ურთიბლითად საერთოდ დაეკარგებოდა აზრი კაცობრიობის მრავალხმიან, მრავალფეროვან ცხოვრებას. ქართული ანდაზაა — წყალნაღებული ხავს ეჭიდებოდაო — და აქ არა მარტო წყალნაღებულის უიმედო მფგომარებაა ხაზგასმული, არამედ უკანასკნელ ნაბიჯად ზრბოლის, ცდის, შურირგებლობის აუცილებლობაც. ვიდეო ხავსი არსებობს, ყველაფერი არ არის დაკარგული. მწერლის პროფესიაც ხავსის მოჭიდებაა მხოლოდ — თუ ორი კაცი მაინც ლამაზაკობს მის ენაზე,

მწერალს უფლება არა აქვს ხელი გაუშვას ხატს. შორს რომ არ წაივად, ამის თვალნათელი, მე ვიტყვოდი, ამის კლასიკური მაგალითია დავით გურამიშვილის მთელი ცხოვრება და შემოქმედება. გურამიშვილის დროს ალბათ არავის გაუეყირაებოდა ენისა და რჯულის შეცვლა — ქვეყანა ისე იყო არეული, ძალიერ პატრონს ვეღარ სცნობდა, მეფეს არ უდგომებოდა საკუთარ სამეფოში — მაგრამ მან, მშობლიურ ფესვებს მონყვებტილმა, სრულიად უცხო გარემოში, უთვისტომოდ, არა თუ შეინარჩუნა ენა და რჯული (რასაკვირველია, მშობლიური ხალხისა და მშობლიური ლიტერატურის უკვდავების რწმენით), არამედ უაღრესად ქართველ ეროვნულ პოეტადაც ჩამოყალიბდა. ამიტომ, წინა ჩვენ ავუბნევთ მწერლებს თავგზას. დაე, ყველამ იმ ლიტერატურის ნიაღში სცადოს ბედი, რომელსაც განგვებამ მიაკუთვნა და არა რომელიმე თეორეტიკოსის ტინმა თუ აქემებამ. ან ცხოვრება (თუ გნებავთ, ბედისწერა) აკუთვნს ჩვენს მაგივრად არჩევანს, ანდა ჩვენ თვითონ ვირჩევთ, ისევე და ისევე, ცხოვრებიდან გამომდინარე. მსგავსი შემთხვევა იმდენად ბევრია მსოფლიო ლიტერატურის ისტორიაში, მათი ჩამოთვლა შორს ნაგვიყვანს. ერთი კია, ვინც ირჩევს, ერთხელ და სამუდამოდ ირჩევს, ან აქვთ დგება, ან — იქით, რადგან ერთდროულად დგომა აქვთაც და იქითაც, არ შეიძლება. ეს არამარტო ლიტერატურისთვის არის მავნე, უკადრისი საქციელი, არამედ საერთოდ მწერლური და, თუ გნებავთ, საერთოდ ადამიანური ზნეობისთვისაც.

წელან უკვე ვთქვი და, თქვენი ნებართვით, ერთხელაც გავიმეორებ, რომ ამა თუ იმ ლიტერატურის სიღიაფს მისივე მწვერვალების სიმარცხე კი არ განაპირობებს მხოლოდ, არამედ, თუ შეიძლება ასე ითქვას, მისი ყოველდღიურობაც — ანუ — მისი მსახურების ყოველდღიური, ხელუბდაკაპინებული შრომა, მიუხედავად ყველაფრისა, შრომა იმ რწმენითა და იმედით — რუსთაველობას თუ ვერ უშესაღებ, რუსთაველის ფენომენს მაინც შეუნარჩუნებ საიმედო (საკუთარი ოფლითა და სისხლით ჩაფლანბებულ) საფუძველს. ასე რომ, არა მარტო „თანამედროვე“, ანუ, მიმდინარე, არამედ საერთოდ ქართული ლიტერატურა თანამედროვე, დასაბამიდან დღემდე, რამდენადაც, ქართული ლიტერატურის ჩანახახვიც ნამოჭრელ პრობლემათა უმრავლესობა დღეიაც გააფასტრქლია. ნამდვილი ლიტერატურა ყოველთვის თანამედროვეა. ღმერთმა დაიფაროს, ასე არ იყოს ეს იგავე სიყვედილი იქნებოდა ლიტერატურა. თუმცა, იმასაც გააჩნია, რას ვვულის-

ხმობთ თანამედროვეობაში, ჩვენი თვალსაზრისით, რა განაპირობებს ლიტერატურის თანამედროვეობას. პირადად მწვერვალისთვის გასათანამედროველად სრულებითაც არ მიმაჩნია საჭიროდ ჟურნალისტური ჩარევა ყოველდღიურ ცხოვრებაში. ლიტერატურა თანამედროვეა არა ყოფის სურათების დეტალური აღწერით, არამედ ყოფის ერთი სურათიდან მეორეში გარდამავალი ენებისა და განწყობების მარადიულობით. ასევე არა მგონია, რამე საერთო ჰქონდეს ამ საკითხთან ქართველი მკითხველის ერთგვარ „გაცივებას“. მე მგონი, ეს ხელახლა აღმოჩენილი და, ამდენად, ჩვეულებრივი მოვლენაა, ვიდეო — ახალი, ჩვენი დაცინების დამადასტურებელი კოდექსი უბედურება. ჩვენი ლიტერატურის მესვეურები ყოველთვის უჩიოდნენ მკითხველის ამგვარ „სიცივეს“, მაგრამ აქვე უნდა შევთანხმდეთ იმაშიც, რომ ნამდვილი მკითხველი ისეთივე იშვიათობაა, როგორც ნამდვილი მწერალი. ჩემი აზრით, ჩვენი ლიტერატურის მესვეურებაც ყოველთვის ის მკითხველი ყავდათ მხადველლობაში, რომელსაც, საკუთარი უნიგუნობისა და უკულტურობის გამო, თვალი სულ უცბოსკენ გაურბის, ყველაფერი უცხოური მოსონის, ენაც კი, თუნდაც იმიტომ, უცხოურს შემონიშნება რომ აღარ სჭირდება, რაკი უცხოურია, კარგიცაა, შენი კი, მით უფრო შენი თანამედროვე, ჯერ საფუძველიანად არცაა შეფასებული და, ღმერთმა იცის, შეფასდება თუ არა როდისმე. ეს მარტო ქართველი მკითხველის ნაკლად ვერ ჩაითვლება, ეს ზოგადსაკაცობრიო თვისებაა, ძნელად მოსარევი, რამდენადაც, ჩვენივე ყოვლისმომცველი და მარად ამოუნურავი ცნობისმოყვარეობიდანაა ამოზრდილი. ამ სენითაა შეპყრობილი მსოფლიო მკითხველი და, მართლაც, განა ცოტა შემთხვევად და, როცა სამშობლოში შეუშინველად დარჩენილი მწერლები სამშობლოს გარეთ აღმოუჩენიათ? აქვე ნამდვილი მკითხველის დასაცავად იმასაც ვიტყვი, რომ მე, რატომღაც, პირიქით „მეჩვენება“ — ამ ბოლო დროს, მე მგონი, იმატა ჩვენში ნამდვილი მკითხველის რიცხვი და, მიუხედავად მრავალგვარი, მრავალმხრივი დაუბრუნებისა, მაინც გაიზარდა ინტერესი სწორედ მშობლიური ლიტერატურის მიმართ. მაგრამ ეს როდი ნიშნავს იმას, თითქოს მკითხველი (გინდაც, ნამდვილი) რაიმე მონაწილეობას იღებდეს შემოქმედებით პროცესში. უკეთეს შემთხვევაში, ის ამ პროცესს ასრულებს. მისი გამორჩენა იმის დამადასტურებელია, მწერალმა თავისი გასაკეთებელი უკვე რომ გააკეთა და გაკეთებულს, ანა თუ კარგი, ვეღარც მიამატებს რამეს, ვეღარც მოაკლებს, მკითხველმა ისეთი უნდა მიიღოს ის (ან არ მიი-

ლოს), როგორც არის, მწერალი კი უკვე ახალ ნაწარმოებზე ფიქრობს, თუკი საამისო ძალა კიდევ შესწევს და საამისო სურვილიც აქვს, თუკი არ ირწმუნა, უკვე რომ დაწერა, რაც უნდა დაწერა, უკვე რომ შექმნა საკუთარ შესაძლებლობათა მაქსიმალურად გამოხმატველი ნაწარმოები, „რომელსაც ვეღარ დამღუეს, ვეღარ აჯობებს შემოქმედებითი თვალსაზრისით“. როგორც კი ამას იწამებს მწერალი, მისი საქმე ნასულია, ვეღარაფერს შექმნის ფასეულს, როგორც არ უნდა პონტრესებდეს მკითხველს მისი შემოქმედება. ზემოთ ვთქვი, მკითხველი შემოქმედებით პროცესს ასრულებს მეთქი. ახლა კი დავამატებ, რომ მხოლოდ მისი აქტიური ჩარევის შედეგად იწყება სულ სხვა პროცესი: ნიგნის დამოუკიდებელი ცხოვრება, მისი მინიერი სიკვდილზე და, შეიძლება, მისი უკვდავბაც-რაც უფრო ერთდარებული და ადლოიანია მკითხველი, მით უფრო მალე აღმოაჩენს ხოლმე ახალ ნიგნს, თუკი, რასაკვირველია, საერთოდ ღირსია სიკვდილისა ის ნიგნი. პირადად მე, ჩვენი მკითხველის ღრმად ერთდარებულიობისა და შეუძვარი ადლოიანობის საუკეთესო, დადასტურებად მიმართა ნანა შენგელიას „მცირე განმარტება“ ლეო ქიაჩელის „გვაფი ბიგვას“ არასწორი ნაკითხვის თაობაზე; ეს მართლაც მცირე განმარტება, უპირველეს ყოვლისა, იმის მაუწყებელია, ყველაფრის მიუხედავად, ჯერ კიდევ რომ მიმდინარეობს ჩვენში ლიტერატურული ცხოვრება და, სხვა რომ არაფერი ვთქვათ, ეს „მცირე განმარტებაც“ ქმარა იმის ნიშნად, თუ როგორ გვესმის დღეს მწერლობა და როგორ ვკითხულობთ საერთოდ მხატვრულ ნაწარმოებს. სხვათაშორის, ნანა შენგელიას მოსაზრებები მოგვიანებით პროფესიონალმა ლიტერატორებმაც გაიზიარეს, მაგრამ ეს კი არ არის მთავარი, მთავარია, მთლად ხელიდან წასული რომ არ ყოფილა ჩვენი საქმე და ჯერ არამარტო ნიგნის დაწერა, არამედ, რაც უფრო უფრო მეტია, ნიგნის ნაკითხვაც შეგვეძლება. შეიძლება ეს რომელიმე თეორეტიკოსის „თვალსაზრისს“ არ ამართლებდეს (სხვათაშორის, ყველაზე დიდი გულსიკვობა ქართულმა თეორეტიკოსებმა გამოიჩინეს ეგრეთწოდებული „ქართული პროზის ფენომენის“ მიმართ, რომელიც, გვირდოდა თუ არა, არაქართულმა ლიტერატორებმა „მოგახვიეს“ თავს), მაგრამ არც ჩემი დავიკრება უნდა იყოს მთლად უსაფუძვლო. თუმცა, მწერლის დავიკრებას თეორეტიკოსებისთვის დიდი ღირებულება არა აქვს: ჩვენ ხომ გულთ ვნობავთ და არა გონებით? მაგრამ, ასეა თუ ისე, ზემოთ ნათქვამიდან გამომდინარე, მე მხოლოდ ოპტიმისტურად ვუყურებ ჩვენი ლიტერატურის მომავალს, თუკი, რა-

საკვირველია, საამისოდ აუცილებელი ყველა პირობაც შევეიცნობს ხელსაყრელად, როგორც კერძოდ საქართველოში, იქვე მათოდ მსოფლიოს პოლიტიკური, ეკონომიური და სოციალური ცხოვრების ხვალისდელ დღეს, თორემ, მარტო იმის იმედზე ყოფნა, რომ „სამყაროს სილაშაზე იხსნის“, ჩვენს დროში, რბილად რომ ვთქვათ, გულუბრყვილობა იქნება და მეტი არაფერი.

მართალია, მე თვითონვე ვთქვი, ჩემი თეორიული მოსაზრებები დიდად არ ფასობს-მეთქი, მაგრამ სრულუბნითაც არ არის აუცილებელი, სიტყვაზე დამიჯეროთ. მწერალი ისეთი უცნაური არსებაა, შეიძლება, მოულოდნელად წამოსცდეს ის, რასაც ლიტერატურის მკვლევარები მთელი სიკვდილზე უშედეგოდ დაძებნენ. ამიტომ, გავკანონრდები და ჩვენი მწერლობის დასაცავად კიდევ ერთ მოსაზრებას გამოვთქვამ: ლიტერატურა კულტურის საფუძველია, კულტურის საყრდენია და, თუნდაც ამიტომ, არაფრით არ შეიძლება წარმატებას მიიღწიოს, ანუ, გარკვეულ მსოფლიო სტანდარტებზე ამოღდეს, დაუშვათ, თეატრალური ცხოვრება და, რაც კიდევ უფრო ანგარიშგასანეცია ამჟამად ჩვენითვის, თარგმანის კულტურა იმ ქვეყანაში, რომელსაც მძღვერი ლიტერატურული ტრადიციები არ გააჩნია. ქართულმა თეატრმა მსოფლიოს ყურადღების მიპყრობა რომ შესძლო, ამაზე აღბათ იოლად შევთანხმდებით (თუმცა, ყველა სიხარულით როდი აღიარებს ამ ფაქტს). ასევე, არანაკლები მნიშვნელობის (რასაკვირველია, ლეოქიაჩელი, მხოლოდ და მხოლოდ, ჩვენი მწერლობის მასშტაბით) ფაქტად მიმართა, დევუშვათ, „უღისეს“ თუნდაც ასეთი დაგვიანებული დაბადება ქართული მწერლობის ნიაღში (თარგმნილი ლიტერატურა ხომ მშობლიური ლიტერატურის განუყოფელი ნაწილია; ანდა, შექსპირის თხზულებათა სრული გამოცემა ქართულ ენაზე, რაც მსოფლიო მასშტაბითაც იმეთათი შემთხვევაა. როგორც მოგახსენებთ, ყველა ნიგნი თავისებურად რთული და ძნელად სათარგმნიელია. „უღისეს“ თარგმნა კი საერთოდ წარმოუდგენელია ისეთ ენაზე, რომელსაც ღრმა ლიტერატურული ტრადიციები არ ახასიათებს და რომელზედაც დღესაც არ იქმნება ჭეშმარიტი მხატვრული ნაწარმოებები. განვითარების ნებისმიერ საფეხურზე მდგომ ხალხს, მოსალოდნელია, ჰქონდეს საკუთარი ფოლკლორი, ანუ, თხზულებს ლექსებს, ლეგენდებს, ზღაპრებს... და ცეკვა-სიმღერით მოგვიტხრობდეს თავის თავგადასავალს, გვიხატავდეს თავის ყოფნა — მაგრამ პროფესიული თეატრისა და თარგმნილი ლიტერატურის, მხოლოდ და მხოლოდ, უმადლესი კულტურის გამოხატულებ-

ბაა. მიხედვლობაში მაქვს უშეღავათო, უკომპრომისო დამოკიდებულება, როგორც მეორე ადამიანის გარეგან სახესთან, ანუ, ხატთან, ისევე მის შინაგან ბუნებასთან, ანუ, სიტყვასთან. „უშეღავათო და უკომპრომისო“-მეტეო, რამდენადაც, ხელმოწერის ეს დარტყმები იწვევს „სულის მოთქმის“, „უკან დახევის“ საშუალებას — სათარგმნელი ნაწარმოების თავისუფალი გადამღერება, რასაკვირველია, გადკლებით იოლია, ვიდრე მისი ზუსტად (თუნდაც, მაქსიმალური სიზუსტით) გადმოტანა მეორე ენის სტიქიაში. პირველ შემთხვევაში მთარგმნელს შეუძლია თავისუფლების სახელით გაამართლოს ნებისმიერი მარცხი; მეორე შემთხვევაში კი მთარგმნელი ორიგინალის მონაა და ეს ნებაყოფლობითი მონაბა აძლევს მხოლოდ სტიმულს, გაუტოლდეს ორიგინალის სიმაღლეს.

რაც შეეხება თქვენს მომდევნო შეკითხვას, აველი თუ არა უახლოეს წლებში ქართულ ლიტერატურულ სინამდვილეში „სასწაულს“ და ასე შემდეგ, თქვენი ნებართვით, პასუხისგან თავს შევიკავებ, რამდენადაც, ასეთ „შეკითხობაში“ მწერლის საქმე არ არის. შემოქმედებით პროცესს იმდენი წერტილიანი პრობლემა, ბუნდოვანი საკითხი, რტუსი, ქარავმა თუ ვარაუდი ახლავს თან, უბრალოდ, ერთი ნაბიჯი მაინც რომ ნიაქციოს მწერალმა გურადდება, თანაც სერიოზულად, თავფიხინად გაიხილარება შიგ. ეს კი ნამდვილად არ ეკადრება, უფრო სწორედრალა დაბნევა უნდა, როცა ისედაც დაბნეულია, ისედაც ალაღბებულად დაეძვბს იმას, რისი სახელიც წესიერად თვითონაც არ იცის ჯერ და, ვიდრე იპოვდეს, დაახლოებითაც ვერ წარმოიდგენს, როგორ გამოიყურება მიზეზი და მიზანი მისი უგზო-უკვლო ზეტილისა არსაიდან არსაით მიმავალ გზაზე...

შეიძლება, ვინმეს ესამუშოს, არ მოეწონოს შემოქმედებითი პროცესისა და ამ პროცესის ერთადერთი მონაწილის ასე არასახარბილოდ წარმოადგენა, მაგრამ, როგორც ასეთ დროს ამბობენ ხოლმე, ფაქტი უცუტია — მწერლის ნიჭსა და უნარს მისი საქმიანობისთვის უღალსად, სისხლხორცილად საჭირო მადონს ადგილსამყოფელის ცოდნა კი არ წარმართავს, არამედ ურყევი, ლამის ქუმშარიტებასთან გათანაბრებული რწმენა იმისა, აუცილებლად რომ უნდა არსებობდეს ბუნებაში მსგავსი მადანი, ამდენად, როგორც ნებისმიერი ძიება, მწერლური ძიებაც აღლსსიერი. მწერლური წარმატება-წარუმატებლობა ძირითადად ეტრეტნოლოგიულ „იღბლიანობასთანაა“ დაკავშირებული. რაც უფრო იღბლიანია მწერალი, მით უფრო უკეთ ეძებს და მით უფრო მეტსაც პოულობს. ყოველ შემთხვევაში, ეს განუწყვეტელი ძებნა და პოვნა მისი

დანიშნულება და არა ლიტერატურის თეორიის საიდუმლოთა, თუნდაც ქმნისმეცნიერება სინტერესოთა, ამოცნობა-აქრტსმეცნიერება, სპორტში კიდევ შეიძლება მსგავსი ექსპერიმენტის ჩატარება, დასაშვებია, თამაშის დაწყებამდე, უფრო ზუსტად კი, თამაშის მსულელობისას, მოვთხოვთ მაცურებელს, ანდა თავად სპორტსმენებს, საუკეთესო მოთამაშის დასახელება, რომელიც მიმდინარე თამაშის ბედს აუცილებლად მისი გუნდის სასარგებლოდ გადაწყვეტს. თუმცა, ნებისმიერი სპორტული თამაშის ბედიც შემთხვევითობასა და მოულოდნელობაზეა დამოკიდებული — თავისუფლად შეიძლება, სახელგანთქმულ მოთამაშეს იქამდე ყველასთვის უცნობმა მოთამაშემ აჯობოს. მაგრამ, სპორტისგან განსხვავებით, ლიტერატურაში „სასწაულები“ არ ხდება. აქ ნებისმიერი „მოულოდნელობა“ უფრო კანონზომიერია და ხანგრძლივი, ერთობლივი მცვაფინგობის ნაყოფს წარმოადგენს. არადა, ლიტერატურული ცხოვრება, შინაგანი წესებითა და კანონებით, ალბათ დიდად არც განსხვავდება სპორტული ცხოვრებისგან. აქაც ხდება „მოთამაშეთა“ გადარჩევა, დახარისხება, დაჯგუფება, გამოცალკავება... აქაური ატმოსფეროც პროგნოზებითა და ვარაუდებითაა დამუხტული.

ლიტერატურაზე და საერთოდ ხელოვნებაზე ფიქრი, მსჯელობა და კამათი — ერთერთი უძლიერესი სულიერი მოთხოვნილებაა გამოვითცნობიერებელი ადამიანისა. ასე იყო დასაბამიდან, ასე იქნება ყოველთვის. მაგრამ ყველა ახალ თაობას თავისი სინჯი და საზომი მოაქვს და ცდილობს თავისებურად, ახლებურად, თანამედროვეობის პოზიციიდან ახანას, განმარტოს, შეაფასოს ხელოვნების ესა თუ ის დარგი. თავისთავად ცხადია, ლიტერატურული ცხოვრება, გარკვეული თვალსაზრისით, ხელს უწყობს ლიტერატურის შემდგომ განვითარებას, მაგრამ აქაც გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება თავად „ცხოვრების“ დონეს. ამიტომ, დასავლეთის მიზაძევა, ანუ, დასავლეთის მეთოდებით ცვლვაპირთა ჩვენს ლიტერატურაში მიმდინარე პროცესებისა ალბათ არ გამოგვაფეგება, არ გამოგვაფეგება თუნდაც იმ უბრალო მიზეზის გამო, ლიტერატურული ცხოვრება შედარებით დაბალ დონეზე რომ დგას ჩვენში. ლიტერატურული ცხოვრების დონის დაცემა ინტელიგენციის შინაგანი გათიშვის შემდეგ გახდა მხოლოდ შესაძლებელი. ინტელიგენცია, რომელიც თავისი არსითა და მონადებით ქვეყნის მოაზროვნე ნაწილის გავრთიანებას გულისხმობს, ვინრო პროფესიონალურ სფეროებად დაიშალა და, რაც კიდევ უარესია, თვითუღმა სფერომ თავისი დანიშნულებაც პროფესიისდა შესაბამისად დააკონ-

კრება. „სხვათა“ სატიკიარი არა თუ არ ეს-
 მით, გაგონებაც არ უნდათ. რასაკვირველია,
 ძალიან სასიამოვნოა ჩემთვის, ნებისმიერ
 ეროვნულ საკითხთან დაკავშირებით ხალხი
 მაშინვე მხერლობას რომ მოიკითხავს ხოლ-
 მი, მხერლები სად არიანო, მაგრამ განა ნა-
 კლებად უნდა იგივე საკითხი, დაუფრებთ,
 მხატვარს, მუსიკოსს, ეკონომისტს, იურისტს-
 სა თუ ქიმიკოსს? განა პროფესია ინტელი-
 გენტს ანთავისუფლებს მისი უპირველესი მო-
 ვალუბობისგან — იყოს საკუთარი ხალხის
 უნებათა და მისწრაფებათა გონიერი წარმარ-
 თელი? მაგრამ ისიც უნდა ითქვას, რომ
 ჩვენში ამგვამად ინტელიგენტის ახალი სახე-
 ლბა გაერცხლებული (დიახაც რომ გაერცხ-
 ვებული, რადგან თუკი მართლა წარმოად-
 გენს ის ანგარიშგასაწინე ძალას, მხოლოდ
 თავისი სიმრავლით), რომელსაც, რასაკვირ-
 ველია, არ შეუძლია აქტიურად ჩაებას ქვეყ-
 ნისათვის სასარგებლო საქმიანობაში, რად-
 გან ღირითადად საკუთარი ქეთილდღეობის
 მოწყობითა და საკუთარი პატივმოყვარეობის
 დაკმაყოფილებითაა დაკავებული. ასე რომ,
 თავისუფლად შეიძლება ითქვას, ჩვენ ჯერ
 კიდევ არ ვიცით „ლიტერატურული ცხოვრე-
 ბა“, რამდენადაც ჯერ არც უნარი შეგვწევს
 სიმართლის თქმისა, არ გავგანჩნა ქვეშარ-
 ტი მხატვრული ნაწარმოების შესაფასებლად
 საჭირო გემოვნება, გვიჭირს პირადულზე მა-
 ლა დაუფრებოთ საზოგადო, არ ვფლობთ
 ზუსტ, მკაცრ, უწყვეტ კრიტიკიუმებს, რის გა-
 მოც ადვილად ახერხებს აღზვევას შემთხვე-
 ვითი, თავისი არსითა და ბუნებით, ანტილი-
 ტერატურული მოვლენა, რაც თავის მხრივ
 საუკეთესო პირობებს შექმნის კარიერიზმს,
 ამ უმძღაურეს და, ჯერჯერობით, ლამის
 ერთადერთ სტიმულმატორს ჩვენი ლიტერა-
 ტურული ცხოვრებისა. ასე კი იმიტომ ხდე-
 ბა, რეალურსა და არსებულს ლეგენდა რომ
 გვიჩვენია, ცაში გაბანრულ წეროებს ვეპო-
 ტინებით, იფუმალისა და რომანტიკულს ბუ-
 რუსში ვახვეთ ჩვეულებრივ ბანალობასაც კი
 (რასაკვირველია, ისევ და ისევ ჩვენი უჭულ-
 ტურობისა და პროვინციალობის გამო), საე-
 რთოდ რომ არ შევამჩნიოთ ჩვენი მხერლო-
 ბის მარადიული ქვრივობლობით გამოზრდი-
 ლი ერთ-ორი, თუნდაც, შეუხედავი, უფერ-
 ხორცო წინილა. ნდომის, ამოხსნისა და
 სწავლის გინი, რაც ოდესღაც ნამდვილად
 გვახსიათებდა, ჩვენდა შეუმჩნეველად, დრო-
 თა განმავლობაში, წრეგადასულმა განურჩე-
 ვლობამ და ყოვლად გაუმართლებელმა გულ-
 გრილობამ შეგვიცალა. იმდენი ვიძახებთ —
 არცოდნა არცოდნაო — უეცრობა ლამის პა-
 ტიონების კრიტიკიუმად გვაცეცა. არადა,
 უეცრობამ, შეიძლება, ისეთი ცოდევი ჩაგვა-

დენინოს, ლმერთმა კი არა, ეშმაკებაც ვლარ
 მიგვიტევოს.
 შერქმენული
 „ცისფერი ყანდლები“, უმზგანმზგანმზგან მიმი-
 ტომაც იმსახურებენ ჩვენგან პატივისცემას,
 არარსებული ლიტერატურული ცხოვრება
 რომ გაითამაშეს არარსებული თეატრის სცე-
 ნაზე. სინამდვილეში, ლიტერატურული ცხოვ-
 რების ილუზია შექმნეს მხოლოდ და ეს იმ-
 დენად ეფექტური (რასაკვირველია, მათი იმი-
 ტერების წყაღობით) და იმდენად მოულოდ-
 ნელი (რასაკვირველია, ჩვენი მოუშნადებლო-
 ბის გამო) აღმოჩნდა, აქამდე „ცხოვრობთ“
 იმ ცხოვრების ინერციით. დასაუღეთში კი
 ლიტერატურული ცხოვრების დონე მაღალია.
 ყოველ ათწლეულში, შეიძლება, არც იქ იმა-
 დებთან ახალი სერვანტესები და პრუსტები,
 მაგრამ სერვანტესისა და პრუსტის შემდგა-
 ბელთა „თვალთახედვის არე“ განუწყვეტილი
 იზრდება, მათდამი უდიდესი, უანგარო სიყ-
 ვარულისა და პატივისცემის გამოც. დასავ-
 ლეთის ლიტერატორები ხანდახან განგებაც
 ტებენ ხოლმე განგამს და ასე იმიტომ იქვე-
 ნიან, უკეთ მომზადებულნი რომ დახედენ
 ლიტერატურის მოსალოდნელ „ქრისიანება“
 და „სიყვდილება“, თორემ, არა მგონია, ჩვენ-
 ზე ნაკლებად იცოდნენ, ხელოვნების, განსა-
 კუთრებით კი პოეზიის სიყვდილი წარმოუდ-
 გენელი რომაა, ვიდრე ადამიანი იარსებებს
 ამ ქვეყანაზე. პოეზია დედამიწასავით ბებე-
 რია, მაგრამ იმავე დედამიწასავით, მარადი-
 ული განახლებების და გაახალგაზრდაების
 უნარიც გააჩნია. ადამიანი, შეიძლება, ყო-
 ველთვის ერთნაირი გულისხმიერებით არ
 ვუიფობოდეხ ხელოვნების ამა თუ იმ დარგს,
 მაგრამ ეს ხელოვნების ამა თუ იმ დარგის
 სიყვდილზე კი არ მეტყველებს, არამედ ერთ-
 ხელ კიდევ წარმოაჩენს ადამიანის ბუნების
 ევოლუციურობას. წარმოაჩენს მის სულიერ
 მდგომარეობას მისივე მარადიული გზის ამა
 თუ იმ მონაკვეთზე და, ამდენად, მისი გაუ-
 ცხოვებაც, ვთქვათ, პოეზიისადმი, ისეთივე
 ჩვეულებრივი მოვლენაა, როგორც დღელამში-
 დასა და უელინდის დროების მონაცვლეობა.
 მაგრამ როგორც არ უნდა იყოს ადამიანის
 სულიერი მდგომარეობა გზისა და დროისა
 ამა თუ იმ მონაკვეთში, მიუღწეველსკენ
 ღტოლვა და იფუმალის ამოხსნის გინი მა-
 ინც მის გამოსარჩევ თვისებად დარჩება, რაც
 თავისთავად იმის გარანტიაცაა, ყოველ წამს
 რომ შეუძლია სინათლისკენ შემობრუნება,
 ყოველ წამს რომ შეუძლია ამაღლება, ოდეს-
 ლაც, უკეთეს დროს, მისივე ხელით შექმნილ
 შედეგებამდე. საამისოდ კი, პირველ რიგში,
 ცოდნაა საჭირო. ცოდნა ყველასთვის კარგია,
 მაგრამ ჩვენ, ქართველებს, მაინც სხვებზე
 მეტის ცოდნა გვჭირთებს. იმიტომ კი არა,
 სხვათა ჯობნის, სხვებთან თავის მონონების

ტინით რომ ერთ შეპყრობილნი (როგორც შეიძლება მოეჩვენოს ვინმეს), არამედ ჩვენი ყოფნა-არყოფნის ელემენტარულ საკითხებში რომ გავრცევთ ფრთულად.

როგორც უკვე ვთქვით, ქართული მწერლის დანიშნულება ცოტა განსხვავებულია და სასებით ბუნებრივია ეს ამბავი — ქართულ მწერალს ყოველთვის მზად უნდა ჰქონდეს მასუხი ნებისმიერ ეროვნულ, სოციალურ, ეკონომიურ, პოლიტიკურ, ისტორიულ გოგრაფიულ თუ კულტურულ კონფლიქტთან დაკავშირებით, მაგრამ, ამავდროს, რკინისბურთი მოთმინებით უნდა იკავებდეს თავს „წვრილმანი კინკლაობისგან“, და, მხოლოდ და მხოლოდ, იმ გადამწყვეტ მომენტს ელოდებოდეს, როცა არ ჩარევა უკვე დანაშაულისა. მასუხის გაცემას, ემოციურ შეტად გონიერება და, თავისთავად ცხადია, კოფინა ყირფება მწერლსა მასუხი კი იგივე მთავრანარმობია, ანუ, მშობლიური ხალხის სულიერი პოტენციის ყველა ურთი თვალნათელი მთავალით. ამიტომ, ჩვენი ნებისმიერი ნაწარმოები ელემენტარულად უნდა გამოირჩეოდეს თავისი ადამიანურობით, კაცობრივობით, კეთილშობილური პოზიციით, სინათლით, გაგებისა და მიტევების რწმენით. საპირისპირო შემთხვევაში, ადვილი შესაძლებელია, ყველა ჩვენი ისტორიული უბედურება ისევე ჩვენს პირადულ თვითებებს მიანერონ და დანაშაულად ჩავითვალონ, რისი მაგალითობიც, სამწუხაროდ, ბევრია და უმად მოიმატებს, ვიდრე მოიკლებს მომავალში. რამდენადაც ჩვენი მაგინებლების უაღრესად არაუთუკური საქციელი, ზოგჯერ მათივე დაბნეულობითაა განპირობებული, ვიდრე ჩვენდამი მტრული დამოკიდებულებით. მართლაც, რა მტრობა უნდა ამოქმედებდეს, მაგალითად, ამერიკელ გამომცემელს, რომელიც ჯავშუვით, ჯვარსა და სტეტიცხოველს, ქართული სულიის სიმბოლოებს, სომხურ კულტურას ნიკაუთენებს; ანდა რა უნდა სჯადეს რუს მივინიკოს, რომელიც ჩვენივე დეუდერობით ხსნის „ჩვენს ქუჩებსა და ოჯახებში“ მშობლიური ენის იგნორირებისა და დანაგვიანების მაგალითებს. ღმერთმა ხომ იცის, ერთიც სედება და მეორეც! მაგრამ, გარკვეული თვალსაზრისით, ისინიც მართლები არიან: განა ჩვენი არხეიონობის ბრალი არ არის, ასე დაუკითხავად რომ აფთხურებს ხელს ჩვენს ეროვნულ საგანძურში ყველა ამკლელ-ამხელელი? განა ჩვენი განუსჯადობის ბრალი არ არის, ძირითადად არაქართული წარწერებით რომაა გადაჭრებულნი ჩვენი ეკლავები და დაბა-სოფლები, ჩვენი ქარხნები-ა და ფაბრიკების ტერიტორიები, ჩვენი დასვენების კერები თუ სპორტული მოედნები? განა ჩვენი უკულტურობის ბრალი

არ არის (რატომ დაეცა ჩვენი კულტურა, ეს სხვა საკითხია) ჩვენი უკულტურობის ნაწილი ქართულად რომ აღარ ვადრულვს ღამარს, ქართულ სკოლებში რომ აღარ შეყავთ ბავშვები, აქაოდა, მაინცდამაინც, ჩვენი სკოლები უნდა გამოვიდნენ პარტიზმები და მეცნიერები, უზრუნველყოფილნი რომ იყვნენ მთელი ცხოვრების მანძილზე? ვაი ასეთ უზრუნველყოფას! მაგრამ საცა სამართალია, განა როდისმე ავუხანით, განუფარტებო ობიექტებს, მისი საქციელი იგივე სამშობლოს ღალატია რომ არის? აი ავუხანია, ანუ განგომარტავს. სამაგიეროდ, ჩვენი პრესა, რადიო და ტელევიზია დაუზარებლად, დაუზოგავად ამთრახებს ნარკომანიას, ალკოჰოლიზმს, პროსტიტუციას, რითაც უმად აღვივებს კიდრე სპობის ამ მართლაც რომ საბოლოო მოკლენებს, თუმცა, მიზნად, რასაკვირველია, მათთან ბრძოლა აქვს დასაბული. უცილობა და პროვინციალიზმი გაცილებით სახიფათოა, ვიდრე ზემოთ ჩამოთვლილი ნებისმიერი მანკიერება. ნარკოტიკი რომ მაგენ ნივთიერებაა, ამის ცოდნა სრულებითაც არ ქმარა მის მოსასპობად. დიდი, მე ვიტყვდი, გადაწყვეტი მნიშვნელობა აქვს ბრძოლის შეთოდებასა და ბრძოლის კულტურას. არ შეიძლება, მაგალითად, ექიმის ანდა მასწავლებლის სახელს ამოფარებული მოჩივი ვიგინდარას მხილვებისას, საერთოდ ექიმი და მასწავლებელი ვაგინოთ, როგორც ვიქცევით ხოლმე, რადგან, სხვა თუ არაფერი, ყოვლად წარმოუდგენელია, ჭეშმარიტმა ექიმმა ავადმყოფს წამალი მოპაროს, ანდა ჭეშმარიტმა მასწავლებელმა მოწაფეს ფული გამოსძალოს. ამიტომ, ჩვენი წინდაუხედაობისა თუ მოუთმადებლობის გამო, შეიძლება, გაცილებით დიდი ბოროტება ჩავიდინოთ, ვიდრე ათასი ცრუ ექიმი და ცრუ მასწავლებელი ჩაიფინდა; შეიძლება, საერთოდ ამ უკეთილშობილესი და უწმინდესი მცნებების გარეშე დავტოვოთ ადამიანი. ასე კი იმიტომ ხდება, ცუდს რომ ვანზოგავდებით, ხოლო, კარგს ვაფუჭებთ და ყველაფერი ეს არ სცილდება საგანუთო ციბა-ცხულების ფარგლებს. ესე იგი, გარდა ღანძლევისა და დუმილისა, არაფერი კეთდება მდგომარეობის შესაცვლელად თუ არა, გამოსასწორებლად მაინც. ისევე არ გვიანტრუქებს, სად, რომელი რუსუბნელოცის უმადლეს სასწავლებლებში ჩაირიცხება ჩვენი „კოდნასმონყურებელი“ ახალგაზრდობა, რომლის უკანაც ამოუწყებელ სიყარვილედ რჩება მიტოვებული, სასიყვილოდ განიკრული სოფლები და რომლებსაც მხოლოდ საკუთარი კეთილდღეობა, მატალიალური უზრუნველყოფა, „ხალხში გამოსვლა“ ინტერესებს და ამიტომაცაა სულერთი, სად მსწავ-

ლის, რას იხნავლის, რა ენაზე იხნავლის... ჩვენი მიზნები სიმრავლეს მიველტვით ყველაფერში (ეგაა რომ, გამრავლება არ გვინდა, ანდა აღარ შეგვიღია) და გვაინფიცება (თუ შეგნებულად ვიფიქსებთ), სიმრავლე გავუფასურების საინინდარი რომაა. ერთი მეორეს განაპირობებს: სიმრავლე აუფასურებს, უფასურება ამრავლებს. „ასი ათასა აჯობებს, თუ გამორჩევით მცნელიაო“ — ჯერ კიდევ როდის გვანაველიდა რუსთაველი და, მართლაც, კაცმა რომ თქვას, რა ისეთი ძნელი მისახვედრია, ბევრ ცუდს ცოტა კარგი რომ სჯობს. მაგრამ ჩვენ (უბედურებაა, აბა, რა არის!) მიიჩნე ბევრი ცრუ ინიფინერი, ბევრი ცრუ ექიმი, ბევრი ცრუ მისწავლებელი და, თუ გნებავთ, ბევრი ცრუ მწერალი გვიჩვენია.

სხვა რომ არაფერი ვთქვათ, სიკეთის ჩადენასაც ცოდნა ჭირდება. გაუზარებლად, უშიზოდ ჩადენილი სიკეთე (რაც, სხვათაშორის, ყველას საკმაოდ გვეხერხება), ხვალ და ზეგ, შეიძლება, უკვე ბორტებად გარდქმნილი დაგვიბრუნდეს უკან. ჩვენი დღევანდელი ვითარებით თუ ვიმსჯელებთ, სიკეთე არც ერთგანზომილებიანი მცნება ყოფილა. ყოველშემთხვევაში, სხვათა თვალში, თურმე, სრულებითაც არ გამოვიყურებით: ისეთებად, როგორებადაც თავი წარმოგვიდგინია. ბევრს, თურმე, არა თუ მოსონს, აღიზიანებს ჩვენი ბუნება, ანუ, ჩვენი სულიერი მოთხოვნილება ყველას გამაჰინძნებინსა, ყველას მოეფერება, ყველას დამეგობრებისა და, რაც მთავარია, უკანასკნელი ლუკმისა და ისედაც პატარა ჭირის განიარებასა ყველასთვის, ვინც კი უღუამაპურად და უჭეროდ დაუტოვებია ბედსა თუ უბედობას. ჩვენ რომ უფრო მეტი ვიცოდეთ, ვიძრე ვიცით, აღბათ იმასაც ადვილად შევაშინევდით, გუმინ სხვათა შემფარებლები, დღეს მიიწვამიანც დაჯერებული მასპინძლები რომ ვერა ვართ საკუთარ სახლში. რამ გამოიწინა ეს, ამის გარკვევა ახლა არ მოხერხდება, მაგრამ ამის გარკვევაში მხოლოდ მოგვეხმარება, თუკი გულისყურით მოვისმენთ დღეს ჩვენს მიმართ გამოთქმულ ნებისმიერ საყვედურს, დაიცინვასა თუ გინებას, გამოვაცალკავებთ, რაც ნამდვილად ჩვენ შეგებება და მშვიდი გონებით განვსჯით, გავანადიზებთ, ავწონდავწონით („აწონ-დაწონე“ უნდა ვისწავლოთ, ცხოვრება თუ გვინდა) და გამოტანილი დასკვნების გათვალისწინებით გავაგრძელებთ ჩვენს უბოლოვო გზას. ჩვენგან რომ წასვლა არ უნდათ ჩვენს ყოფილ ხიზნებას და სტუმრებს, ეს ძალიან კარგია და (რაც არ უნდა ილაპარაკონ) მიიჩნე ჩვენს კაცთმოყვარობასა და ხელგაშლილობაზე მეტყველებს, მაგრამ, მშინია, ისე არ გამოვიდეს, ბოლოს, ჩვე-

ნივე გულუბრველობის გამო, ჩვენ თვითონვე აღმოვჩნდეთ ზედმეტად სტუმრად ქვეშ. ასე რომ, ჩვენგან, საერთოდ უარსებობისგან და განსაკუთრებით კი ქართველ მწერლებისგან და უფროებლად ნათქვამ ყველა სიტყვას, შეიძლება, ათასნაირი კუდი გამოვებას და ათასნაირი, ჩვენგან გაუთვალისწინებელი მნიშვნელობა შეემატოს.

მწერლის ძირითადი საქმიანობა წერაა. ის თავის სამუშაო მაგიდასაა მიჯაჭვული სამუდამოდ, ამირანივით, და ღმერთმა ნუ ქნას, თავი აიშვას როდისმე. თავაშეხებული, ანუ, მოვალეობისგან განთავისუფლებული მწერალი, თავაშეხებულ ამირანისგან განსხვავებით, უმწლო, უფერული არსებაა — ვერც შურისმაძიებლად გამოდგება, ვერც ახალ-ახალი გმირობების ჩასადენად. მაგრამ თუკი გარემოება მოითხოვს, რასაკვირველია, მწერალმაც უნდა გადადოს გვერდზე კალამი. მწერალი გაცილებით რთული და გაცილებით ბევრის მომცველი მცნებაა, ვიდრე ჩვეულებრივი ინდივიდი და, უნდა თუ არა (უფრო სწორედ, გვინდა თუ არა ჩვენ), განუწყვეტლივ მონაწილეობს თავისი ერის ცხოვრებაში (სიკეთის შემდეგაც), გაჩენის დღიდანვე „ჩართული“, როგორც თქვენ ბრძანეთ, „ერისთვის კრიტიკულ, ექსტრემალურ სიტუაციებში“, ნათლად გამოხატული, ერთხელ და სამუდამოდ ჩამოყალიბებული და, რაც მთავარია, მისი ხალხისათვის მისაღები მწერლური პოზიციით. ყველა მწერლის შემოქმედება მისი ეროვნული კულტურის წიაღში იღებს სათავეს და, მშობლიური ხალხის სულზე გადავლილი, მსოფლიო საგანძურთა უკიდურეს ოკეანეს უერთდება. თავს ნებას მივცემ და ერთხელ კიდევ გავიმეორებ, რომ ეს გზა, თავისი ხიფათებითა და საოცრებებით, ოდისევის გზასა გავს და მწერლისგან დიდ შინაგან დამაბულობასა და სიჯიუტეს მოითხოვს — ამ გზაზე დამეგობარი არც ცდუნებებისგანაა დაზღვეული და არც გონების დაკარგვისგან. ამიტომ, შეუძლებელი რომ შესძლოს, მას თავისი პენელოპე სჭირდება, ანუ, მეორე ადამიანი, როგორც თქვენ ამბობთ, „განსაკუთრებულად ძვირფასი და ახლომელი“ (სულერთია, ჩვეულებრივი მკითხველი იქნება ის, თუ პროფესიონალი ლიტერატორი), რომელსაც სჯერა, რომელიც ერთგულია ოდისევისისა. როგორც უკვე ვთქვით. მწერალი, ამვე დროს, ჩვეულებრივი ადამიანია, ჩვეულებრივი მოქალაქე (ელიოტის ბიოგრაფები სწერან — ნეიმან ამინდში კალმუბასა და ქოლგის ხმარობდნო) და არაფერი განსხვავდება ერის ნებისმიერი წარმომადგენლისგან. მართალია, ერთი ანტიკურ ხანის ფილოსოფოსისთვის პოეტი (ამ შემთ-

ხვევაში — მწერალი) „მსუბუქი, ფრთოსან არსება“, მაგრამ ეპიკურიზმის არაერთგზის გამოხდარა მონღე ამ „მსუბუქი, ფრთოსან არსების“ დიდი, ეპიკურიზმის ცხოვრებისა. ასე რომ, არც ერისთვის თავის განწმენვა — ამ სიტყვის პირდაპირი მნიშვნელობით — მისთვის უცხო რამ, რისი სამწუხარო მაგალითებიც მრავლადაა მსოფლიო ისტორიაში. „სამწუხარო“ კი იმიტომ, მწერლის დაღუპვა უცხოეთის განსაკუთრებულ ფაქტს რომ წარმოადგენს და ურის ცხოვრების ყველაზე ბნელსა და მძიმე მონაცვეის ემთხვევა, როცა, მტრისა და მტრების შორისგამიზნული ვერაგობისა და დაუნდობლობის წყალობით, თეთრისა და შავის გარჩევის უნარი ქვეყანაში ყველას დაკარგული ბქვს, ახალგაზრდობა უაზრო, უმიზნო დროსტარებით ეკლავს თავს, გლეხი მომხდობლობის ფრთხილად შეკრობილი, ხოლო მწერლის გარწმომი თანამემამულეთაგან აღარაფრია დაარწმინდი მისი ქვეყნარტი შესაძლებლობებისა და დანიშნულების მცოდნე.

ამიტომ, ცოტას ავტორები და ორივე სიტყვას ბარემ აქვე ვიტყვი მწერლისათვის „განსაკუთრებულად ძვირფასი და ახლოვლი“ ადამიანის შესახებ, რომლის არსებობაც, ჩემი ღრმა რწმენით, პერიოდით აუცილებელია ნებისმიერი მწერლისთვის და ვისაც ასეთი ადამიანი არ ჰყავს (საბედნიეროდ, პირადად მე მყავს და მისი „ვიზის“ გარეშე უფრო არცერთი ნაწარმოები არ გამოიშინა ფართო მკითხველის სამსჯავროზე), მთელი სიცოცხლე იმას დაეძებს, რამდენადაც, უმიზნობა გაცილებით დამტრგუნველია, ვიდრე ვთქვით, უსახარობა. ჩემი გაგებით ეს ის ადამიანია, რომელსაც არა მარტო მოსმენა შეუძლია, არამედ ჭკუის დარღვევაც. ასეთი ადამიანი, რასაკვირველია, იშვიათია არა მარტო ჩვენს სინამდვილეში, არამედ მთელი ჩვენი ლიტერატურული არსებობის მანძილზე და მაინც, ის რომ არა, ალბათ ბევრს დაკარგავდა საერთოდ ლიტერატურა. მხატვრულად რომ ვთქვათ, შემოქმედების უკიდურესო ოქტანში შეტუტებულ მწერალს ის, ერთდროულად, შეუჭრის მაგივრობასაც უნდა და იმ პატარა ძრავისაც [ანდა, სულაც ნიჩხის], რომლის მეშვეობითაც შეუჭრისკენ უნდა წაიყვანოს მწერალმა თავისი ნაწი. ხოლო, უფრო მარტივად თუ ვიტყვით, თავისი არსებობით, არა მარტო ამხნეებს მწერალს მუშაობის პერიოდში, არამედ რაღაც-რაღაცებს „კარნახობს“ კიდევ რუმად, სხვების ზურგსულა. ამგვარი „თანააარსებობისა“ თუ „თანამშრომლობის“ შესახებ ყველაზე ბოლოს მკითხველი იკავებს და ასედაც უნდა იყოს, რამდენადაც, მკითხველს მწერლის მხაპროდუქტია აინტერესებს და არა ამ პროდუქტის შექმნის საიდუმლოებანი.

მწერალი ციდან არ ვარდებო. ისე ჩვენს შორის, ჩვენსათვის იზრდება ყოველწუგით, იმავე პერიოდით, იმავე ზღვრულად მსუბუქად განდებით... და იმ ლიტერატურული ტრადიციების გამგრძელებლად გვეკლავება მომავალში (ამაზე, მგონი, ზემოთაც ვილაპარაკეთ), რომელსაც თავიდანვე, ძალდაუტანებლად შევისისხლობრება ხოლმე. მაგრამ ეს სრულბოთაც არ ნიშნავს, თითქმის მისთვის სხვა ლიტერატურული ტრადიციები არ იყოს ანგარიშგასაწვეი. ოღონდ, სხვა ლიტერატურული ტრადიციები უფრო გონებრივი საზრდოა, ვიდრე სულიერი — ანუ — იმის შექმნაში კი არ ეხმარებიან ისინი, რისი შექმნაც ევალება, არამედ, იმის ვარკვევაში — სწორედ ქმნის თუ არა, საერთოდ, რასაც ქმნის. ამიტომ, რაც მეტი იყოს მწერალმა, მით უკეთესია მისთვისაც და ჩვენთვისაც — მით უფრო ნათლადაა გამოკვეთილი მისი გზა სხვა უთვალავ გზათა შორის და მით უფრო ადვილი დასადგენია, თუ სად იღებს სათავეს და საით მიემართება ეს, მისგანვე შექმნილი, მისივე გრწმობებითა და ვნებებით მოკირწყლული, მისივე ცრემლითა და სისხლით მოწმული გზა. აქედან გამომდინარე, არ შეიძლება ყველა ქვეყნარტი მწერალი თავის თავსაც არ აუთვინებდეს იმ მწერალთა რიცხვს, რომლებიც პირადად მოსწონს. სანინალობეგო შემთხვევაში, მის ბოლომდე არა აქვს ვარკვეული არც თავისი დანიშნულება და არც თავისი შესაძლებლობა. იმას კი არ აკეთებს, რისი გაკეთებაც ევალება, არამედ, რისი კეთებაც მოსწონს. მწერალს კი თავისი საქმიანობა არა მარტო მოსწონს, არამედ უყვარს კიდევ — სერიგო, უნდა თუ არა, მაინც უნდა ვარკვევოს ბოლო როგორ, რანარად, დღის რომელ მონაკვეთში, „როგორი სულიერი განწყობილებისას“ ქმნის ის თავის ნაწარმოებს, დილით მუშაობს თუ ღამით, დამჯდარი თუ დანოლილი, პერიოდულად თუ სისტემატურად, ზომიერად თუ გონების დაკარგვამდე — ნაქლებად საინტერესოა. უფრო სწორედ, ეს მაშინაა საინტერესო, როცა მწერალი უკვე სამუდამოდ იმეფდრება ადგილს, როგორც მშობლიურ, ისე მსოფლიო ლიტერატურაში და არა მარტო მისი შემოქმედება, არამედ მისი პირადი ცხოვრებაც საყოველთაო განსჯისა და კვლავადობების საგანი ხდება. რასაკვირველია, ამასაც დამსახურება უნდა — შემოქმედებითაც და ცხოვრებითაც — მიიკლი ნაბიჯებიდან სულის უკანასკნელ ამოხდომამდე. ამის გამოცაა ალბათ, პრესის ფორცლებზე ახალი სახელის გამოჩენა განსაკუთრებულ ინტერესს რომ ბადებს ჩვენში. სულიერითა, რას გვთავაზობს ეს ახალი სახელი — რომანს, მოთხრობას, ლექსსა თუ პიესას, პუბლიცისტურსა თუ კრიტიკულ ნერლის — რადგან

მწერლის ნიჭიერების დასადგენად ღირსი კი არ არის გადაზნევი, ანდა ავტორის გვარი და სახელი (თუნდაც უკვე ცნობილი), არამედ ის ახალი, „დღემდე განუფიქრელი“ ტიპიერი და სიხარული, სიძლიერე თუ უმწიბრობა, ბოლოს და ბოლოს, ის სიცრუე თუ სიმართლე, რომლის გაზიარებასაც ავტორი გვიპირებს, რასაკვირველია, იმ ოსტატობასთან ერთად, ურომლისოდაც ვერავითარი „გაზიარება“ ვერ აღიქმება მხატვრულ ნაწარმოებად. მაგრამ, სამწუხაროდ, უნდა დაგვათავსოთ და მეც ვაღიარო, „სულ უფრო და უფრო რომ შირს, ძველდება ვერანაღვის გვერდების შევსება ნიჭიერი, საინტერესო, ორიგინალური ნაწარმოებებით“. განსაკუთრებით ჩვენთვის, მწერლებისთვისაა ძნელი ამის აღიარება. მაგრამ, კაცმა რომ თქვას, რომელ ლიტერატურულ პერიოდს არ ანუხებდა მსგავსი პრობლემა? განა ყოველთვის ნამდვილის სიმცირესა და „ბანალურს, პროფანულს ლიტერატურული პროდუქციის კატასტროფულ ზრდას“ არ უჩიოდნენ ლიტერატურის ნამდვილი გულშემატკივრები? ამის მიზეზები თქვენც ჩამოთვლილი გაქვთ შევითვისებ ბოლოში და ვერაფერს დავაშაბტებ, ოღონდ, რაკი თავიდანვე ვაღიარო ჩემი ოპტიმისტობა (თუ არ გჯერა, რატომღა წერ?), შევეცადები თქვენც გაგიწილოთ არც მთლად უსაფუძვლო, მაგრამ არც მთლად შეუვალი შიში. განა ტალანტის თვისება სიმრავლეა? განა შექსპირის ეპოქაში ყველა შექსპირი იყო? - განა შთაგონება ფეხბოულცვლელად დგას მწერლის სამუშაო მაგიდასთან? განა „სინამდვილის მუქისმეტეი ვაპროზაულება“, როგორც ერთხელ უკვე ვთქვით, მკითხველის გაუცხოებასთან დაკავშირებით, ჩვეულებრივი ევოლუცია არ არის იმავე სინამდვილისა? თქვენ, რასაკვირველია, ფაქტს აღნიშნავთ, ფაქტი კი ჯიუტია, მაგრამ თუკი ინტორიული მაგალითებით ვიმსჯელებთ შექსპირს სიტუაციაზე, აღნიშნული ფაქტი მომკვიდრებელი არ უნდა იყოს ქრწმარედი ლიტერატურისთვის. დროის ქურაში ხომ სწორედ შემთხვევითი და ყალბი იფერფლება! მარგალიტს თუ ფერი შეეცვალა, მაშალს ჩააყლაკებენ და მამლის კუჭნაწლავში გამოვლილი, პირველყოფილ ბრწყინვალეებს იბრუნებს. ეს, შეიძლება, არაპოეტური შეფასება იყოს, მაგრამ, ჩემი ღრმა რწმენით, „ფერშეცილი“ ლიტერატურასაც უნდა ახასიათებდეს მარადიული „გამობრწყინების“ უნარი. ავტორების სიმრავლე კი, გარკვეული თვალსაზრისით, ლიტერატურისადმი, ანდა, თუ გნებავთ, ლიტერატურული ცხოვრებისადმი გაზრდილი ინტერესის გამოხატულება-ცაა და თუ არ ამტარებს, არც აფერხებს „კიდევ ერთი რუსთაველის“ დაბადებას. მაგრამ,

რალა თქმა უნდა, მისი „დასაჯერებელია“, დღიოდღე რომ ძნელდება მწერლის გარჩევა, თუნდაც იმიტომ, დღეს გვერდებზე ყველა ნიგნე, რეცენზენტებისა არ იყოს, ზოთაც ქართული ლიტერატურის შენაძნებად რომ მიაჩნიათ. კრიტიკისგან ყველას თავისი ადგილი რომ ჰქონდეს მითითებული, ეს მოვლენა, თავისთავად ცხადია, ნაკლებად შემაშფოთებელი იქნებოდა. განურჩევლობა ახნევს მკითხველს; დაბნეულობა, როგორც მთგებსუნებიათ, გულგრილობის საფუძველია; გულგრილობა, თავის მხრივ, ხელს უწყობს ზოგადად ლიტერატურისადმი აგაფებული, ცინიკური დამოკიდებულების დამკვიდრებას (დამერწმუნეთ, ძალიან მჭიკრს ამაზე ლაპარაკი მე-20 საუკუნის მინორულს), აგაფებული, ცინიკური დამოკიდებულება კი ერის სულიერი და გონებრივი ცხოვრებისთვის მომკვიდრებელი სენია — აქედან იწყება ადამიანის დაბრუნება გამოქვაბულის წვედიადში, ინსტირქტების სამეფოში, რაც ჩვენს მკითხველს დიახაც რომ არ ეკადრება — რუსთაველს, გურამიშვილს, პარათაშვილს, ილიას, აკაკის, ვაგა-ფშაველას, გალაქტიონის დიდებული აზრდოლები არ მისცემენ ამის ნებას — ამიტომ, არავითარ შემთხვევაში არ უნდა მიიყვანონ აქამდე არც იმ ავტორებმა, რომელთა ერთფეროვანი, ცარიელი და, ამიტომაც, არაფრის მძიმელი ნიგნები, ლოთის სიჯიუტით, მიიწვევენ ნიგნის მალაზიების დახლებსკენ, და არც იმ რედაქტორებმა, გამომცემლებმა თუ კრიტიკოსებმა, რომელთა შეგნებული თუ შეუგნებელი მონანილეობითაც გამოდიან ეს ნიგნები სამწიფოზე. რა თქმა უნდა, აღბათ სხვა, უფრო ძნელად შესაძრნევი და ძნელად დასაჯერებელი მიზეზებგერი არსებობს, რომელთა გარკვევა ასე ჰიპარად ძნელია, მაგრამ, როგორც უკვე ვთქვით, „ფაქტი ჯიუტია“ და საქმეს მიხედვაც ჭირდება. „მეტი სინათლე“ — კი ვიმეორებთ ხშირად გოეთეს უპანასკნელ სიტყვებს, მაგრამ სინათლესაც დაანახვა უნდა. ყოველ შემთხვევაში, ზურგი არ უნდა შეეციკოთ, დარაბები უნდა გავულოთ, ოთახშიც რომ შემოვიდეს; კი ვუჩივით „პროფანული ლიტერატურული პროდუქციის კრიტიკულ ზრდას“, მაგრამ არავითარ ღონეს არ ვხმარობთ ამ პროცესის შესაჩერებლად. პირიქით, უნებლეთ (აღბათ უნებლეთ), ხელსაც ვუწყობთ ამგვარი პროდუქციის ხელგონურად გამრავლებას.

სხვათაშორის, ხელოვნებისადმი და კერძოდ პოეზიისადმი მკითხველის „ერგვარ გაცივებას“, რაზედაც ზემოთ ვილაპარაკეთ, ჩემი აზრით, ბუნებრივ გაიოლებამაც შეუწყო აღბათ ხელი. მაგრამ განა მართლა ასე უკიდურესობამაღვან მისული ჩვენი მწერლობის

საქმე, როგორც ჩვენი კითხვა-პასუხიდან შეიძლება მოეჩვენოს კაცს? მე მგონი, იმდენს მომცემიც ბევრი გაკეთდა და კეთდება დღესაც. შემთხვევითი არ უნდა იყოს ისიც, შესამჩნევად რომ გაიზარდა, ამ ბოლო დროს, ინტერესი ჩვენი ლიტერატურისა და საერთოდ ჩვენი კულტურული ცხოვრების მიმართ, როგორც საკავშირო, ისე მსოფლიო მასშტაბით. რამდენადაც მე ვიცი, ბევრ ევროპულ ქვეყანაში ჩვენი დღევანდელი ლიტერატურის ნიმუშები თავიანთთვის მიუღწევალ დონედ მიაჩნიათ. მაგრამ ამაზე ლაპარაკი ჩვენი საქმე არ არის, ჩვენ, მწერლები, შორი გზის მგზავრები ვართ და ეპიზოდური ნარმატივებით თავია დამშვიდება არ გამოგვაადგება. „ჩვენ“ — მეტიმ, ამ შემთხვევაში, სხვევას სახელითაც იმიტომ ვამბობ, ლიტერატურას კლდეტური შრომის ნაყოფად რომ ვთვლი მაინც, მიუხედავად მისი ნებისმიერი ნარმოადგენლის ხაზგასმული, უადრესი ინდივიდუალობისა. ყველა მწერალი თავის განსაკუთრებულ ყანას კი შკის, მაგრამ, საბოლოო ჯამში, ყველა ერთ საქმეს ემსახურება, ამ „განსაკუთრებულ ყანებში“ მოყვანილი ხორბლით ერთი, საერთო უპირი ცხვება. უფრო სწორად, ცალკე, სიმარტოვები მონეული მოსავალიც საერთო, ეროვნული საკუთრებაა და ამით არის სწორედ მნიშვნელოვანიცა და განუმეორებელიც. თუნდაც ამიტომ, ძალიან გამიჭირდება უკანასკნელ წლებში შექმნილი ყველა, შეტნაკლებად საყურადღებო ნაწარმოების ჩამოთვლა. ჩვენი შრომა კატორღულ შრომასავით მიიმე კია, მაგრამ რაკი ჩვენ თვითონვე ავირჩიეთ, თავჩადუნულებმა, პირში წყალჩაგუბებულებმა უნდა ვიმშრომთ ბოლომდე, არც ქებას ავყვეთ, არც ღანძღვას და ჩვეულებრივი მშრომელივით, მხოლოდ და მხოლოდ, საკუთარი ოფლით მოვიპოვოთ პური ჩვენი არსობისა.

აქედან გამომდინარე და მიუხედავად მოჩვენებითი, თითქოს გარდაუვალი შეხლა-შემოხლებისა, არ შეიძლება არ არსებობდეს სრული თანხმობა, „წმინდა სულიერი კავშირი“ ლიტერატურულ თაობათა შორის (თუკი, რა თქმა უნდა, ჟანრთელები არიან ისინი), არ შეიძლება, არ აინტერესებდეთ სხვადასხვა თაობის მწერლებს ერთმანეთის „სულში“ ჩახედვა, ცალი თვალთ მაინც, რადგან არ არსებობს მწერალი, განურჩევლად ასაკისა და რანგისა, რამეს არ იღებდეს მეორე მწერლიდან, რასაკვირველია, გაქმეულის სანაცვლოდ. ჩვენ ერთმანეთს ეცრდით, ერთმანეთის „ნამუდგურობით“ ეიზრდებით, როგორც ერთი დედამაის შეილები. კი განვსხვავდებით ერთმანეთისგან სიმაღლითა თუ თვალის ფერით, მაგრამ ერთ დღესაც ვერ გავძლებთ უერთმანეთოდ. ასევე აუ-

ცილებელია ჩვენთვის საკუთარი კრიტიკის არსებობაც, მისი დგომა შეგნამე მწერლის, მისი ფიზიკურად აღქმა და შეფასება კრიტიკოსის მწერლობის კომპაგობას ნიშნავს და არა მწერლობის წინააღმდეგ გამართულ ლაშქრობებს. თუ ლიტერატურას საკუთარი, მისი ჭირვარამის მოხარე კრიტიკა არ გააჩნია, უბორბლებო ეტლივითაა და ვერასოდეს, ანდა საბედისწერო დაგვიანებით თულა მიადნევა საბოლოო სადგურამდე — მკითხველის გულამდე. მწერლისა და კრიტიკოსის ძარღვებში ხომ ერთი და იგივე სისხლი დგას და ერთის პირუთვნელობა, პრინციპულობა, მეორის ნაყოფიერების სანინდარია, ანუ, მხოლოდ მაშინ მყარდება მათ შორის სრული (სასურველი) პარმონია, როცა კრიტიკოსი დამსახურებულად აქებს მწერალს და ასევე დამსახურებულად აძლევს შენიშვნას. ერთსაც და მეორესაც (კომპლიმენტსაც და შენიშვნასაც) მარტო საკეთის მოტანა შეუძლია მწერლისთვის და მწერლობისთვის, თუკი, ვიმეორებ, ორივე დამსახურებულია. ამიტომ, რომელიმე მათგანისთვის უპირატესობის მინიჭება პირადად მწერლისგან გაცილებით ძელია, ვეფერ ერთი შეხედვით შეიძლება მოგვეჩვენოს. ამავე დროს, ერთიცა და მეორეც, როგორც უკვე ვთქვით, აუცილებელი პირობაა კრიტიკოსისა და მწერალს შორის სავალდებულო ურთიერთობის დასამყარებლად და ისეთივე ზემოქმედების უნარი გააჩნია ორივეს, როგორც — ფულს, ჯილდოსა თუ ნოდებას, რის გამეც, მათი გაყალბებაც დასაშვებია და მათი ბოროტად გამოყენებაც შეიძლება, თანაც, არა მარტო რომელიმე კონკრეტული მწერლის (აკი ვთქვით, მწერალი ჩვეულებრივი ადამიანისააო!), არამედ — საერთოდ მწერლობის მიმართ: თუკი დაუსახურებელი კომპლიმენტი (ნაცვლად დამსახურებელი შენიშვნისა) მხოლოდ რომელიმე კონკრეტულ მწერალს აკინებებს და აბითურებს, დაუსახურებელი შენიშვნა (ნაცვლად დამსახურებული კომპლიმენტისა) ზოგადად მწერლობის პრესტიჯს აფენებს ჩრდილს.

მწერლობის პირველი მცნება სხვათა სამსახურია. ხოლო, სხვათა სამსახური რომ შესძლო, ბევრ რამეზე უნდა უთხრა უარი საკუთარ თავს. სხვანაირად არაფერი გამოვა. მაგრამ ეს როდი ნიშნავს, მწერალმა შეგნებულად ჩაიგდოს თავი სიდატაკეში, შეგნებულად ააჩიფოს თვალის ამქვეყნიურ სიამოვნებებს. ნურას უკაცრავად! მწერალს ისევე ჭირდება ყველაფერი ამქვეყნიური, როგორც სხვა ნებისმეტრ ადამიანს. მაგრამ ასეთი შეკითხვა და, სხვათაშორის, ბევრი სხვაც, მწერლის ფენომენთან თითქოს ძნელად მისასადაგებელი, ალბათ იმიტომ დაგებადათ საერ-

თოდ — და ამისთვის თავიდანვე, საუბრის დაწყებამდე უნდა მიგვეცეთ სათანადო ყურადღება — შევეთრად, კატეგორიულად რომ არ გვაყოთ ერთმანეთისგან გამიჯნული ნამდვილი და თვითმარქვია მწერალი, ანუ, მწერლად დაბადებული და, გარკვეული მოსაზრებებისა თუ მიზნების გამო, მწერლობას გამოკიდებული კაცი. ეს კი დიდი დანაშაულია ყველასთვის, ჩვენი ჩათვლით, ვისაც მწერლობისა და ლიტერატურის თაობაზე თავისი აზრის გამოთქმა უხდება და ერთი საზომით კი ზომავს ყველას, ანუ, მწერლად მიიჩნევს ყველას, ვისაც მწერალთა კავშირის წინგაქი უდევს ჯიბეში. პირადად მე, ვერავითარ შემთხვევაში ვერ ჩავთვლი მწერლად, დაფუშვით, ისეთ ადამიანს, რომელიც, როგორც თქვენ ბრძანებთ, თურმე, „საიუბოლეო დღეებში თვითონვე უნებს ორგანიზებას რეცენზიებსა და ნერვლებს საკუთარი შემოქმედების შესახებ“. ამიტომ, არც ის მინტერესებს, თუ „რა მნიშვნელობა უნდა მივანიჭოთ ასეთ რეცენზიებს თვით ამ ავტორისათვის“. ჯანდაბამდის გზა ქონია! რა ჩემი საქმეა მაგრამ თუკი მართლა ხდება მსგავსი რამ (რასაც ვირველია ხდება!) იმიტომ ხდება, განურჩევლად რომ გვახატონთ ყველგან და თითხე ჩამოსათვლელ რამდენიმე მწერალს, რაც სავსებით საკმარისია ნებისმიერ ნორმალური კულტურული ქვეყნისთვის, მწერლის სახელზე მონადირეთა არმია დაუპირისპირეთ. ხოლო, რაკი დაუპირისპირეთ, კეთილი უნდა ვინებოთ და შევინახოთ კიდევ ეს არმია, ისევ და ისევ, იმ თითხე ჩამოსათვლელი რამდენიმე მწერლის ხარჯზე. მწერლის სახელის მამიებელი, რასაკვირველია, მწერალი არ არის, მაგრამ ისეთივე ადამიანია, როგორც ყველა ჩვენთაგანი და, თუნდაც ამიტომ, არაფერი ადამიანური არ ეუცხოება — არც კარიერა, არც მომხვეჭველობა, არც დემაგოგია, არც სიხარბე, არც დაუნდობლობა... კიდევ უარესი, ხომსადღის თავკისა არ იყოს, პირველი ის რეაგირებს ამინდის ნებისმიერ მონაცვლეობაზე და პირველი იღებს სათანადო ზომებს, ცხოვრების ზედაპირზე რომ აღმოჩნდეს ისევ, ადერის გადავლის შემდეგაც, მას უაღრესად გამძაფრებული აქვს თავდაცვის ინსტირქტები და მასთან ბრძოლა, განსაკუთრებით თითხე ჩამოსათვლელი მწერლებისთვის, მეტი რომ არ ვთქვათ, სახიფათოა. ამის მაგალითები მრავლად მოიპოვება მსოფლიო ლიტერატურის ისტორიის ნებისმიერ ეპოქაში და, თავისთავად ცხადია, არც ჩვენი ეპოქაა გამონაკლისი. ამიტომ, მე მეგონი, უფრო სამართლიანი იქნება, თუკი, ლიტერატურაზე ლაპარაკის დროს მაინც გამოვაცალკავებთ მათგან ნამდვილ მწერლებს, რაც მხოლოდ მოგვეხმარება ვითარების გარკვევა-

ში, ზოგადად მწერლობის მაგნიტუდებს კი კოვზი ნაყარში ჩაუვარდუნებ. ¹ ² ³ ⁴ ⁵ ⁶ ⁷ ⁸ ⁹ ¹⁰ ¹¹ ¹² ¹³ ¹⁴ ¹⁵ ¹⁶ ¹⁷ ¹⁸ ¹⁹ ²⁰ ²¹ ²² ²³ ²⁴ ²⁵ ²⁶ ²⁷ ²⁸ ²⁹ ³⁰ ³¹ ³² ³³ ³⁴ ³⁵ ³⁶ ³⁷ ³⁸ ³⁹ ⁴⁰ ⁴¹ ⁴² ⁴³ ⁴⁴ ⁴⁵ ⁴⁶ ⁴⁷ ⁴⁸ ⁴⁹ ⁵⁰ ⁵¹ ⁵² ⁵³ ⁵⁴ ⁵⁵ ⁵⁶ ⁵⁷ ⁵⁸ ⁵⁹ ⁶⁰ ⁶¹ ⁶² ⁶³ ⁶⁴ ⁶⁵ ⁶⁶ ⁶⁷ ⁶⁸ ⁶⁹ ⁷⁰ ⁷¹ ⁷² ⁷³ ⁷⁴ ⁷⁵ ⁷⁶ ⁷⁷ ⁷⁸ ⁷⁹ ⁸⁰ ⁸¹ ⁸² ⁸³ ⁸⁴ ⁸⁵ ⁸⁶ ⁸⁷ ⁸⁸ ⁸⁹ ⁹⁰ ⁹¹ ⁹² ⁹³ ⁹⁴ ⁹⁵ ⁹⁶ ⁹⁷ ⁹⁸ ⁹⁹ ¹⁰⁰ ¹⁰¹ ¹⁰² ¹⁰³ ¹⁰⁴ ¹⁰⁵ ¹⁰⁶ ¹⁰⁷ ¹⁰⁸ ¹⁰⁹ ¹¹⁰ ¹¹¹ ¹¹² ¹¹³ ¹¹⁴ ¹¹⁵ ¹¹⁶ ¹¹⁷ ¹¹⁸ ¹¹⁹ ¹²⁰ ¹²¹ ¹²² ¹²³ ¹²⁴ ¹²⁵ ¹²⁶ ¹²⁷ ¹²⁸ ¹²⁹ ¹³⁰ ¹³¹ ¹³² ¹³³ ¹³⁴ ¹³⁵ ¹³⁶ ¹³⁷ ¹³⁸ ¹³⁹ ¹⁴⁰ ¹⁴¹ ¹⁴² ¹⁴³ ¹⁴⁴ ¹⁴⁵ ¹⁴⁶ ¹⁴⁷ ¹⁴⁸ ¹⁴⁹ ¹⁵⁰ ¹⁵¹ ¹⁵² ¹⁵³ ¹⁵⁴ ¹⁵⁵ ¹⁵⁶ ¹⁵⁷ ¹⁵⁸ ¹⁵⁹ ¹⁶⁰ ¹⁶¹ ¹⁶² ¹⁶³ ¹⁶⁴ ¹⁶⁵ ¹⁶⁶ ¹⁶⁷ ¹⁶⁸ ¹⁶⁹ ¹⁷⁰ ¹⁷¹ ¹⁷² ¹⁷³ ¹⁷⁴ ¹⁷⁵ ¹⁷⁶ ¹⁷⁷ ¹⁷⁸ ¹⁷⁹ ¹⁸⁰ ¹⁸¹ ¹⁸² ¹⁸³ ¹⁸⁴ ¹⁸⁵ ¹⁸⁶ ¹⁸⁷ ¹⁸⁸ ¹⁸⁹ ¹⁹⁰ ¹⁹¹ ¹⁹² ¹⁹³ ¹⁹⁴ ¹⁹⁵ ¹⁹⁶ ¹⁹⁷ ¹⁹⁸ ¹⁹⁹ ²⁰⁰ ²⁰¹ ²⁰² ²⁰³ ²⁰⁴ ²⁰⁵ ²⁰⁶ ²⁰⁷ ²⁰⁸ ²⁰⁹ ²¹⁰ ²¹¹ ²¹² ²¹³ ²¹⁴ ²¹⁵ ²¹⁶ ²¹⁷ ²¹⁸ ²¹⁹ ²²⁰ ²²¹ ²²² ²²³ ²²⁴ ²²⁵ ²²⁶ ²²⁷ ²²⁸ ²²⁹ ²³⁰ ²³¹ ²³² ²³³ ²³⁴ ²³⁵ ²³⁶ ²³⁷ ²³⁸ ²³⁹ ²⁴⁰ ²⁴¹ ²⁴² ²⁴³ ²⁴⁴ ²⁴⁵ ²⁴⁶ ²⁴⁷ ²⁴⁸ ²⁴⁹ ²⁵⁰ ²⁵¹ ²⁵² ²⁵³ ²⁵⁴ ²⁵⁵ ²⁵⁶ ²⁵⁷ ²⁵⁸ ²⁵⁹ ²⁶⁰ ²⁶¹ ²⁶² ²⁶³ ²⁶⁴ ²⁶⁵ ²⁶⁶ ²⁶⁷ ²⁶⁸ ²⁶⁹ ²⁷⁰ ²⁷¹ ²⁷² ²⁷³ ²⁷⁴ ²⁷⁵ ²⁷⁶ ²⁷⁷ ²⁷⁸ ²⁷⁹ ²⁸⁰ ²⁸¹ ²⁸² ²⁸³ ²⁸⁴ ²⁸⁵ ²⁸⁶ ²⁸⁷ ²⁸⁸ ²⁸⁹ ²⁹⁰ ²⁹¹ ²⁹² ²⁹³ ²⁹⁴ ²⁹⁵ ²⁹⁶ ²⁹⁷ ²⁹⁸ ²⁹⁹ ³⁰⁰ ³⁰¹ ³⁰² ³⁰³ ³⁰⁴ ³⁰⁵ ³⁰⁶ ³⁰⁷ ³⁰⁸ ³⁰⁹ ³¹⁰ ³¹¹ ³¹² ³¹³ ³¹⁴ ³¹⁵ ³¹⁶ ³¹⁷ ³¹⁸ ³¹⁹ ³²⁰ ³²¹ ³²² ³²³ ³²⁴ ³²⁵ ³²⁶ ³²⁷ ³²⁸ ³²⁹ ³³⁰ ³³¹ ³³² ³³³ ³³⁴ ³³⁵ ³³⁶ ³³⁷ ³³⁸ ³³⁹ ³⁴⁰ ³⁴¹ ³⁴² ³⁴³ ³⁴⁴ ³⁴⁵ ³⁴⁶ ³⁴⁷ ³⁴⁸ ³⁴⁹ ³⁵⁰ ³⁵¹ ³⁵² ³⁵³ ³⁵⁴ ³⁵⁵ ³⁵⁶ ³⁵⁷ ³⁵⁸ ³⁵⁹ ³⁶⁰ ³⁶¹ ³⁶² ³⁶³ ³⁶⁴ ³⁶⁵ ³⁶⁶ ³⁶⁷ ³⁶⁸ ³⁶⁹ ³⁷⁰ ³⁷¹ ³⁷² ³⁷³ ³⁷⁴ ³⁷⁵ ³⁷⁶ ³⁷⁷ ³⁷⁸ ³⁷⁹ ³⁸⁰ ³⁸¹ ³⁸² ³⁸³ ³⁸⁴ ³⁸⁵ ³⁸⁶ ³⁸⁷ ³⁸⁸ ³⁸⁹ ³⁹⁰ ³⁹¹ ³⁹² ³⁹³ ³⁹⁴ ³⁹⁵ ³⁹⁶ ³⁹⁷ ³⁹⁸ ³⁹⁹ ⁴⁰⁰ ⁴⁰¹ ⁴⁰² ⁴⁰³ ⁴⁰⁴ ⁴⁰⁵ ⁴⁰⁶ ⁴⁰⁷ ⁴⁰⁸ ⁴⁰⁹ ⁴¹⁰ ⁴¹¹ ⁴¹² ⁴¹³ ⁴¹⁴ ⁴¹⁵ ⁴¹⁶ ⁴¹⁷ ⁴¹⁸ ⁴¹⁹ ⁴²⁰ ⁴²¹ ⁴²² ⁴²³ ⁴²⁴ ⁴²⁵ ⁴²⁶ ⁴²⁷ ⁴²⁸ ⁴²⁹ ⁴³⁰ ⁴³¹ ⁴³² ⁴³³ ⁴³⁴ ⁴³⁵ ⁴³⁶ ⁴³⁷ ⁴³⁸ ⁴³⁹ ⁴⁴⁰ ⁴⁴¹ ⁴⁴² ⁴⁴³ ⁴⁴⁴ ⁴⁴⁵ ⁴⁴⁶ ⁴⁴⁷ ⁴⁴⁸ ⁴⁴⁹ ⁴⁵⁰ ⁴⁵¹ ⁴⁵² ⁴⁵³ ⁴⁵⁴ ⁴⁵⁵ ⁴⁵⁶ ⁴⁵⁷ ⁴⁵⁸ ⁴⁵⁹ ⁴⁶⁰ ⁴⁶¹ ⁴⁶² ⁴⁶³ ⁴⁶⁴ ⁴⁶⁵ ⁴⁶⁶ ⁴⁶⁷ ⁴⁶⁸ ⁴⁶⁹ ⁴⁷⁰ ⁴⁷¹ ⁴⁷² ⁴⁷³ ⁴⁷⁴ ⁴⁷⁵ ⁴⁷⁶ ⁴⁷⁷ ⁴⁷⁸ ⁴⁷⁹ ⁴⁸⁰ ⁴⁸¹ ⁴⁸² ⁴⁸³ ⁴⁸⁴ ⁴⁸⁵ ⁴⁸⁶ ⁴⁸⁷ ⁴⁸⁸ ⁴⁸⁹ ⁴⁹⁰ ⁴⁹¹ ⁴⁹² ⁴⁹³ ⁴⁹⁴ ⁴⁹⁵ ⁴⁹⁶ ⁴⁹⁷ ⁴⁹⁸ ⁴⁹⁹ ⁵⁰⁰ ⁵⁰¹ ⁵⁰² ⁵⁰³ ⁵⁰⁴ ⁵⁰⁵ ⁵⁰⁶ ⁵⁰⁷ ⁵⁰⁸ ⁵⁰⁹ ⁵¹⁰ ⁵¹¹ ⁵¹² ⁵¹³ ⁵¹⁴ ⁵¹⁵ ⁵¹⁶ ⁵¹⁷ ⁵¹⁸ ⁵¹⁹ ⁵²⁰ ⁵²¹ ⁵²² ⁵²³ ⁵²⁴ ⁵²⁵ ⁵²⁶ ⁵²⁷ ⁵²⁸ ⁵²⁹ ⁵³⁰ ⁵³¹ ⁵³² ⁵³³ ⁵³⁴ ⁵³⁵ ⁵³⁶ ⁵³⁷ ⁵³⁸ ⁵³⁹ ⁵⁴⁰ ⁵⁴¹ ⁵⁴² ⁵⁴³ ⁵⁴⁴ ⁵⁴⁵ ⁵⁴⁶ ⁵⁴⁷ ⁵⁴⁸ ⁵⁴⁹ ⁵⁵⁰ ⁵⁵¹ ⁵⁵² ⁵⁵³ ⁵⁵⁴ ⁵⁵⁵ ⁵⁵⁶ ⁵⁵⁷ ⁵⁵⁸ ⁵⁵⁹ ⁵⁶⁰ ⁵⁶¹ ⁵⁶² ⁵⁶³ ⁵⁶⁴ ⁵⁶⁵ ⁵⁶⁶ ⁵⁶⁷ ⁵⁶⁸ ⁵⁶⁹ ⁵⁷⁰ ⁵⁷¹ ⁵⁷² ⁵⁷³ ⁵⁷⁴ ⁵⁷⁵ ⁵⁷⁶ ⁵⁷⁷ ⁵⁷⁸ ⁵⁷⁹ ⁵⁸⁰ ⁵⁸¹ ⁵⁸² ⁵⁸³ ⁵⁸⁴ ⁵⁸⁵ ⁵⁸⁶ ⁵⁸⁷ ⁵⁸⁸ ⁵⁸⁹ ⁵⁹⁰ ⁵⁹¹ ⁵⁹² ⁵⁹³ ⁵⁹⁴ ⁵⁹⁵ ⁵⁹⁶ ⁵⁹⁷ ⁵⁹⁸ ⁵⁹⁹ ⁶⁰⁰ ⁶⁰¹ ⁶⁰² ⁶⁰³ ⁶⁰⁴ ⁶⁰⁵ ⁶⁰⁶ ⁶⁰⁷ ⁶⁰⁸ ⁶⁰⁹ ⁶¹⁰ ⁶¹¹ ⁶¹² ⁶¹³ ⁶¹⁴ ⁶¹⁵ ⁶¹⁶ ⁶¹⁷ ⁶¹⁸ ⁶¹⁹ ⁶²⁰ ⁶²¹ ⁶²² ⁶²³ ⁶²⁴ ⁶²⁵ ⁶²⁶ ⁶²⁷ ⁶²⁸ ⁶²⁹ ⁶³⁰ ⁶³¹ ⁶³² ⁶³³ ⁶³⁴ ⁶³⁵ ⁶³⁶ ⁶³⁷ ⁶³⁸ ⁶³⁹ ⁶⁴⁰ ⁶⁴¹ ⁶⁴² ⁶⁴³ ⁶⁴⁴ ⁶⁴⁵ ⁶⁴⁶ ⁶⁴⁷ ⁶⁴⁸ ⁶⁴⁹ ⁶⁵⁰ ⁶⁵¹ ⁶⁵² ⁶⁵³ ⁶⁵⁴ ⁶⁵⁵ ⁶⁵⁶ ⁶⁵⁷ ⁶⁵⁸ ⁶⁵⁹ ⁶⁶⁰ ⁶⁶¹ ⁶⁶² ⁶⁶³ ⁶⁶⁴ ⁶⁶⁵ ⁶⁶⁶ ⁶⁶⁷ ⁶⁶⁸ ⁶⁶⁹ ⁶⁷⁰ ⁶⁷¹ ⁶⁷² ⁶⁷³ ⁶⁷⁴ ⁶⁷⁵ ⁶⁷⁶ ⁶⁷⁷ ⁶⁷⁸ ⁶⁷⁹ ⁶⁸⁰ ⁶⁸¹ ⁶⁸² ⁶⁸³ ⁶⁸⁴ ⁶⁸⁵ ⁶⁸⁶ ⁶⁸⁷ ⁶⁸⁸ ⁶⁸⁹ ⁶⁹⁰ ⁶⁹¹ ⁶⁹² ⁶⁹³ ⁶⁹⁴ ⁶⁹⁵ ⁶⁹⁶ ⁶⁹⁷ ⁶⁹⁸ ⁶⁹⁹ ⁷⁰⁰ ⁷⁰¹ ⁷⁰² ⁷⁰³ ⁷⁰⁴ ⁷⁰⁵ ⁷⁰⁶ ⁷⁰⁷ ⁷⁰⁸ ⁷⁰⁹ ⁷¹⁰ ⁷¹¹ ⁷¹² ⁷¹³ ⁷¹⁴ ⁷¹⁵ ⁷¹⁶ ⁷¹⁷ ⁷¹⁸ ⁷¹⁹ ⁷²⁰ ⁷²¹ ⁷²² ⁷²³ ⁷²⁴ ⁷²⁵ ⁷²⁶ ⁷²⁷ ⁷²⁸ ⁷²⁹ ⁷³⁰ ⁷³¹ ⁷³² ⁷³³ ⁷³⁴ ⁷³⁵ ⁷³⁶ ⁷³⁷ ⁷³⁸ ⁷³⁹ ⁷⁴⁰ ⁷⁴¹ ⁷⁴² ⁷⁴³ ⁷⁴⁴ ⁷⁴⁵ ⁷⁴⁶ ⁷⁴⁷ ⁷⁴⁸ ⁷⁴⁹ ⁷⁵⁰ ⁷⁵¹ ⁷⁵² ⁷⁵³ ⁷⁵⁴ ⁷⁵⁵ ⁷⁵⁶ ⁷⁵⁷ ⁷⁵⁸ ⁷⁵⁹ ⁷⁶⁰ ⁷⁶¹ ⁷⁶² ⁷⁶³ ⁷⁶⁴ ⁷⁶⁵ ⁷⁶⁶ ⁷⁶⁷ ⁷⁶⁸ ⁷⁶⁹ ⁷⁷⁰ ⁷⁷¹ ⁷⁷² ⁷⁷³ ⁷⁷⁴ ⁷⁷⁵ ⁷⁷⁶ ⁷⁷⁷ ⁷⁷⁸ ⁷⁷⁹ ⁷⁸⁰ ⁷⁸¹ ⁷⁸² ⁷⁸³ ⁷⁸⁴ ⁷⁸⁵ ⁷⁸⁶ ⁷⁸⁷ ⁷⁸⁸ ⁷⁸⁹ ⁷⁹⁰ ⁷⁹¹ ⁷⁹² ⁷⁹³ ⁷⁹⁴ ⁷⁹⁵ ⁷⁹⁶ ⁷⁹⁷ ⁷⁹⁸ ⁷⁹⁹ ⁸⁰⁰ ⁸⁰¹ ⁸⁰² ⁸⁰³ ⁸⁰⁴ ⁸⁰⁵ ⁸⁰⁶ ⁸⁰⁷ ⁸⁰⁸ ⁸⁰⁹ ⁸¹⁰ ⁸¹¹ ⁸¹² ⁸¹³ ⁸¹⁴ ⁸¹⁵ ⁸¹⁶ ⁸¹⁷ ⁸¹⁸ ⁸¹⁹ ⁸²⁰ ⁸²¹ ⁸²² ⁸²³ ⁸²⁴ ⁸²⁵ ⁸²⁶ ⁸²⁷ ⁸²⁸ ⁸²⁹ ⁸³⁰ ⁸³¹ ⁸³² ⁸³³ ⁸³⁴ ⁸³⁵ ⁸³⁶ ⁸³⁷ ⁸³⁸ ⁸³⁹ ⁸⁴⁰ ⁸⁴¹ ⁸⁴² ⁸⁴³ ⁸⁴⁴ ⁸⁴⁵ ⁸⁴⁶ ⁸⁴⁷ ⁸⁴⁸ ⁸⁴⁹ ⁸⁵⁰ ⁸⁵¹ ⁸⁵² ⁸⁵³ ⁸⁵⁴ ⁸⁵⁵ ⁸⁵⁶ ⁸⁵⁷ ⁸⁵⁸ ⁸⁵⁹ ⁸⁶⁰ ⁸⁶¹ ⁸⁶² ⁸⁶³ ⁸⁶⁴ ⁸⁶⁵ ⁸⁶⁶ ⁸⁶⁷ ⁸⁶⁸ ⁸⁶⁹ ⁸⁷⁰ ⁸⁷¹ ⁸⁷² ⁸⁷³ ⁸⁷⁴ ⁸⁷⁵ ⁸⁷⁶ ⁸⁷⁷ ⁸⁷⁸ ⁸⁷⁹ ⁸⁸⁰ ⁸⁸¹ ⁸⁸² ⁸⁸³ ⁸⁸⁴ ⁸⁸⁵ ⁸⁸⁶ ⁸⁸⁷ ⁸⁸⁸ ⁸⁸⁹ ⁸⁹⁰ ⁸⁹¹ ⁸⁹² ⁸⁹³ ⁸⁹⁴ ⁸⁹⁵ ⁸⁹⁶ ⁸⁹⁷ ⁸⁹⁸ ⁸⁹⁹ ⁹⁰⁰ ⁹⁰¹ ⁹⁰² ⁹⁰³ ⁹⁰⁴ ⁹⁰⁵ ⁹⁰⁶ ⁹⁰⁷ ⁹⁰⁸ ⁹⁰⁹ ⁹¹⁰ ⁹¹¹ ⁹¹² ⁹¹³ ⁹¹⁴ ⁹¹⁵ ⁹¹⁶ ⁹¹⁷ ⁹¹⁸ ⁹¹⁹ ⁹²⁰ ⁹²¹ ⁹²² ⁹²³ ⁹²⁴ ⁹²⁵ ⁹²⁶ ⁹²⁷ ⁹²⁸ ⁹²⁹ ⁹³⁰ ⁹³¹ ⁹³² ⁹³³ ⁹³⁴ ⁹³⁵ ⁹³⁶ ⁹³⁷ ⁹³⁸ ⁹³⁹ ⁹⁴⁰ ⁹⁴¹ ⁹⁴² ⁹⁴³ ⁹⁴⁴ ⁹⁴⁵ ⁹⁴⁶ ⁹⁴⁷ ⁹⁴⁸ ⁹⁴⁹ ⁹⁵⁰ ⁹⁵¹ ⁹⁵² ⁹⁵³ ⁹⁵⁴ ⁹⁵⁵ ⁹⁵⁶ ⁹⁵⁷ ⁹⁵⁸ ⁹⁵⁹ ⁹⁶⁰ ⁹⁶¹ ⁹⁶² ⁹⁶³ ⁹⁶⁴ ⁹⁶⁵ ⁹⁶⁶ ⁹⁶⁷ ⁹⁶⁸ ⁹⁶⁹ ⁹⁷⁰ ⁹⁷¹ ⁹⁷² ⁹⁷³ ⁹⁷⁴ ⁹⁷⁵ ⁹⁷⁶ ⁹⁷⁷ ⁹⁷⁸ ⁹⁷⁹ ⁹⁸⁰ ⁹⁸¹ ⁹⁸² ⁹⁸³ ⁹⁸⁴ ⁹⁸⁵ ⁹⁸⁶ ⁹⁸⁷ ⁹⁸⁸ ⁹⁸⁹ ⁹⁹⁰ ⁹⁹¹ ⁹⁹² ⁹⁹³ ⁹⁹⁴ ⁹⁹⁵ ⁹⁹⁶ ⁹⁹⁷ ⁹⁹⁸ ⁹⁹⁹ ¹⁰⁰⁰

როგორც ხედავთ, ყველანაირად ვცდილობ, განვაზოგადო ყველაფერი, რასაც თქვენ შეგნებულად აკონკრეტებთ თქვენს შეკითხვებში. მაგრამ ასე იმიტომ ვიქცევი, საკუთარ თავზე ლაპარაკი, ნამდვილად, ყოველგვარი „ბორბოტი“ განზრახვის გარეშე, ძალიან რომ მიძნელებდა (საბოლოო ანგარიშში, ამით ისევ მარტო მე უზარალდები ალბათ, რამდენადაც თვითრეკლამას, როგორც ცხოვრება გვიჩვენებს, დიდი გასავალი აქვს ჩვენში). საკუთარ თავზე ლაპარაკისას არავინ არ არის გულწრფელი და არც შეიტლება იყოს, რადგან გაცნობიერებულად თუ გაუცნობიერებლად, ყველა ადამიანი ერთნაირად ცდილობს უკეთესი გამოჩნდეს სხვათა თვალში. ეს მისი დამსახურება კი არ არის, ეს მისი თვისებაა და საკმაოდ მძლავრად განვითარებულიც. ჯერ არ ყოფილა შემთხვევა (გარდა პათოლოგიურისა), ვინმეს გუნებაში ენატროს, ნეტელი უარესი ვიყო, ვიდრე ვარო. ადამიანი ცუდაც იმიტომ ბაძავს, კარგი რომ ჰგონია, რასაკვირველია, მისივე მიუხვედრეულობისა და მოუშხაბებლობის გამო. გარდა ამისა, დარწმუნებული ვარ, ჩვენი საუბრიდან ყველაზე ნაკლებად საინტერესო სწორედ ის იქნება, რაც მე შემიხება პირადად. მართლაც, რატომ უნდა იყოს საინტერესო მკითხველისთვის, თუ რა რეაქციას იწვევს ჩემში, ვთქვათ, კრიტიკოსის არაგულწრფელობა რომელიმე ჩემი ნაწარმოების შეფასებისას? იმიც არ მესმის, თუ რატომ უნდა იყოს ჩემი რეაქცია, ამ შემთხვევაში, განსაკუთრებული! აი, მარტო მე რომ მძალზიანებდეს ის, რაც საერთოდ ყველას ახარებს, კიდევ გამართლებული იქნებოდა საკუთარ განცდებებსა და შეგარწმუნებზე ლაპარაკი. მე კი, რამდენადაც ვცდი, უაღრესად ჩვეულებრივი ადამიანი ვარ და, სა-

ბედნიეროდ (ჩემდა საბედნიეროდ), ნებისმიერი მოვლენის მიმართ ბუნებრივი რეაქცია მახასიათებს, თუმცა, არაგულწრფელი, ანგარებიანი კრიტიკის ობიექტაც ვყოფილვარ, თანაც ბევრჯერ (ერთხელ, აბსტრაქციონისტობაც კი დამჩამეს) და შეგნებული იგნორირების სიმწარაც მიგიმია. მაგრამ, გულწრფელად რომ ვთქვა, არც უანგარო, უმნიშვნელო ყურადღება მომკლებია მკითხველისგან. ჩემი მკითხველი, თავისთავად ცხადია, უპირველეს ყოვლისა, ქართული მკითხველია, მას გაუთენის ყველაფერი, თუკი მისი ღირსი რამე შემოიქმნია, მაგრამ მწერლისთვის არც უცხო მკითხველის აზრია მეორეხარისხოვანი, თუნდაც იმიტომ, მისი მეშვეობით რომ შეუძლია შეიტყოს მსოფლიო, თუ რამდენად საჭიროა საერთოდ, რასაც ის მშობლიურ ენაზე ქმნის. იმიტომ, მწერლის სხვა ენებზე თარგმნაც, აუცილებელ პირობად მიმაჩნია ლიტერატურის განვითარებისათვის და ძალიანაც მაინტერესებს ეს საკითხი. თუმცა, როგორც თქვენ ამბობთ, არა მგონია, მწერლის „ნიკიტატა“ აჩქარებდეს მისი ნაწარმოებების თარგმნის პროცესს. ამ საქმეში მწერალი „პატარა კაცია“, ამ შემთხვევაში გამომცემლის ინტერესია მთავარი და არა მწერლისა, მაგრამ ასეთ „ცხოვრებისეულ წერილმანებზე“ ლაპარაკი მე მაინც მომავლის საქმედ მიმაჩნია, თუკი, რასაკვირველია, მომავალშიც საინტერესო იქნება ელცისათვის, რასაც დღეს ეკეთებთ იმიტომ, თუკი თქვენც დამეთანხმებით, სჯობს ისეც ჩვენს ლიტერატურულ ახალგაზრდობაზე ვილაპარაკოთ, ოღონდ, უფრო მათ გასაგონად, ვიდრე — მათ შესახებ.

ახალგაზრდობაზე ილაპარაკებ თუ ახალგაზრდობასთან — ერთნაირად ძნელია, ერთნაირად საბიფათოცაა, რადგან ისეთ ფენომენთან გაქვს საქმე, ვერათარ ჩარჩოს რომ ვერ ეგუება, განუწვევტივც, თვალსა და ხელს შუა იზრდება, იცვლება და ცვლილებათა ყველა ახალ საფეხურზე სწორედ საკუთარ თავსა გაეს ყველაზე ნაღლებად. მაგრამ ერთი მაინც უნდა ითქვას: ჩემი აზრით, ჩვენს ლიტერატურულ ახალგაზრდობას, ჯერჯერობით, ის აკლია, რაც ნებისმიერ ლიტერატურულ თაობას აკლდა თავის დროზე, ახალგაზრდობის პერიოდში — მყარი, მტკიცე პოზიცია ისინი, ჯერჯერობით, არც კითხვებს სვამენ, არც პასუხს იძლევიან კითხვებზე. ჩვენც იმივე უნდა ვიქონიოთ, ეს ის „გარდაამავალი ასაკია“, ნი რამ უსწრებს ნებისმიერი სერიოზული ცხოვრების დაწყებას. ასე რომ, ჯერჯერობით, „მოსამზადებელი სამუშაოებით“ უნდა იყვნენ ისინი დეკავებულნი — იმ ტერიტორიის გასუფთავებით, რომელზედაც მათი მომავალი შემოქმედება უნდა

ამოიზარდოს. ამასთანავე, სპარალელურად უფრო ღრმად, უფრო დაეწიროს უწყნარ სწავლობდნენ და აანალიზებდნენ მკერქმქმ ბათა ლიტერატურულ მემკვიდრეობას, რათა დიდი გზის დასაწყისშივე იცოდნენ, რა გამოადგებთ, რას დაიტკეპენ იქიდან და რას მოიზორებენ, ზედმეტი ტვირთივით. ჩვენი ლიტერატურული ახალგაზრდობა, რა თქმა უნდა, ჩემი დაკვირვებით, ამგანად იმ გასაღების ძებნითაა გართული, რომელიც დიდი ხანია მორგებული აქვს კარს და გადატრიალებულა აკლია, ახალ, დღემდე არარსებული სამყარო რომ გაიხსნას ჩვენს წინ. ვინ გადაატრიალებს გასაღებს, სულერთია, რამდენადაც ამ საპატრიო მოვალეობის აღსრულება მაინც მთელი თაობის დამსახურებად ჩაითვლება (ასეთია „პირველადმოჩენია“ ზეჯერი ლიტერატურაში). ყველა თავისთვის კი არ ალებს იქამდე არარსებული ქვეყნის კარს, არამედ — ყველა ყველასთვის! მაგრამ ეს არ არის მთავარი. მთავარია, თავიდანვე არ აგვიცრუდეს გული მოყვასზე, რომლის წინააღმდეგო ქომიგადავი, მაინცდამაინც, ვერ მოგვაგვინა ღმერთმა ქვეყანაზე. ჩვენ ადამიანის სიგლახის, სიმდაბლისა თუ გარყვინლების ერთხელ კიდევ აღმოჩენა კი არ გვევალება, არამედ — კიდევ ერთი თანაგრძნობის გამოცხადება ადამიანისთვის. ის ხომ ღამის ფეხმოსუცვლად დგას აუხდენელი ოცნებებისა და განუხორცილებელი მიზნების კუბოსთან. ასე რომ, დიდი „ომები“ აქვს გადასატანი ჩვენს ლიტერატურულ ახალგაზრდობას და ღმერთმა ნარმატებით გადაატანინოს გადასატანი. თუმცა, ჩვენ ყველანი ერთად ვიქნებით იმ ომებშიც, ყველანი, ცურტაველიანდ მოყოლებული ყველაზე უსასო თანამოქალაქემდე — მემკვიდრეობა მწერლობაშიც თაობიდან თაობაზე გადადის, მაგრამ მწერლები სიკვდილის მერეც აგრძელებენ ბრძოლას. იმიტომ, ნურასოდეს ნუ ავირიდებთ სიმახინჯეს თვალს, ნუ შევიზიზღებთ ცხოვრებისეული ჭჭყყის ამშორებულ ნუშპებებს — ჩვენის ყველაფერი ცოდნის წყაროა. ბიბლიოთეკებში გაზრდილი ექიმს ყოველთვის ის ექიმი აჯობებს, რომელიც, ჯერ კიდევ სტუდენტობისას, მარტო, უამხანაგოდ იპარებოდა საცხედრეში და ჯიბის ფანრის შუქზე სწავლობდა სუნდაკრული გვამის აგებულეებას. მოკლედ, იმის თქმა მინდა, რომ ყველაფერი, კარგიც და ცუდიც, რისი მოცემად ცხოვრებას შეუძლია, საკუთარ თავზე უნდა ვინწინოთ და, რაც მთავარია, არა მარტო საკუთარის, არამედ სხვისი ცრემლის გემოც უნდა ვიცოდეთ. როგორც სხვათა მაგივრად არ გავჩენილვართ ჩვენ, ისევე სხვა არავენ მოკვდება ჩვენს მაგივრად.

არჩილ სულაბაძე

მ ე დ ა მ ე ნ

როდემდე გინდა, მიოხარი, კატილინა,
ისარგებლო ჩვენი მოთმინებით.

ციცქრონა — სენატში წარმოთქმული
სიტყვა კატილინას წინააღმდეგ.

ათასი წლის წინ რაც იყავი,
შენ იგივე ხარ,
ორი ათასი წლის წინათაც
ამნაირი
მახსოვხარ სწორედ:
ნიკით,
გონებით,
სულით,
ხორციით
და ოცნების თვალსაწიერით.
და, რა თქმა უნდა,
მეც იგივე ვარ!

საუკუნეთა უღელტეხილი,
გზა უკულმართი,
დრო და სივრცე
ერის სულსა და
ბუნებას არ ცვლის
ძირფესვიანად.
იგი ეამითყამ დაღს დაასვამს
სულსაც და ხორცსაც,
რომელსაც მერმე თვითონვე ჰკურნავს.
ერის სული და სულისკვეთება
მარადიული და უცვლადია!
ოღონდ მთავარი ის არის მაინც,
თუ როგორია ეს მისწრაფება:
ნათელი?
ბნელი?
მზისკენ მიილტვის,
თუ ჰვესკნელისკენ?
გამხელოლია,
თუ დაფარული?
მაღალი,
უხვი და პირდაპირი,

თუ ნიღბით მალავს იქედნეს სახეს?
ცხოვრების ზისგან ნაყოფს ირგებს,
თუ ფესვებს უღრღნის?

ერის სული და სულისკვეთება
მარადიული და უცვლადია.
ოღონდ მთავარი ის არის მაინც
თუ როგორია ეს მისწრაფება.

შენ იგივე ხარ,
რაც იყავი ათასი წლის წინ,
ორი ათასი წლის წინათაც
ამნაირი მახსოვხარ სწორედ.
და, რა თქმა უნდა,
მეც იგივე ვარ!
შენ ისევე ცდილობ,
დაამაჯრო,
მარტო მე — არა,
დააჯრო ჰვეყნიერება,
რომ ანა-ბანა შენ მასწავლე,
„დამითმე“ მიწა და ამ მიწაზე
ამიშენე მერმე ტაძარი...
და ასე შემდეგ...
ლმერთმანი, მიკვირს,
და შენს გამო სირცხვილით ვიწვი!
როდემდე უნდა ვიტყუებდეთ თავს,
როდემდე უნდა
ვატყუებდეთ ამ ჰვეყნად ყველას?!
ჩვენ ზომ ორივემ
კარგად ვიცით,
რისი შეძლება და უნარი
მოგვანიჭა არსთა გამრიგებ,
თანაც რაგვარი
სულისკვეთებით ვართ აღკურვნილი?!

მე ვიცი ნიკი
 ნათელი და მზით გამსჭვალული,
 ვიცი, არსებობს ნიკი ბნელი
 და ღვარძლიანი,
 დახლართული
 ობობების უხილავ ქსელით,
 დაფართული ანდა კაობის
 მოჩვენებითი მდელოსფერი ბკით...

შენ კარგად იცი:
 მე სხვის მიწაზე
 არასოდეს მიწაწალია,
 მე სხვის მიწაზე ჩემის ნებით
 არასოდეს დავმკვიდრებულვარ,
 მე სხვისი მიწა
 ჩემად არასდროს მიმიჩნევიან!
 პირიქით იყო:
 ჩემი სისხლით მორწყულ მიწაზე,
 ჩემი მახვილით დაცვულ მიწაზე
 ყოველთვის მქონდა
 ადგილი, უბე, თავშესაფარი
 სხვათა და სხვათა გადარჩენისთვის,
 იმათთვის, ვისაც მძვინვარე მტერი
 ზარდამცემი და ზართამხდელი,
 მძაფრი ყოყინით
 სამშობლოდან
 საქონელივით ერეკებოდა,
 ხომ ასე იყო?!
 გულზე დაიდგ ხელი
 ანდა ახსენე ღმერთი
 და მითხარა:
 ხომ ასე იყო?!
 შეგახსენო
 ისტორიის შავი დღეები,
 თუ კვლავაც შესძლებ
 აღიდგინო
 „დაკარგული“ მენსიერება?!
 —

მე გეუბნები:
 თუ გავაყალბებთ
 თავისთავად უკელმართ წარსულს,
 მომავალი
 უფრო მეტი უკელმართობით
 წარიმართება!

განა არ გვეყო?!
 ხომ ჩავვიტარა
 დაუნდობელმა ეპითა დინებამ
 მზაკრობისა და თვალთმაქცობის,
 გაუტანლობის,
 ლალატის, შურის,
 ფარისევლობის
 შემზარავი გაკვეთილები?!

უმაღლურებას
 ბასრი კბილი კქონია თურმე!
 უმაღლურება-მაჩვენსა ღრღნის
 და ძარღვებიდან
 ავარდნილი სისხლის ნაკადი
 ცას ეშხეფება და ალაჭავებს...

მე გეუბნები:
 ახლა ორივეს
 ბეწვის ბიდი გვაქვს გასავლელი,
 ორივეს გეტყვია ძველი კრილობა,
 საიდანაც ამოდის კვამლი
 ნახანძრალეების,
 გადაბუგული ჩვენი ყოფის,
 დაღველფილი ჩვენი კაცობის,
 თუ გზაზე ვდგავართ,
 და თუ ეს გზა კეშმარიტია,
 ერისა და ქვეყნის სახელით
 კაცურად ვზოდოთ მძიმე ტვირთი
 ურთიერთნდობის,
 გაგების და კეთილი ნების...
 ერთმანეთს ნულარ ჩავუსაფრდებით,
 ანდა ნულარ დავემსგავსებით
 წყალქვეშა კლდეებს,
 რომლებსაც მაშინ
 აღმოაჩენენ მეზღვაურები,
 როდესაც გემი
 ზედ შეემსხვრევა, შეველწება...
 რასაც მე ვამბობ,
 მხოლოდ ჩვენ გვესმის,
 მხოლოდ ჩვენ ვიცით
 საიდუმლო ჩვენი წარსულის,
 ამიტომ მინდა, ვიცხოვროთ ისე,
 რომ ყველასათვის ნათელი იყოს
 ჩვენი ცხოვრება:
 წარსული, აწმყო და მომავალი.

და იქნება პერი

კონსტანტინე

ვაჩემ და აღონმა ქალები არაგვისპირის სასახლემდე მიაცილეს, დაემშვიდობნენ და გზა გააგრძელეს. განზრახული ჰქონდათ განთიადამდე ასულიყვინენ ხევში, ამიტომ ურმები სოლონას ეზოში დასტოვეს და თვითონ ცხენებზე შესხდნენ.

ლამის სიჩუმეს მხოლოდ მდინარის ჩუხჩუხი და ცხენების ფლოქვების ხმაური არღვევდა. ვისაც არაგვის ხეობაში ზაფხულობით ვარსკვლავებით მოქედნილი ღამე უნახავს და მთაზე შეფენილი ტყის დიდებული იდუმალება განუცდიდა, მიხვდება, თუ რა გრძნობამ დაამუწვა ჩვენი მგზავრები და იმასაც, თუ რატომ დაივიწყეს მათ, რომ სიყვითის გვერდით ამ ქვეყანად ბოროტებაც ბოგინებს, და ასეთ უკაცრიელ გზაზე მიმავლებს მეტი სიფრთხილე ჰმართებდათ.

ალბათ ამიტომ ვერ შეამჩნიეს ნაბდით ფლოქვებშებვეულ ცხენებზე ამხედრებული ოთხი კაცი, რომლებაც თითქმის კვალში მიჰყვებოდნენ კარგა ხანია.

ხეობის მოსახვევში, საიდანაც შედარებით ვიწრო ბილიკი თითქმის ციციბო აღმართზე გადას, უკან მომავლებმა ცხენები ააჩქარეს, ჭიჭურ მიეჭრნენ და ხმის ამოღებაც არ აცალეს, ისე ჩამო-

აცვეს თავზე ტომრები, მერე ცხენებზე მუცლებით გადაჰკიდეს და ტყეში ხელმარჯვნივ გადაუხვიეს.

მთელი გზის მანძილზე არც თავდამსხმელები დალაპარაკებიათ ერთმანეთს. ამიტომ ვაჩემ და აღონი, ისე შიყვანეს და ისე შეაგდეს ჭურღმულში, რომ მათ ვერც მომტაცებელთა ვინაობა გაიგეს და ვერც იმას მიხვდნენ, თუ ქვეყნის რომელ მხარეს წამოიყვანეს და გადაშალეს. ჭურღმულში უკუნი სიბნელე იდგა, მაგრამ აღონი შეუცდომლად გრძნობდა დღე-ღამის შეცვლას. მესამე დღეს ჭურღმულის ვიწრო ხვრელადან სინათლის შუქი შემოიჭრა, რომელმაც დატყვევებულთა წინ დადგმული ორი ჯამი გაანათა.

აღონმა ჯამები თავისკენ მისწია და შუქიც გაქრა.

ვაჩემ ამოიკენესა, რადგან თავი აღონის მუხლებზე ეღო და მის მოძრაობაზე გააღვიძა.

— ჰერზე მაინც გაგვიყვანონ ამ უკეთურებმა. დავიხვრჩვი ამ შმორში. — ამოიგმინა და ღრმად ჩაისუნთქა ჭურღმულის ნესტი.

— გაგვიყვანენ. — დაიბედა აღონმა. — გასასყიდად ჩვენ არ ვარგვართ, ასაკის გამო, და არც სიმდიდრე გავგაჩნია, თუმცა კი არც უცდიათ ჩვენი გაძარცვა.

— მაშ რად ეუნდივართ, თუ იცი?

— ვფიქრობ, მძევლებად. იციან, ფარნაეზი უხვად გასცემს ჩვენს დასახსნელად ოქროს. ასე მოიქცევიან, თუ მხოლოდ ფული უნდათ და სხვა სარგებელს არ ეძებენ.

— ჩვენს გაუჩინარებას მეფე კარგა ხანს ვერ გაიგებს, რადგან ხევში ვეგონებით ორივენი. ზოლო ანათა ერთი თვის მერე მომიკითხავს, როგორც შემითანხმდა. ერთ თვეს კი ამ ჭურღმულში მე ვერ გაეძლებ, რადგან ძლიერ მტკიავა სხეულიც და სულიც. ვწუხვარ, რომ ვერაფერში გამოვადები ხევს, — ამოიხზრა ვაჩემ.

ადონმა საკმლიანი ჯამი პირთან მიუტანა და სთხოვა — ერთი-ორი ლუკმა მაინც გადაეცალა, ძალას მოგცემსო.

ორივეს გვარიანად აბტვრევდა, ნესტი შეამიანი გველივით დასრიალებდა სახსრებში, მაგრამ ადონი მაინც უფრო მხნედ იყო, ვაჩეს კი აქ შემოგდებიდან რამდენიმე საათის მერე შეამცოვანა, სიციხემ აუწია და ამ წუთამდე თითქმის უგონოდ იყო მისვენებული ადონის მუხლებზე.

— ეკ, როგორც ჩანს, ამ ქვეყანას არაფერი გაასწორებს. მეგონა, ფარნაეზის შიშით ავაზაკობა მოისპო-მეთქი და ხომ ხედავ, არც ჩვენ დაგვინდეს, ეს დროული ხალხი. სინათლის შუქი მაინც შემოადიოდეს, ასე მეგონია, საფლავში ვწევარ, — თქვა ვაჩემ მწარედ.

— ინდოელი გრძნეულები თავიანთი ცოდნის გამოსაცდელად მართლაც წვებიან საფლავში, საიდანაც რამდენიმე თვის მერეც უვნებელნი დგებიან. — უპასუხა ადონმა.

— უსმელ-უქმელი?

— კი, უსმელ-უქმელი. ოღონდ, მანამდე მთელი ცხოვრების მანძილზე სწავლობენ, სულს წვრთნიან, სხეულს სრულიად უმორჩილებენ მის ბრძანებას.

— მერე, რალად უნდათ ასეთი ცოდნა? — გაუკვირდა ვაჩეს.

— ღმერთამდე მისასვლელ ერთადერთ გზად მიაჩნიათ.

— არმაზიც ასეთ ცოდნეს დაეუფლა ალბათ ინდოეთში ყოფნის დროს. ნებით თქვა ვაჩემ, რადგან თვითონ მას სულის დასახსნელად სხეულის გვემა და ამქვეყნიური ჭირ-ვარაპის დათმობა დანაშაულადაც კი მიაჩნდა. — ამიტომ ვერ პოულობს ადამიანებთან საერთო ენას, ზოლო მთაში უკეთურ ძალთა მოციქულიც კი ჰგონიათ.

— უბირი იფიქრებს მასე, ქვეყანმა კი იცის, რომ დიდი ბედნიერებაა სულის ამაღლება და ამქვეყნიურ კავშირთა მიღმა გადასვლა. ჩვენს შორის, ალბათ, არმაზს ხვდება წილად ეს ბედნიერება. — უპასუხა ადონმა.

— მისთვის უმჯობესი იყო მთაში დარჩენილიყო, ჩემი ლაშხირა ცოლად შეერთო და კარგი შვილები დაეზარდა ქვეყნისთვის. მე, პირადად, კაცის უბირველეს დანიშნულებად თავისი მოდგმის გამრავლება მიმაჩნია და ბედნიერებასაც ამაში ვხედავ.

— რით ვერ შეიყვარე ლენე?

— კარგი ვაყავია ჩემი სიძე, მაგრამ მე მუდამ არმაზი მომწონდა სამოყვაროდ. ვოცნებობდი კიდევ ლაშხირასა და მის ოჯახზე, მათ შვილებზე, მეჩვევებოდა, ერთმანეთისთვის არიან გაჩენილები და უერთმანეთოდ ვერც გასძლებენ მეთქი. ბედი კი, თურმე, ლენეს მიმზადებდა სიძედ.

— უცნაური კაცი ხარ. — გაელიმა ადონს. — ვინმემ რომ გისმინოს და ლენეს არ იცნობდეს, ეგონება, ამ საცოდავ კაცს უღირსი სიძე შეხვედრიაო.

— უცნაური კი არა, მართალი კაცი ვარ, რასაც ვფიქრობ იმას ვამბობ. დღემდე არ ვიცი, კმაყოფილი უნდა ვიყო თუ არა ლაშხირას ბედით, თითქოს კარგადაც არის, მაგრამ გული მაინც მიტირის მის გამო.

ადონმა არაფერი უპასუხა.

შვიდ ცათა ზევით, ღვთაებათა საკრებულო ველზე, იქ, სადაც მარადიული ნეტარება დამკვიდრებულა და სივრცე ღვთაებრივი სიმსუბუქისგან ნა-

რწარად ირწევა, ქვეყნიერების დიდმა დედამ უმაღლესს თავისი ცხრათვალა ქალიშვილის სათხოვარი გადასცა:

მზირა მადლობას სწირავდა სამყაროს გამგებელს და ევედრებოდა, კვლავაც მისთვის დაებრუნებინა იბერიი, რადგან ჩემმა ფერმკრთალმა ქმარმა — მთოვარემ ვერ უპატრონა ქვეყანასო.

შემოქმედს უკვე განელებული ჰქონდა ამირანის ურჩობით გამოწვეული გაბრაზება და იოლად შეუსრულა მზირას თხოვნა. მერე, როცა შვიდი მნათობი სათათბიროდ მოაწვია, აუწყა კიდეც მათ თავისი ნება.

მთოვარემ უმაღლესს სიტყვა ვერ შეჰკადრა, მაგრამ ფრიალ ეწყინა თავისი მეწყვილის საქციელი. ღვთაებათა ველიდან დაბრუნებულმა, ბედისწერის ღვთაება მოისყიდა და მისგან გაიგო, თუ ვისი იმედით ცდილობდა მზირა იბერთა მბრძანებლობის ხელშეორედ დასაკუთრებას.

ეს ამბავი ორი ასწლეულის წინ მოხდა და მთოვარე მთელი ამ ხნის მანძილზე ეძებდა მზირას რჩეულს, რომელსაც მინდობილი ჰქონდა ცხრათვალა მნათობის ხელახალი გაბატონება ქვეყანაში.

დრო გადიოდა. კავკასიონზე ამირანის გმინვა ისმოდა, იბერიაში სისხლის წვიმები არ წყდებოდა, ხალხი ისევ გულმზურვალედ ლოცულობდა მთოვარის ფერმკრთალ სხივებზე, მაგრამ მზირას რჩეული არ ჩანდა.

ბოლოს იხილა იგი. მდინარის პირას იჭდა ჩაფიჭრებული. თავზე წამოადგა, დააკვირდა და განცვიფრდა ფრიალ, რადგან ჩვეულებრივ მოკვდავად შეიყნო. ყური მიუგდომ მის ფიჭრთა სვლას... აზრიც რჩეულისა მიწაზე რბოდა, იბერიას დასტრიალებდა და გული მისი მიწიერი ქალისთვის ძგერდა.

შერცხვა კიდეც ამ ერთი შეხედვით სუსტ არსებასთან გატოლება, მაგრამ როცა მისკენ აპყრობილი არმაზის თვალები იხილა, მიხვდა, რომ არც მის არჩევანში შემცდარა სინათლის მატარებელი მზირა.

მდინარის ვერცხლისფერ ზოლს აპყვავა ლამის მნათობი. მთაშენი წყნარ მხარეებსთან მომლოდინე დამბნის სისხლსაღვლინმა, მიუღერსა, კმუნვის მიზეზი ჰკითხა.

— ვერ დავიმორჩილე ფარნავაზის გული, რადგან არმაზი უდგას დარაჯად, სწორედ თავი ვერ შევავყვარე ჩემს რჩეულს. დამებმარე მის დასჯაშიო. — შესთხოვა ნადირთ ღვთაებამ. გულს მოეფინა მთოვარეს. იცოდა, უმაღლესის ნებას ვერ გადავიდოდა და ბედისწერის საიდუმლო განაჩენს ვერ შეეცვლიდა, მაგრამ იმით მაინც გადაუხდიდა სამაგიეროს მზირას, რომ მის წარვლენილ ღვთაებათა ველზე გამგზავრებას დაუტვიანებდა, ახალ სატანკველს მოუვლენდა.

თმა აიკრიფა დალიმ. მთათა მწვერვლებს გადაეგლო და მანამ სვლა მთოვარეს, სანამ მზირას პირველი ამბავი არ შენიშნა. აუწყა არმაზის, რომ მზირას და ფარნავაზის ამბავი, არც ფიჭრე დავიწყება და არც ოქროს სვეტი, რომელზეც ლამის მნათობის საიდუმლო სვლასთან ერთად მზირას ეტლის სავალიც იყო გაცხადებული. ისიც უთხრა — მზირას სავალი უპირატესადაა მიჩნეული შენსაზეო.

ბევრი იფიჭრა მის მერე მთოვარემ და ბედისწერის განჩინების წელს, თავისი სავსების ერთ ღამეს იძია შური მზის მოვლენილზე. იგი ღალატის მძიმე ცოდვას აზიარა. მისი სრულყოფილება შეარყია და დაუმძიმდა ღვთაებრივ გზაზე სავალი ბილიკი.

* * *

არაფერი ისე არ უყვარდა არმაზს, როგორც წყალი. იგი თავისი ფიჭრების თანამგრძობლად, მესაიდუმლედ მიანდა და მთელი დღის დაქანცული მუდამ მდინარისკენ, ტბისკენ, თუ ნაცნობი ნაკადულისკენ მიისწრაფვოდა. წყლის ღვთაება ყოველთვის გულითადად ხედებოდა მეგობარს, ტალღების უღამაზეს პანგს შეაგებებდა და მერე დაღლილ სხეულზე სათუთად შემოაზ-

ვევდა გამკვირვალე ხაზებში გარდატეხილ უთვალავ ფერს.

ახლაც ტბისკენ წამოვიდა წყლის წვეთით წმინდა და ამაყი. მიეახლა მეგობარს, აფორიაქებული სული მიანდო.

ლამის სიბნელეში ზანტად ირწეოდა ტბის ტანი. შედგა თუ არა ფეხი წყალში, ლამის მნათობიკ ამოცურდა ღრუბლის საფარიდან და უჩვეულოდ გაანათა მიდამო. არმაზმა თვალი გაუსწორა მნათობს. უცნაურად ილიმოდა მთოვარე, ხოლო წყალთა ღვთაება, ვით კეთილი მეგობარი, კვლავ სიღრმისკენ ეპატივებოდა და იქ, თავის გამკვირვალე საბრძანებელში, სრულ განახლებას პირადებოდა. ხოლო დაღლილობის დაძლევა ძლიერ სჭირდებოდა, რადგან დღევანდელ დღეზე დაფიქრება ეწადა არმაზს. ტბის ძირი ძაბრით ვიწროვდებოდა სიღრმისკენ. იქ წყალს მართლაც მაცოცხლებელი ძალა ჰქონდა, ხოლო ტბის ფსკერზე მოფენილ ნორჩ სიმწვანეს ყოველგვარი კმუნვის განქარება შეეძლო. კარგა ხნის მერე, ტბის ზედაპირზე ამოსულმა ისევ ახედა ზეცას და გაუცვირდა, უძრავად რომ იდგა ტბის თავზე მთოვარე. ისევ წყალში გაუჩინარდა, რადგან რატომღაც ვერ გაანდო ახლანდელი საფიქრალი ლამის მნათობს...

ამ დილით არმაზი გოგარენადან კამბისენასკენ მიმავალ გზას მიჰყვებოდა, რათა იქ იმ ხუთი ბავშვისთვის ეშველა გასულ ზამთარს ზეგეში რომ მოჰყენენ. სიცოცხლე კი შეინარჩუნეს, მაგრამ დაბებირდნენ: სამი დაყოკლდა, ერთი დაბრმავდა, ხოლო ერთი ჰკუდიანაც შეცდა. ის საცოდავები მაშინაც იმან გადაარჩინა, რომ იმ დროსაც არმაზი მიდიოდა ამ გზაზე და კვენესა შემოესმა. თოვლი გაიხრიაკა, ბავშვები გამოიყვანა, ხოლო მათი მზღებელი შუახნის კაცი გარდაცვლილიყო უკვე.

შუადღისას, როცა წვიმამ გადაიღო და სიარულიც უფრო გაიოლდა, ჰალაში მისკენ მომავალი ოთხი მხედარი დალანდა. ისინი თოკით ერთმანეთზე გადაბმულ ადამიანებს მოერეკებოდნენ.

სპარსულად ლაპარაკობდნენ და ერთმანეთის ბილწსიტყვაობაზე მსარკინებდნენ.

არმაზმა დატყვევებულებში იბერიელი ჰაბუყები შეიცნო და მიხვდა, რომ დღეს დაუგვიანდებოდა ავადმყოფებთან მისვლა. მცირე ხანს მუხის ძლიერ ტანს მიეფარა, ავაზაკებს დააკვირდა. მათ შორის ერთი პირკანიელი უნდა ყოფილიყო; მეორე იბერი, მესამე კი სომეხი, ხოლო მეოთხე, თუმც კი დანარჩენებთან ლაზლანდარობდა, მაინც მათი მეთაური ჩანდა. ის მეოთხე უეჭველად სპარსი იყო, რადგან, სხვებისგან განსხვავებით, ჩინებულად ფლობდა ამ ენას.

როცა ავაზაკები მიუახლოვდნენ, მზის მოვლენილი საფარიდან უეცრად გამოვიდა და მათ წინ აისვეტა. თოკით ერთმანეთზე გადაბმულებს იმედი მოეცათ, ხოლო სპარსმა მთელი ხმით შეჰყვირა:

— თავს უშველეთ, დემონია, დაგვლუბავს! — და სანამ დანარჩენი სამი გონს მოეგებოდა, უკან გააქუნა ცხენი. სომეხი და პირკანიელი მალევე გამოუდგნენ მეთაურს, ხოლო იბერი ცხენიდან ჩამოვარდა და მიწას გაეკრა.

— ვინ იყვნენ ის კაცები, ან ამ ახალგაზრდებს საიდან მოერეკებით? — ჰკითხა მის წინ დაცემულს.

— სარკინესთან სალოცავს დავეციო. ქურუმი და მოხუცი მლოცველები ტამარში შევეკეტეთ და ესენი წამოვასხით! — ამოიღულულა.

— ისინი ვინ იყვნენ-მეთქი?! — წარბი შეჰყარა არმაზმა.

— არ ვიცი. ერთმანეთს სახელებით არ მივმართავდიო. სულ ახლახან შევეუამხანავდი. თავად კასპელს მეძახიან...

არმაზმა დატყვევებულები გაათავისუფლა და თოკი ერთ-ერთს გადასცა. მანაც კასპელი შეჰკრა იმ თოკით.

— სიცოცხლის ბოლომდე ვილოცებ შენზე, არმაზ. — კვლავ დასძრა ენა ავაზაკმა. — ოღონდ ნუ მომაყვდინებ, მოხუც დედ-მამას ნუ გამიმწარებ. უფლისციხის ვალავანზე გიბილე ცეცხლზე

მოსიარულე და მის მერე შენი სიღიძინისა მწამს. ნურც მოგვატოვებ, რადგან ისინი მობრუნდებიან და...

— ისინი აღარ მობრუნდებიან, ხოლო შენს საქციელს ხალხი განსჯის, იგივე წარგადგენს შენი ფუძის ღვთაების წინაშე სასჯელისათვის. დე, მან გაბატონოს, რადგან სისხლიან კაცად არ მეჩვენები, — მიუგო და გზა გააგრძელა. უკვირდა: ამ იბერიელს დიახაც შეეშინდებოდა ჩემი, რადგან ამის საფუძველიც კჳონია. ხოლო სპარსმა რატომ მიმიღო დემონად და რატომ არ შემებრძოლა სამ შეიარაღებულ კაცთან ერთად, რად განმერიდა და ნადავლი რად მიატოვაო.

ცოტა ხნის მერე კიდევ მოჰკრა თვალი ცხენოსნებს. გამოედევნა. მხოლოდ საუკეთესო მხედარი თუ შესძლებდა არმაზისთვის გაესწრო სირბილში. ის ორნი, სპარსის მიმდევრები, მალევე დაეცნენ. მაგრამ არმაზს ნაბიჯი არ შეუნელებია. მესამე მხადარი პირკანისის ზღვისკენ მიმავალ გზას დაადგა. არმაზიც მოჰყვა თითქმის ფეხდაფეხ და უცებ, თითქოს მიწამ შთანთქო, გაუჩინარდა ცხენოსანი. სამი მდინარის ხეობაში ბევრი ქვაბული ეგულებოდა არმაზს, მაგრამ ისიც იცოდა, მათში დამალული კაცის პოვნა თითქმის შეუძლებელი რომ იყო.

ხელმარცხნივ გადაუხვია და მთას აჰყვა, რათა თავის სადგომთან მოკლე გზით გადმოსულიყო.

მწვერვალიდან ჩამომავალმა იგრძნო მისჩერებოდა ვიღაც. მოიხედა. — არც თუ ლაჩარი ყოფილა ის კაცი, ჩემს სადგომთან დამლოდებიაო. — გაიფიქრა და ხეთა შორის გაეღვებულ მწიშმული კაბა შეიყნო კიდევ. მხედარი კი არა, ფაირე ცდილობდა მასთან შეხვედრას. დანაწებით შეხედა სადგომის კარს, რომლის გამობხნა და მის უკან გაუჩინარება სურდა აჰ ამოსულს და სწრაფად ჩაიბრინა ფერდობი, ქალს განერიდა, ტბასთან მივიდა.

წყლის სიღრმეში მჭდომარეს უცებ გაახსენდა იმ გაქცეული კაცის სახე.

მოაგონდა, თუ სად უნახავს ეს არქელის, შავი თვალები, ნაეჩივრე და კვლავ მოელანდა ლეონტიძის მითითებით, ქვეწარმავალთა შორის დაგდებული კლიკე და მისი ორი მხლებელი. სწორედ ერთ-ერთი მათგანი იყო დღევანდელი ავაზაკი. — მით უმეტეს, მისი შეპყრობა და იბერიის საზღვრიდან განდევნა საჭიროო, — გაიფიქრა და დამშვიდდა სრულიად. რადგან გაქცეულის ვინაობა დაადგინა, იცოდა, ვერსად დამალებოდა ეს კაცი.

ახლა კლიკეს უმწეო თვალები მოაგონდა და კვლავ აემღვრა სული იმის გაფიქრებაზე, რომ ვერ უპატრონა, განუკითხავად მიაგლო ბედის ანაბრად. რაც მთის მცირე სალოცავი მიატოვა კლიკემ. მის მერე არც ერთხელ არ მოჰკონებია ის უბედური.

— სიყვარულიც დაუნდობელი ყოფილა, რადგან ჩემიანად მიენც ვერ ვიწამე კლიკე და შეიძლება ბოროტების მსახურადაც კი ვაქციე ეჭვიანობის გამო, — გული ეტკინა და ტბის ფსკერს დაჰკრა ფეხი, თითქოს წყლის ზედაპირზე ელოდა შვებას.

ზევითკენ მოცურავემ პატარა ხელის შეხება იგრძნო და მიხვდა, რომ დღევანდელი წილი მისი ცხოვრებისა ჭერ არ დამთავრებულა, იმასაც მიხვდა, რომ ბედისწყრის ღვთაება ახლა არ მისცემდა გარდაუვალთან გაცლის საშუალებას. დაიბარა, ხელი შეაშველა ტბის ფსკერისკენ მიმავალ ფაირეს. წყლის სიღრმიდან ამოიყვანა, სული შთაბერა, ცხელი ტუჩებით შთანთქა სხეულზე შემორტყმული სიკვდილის სიცივე. მკერდზე მიიკრა, თავისი სითბო უწილადა და, როცა ფაირემ თვალი გაახილა, ამ თვალებში ჩამდგარი სურვილის ტყვე გახდა.

როცა ღამის მნათობმა ზეცას ღრუბელი მოახია და საფარველად გამოუწოდა, მოეჩვენა მზის მოვლენილს — უცნაურად ხითხითებდა მთოვარე.

* * *

დალაიმ სული მოითქვა, მაღლი მიუძღვნა თავის გადამრჩენელს არმაზისგან დახსნის გამო, გამოქვაბულის ნესტიან კედელს მიეყრდნო და ფიქრს მიეცა: კიდევ კარგი, რომ იმ დამთხვეულმა კასპელმა ჩვენი ასავალ-დასავალი არ იცის, თორემ ჩაუკენჯავდა არმაზს. მაინც როგორ გადაგვეყიდა, გინდათ თუ არა, თქვენი ამხანაგი უნდა გავხდეთ. ფარნავაზის სატრფოს საცხოვრებლის ჩვენებასაც დაგვიპირდა, ყოველ კვირაში ერთხელ იქეთკენ მიეშურება მეფეო. გული მეუბნებოდა: ჯერ იმ ქალის სამყოფელი გაიგე და მერე ეს იბერიელი ჩაძალდეთ. ყოველთვის წაგებული ვრჩები, როცა საკუთარ გულის ხმას არ დავეუქრებ. დღესაც ასე იყო. მეორე გზით მსურდა შეპყრობილების წაყვანა, მაგრამ რაღაც ბედად, ისევ იმ კასპელს დავეუქრე, ვითომც ერთი დღით გვიან მისულს არ მიმიღებდა ბერძენი და არ იყიდდა ჩემგან მიყვანილს. ყველაზე მეტად მეფის ძმადნაფიკის მეშინოდა და, იმ კასპელის გადამკიდე, სწორედ იმას გადავეყარე. ახლა არმაზი არ მომეშვება და ჩემს გზა-კვალს დაუწყებს ძებნას. შებმა მაინც არ მსურს. თუმც კი იბერებივით სულელი არ ვარ და იგი ღვთაებად არ მიმაჩნია, მაინც სული მითრთის მისი თვალების გახსნებაზე. არც სარანი იქცევა გონივრულად, როცა იმ ორ ბებერს საპყრობილეში ამყოფებს. თუ მეფის გამზრდელს ერთ თვეში უკან დაბრუნება ჰქონდა დაბარებული, უკვე მოიკითხავს მას ფარნავაზი, იქნებ აგზავნოს კიდევ კაცი მთაში და ისიც გაიგოს, რომ არ ასულან ადონი და ვაჩე იქ. არც ხევისბერია სანდო, მშისმარაა და საკუთარი ცხვირის იქეთ ვერ იხედება...

საერთოდაც არ იყო მოხუცების მოტაცების მომხრე დალაი. ეს საქმე სარანმა და ფარნავაზის ცოლისძმამ დაიჩემა. ალბათ ეგონათ, მისი გამზრდელების შეპყრობით იბერიის მეფეს ჩვენს ჭკუაზე ვატარებთო, ხოლო, როცა დალაიმ ძლივს შეასმინა, — თვით

მოხუცები არ ინდომებენ, ჩვენი დაქო მეფე დათმობაზე წაგიდგენს და ჩვენი კუთარ თავსაც რაიმე აუტეხონო, — დაფიქრდნენ აჯანყების მოთავეები და გადაწყვიტეს პართიის მეფისთვის მიეყვანათ ადონი და ვაჩე. ამიტომაც უკეთეს სადგომში და რბილ საწოლზე გადააბრძანეს დილეგიდან.

ორი კვირაა დღე-ღღეზე ელოდებიან პართიის მეფის წარმოგზავნილებს. გასამჯელო, რასაც პართიის მეფე ამ ორ მოხუცში ჰპირდება შეთქმულების თავკაცებს, გვარიანია. იმით ჯარის დაქორავებაც შეიძლება და ხელის მოთბობაც. როგორც ჩანს არ ჩქარობენ სარანი და ფარნავაზის ცოლისძმა, ხოლო დალაის ყოველი მომდევნო დღე მძიმე ტვირთივით აწვება გულზე და ბოლოით ავსებს. მას არც ვაჩე და ადონი მიაჩნია დიდ რამედ, არც პართიის მეფე, არც სომხური მიწების ბედი აწუხებს და არც სარანსა და მის „მეგობრებს“ სცივს პატივს...

ამ გამოქვაბულში, სიმწრის ნერწყვს რომ ყლაპავდა და თავისი ზრახვის ასრულება უსაშველოდ გაგრძელებულად რომ მიიჩნდა, დალაი იმ დასკვნამდე მივიდა, რომ რაღაც არ უნდა დასჯდომოდა, ერთ თვეში უნდა მოეგვარებინა ფარნავაზის მოკვლის საქმე.

შეთქმულთა თავკაცებს ვერ გააგებინა, თორემ მას კარგად ესმის, რომ გამარჯვება სწორედ მანამდე შეიძლება, სანამ ფარნავაზი არ დაეკვებულო და მათი მოქმედებისთვის გულისყური არ მიუბყრია. ახლა დალაი იბერიის მეფის ყოველ ნაბიჯს ჩაუსაფრდება და თავისი რაზმით კიდევ მოუღებს ბოლოს. პოდა, თუ მართლაც რაიმე გავლენა აქვს ორ დატყვევებულ მოხუცებულს იბერიის სამეფო კარზე, უკეთესიც კია მათი სარანის ზედამხედველობის ქვეშ ყოფნაო. — დაასკვნა დიდი ფიქრის მერე და არმაზთან შეხვედრით გამოწვეული აფორიაქება თავიდან მოიცილა.

* * *

არც ისე გულუბრყვილო და უკეთუ იყო ჰერეთის ყოფილი მთავარი, როგორც დალაის ეგონა. მან ვაჩესა და ადონის დატყვევებიდან ათი დღის თავზე ზევის მეთაურს კაცი გაუგზავნა და დააბარა: — იბერიის ბრძენკაცს, ფარნავაზის გამზრდელს, ადონს ვინ არ იცნობს. შენც კარგად იცი მისი წონა და სიტყვის ფასი. მინდა გახარო, რომ ეს სახელოვანი ადამიანი, იბერიის მეფის მეორე გამზრდელთან, ვაჩესთან ერთად, ჩვენთან, ფარნავაზის ახალი კანონების მოწინააღმდეგე ხალხთან მოვიდა. თურმე ნუ იტყვი, მასაც არ მოსწონს ღვთაების მსახურთა დამცირება, ამბავი, იბერიის მეფე რომ აპირებს. და ისიც არ არის მოძარე ღვთაებრივი სიტყვის დამდაბლებისა. ამიტომაც პართიის მეფესთან წავაბრძანეთ და მერე იქედან ანტიოქიასაც გაემგზავრება. მისი სურვილია, ამ ორმა ღირსეულმა მეფემ ფარნავაზზე ზემოქმედება მოახდინონ და გადაწყვეტილება შეაყვლინონ. ხოლო ადონი მეფეს ეცრუა, რათა უჩუმრად ემოქმედნა და ფარნავაზს უთხრა, რომ ზევში ავდივარ დასასვენებლადო. ახლა შენ გითვლის ადონი: — თუ მეფის კაცები, ან ვაჩეს სახლობა მოგვიკითხავენ, უთხარი, რომ კავკასიონის გადაღმა გადავიდნენ მოხუცები და დამიბარეს, ერთი თვის მერე მოვბრუნდებითო. საერთოდაც ხმა დაარხიე ზევში, — ადონი და ვაჩე ერთი ღამით მესტუმრნენ და თავად გადავაცილე ზევს გადაღმა-თქო.

თავბევისბერს ძლიერ გაეხარდა ეს ამბავი და მორიგეს მადლი შესწირა ასეთი სასურველი მოკავშირეების მოვლინებისათვის. ხოლო მერე, როცა ვაჩესამ გამოგზავნილმა კაცმა ადონი მოიკითხა, ისეთი მონღომებით მოუთხრო ვაჩესა და მისი თანამგზავრის კავკასიანელებთან გამგზავრების ამბავი, რომ თავდაც დაიჭერა.

ჰეფე შეფიქრიანდა, როცა ეს ამბავი შეიტყო. არა თქვა, მაგრამ ეწყინა თავისი გამზრდელისგან. — ჩემთვის გაუმ-

ხელელი რა საქმე უნდა გამოსჩინოდათ ვაჩეს და ადონს ქვეყნისგანდევნა? — თავის თავს უფრო პირებს, არც კი ვაჩესამ ამბავი მოუტანა და მხატვართუხუცესი სამუშაო ოთახში შეიყვანა.

— ქვეყნისთვის და მისი მეფისთვის საკეთილოდ გაირჩებოდნენ ადონი და ვაჩე, ხოლო რომ არ გაგიმხილეს, ამასაც ექნება თავისი გამართლება. ჩამოვლენ და გავგებთ კიდევ. — გაიღიმა ვაჩესამ.

— არც ისე მხნედ არიან, ამხელა გზა უმსახუროდ და უმომგლვლოდ განვლონ. — თავი გააქნია ფარნავაზმა.

— იბერიის მეფის ახლობლებს მომსახურე და მომგლელი არ მოაყლდებათ ჩვენს მეზობლებში. დედოფლის სახლობის დასაშოშმინებლად ხომ არ გადავიდოდნენ ადონი და ვაჩე დურძუკეთში? — ჩაილაპარაკა ვაჩესამ და მეფეს თვალი მოაჩიდა.

— მირჩია და განვირიდე კიდევ იათა, თუმც ძლიერ მიკირს უმისობა, — სთქვა ფარნავაზმა. — ხოლო ჩემი პირადი გრძნობა რა იმხელა ყურადღების ღირსია, რომ ორი პატივცემული კაცი გრძელ სავალს დაადგა? ან კი რა არის მოსაგვარებელი? იქნებ ჰგონიათ, კავკასიანელთა დედოფლის გამო შემებრძოლებიან და ჩემთან ურთიერთობას გამწვავებენ? თუ ამიტომ გაემგზავრნენ, ტყუილად გარჩილნი ჩანან და გულუბრყვილოდაც გამოიყურებიან. ასეთი ამჩატება მხოლოდ მათი ნოვანებით თუ აიხსნება, თუმც კი ბებრული ავაღობა არც ერთისთვის არ შემიძინევი.

იბერიის მეფემ მაგიდაზე გაშლილ წიგნს დახედა.

— გაგიგონია ალბათ, ათენელთა ქვეყანი წინამძღოლი სოლონი. მის გამოცემულ კანონებს ვეცნობიანი წუხელ. არასტრეტელ დოდად აფასებდა იმ შორეულ ბრძენკაცს.

— ეს ის არ არის, რკინის მძიმე ფული რომ მოჭრა და ამით ოქროს დაუკარგა ფასი? — იკითხა ვაჩესამ.

— სწორედ იგია. თითქოს გაასწორა

კიდევ ქვეყანა. გამორჩეულად მდიდარი და გამორჩეულად ღარიბი აღარ ცხოვრობდა მაშინ ათენში, რადგან ორივე მდგომარეობა სირცხვილად ითვლებოდა. იყო პატიოსნება და ერთურობის სიყვარული. აღმატებულება უხერხულად მიაჩნდათ და ამიტომ ყველა ცდილობდა არაფრით გამორჩეულიყო სხვათაგან. თვით სოლონიც ჩვეულებრივ, რიგით მოქალაქესავით ცხოვრობდა. — თავის მხატვართუხუცესს მიაჩერდა ფარნავაზი, თითქოს პასუხს მოელის მისგანო.

— მე არ მესმის იმ კაცისა, ვინც ასე იფიქრა. ადამიანი მით არის საინტერესო, რითაც იგი გამორჩეული და აღმატებულია სხვაზე — მიუგო ვაეიკამ.

— სულიერ აღმატებულებას თვით სოლონიც არ უარყოფდა, ოღონდ გარეგნულად ერთნაირ ფორმას მოითხოვდა.

— და, ცდებოდა, როგორც მგონია. სულიერი სიმაღლე კაცისა, მის გარეგნულ სრულყოფილებაშიც ცხადდებოდა უნდა და გამომარჩევდეს კიდევ ბრძენს, მეფეს, მოღვაწეს, ხელოვანს ცხოვრების წესით.

— შენ იმ სოლონზე ბრძენი ხარ, ვაეიკა, — გაიციხა ფარნავაზმა. — მისმა კანონებმა ქვეყანა კი გააძლიერა, მაგრამ სულიერად დააქინა და ეს დაეტყო კიდევ მის მომდევნო ათენს, რადგან მის, ხელახალ აღზევებას ასწლეთულები დასჯირდა. ცხოვრება თავად გვეარნახობს თავის კანონებს, ხოლო კარგი წინამძღოლი ივია, ვისაც მისი იღუმალი კანონზომიერება ესმის.

— შენ ისევ იბერიის ყოფას ჩაჰკირკიტებ და საკუთარ კანონებს ამოწმებ, ასე არ არის? — ჰკითხა მხატვართუხუცესმა მეფეს.

— ასეა, ჩემო ვაეიკა. ასე. არ მასვენებს ფიქრი იმაზე, შეცდომა ხომ არ დავუშვი, როცა ბერძნული და სპარსული მმართველობის წესი შევეუბრე იბერიის ცხოვრებას და მამა-პაპათა გამოცდილება არ მივიჩნიე გაყვეთილად, ქვეყნის ხელმძღვანელობის ის წესი არ

ვიწამე, რომელიც მთაში შემოიჭრა ჯერაც.

— კარგად იცი და ცხოვრებამაც დაგეგმოს გიდასტურა, რომ მართალი იყავი, როცა მეთემეთა უფროსები გააზნაურე და ქვეყნის მმართველობის საქმეში ჩაეროე, ყოველ სამთავროში მუდმივი ჯარი ჩააყენე, როცა სავაჭრობები მოამრავლე და ციხე-სიმაგრეები მხოლოდ საომრად კი არა, საცხოვრებელ ადგილებდაც აქციე.

— ეგ მეც ვიცი, მაგრამ საქურუმოთა ძველი წესის გაუქმება მაფიქრებს. ერი საუკუნეებით დაქანონებულ ცხოვრების წესს იოლად არ შეეღევა, ხოლო ის, რაც ხალხისთვის და ქვეყნისთვის კეთდება, ხალხის ნდობას უნდა იმსახურებდეს უპირველესად. — ფარნავაზმა შეკლარავებულ თმაზე გადაისვა ხელი.

— შენს მეფობას იბერიაში ადამიანის პიროვნების დაფასება მოჰყვა. კაცმა თავისი ფსიქიკა და საკუთარი თავის რწმენა განუმტკიცდა. ეს დიდი ამბავია. ასეთ რამეს ადამიანები არ იეიწყებენ და არც იმ მეფეს, ვის დროსაც ქვეყანა გაერთიანდა, გაძლიერდა და დიდ სახელმწიფოთა გვერდით დადგა. მე თუ მკითხავ, სამშობლოს ძლიერებით აღძრული სიამაყის გრძნობა ყველაზე დიადია ადამიანის გრძნობათა შორის, ხოლო დღევანდელი ქართლოსიანი ამაყია იბერიის გამო. იქნებ ამიტომაც არასოდეს უღალატებს იგი თავის ფარნავაზს, მისას გაიგონებს და მასვე მიჰყვება ყოველ საქმეში.

სასახლის ეზოთმოდღვარი მძიმედ შემოვიდა მეფესთან. ვაეიკამ იგრძნო, რომ კარგი ამბის სათქმელად არ იყო მოსული ეს კლარა კაცი და წამოსასვლელად მობრუნებულმა ნაბიჯი შეანელა, ხოლო მერე, როცა მეფემ ანიშნა დარჩიო, ისევ დაიკავა თავისი ადგილი.

— ანტიოქიის დედათა ქურუმი ითხოვს შენს ხილვას, იბერიის მხსნელ! — თავი დახარა ეზოთმოდღვარმა.

— რა გასკირვებია იბერიის საპატრიარქოს სტუმარს? — მძიმედ იკითხა მეფემ.

— ამბობს, ერთ-ერთი მხლებელი ქა-

ლი გაუჩინარდა ათი დღეა და ვერ მივაკვლიე მის გზა-კვალოს.

— უხმე! — ბრძანა ფარნავაზმა.

— არმაზი იყო შემფოთებული ამას წინათ, მცხეთის გზაზე ათი-თორმეტი მხედარი დაულანდავს და არ მოსწონებია მათი დაფარული მოძრაობა, ლენესთან მიმავაზენა. მთავარსარდალმა შორს დაიჭირა. — უთუოდ პონტოელი ვაჭრების გამოგზავნილები იჭნებოდნენ ის მხედრები. სწორედ მათ სურთ თავიანთი მეფისგან დაფარულად იგაჭრონ იბერიის ებრაელებთანო, მეც სარწმუნოდ მეჩვენა ეს ამბავი და არ გითხარი მაშინ.

— ჩემს მთავარსარდალს რომ ჰკითხო, ჩიტყ კი ვერ ფრენს ჩემს უკითხავად იბერიის გზებზეო, — ხოლო მკითხაობა, თუ ვინ იყვნენ ქვეყანაში მოსიარულე უცხო კაცები, მთავარსარდალს არ ეკადრება. ძლიერ დამშვიდდა ამ ბოლო დროს ლენე, მისი ათასისთავეებიც მუდამ ზეიმის გუნებაზე არიან. უბრძოლველობამ სიზარმაცეს მიაჩვია მეომრებიც... არა და, ხალხს არ სჭირდება ომი. — თქვა მძიმედ მეფემ;

— არც იბერიის მეფეს უყვარს ომი!
— ჩაურთო ვაეკიამ.

— არც მე მიყვარს. სისხლი და ძალმომრეობა მძულს. ამის მიზეზი აღმათისაა, რომ აღონი, ვაჩე და პირქუში მზრდიდნენ. ხოლო მათ შორისაც მამაშენი ყველაზე უწყინარი კაცი იყო და ყველაზე მშვიდობისმოყვარეც.

დედათა ქურუმმა იბერიის მეფეს თავი დაუტრა და ვაეკიას გახედა.

— ილაპარაკე. — დართო ნება ფარნავაზმა. — მასთან დაფარული არაფერი მაქვს.

— ფაიერ დაიკარგა, მეფეო, ათი დღეა არ ჩანს. თავდაპირველად მეგონა, არმაზს დაუახლოვდა და თავისი დიდი სურვილი აისრულა-მეთქი, ამიტომაც მოვიტომინე და არ შეგაწუხებ, ხოლო ახლა, როცა იბერიელი ჰაბუტების გატაცების ამბავი გავიგე, შევშფოთდი ძლიერ. ავაზაკების ხელი ხომ არ ურევია ფაიერს გაუჩინარებაში-მეთქი. მეგონა: იბერი-

ამი ტყვეთა ტაცება აღმოფხვრილი იყო!
— ისევ დახარა თავი სამხრეთის მხარეში.

— იმ სამ ავაზაკს, ვინაც კასპელი კაცი შეაცდინა, ვეძებთ და ვიპოვნით კიდევ. ამ ერთი შემთხვევის გამო მთელი ქვეყნის აუგად ხსენებას ვერ მოგიწონებ. შეპყრობილი ჰაბუტების დამხსნელი უთუოდ არმაზი იყო, რადგან იცნო კიდევ იგი კასპელმა. ეს ამბავი იმას ამტკიცებს, რომ თვითელი იბერიელი უვლის თავის ქვეყანას და მისი მეფის კანონებს იცავს. ახლა იმასაც გეტყვი, რომ ამოდ დააბრალებ ჩემს ძმადნაფიცს ქალის შეცდენა, როგორც ხედავ, იგი უფრო დიდი საქმით ყოფილა დაკავებული! — მძიმედ ლაპარაკობდა ფარნავაზი და გამკოლ მზერას არ აცილებდა დედათა ქურუმს.

— ტყუილად ფიქრობ. თითქოს მე იბერთა რჩეული კაცის შეურაცხყოფა მსურდეს. არც მიმაჩნია ფაიერს სიყვარული უკეთურად, რადგან სიყვარული ღვთაებრივი ძალაა და როგორც ყოველი ღვთაებრივი გამოვლინება, ისიც კეთილი და სათაყვანოა. მე იმის თქმა მინდა, რომ თუ არმაზთან არ არის ქალი, მაშინ გატაცებულია ავაზაკთა მიერ. ასეთ შემთხვევაში იბერიის სტუმრის დაცვა და მოძებნა მართებს.

ერთხანს სიჩუმე ჩამოვარდა. ფარნავაზი კვლავ არ აცილებდა თვალს სტუმარს. გრძნობდა, რომ მთავარი სათქმელი ჯერ კიდევ არ მოუხსენებია დედათა ქურუმს.

— და, თუ არმაზი ღვთაების რჩეულია, როგორც იბერები ფიქრობენ, მაშინაც აქვს მას უფლება უყვარდეს და საუკეთესოც ამოარჩიოს სასიყვარულოდ. ხოლო ფაიერ მალალი წარმომავლობისაა და ანტიოქიის უპირველესი ქალის გაზრდილია, დიდი ქურუმი კი, ანტიოქიის ყოფილი დედოფალი, არავის მოუწონებს ქალიშვილის გამოუცდელობით სარგებლობას და განრისხდება, თუ შესაფერ პატივს არ მიაგებენ მის გაზრდილს. იცის იბერიის მეფემ, რომ იმ უპირველესი ქალის აზრს

დიდად აფასებს ანტიოქიის ახლანდელი მბრძანებელიც! — ნელა ლაპარაკობდა დედათა ქურუმი.

ველავ არ უპასუხა იბერთა მეფემ.

— ისიც იცის იბერიის მეფე ფარნავაზმა, რომ მე მისი ერთგული მეგობარი ვარ და კიდევ დამიმტკიცებია ეს საქმიანთა. ახლაც მზადა ვარ სამსახურად და თუ ფაირეს მამოვინინებს პირობას ვაძლევ ვერავინ გაიგოს ფაირესა და არმაზის ამბავი! — დაუმატა ქალმა და გაჩუმდა.

ფარნავაზი მიხვდა, საითყენაც ბრინდა მშვილდის წვერს სტუმარი. ისიც იწამა, რომ ფაირესა და არმაზის სიყვარულის ამბავი მართალი იყო. გული ეტკინა ძმადნაფიცზე და, ალბათ, ამიტომაც ძლიერ ემწევა გაგონილი. ხოლო ფაირეს გამო მეფე ხანდახან იმასაც ფიქრობდა, გოგონას იბერიაში დავტოვებ, კარგ ვაყვაცზე გავათხოვებ და სიკვდილის წინ დავიბარებ, რომ მის შვილებს მეფის შთამომავლების თანასწორი პატივი მიაგონო.

თითქოს მიუხვდა ფიქრს სტუმარი.

— ვიცი, რომ ცული მოსასმენი ამბავი მოგიტანე, მეფეო. — გააგრძელა ისევ სიტყვა. — ისიც ვიცი, არმაზს ვერ მოუწონებ ფაირეს სიყვარულს. ოღონდ კი ნუ გაამტყუნებ. შენ ყველაზე უკეთ უნდა იცოდე, თუ როგორი თავგანწირული სიყვარული შეეძლება იმ ობოლ გოგოს. ბრძანე, არმაზი მოიხმონ და მან დააბრუნოს ფაირე!

ფარნავაზმა მხოლოდ ახლა გახედა ოთახის კუთხეში მჯდარ მხატვართუნუცესს.

— რაც იბერიის მეფე გავხდი, არც ერთხელ არ მიბრძანებია ჩემი ძმადნაფიცისთვის ჩემთან გამოცხადდი-მეთქი. — მტკიცედ წარმოსთქვა მეფემ. — მუდამ თავად ვესწრაფვოდი მასთან შეხვედრას და ბედნიერი ვიყავი, როცა კი იგი ამის საშუალებას მაძლევდა. არც ახლა დავარღვეე ამ წესს. არმაზი ერთადერთი კაცია, რომლისთვისაც მე მეფე არა ვარ... იგი უფრო დიდია იბერიის მეფეზე... არც მის საქმეში ჩარე-

ვის უფლებას მივცემ საუკეთესო თავს... ასე რომ, თუ ქალი მარტოა, მარტოა თანაა, მაშინ დაბრუნდება, როცა ჩემი ძმადნაფიცი ისურვებს. ხოლო არმაზი ისეთს არაფერს ჩაიდენს, რაც იბერიას სხვა სახელმწიფოთა წინაშე შეარცხვენს. იგი თავისი ქვეყნის საუკეთესო შვილია. მსურს ეს იცოდეს ყველამ, ვინც ჩემთან საუბარს იწყებს.

დედათა ქურუმმა იბერიის მეფის სიტყვებში თავისი სტუმრობის უშედეგობა დაინახა და კარისკენ დაიხია, რათა სასწრაფოდ გასცლოდა აქაურობას.

— რაც შეეხება დიდი არმინიის მიწების საკითხს, რომლის გადაჭრაც დავგავალეს სომეხმა დიდებულებმა და მათ შორის აღმატებულმა არშაკმა, უმჯობესად მიმაჩნია თავად ვესაუბრო შენს წარმოგზავნილებს. ხოლო თუ მათ შენი მოციქულობა საუკეთესო საშუალებად მიაჩნიათ, მზად ვარ შენთანაც მოვითათბირო ეგრისის მთავრის პონტოს სამეფოდან მობრუნების მერე, რადგან ქვეყნის სამხრეთ მეზობლებთან ურთიერთობას ქუჩი განაგებს იბერიაში. შენი წინა სტუმრობიდან იმასაც მივხვდი, რომ ასურასტანის დიდი მბრძანებელი და ჩემი მეგობარი ანტიოქოსი, წინააღმდეგი არ არის სომეხთა ძველი ერთიანობის აღდგენისა. იბერიასაც ურჩევნია თავის მეზობლად მოძმე არმენების ძლიერი ქვეყანა ჰყავდეს. — დაუტრა თავი სტუმარს.

დედათა ქურუმი ახლა აღარ ჩქარობდა გასვლას.

— შენისთანა ბრძენაკი მთელი სამყაროს მბრძანებლობის ღირსია, მცირეა შენთვის იბერია! — თქვა მოწიწებით.

— ყოველი კარგი ქართლოსიანისათვის იბერია მთელი სამყაროა, ხოლო ფარნავაზს ვერავინ დააბრალებს ცუდ ერისშვილობას! — გაეპასუხა მეფე და წამოდგა.

— არმაზის გამო შევშფოთდი უცებ. — თქვა ვაყიკამ ქალის გასვლის მერე და ფარნავაზს მიუახლოვდა.

— ნუ გეშინია. შეყვარებული ქალი მხოლოდ მეტოქისთვისაა საშიში. ხო-

ლო ფაიროს ახლა მეტოქე არცა ჰყავს. — თქვა მეფემ, მაგრამ ეტყობოდა, თვითონაც არ სჯეროდა თავისი ნათქვამის.

— არა მგონია არმაზს მოენდომები-ნოს იმ მშვენიერი გოგოს შეცდენა. ახლა ღრმად მწამს, რომ ყმაწვილკაცობაში ძლიერ ვცდებოდი, როცა მეგონა, ლამზირას თავი შეაყვარა და მერე მის ბედნიერებაზე არ იზრუნა-მეთქი. ვნახე მე, თუ ვინ უყვარდა მინდვრის დედოფალს, და ისიც, რომ ჩვენ სამივემ ლამზირასთან ერთად დავყარგეთ ჩვენი დიდი ბედნიერება...

— და შევინარჩუნეთ 'ერთმანეთი! — დაასრულა ფარნავაზმა.

— ხანდახან იმასაც ვფიქრობ, განაკარგი ვქენით, სამივემ რომ დავთმეთ ლამზირა? — იკითხა ვაჟიკამ.

— არ ვიცი, მე და შენ სწორად მოვიქცით თუ არა, ხოლო არმაზზე იმას ვიტყვი, რომ მის არც დაუთმია მინდვრის დედოფალი. რადგან ჩვენზე ძლიერ უყვარდა, ამიტომაც სიცოცხლე მიუძღვნა და ვერც შესძლო მისი დათმობა. გული მეუბნება, რომ ცუდად დამთავრდება ეს ამბავი, თუ იმ დამქვნიარ ქალის ლაპარაკი მართალი გამოდგა. ღალატს ვერ აპატიებს არმაზი საკუთარ თავს...

ვაჟიკას წასვლის მერე ფარნავაზი დიდხანს იჯდა თავის სამუშაო ოთახში. მაკედონიის მეფის მიერ გამოგზავნილ წერილს კითხულობდა, მაგრამ ფიქრით შორს იყო, თავის ყმაწვილკაცობის ბედნიერ დღეებთან, მთასთან, ვაჩესთან, ანათასთან, ვაჟიკასთან, ლამზირასთან და არმაზთან...

* * *

— მთიელნო, მინდა იცოდეთ, რომ იბერთა მეფეს, ფარნავაზს, რომელიც მთიელთა დახმარებით ქართლოსიანთა ბარის მბრძანებელი გახდა, განუზრახავს დეთაების წინააღმდეგ წასვლა და იბერიული ანბანის შემოღება, ქართლოსის დეთებრივი სიტყვის უკეთურ ხაზებში მომწყვედეთა.

სამი მთის სალოცავმა უკვე გვაუწყა, რომ თუ ფარნავაზის სიტყვებით, სისხლის წვიმას მოგვივლენს მთოვარე. ჩვენი ვალია დავიცვათ დიდი მორიგეს ნება... იმასაც გეტყვით, რომ ფარნავაზს ხევის სალოცავების დაკონინებაც განუზრახავს, ზოგი ამბობს, რომ დედაკაცის პირველობის დაკანონება სურსო, რითაც დიდად შეურაცხყოფს მთოვარეს, თუმცა ვიცი, რომ მზირა მისი ღირსეული მეწყვილეა და ამიტომაც მასაც მივაგებთ საჭირო ღოცვასა და შესაწირს.

თუ ამას არაფრად ჩავთვლით და მორიგეს სიმალლის დაცვას არ მოვიწოდებთ, ღვთაება დავგვცის და შეიძლება ბარელებსაც დაუშინოს ჩვენი თავი. ხოლო მერე მართლ ღვთაებათა სამბრძანებლო კი არ იქნება ზევი, არამედ ერისმთავართა და ფარნავაზის მეგობრების საჭიროთოც. ისინი უტბოურ წესებს შემოიტანენ. ჩვენი შვილები ეტლებით დაიწყებენ სეირნობას და გაღაჩრდებიან. ხოლო დედაკაცები მამაკაცებთან ლაზღანდარობას შეეჩვევიან და აღარ გაგვიჩენენ შვილებს, ველარ დაგვიზრდიან ვაჟკაცებს.

ჩემი აზრი ასეთია: — ხელი მოვიკიდოთ იარაღს და ჩავიდეთ ბარში, ჩვენი სათქმელი ვუთხრათ მეფეს. თუ ჩვენს სიბრძნეს ენდო, ხომ კარგი, მაშინ ძველებურად მეგობრობა შევფიცოთ, ხოლო თუ არ დაიჯერა, ბრძოლის მეტი რაღა დავგვრჩენია. — მთელი ზმით გაპყვიროდა თავბევისბერი და მეტი მონდომებისგან გამხდარ ხელებს შლიდა.

მაინც კმაყოფილი დარჩა დღევანდელი დღით. ზემის დასაწყისი არ მოეწონა, ფხოველთა ხევისბერის თავბედობის გამო, მაგრამ რაც მთავარია, სათქმელი თქვა და, მისი ფიქრით, დიდი საქმეც გააკეთა.

ახლა გორაკის ირგვლივ ფხოველთაგან მცირენი იდგნენ, უფრო მთის გადაღმელები პასუხობდნენ:

— ჩავიდეთ, მოვთხოვოთ, თუ საჭიროა ვიომოთ კიდევ!

ვაჟიკა ბოლმას გულში იკლავდა და

სულმოუთქმელად ელოდებოდა ხატობის დამთავრებას, რომელწინადაც ყოფნა ძალაუნებურად მოუწია. მეფემ თავხევისბერის ნახვა დაავალა, ხოლო როცა მთაში ავიდა შეიტყო, რომ იგრ პირველების დღეობას ესწრებოდა ფხოველი.

პირველების ხატობა ფხოველთა ყველაზე საყვარელი დღესასწაული იყო. იმ დღით ადრინადად ივსებოდა ხალხით სალოცავის ეზო, მის ირგვლივ მდებარე მიწდორი და მთელი გორაკიც, რომლის თავზეც სახატე იდგა. ფხოველი ვაჟკაცი თავდაპირველად მუხლისჩოქებით შემოუვლიდა სალოცავს გარშემო, მერე ხევისბერს ეახლებოდა და შესაწირს მიართმევდა, უმეტესად, ხანჯალსაც და ფულს, ბოლოს კი საზეარაკო პირუტყვს მიიყვანდა შემსხვერპლესთან.

შუადღისას ხევისბერი ხალხს აუწყებდა, რომ ხატის განაჩენის გასაგებად ჭადაგთან მიბრძანდებოდა და ფხოველ უხუცესთა თანხლებით დანჯად გაეშურებოდა მდინარის ქვით ნაგები, დაბალი სამისნოსაკენ, რომელიც იქვე, ეზოს კუთხეში იდგა საზვარაკოსა და სამარცვლე შენობების გვერდით.

ხევისბერის დაბრუნებამდე ფხოველნი ერთმანეთში დინჯად ბაასობდნენ, წყნარად მიმოდრიოდნენ და ხანდახან გახედავდნენ წყლის გაღმიდან მათგან მომზირალ ადამიანებს, რომლებსაც ხატის განაჩენის გამოცხადების მერე ჰქონდათ უფლება პირველების მლოცველებში გარეულიყვნენ და თავიანთ მეზობელ ფხოველებთან ელხინათ.

ვაჟიკამ და ტანჩიამ მოკლე გზით კი იარეს აქამდე, მაგრამ მაინც ძლიერ დაიღალნენ. ვაჟიკა იმასაც ნანობდა, რატომ არ დავეუქარე ტანჩიას და რად დავიჩემე, ურმით მგზავრობა არ მინდაო.

როცა სამისნოდან ახალგაზრდა ხევისბერი გამოვიდა და წყალს გაღმა მდგომნი ხიდისკენ დაიძრნენ, რათა განაჩენის გამოცხადებისთანავე მოზეიმე ფხოველებს შეერთებოდნენ, სალოცა-

ვისკენ მიმავალი თავხევისბერიც მოახლოვდა თავისი ამალით.

ფხოველთა ხევისბერმა ერთი კი გამოხედა მისკენ მიმავალ ხევის ახლანდელ მეთაურს, მაგრამ ხატის განაჩენის კითხვა არ შეუწყვეტია, წესი კი მოითხოვდა თავდაპირველად ხევის მეთაურისთვის ეცა თაყვანი. ამის შემხედვარე ტანჩიას უცებ გადაავიწყდა თავისი დაღლილობა და გამხიარულდა.

— ჰაი, დედასა, — გულზე დაირტყა ხელი, — ძველებურად რომ მიჭრადეს თვალი, დავინახავდი, როგორ მამლის ბიბილოსავით გაუწითლდებოდა გრძელი ცხვირი და სახედარივით აშვერილი ყურები თავხევისბერს. ვენაცვალე, ფხოველ ბიჭურსა, კაცი ვარო მაგან უნდა დაიკვებნოს.

— ძვირად დაუჯენს ამ შეხვედრას თავხევისბერი, — ჩაილაპარაკა ტანჩიას შვილმა და ხიდისკენ გაიწია.

— რაღაც არ მახსოვს ეს კაცი! — დაინტერესდა ვაჟიკა ბიჭურით.

— არ გეხსოვება. დიდი თავხევისბერის დროს იგი ამ სალოცავში ბერად მოიყვანეს მისმა მშობლებმა. ბავშვობიდანვე ავადმყოფი ყოფილა და მრავალჯერ სიკვდილის პირას მდგარა. ერთ ასეთ ხატობაზე იგი დიდ თავხევისბერს წარუდგინეს, უკვე გაჯანსაღებული და დაკაცებული, მასაც პირველების ხატის მსახურად განუწყესებია და აქ გამოუგზავნია. ხოლო ფხოველთა ხევისბერს, ათი წლის მსახურების მერე, ბიჭური თავის შემცვლელად გამოუცხადებია, რადგან ღვთაებას ძილში უბრძანებია მისთვის, ბიჭურს შენი ადგილი დაუთმო. სწავთაშორის, იგი იყო ერთადერთი რვა ხევისბერს შორის, რომელმაც ახლანდელი თავხევისბერის არჩევას მხარი არ დაუჭირა. ბიჭური არასოდეს ესწრება თავხევისბერის თათბირებს, არც მის სიტყვას მიჰყვება.

— ჩვენ კი ვწუხდით, ხევეა ღირსეული სამეთაურო კაცი არა გვყავსო, — გაიღიმა ვაჟიკამ.

ხატობის შერე დიდი შეჯიბრი გაიმართა. მთიელი ვაჟკაცები თავიანთ ძა-

ლასა და თვალის სისწრაფეს ცდადნენ. თავდაპირველად, დიდი ლოდების აღმართზე ატანაში გაეჯიბრნენ ერთმანეთს, მერე კი მშვილდოსნობაში.

ბოლოს, მინდორზე პურმარილი გაშალეს და როცა თავბევისბერი საქადაგოდ შედგა, ბევრმა სუფრა მიატოვა და ამ საოცრების სანახავად გამოეშურა. ხევში ართქმული ამბავი იყო თავბევისბერის ასე ამჩაბება და უოველგვარი გამოცხადების გარეშე თავისი ერის წინაშე წარსდგომა.

თავბევისბერმა გრძელი სიტყვა ჩაათვა და მის ირგვლივ მდგომ შეთხელეებულ ხალხს გადახედა. ქადაგობაში გართულს, არც შეუმჩნევია, როგორ ჩამოეკალნენ მსმენელები.

ვაიკამ ტახჩიას ჩაულაპარაკა: — მთერალი ჩანს ეს უგუნური. ფარნავაზის ერთგულიც რომ იყოს, მთაში საუფროსოდ მინც არ გამოდგება. ჩამოიყვანე გორაკიდან, დრო არ ითმენს, ხომ იცი. უკან უნდა გაგბრუნდეთ ამალმვეო.

ტახჩიამ გორაკი გადაჭრა და თავბევისბერს მიეჭრა. რომელსაც თუმც კი მსმენელთა სიმკირე არ ეკაშნიკა, მაგრამ, ეტყობა, მოწოლილ „სიბრძნეს“ ვერ იოკებდა და ქადაგების გაგრძელებას აპირებდა.

— ბევრს რომ ქადაგებ, ქვეყნის ერთგული და მოყვარული კაცი ვარო. რატომ გაიწყდება, რომ ბარში ჩვენი ძმები, ჩვენივე ძილაგის ხალხი ცხოვრობს. ახლა ამაზე არას გეტყვი, რადგან ვხედავ, ირგვლივაც შენი ჭკუის ხალხი შემოგრჩა. იმაზე მიპასუხე: — სად არიან მთის სასიქადულო შვილები ადონი და ვაჩე, როდის ნახე და სად წაიყვანე ისინი. მეფეს სურს, შენგან მათი ამბავი მოისმინოს.

— როგორ მიბედავ სიტყვის წართმევას მე, მთის უპირველეს კაცს და მორიგეს შესაიდუმლეს? როგორც ვატყობ, ფარნავაზის ძველი მეგობრობის იმედით ეთავებულები ღვთაების მსახურს და გაიწყდება, რომ თავბევისბერს კვირის კარავთან უდგას ტახტი! — სიბ-

რაზისაგან თვალეები გადმოუტყვიდა.

— შენი ტახტი საერისთავოს დგას შენმა ქვეშევრდომებმა განსაჯონ, ახლა კი ჭურის გვერდით მდგარა და შენს დიდ „სიბრძნეზე“ უმოქმედნია ღვინის სუნს. რასაც გეკითხები იმაზე გამეც პასუხი.

თავბევისბერი მუდამაც გრძნობდა ტახჩიასაგან სიძულვილს და უფროთხოდა კიდევ, რადგან მისი ახალგაზრდაც კარგად ახსოვდა და მისი ვაჟაკობაც.

— მეფეს შევეთვალე უკვე, საით წავიდა მისი ორი გამზრდელი, ახალს ვერაფერს ვიტყვი.

— ანათა ამბობს, უწყალოდ ტყუის თავბევისბერიო; ზოლო მეფე გიბრძნენებს: ან სიმართლე გამაგებინე, ან შენი ფეხით ჩამოდი და ამისენი, თუ სად გაამზავავრე ის ორი ღირსეული აღამიანიო. ფარნავაზს რომ შენაირ ხალხთან ზუმრობა არ უყვარს, კარგად უნდა იცოდეს!

ალბათ ღვინომ თუ გაათამამა და თავი საბოლოოდ გამარჯვებულად წარმოადგენინა თავბევისბერს, როცა თქვა:

— არც ადონს და არც ვაჩეს ფარნავაზის მეფობა არ მოსწონთ, არც მისი ანბანისა სწამთ და არც მისი უგუნური კანონებისა. იმიტომაც წავიდნენ ისინი პართიის მეფესთან, რომ ფარნავაზს ჭკუა ასწავლონ... შენ კი გგონია, თავბევისბერი ჰაერში ფანტავს სიტყვებსო. დიხააც, გავიმეორებ, რაც წელან ვთქვი, მთიელებს ჩემს მეტი ვინ გააგებინებს, თუ ვინ არის მათი მტერი და ვინ მოყვარე?! ყველამ უნდა იცოდეს, რომ უახლოესი ხალხიც გადაუდგა მეფეს და სხვა სახელმწიფოთა მეფეებთან წავიდნენ საშველად.

ტახჩიამ ნერწყვი გადაყლაპა და ის იყო ყელში უნდა სწვდომოდა ამ ბერიკაცს, რომ მათენ მომავალი ბიჭური დაინახა.

ბიჭურმა თითქმის ძალით ჩამოაბრძანა თავბევისბერი სადგომიდან.

— მთიელნო! ნუ დაუჭერებთ თავბევისბერის სიტყვებს. სიბერის გამო

სულმთლად დაჰკარგა გონი ჩვენმა წინამძღვარმა. ვილოცოთ, რათა ღვთაებებმა მას დაკარგული ჰკუთა დაუბრუნონ. მე კი იმას გეტყვით, რომ ანბანი და წერა-კითხვა ხალხის სიდიადისა და სიბრძნის მაუწყებელი, ენის სიძველისა და მარადიულობის კავშირია. არ არის უკეთური საქმე ცოდნის მიღება, უკეთურობა მისი უარყოფა!

— სიტყვა ღვთაებრივია და მისი ხაზებში მოქცევა ბოროტი საქმეა. ტანჩია ჩემი მტერია, მაგრამ ახლა მას შევეციოთხები, მართალს ვამბობ თუ არა? — მაინც არ თმობდა მთვრალი თავბევისბერი.

— მე მასეთ ამბებში არ ვერევი, ღვთაება თვითონ მოუვლის თავის საქმეებს, თუ არ თვლის საჭიროდ, ვერც მიიღებენ ჭართლოსიანები ანბანს, რადგან ღვთაება უძლეველი და დიადია. შენგან სიმართლეს მოველით, სად არიან ვაჩე და ადონი? პართიაში რომ არ აღმოჩნდნენ, რას ფიქრობ მერე? მეფის სამართალს არც დავუტედი, ისე გაგისწორდები. დაიხსოვე ტანჩიას სიტყვა. მთიელებმა იციან, რომ მას თავისი ნათქვამი არასოდეს გაუტეხია!

— ჩემთან რა გინდა? — აცახცახდა თავბევისბერი, — თავად მათ ჰკითხე, რატომ უღალატეს მეფეს? თუ სიმართლე გინდათ გაიგოთ, გეტყვით, რომ ყოველივე იმის ბრალია, რომ მეფეს უღირსი ხალხი ახვევია ირგვლივ. მისი ძმადნაფიცი არმაზი დემონთა მსახურია, ამაში ბევრი მთიელი თავადაც დარწმუნდა. ალბათ არმაზი უბნევს ფარნავაზს გონებას.

— მთიელნო, საბლებში წადით და სანამ ვინმეს დაუჩერებდეთ, საკუთარ გულსა და გონებას ჰკითხეთ, რამდენად მართებული იქნება ბარს რომ გადავეკიდოთ! — გამოაცხადა ბიჭურმა და სალოცავისკენ წავიდა, სადაც მას ვაყიკა ელოდებოდა.

თავბევისბერი ურმით წაბრძანდა და გზაში გვარიანდაც გამოიძინა, ხოლო, როცა მსახურებმა მატყლის რბილ ლო-

გინში გადაიყვანეს და საწოლში მარტო დასტოვეს, თავზე არმაზი წმინდადგას! ეს ერთადერთი კაცი ზეცაზემსგავსებდა შეც თავბევისბერი ვერ ტყუოდა.

მესამე დილით ფარნავაზმა ისიც იცოდა, რომ მის წინააღმდეგ აჯანყება მზადდებოდა და ისიც, თუ ვინ მეთაურობდა ამ აჯანყებას.

* * *

ადონსა და ვაჩეს სამჯერ გამოუცვალეს სამყოფელი დამტყვევებლებმა, ხოლო, როცა მეოთხედ ჩამოაცვეს თავზე ტომრები და ცხენებზე შესვეს, ადონმა იფიქრა, ახლა კი წარგვადგენენ თავიანთ უფროსთანო.

ამჯერად მშვენიერ სახლში დააბინავენ და უკეთესი პირობებიც შეუქმნენ.

ადონმა უკვე იცოდა, თუ ვისი ტყვეები იყვნენ ის და მისი მეგობარი. აქ წამოყვანის წინა საღამოს ორი სპარსის ლაპარაკი შემოესმა ქურუმთუხუცესს. მოსული, რომლის ხმა იმ წამსვე იცნო ადონმა, მათ მოდარაჩის ცხოვრების უკუღმართობაზე შესჩიოდა და დახმარებას სთხოვდა: — იქნებ როგორმე მიშუამდგომლო შენს უფროსებთან, მეც გამოსაღდეი კაცი ვარ და გამომცადონო.

დარაჩი, ეტყობა, გულჩველი კაცი იყო და თანამამულეს დახმარება აღუთქვა, ხოლო როცა ცეცხლს შეშა შეუკეთა, მოსულმა ჰკითხა: — ვის ემსახურები ასე გულმოდგინედ, ალბათ შენს უფროსებსო.

გაეცინა დამხვედურს, უფროსები კი არა, დატყვევებულები არიან, მაგრამ დიდი ხალხი ჩანს და ჩემი უფროსებიც ალბათ გვარიან ფულს გამოელიან მაგათ სანაცვლოდო.

— კარგი ვაყიკი, კარგი ფულიც ღირს! — თქვა მოსულმა.

— ვაყიკები კი არა, ორი ბებერია, მაგრამ დიდი ხალხია, როგორც ვითხარი, მგონი ერთი იბერიის მეფის მამა უნდა იყოს, ხოლო მეორე ბიძა ალბათ.

— კარგად გცოდნია. იბერიის მეფე ფარნავაზს არც მამა ჰყავს და არც ბიძა. გატყუებენ ალბათ შენი უფროსები.

ასე იციან. როგორც არ უნდა ემსახურო, მაგათ ნდობას ვერ მოიპოვებ!

— ყოველ შემთხვევაში, მეფის ახლობლები არიან. ხოლო ჩემი უფროსები კარგი და კეთილი ხალხია. ფულსაც მაძლევენ და სამსახურის მერე მიწასაც მაჩუქებენ და პირუტყვსაც. მათ შორის ერთი მეფეც ურევია, სწორედ მის სამეფოში შემპირდა სარანი საცხოვრებელს.

— ეს დროული ხალხი მაინც რაში სჭირდება. თუ იცი, შენს უფროსებს?

— ისევე იკითხა მოსულმა.

— რას გაიგებ მაგათსას. მგონი გასასყიდად ან, შეიძლება, მეფესთან მისაგზავნადაც. მიიხრეს, სარანისთვის მთავრობა წაურთმევია ფარნავაზს, ალბათ თავისი დიდების დაბრუნება სურს ამ ორი კაცით. ხოლო მეორეს რა უნდა, სწორედაც ვერ გამოიგია. თვითონაც მეფეა და უკეთესს რას დაეძებს, არ ვიცი. მე თუ მკითხავ, მაგათ შორის ყველაზე საქმიანი და ვაჟკაცური დალაია. გულუხვიცაა. იმ დღეს ფულიც მაჩუქა და დამპირდა, მეორე მოსვლაზე ცხენს გარგუნებო. მგონი თვითონ სურს ამ ბერიკაცების ხელში ჩაგდება. ეს დალაი იბერიის ყოფილი მეფის აზონის ახლობელი კაცია, ახლა კი იმისთვის იღვწის, რომ აზონის შვილს, კილიკეს დაუბრუნოს მამის ტახტი. ის აზონი ნახევრად სპარსი ყოფილა. მე თუ მკითხავ, არ იქნება ურიგო იმ კილიკეს გამეფება, თუმცა კი გვარიანად დამთავებული და ქუთაგაწყალეული ჩანს. დალაი ისეთი ვაჟკაცია, სამ სახელმწიფოს უწინამძღვრებს, არა თუ ერთ იბერიას! — არ ჩუმდებოდა დამხედური.

— თუ გინახავს იბერიის მეფე ფარნავაზი?

— არა, არ მინახავს. რატომ მეკითხები?

— იმიტომ, რომ მე მინახავს. ტანად დევსა ჰგავს და ქუთით გველს. მისი დამმარცხებელი ახლა დედამიწაზე არ დადის. შენთან სამსახურს არც ვისურვებ, რადგან ერთ მშვენიერ დღეს ფარნავაზი თქვენს ზრახვებს გაიგებს და გა-

მკითხავს არ დაგიტოვებთ კაცხელს. მისი შიშით დიდი ხელმწიფე უნდა გახდეთ და შენი სარანი, დალაი და სხვები არის მათთან?

— მგონი, იბერიის დედოფლის ძმა! — უპასუხა არც თუ უბრალოდ შეშინებულმა დამხედურმა.

— ჰო, ისინიც და თავისი ცოლისძმაც ერთ ლეკმად არ ეუფოა. გვარიანი უტყინოები ყოფილან შენი უფროსები.

— მართალს ამბობ? მართლა ასე ძლიერია ფარნავაზი? — ახლა დამხედური შეეკითხა.

— ლეთაებას ვფიცავ, რომ უფრო მეტი დავაკელო, ვიდრე მოვუმატებ. არც ის გაგიგონია, გამარჯვების თანაზიარს რომ ეძახიან? არც ის, რომ იგი ლეთაებათა რჩეულია?

— რა მეშველება. — აწუწუნდა დამხედური. — ავადმყოფი შვილი მყავს და მის გამო დავუდებო ამით მსახურად. ბევრჯერ მიფიქრია, რომ ჩემი უფროსები ბინძურ საქმეში არიან გარეულები და მთლად კარგი კაცები არ უნდა იყვნენ-მეთქი. მაგრამ როგორც კი ფულს მაჩუქებდნენ, იმ წამსვე მაგიწყდებოდა მათი სიმრუდე.

— მეცოდები და გირჩევ, რომ ეცადე მაგ დატყვევებული კაცების გული მოიგო. მოეფერე და ერთგულად ემსახურე. ასე მგონია, ისინი უფრო მეტ სარგებელს გამოვინებენ! — დაარბია მოსულმა.

— მე კიდევ ჩემსავით ბოგანო და უქონელი მეგონა და შენი დახმარება მსურდა.

— სწორედაც რომ ბოგანო და უქონელი ვარ, მაგრამ სინდისიერ კაცად მიცნობენ და ამიტომაც ბინძურ საქმეში არც გავვრევი. შენ კი იმასაც გირჩევ, რომ ენას კბილი დააკირო და ჩვენი საუბარი არავისთან წამოგცდეს, თორემ შენი უფროსები მოლაღატედ ჩავთვლიან და თავს წაგაჭრიან.

აი, ეს საუბარი მოისმინა აღონმა.

* * *

ფაირემ მიწურის კარი გამოიხურა, მიმოიხედა და მთის წვერზე მდგარი არმაზისაყენ გაემართა.

— ზოგჯერ მეც ღვთაება მგონიხარ. ახლაც ისე მომეჩვენა, რომ ამ მაღალ ხეებს ზევიდან დაჰყურებდი.

არმაზმა თავი მოაბრუნა. ფაირე შეაკრთო მწუხარებამ, მის თვალებში რომ ჩაწოლილიყო.

— დაგპირდი წავალ-მეთქი და ვერ წავედი. დაებრუნდი და შენგან მოწყალებას ვითხოვ. — თქვა ქალმა და მის ფეხებთან ჩაიკეცა. — მთელი ღამე ისიდას ვევედრებოდი: — შეაყვარე არმაზს უბედური ფაირე-მეთქი, ნუთუ არაფრად ჩამითვალა ლოცვა სიყვარულის ქალმშობი?

— წადი, ფაირე. ჩემს სულში დაგუბებული მწუხარება ძლიერ დაგტანჯავს. წადი. შენანები ამ უსაზღვრო სატანჯველისთვის! — სივრცეს გადასცქეროდა არმაზი.

— არსადაც არ წავალ! — წამოდგა ქალი და მკლავზე შეახო ხელი. — ოღონდ შენს გვერდით ვიყო და სატანჯველს არარად ჩავთვლი.

— ცოდვა ხარ, ფაირე! — მოხედა არმაზმა.

— ვილოცებ. დღედაღამ ვილოცებ, შენს ღვთაებასაც. შევავედრებ საბრალო ჩემს თავს, იქნებ ისინი გულმოწყალენი აღმოჩნდნენ და შეგაყვარონ ის, ვისთვისაც შენზე ძვირფასი თვით სიცოცხლეც კი არ არის ამ ქვეყანაზე.

— წადი ფაირე. არ მსურს ჩემი შეცდომისთვის შენც დაისაყო!

— და, შენ შეცდომას უწოდებ ჩვენს დიდ სიყვარულს?

— სწორედ ეგ იყო შეცდომა, რომ აღარ არის სიყვარული.

— მაშ, გული რად მითრთის სიტყბოებით? რატომ ვერ ვძლებ უშენოდ და რატომ მეჩვენება ეს უღამაზესი ქვეყანა ქვიშის უდაბნოდ, როცა ვფიქრებ, რომ უარმყო ჩემმა რჩეულის ღმერთმა და შენს სულშიაც ჩამოიხედავს.

იქნებ შენც გაგხედავს ამ სატანჯველოდან.

გარკვეული

— არა, არ მსურს განწყობილობა. გან ტყვიელმა, რომელსაც დიდი ხანია გულით ვატარებ, შემქმნა, მაკოცხლა და ძალით აღმავსო.

— ვიცი, ვინც გიყვარს ღვთაებრივი და დიადი გრძნობით, იგი შენი მოლატეა, რადგან ახალგაზრდა როცა იყავი, არ შეგვიყვარა, ხოლო ჩემთვის კი შენი კალარაც ძვირფასია.

ხელი დაავლო არმაზმა მის გვერდით მდგომ ფაირეს, მაღლა აიტაცა და თვალებში ჩახედა. მრისხანება, რომელიც მის სახეზე აღბეჭდილიყო, შიშის სიცივედ გადავიდა ფაირეს სულში.

— არასოდეს არ ახსენო მისი სახელი და ფიქრითაც კი არასოდეს გაეტოლო... გიჯობს, საერთოდაც გადაიფიქრო, რომ მე და ის ვარსებობთ ქვეყნად.

უხმოდ გამობრუნდა ფაირე. უხმოდვე ჩამოიარა ზაფხულის მზით განათებული მინდორი და არმაზის თვალთაგან უჩინარი გახდა.

* * *

რაც აღონისა და ვაჩეს სამყოფელი გაიგო, სიმშვიდე დაჰკარგა მეფემ, არც თვითონ მოისვენა და არც ლენე მოასვენა, სანამ მთავარსარდლის კაცებმა შეთქმულთა შეკრების დღე არ გაიგეს და ის არ აუწყეს, რომ ტყვეები დიდ პატიებაში ჰყავთ შეთქმულებს.

ახლა ამ კარგი ამბის სათქმელად თვითონ მოეშურებოდა ანდასთან არაგვისპირის სასახლეში. გუნებგამოკეთებულს იათასთან შეხვედრაც და მისი ბედნიერი სიცილის გაგონებაც მოენატრა.

დილიდანვე წასასვლელად გაემზადა. ატილას გარდა არავის ხლება არ ისურვია. მეფის გამორჩევით გახარებული ატილა მზიარულად ღიღინებდა და თვალს არ აცილებდა ფარნავაზის განიერ მხრებს, თეთრონის ამაჟ ქედზე რომ ირწყვოდა.

სასახლის გაღავანთან ცხენი შეანელა ფარნავაზმა, სურდა ატილა შეეშვა კიშ-

კარში და იათასთვის ეცნობებინა მისი მოსვლა. დაარიგა — უთხარი, ანათასთან ლაპარაკის მერე, ბაღში იქნება მეფე და იქ დაგელოდება-თქო.

ანათა ბანზე გამოეგება. მკერდი დაუკოცა, დალოცა, მოიკითხა და თვალეზი მიიპყრო, — ვაჩეს ამბვის გაგება სურდა.

— ისეთ პატივში ჰყოლიათ ჩვენთვის ძვირფასი ადამიანები შეთქმულებს, რომ მათ თავი დაპყრობილებად კი არა, დამსვენებლებად მიიჩნიათო, — გაიცინა ფარნავაზმა.

— როგორ აპირებ მათ დახსნას? შეთქმულებაში, ეჭვი რომ აიღონ, მოაკვდინებენ მოხუცებს.

— ვერ გაიგებენ. ვეცადეთ, არ გაგვეცა თავი. შეთქმულები კვლავ ძველებურად მოქმედებენ და ასე განსაჯე, შეკრებაც კი დათქვეს, რათა საბოლოო განაჩენი გამოიტანონ.

— არ გაუთენდეს მზიანი დღე ფარნავაზის ორგულსა და მტერს! არ ეღირსოს სამშობლოს მიწაში მოსვენება, იბერიის ავის მოსურნეს! ღვთაებათაგან დაწყველილი და განწირული ყოფილყოს ყველა, ვინც შენს სააუგო საქმეში გაერევა! კვირია კარგიანს ხუთი ცხვარი შევწირე თუთეს დღეს. უკეთურთა გადაგვარება ვთხოვე. ოღონდაც მოგვეხმარებოდეს ამქვეყნიური ყოფის გამგებელი — მარჯვენა ხელი აღაპყრო ანათამ.

— ოღონდაც! — უპასუხა მეფემ და სასახლეში შევიდა.

ნასაუზმევს, სიცხისგან თავდასაცავად, მეფე ბაღში გავიდა. ანათამ კარგად იცოდა, რა სიცხეც აწუხებდა მის გაზრდილს.

— სასახლიდან ძლიერ შორს ნუ წახვალ, მეფეო, მაინც საშიშია, ხიფათს რასმე არ წაეყარო! — დაადევნა ანათამ, მაგრამ ფარნავაზს მისი სიტყვები აღარ ესმოდა — იგი იათასთან შესაბამედრად მიაპროლებდა თეთროსს.

ატილა შემოეგება: — ტყეში შეგიპატიეა ევკრიის მშვენებაჟო, — უთხრა და მიუთითა, თუ საითკენ წაიდა ქალი.

გული უმღეროდა, სიცოცხლე უხაროდა... მზის ცეცხლოვან დესკოს, ყვავილი გაუსწორა, მაღლივ მისწორა დღევანდელი დღისთვის და ტყისკენ გააქენა თეთრონი. კარგა ხანი იარა, სანამ იათას ხმა არ გაიგონა.

— ვისაც ვუყვარვარ, აქ ამოვა, ამ მაღალ ხეზე და თავად ნახავს, თუ როგორი სადგომი მოუშხადა მისი ნახვის ნატრულმა სატრფომ. — მუხის მაღალ ვარჯზე გადამომაღარიყო ქალი.

— რომ არ ვიცოდე, რომ იათა ხარ, ალი მეგონებოდი, რადგან ადამიანთაგანი შენებრ ლამაზი ძნელად თუ იპოვება ამ ქვეყანაზე. — შესცინა მეფემ. — ხომ არ აქობებს, ჭერ ჩამოხვიდე, მონატრებულს გული გამიხსნა და მერე ერთად მოვინახულოთ შენი ახალი სადგომი? იქნებ, ძველებურად გეშინია ხიდან ჩამოსვლის? — თვალს ვერ აცილებდა რჩეულს.

ღიანაბა მეფემ, სახე შეეცვალა იათას, შიში რომ ჩაუდგა თვალეზი და გაიფიქრა: — მგონი მართლა ეშინია ხიდან ჩამოსვლა, უნდა ვუშველო, თეთრონზე დაედგები და ჩამოვსვამო, — სწრაფად მიეჭრა მუხის ძირს და დაინახა, რომ გადმოფრინდა მისი სატრფო მუხის ტოტიდან, უცნაურად შეკვეთრა და თვალისდახამხამებაში მის წინ დაეარდა.

ფარნავაზი მიეჭრა, ხელი მოჰხვია... გულში გარკობილი ისარი ამოაძრო... იგრძნო, როგორ გაეყინა სისხლი ძარღვებში.

— თავს უშველე, მეფეო, — ძლივს წარმოსთქვა იათამ და თვალი დახუჭა. — ძნელი ყოფილა შენთან განშორება, ფარნავაზო.. — ბოლო სიტყვები ფარნავაზს არც გაუგონია, იგი ახლა იმ კაცს ეძებდა, ვინაც იათას ლამაზი სიცოცხლე გაიმეტა.

— შეჩერდით, უგუნურნო! — არმაზის ხმა გრგვინვასავით გაისმა ტყეში. — დალაი, დააგდე იარაღი და არ გაინძრე, რადგან მაგ გასროლასთან ერთად შეწყდება შენი სიცოცხლეც! და-

ნარჩენებმა დაიჩოქეთ იბერიის დიდი მეფის წინ.

ტყის სიღრმიდან გამოვიდა არესივით ძლიერი და შეუვალი.

— მომიხლოვდით! — ლვთაების ნებას ჰკავდა და არა ადამიანის ბრძანებას.

ათი კაცი ამოფოფხდა საფარიდან და არმაზის ირგვლივ დადგა. — კილიკე, მომიხლოვდი! — ისევ გაისმა მისი ხმა და შიშისაგან ოთხად მოკეცილი კილიკე მზის მოვლენილის ფეხებთან დაეცა.

არმაზი მობრუნდა, იათას მკერდიდან ამოღებული სისხლიანი ისარი აიღო და კილიკეს გადასცა.

— არა, — გაასაფხავა კილიკემ ხელი, — არ შემიდლია!

არმაზს სიტყვა არ დაუძრავს.

თავჩარგულ დაღაის მიუახლოვდა კილიკე და მთელი ძალით ჩაასო ისარი ზურგში, მერე თვითონაც გულგახეთქილი დაეცა მიწაზე თავისი უკანასკნელი პატრონის გვერდით.

— მას ჩემთვის გამოზნული ისარი მოხვდა... თავისი სიცოცხლით ჩემი სიცოცხლე დიფარა... ვაი, იათას! — ცრემლებს არ მალავდა მეფე.

არმაზი ერთხანს გვერდით მიჰყვებოდა ფარნავაზს, ხოლო, როცა მათკენ მორბენალი ანათა დაინახა, პირი იბრუნა.

— არმაზ, არ დამტოვო! — შესთხოვა ფარნავაზმა მადნაფიცს.

იმ ღამით არაგვისპირის სასახლის დარბაზში თეთრად გაათენეს ღამე იბერიის მეფემ და მზის მოვლენილმა.

მეფეს არაფერი უკითხავს, მაგრამ არმაზი გრძნობდა, რომ მის მიერ ჩადენილი ცოდვა მკვიდრად ჩამდგარიყო მასა და მადნაფიცს შორის, და პირველად მათი მეგობრობის მანძილზე, მზის მოვლენილმა თვალი ვერ გაუსწორა ფარნავაზს.

* * *

— ოქროს ტახტზე მორკმით მჯდომარე, ქალთა იმედო და ბერავთა კეთილო თვალო, ამაყო და უდრეკელო, კარგო ისიდავ, ისმინე ჩემი, შენი მზრუნ-

ველი თვალი ლურჯად მიმბაყარ და გამოინათე ბნელი გონება, რუჩქეღუფეჟაჟედ მეც მაშინებს თავის ტრზაჟზჩჩქქსმქჩქხომ ტანჯული იყავ სიყვარულისთვის. გახსოვს? ეძებდი შენი სატრფოს გაბნეულ სხეულს და შეაგროვე, რათა ისევ მშვენიერი და სასურველი, კვლავ აღდგენილი გეხილა იგი.

ვიციტ ჩვენ, როგორ გაიღევა შენმა მახვილმა, როცა ბორბტი სეტოსის გულს დაეც იგი. მითხარი ახლა, თუ დამშვიდდი ამის შემდეგ და თუ გელირსა ძილი ტბილი და წყნარი ისევ, ვით კეთილ ქალღმერთს და ცის დედოფალს შეეფერება.

და თუ ასეა, ძალი მომეც, რათა მეც შენებრ აღვასრულო ქალური ვალი და მოვაგროვო ჩემი სატრფოს გვემული სული, რომელიც ჩემს მტერს, დემონურად ღამაზ ღამზირას, მთელს ქვეყანაზე უმოწყალოდ განუბნევია. შენ დამეხმარე, რომ ეს სული ერთ კონად შეგკრა და ჩემი სატრფოს ძლიერ სხეულში კვლავ ჩაეაბრუნო, როგორც ხატი ჩემი გრძნობის უკვდავეებისა...

დაჩაგრულთა დიდო იმედო, კარგო ისიდავ! მოდი მხსნელად ჩემი შვილის ნორჩი სიცოცხლის, რომელიც ახლა ჩემს წამებულ მკერდის ქვეშ ფეთქავს.

იცი შენ, ახლა, რა მორევიც ბრუნავს ჩემს სულში და თუ შენც ფიქრობ, რომ ჩემთვისაც შენგან განვლილი გზაა სწორი და მისაღები, მანიშნე, ცეცხლის გრძელი ენით ამ ცის ტატნობზე...

ფაირე დიდხანს ელოდა ქალღმერთის ნიშანს და როდესაც განთიადისას, შემოდგომის პირველ წვიმას ქექაქუხილი მოჰყვა, მადლობა შესწირა ისიდას რჩევისათვის.

* * *

შემოდგომის სუსხმა აღრიანად მოსრა მიდამო. ღამზირას ბაღში ყვავილებმა მიწაზე დააფინეს თავიანთი ფურცლები და ახლა შიშით ხვდებიან ქარის ყოველ გამოქროლებას, რომელსაც მათთვის ზამთრის ხანგრძლივი სიკვდილი მოაქვს.

ღამზირა კვლავ მათთანაა მოუშო-

რებლად. თავს ევლება. სიცოცხლის ბოლო დღეების სიმძიმეს უმსუბუქებს. ათბობს თავისი ნაზი ხელისგულებით, ღვთაებებს შესთხოვს სითბოს თავისი მეგობრებისთვის.

ზამთრის სუსხი მის ოქროსფერს თმებზე იბუდებს და ვერცხლის ფერად აქცევს მზისფერ ნათებას... ოღონდ ესაა, მის მშვენებას ვერას აკლებს ეს სახეშეცვლა... იგი კვლავ ბედნიერებისა და სიხარულის მომგვრელი რჩება, კვლავ ცისფრად ანათებენ მისი თვალები და განაცვიფრებენ თავიანთი სილრმითა და უმანკობით, ხოლო ტანი მისი, თუმც კი ლამაზი შეიღების შემოქმედია, მაინც სინორჩით და სიცოცხლით ჰყვავის...

და, ახლაც ისეთივე აღტაცებით შეპყურებს მას წყაროს პირას უჩუმრად მჭდარი არმაზი, როგორც მაშინ, ყმაწვილობის დროს. ახლაც ისე ძვერს გული ღვთაებრივი დიადი გრძნობით, როგორც მაშინ, დიდი ხნის წინათ. ახლაც ერთია და შეუცვლელი ლამზირა მისთვის, მუდამ შორეული და ახლობელი ყოველ სულდგმულზე. იცის არმაზმა, რომ მხოლოდ ლამზირაშია მისი შეება და რომ მხოლოდ იგი გაუგებს მის გატანჯულ სულს და დაიხსნის ცოდვისგან. გაუღიმებს და აპატიებს... ოღონდ ესაა, ვერ წარუდგამს მისკენ ნაბიჯი, რაღაც აკავებს და აჯაკვავს ამ წყაროს თავთან...

დაინახა ლამზირას ბალისკენ წასული სტუმარი. იცნო არმაზმა ის სტუმარი. და ზეწამოიჭრა. ამასობაში კიდევ მიუახლოვდა ფაირე ლამზირას...

ბალის კიდესთან მისულ არმაზს ლენე შემოხვდა, ღიმილით და პატივისცემით.

— გამეხარდა, ჩემი კიშკრის სიბლოვეს რომ განახე, სახლში შემოდი, თავად განსაჯე მასპინძლად გამოვდგები თუ არა! — მხარზე ხელი გადააყვია და სასახლისკენ წაიყოლა.

ლამზირა მოიკითხა ქმარმა, სურდა არმაზის სტუმრობით გაეხარებინა... მოდგა კიდევ კარზე მინდვრის დედოფალი.

ღიმილი შეაცვივდა ტუჩებზე ლენეს. საკვილის ფერი დაბუნებდა სახეზე მის მშვენიერ ცოლს.

არმაზმა იგრძნო ტკივილი გულში, გაუსაძლისი ტკივილი. ამოიგმინა მზის მოვლენილმა. ჩაიკეცა ლენეს მკლავზე ხევის მშვენება.

ლენემ არმაზს შეხედა, მისგან ათხოვდა შევლას... არმაზმა სისხლით შეღებილ გულისპირს დახედა...

ლამზირას გაცრეცილი ტუჩები შეირხა და სასოებით დამარცვლა მისთვის ძვირფასი სახელი — ფარნავაზ...

ლენე წამით გონს მოეგო. ბალში გაიქრა და მკირე ხნის მერე ფაირე შემოათრია. სისხლიანი დანა წაართვა.

— ვინა ხარ და რას მერჩოდნი! — შეპყვირა გამწარებით და დანა მოუღერა.

— შეჩერდი! — დაიყვირა არმაზმა. — იგი ფარნავაზის ქალიშვილია! გაგლახე, რომ ასეა! — დაუმატა ცოტა ხნის მერე და ლამზირას ცხედართან ჩაიკეცა.

ლენემ დანა გადაუღდო არმაზს და მზრით კედელს მიეყრდნო, რათა არ წაქცეულიყო. — აი, თურმე რატომ ასეენა ფარნავაზი სიკვილის წინ ლამზირამო, — გაიფიქრა.

დანაზე ფარნავაზის ყმაწვილყაცობის საბელი იყო იბერიული ასოებით ამოტვიფრული: — ბერა.

— დედაჩემის სახელითაც მიძიებია შური, გმადლობ, ისედაც! — მიწას გაწერათხა ფაირე.

ღიმილით დაერთო შემოდგომის გლოვას. ქვეყანაში თითქოს ცხოვრებაც ჩაკვდა. ფარნავაზი კვლავ წინაპართა საცხოვრისში გადასახლდა და სასწრაფო საქვეყნო საქმეების გარდა, არაფერში მონაწილეობდა.

მეფის საპყრობილეში შეთქმულთა თავკაცები ერთად შეპყარეს ისე, რომ იარაღი არ აუხსნიათ. და, როცა ორი კვირის თავზე ფარნავაზს აუწყეს: — დედოფლის ძმა ხანჭლით მოჰკლა საჩანწაო, — მწარედ გაიღიმა, — ასეთ

კვიანურ მკვლელობას, მივესალმებით, — თქვა.

გვიან ღამემდე ერთო სანთლები ფარნავაზის საწოლ ოთახში, ვერ ისვენებდა მეფე. ფაირეს სახე დღენიადაგ თვალწინ ედგა განაჩენივით.

— დედაჩემის გამოგზავნილი ვარ პადესიდან, გაიგე მეფევე, ის სამართალი გავარიგე, რომელსაც დედის სული მოხოვდა საიქიოდან. ნულა აყოვნებ, ბრძანე და უმალ მოგვისწრაფებენ სიცოცხლეს შენი ჯალათები, მეც და ჩემს შვილსაც. იმ სიცოცხლის ნერგს, ჩემს სხეულში არმაზის სიყვარულით რომ აღორძინდა... აღარც კი მინდა მე სიცოცხლე; რადგან დაგვარგე ცხოვრების აზრი. სიცოცხლე არ მითხოვია და ისე მიბოძე, ახლა სიკვდილს გთხოვ, არ იმეტებ, სამართლიანს კი გეძახიან შენი იბერნი.

როგორ უთხრას ამ უბედურ გოგოს თავისმა მამამ, რომ არ ეთობა სიყმაწვილის ტრფობის ნაყოფი და, რომ სწორედ ის, ასე უცხო და შორეული, ყველაზე ძლიერ შეუყვარდა თავის შვილებში, რადგანაც მასში გაცოცხლებულს თავის თავსაც ხედავს? ან რით უშველოს, როცა მისმა პატარა ხელმა, იბერიას მშვენიერება მოაკლო? ეშველება კი მის გატანჯულ სულს, თუნდაც დასტოვოს ის ცოცხალი?

კვიანურად უთხრა დედათა ქურუმმა მაშინ: — სიკვდილი ბედნიერებაა ფაირესათვის ისე. როგორც დედამისისთვის იქცა შვებად. მაინც ნუ მოკლავ მას მეფეო, რადგან ნაყოფი, მისი ნორჩი მკერდის ქვეშ რომ ფეთქავს, იბერიისთვის საპირო კაცად შენ უნდა აღზარდო, თუ გსურს დანაშაულის გამოსკიდვა. ხოლო ფაირე ვერ აიტანს უარმაზობას. როცა იწამებს, რომ სამუდამოდ უარყოფილია, ისევე წყნარად დასტოვებს ამ ქვეყანას, როგორც დედამისმა მოიმოქმედა. მანამდე კი, მე მომანდე იმისი თავი.

„სამეფო კარი და დედოფალიც მოუთმენლად ელიან ფაირეს დასჯას...

ხოლო არმაზი დუმს და არა ჩანს...“ — გაიფიქრა ფარნავაზმა.

„სად ხარ არმაზ! — მუხუტუნულად ფის სული ძმადნაფიცს, — ხედავ, რამდენჯერ გადაგვენასკვა ბედისწერის მსახურელმა ხელმა ერთიმეორეს? მოდი და ერთად გავიაროთ განსაწმენდელიც...“

ამოდ უხმობდა იბერიის მეფე ძმადნაფიცს. არმაზი წასასვლელად ემზადებოდა.

ახლა ვაჟიკას სახელოსნოში თავისი ხატების მიხედვით შექმნილ ოქროს ქანდაკს დასჩერებია და ფიქრობს ყველაფერზე, რაც საფიქრალი დარჩა: აღონზე, რომლის მოხუც გულს მისი უნახაობა ბოლოს მოუღებებს; ქუჩიზე და არტავაზზე, — ამ ორ საყვარელ და დუთმობელ ადამიანზე; ფარნავაზზე, რომელიც ამოდ ელის განაწამები სულის მკურნალად; უბედურ ფაირეზე, რომელიც ბოროტების ბრმა იარაღად გამოიყენა ბედისწერამ...

დედის შორეული და სანატრელი ხმა ესმის... მოუხმობს დედა, ძლიერ მონატრებია არმაზი... — შენთან წამოვალ, ოღონდ ლოცვა მასმინე, დედავ... ყური მიუგდო, ისეე გაიგონა სანატრელი ხმა. ნელა გამოსწია ოქროსფერი ქანდაკის ძირი და მთელი ტანით შიგ შევიდა. თქვა: ღვთაებო, თუ მე ღირსი ვარ შენი ხილვის, მიმიღე შენდა, მეჩვენე და შენს სიახლოვეს დამტოვე მარად, აღმამალე შენს ნეტარ ცამდე, მასმინე შენი ღვთაებრივი, მართალი სიტყვა.

შავი წყვლიანი გარსშემოერთყა მის დაღლილ სხეულს და მოასვენა, ფიქრით განარიდა. იგრძნო არმაზმა სულის ამოსვლის დიადი წამი და ისიც, რომ მაღალ სამსჯავროს წარუდგინა იგი შუქიამ, თურმე ნუ იტყვიოთ, ელოდებოდა დედა, რათა დახმარებოდა თავის ერთას, გაჰყოლოდა ცათ სიმალემდე... დედამ ერთგულად მიუთითა ბრწყინავ მნათობზე... მთოვარემ ყელზე დაიხვია მისი ცისფერი სული და დატრიალდა თავ-

უკუღმა თავის სავალზე. ემწვავა არმაზს და მიხვდა, რომ თუ არ დაიხსნა იგი არესმა, დააბრუნებს მის სულს ღამის მნათობი დედამიწაზე. შესთხოვა არესს დახმარება. ცეცხლისფერი ხმლით გამოეშურა მისკენ არესი და მოუჭნია მახვილი მთოვარეს. განერიდა მთოვარე მებრძოლს, გაატარა არმაზის სული. იქედან უკვე კარგად ჩანდა მთიების ტანი... სიყვარულით შემოხვდა იგი ცათა მოგზაურს, მადლობა უთხრა მოსვლისთვის და ისიც აუწყა, რომ მისი სატარფო ამირანიც მადლობას უძღვნის. მზირამ კაშკაშა სხივები ძირს გადმოფინა და გაუთბო სული ღვთაებრივი, უქრობი ცეცხლით.

ფრთხილად მიიპყრო თვალი მოგზაურმა ცხრათვალა მნათობს და ამალღება შესთხოვა კრძალვით.

— გაზაფხულამდე ამ ყვავილის გულში დარჩები... შეხედე კარგად, რით არა ჰგავს იგი ღამზირას... ხოლო, როდესაც აღასრულებს შენი ქვეყანა თავის აღთქმას დიდი დედისთვის, როცა ილოცებს მარადიულ ქალის სახელზე და შენც შენს სიტყვას, ღვთაებრივი სურნელით სავსეს, მოასმენინებ შენს ქვეყანას, მაშინ ხატი შენი ღვთაებრივად დარჩება იბერიასში, ხოლო შენს სულს გზას გაეუხსნი უმაღლესისკენ, რათა ღვთაებათა ველზე სამუდამო ნეტარებას დაეუფლო. და, უნაზესი თეთრი ყვავილის გულში, რომლის ფოთლები, ღვთაებრივ ღრუბელთა მსგავსად, კეთილ სურნელს აფრქვევდა ირგვლივ, დაევიანა არმაზის სული, ხოლო ამ ყვავილს უღამაზესს და ღამზირას დარს, მზირას ცხრათვალა დარაჯობდა გაზაფხულამდე...

* * *

მეორე დილით სახელოსნოში შემოსულმა მარადომ და ვაეიკამ არმაზი რომ ვერ იხილეს, ფრთხილად გაუტვირდათ, რადგან მთელა თვე აქ გაატარა და მათი აზრით, არსად წასვლას არ ამირებდა გაზაფხულამდე.

მარადო არმაზის ხატებას მიუახლოე-

და. დაინახა უცხო სხივი ადგილ ვაეიკას ნახელავს...

ვარქვენული

ვაეიკამ მუხლი მოიჭმინა მსჭეტმამაწინ და ცრემლით დასველა მიწა. იგი მიხვდა, მარადისობის დიად გზას რომ შესდგომოდა მისი მეგობარი...

* * *

ტყვეობიდან განთავისუფლებული აღონი ლოგინად ჩავარდა. მთელი ზამთარი სიკვდილ-სიცოცხლის ზღვარზე მიმოდიოდა. გაზაფხულის პირველ დღეს მოიხვდა, უფლისციხელი ქურუმი აღონ მცირე იხმო და ფარნავაზს სთხოვა, თავის მაგივრად ახლავე აღუზევები-ნა.

მეფე დაჰპირდა, რომ სურვილს შეუსრულებდა, მაგრამ მაინც შესწივლა ქუჩის:

— სხვა ძალა ექნებოდა აღონის. ქურუმთუბუცესობას. იმედიც მქონდა მისი და ვიცოდი კიდევ, რომ იოლად ვერ გადავიდოდნენ მის ნებას ქურუმები.

— აღრე ინება ჩვენი მიტოვება აღონმა. ავი უკეთ არისო, ამბობდნენ?

— აქიმი ახლოს არ გაიქარა. სამკურნალო არაფერი მჭირსო, დაიჩემა. აღონ მცირე ახალგაზრდა და ჩემზე უკეთ შესძლებს შენს თანადგომასო. მოვიდა დრო, როცა აღონისა და არმაზის გარეშე უნდა გავუძღვე ქვეყანას...

— არმაზის გარეშე? — შეშფოთდა ქუჩი.

— ასე მითხრა აღონმა, ხოლო არმაზი ღამზირას სიკვდილის მერე არცა ჩანს... ლენეც ერთიანად შეიცვალა მის შემდეგ, ვაჩემ და ანათამაც მთაში დაიდეს ბინა... სამეფო თათბირი უნდა დაენიშნო ამ თვის დასასრულს. მთვარის სავსების ბოლო დღეს ახალი ხანა უნდა დაიწყოს ქვეყანაში. აღონ მცირემ კანონად მისალები წიგნი მომართვა. მცირე შესწორებები შევიტანე იმ წიგნში, მსურს შენც გაეცნო და შენი აზრი მითხრა თათბირის დღემდე. ხევში ახალი კაცი უნდა დაენიშნო თავხევას-ბრად, ხოლო ძველი დავსაჯო, რადგან,

ასე მგონია, შეთქმულთა თანამზრახვე-
ლია ისიც.

ქუჯიმ არაფერი თქვა.

— ეგრისსაც ახალი უფროსი ქურუ-
მი ეკვირება, აღონ მცირემ შენი უმც-
როსი ვაჟი, არტავაზი დამისახელა. მეც
მომეწონა ეს აზრი. დროა ჩვენი შვი-
ლები გამოვიყვანოთ ქვეყნის სამსა-
ხურად.

— ხალხს ამიმხედრებს უფროსი ქუ-
რუმი, დიდი ძალა აქვს. ხოლო არტა-
ვაზი, ასე მგონია, ვერც შესძლებს მის
მაგიერობას, ჭერ ყმაწვილია.

— ქვეყნის მთავარსარდლის პირველ
თანამდგომად საურმაგი უნდა განვაწე-
სო, სამეფო კაცი ბრძოლაში უნდა გა-
მოიწროს უპირველესად. — უპასუხა
ფარნავაზმა. — ხოლო, როცა არტავაზ-
ზე გეუბნებოდი, იმას ვგულისხმობდი,
რომ საურმაგს კვიციან და ერთგულ თა-
ნამდგომს დავტოვებდი. მახსოვს, აქებ-
დი სოანეთის ახლანდელ აზნაურს —
პინას. დროა ბუდეებიდან ამოვაფრი-
ოთმეთქი ჩვენი ბარტყები, არავე იცის
კიდევ რამდენ ხანს ვეყოლებით გვერ-
დში.

— ნება შენია! — თავი დახარა ეგ-
რისის მთავარმა.

— რაც შეეხება ენას და ანბანს, გა-
მონაკლისი არ დაიშვება. დროა ყველამ
იცოდეს, რომ ქართლოსსა ენა, რომ-
ლითაც მან ეს მიწა დალოცა, სავალდებ-
ულოა იბერიის ყველა მკვიდრისთვის.
ქვეყანას ერთი მეფე, ერთი ენა და ერ-
თიანი რწმენა უნდა მიუძღოდეს!

— მართალს ბრძანებ! — დამეოწმა
ქუჯი.

— ლეთაების რისხვა დავიმსახურეთ
ძველად და, ამიტომაც, ძლიერად დავი-
საჩენით. მრავალ ენაზე ავგალაპარაკა
და ერთმანეთს დავაკილა, ურთიერთის
პირ-ვარამი გავვიუტხოვა და თავისი
ძალაც გვიჩვენა ამით უმაღლესმა. ახ-
ლა მოწყალე თვალთ გადმოგვხედა დი-
დმა დედამ. ჩვენგან ურჩობა სიბრძოვე-
ცაა და ქვეყნის ღალატიც. ასე გავიგებ
ყოველ სიტყვას, რომელიც ჩემი ნების
წინააღმდეგ იჩენება წარმოთქმული.

თვით შვილსაც არ დავინდობ ამ გზა-
ზე.

ქუჯიმ თავი ასწია და თვალი გაუს-
წორა ფარნავაზს. — დიდმა დარდმა
მრისხანე გაგხადა, მეფეო!

— უფლება არა მაქვს, სხვანაირი ვი-
ყო. — მიუგო და საკუთარ ფიქრს გაპ-
ყვა ერთხანს. — არა მაქვს უფლება!
— დაუმატა მცირე ხნის მერე და თავ-
ზე გადაისვა ხელი.

— პონტოს მეფე გთხოვს მცირე არ-
მენიის მიწები უბრძოლველად დაუთ-
მო, სამაგიეროდ, პართიის საქმეში ჩა-
ურევლობას გპირდება. — თქვა ქუჯიმ,
როცა მიხვდა, რომ ფარნავაზი მისგან
მოელოდა სიტყვას.

— მითრიდატეს კარზე კაცი გაგზავ-
ნე, დარბაისელი და ჭკვიანი ადამიანი
შეარჩიე, მსურს მისი დიდი ვაზირი ეს-
წრებოდეს სამეფო თათბირს.

— შერჩეული მყავს გასაგზავნი კა-
ციც და საჩუქრებიც მომზადებული.

— ხოლო დიდი ვაზირი ჩემგან მოის-
მენს სათქმელს... ძლიერ აღზევდა მი-
თრიდატე, უმტეროდ დარჩა. მრავალი
ხელიც გამოიბა სამეგობროდ. აქეთ
ჩვენ, იქეთ ანტიოქოზი, პართიის კარ-
საც დაუახლოვდა, ხოლო რომის გამგე-
ბელს ძმობას ეფიცება... ავიწყდება,
რომ მიწები, რომელზედაც თვითონ გა-
ძლიერდა, იბერიულია. მათი დათმობა
არ ინება, აბლა სურს, არმენებიც დაი-
მონოს და კავკასიის ხალხების ძმობა
მოაკლოს იბერიას. უნდა გაიგოს მი-
თრიდატემ, რომ სომხეთი უძველესი ქვე-
ყანაა და შემთხვევით გაძლიერებულ
პონტოს არავე მისცემს მისი გადაშე-
ნების უფლებას. არმენიის მიწები იბე-
რიისთვის შემოსაერთებლად კი არ მჭი-
რდება, არამედ მსურს ქართლოსის მო-
ძმე პაოსის შვილებს დავებმარო და სა-
კუთარი თავი ვაპოვნინო. იბერიისთვის
სიმშვიდე და აღმშენებლობა რომ არ
ყოფილიყო აუცალკებელი. ვერც ასე გა-
დიდგულდებოდა პონტოს ქვეყანა წინა
აზიაში. — რისხვით ანთებოდა თვალე-
ბი მეფეს.

— ანტიოქოზთანაც გამოიხაზა საერ-

ჭრი აწუხებდა კობტას, კარგად იცოდა — კაცი ზეცას ვერ გამოეკრება და ერთხელაც იქნება უნდა მოკვდეს. მაგრამ მას უფრო ის უკლავდა გულს, რომ მისი კეთილი, ქვეყნის მიერ ბრძენკაცად აღიარებული პატრონი ამ ბოლო დროს ჭკუიდან გადასულად რომ მიაჩნდა.

აბა, სხვანაირად როგორ გაეგო მისი უჩვეულო საქციელი: უსმელ-უჭმელობა, აღამიანების მოძულება, საკუთარ თავთან საუბარი და, რაც ყველაზე საკვარველია, ყოველ საათში იმის კითხვა: — გაიხედე, არმაზი და ტიმოზი ხომ არ მოდიანო.

არმაზი კიდევ ჰო, არაფერ იცის სად არის, იქნებ ცოცხალიც იყოს, ხოლო უკვე დიდი ხნის წინ გარდაცვლილი ტიმოზის მოლოდინი რით აეხსნა კობტას, თუ არა ჭკუის გაწყალებით?

ღანანებით აკანტურებდა ჰალარა თავს კობტა და იმას ფიქრობდა გუნებაშობამული, რომ არაფერი მუდმივი არ არის ამ ქვეყანაზე, თვით ადონის სიბრძნეც კოო.

ადონმა კი ამ ტაძარში შესვლისთანავე ყველაფერ ამქვეყნიურთან გაწყვიტა კავშირი და ახლა აღარაფერ ახსოვდა კარს იქეთ დარჩენილთაგან. ფარნაეაზის გარდა.

* * *

ნელა შემობრძანდა დიდი დედის საბრძანისში გაზაფხულის ღამე. ნაცნობი სურნელი შემოიტანა და იგრძნო ადონმა, რომ მოაკითხა თავისმა შორეულმა მეგობარმა, მისმა ნაწილმა, მისმა მეგობრმა...

თვალი დახუჭა, დაელოდა, თუ როდის იგრძნობდა მტრედისფრთასავით ფრთხილ შეხებას მხარზე, ამაო გამოდგა ლოდინი. თვალი გააბილა და შეერთა. მის წინ ჰალარათმომიანი, ჩაცვნილ ღაწვებზე ნაოჭებადასეული შავი ქალი იდგა.

— ამ უცხო ქალს ნეტა რა უნდა ტაძარში? ან სად არის ალდე? ადონი ხომ მის სიახლოვეს ცხადად გრძნობს? —

ხელი გაიქნია ულონოდ, ავი ზმანების მოშორება თუ სურდა... შარქუნეშული

— ადონ! ადონ! — ზმანების რბული და ახლობელი ხმა.

— ალდე!

ისევ უღიმოდა ნაოჭებადქცეული შავი ქალი.

— ვინ ხარ?

— მე ვარ ადონ, მე, ალდე!

კვლავ დახუჭა თვალი და იგრძნო მტრედისფრთასავით ფრთხილი შეხება.

— ალდე! ჩემო შორეულო და მიუწვდომელო ალდე!

ისევ ბრინჯაოსფრად ეღვარებდა ალდე. ისევ შრილებდა მისი თმა ნიავის კალთაზე.

— ასეთად დარჩი, ალდე! — სთხოვა ადონმა...

— შენც გეშინია სიმართლესთან შეხვედრას, ადონ?

— ჰო, გეშინია, იმ უცხო და უსახური ქალის გეშინია, ალდე!

— ის ხომ მე ვარ ადონ! შენი ალდე! შენი ბრინჯაოსფერი ალდე!

ტკივილმა გაისრიალა მკერდში.

— ამაღამ სიმართლესთან შეხვედრის ღამეა, ადონ!

კვლავ მოუჭირა ტკივილმა. ცრემლიც დაეცა ხელზე.

— ტირი, ალდე?

— მეცოდები ადონ, რადგან უნდა გითხრა, რომ ამ ღამისთვის მიყვარდი მუდამ. ამ ღამეს ველოდი, მინდოდა დაგენახე და ისეთი შეგყვარებოდი, როგორც ვარ სინამდვილეში.

— როგორი ხარ, ალდე?

— ჰალარა, ნაოჭიანი, ისეთი, როგორც შენ...

— შემობრალე, ალდე და წადი!..

— ამაღამ შეერთების ღამეა ადონ! ერთად წავალთ მე და შენ...

— მართო არა ხარ, ალდე?

— შენი მოძღვარიც მოვიდა, ავი უბობობდი იმასაც....

— არმაზიც?

— არმაზი მოვა... განთიადისას...

— რად არ მითხარი, თუ ყოველივე მოჩვენებითი იყო ამ ქვეყანად?

ახლა ტიმოზს შეეკითხა ადონი.

— თავად უნდა მიხვედრილიყავი.

— ცრემლი დაევიდა ლაწვებზე ადონს. მკერდზე მიიღო ალდემ მისი გახურებული თავი და მოეფერა.

— იტირე, ადონ. ცრემლი თვალს დაგინამავს და გულს გაგიგრძობს. უფრო მშვიდად შეხედები სიმართლეს.

წინ მოდგა მოხუცი მოძღვარი. ორი აკვანი ირწყოდა მის ხელში.

— ღამეა ახლა და სძინავს ფარნავაზს. — დაიჩურჩულა ადონმა და მართლაც იგრძნო სიმშვიდე. — ღვთაების ძალაჲ დიდხანს აცოცხლე იბერიის მხსნელი.

— წამოხვეალ მის მაგიერად? — წყნარად შეეკითხა ტიმოზი.

— უკვე მოვდივარ!

— ჯერ მოიცადე. არმაზის ძილიც გაიხსენე. — ფეხთან ჩამოუჭდა მოძღვარი.

— იძინოს მშვიდად. სიმშვიდე სიკეთეა, ხოლო სიკეთე ფარნავაზს უნდა მიაგოს არმაზმა...

— მაშ, ერთი მეორისთვის გაგიწივარავს...

— ასე ვქენი. შეეცდი, მოძღვარო?

— შეეცდი, რადგან ერთ კაცს მეორეს გამო წაართვი ყოველი.

— უკეთესი ხვედრი ვარგუნე. უმაღლესთან ასამაღლებლად მოვამზადე...

— მიტომაყ უწოდე ღვთაების სახელი, რომ შენს საქმეს შესწიროვდა?

— მე იგი თავზე მეტად მიყვარდა და, თუ ფარნავაზის ამქვეყნიური განდიდება მსურდა, არმაზის სახელის უკუდავეყოფაც მეწადა. განა შეეცდი, ეს რომ ვინდომე?

— შენ მე გიყვარდი მის ნაწილად, მასთან განუშორებლად და მისთვის. ასე არ არის? — მზის პირველ შუქზე მოაბიჯებდა მზის მოვლენილი.

— მე ყველაფერი მისთვის მიყვარდა, თვით ჩემი თავიც და...

— და?

— სიცოცხლეს... იგი ჩვენი მიზნის აღმსრულებელია.

— ჩვენთან ერთად! — თქვა არმაზმა.

— შენთან ერთად, არმაზ! შენ დიდი სამსახური გაუწიე ფარნავაზს მძღვარბელი ვარ და მამატიც...

— ტიმოზმა გააპატიოს, შენმა მოძღვარმა. მე ჩემსას გეტყვი: — იმ დღესვე დამარჯვე სახელი, როგორც კი მნახე. იმ დღესვე შესთხოვე უმაღლესს ფარნავაზისთვის ძმობა გაეწია შენს ნაპოვნ ბიჭს. პირველი დღეებიდანვე მის ნაკვალევს მიმაჯაჭვე, მისი წუხილის მომრჩენლად მიმიჩნიე, მისთვის ტკივილის აცდენას შესთხოვედი უმაღლესს და ეუბნებოდდი, მე მარგუნე მისი ტკივილი ან მის ძმადნაფიცსო... მამა დამიკარგე, თუმც კი გრძნობდი, მშობლიური ალერსი მენატრებოდა, წამოვიზარდე და სიყვარულის უფლება წამართვი, გადამკარგე... დედასთან მიმიყვანე და მაჩვენე, რომ იგი უბედური იყო... დიდი ტვირთი ამკიდე და უკან მომიხმე, რათა შენი მიზნისთვის შემსახურა... შორეულ ქვეყანაში მიღებული ცოდნით ზოგჯერ ღვთაებად და ზოგჯერ უკეთურ ძალთა მსახურად წარმოადგენინე ჩემი თავი ჩემს ერს და ერთადერთ ახლობელთანაც, ფარნავაზთანაც დამაშორე, რადგან მის აჩრდილად მაქციე, თუმც კი იცოდი, საგანი თვითონ არასოდეს ეძებს თავის ჩრდილს. მერე, როცა ყველამ დაიჭერა, რომ მე ღვთის მოვლენილი ვარ, დაფიქრდი და ევკვიც შეგეპარა, იქნებ მართლაც მოვლენილი არიხსო. შენ ხომ გჯეროდა, რომ მე ჩვეულებრივი კაცი ვიყავი და კაცური ბედნიერება მეწადა? რად გამიმეტე? რად გადაიბირე ფარნავაზი და დააეჭვე ჩემს კაცობაში?

— მამატიე, არმაზ!

— მოძღვარმა გააპატიოს.

— ალდემ შეუწრო ლოყაზე ჩამოგორებული ცრემლი.

— მომისმინე არმაზ, ჩემიც გაიგე და მამატიე, შენ ხომ კეთილი ხარ!

ხელეზი დაუკონა არმაზმა. აკანკალებული თითებით უხერხულად მოეფერა გაზრდილს და შეეკითხა:

— შენც სტირი, არმაზ?

— მეცოდები, აღონ, ძლიერ მეცოდები!

— შენ კეთილი ხარ, არმაზ! მითხარი, რომ ვცდებოდი, როცა ვორკოფობდი და რომ მხოლოდ კაცი არა ხარ?!

— ახლა მე მიპასუხე, აღონ! — მასწავლებელი მოდგა არმაზის წინ. — რატომ გადაუხვიე შენი სავალი გზიდან, რად ამჯობინე ღვთაების სამსახურს საქვეყნო საქმე?

— შენი და დიდი აღონის ბრძანებას ვასრულებდი.

— სტყუი, აღონ, რადგან კი არ დაუხალოვე, არამედ დააცილე ღვთაების საქმე საქვეყნოს. მეორე დააწინაურე და პირველი მის სამსახურში ჩააყენე, პირველ უნდა გექნა.

— ვიფიქრე, თავისუფალი და ძლიერი ქვეყანა საუკეთესო ადგილი იქნებოდა უმაღლესის სამსახურისთვის.

— და, გეგონა, რომ სწორად იქცეოდით?

— კი არ მეგონა, ასე მიმაჩნდა. განა შეეცდი?

— შეედი. ქვეყანა უმაღლესის ნებით უნდა გეშენებინათ შენ და შენს გაზრდილს. ხოლო შენ ფარნავაზი ყველაზე აღმატებულად წარმოიდგინე, თვით ღვთაებასაც დაუპირისპირე იგი.

— უბრალოა მეფე იბერიისა, ნუ განსჯით!..

— იგი ურწმუნოდ აქცია შენმა შეცდომამ.

— მან აღაშენა დიდი ტაძარი, ბევრი ძველიც აღადგინა და გააძლიერა... სწამს უმაღლესის ძალისა და იცის, რომ ღვთაებრივი წიგნი თავისი მეფობის გვირგვინად უნდა აქციოს.

— თუ თავისი მეფობით ღვთაებრივი წიგნის სილიადისთვის უნდა ემსახურა? მკირადმორწმუნეა მეფე იბერიისა, მეტად კი საკუთარი ძლიერებისა სწამს!

აღონმა თავი ჩაღუნა.

— აღამიანი უმაღლესმა თავის დარად შექმნა. განა ამაზე არ მიგვანიშნებს ებრაელთა სიბრძნე და ბერძენთა აღამიანური ღმერთები?

— აღამიანი თავისი ნების აღმსრუ-

ლებლად მოავლინა უმაღლესმა და არა თავის დარად!

— მე მწამს ფარნავაზის ღვთაებრიობისა. — თვალი გაუსწორა აღონმა მასწავლებელს, — სხვანაირად იგი ვერ შესძლებდა ქვეყნის დახნას და იმ მიზნის აღსრულებას, რასაც ღვთაებრივი წიგნი მიგვანიშნებს. ხოლო ფარნავაზი უპირველესად მაინც კაცი და მით მისაბაძი ერისთვის, რადგან ერი შიშით კი აღაპყრობს თვალს ღვთაებათაყენ, მაგრამ მაინც თავისი მსგავსის სიყვარულით ცხოვრობს.

— აღონ!... აღონ! რით უნდა გიშველოს შენმა აღდემ ამ სიტყვების მერე? — ატირდა აღდე.

— არცა მსურს შველა. მე ისიც მწამს, რომ განდევილი, რომელმაც ჩემი ერის ისტორია შექმნა, ღვთაებრივი კაცი იყო და არა ჩვეულებრივი მოკვდავი. მაგრამ მაინც კაცი იყო, აღამიანი, მით უფრო პატივსაცემია იგი იბერთაგან...

— არმაზიც ჩვეულებრივზე უკეთეს კაცად მიიღე, ასე არ არის?

აღონმა კვლავ ჩაღუნა თავი.

— ასე მივიღე. ჩვეულებრივზე უკეთესად. ღვთის კაცაც ამას პქვიცა, ასე მგონია.

— და, არ იყავი დარწმუნებულნი, რომ იგი მართლაც მოვლენილი იყო?

აღონმა თავი გააქნია და თვალი აარიდა არმაზს.

— მაშ, ვით შეჰბედე უმაღლესს, შენთვის კაცად შეცნობილისთვის ღვთაებრივი გეწოდებინა?

— იბერიის და ფარნავაზს ასე სკირდებოდა. — წარმოთქვა აღონმა.

— ჩვენს დიად მიზანს შეეწირე ისიც და... ჩემი სულიც, — ჩაილაპარაკა, და ცრემლი დაუგორდა ლაწვზე. — განმსაჯე მოძღვარო...

ტიმოზმა ხმა არ ამოიღო.

— მაპატიე, არმაზ! თუ იმაზე მეტი მოვიტხოვე შენგან, ვიდრე შეგეძლო! — შესთხოვა აღონმა.

— მოძღვარმა გაპატიოს, აღონ! — კვლავ უპასუხა არმაზმა.

— ჩვენ ორივეს ერთად გავსჯიან სულთა საუფლოში. ამოდ არ გელოდებოდა ჩემი სული. — სთქვა ტიმოზმა.

— შენ უბრალო ხარ, თუ დასასჯელია ვინმე, მე უნდა დავისაჯო. ცუდად მისწავლია შენი სიბრძნე! — შეწუხდა ადონი.

— ორივენი წარვსდგებით, რადგან თავადაც გეთანხმები და რადგან ჩემი სწავლებით თავად წაგიყვანე ამ გზაზე. შენს გამო მეც მომეთხოვება პასუხი. მეც მწამდა ადამიანის ღვთაებრივი ძაღლისა. ხოლო არმაზის გამო, მარტო შენ აგებ პასუხს.

— არმაზი მოვლენილია, იგი ღვთაების ნაწილი და მისი ხატია. — სთქვა ალდემ.

— მძიმეა სასჯელი: ადონს ეკვი ეპარებოდა და მაინც წარმოაჩინა არმაზი ღვთაებად.

— არმაზი მოვლენილია, იგი ღვთაების ნაწილი და მისი ხატია. — სთქვა ალდემ უფრო ხმაძალდა.

— წამოდი, ადონ! — მოუხმო ტიმოზმა. — ერთად მივიღოთ სასჯელი.

— წადი, ტიმოზ და გამოგყევი, — უპასუხა ადონმა მძიმედ.

— წადი, ტიმოზ, მე მოვიყვან ადონს შენამდე! — თქვა ალდემ.

— წადი, ადონ! — სთქვა არმაზმა, — დრო დაგვაცილებს ერთმანეთისაგან, მაგრამ მაინც შეგხვდები ბოლოს. ვიცი, გააბტიებს უმაღლესი შენს დიდ შეცდომას, ხოლო მე მიპატიებია...

— გმადლობ, არმაზ! შენი ღვთიური სიკეთისთვის, გმადლობ. ოღონდ იმას გეტყვი, რომ დახმარება არ მსურს არც შენგან. თუ სული ჩემი ფარანავაზის და იბერიის გამო უნდა დაისაჯოს, დაე, დაისაჯოს.

— ცოდვა ხარ, ადონ! — ატირდა ალდე.

— ბედნიერი ვარ, რადგან გამარჯვებულს ვტოვებ იბერიას და ჩემს შვილობილს. მსურს კიდევ მის სამყოფელს არ გავცილდე და აქვე ვეწამო იბერიის მადლიანი მიწის წიაღში, ზეცათა ველ-

ზე აუმაღლებელი და შერისხული ღვთაების მიერ.

— მეცოდები, ადონ! — დაიხურულა კვლავ ალდემ.

— ნუ გეცოდები, ალდე. ჩემს სულს თავად არ სურს ამ მიწას და მის ხალხს გასცილდეს. თუ საჭიროა ტანჯვად თავად დავდგები... ვგრძნობდი მუდამ, რომ განგების ნებაც ასეთი იქნებოდა. მოვდივარ, ტიმოზ... — დაადევნა მოძღვარს.

— წადი ადონ. ნეტართა ველზე გაპყევი მასწავლებელს, რადგან გამოცდას გაუძლო შენმა მტკიცე სულმა. არც ჩემში ცდებოდი, კაციც ვიყავ და ისიც, რაც შენ გსურდა ვყოფილიყავი... ტიმოზმაც გითხრა წელან, კარგი მოსწავლე სწორედ ისეთია, როგორც მის მასწავლებელს სურს იხილოსო...

— ადონ! ადონ! — მისძაბოდა ბრინჯაოსფერი ალდე და ძლივს ეწეოდა სატრფოს.

ადონი უკვდავების შესახედრად მიიჩქაროდა.

კობტამ გაიგონა რაღაც დავარდა ტაძრის სიღრმეში და კარი გამოხსნა. დაინახა, მისი პატრონი დიდი დედის ფეხებთან დაცემულიყო ღვთაებისკენ ხელგაწვდილი. მოეჩვენა კობტას, ღვთაებად ღმობილით და სიყვარულით დაჰყურებდა ადონის უსიცოცხლო სახეს. დიდხანს სტიროდა თავის მოამაგე პატრონს, ცრემლით უსველებდა ავადობისგან გაღელულ სხეულს და დღამეზას ელოდა.

შუალამისას შავ სუდარაში გამოხვეული გვამი უჩუმრად გამოიტანა სადგომიდან და ღამის სიბნელეს შეუერთდა.

მეორე დღით ფარანავაზმა ადონის წერილი მიიღო: — „ფარანავა! უკეთ გაეზღი და ამიტომაც ჩემი უკანასკნელი საქმის ასასრულებლად განდგომილის ტაძარში მივემგზავრები. წინათაც მითქვამს, რომ ასე მსურდა. ვიცი, ყველაფერი ისე კარგად იქნება, როგორც უმაღლესს განუხაზღვრავს შენთვის და

იბერიისთვის. გფარავდეს უმაღლესის თვალი და არმაზი. ილოცე მისზე, იგი ღმერთის მოვლენილი იყო იბერიაში. შენი მეფობისთვის გვირგვინის დასადგმელად. ვიცი, რომ დიდხანს იცოცხლებ და შენს დიად საქმეს დაგვირგვინებულს იხილავ. გამარჯვება არ მოკლებოდეს შენს მოდგმას და ქვეყანას ჩვენსას.

მადლობას ეწირავ უმაღლესს, შენი და არმაზის აღზრდა რომ მარგუნა წილად. ენას, ანბანს, ცოდნას, ერთობას, ქვეყნის თავისუფლებას გაუფრთხილდი!

შენზე და იბერიაზე მლოცველი აღონი“.

ერთი კვირის მერე, იბერიის დედა მდინარე ზღვისკენ მიაქანებდა აღონისა და კობტას განსივებულ გვამებს.

* * *

სამეფო თათბირამდე ახალი ქურუმთუხუცესის კურთხევა ინება მეფემ. ამიტომაც სამთავროთა უფროსს ქურუმებს, თავხევისბერს და ზოგიერთ ერისმთავარს რამდენიმე დღით ადრე მოუბმომო სატაბტოში.

ბევრ მათგანს წინასწარ ესაუბრა და, როცა დარწმუნდა, მისი ნების ასრულებას არაფერი შეაფერხებდა, დანიშნა კიდევ კურთხევის დღე.

ყველაფერში გარკვეულობა უყვარდა იბერიის მეფეს. იმას ვერ ეგუებოდა, კაცი ნაფიქრალს რომ აწვალებდა, ცომივით აგუნდავებდა და ბოლოს პურის მაგივრად ხშიადს გამოაცხობდა მოულოდნელად. ამიტომაც არ მოეწონა კლარჯთა ერისმთავართან საუბარი და, თუმცა კი ბოლოს მეფის ნათქვამი ყოველი დაიჭერა მთავარმა, მაინც სანდოდ არ მიიჩნია იგი.

ეგრისის უფროსმა ქურუმმა ავადობა მოიმიზეზა და დანიშნულ დღეს არ გამოცხადდა სასახლეში, ამიტომაც მის მაგიერ უფლისციხიდან არტავაზი მოაყვანინა ფარნავაზმა. გაუხარდა კიდევ გუნებაში უფროსი ქურუმის მოუსვლელობა: — თავად მოგვცა განრისხების საბაბო.

თავხევისბერი ახლოს არ გაიჭრა მეფემ, თუმცა კი იცოდა, მტრის განსუყენებდა ამით ხევის მეთაურს, მაინც არ იკადრა ისეთ კაცთან შეთანხმება, რომელსაც თავის მტრად სთვლიდა და რომლის სიტყვასაც არ ენდობოდა. არც კუხთა ქურუმის ნათქვამი დაუჭრა კვეთაში, — როგორც უმრავლესობა ინდომებს, მეც ისე მოვიქცევიო, რომ უთხრა.

მცხეთის უფროსმა ქურუმმა, რომელსაც, მეფისა და მთავარსარდლის მერე, თავი სატაბტოს პირველ კაცად მოჰქონდა, ეს შეჰბედა მეფეს: — სწორედაც ვერ მოვუწონებ მცხეთის მთავრის შთამომავალს, ფარნავაზს. უფლისციხელთა ნათესავი გააუფროსოს სატაბტოში. ძლიერაც მომწონს ერთი ძალის ხელქვეით საქურუმთა მოქცევა, მაგრამ ამ ძალას გამოცდილი კაცი. შენი ნათესავი და შენი ერთგული ქვეშევრდომი უნდა წარმართავდეს. თანაც არაფერი გამიგია უფლისციხელი ბერის სიმდიდრის შესახებ. როგორც ამბობენ, მას საკუთარი მამულიც არა ჰქონია და ცხადია, არც მონათა შრომით იქნება განებივრებული, ხოლო ღარიბი, სიმდიდრეზე მეოცნებე ადამიანი მლიქვნელი და მშიშარაა. როგორც ვიცი, ეს ორი თვისება კაცისა თავადაც სძულს იბერიის მსხნელს.

მიხვდა მეფე, რომ თავისი თავი შესთავაზა მისმა შორეულმა ნათესავმა ქურუმთუხუცესად და ეს მიუგო მცირე ფიქრის მერე: — სწორედაც სიღარიბის გამო გადაეწვევით მისი აღზევება. ქურუმთუხუცესი ჩემზე და ჩემს მიერ ბოძებულ გასამრჯელოზე უნდა იყოს დამოკიდებული, რათა დანარჩენ უფროს ქურუმებთან ქონება კი არა, იბერიის პირ-ვარამი გაიყოს და საზრუნავიც სხვა არა აწუხებდეს რა. ხოლო სიმხდალე და მლიქვნელობა ძლიერ შორსა აღონ მცირესგან. ვიცი, ქვეყნისა და ჩემი სიყვარული გალაპარაკებს, ამიტომაც მადლობელი ვარ შენი. გარწმუნებ: დიდი ხანია ვაკვირდებით მე და ბრძენი აღონი მის მოღვაწეობას და

კარგადაც შევისწავლეთ მისი ხასიათი, იბერიისთვის საჭირო და გამოსადეგი კაცია აღონ მცირე.

მეფეს სურდა მცხეთის უფროს ქურუმს წარედგინა აღონ მცირე შეკრებილათვის, მაგრამ მასთან ლაპარაკის მერე, ეს აზრი უკუაგდო და თავად წარვადგენო, გადაწყვიტა.

* * *

დიდი დედის ხატის წინ უბმოდ მიმოდიოდა თორმეტი ქურუმი, აქვე იყვნენ ეგრიისის მთავარი და იბერიის მთავარსარდალი ლენე.

ტაძრის მსახურმა შეკრებილთ იბერიის მეფის მოზრძანება აუწყა.

ჩქარი ნაბიჯით შემოვიდა მეფე სამლოცველოში, საღამო უძღვნა დამხვედურებს და დიდი დედის ხატის წინ დადგმულ ერთადერთ სავარძელში ჩაბრძანდა. თვალი გადაავლო ქურუმთა ჩაფიქრებულ სახეებს და ბრძანა: „— დიდი და მნიშვნელოვანია დღევანდელი ჩვენი შეკრების მიზეზი. აციტ ყველამ, რომ საქურუმთა შეუთანხმებლობა აფერხებს იბერიის გაძლიერებას. უფროს ქურუმებს ღვთაებებთან მიახლოების საზრუნავი, მათი მაღალი ნების ერისთვის გამოცხადების რთული საქმე გაეკისრიათ და, ალბათ, ამიტომაც ვერ მიადევნებთ ზოლმე თქვენს მაღალ აზრს ყოველდღიურ, საჭირობოროტო წვრილმანებს. ამას ისიც ემატება, რომ იმავე მიზეზის გამო ერთმანეთთანაც ვერ ამყარებთ კავშირს. ამიტომაც საქვეყნო საქმიდან მოწყვეტილი რჩება ის უდიდესი ძალა, ქართლისიანთა სარწმუნოება რომ ეწოდება. უმაღლესმა საქურუმთა გაერთიანების საჭიროება ჩამაგონა და იმაზეც მიმანიშნა, თუ ვის უნდა ვატვირთოთ ჩვენი სარწმუნოების წინამძღოლობა. ღვთაებამ აღონ მცირეზე შეაჩერა მზერა.

თუ ვინმეს სურს აღონ მცირეზე თავისი აზრის გამოთქმა, მოუესმენ. იმედია, პირადულა, მცირე გრძნობები არ დაგვძალავს, როცა საქვეყნო საქმეზე ვბჭობთ.

ერთხანს სიჩუმე სუფევდა, დიდი დედის სამლოცველოში, ენაზე მისი ქურუმებს კლარჯთა უფროს ქურუმის გამოცეცო.

— მე ვიტყვი ჩემს აზრს აღონ მცირეზე, თუ მეფე და შეკრებილი წინააღმდეგი არ იქნებიან...

არ იცნობდა ფარნავაზი ამ ქურუმს და შეშფოთდა მცირედ, ხოლო მერე, როცა ქუჩის გაღიმებული სახე დაინახა, ნება დაართო, ილაპარაკეო.

— ჩემს თავს უფლებას არ მივცემდი ამ წმინდა საკრებულოს წინ წარმომეტქვა სიტყვა, ფრიად კარგად რომ არ ვიცნობდე აღონ მცირეს, ბრძენი აღონის სკოლაში ერთი წელი მის გვერდით ვსწავლობდი და მერეც, როცა კლარჯთში საჭირობოროტო საკითხები მომქმანებოდა, ხშირად მიმიმართავს მისთვის.

დიდად განსწავლული და ღვთაებრივი ცოდნით დატვირთული რომ არის აღონ მცირე, მამაზე არას ვიტყვი, რადგან თვით მისი მტრებიც ვერ უარყოფენ მის სიბრძნეს, თუ მაინც ჰყავს მტერი, სიკეთით რჩეულს. მე მხოლოდ იმას გეტყვი, რომ იგი თავის ღვთაებრივ ცოდნასთან ერთად, საუკეთესო მამულიშვილიცაა და მიმანიშნა, რომ საქურუმთა წინამძღოლი ამ ღირსებებითაც უნდა იყოს გამორჩეული. გულმოწყალება მეფე იბერიისა და, ალბათ, ამიტომაც არ გვითხრა პირდაპირ, რომ ხშირად საერისთაოთა წაყიდებაში ზოგი ქურუმის ხელიც ურევია. არც ის გვაკადრა, რომ თუ ერთმანეთს ვუკავშირდებით, მხოლოდ იმისთვის, რომ გაძლიერებულ სამეფო კარს საქვეყნო საქმეში შევეშალოთ ხელი, ვცდილობთ ჩვენი მრავალრიცხოვანი და მდიდარი საღვთო მამული კიდევ უფრო გამოვიცალკეოთ და გაგამდიდროთ. გვაიწყობება, საერო და საღვთო საქმე განუყოფელი რომ არის, ამიტომაც ისეთი კაც გვინდა წინამძღოლად, რომელიც ჩვენს საგანგებოდ ბოძებულ ტაძრებს შეაკავშირებს და იბერიის ძლიერების სამსახურში ჩააყენებს. სწორედ ასეთი კა-

ყად მიცნია აღონ მცირე. ეგროსის განთავისუფლებასა და იქ ქართლოსიანთა ზნე-ჩვეულებების განმტკიცებაშიც უდიდესია მისი ღვაწლი, ხოლო მისი მასწავლებლობა და გამუდმებული მზრუნველობა ახლახან შექმნილ იბერიულ სკოლებზე, მართლაც განუსაზღვრელია. იგი კეთილია, ამიტომაც გულღვარძლიანობა შორსაა მისგან. არც განდიდებას მიეღტვის და არც სიმდიდრის დაგროვებაზე ფიქრობს. იგი ქვეყნის სამსახურისთვის გაჩენილი კაცია და ალბათ ამიტომაც შეაჩერა უმაღლესმა მისი მოწყალე თვალი აღონ მცირეზე.

ისევ სიჩუმემ დაისადგურა ტაძარში. მეფემ კმაყოფილებით გადახედა კლარჯეთის უფროს ქურუმს და ბრძანა, მსურს მცხეთის უფროს ქურუმს მოვეუსმინო.

დიდხანს ილაპარაკა მცხეთის უფროსმა ქურუმმა, ხოლო, როცა გაჩუმდა, თავხევისბერმა იწება სიტყვა.

— აქ ბევრი ითქვა საქურუმოთა ერთიანობის შესახებ. ბარელებმა უკეთ იციან თავიანთი საქმისა. მე მთის ამბავი მაინტერესებს. არც მეფემ და არც ქურუმებმა მთის შესახებ არაფერი თქვეს. ვაი, ყოველ წვრილმანში ჩახედულნი რომ ხართ აქ შეკრებილნი და არც ის გაქნებათ დავიწყებული, რომ ზევი ღვთაებათა საბრძანებლო ადგილია და ერისკაცთა მორჩილებას მიუჩვეველი.

აქედან წასულმა რა ვუთხრა მთიელებს. თავისუფალნი არა ხართ და მორჩილებას შეეჩვიეთ მეთქი?.. ვერ ვიზამ მვას. თავხევისბერს არა აქვს უფლება, ხატის მსახურებთან მოუთათბირებლად გადაწყვიტოს მთიელთა ბედი.

— არც ეგროსის საქურუმო მოითმენს სხვის უფროსობას. — ეგროსის უფროსი ქურუმის ცივი ხმა გაისმა ტაძარში. მეფემ ქუჩის გადახედა. — ავადმყოფი წამომავენა ფეხზე ეგროსის ფუძის მწყალობელმა ღვთაებამ, იგი ნებას არ მაძლევს. ოდითგანვე დამოუკიდებელი მამული ვინმეს დაუღმორჩილო. სწორია თავხევისბერი. ჩვენ, ღვთაების მსახუ-

რებს, ვინ მოგვცა იმის უფლება, საღვთო მამულის ბედი ჩვენს ვაგოთ? იბერიის დიდი მეფესა: სიტყვებს ვერ მოვეუსწარი, ამიტომ ვიმედოვნებ, არც მეფეს მოეწონება ჩვენი აჩქარება.

— ცუდად ნუ გავიგებთ უმაღლესის ნებას, ღვთაებათა მსახურნი! დიდმა დედამ ერთობა რომ გვიბრძანა, ეს იმას სულაც არ ნიშნავს, რომ ვინმემ დამონებულად იგრძნოს თავი, ან რომელიმე სალოცავის დაკნინება გვესურდეს. — წინ მოდგა აღონ მცირე.

— სწორედაც ასე ფიქრობ შენც და იბერიის მეფეც. — ვერ მოითმინა თავხევისბერმა. — კარგად ვიცი, რომ თავად ბრძენთაბრძენ აღონს არ მოსწონდა მეფის ეს გადაწყვეტილება. მეფეს ხევის დამორჩილება სურს და სწორედ ამიტომ მოიგონა საქურუმოს ერთმართველობა. თქვენი თათბირის არაფერი მჭერა. ზევი თვითონ გადაწყვეტს თავის ბედს.

— ხოლო თავხევისბერის ბედი, როგორც ვხედავ, ჩვენი გადასაწყვეტია. — ბრძანა ფარნავაზმა და თვალი გააყოლა სალოცავიდან თითქმის სირბილით გასულ ხევის მეთაურს.

— არც მე, ეგროსის უფროს ქურუმს, მეკადრება ღვთაებათა საწინააღმდეგო საქმეში გარევა! — ცივად წაისისინა ეგროსის უფროსმა ქურუმმა და თავხევისბერს გაჰყვა.

— როცა იბერიის მეფე უმაღლესის ნებას ასრულებს, იგი დაუნდობელი იქნება ყოველი მისი მოწინააღმდეგის მიმართ. ხოლო ახლანდელი ჩვენი შეკრების ჩამშლელს მტრად მივიღებ და ისე გავუსწორებ, როგორც მჩვევია მტერთან ბრძოლა. რაც უგუნურმა თავხევისბერმა თქვა ბრძენი აღონის მისამართით, მისი მონაჩამზია. შემოიყვანეთ ფხოველთა ხევისბერი! დაე, მან გაუწყოთ მთიელთა აზრი თავიანთ მეთაურზე.

ბიჭურმა მცირე ხანს ილაპარაკა, მაგრამ მისი სიტყვის მერე ვერაფერს ვხედავთ თავხევისბერის გამართლება და, საერთოდაც, სიტყვის დაძვრა იმის ში-

შით, რაიმე არ შემეშალოს და მეფეს არ ეწყინოსო.

ფარნავაზმა თვითონ დაჰკიდა ქურუმთუბუცესის ნიშანი მკერლზე ადონ მკირეს და ბრძანა: ყოველ თქვენგანს ორი ღლის მერე სამეფო თათბირზე გიწვევთ, რათა ანბანისა და ქართლოსიანთა ენის დაჯანონება ვაუწყო ქვეყანასო.

ქურუმთაგან ძლიერ ცოტას თუ მოეწონა დღევანდელი შეკრება, მაგრამ იბერიის მეფის წინაშე არ შეიმჩნიეს და ახლა იმაშიც კი გაეკიბრნენ ერთიმეორეს, ვინ უფრო ადრე ემთხვეოდა ახალი ქურუმთუბუცესის კაბის კალთას.

* * *

დიდი სამეფო დარბაზი ხალხით იყო გადაჭედილი. ერისმთავრებთან, ქურუმებთან, აზნაურებთან, სასახლის კარის მსახურებთან და მეფის ჯარის მეთაურებთან ერთად, უცხოელი სტუმრების დასწრებაც ინება მეფემ ამ თათბირზე. სურდა ფარნავაზს მეზობელი სახელმწიფოების წარმომადგენელთათვის იბერიელთა უძველესობა, სიბრძნის სიღრმე და დღევანდელი სიძლიერე ეჩვენებინა. ამიტომ ფრიად საზეიმო ელფერი მისცა ამ თათბირს, საგულდაგულოდ მოართვევინა დარბაზი, ფინიკიური, ბერძნული და არაბული ანბანით წარწერილი ეტრატები ჩამოჰკიდა, საგანგებოდ დადგმულ თაროზე უძველესი კოლხური ოქროთწერილი ტყავები გამოფინა, განდგვილის შედგენილი რუკებით დაამშვენა კედლები. კუთხეებში დადგმული მაღალი სასანთლებების ახლოს ქართლოსიანთა ზელოვნების საუკეთესო ნიმუშები დააწყო, რომელთა შორის გამორჩეული ადგილი მიუჩინა ბერბეროს უკვდავ ქმნილებას.

დარბაზს უხვად ამშვენებდა ოქრო და ვერცხლი, ბრინჯაო და ძვირფასი ხის ნაკეთობები.

ერისმთავართათვის განკუთვნილი ბრინჯაოსფეხებიანი მაღალი სავარძლები სამეფო ტახტის მარჯვნივ იყო ჩამწკრივებული. შედარებით ახლოს ტახტ-

თან და სხვებისგან განსაკუთრებით ევრისის დიდი მთავრისა და იბერიის მთავრის სარდლის სავარძლები იდგა.

სამეფო საჯდომის მარცხნივ შავი ხის სწორზურგის სკამები, ხოლო დარბაზის სიღრმეში სამხრეთის კედლამდე ჩამწკრივებული მომკრო სავარძლები უფროს ქურუმთათვის, ჯარის მეთაურებისთვის, აზნაურებისა და სამეფო ჯარის მომსახურეთათვის იყო განკუთვნილი.

დარბაზის მნემ აღმოსავლეთის კედელთან მდგარი სპილოს ძვლით მოკედლულ, მწვანე ფერის აბრეშუმგადაკრულ სავარძლებსკენ მოიყვანა უცხოელი სტუმრები და შეკრებით ადგილების დაკავება სთხოვა.

კართან მოდგა ეზოთმოძღვარი და ევრისის მთავრისა და იბერიის მთავრის სარდლის მობრძანება აუწყა თათბირის მონაწილეებს.

მძიმედ შემოვიდნენ სპილენძის აბჯარში ჩამჯდარი ლენე და მხრებზე თეთრ, მოკლე მოსასხამმოგდებული ქუჩი, თავდაკერით მიესალმნენ დამხედურებს.

— მეფე იბერიისა, სრულიად ქართლოსიანთა მბრძანებელი, მპყრობელი დურძტვთა, გამგებელი და მფარველი კავკასიანთა, შეილობილი დიდი ანტიოქოზისა, რჩეული უმაღლესი ღვთაებისა, ძე ქართლოსისა, ღვთაებრივი ფარნავაზი!

— იბერიის სამეფოს საქურუმოთა მეუფე, ღვთაების უპირველესი მსახური, იბერიის ქურუმთუბუცესი ადონ მკირე! — გამოაცხადა ეზოთმოძღვარმა და დარბაზს უმაღლესი ღვთაების სალოცავის ტკბილი ჰანგი დაეფინა. გალობდნენ ღვთაებათა მსახურები, მეფისა და ქურუმთუბუცესის შესახედრად მუნღმოყრილი.

ფართოდ გაღებულ კარებში გამოჩნდა გამარჯვების თანაზიარი ფარნავაზი, აღისფერი გრძელი მოსასხამი მარჯვენა მხარზე ჰქონდა შეკრული, ჭაღარა თავზე ოქროსავე გვირგვინი უბრაწყინავდა და ხელს ოქროს ყდაში ჩასმული ღვთა-

ებრივი წიგნი ეპყრა. მოდიოდა ზვიადი, თავაწეული, დინჯი და ბრძენი. არწივის თვალს ავლებდა დარბაზს და ილიმებოდა აღმატებულის თვითდაჯერებული. მრავლისმთქმელი ღიმილით.

მეფის მარცხნივ, ოდნავ ჩამორჩენით, მოაბიჯებდა შავ გრძელ მოსასხამში გახვეული ადონ მცირე.

ფარნავაზი სამეფო ტახტის წინ დადგა და ოდნავ დაბარა თავი, სალაში უძღვნა დარბაზს.

— იბერიის მეფე ფარნავაზს, მის სიმტკიცეს და უდრეველობას, იბერიის მწყალობელ ღვთაებათა ნებას კვლავაც დარაჯად ეყოლება მისთვის თავგანწირვას ჩვეული. ბრძოლებში ნაწრთობი და დაუმარცხებელი ლაშქარი სამეფოსი. გვიმსახურე და მოწყალე თვალს ნუ მოგვაკლებ, მეფეო! — მუხლი მოუყარა ფარნავაზს მთავარსარდალმა და წამოდგომის მერე ქურუმთუხუცესს დაუდგა გვერდით.

— ვგრისის უძველესი სამთავროსა და სოანეთის მებრძოლა ერი, ღვთაებათა მსახურები, ბედნიერნი არიან მათზე შენგან ბოძებული სიკეთის გამო. ისინი კვლავაც ერთგულად მოემსახურებიან თავიანთ დიდ მეფეს, ფარნავაზს! — კაბის კალთაზე ემთხვია ქუჩი.

— უმაღლესი ღვთაების მოწყალე თვალი ფარავდეს იბერიის მხსნელს, ბრძენ და ამაღლებულ ფარნავაზს. მრავალრიცხოვან საქურუმთათა შლოცველი ერი შენს ერთგულ შვილად სთვლის თავს და მოწყალეობას მოელის ღვთაებათა რჩეულისგან! — მარჯვენა ხელი აღაპყრო ზეცისკენ ადონ მცირემ.

ლენემ ქურუმთუხუცესს ფარნავაზის ტახტთან ყველაზე ახლოს მდგარ დაბალ ოჭროს სკამამდე მიაცილა და თავის საგარძელში ჩაეშვა, ქუჩის გვერდით.

სათითაოდ მიეახლნენ და თავვანი სცეს იბერიის მეფეს კახეთის, ხუნანის, კუხეთის, სამშვილდის, წუნდის, კლარჯეთის ერისმთავრებმა. მათ მიჰყვნენ აზნაურები, ქარის მეთაურები და სასახლის მსახურები...

დარბაზის საზეიმო სიჩქმე ფარნავაზის ხმამ გაჰკვეთა.

— იბერო, ვერავინ მტკიცეს ჩანავაზი თავისი ხალხის გვერდით არ იყო ჳირსა და ლბინში. სიცოცხლეს ჩემსას არად ჩავთვლიდი იბერიის ძლიერებისთვის რომ არ გამეხარჯა მისი ყოველი წამი, ხოლო ჳვეყნის ძლიერებას დედის სიყვარული კვებავს. ვისაც დედა არ უყვარს, იგი ვერც მოყვარის დფასებას შეძლებს, ვერც თავისი მიწის თაყვანისმცემელი იქნება და ვერც მშობელი ხალხის უნის სიმდიდრეს ჩასწვდება.

სამი უწმინდესი საფიცარი ამღლებს აღამიანს: — დედა, დედა-სამშობლო და დედა-ენა.

სამშობლო დედისავით ერთადერთია, ხოლო ენაში ამღერებულა ეს სიყვარული. ენა ხალხის სინდისის, სიბრძნის და მშვენიერების გვირგვინია.

აზონმა თუმც კი სისხლის გუბეებით აავსო იბერია, მაინც ვერ შესძლო ჩვენი დამორჩილება, ვერ ამოძირკვა ჩვენი სულიდან დედა-ენის ძლიერი ფესვი, რადგან ქართლოსის ენა ყოველი ახალშობალის აკვანთან ხელმეორედ იბადებოდა.

უცებ შეწყვიტა სიტყვა, ეზოთმოძღვარს რალაც ანიშნა.

წუთის შემდეგ ჰართიის მეფის ნავაზირალი შემოიყვანეს ხელდაბორკილი.

ისევ მოავლო დარბაზს თვალი.

— ყოველმა იბერმა იცის, რომ სულ რამდენიმე კვირის წინ შევიპყარი იბერიის სამეფოს მტრები. მოჯანყები, რომლებიც თავიანთი სამშობლოდან მოშორებით, ჩვენს მიწა-წყალზე შეიკრიბნენ და ჩემი სიკვდილი ვანიზრახეს. კითხვით ამ უცხო კაცს რა ამოძრავებდა, როცა სამარცხვინო შეთქმულებაში ებმებოდა, რა სურდა ჩვენგან, რას მიეღტვოდა ჩემი სიკვდილით.

დარბაზი აფუგუნდა.

— განძი გვიწოდდა, მთელმა ჳვეყანამ იცის, რომ ფარნავაზმა დიდი განძი იპოვა ტყეში. აურაცხელი ოჭრო და

ძვირფასი თვლები. ვიფიქრეთ, მისი ნაწილი ისევ სამეფო ხაზინაში იქნებოდა. რადგან მთლიანად მის დახარჯვას თვით გულუხვი და ხელგაშლილი ფარნავაზიც კი ვერ შესძლებდა. — ბერძნულად დაილულულა შეპყრობილმა.

— იბერო, ალბათ თქვენც გსმენიათ იმ განძის შესახებ მე რომ ვიპოვე.

— გვსმენია, მეფეო, მაგრამ გვჭერა, რომ ყოველივე იბერიის აღორძინებას მოახმარე! — სიჩუმეში გაისმა პასუხი.

— ეს უცხო კაცი და მისი მეგობრები მხოლოდ იმ განძის მოსაპოვებლად როდი შეერთდნენ. კიდევ რას მოელოდით ჩემი სიკვდილით?

— ხელში ჩაეიგდებდით მეფობის წესის წიგნს, ღვთაებრივ დარიგებებს, რომლის წყალობით უძლეველი გახდი. იმ წიგნის მოპოვება დიდი ამბავი იყო. პირადად მე მისი მოტაცება და პართიის მეფისთვის გადაცემა შევალეზოდა.

— საერთო საქმესთან ერთად ყოველ ჩვენს მტერს საკუთარი მიზანიც ამოძრავებდა... თითქოს უმნიშვნელო იყო ეს კაცი აჯანყებულთა შორის, დიდი საქმე კი ჰქონია დაკისრებული!

— ბევრს სიმდიდრე და შენი სიკვდილის მერე იბერიის მდიდარი მამულების ხელში ჩაგდება სურდა. შენი ცოლისძმა მეფობას და შენს ტახტს მიეღობოდა. ხოლო მე და სომეხ მთავარს ვაგანს გვსურდა სიბრძნის წიგნი ჩაგვეგდო ხელში! — ისევ ამოიგდა ხმა დატყვევებულმა.

— იბერო, თქვენ თუ გსმენიათ იმ წიგნის შესახებ?

— გვსმენია, მეფეო, მაგრამ არ ვჭყერა. რადგან ფარნავაზს იბერიის წინამძღოლობა თვით უზენაესმა დაავალა, ხოლო ღვთაებათა რჩეულს წიგნი არ სჭირდება...

ისევ გახედა ეზოთმომღვარს მეფემ, ანიშნა დატყვევებული გაიყვანეო. — ამ უცხო კაცმა სიმართლე გათხრათ. — გააგრძელა ფარნავაზმა მცირე ხნის მერე, — მე მართლაც ვიპოვე უძვირფასესი და ერთადერთი განძი. ისიც მართალია, რომ იგი მკარნახობდა ყოველ

ნაბიჯს ჩემი მეფობის გზაზე. იგივე მასწავლიდა და ახლაც მასწავლის. მისი სულის სიღიადეს, მის სიმაღლეს მიმანიშნებს და მას მართლაც სიბრძნის წიგნი ეწოდება. ოღონდ ერთს ვერ მიხვდნენ გადამთიელი — ის წიგნი მხოლოდ იბერიისთვის გამოსადეგ სიმდიდრეს ფლობს და სხვათა ხელში მოუხმარელია.

მე ვთქვი ქართლოსის ენის ღვთაებრიობაზე და მისთვის უბირველესი და ერთადერთი ადგილის დამკვიდრებაზე იბერთა ცხოვრებაში. ამით თვითელი თქვენგანის ნებაც გამოვხატე. ახლა იმას დავუმატებ, რომ ყოველი ენა, თუგინდ ისეთი ღვთაებრივიც კი, როგორც ჩვენი დედა-ენაა, მკვდარია საკუთარი დამწერლობის გარეშე.

ისიც იციან ქართლოსიანებმა, რომ ჩვენს ენას უძველეს დროში საკუთარი ნიშნები ჰქონდა, მაგრამ ძნელებლობამ ის ნიშნები გადაგვავიწყა... ხოლო ენა ჩვენი გამდიდრდა და ხალხი ჩვენი სიბრძნით აღივსო, იგი ელოდა ღვთაებათა მადლცხებულ ქართლოსიანს, კაცს აღმატებულს, რომელიც ხალხის ცოდნას, ნიჭსა და სულეერ სიმდიდრეს ერთ შუქურად აღანთებდა. და ასეთი კაციც გაუჩნდათ ქართლოსიანებს, მას ბრძენი აღონი დიდ კოლხს ეძახდა. იმ კოლხმა კაცმა იცოდა, რომ ქართლოსის ყველა შვილი წინათ თურმე ერთ ენაზე ლაპარაკობდა და შეუქმნა მათ ერთი ანბანი. ამით ჩვენ, მის შთამომავლებს ქართლოსიანთა განუყოფლობა და ერთიანობა ჩაგვაგონა.

წიგნი, რომელშიც ქართლოსიანთა ანბანი იყო გამოხატული აზონის შემოქრამდე იბერიის მთავარის ტაძარში ინახებოდა. შემდეგ დაიკარგა. განგებამ მე მარჯუნა წილად მისი პოვნა.

მე ვთქვი, იმ გადამთიელის პასუხად, რომ ჩემგან პოვნილი განძი მხოლოდ იბერთა მოსახმარია-მეთქი. ახლა ყოველი თქვენგანი დამეთანხმება ამაში.

დადგა დრო, რომ ის განძი თავის ნამდვილ პატრონს, ქართლოსის მიწის მკვიდრ ქართლოსიანებს დავუბრუნო;

ზოლო, როცა მისში დაფარულ ცოდნას დავეუფლებით, მანათობელ ღვთაებათა საიდუმლოს ჩავეწვდებით და იმასაც ვნახავთ, რომ ამ ანბანით ჩვენი ენის განსაკვიფრებელი ტყბილზმიაწობა უხინჯოდ გაცოცხლდება, ვიწამებთ, რომ მართლაც უმდიდრესნი ვართ დედამიწაზე.

მადლობა უზენაესს და დიდ დედას, რომლებმაც წილად მარჯუნეს პატივა ქართლოსიანთათვის ახალი ცხოვრების დასაწყისი შემცნო, წელთა ათვლის ახალი ხანა შემომგელო და დამწერლობის გავრცელებისთვის დამედო სათავე.

მწამს, რომ მეფობა ჩემი სწორედ ამ დიადი მიზნის აღსასრულებლად იყო გამაზნული ღვთაებათა მიერ.

ანბანის წიგნი მზის ღვთაებასთანაცააა წილნაყარი, მისი ბრწყინვალეების გამომხატველაა, ამიტომაც მოჰყვა მის ცვალს მზის მოვლენილი, არმაზ ღვთაება — ამიერიდან ჩვენი პატრონი და შუამდგომელი ღვთაებებთან და უზენაესთან.

მე ვთქვი, რომ ჩემი სიცოცხლის და მეფობის მიზნად სწორედ ქართლოსის ანბანის დამკვიდრება და მისი ენის სიწმინდის დაცვა დამისახა უზენაესმა, დიდაც ეს მიზანი და მისთვის საკედლიც არად მიიღოს.

გაჩუმდა, დარბაზში ჩამოწოლილ სიჩუმეში ვაიგონა ხმა მონატრებული და ახლობელი:

— ქართლოსის ენა და ანბანი დალოცვილა უზენაესის მიერ, მისი ამქვეყნიური დამკვიდრება ფარნავაზს ერგო წილად, ანბანი უზენაესთან მიახლოების გზაა, ფარნავაზი და აღონის მოწაფეები ამ გზას დაადგინენ უკვე... მიჰყვეით იბერნო თქვენს მეფეს, ღვთაებათა რჩეულ ფარნავაზს!...

კართან მომდგარიყო მზის მოვლენილი, ხელთ სიბრძნის წიგნი ეპყრა... ღვთაებრივი შუქი იღვრებოდა ამ წიგნიდან და ანათებდა ირგვლივ ყოველივეს.

დაეცნენ იბერნი მზის მოვლენილის წინაშე, მადლობა უძღვნეს მობრძანებისთვის და შეპფიცეს: სიცოცხლეზე

მეტად ჰყვარებოდით სამშობლო, დედა-ენა და ფარნავაზი!

სიმელონიძე

* * *

სამეფო თათბირის ღამეს არმაზის კერპი უნდა აღეშარათა მხატვართუხუცესს სასახლის მთაზე, დაღამებისთანავე მობრძანდა ფარნავაზი ვაჟიკასთან, მთავარსარდლის თანხლებით. სურდა თავად დასწრებოდა კვარცხლბეკზე ქანდაკის შეშენებას.

ვაჟიკასა და ტანჩიას შვილებს უკვე შეეფუთათ ქანდაკი და ურმებზე დაესვენიბინათ გადასატანად. ლენემ ჩირაღდნები ჩააწყო ცხენზე გადაკიდებულ აბჯაში და შუალამისას დაიძრნენ კიდევ.

კვარცხლბეკის გვერდით დადგმულ სახელდახელო ამზიდზე მსხვილი თოკები გადმოჰკიდეს, ქანდაკი აიტანეს და ფრთხილად დაუშვეს ფუძეზე. მეფენ არ ინება საბურველის მოხსნა ქანდაკისათვის და, როცა განთიადისას სამუშაო გასრულეს, თავისთან წაიყვანა მხატვართუხუცესი, ლენე და ტანჩიას შვილებიც.

დანარჩენები დასაძინებლად გაისტუმრა, მხოლოდ ვაჟიკა შეიყვანა თავის სამუშაო ოთახში. იცოდა, ამ ღამით ძილი რომ არ ეწვეოდა მხატვართუხუცესსაც და ამიტომ თათბირამდე დარჩენილი დროის მის სიახლოვეს ვატარება ინება.

ორი სიტყვაც არ უთქვამთ ერთმანეთისთვის ფარნავაზს და ვაჟიკას, მაგრამ ორივე კარგად გრძნობდა, რომ ერთსა და იმავე საფიქრალს მიჰყვებოდნენ, ერთ საგანს დასტრიალებდნენ და ერთნაირ ტკივილს განიცდიდნენ. ორივე გრძნობდა, რომ ამიერიდან უფრო შეუკავშირდებოდა მათი სიცოცხლე ერთმანეთს, უფრო გადაიხლართებოდა ერთმანეთში მათგან გასავეული ცხოვრების გზები.

* * *

მთაში ასვლისთანავე თავბევისბერი მთიელთა გადმობირებას შეუდგა, ხე-

ვისბერები დამოძღვრა და ერს თავისი სურვილი მორიგეს ნებად გამოუცხადა. ვისი თავის ქუთაზე მოქცევაც ვერ შესძლო, სამლოცველოებში გამოპკეტა და ხევის საომარი მზადყოფნა იწეა.

ქვეყნის დამცველთა სისხლით გაპატიოსნებული მთის სამლოცველოთა დროშები გამოიჩანა და მორიგეს ერთგულებაზე დააფიცა ხალხი.

ბიჭურის სახლსა და სამლოცველოს გარსშემოერთყა. აუწიოკა მისი ოჯახი და შეურაცყო მისი მოხუცებული, უსინათლო დედა. შვილის დასწყევლა მოსთხოვა და, როცა ქალი არ დაეთანხმა, მანდილი გადაახდევინა თავიდან და ფეხით გათელა წმინდა თავსაბურველი უკეთურმა. დაწყევლა ფხოველთა ხევისბერი და მთელი მისი მოდგმა მთიდან მოკვეთილად გამოაცხადა. ყველას იგივე სასჯელით დაემუქრა. ამიტომაც საკმაოდ მრავალიცხოვანი ლაშქარი დასძრა იბერიის სატახტოსაკენ.

გზად მიმავალმა, არაგვისპირეთში მცხოვრები იბერები შემოიერთა, ტყუილით და ფარისევლობით დააბნია და თავისი უბადრუტობა სიწმინდის სამსახურად მოახვეწა. ის უთხრა შემოერთებულებს, რომ იგი მორიგეს ბრძანებით მიდის იბერიის მეფესთან, რათა ქვეყანა ბოროტების მსახური არმაზისგან და ქურუმთუხუცესისგან იხსნას. არიგებდა გზაბნეულებს, უპირველესად ვთხოვით მეფეს, დაგვიჩეროს, ნუ დაქცევს ქვეყანას, მუხლი მოვუყაროთ და შევგონოთ. მორიგეს რომ არ ეცნობებინა ჩემთვის ქადაგის პირით, დაილუბებოდა იბერიამ, — იცემდა გულზე ხელს და მეტი მონდომებისგან ცრემლიც კი აღგებოდა თვალზე. მე თავად მივეახლები მეფესო, არწმუნებდა ყველას, ხოლო თქვენ სანამ ნიშანს არ მოგცემთ, არ გაბედოთ იარაღის აღმართვა, თუგინდ უკვე შემცდარი იყოს ფარნავაზი და უკეთურთა მსახური არმაზი ღვთაებად აღიარებულნი. გულმონწყალეა მორიგე და აპატიებს იბერიის მეფეს შეცდომას. თუ იგი მის გამოსწორებას არ დააყო-

ნებს და დროულად დაამბობს არმაზის ხატებას... თუ არა და, — გულმონწყალეა, რომ მშათა სისხლით უხდა შეიღებოს ჩვენი ხმლებიო.

ანათასა და ვაჩეს არაგვისპირეთის საცხოვრისთან მოსულმა, მეფის მოამბეები არ დაინდო და ხალხს უთხრა, რომ არმაზის გამზრდელების დასჯაც მიზრძანა მორიგემ. თუმც კი მიქარს მეფის ახლობელი ადამიანების მოძულეა, ღვთაების ნებას ვერ გადავალო.

დაანგრის და ცეცხლს მისცეს ლაშქარის სიკვდილის მერე ისედაც გაპარტახებული კარ-მიდამო. საცხოვრისში დარჩენილი თხუთმეტობდე მსახური შეკოკეს და წინ გამოიგდეს, ხოლო პირუტყვი დახოცეს... ამოძირკვეს და ამოაგდეს სიკოცხლის ყოველი თესლი ანათასა და ვაჩეს ეზო-კარში.

გუნებაში ნიშნს უგებდა ვაჩეს და ტანჩიას. ჩემი უპატივეცემლობისთვის ხომ მოგზნდავით სამაგიეროო. ტანჩიას სახლ-კარსაც იგივე დამართა, რადგან ისარგებლა მისი ვაჟების მცნეთაში ყოფნით, ხოლო თავად ტანჩია კილიკეს ძველ სამლოცველოში ამოკეტა და დაწყევლა.

მცნეთასთან მოახლოებულთ თავხევისბერის ძმისწული შემოხვდათ. მთიდან დაძრულებს აუწყა, რომ სატახტო ქალაქს სამეფო ლაშქარი იცავდა დღისით და ღამით. ფარნავაზის ბრძანებაც გააცნო, რომლითაც მეფე ღვთაების წინ სალოცავად უხმობდა ერს და დარბიჯა კიდევ აჩანყებულნი: იარაღი დამალეთ, მორჩილად აჩვენეთ თავი ქალაქის მცველებს, თქვენგან ურჩობას მეფე არ მოელის, რადგან თქვენს საღალატოდ წამოსული ორი მთიელი, მე და ჩემს მეგობრებს ჩავვივარდა ხელში. მცველებს უთხარიო, რომ მეფის ბრძანების ასასრულებლად გამოვიარეთ ამხელა გზა და ნუ დაგვიშლით ღვთაებასთან ლოცვას და თავყვანისცემასთქო და, რაც მთავარია, დაიშალენით, სხვადასხვა მხრიდან მიადექით ქალაქს, რათა თქვენმა სიმრავლემ ღენეს ეჭვი არ აალებინოსო.

თავბევისბერს ჭალაქში შესვლის სიძნელეც გათვალისწინებული ჰქონდა, ამიტომ ზუთასი ცხვარი გამოიყოლა, ვითომც შესაწირად. მდინარესთან მეცხვარეს დაელოდნენ აჯანყებულები და სამოქმედო გეგმაც შეიმუშავეს მეორე დილისთვის. გადაწყვიტეს: ჭალაქში შესულები აღრიანად შემოერტყემბოდნენ არმაზის მთას და ახლად აღმართულ ქანდაკის ახლოს განლაგდებოდნენ თავიანთი შესაწირავით, როცა მეფე და სამეფო სახლი, ერისმთავრები და უფროსი ქურუმები არმაზის ლოცვად დამდგარ ქურუმთუხუცესს მიაპყრობდნენ ყურს და თავადაც მუხლებზე დაეცემოდნენ, სწორედ მაშინ იშვილებდნენ მახვილს და მორთგეს ნებას აღასრულებდნენ ან შეეწირებოდნენ.

* * *

მზით სავსე დღე დადგა იბერიის სატახტოში. არმაზის მთაზე წამომართული ოქროს ღვთაება მზირას ცხრა თვალში ეღვარებდა და უჩვეულო სინათლით ავსებდა ჭალაქს. აფრიანად მოაშურეს მცხეთელებმა ღვთაების საბრძანებლოს.

დიდი დედის ტაძრის კართან ქურუმთუხუცესი იღვა და სასახლის ეზოდან მეფისა და დიდებულთა გამობრძანებას ელოდა.

სამეფო გვირგვინით თავდამშვენებული გამობრძანდა ფარნავაზი, ხელთ უნიშნო თეთრი ბატკანი ეპყრა. უკან მოჰყვებოდა სახლობა მეფეს. დედოფალი — მოახლეებით და საურმაგი — ეგრისის დიდი მთავრის ვაჟებთან — დედესთან და არტავაზთან ერთად.

ქუჩის გვერდით ანო მოაბიჭებდა, მათ უკან აღანთა მეფე და ფარნავაზის უფროსი და, დედოფალი აღანთა.

სამეფო სალაროს გამგებელი უხვად აბნევდა იბერიულ თეთრს და ღმილით უტკერდა მის ასაკრეფად მორბენალ ყმაწვილებს.

დიდი დედის სამლოცველოში შესული ფარნავაზი მზირას სალოცავი დარ-

ბაზიდან პირდაპირ არმეზეს ეფიქრებოდა წინ აღმოჩნდა.

გაკვირება და აღფრთოვანება ვერ დაჰფარა ერმა, როცა ტაძარში გაუჩინარებული მეფე მსწრაფლ იხილა არმაზის წინ მდგარი. მის მხლებელ დიდებულებს ფარნავაზამდე კარგა მანძილი ჰქონდათ ჯერ კიდევ გასავლელი.

ხალხმა, რომელმაც არ იცოდა ტაძრის გაწყობის საიდუმლო. უმაღლესი დაიჯერა, რომ ფარნავაზის მფარველმა და მამანდფიქმა არმაზმა იტაცა და თავის წინ დააბრძანა იბერთა მეფე. კიდევ მიაჩნდათ აქამდე თავიანთი მეფე ღვთიურად, ხოლო ახლა ცხადადაც იხილეს მისი არმაზთან თანაზიარობა. გაიხარეს და უფრო შეიყვარეს არმაზი ფარნავაზის სახალოვისთვის.

ქურუმთუხუცესი მთისკენ მიმავალ დიდებულებს ჩაუდგა სათავეში და დინჯად მიუხალოვდა მეფეს, თავიანი სცა. შესაწირი ჩამოართვა, თავისი ხელით დაუნთხია სისხლი, წმინდა სითხე მეფეს მხარზე სცხო და ლოცვა აღავლინა მუხლმოდრეკილმა.

— იბერიისა და ფარნავაზის მფარველო, არმაზ! ისმინე შენთვის მლოცველი და შენი ძლიერების მორწმუნე ქართლოსიანთა ვედრება. დაიფარე მიწა იბერთა და მასზე მცხოვრები ყოველი სულდგმული. გვიშუამდგომლე ქვეყნიერების დიდ დედასთან, რათა მზირამ და მთიებმა არ მოგვკალონ თავიანთი ნათელი, რათა მთოვარემ თავისი ღვთებრივი შტქით კვლავ გაგვინათოს ბნელი ღამე.

ავვისრულეთ სათხოვარი და შენზე ვილოცებთ, არმაზ!

— ავვისრულეთ სათხოვარი და შენზე ვილოცებთ, არმაზ! — გაიმეორა ქურუმთუხუცესის ვედრება ერმა.

— იბერიისა და ფარნავაზის მფარველო, არმაზ! გვიშუამდგომლე უმაღლეს ღვთაებასთან, მოგვეცეს ძალა. ჰეშმარობის რთულ გზაზე სავალი. კვლავაც ყოფილიყოს ქართლოსიანთა მიწა ღვთაებათა გმირთა სავანე.

— მოგვეცე მშვიდობა და შენზე ვი-

— ყოველი კაცი, რომელიც ეცდება ჩემი სამფარველო იბერიის ძლიერების შესუსტებას და ქართლოსიანთა ღვთაებრივი მეფის, ფარნავაზის სიცოცხლისა და მბრძანებლობის ხელყოფას გაბედავს, ასევე დაისჯება ჩემგან! — გაიგონა მეფემ ძმადნაფიცის მონატრებული ხმა. — გულმოწყალე და კეთილია ღვთაებათა რჩეული და ჩემი თანაზიარი ფარნავაზი. იგი არ ინებებს მთიელთა დასჯას ურჩობისათვის, არ დაღვრის მოძმისა და მისი გამზრდელი ხალხის სისხლს ჩემი ხატის წინ. ფხოველთა ხევისბერს ვუბრძანებ ჩემი სახატო შექმნას მთაში და ლოცვით გამოასყიდინოს ურჩობა მთიელებს!

— შენზე ილოცებს ყოველი კუთხე იბერიისა, შენი წყალობა არ მოგვაკლო. არმაზ! — შესთხოვა ქურუმთუხუცესმა ღვთაებას.

— იდიდოს მეფემ იბერიისა! მისი მხსნელი და აღმშენებელი, ენის, ანბანისა და რწმენის დამკანონებელი ფარნავაზი, ჩემი თანაზიარი და ღვთაებათა რჩეული. — კვლავ დაიგუგუნა ქანდაკმა და გაჩუმდა.

— არმაზ! არმაზ! — კივილით მოუყვებოდა მთის ფერდობს ფაირე, ხელთ ჩვილი ეჭირა და მიწაზე განრთხმულ მლოცველთა შორის ძლივს მოიკვლევდა გზას.

ფარნავაზს გული შეეკუმშა უღროოდ გაჰალარავებული ქალიშვილის დახევაზე. წამოდგა და მისკენ გაექანა უნებურად. ჩვილის ჩამორთმევა თუ სურდა ფაირესათვის. მეფეზე ადრე მიეკრა ლენე, მაგრამ ვერ შესძლო ფაირესთვის მახვილის მოქნევა.

— არ მომეკარო! — დაიკვილა ფაირემ განწირული ხმით და თავს ზემოთ ასწია ჩვილი. — შეხედე არმაზ! ვით არის ყოველ ბავშვზე უმჯობესი, ჩვენი პატარა! მე მას ლამზირა ვეწოდებ, რადგან ვიცი, მისმა სიყვარულმა წაგიყვანა ჩემგან... ნახე შენეული თვალები აქვს და ჩემი თმა. უთხარი ამ ხალხს, რომ შეიბრალონ მისი ნორჩი სიცოცხლე, ნუ მოაკვდინებენ, ახარონ შენი

ნერგი იბერიის მიწაზე, გაზარდონ და მისად მიიღონ, ისე როგორც შენეულ ფარეს უთვისტომო და მიუსაფარი. ხოლო მე შემობრალე და ახლა მიინც წამიყვანე შენთან... ამას შეგთხოვ განშორების დღიდან და გამიგონე... წამიყვანე, გამაცილე შენს გარეშე ჩემთვის უცხო იბერიას... არმაზ! არმაზ!

ქუჩი მიუახლოვდა, ფაირემ ბავშვი გადასცა მიახლოებულს და არმაზის ფეხებთან ჩაიკეცა. ახლოს არავინ მასულა, მაგრამ ყველამ იცოდა, რომ მოკვდა ფაირე.

ქურუმთუხუცესი მძიმედ დაუყვა დაღმართს. ნელა დაიშალა მლოცველი ერი.

მარტო დარჩა ფარნავაზი თავისი უბედური ქალიშვილის გვამთან და არმაზთან.

ფრთხალად დაასვენა მიწაზე, თვალები დუბუჭა, გაციებულ შუბლზე გადაუსვა ხელი, პირველად და უკანასკნელად მოეფერა. მერე მიეახლა ძმადნაფიცს, ფეხთან ჩამოუჭდა და — ნუ მიმატოვებო, — შესთხოვა, — იცი, მარტო ვარ გახიზული სიკვდილ-სიცოცხლის, ბოროტების და სიკეთის ზაწერილზე. კვლავ მეშინია შეცდომისა, რადგან ჩემი მცირე შეცდომაც ბოროტებად მოველინება და გააწამებს ჩემს ხალხს. გებრალეობოდე ეული და მარტოსული, შენგან და აღონისგან მიტოვებული, რომ შემძლოს ჩემს სულსაც მოგადევნებდით და ტკივილით შეპყრობილ გულსაც ავეუკრძალავდი ფეთქვას. ვაგლახ, რომ ვერ შევძლებ ვერც ერთს, რადგან არც ტკივილით გათანგული გული და არც სული განაწამები და დაწეწილი. მე არ მეკუთვნის, ორივე ჩემს გაჩენამდე შესწირვია იბერიას. რათა დაბადებამდე შეწირულს, მძიმე ბვედრი მრგებოდა წილად.

— მე კი შენი სიცოცხლის დასაცავად ვიყავი მოვლენილი იბერთა მიწაზე ამიერიდან შენს სულში გადმოვიწაცვლებ და შენი ნაწილი გავხდები. — თი-

თქოს კვლავ გაიგონა ძმადნაფიცის ხმა. — გიხაროდეს და გწამდეს რომ მართო არა ხარ, რომ შენში გადმოვვდილი ჩვენ ყველა: სამარაც, დუღეც, დიდი აღონიც, ტიმოზიც, ჩვენი მოძღვარი აღონიც და მეც. ახლა შენ მრავალი ხარ, ფარნავაზ! ადექ და ნახე, როგორ ბრიალებს მზირას შუქით გაბრწყინებული შენი იბერიო, ნახე შენი ხალხი ერთ აზრად, ერთ ძალად, ერთ სულად შეკრული შენი მარჯვენით და კეთილი ნებით.

გამოსცილდა ფარნავაზი არმაზის ქანდაკს, მთის სიმალიდან მზეში მოცურავე ქვეყანას დახედა.

— იდიდე მეფე იბერიისა, გამარჯვების თანაზიარო, ღვთაებრივო ფარნავაზ! — გუგუნებდა ერი თავისი წინამძღოლის სადიდებელს.

— კვლავ შემადლებინე შენი სამსახური! — გულით შესთხოვა თავის უბირველეს და უუმადლეს სალოცავს — იბერიას, მისთვის მსხვერპლად შეწირულმა ფარნავაზმა.

* * *

შელამისას ეგრისის მთავარი მიუახლოვდა ოქროს ხატს. მის წინ დაემხო და ცრემლით დაუსველა სადგომი მიწა.

— ვაი, შენს უბედურ, შენი ალერსის მონატრებულ მამას, შვილო. მის გამწარებულ სიციხეს შენი ამ ქვეყანაზე ყოფნა აღამაზებდა თურმე. ვაი, რა სქნას შენმა მამამ, რომელმაც ისიც არ იცის, გაიხაროს თუ იტიროს შენს გამო. შენც ხომ იცოდი ჩემი სისხლი რომ იყავი და აღონმაც ხომ იცოდა... როგორ ვეძებდი შენში ჩემს დაკარგულ ბიჭს, რად არ მითხარით, რად გამომეტეთ სატანკველისთვის ორივემ. ვაი, რომ ახლა კარგად ვიცი, რომ ჩემი იყავი, უშენობამ დამარწმუნა ამაში, არმალს არტავაზი მაინც რატომ არ შეიბრალებს, ბიჭო! შენი სიახლოვე მასაც ხომ მოენატრება ჩემსავით.

ჩემო დაუტრებლად დაკარგულო, შვილო! არმაზ! ვით გიშველო, ან ჩემს თავს ვით ვუშველო, უბედურმა აქამ-

დე ვერ გითხარი ჩემი სოტქმელი, ახლა გუებნები. ვაი, რომ გემანქნევილი ჩვენი უკვე, გაიგებ კი, რატომ ვეძებდი შენს იბერიას?!

ხატის უკან, ქანდაკის საყრდენზე მიყრდნობილ ვაიკას მოეჩვენა, რომ მისი შექმნილი ოქროს ხატებაც ტიროდა ქუჩისთან ერთად.

* * *

ორი თვალდამშრალი ბერიკაცი საუბრობდა ჩამქრალ კერასთან.

— ჰოდა, მითხრა მაშინ არმაზმა, რომ ლამზირა უცილობლად დაბრუნდება მთაშიო. მის მერე ველოდი და აქ დაბრუნდა კადეც... — ამბობდა ერთი.

— კი, დაბრუნდებოდა. მშვენიერების სამყოფელია მთა და აბა სად წავიდოდა იგი, აღამიანო, თუ არა აქ! — პასუხობდა მეორე.

— ჰოდა, როცა ვხედავ პატარა ლამზირას მინდვრად მორბენალს, ვრწმუნდები: მართალი მითხრა არმაზ ღვთაებამ.

— ღვთაება მუდამ სიმართლეს ამბობს, აღამიანო!

— ისიც მითხრა მაშინ არმაზმა: — ფარნავაზი ეპატრონება მინდვრის დედოფალს და ეგრისის მთავარი ქუჩიკო.

— ასეც იქნება, აღამიანო! იბერიის მეფე ყოველი სიკეთის მეპატრონეა ჩვენს მიწაზე... მიტომაც დღეგრძელობს. ფარვიდეს არმაზი!

— მაინც მეცოდება ფარნავაზი. კეთილად შობილს და სიკეთის მთესველს, მშვიდი ცხოვრება არ არგუნა უმადლესმა.

— კი, ასეა, კეთილ მეფეს ვერ არგუნებს სიმშვიდეს ღვთაება. მე და შენ საკუთარი სატყვივრის ზიდვა გავგვირგებია, აღამიანო, იმის ტვირთი კი აუწონელია. მაინც ეზიდება და კვლავაც უნდა ზიდოს!

— ეჰ, ცხოვრების ტრიპლს ვერას გავუგებს მოკვდავი. ამდენი ხანი მოვლიე და მაინც უვიცი დავრჩი. ვერც ერისა და ვერც ღვთაებისა ვერაფერი გავიგა! — გული სწყდებოდა ერთს.

— კი, ასეა! ამოუხსნელია წუთისოფელი! — უდასტურებდა მეორე.

აოლოთჰა

ასწლეულები გადიქროლებენ მის მერე იბერიის ჭალარა თავზე და მოვა ამ მიწაზე თავისი ერის წარსულზე ჩაფიქრებული კაცი. ერისავე განჩინებით დასწერს იბერთა უძველეს ისტორიას და მასალათა სიმცარის გამო, რაიც ჩვენი ბედუკულმართი ყოფის ბრალია აღბათ, იტყვის ქართლოსიანთა პირველ მეფეზე: ოცდაშვიდისა წლისა მეფე იქ-

მნა და სამოცდახუთ წელს მეფობდა ნებიერ.

და, ნებიერად მოეჩვენება ფარნავაზის შორეულ შთამომავალს დაბადებითვე იბერიისთვის შეწირული კაცის ცხოვრება. ყოფა იმ მეფისა ვისაც ხანგრძლივი სიცოცხლე საკუთარ სულთან და სამშობლოს მტერთან კიდისში გაულევია, ვის თვალსა და გონებას ერთად არასოდეს დაუძინია და ვისაც მუდამ ენატრებოდა, დაუმადლებელი სიბზო და სიყვარული.

1-2
3-4
5-6
7-8
9-10
11-12
13-14
15-16
17-18
19-20
21-22
23-24
25-26
27-28
29-30
31-32
33-34
35-36
37-38
39-40
41-42
43-44
45-46
47-48
49-50
51-52
53-54
55-56
57-58
59-60
61-62
63-64
65-66
67-68
69-70
71-72
73-74
75-76
77-78
79-80
81-82
83-84
85-86
87-88
89-90
91-92
93-94
95-96
97-98
99-100

თადო გაქიშვილი

სიმართლისათვის

თითქოს მათრახით აგვიწვევს წელი,
 თითქოს გაიხსნა უცებ გალია —
 ამდენი კითხვა მწარე და ძნელი
 საიდან გაჩნდა, რისი ბრაღია?

მხოლოდ სიმართლე! ვესმინოთ სინდისს!
 სიკრუეს მუდამ შხამი ამოაქვს...
 დროშას სულისას რომ დაბლა ვხრდიოთ,
 ბევრი ტკივილი ამის გამოა.

რომ ბევრჯერ ეშმაკს მივეციოთ მხარი,
 რომ ეს სიყალბის დავიშვით ჭერად...
 ვინა ვთქვით, მეფე შიშველი არის,
 ვინ გავუწმორეთ სიმართლეს მზერა?

არავინ! სანამ არ გახსნეს კარი,
 სანამ ნათელში არ გვიტოვრეს გასვლა!
 ჩვენ ახლაც გვიჭირს გავიდეოთ გარეთ,
 ვლულულულებით მხოლოდ და სიტყვებს
 ვმარცვლავთ.

ცივი გონების სასწორზე ვწონით
 ხმამაღლა სათქმელ აზრსა და სიტყვას,

ვინც თვალთმაქცობით მოიკრა ქონი:
 დღეს ზოგჯერ გულზე მუშტებს ის —
 ირტყამს,

ის გვამუნათებს, გვმოძღვრავს,
 გვარიგებს...
 მგელი — ცხვრის ქურქში შემძვრალი
 ლაღად...

რა ენაღვლება, თუ ვერ გაიგებს
 მრევლი მის ყალბად აღვლენილ
 ლაღადს!

შემართული აქვს ზეცისკენ ზელი,
 წერს, ლაპარაკობს, პირფერობს
 ზალბთან...
 წერა არასდროს ყოფილა ძნელი,
 ძნელი სიმართლით ცხოვრება გახლავით!

დღესაც მწარეა მისი ეკლები,
 დღესაც ისე, ვით ყოფილა ძველად...
 მაშ, მოდიოთ, ეშმაკს ნუ შევეცკრებით,
 მართლად ცხოვრება ვისწავლოთ
 ყველამ!

და ვღუგვარ ხშირად...

როდესაც მესმის,
 როდესაც ვხედავ,
 ვილაც უმწუო მოითხოვს შველას
 და მე არ ძალმიძს,
 რომ ძმურად ზელი
 გაუწოდო და მოვწმინდო ცრემლი,

როს არ ვარგივარ სიმართლის მცველად..
 როს მოქანავე ზნეობის ხიდი
 ჩაწყვეტაზეა —
 ასეთ დროს სცადე
 და თავი მშვიდად ბალიშზე დადე...
 როგორ იქნები ასეთ დროს მშვიდი?

თოვლი მოვიდა

თოვლი მოვიდა. ქალაქზე უცებ
თეთრმა ღიმილმა გადაიარა.
ფიფქები ისე ედებო ქუჩებს,
როგორც მალამო ტკივილს, იარას...
თოვლი მოვიდა. ქალაქზე უცებ
თეთრმა ღიმილმა გადაიარა.

გარინდებულან თოვლქვეშ ნაძვები,
თეთრი რტოები მძიმედ ეხრებათ,
ღუნღუნა ქულებს დაბლა დაცვნილს
თავს ვუშვებ, თოვლი თავზე მეყრება...
გარინდებულან თოვლქვეშ ნაძვები,
თეთრი რტოები მძიმედ ეხრებათ.

ახლა ღამეა. ხვალე ქალაქში
ამ სისპეტაკეს ფეხით დალახავს,
აიზილება თოვლში ტალახი
და მოიქცევა თოვლი ტალახად...
ახლა ღამეა. ხვალე ქალაქი
ამ სისპეტაკეს ფეხით დალახავს.

მივყვები ქუჩას თეთრად დაფერილს
და მტკივა გული, რომ აქ არა ხარ...
დაკეცილია ძველი აფრები
მე მარტო ვივლი თოვლში ამოდამ.
რომ უფრო მწარედ და გამძაფრებით
მომწყურდეს შენი თოვლში დანახვა...

სიმღერა ჩვენი

ანზორ ერქომაიშვილი

საიდან მოდის ეს პანგი,
პარი-პარალი-პარალო?
ხმა-აწეული ზეცამდის,
ხმა — უსაშველო ვარამი?

ხან მთიდან ზეათა გრილი,
ხან გამჭვირვალე კრისტალი.
ხან ნაკადულთა თქრიალი
ჩახლართულ-ნაგვირისტალი.

პარი-პარალი-პარალო,
მზით იქსელება სერები —
დაუღვეველი საღარო
ქართული სულიერების...

ხმა რომ ხმას ეძებს. იმგვარად
გულია გულის მძებნელი.

სიმღერამ შეკრა მზარიმზარ
ჩვენი სამშობლო სევბნელი.

პარი-პარალი-პარალო,
შეურყვენელ-შეურყველი,
როგორც ეს ზეცა მაღალი,
როგორც ეს ჩვენი ტყე-ველი.

ესაა ჩვენი ტაძრები,
ჩვენი ზვრები და ბაღები,
ზეიმი ქართულ აზრისა —
ქართული სულის ნაღები.

შოთას პოემის ბადალი,
თუ რაღაც უფრო მაღალი...
პარი-პარალი-პარალო —
ძველი და მარად ახალი!

ქოხივით

რაღაც საერთო, წრფელი, ორმხრივი —
მკუდრო-კუნძულზე ჩაღვმულ
ქოხივით —
ქოხივით, რომლის ღია კარებშიც

ვერ შეიხედავს უცხო თვალები —
როგორ გვაკლია!
მშვენივრად ვიცით,

ამიტომ სანთლის უმწეო ციმციმს
ხელებს ვაფარებთ, რომ ავმა ქარმა
არ დაუბეროს, ან უცხო მგზავრმა
თვალი არ გვეიდოს ბოროტი მზერით...

ჩვენს ქოხს ახდელი ჭირდება პერი,
რომ ვარსკვლავებმა გააბან სხივი,
რომ იმ სხივების ნათელი ცივი
გულში ამღერდეს შვებებისმომგვრელად,
თავისთვის, როგორც კრიკინობელა
მღერის და ღამეს სიცოცხლით ავსებს...

თუ გულგრილობის ავარდა ქარი,
რომ არ გაჭირდეს გამოსვლა გარეშე...
ჩვენს ქოხს ფოთლების ჭირდება კარი,
ვინ დაუეცტავს სიყვარულს კარებს?!

ჩვენს ქოხს კედლები ჭირდება წნელის,
რომ მზის მხურვალედ გაწვდილი ხელი
შემოიბაროს ამ კედლებს შორის...
რომ ვიყოთ ქვეყნად მარტოდენ ორი
და... ჩვენთან იყოს ქვეყანა მთელი!

ლექსიანიერა

(ახალი სევანური სოფელი ჯანდარში)

ავთანდილ მარგიაშვილი

აქ, სადღაც ახლოს,
აზიიდან გადმოქროლილი
უდაბნოს სუნთქვა მოჰქონდა ქარებს.
თვალეები — ქვიშის გრიგალებით
ამოქოლილი,

ბერთუბნის თავზე —
სისხლიანი, შემკრთალი მთვარე.

აქ, სადღაც ახლოს,
წარღვნის ტალღა ამოყალყული,
თბილისს ურტყამდა წამლეკავ
შხეფებს...

დაწრეტილ იყო
წვეთწვეთობით სისხლი ქართული,
კრწანისის მწარე
ბრძოლებიდან გაჰყავდათ შეფე.

აქ, სადღაც ახლა
ამართული კოშკი სევანური,
ქორული მზერით გასცქერს
ტრამალეებს —

საბედნიეროდ,
კვლავ ნედღდება ფესვი მამულის,
კრელმა გველებმა
ცხელ ქვიშაში თავი ჩამალეს.

კერიის კვამლი
კვლავ ღვივდება ძველი ნავლიდან.
ზვავებმა ბნელი უფსკრულები
ჩაიგრიალეს...

უკუნის ნაცვლად
მზე ამოდის აღმოსავლიდან,
და სევანურ კოშკზე
სამომავლო დროშა ფრიალებს!

ჯანო ჯანელიძე

კვლავაც ზვარაკად

ბევრჯერ ვიზილე მე ვარსკვლავთ ცენა,
სისხლის წვეთებიც ბევრჯერ ვიზილე.
ვით აღმაფრენას და ბედისწერას, —
ვეც ვაგროვებდი პეშვით მზის სხივებს.

მეც ვაგროვებდი პეშვით მზის სხივებს,
ღმერთის წილია, რაც კი დავღვარე.

სამგზის პირვეარი გადავიწერე
და ვუგალობე მამულს საყვარელს.

თუნდაც ზედ ჯვარზე მსხვერპლად
გამაკრან
(ისედაც მხრებზე მადევს მტრის ტორი),
ვიტყვი: „აღირსე კვლავაც ზვარაკად
იბერს იბერი ილიას ტოლი!“

საზღაური

ო, ურილობავ ჩემო ღია,
სისხლის ფასად ფასობ ვერც კი,
კიდევ მრავალს მოგიძღვნიან
დაფნის არა, გვირგვინს ეკლის.

ისე არა, შენ რომ გაწყობს,
შენ რომ ფიქრობ,
შენ რომ წინდავ,
გასუსტული შენი აწმყო
კვლავ საზღაურს ითხოვს წმინდას.

ეს გოლგოთა და ეს ჯვარცმა
არის მხოლოდ ნება ღმერთის,

მიმოფანტულს ცრემლის მარცვლად
კვლავ ნაკადი სისხლის გერთვის.

როცა კვლავაც და მრავალგზის
აგათრევენ ეშაფოტზე, —
ჯვარი მცხეთის და ვარაზის
მარად ტანჯვის ტვირთად გქონდეს.

ისე არა, შენ რომ გაწყობს,
შენ რომ სჯი და შენ რომ წინდავ,
გატრუნული შენი აწმყო
კვლავ საზღაურს ითხოვს წმინდას.

არა ვართ ჩვენ აქაური

რად ვიცით ბევრი ხმაური,
აურ-ზაური სიკვდილითან,
არა ვართ ჩვენ აქაური
და წასვლა რად გავგვივირდა?!..

რა საღამოა მშვიდი და
და საღამოა წყნარი,
მალე მეც იქით მივდივარ,
შევყოვნებულვარ წამით.

მთვარე ცად დაველურს დაუვლის,
ქარი იქცევა ქილიკად.

არა ვართ ჩვენ აქაური
და სით მოველით, იქ შევალთ

დათმენა

რაა გაძლება, მე შენით ვიგრძენ,
მე შენით ვიგრძენ, რაა დათმენა,
თავი მე მთვარის მუხლებზე მიდევს
და შენზე ფიქრით შემომათენდა.

და შემრჩა ხელში
და შემრჩა ხელში
მე მოწყობილე ცრემლების აცმა,
ცხელი ცრემლებით სავსე მაქვს პეშვი,
ვით კრიალოსანს, მე ცრემლებს
ვმარცვლავ.

ჰ ა ი ლ ე ბ ი

ნესტანს და იას

ისევ გამოჩნდნენ შვიდფერადი ცად ჰაიდები,
გარემოსილნი უკვდავებით, ცრემლით, დიდებით.

კვლავ დასტირიან ძმას დალუპულს, ლამაზ ჰაისის,
დღეს ცრემლი სცვივათ, ნაკვერჩხლებად მოვლენ ზვალისთვის.

ეს ჭვითინია, თუ ვარსკვლავთა ზარის ხმა ისმის?!..
აქ, ნაცრემლარზე ტანს აიყრის ვარდი ზვალისთვის.

ო, სიყვარულო, ერთგულებავე, ძმათა და დათა,
ზევსი მაღალი ვარსკვლავების შუქით რომ გნათლავთ.

მზეა თუ მთვარე, — დღეს ორთავე შებლშეკრულია,
ბედნიერებაც, უბედობაც — სიყვარულია.

ცრემლიც, ღიმილიც, მე რომ დიდხანს, დიდხანს ვმალავდი,
ო, არა ლბინი, მწუხარება არის მარადი.

ისევ გამოჩნდნენ შვიდფერადი ცად ჰაიდები,
დამშვენებულნი უკვდავებით, ცრემლით, დიდებით.

მარადისაქნე

უბედურება ჩემი ოქროს პოსტამენტია,
უბედურები ბედნიერზე ბევრად მეტია.

შენ კი რას ფიქრობ, უდარდელად რად იღიმები?!.
წუთისოფელი შენც გამოგზავს მგლებს კბილებით.

თუმც ილაღობე, დასანანი არაფერია,
ეს წამისყოფა მარადისკენ ასაფრენია.

შ უ რ ი

ვახტანგ ჯავახიძეს

ბევრს ჰკლავდა დარდი გალაკტიონის,
შური წესია ლაჩართა, მხდალთა,
არც ჭიბრი გახლავთ საქმე იოლი,
როცა საკუთარ ბილიქს თვით ხლართავ.

რამდენი დაფნის გვირგვინი დაწნეს,
მაგრამ სად არის შუბლი სადაფნე?!.
კვლავაც სიმღერით მე ვხვდები ამ წელს,
შეთარებული მყუდრო სარდაფებს.

და ჩაფიქრებით დამცქერს სიონი,
ვიღაც ქედს უხრის მძიმე გვირგვინებს,
არც დაფნის ზიდვა არის იოლი,
თუკი შემთხვევით ჩამოგირიგეს.

ბევრი შენატრის სიმალღეს და მზეს,
მაგრამ კარგია მყუდრო კარავიც,
დიდება ყველა მეფეს და რამზესს,
მკერდზე კრილობით დაუმალავით!..

რომანტიკა დამთავრდა

რომანტიკა დამთავრდა —
(სტვიათაშორის — ქურდულიც!) —
ვიდრე შუბს გამართავდა
ხალთაში აბსურდული
ჩემი მიამიტობა
და ზნეობის სისრულე.

ახლა საქმეს ვართულებ
და თუ რამე ვისურვე —
მიბმული ვარ მავთულებზე
ჩემივე სისულელეს.

ოდეს ერთი ვიყავით —
არ ვიყავი მარტო მე,
როდესაც გავიყავით —
ცეცხლს მე დავებატრონე.

აღარავის ვუნდოდი
მოდარაჯედ ცეცხლისა,
ვიდრე არ დავხურდავდი —
მონა გავხდი ვერცხლისა.

მოვიარე ქვეყანა —
(არ მცნობენ და არა ვცნობ!)
თავი რომ მოვიყარე —
ფარნავეაზმა განმავრცო.

ათადან და ბაბადან
კამათით და დავითა —
დავიბადე თავიდან,
მკვდრეთით აღვსდექ დავითთან.

თვალი მომჭრა სინათლემ
სხივის თვალში ნაცარის —
თავი დიდხანს ვიმართლე
დედოფალით თამარით.

აღში ვმალე ალაში
კვლავ იმ ცეცხლის ამარამ —
კვალი დასამალავი
რუსთაველმა დამალა.

უკუღმართი ყოველი
წალმით წაწყმედილია —
მიეწია აღმართში
ტყვია წმინდა ილიას.

ვწირე შესამოსელი
ამირანს და ტარიელს —
და მივიღე სოსელი
მაგიერი სტალინი.

იყო და — არა იყო,
არ იქნება — იქნება...
რაიც ერთხელ გაიყო,
ჭირს იმისი მიგნება,

ახსნილია ურდული
ყველა საიდუმლოსი —
ყველასავით უნდო ვარ,
ყველასავით უფროსი.

ყველაფერი გართულდა,
გაბუნდა და დამიწდა —

ბული გადამქართულდა,
სიტყვა გადამავეიწყდა.

ძველი მოვისაკლისე,
ნატრული ვარ ახლისა —
ბრძენი მამასახლისი
წერტილს ვეძებ ათვლისას.

შიგნი-შიგან-შიგნისა,
დაფარულის მართლისა,

მწერალი ვარ წიგნისა,
საწამებლად ქართლისა.

რომანტიკა დამთავრდა —
თენებობამ გამქურდა —
დედამიწა ქალამნად
მიმაჩნია,
ცა ქუდად.

• • •

დიდი კაცი გეგონა — დიდკაცი აღმოჩნდა,
ვაყკაცი გეგონა — ჯაბანი აღმოჩნდა,
ჰკვიანი გეგონა — ეშმაკი აღმოჩნდა,
კეთილი გეგონა — სულელი აღმოჩნდა...
ბევრი იყვირე ამის გამო და ვილაცას რაღაცა შენც ეგონე —
არ აღმოჩნდა.

სიმართლე შენი ძმა გეგონა — არ აღმოჩნდა.
ბოლოს,

საქმე საქმეზე რომ მიდგა,
აღეჭი და ყველას თავისი სახელი დაუბრუნე —
აღმოჩნდა, რომ

ვისაც დიდი კაცი ჰქვია — დიდი კაცია.

ვისაც ვაყკაცი ჰქვია — ვაყკაცია.

ვისაც ჰკვიანი ჰქვია — ჰკვიანია.

ვისაც კეთილი ჰქვია — კეთილია და

არის კიდევ გამონაკლისები, რომელთა რიცხვსაც შენ არ ეკუთვნი.

ყველაფერი შედარებითია, თქვი და ამით დაკმაყოფილდი.

მერე,

სულ მალე,

სიზმარიც დაგიწვრილმანდა და

ახლა შენზე ამბობენ:

დიდი კაციაო.

ვაყკაციაო.

ჰკვიანიაო.

კეთილიაო და

რა ვიცი, კიდევ რას არ ამბობენ შენზე...

შენ ჩემგან აბა, რა გესწავლება —

ყველაფერი რომ შედარებითია, თვითონაც იცი და
გიკვირს:

„თუ არ აღიდევ, ბიჭო, დიდი, როგორ იქნება დიდი?“

სიმართლე ახლა

შენი არიფი ძმადნაფიცია,

რომელსაც ყიდი!

• • •

კაცს თუ სიკვდილის გეშინია —
 სიყვარულისაც გეშინია და
 გულწრფელობა აბა, რას გიშველის?
 ან ვის რას უშველი,
 შენი თავისთავისაც თუ ვერ გიშველია?
 გლახაკი —
 შენ კი არა,
 მეფეც შიშველია!
 (ბეჭეები თუ უკანალზე ვიწრო გაქვს,
 პლაჟზე თავს ვერ მოიწონებ, ტკბილო!)
 ლექსი იმან უნდა სწეროს,
 ვისაც უყვარს!
 ვინც უყვართ,
 ან ვისაც უნდა, რომ უყვარდეს ყველას —
 სისტემატურად
 უნდა იწონებოდეს დილა-სალამოს
 ლოგინის ქვეშ მიმალულ საეჭიმო სასწორზე,
 სიკვდილზე უნდა იფიქროს გამუდმებით და
 არაფერი უნდა აკეთოს საქმიანად და გულმოდგინედ;
 თავისი განათლებული აზრი უნდა გააჩნდეს სიყვარულის
 თავისუფლებაზე და პურს არ უნდა ეძალებოდეს, რათა
 ჰაეროვნება შეინარჩუნოს
 ბურბუშელის!

• • •

მესიზმრა,
 თითქოს ნადიდკაცარი მეეზოვე
 ვიყავი და
 მზის გულზე ვთვლემდი,
 ღიმილზე ღიმილით გპასუხობდი, მაგრამ
 არაფერი მესმოდა შენი...
 ვერ გცნობდი...
 მომწონდი, როგორც
 ცისარტყელა უცხო ქალაქში.

• • •

ეეპ,
 თქვენ მაინც რალა დაგემართათ,
 ჩვენი უბნის კაი ბიჭებო?
 რად გადასცვალეთ ჩვენი უბანი

ზოგმა
 „სიცილის ოთახებზე“,
 განათუ ჩვენი აღტაცების სარკეებში
 თქვენი თავი გეპატარავთ?

ჩვენ
ქიციც ვიცი და
ქიცმატურიც,
ვიციც,
რა გვინდა,
ვიციც,

რას ვშვრებით,
მაგრამ —
მაგარო! —
საქმე ის არის...
არ გვბატიობენ ტყუილს
ბავშვები!..

• • •

დამდგარ წყალში გაისროლე,
როგორც კენჭი,
ეჭვი.
ის, რაც მაშინ აისრულე,
როგორც ბიჭვი,
გეწვის.

გაგიტაცა ზედაპირზე ცქერამ ლამაზ
წრეწირების —
ახლა იმ ბიჭვს და იმ ეჭვებს
იმ კენჭივით ეწირები...
იძირები.

• • •

ზღვა,
აგარაკი,
თეთრი კედელი,
სამი კედრის ხე
და მწვანე მოლი;
მზე
და ღიმილი შენი — სინაზე
მდიდარი კაცის კეთილი ცოლის...
დიღბანს,
ო, დიღბანს იდექი ასე,

ვით ნაწვიმარი ქალაქის ცენტრი
ზაფხულის ღამეს,
ათასსანთლიან ნათურებით
საზეიმოდ განათებული...
და კიდევ დიდბანს შურდათ შენი
გარეუბანში
ტიპიურ სახლებს...
და იმ თეთრ კედელს,
სურომ რომ სჭამა,
პაერში
რევედა
უჩუმრად
სიო...

დემოგრაფიული პრობლემა

აღარ არიან გიეპოეტები,
გაჩეჩილი ფილოსოფოსები,
გამოჩერჩეებულნი პროფესორები...
საგრძნობლად იკლო

არიფების,
გოიმების,
კეკელკებისა და
მყუდროების რიცხვმაც.

მშვენიერი საცთუნებელი

მოთხრობები

სალამი ბატონებო! მოკითხვა ზოოპარკის მუზეუმიდან!.. რკინასა და მინაში ჩასმული გველებისგან! მათი სახელით ვწერ ამ წერილს. მომიტევეთ, თუ რაიმე ისეთი წამომცდა, რაც გაგალიზიანებთ. ჩვენ არ ვაპირებთ დიდაქტიურ ბარათის მოწერას. წმინდანები რომ არა ვართ, ვიცით. უბრალოდ. გვინდა გაგიზიაროთ ზოგიერთი გამოცდილება. ერთი შეკითხვაც გვაქვს.

ბატონებო! გალიიდან ხშირად გაკვირდებით და ეზვდებით, რომ... არ გიყვარვართ. აქამდე ვერ გაგვიგია, რა არის ამის მიზეზი. ნუთუ ის, რომ სლიპნი და ხორკლიანნი ვართ? მართალია, ზოგიერთი თქვენგანი ლამაზადაც გვთვლის... (პოეტური ბუნების ადამიანები, უფრო ქალები), მაგრამ... უმრავლესობას მაინც ვეზიზღებით.

თუმცა, რასაც ვამბობ, შეიძლება ჩვენი კომპლექსის ბრალიცაა. ჩვენ ხშირად ვიცვლით ტყავს და ტყავის გამოცვლისას ამაზრზენნი ვართ ხოლმე. ეს კი საყმაწვილო სენს გავს (რა უნდა იყოს იმაზე საშინელი, როცა ლამაზ ყრმას ან ქალწულს საბეზე ან ტანზე გამოაყრის?). სწორედ ეს საბედისწერო ფერისცვალებაა ალბათ (ტყავის გამოცვლისას) ჩვენს არასრულფასოვნების კომპლექსს რომ აყალიბებს.

მაგრამ, ამაზე შემდეგ...

ჩვენდამი შიში ჩვენივე შხამით არის გამოწვეული. რაზეც ღმერთს მადლობას ვწირავთ. უშხამოდ ხომ ჩვენ საზოგადოებრივი კიბები ვიქნებოდით და სხვა არაფერი: გონიერ არსებებადაც გვთვლით... მაგრამ რაც არ უნდა გონიერი ვიყოთ. თქვენ მაინც ვერ შეგედრებით მოხერხებითა და ეშმაკობით. აქი მოახერხეთ ჩვენი დაჭერა და რკინასა და მინაში ჩასმა. ამას კი ადამიანის გარდა ვერაფერს მოახერხებდა.

ბატონებო, შეიძლება გაგეცინოთ, მაგრამ რასაც ახლა გეტყვით, ლამაზი სიტყვისთვის არ ვამბობთ. ჩვენ გვიყვარხართ თქვენ!

ღიან, სწორედაც რომ არ გვძულხართ და ალბათ ეს არის სწორედ სიყვარული... თუმცა, როგორც გავიგეთ, არსებობს სხვა სიყვარულიც. როცა თურმე მოყვასი საკუთარ თავზე მეტად გიყვარს. მაგრამ ეს მე მგონი სისულელეა და თქვენშიც ალბათ ძალიან ცოტაა ამგვარი ბრაყევი.

ახლა კი გვინდა ავიხსნათ ჩვენი აღშფოთების მიზეზი იმ ერთი შემთხვევის გამო, რომლის მიმართაც, იმედი გვაქვს. გულგრილი არ დარჩებით და პირობას მოგვეცემთ, რომ ამიერიდან მსგავსი ინციდენტი არ განმეორდება. (ჩვენი აზრით, მსგავსი რამ არც უნდა მოხდეს ცივილიზებულ სამყაროში).

ეს ორი კვირის წინ მოხდა.

სალამო იყო.

უცებ მუზეუმის კარი გაიღო და 10 წლის გოგონა და მალალი, შედარებით ახალგაზრდა, გამხდარი მამაკაცი შემოვიდა (ეტყობა, მამა-შვილი იყო, რადგან საშინლად გავდნენ ერთმანეთს). რაღაც უცნაური იერი ელო ამ მამა-შვილს. ორივეს მალალი, სპეტაკი შუბლი და ცეცხლოვანი, თუმცა ნაღვლიანი თვალები ჰქონდათ.

მამაკაცი ჩვენს დანახვაზე მოიღუწა, მერე სახეზე ღიმილმა გადაუარა, ილლიდან უცნაური ნივთი გამოიღო, რომელიც აქამდე არც შეგვიჩნევია (და რომელიც ვიოლინო გამოდგა), ერთი ნაბიჯი წინ წამოდგა და... ააჭვითინა ჯადოსნური საყრავი.

ამას არც ერთი ჩვენგანი არ ელოდა.

მთელი საგველეთი მივაწყდით გალიის მინებს, რათა არაფერი გამოგვპარვოდა ამ ღვთაებრივი მელოდიიდან... სულმოუთქმელად ვიჭერდით ჰაერში მოფარდებულ, მშვენიერ ზეგონებს, თვალზე ცრემლი გვადგებოდა... გვაგონდებოდა თავისუფლება... დიახ. ჩვენ შეგვეძლო დაუსრულებლად გვესმინა ეს მელოდია... დაბოლოს, დაკვრა შეწყდა.

მამაკაცი ერთხანს მდუმარედ გვიყურებდა. მერე დაბნეულად გაიღიმა, ბავშვის რაღაცა უთბრა და... ორივენი გავიდნენ.

ახლაც კი, როცა ვიგონებ ამ წუთს, სიბრაზისაგან ვკანკალებ.

რა იყო ეს? დაციწვა თუ სიბრალული? თუ დაციწვა იყო, კიდევ არაფერი, მაგრამ ამ კაცს ნაღვლიანი სახე ჰქონდა... ბავშვსაც! ის დაბნეული ღიმილიც არ ამომდის თავიდან! ჰო! რა თქმა უნდა სიბრალული იყო, დასწყევლოს ეშმაკმა! ალბათ შეებრაღა გალიაში გამოკეტული თავისუფლებამართმეული გველები და... შეგვიბრაღაჰ!!!

ამას კი ნაღვლად ვერ ავიტანთ, ბატონებო!

იმ დღეს ჩვენ მზად ვიყავით გაგვემსხვრია მინები და რკინები, მოგვეძებ-

ნა ის ბავშვი და კაცი, დაგვეპოვა. დაგვეგესლა, დაგვეგლიჯა. დაგვეტყუა. მერე თუნდ მოვეკვდარვართ. მინები

მაგრამ ის მუსიკა! ღმერთო ჩემო! ის მუსიკა ხომ ჩვენში დარჩება სამუდამოდ! არა, ასეთი რამ არ უნდა ხდებოდეს! ყველაფრის ატანა შეუძლია გველს, მაგრამ სიბრალულისა კი — არა! იმ მუსიკის მოსმენის შემდეგ კი საშინლად დამცირებულად ვგრძობდით თავს. ერთმა განსწავლულმა ასპიტმა თქვა, ეს — შუბერტის „ავე მარია“ იყო. შეიძლება ასეც არის, მაგრამ რა მნიშვნელობა აქვს ამას? ჩვენ მასხარად აგვიგდეს... არა, რას ვამბობ... შეგვიბრაღეს! მტერსაც არ ვუსურვებ ასეთ რამეს. სწორედ ეს უნდა გვეკითხა თქვენთვის, ბატონებო! საიდან ჩნდებიან თქვენში ისეთი ადამიანები, ვისაც თავისი წყეული ნიჭით და გაუაზრებელი მოქმედებით ძალუძთ ალაშფოთონ უნასებიც კი, რომლებიც ყველაზე ცივსისხლიან არსებებად ითვლებიან? არადა, იმ ადამიანის მოჭედება მართლაც გაუაზრებელი იყო. მას ეს თავისი ეგრეთწოდებული კეთილშობილებით მოუვიდა ალბათ. ისე კი, გეტყვით რომ ჩვენ ამაზე დიდი დამცირება არ გადაგვიტანია. ახლა კი კმა-რა! რის ცივსისხლიანები ვართ, თუ თავს ვერ შევიკავებთ (რაც არ უნდა დიდი იყოს შეურაცხყოფა).

ჩვენ არ გვითქვამს, რომ ტყავის გამოცვლის უამს განმარტოვებას მიველტვით ხოლმე. ჰოდა, უნდა გითხრათ, რომ იმ მელოდიის მოსმენის შემდეგ ბევრ ჩვენგანს გაუჩნდა სურვილი განმარტოვებისა.

დიახ... ვეყარებით ცალ-ცალკე გალიის ფსკერზე და მკმუნვარედ ვუმზერდით, ჩვენს მნახველებს. ერთი სიტყვით, ჩვენ ტყავს ვიცვლიდით. მაგრამ ეს სხვაგვარი ტყავის გამოცვლა იყო. საშინლად უმწეონი გვეგონა თავი. საჭირო იყო სიმხნევის მოპოვება და ეს იმ ასპიტმა მოახერხა, რომელმაც მელოდიაში „ავე მარია“ შეიქნო.

იგი ნელა მიუახლოვდა დედალ ჰრელ

უნასს, რომელიც თავისი ლამაზი ტანით გამოირჩევა და ახლოს მიუწვა. ჭრე ყურადღება არ მიგვიქცევია მათვის. ისინი ფრთხილად გაეხახუნენ ერთმანეთს, მერე მძლავრად, დაბოლოს ერთ ერთ გორგალად იქცნენ. ერთ-ერთმა დაგვიარა. ყველამ მათკენ მივაბრუნეთ თავი, ისინი კი თავგამოდებით ეტრფოდნენ ერთერთს.

და უცებ... ასპიტმა თავისი შხამიანი კბილები ყელში ჩაასო სატრფოს. ერთბაშად შეგვკრთით! მერე... გონება გაგვინათდა და... ასპიტის სიბრძნით საშინლად კმაყოფილნი, საზარელი ზმით ავისისინდით. მივხვდით, რომ ტყავის გამოცვლა დამთავრდა.

ონე
თე
ინი

ილუზიონისტი

ქუჩაში მივდიოდი. ცივი. უსიამო დლე იდგა. ცრიდა. ქარი ჭროდა და ციოდა. უცებ ზურგზე ხელის შეხება ვიგრძენი. შემოვბრუნდი. ჩემ წინ მალაღლი, ჩამომხმარი კაცი იდგა. რომელსაც რალაც ანათროსმაგვარი ტანსაცმელი ეცვა. იგი ჩემკენ გადმოიხარა, გაიღიმა და ჩურჩულით თქვა:

— მე შენ გიყანი!
დაბნეულად მივაჩერდი.
მან ხელმკლავი გამიყარა და თავისი გზით გამიტავა.
— აქ შევიდეთ! — მიმითითა რომელიღაც ეზოზე.

ანგარიშმიუცემლად მივეყვი.
ეზოში ნაძვების ბეივანი იყო. მან ბეივანში შემიყვანა, სკამზე ჩამოჯდა და მეც მთხოვა, დამეჯდარიყავი. დავჯექი. იგი გაბრწყინებული თვალებით მიმზერდა.

— მაშ ეს შენა ხარ? — მეითხა და ისევ გაიღიმა.
მხრები ავიჩეჩე.
არათფრი მიბასუბია.

— ეს ცის განსნასავიო იყო, — ყვებოდა იგი. — ჩაუთქვე, რომ თუ დღეს ქუჩაში გავიდოდი, მე-12 შემხვედარი

ჩვენ ავითვისეთ ახალე ჰერბუფენე...
— სიყვარული სასიკვდილო სიხვედრებზე ბელია!

(სიყვარული აქ ზოგადი მნიშვნელობით იხმარება, ქალბატონო!)

მართლაც, სიყვარული ახლაც და წინა შემთხვევაშიც ხათვანი გამოდგა.

ამ შემთხვევამ ისევ შეგვმატა საკუთარი თავის რწმენა და ღიმილით გადავხედე ასპიტს, რომელიც თავისი მკვდარი სატრფოს სხეულს კედლისკენ მიათრევდა, მადლობა შევწირეთ და გავიტრუნეთ რალაც სიხლის მოლოდინში... თუმცა, რა უნდა ყოფილიყო ეს სიხლე, რომ გეკითხათ, ვერავინ გეტყოდით...

ჩემზე უფრო ტანჯული სულის მქონე ადამიანი იქნებოდა. ვინა ხარ? — ჭიქურ შეშეკითხა იგი.

— ადამიანი, — მივუგე მცირე ხნის დუმილის შემდეგ.

მან თავი დაიქნია.

— პო, — თქვა. — ადამიანი... მაგრამ ხელობით... რა პროფესიის ხარ?

— ამას რა მნიშვნელობა აქვს, — ვთქვი მე. — მთავარია, რომ დიდად მხიარული ადამიანი მართლაც არა ვარ.

— შენ ხელოვანი ხარ! — თქვა მან უცებ.

თავი დავექნიე.

— პოეტო? — მეითხა.

გაკვირვებით შევხედე.

მას სიცილი წასკდა.

მან მხიარულად გადაიხარხარა. მერე უცებ მოსხიბა სიცილი. ერთხანს გარინდებული იქდა. შემდეგ პირი ყურთან მომიტანა და ჩუმად, სისინით თქვა:

— სულელიც ყოფილხარ!

— არ შესის! — ვთქვი ოდნავი გაბრაზებით.

ხელი ჩაიქნია.

უცებ ცისკენ აღმავრო თვალეები, ხელები საყვირივით მიიღო პირზე და

ხმამალა, ყვირილით, სიმღერასავით დაიწყო:

— გეტანჯავ ხოლმე, უფალო, რისთვის?! ცოდვილად გვაქცევ ხოლმე, რისთვის? ჯვარზე გვაჯრავ ხოლმე, რისთვის?! გვსრავს ამოებების ტვირთქვეშ, რისთვის?! რისთვის! რისთვის! რისთვის!

ცივად წამოვდექი.

— მოიცა! — წამოხტა იგი, — სად მიდიხარ?!

— მეჩქარება! — ვთქვი მე.

— ეწყინა, — ჩაფიქრებით თქვა მან, მერე თითი მომაშვირა. — გეწყინა? — გაიმეორა.

მხრები ავიჩეჩე.

მან ხელები პეშვებად შეკრა.

უცებ მის პეშვებში ცეცხლმა იელვა.

— ნახე! — ჩამახედა პეშვებში.

იქ ორი, დიდი ბრილიანტი ენთო.

— ერთი ჩემი სულაია, მეორე კი ჩემი სატრაფოსი, — თქვა მან. — იცი, ვინ არის ჩემი სატრაფო?

თავი გავიქნიე.

— მშვე-ნი-ე-რე-ბა! — დამარცვლით თქვა მან. — ჩვენ ყველას ხელში გვიკირავს როგორც საკუთარი თავი, ასევე ჩვენს შემეცნებაში არსებული მშვენიერება. ხედავ, როგორი მხურვალე, თვალისმომკრელი ალით იწვიან ორივენი? მაგრამ, რაც უნდა დაგვწევას ამ

საუნჯებ, მაინც არ უნდა გვფიქვოდ დაგვიღიან. ასე არ არის? ზიზღილით

— არ ვიცი! — ვთქვი ყრუდ.

მან ბრილიანტები ძირს დაყარა.

ისინი უბრალო ქვის კენჭებად იქცნენ.

— ხედავ? — თქვა მან. — საკმარისია ხელიდან გაუშვა ისინი და ფა-ფუ!

— მაგრამ ისინი ახლა იმას წარმოადგენენ, რაც ნამდვილად არიან! — ვთქვი მე.

იგი დაკვირვებით მომაშტერდა.

— აჰ, ასე, — თქვა და მოილუშა.

ერთხანს დუმილი ჩამოწვა.

— წავალ, — ვთქვი ბოლოს და წამოვდექი. მას არაფერი უთქვამს.

მივდიოდი და მეღიმებოდა, როცა იმ საბრალო ილუზიონისტს ვიგონებდი, რომელსაც რაღაც მანქანებით შეეძლო ცეცხლი გაეჩინა უბრალო ქვებისთვის... ჰო, ცეცხლს ეთამაშებოდა ილუზიონისტი... მაგრამ მე იგი ვიცანი. ამ ათიოდე წლის წინ ჩვენს მეზობლად ცხოვრობდა. ცირკიდან ლოთობისთვის გამოაგდეს. ამის შემდეგ არ მინახავს... ამბობდნენ, საღლაც რაიონებში გამოდიოდა...

მივდიოდი და მეღიმებოდა. მაგრამ უცებ ღიმილი პირზე შემეყინა და გავიფიქრე — ნუთუ მართლაც სასაცილო იყო ყველაფერი ეს?

ვგანდო უკედლოდ?

ბადე ბაილებს...

ბ. ჩიქოვანი.

აბლაბუდაზე წმინდა,
აბლაბუდაზე თხელი
ბადე გაგბანდო, მინდა,
თუ მომემართა ხელი.
აბლაბუდაზე მჩატე
მინდა მოვექსოვო ბადე.
მაგრამ გამირბის წვერი.
ხედავ, მახსოვდა არც კი
ჩემი მუღმივი მტერი —

ჩასაფრებული მარცხი!
დაბედებულად დაბუ-
დებულა
სამუდამოდ.
უიმედობას ბალებს.
ვბანდო
უბედოდ
ბადე?

პატარა აზგაპი

ამთქნარებს ველი.
გათენება უკვე აუწყეს.
გაიზმორა და
დილის რბოლას
ფეხი აუწყო.
ადრე ამდგარი
სამი მტკაელით უკვე წინ არის.

აი, გვირილა არ ილვიძებს,
თავს იმძინარებს —
სურს, ბოლომდე ნახოს სიზმარი,
ის კი გაუწყდა.
კვდება ტირილით.
ვინ გადაუბამს
სიზმარს
გვირილას?

მამალი ციცარი

ამ ეზო-ყურემ გამახსენა
(არ ჩანან არსად)
ჩვენი ციცარები:
დედალი მზეზე ნებივრობს ნაზად,
მამრი კი!...

მამრის მთელი ღირსებით
თავს დაჰფოფინებს
და უფარეშებს —
ხმაურის,
კვებნის,
ჩხუბის გარეშე.

სურათი

ხილის ფარდულთან
დგას მოხუცი, ხელს ვერ ინაცვლებს.
აღგილს ეძებს და საზამთროს ვერ
დებს.

ხილის ფარდულის
მოშორებით, გაჩერებისკენ
მოდის ტრამვაი და მოარბევს უზორცო
ფერდებს.

წვიმა და ქალაქი

ზაფხულის წვიმა იწყება ასე:
მტკრიან ასფალტზე
უცბად მოყრის აბაზიანებს;
გარბი-გამორბის
ხალხი, თავზე იფარებს გაზეთს.
წვიმა ყველასთვის მოდის ზიარი.
ისმის ტკაბუნი მსხვილი წვეთების.

— ამ ღია ცის ქვეშ
თავლია ნუ ხართ.
ჩვენთან შემოდით, ყველა ვეტყვიო! —
უზმობენ უცნობ ადამიანებს.
წვიმა კი ისევ ჩამოდის უხვად,
დაქსაქსულ ქალაქს
კვლავ ამთლიანებს.

ერთი...

„ერთი ფერდელა მედგას შრამელი,
ერთი შქერის ღობე ეკრას“ —
ნატრობს სრა-სასახლის პატრონი,
სახსრებს იზელს და იგერიებს
ნეკრესს.

„ერთი შუბლკიოფა
უშობელი მყავდეს და

ვატყსა და ეიოჟი
ფებუცმელი დავდედე.
ერთი ეს პოდაგრა
ასე არ მკლავდეს და
ბალახში ვწვებოდე,
და ქვაზე თავს ედებდე“.

სამძიმოდ მიჩანს

ენა და გული
როცა ერთურთს არ ემოწმება,
განა ტყუილს და მართალს შორის
ვერ ვხედავ მიჩანს?

მაგრამ ისეთი გულწრფელობით
არაგულწრფელობ,
რომ გულწრფელი ხარ...
და გამხილო,
სამძიმოდ მიჩანს.

შვილი

რა უნდა გთხოვო?
არ გეკამოს არსად სირცხვილი.
ამ საფქვეს ვერ ფქვეს

ჩემი,
შენი,
ჩვენი

წისკვილი.
 იმაზე მეტი
 არ გენახოს, შვილო, დარცხვენა,
 მარჯვენა ფეხზე
 ფეხსაცმელი გაცევა მარცხენა,

ორი მკილი რომ მოგეტანა
 შემცბარ თვალებთან *ეროვნული*
 და თავჩაქინდრულს *ბიბლიოთეკა*
 ყურის წვერი გიპარპალებდა.
 ამაზე მეტი არ გეკამოს,
 შვილო, სირცხვილი.

ქველი ბერძნები აზოგდნენ

ამბობდნენ ქველი ბერძნები, რომ
 ვერ გადადის ნათელში ბნელი,
 სიცივე — სითბოში;
 ბოროტისაგან ვერ წარმოქმნის

ვერავენ კეთილს.
 უბრალოდ, უნდა მოვიდეს ერთი
 და მეორე
 განდევნოს კეტით.

შეუყვარდა

სხვისგან არაფრით გამოჩნულ,
 უფერულ გოგოს
 ფერიული განეცადა
 ფერისცვალება —
 მზე დაეკვირა ფართო თვლებით
 და ელვარებდა.

ბიჭებმა პირი დაადეს და
 გოგოებმა ღაწვზე იპყინეს —
 გაოცება ნახეთ უბირთა!
 აბა, უსზივოდ
 ბრილიანტიც ხომ ვერ იბრწყინებს,
 რა გაუკვირდათ?

როგორ ვცხოვრობდით

როგორ ვცხოვრობდით?
 — არა გვიშავდა,
 შესაფერისად დროთა.
 საერთო ბევრი გვქონდა ყოველთვის,
 განსხვავებული — ცოტა.
 როგორ ვცხოვრობდით?
 — არა გვიშავდა,
 შესაფერისად დროთა.
 „ბევრი“ მაინც ვერ გვაკავშირებდა,
 უმალ გვთიშავდა
 „ცოტა“.

როგორ ვცხოვრობდით?
 — მოკლედ, ღმერთივით!
 დავუმატებდი ერთსაც:
 კენტ-კენტად იყო ყველა კეთილი,
 ყველა ბოროტი — ერთად.
 P. S. როგორ ვცხოვრობდით?
 — ისე! ვწვავლობდით!
 იმედი როგორ არ მოგვეკლა —
 იმას ვსწავლობდით.

ბაბუ მუხარინი

სიცოცხლისადმი

ო, სიცოცხლეო, მიყვარხარ ისე,
დაკარგვის წუთში როგორაც უყვართ
უსაყვარლესი არსება, ვისზეც
ხამს სიკვდილამდე ლოცვა და ნუკვა.

ერთხელაც გთმობდი, მაგრამ ვისთვისაც
გთმობდი,
ის ღმერთმა მიჩუქა კვლავაც

ანუ ხელახლა ამიგიზგიზა
ცა კუქუნახი და უვარსკვლავო.

წასვლის ზარი რომ დარეკავს ყოლმად
და მოინატრებს სული ტატნობებს, რა
მე შენს სიყვარულს არ გავიყოლებ
თან,
უკანასკნელ ცრემლში დაეტოვებ.

მერე რა...

ვამჩნევ: კოჭლია ყველა ანდაზა
და განკითხვაა ყველა მხილება,
მიბრმავდებიან თვალნი გზადაგზა,
გზადაგზა თვალნი მებხილებიან.

მიბრმავდებიან, რომ ვერ ვიხილო,
რომ დავინახო, მებხილებიან,

რომ ვერ გაგებდო და ვერ ვიხილო,
ირგვლივ ისეთი ხეხილებია.

მაგრამ მე მაინც ვიხილო უნდა,
უნდა ბოლომდე შევსვა ფიალა...
მერე რა,
სვე თუ გამიდიდგულდა
და ბედისწერაც სინჯავს იარაღს.

შენ მოხვალ დღეს

ცრემლით რომ ვიხმობ არ გესმის,
არ გეყურება ოხვრაც,
სიკვდილით რომ დაგიძახებ,
ნეტავ მაშინ თუ მოხვალ.

ჯავრი არ გჭონდეს, მოგიხმობ
უკანასკნელი მხსნელით —
სიკვდილით,

გულზე ოღონდაც
შენ დამიკრიფე ხელი.

სიცოცხლეს მერე დავიწყებ,
მერე,
შენ მოხვალ ოდეს...
და შური ჩემი სენაკის
გულზე გაბეთქავს ოდებს.

• • •

თავდასაცავად კუს ბაკანი აქვს,
სიმამაცა ჩემი ბანაკი;
რომ მაქვს,
მანამდე ვერ დავამტკიცებ,
თუ ღუშმანს თავი არ შევავალი.

• • •

სულო თითქოს მიდგახარ,
არც მიდგახარ ამავე დროს,
დაშრეტილხარ ცრემლებად,
ვცადო ვერ გაგაავდრო.

თითქოს ამოწვალული
იყო...
ხარ და არცა ხარ,
რანაირი მშიშარა,
რანაირი ცახცახა!

კირში გამოხარშულო,
ლხინში გამოხარშულო,
მღვარი სიკვდილის პირას
თქვი რის გამო ხარ, სულო.

— შორს წაგვიყვანს ძალიან
რაც მკლავს, მაგის მოყოლა...
თან არც ვინ დამიჭერებს,
თვით ძმა მყარის ქოქოლას.

როგორ დაილიე

მთვარევე, წუხელ მშობლიური თრიალეთის
ქედის გასწვრივ, მთელი ღამე, დილაამდე
ზაფრანისფერ ნათლით როგორ ბღღვრიალებდი,
ცასა და ხმელს პფენდი რა სიღიადეს?!

უსტკენს ჩიტი, მაგრამ სტვენა მე არ მესმის,
ვკვრებ: უკვდება ჩინარს ჩრდილი წერწყეტა...
იმოდენა სინათლისგან ერთ ღამეში
მთვარევე, როგორ დაილიე წვეთ-წვეთად?!

მაინც დამინდო

ამიტომ და იმიტომ,
იმიტომ და ამიტომ
დასანდობი არ ვიყავ.
ღმერთმა მაინც დამინდო.

როგორ გამომჯობინდი
ბედისწერის ამინდო?!
სიხარულის ცრემლებმა
სასთუმალი დამილტო.

ნოდარ შამანაძე

გატეხილი სეიფი

მოთხრობა

ადამიანის ცხოვრებაში ზოგჯერ გამოერევა ისეთი დღე, არასდროს რომ არ დაავიწყდება. ჩემთვის ასეთი დღე 1957 წლის ხუთი ივლისია... მეორე სემესტრის გამოცდები როგორც იქნა გადავახიორე და უკვე შესაძენ კურსის სტუდენტი იენისის ბოლოს მშობლიურ სოფელში ავედი, საზაფხულო არდადეგები ლაღად და მზიარულად რომ გამეტარებინა. კაცმა რომ თქვას, კი მქონდა მზიარულების საბაბი: რაღაც უჩვეულო ფაზი ჩამოვდგა, უნუღით შებოჭილი ცხოვრების მდინარე ერთბაშად დაიძრა, აბოპოქრდა, ბევრ რამეს ფარდა აეხადა და უჩინარი საჩინო გახდა. თუმცა მე ისევ ჭურში ვიჯექი, მოულოდნელი პოლიტიკური ცვლილებები მაეჭვებდა, მაღიზიანებდა. ბაღლობიდან ტვინში ჩაკერული კერპების დაცემასა და დამსხვრევას ვერ ვუარიგებოდი. მეც იმ ახალგაზრდაებში ვერვი, მარტის სუსხიან დღეებში მტკერის სანაპიროზე აღმართულ ძეგლთან რომ იდგნენ, ღამეებს ათვებდნენ და სახელდახელოდ მონყობილ ტრიბუნაზე სახოტბო ლექსებისა და დითირამების თქმაში ერთმანეთს ეჯიბრებოდნენ.

ჩემი ერთი მამიდაშვილი რაიონის მილიციის უფროსი იყო.

რაიონში ჩასვლის დღესვე მატარებლიდან პირდაპირ მილიციას მივაშურე. მამიდაშვილი არ დამიხვდა, მივლინებაშიაო, მითხრეს. რამდენიმე დღის შემდეგ ვინახულე, ხუთ ივლისს... თურმე ისიც მოუთმენლად შელოდა.

— ნუხელ სეიფში ისეთი „საგანძური“ აღმოვაჩინე, მილიციის გამოცდილ მუშაკად ვითვლები და ზოგი რამ მეც კი გამიკვირდა, თანაც, ცოტა არ იყოს, შეეწუხდი. ვერც ვერანგს გაუფხვილე. შენ განატრე. სწორედ კარგ დროს მოხვედი. თუმცა კერპების გამოუსწორებელი მუხობე ხარ, იმ „საბუთებს“ რომ ნაიკითხავ, ბევრ რამეზე თვალი აგვიხილება და, შენ მგონი, სულ სხვა პანგზე

აქიჟიკილები, — გამიცინა მან და ხელი მომხვია, მერე კი წინ გამიძღვა, გისოსებიან ოთახში შემეყვანა.

ის ოთახი საგანგებო განყოფილების მუშაკს ეკუთვნოდა თურმე, ყველას შიშის ზარს სცემდა, კარს რაიკომის მდივანიც კი ვერ შეუღებდაო. ორმოცდაათექსმეტი წლის ბოლოს განყოფილება გაუშქმებიათ. ოთახი და მისი ავეჯი მილიციას გამოუყენებია. მხოლოდ რკინის სეიფი მდგარა კუთხეში ხელუხლებლად. თავდაპირველად მისი გამოყენებაც უცდიათ, მაგრამ გასაღები ვერ უპოვიათ. მერე კი მიჩრჩენილა და მიჩრჩენილა.

— ამ ბოლო დროს ცნობისმოყვარეობამ ნამძლია, დავინტერესდი, ვნახო ერთი, ამ სეიფში რა საგანძური იმალება-მეთქი. ნუხელ ერთი ხელმარჯვე ხელოსანი მოვიყვანე და გავატეხინე, — მოთხრა მამიდაშვილმა, მერე სეიფის კარი გამოაღო და კონა-კონად შეკრული, გაყვითლებული ფურცლები მაგიდაზე დამიხვავა: ნაიკითხე, მწერალი კაცი ხარ, იქნებ რამეში გამოიყენო, ოღონდ არავისთან დაგცდეს, თუმცა ახლა ასეთ საჩუმათო რამეებს ყურადღებას აღარ აქცევენ, მაგრამ მაინც თავდაჭერილად უნდა ვიყოთ, ვინ იცის, შეიძლება დრო ისევ შებრუნდეს, ეშმაკი არც ხნავს და არც თესავსო.

მან კარი გაიხურა და გავიდა. შევჩინე ვამგადასულ, გაყვითლებულ ქაღალდებს პირისპირ მარტოდმარტო. ყოველმა ფურცელმა სული შემიძრა და ამიფორიაქა.

ის ზაფხული სეიფის „საგანძურზე“ ფიქრში გადატარე. ზოგი რამ მე თვითონ გამახსენდა, ზოგიც ახლობლებსა და მეზობლებს ვაამბობინე, ამონაწერები ახალი ცნობებითა და მოგონებებით გავამდიდრე.

ახლა მთელი ეს მასალა წინ მიდევს მაგიდაზე. ვინ იცის, მერამდენად კვითხოლობ, ვფიქრობ, უხმოდ ვმსჯელობ. ჩემი გასაკეთებელი საქმე სრულიად უმნიშვნელოა: მინდა

ენობრივი შეცდომები გავასწორო, ალაგ-ალაგ კოჭლი წინადადებები გავმართო, გაეშალა მინო, თანაც ნომრების მიხედვით დალაგებული ფურცლები ხელახლა დავაჯგუფო, მთავარი არა თორიადისგან გამოვეყო, აგრეთვე შენიშვნები დავეურთო, ზოგი რამ განემარტო... სათქმელს კი სეიფის „საგანმშორი“ იტყვის.

დაწერილი ფურცლები

№ 129

...სოფელ ნაგუთნარში დღეს დილით კონტრევოლუციური დანაშაული მოხდა. სოციალისმის დაუთინებელმა მტერმა, ხალხის პირნაწარდნილმა მოლაღატემ გზის პირას, ტყემლის ხეზე, ჩამოკიდა გამზრჩავალი დედალი, ფეხზე კი პროკლამაცია გამოაბა. ზედ უწერა: „ველარ შევიდელი 75 კვერცხის დადებამა და იძულებული შევიქენი, გამწარებული სიცოცხლე თვითმკვლელობით დაშემთავრებინა“.

ეს ანტისოციალისტური ამბავი იმ ადგილას მოხდა, ორი პარალელური შარაგზა „მასტაოზე“ რომ გამოდის. იქ ხალხი ყოველთვის მიდი-მოდის. მე ნისტქელი მივეშურებოდი. შეჯგუფული ხალხი დავიწახე თუ არა, ფეხს ავურქარე. კიდეც მივედი და იმ მანებლური განცხადების ნაკითხვაც მოვასწარი, ერთი ცილაც ქაბუკი კატასავით შეხტა, ცალი ხელი ტოტს ჩააღო, მერე ტანი ხსარტად აიქნია, მეორე ხელით პროკლამაციას მისწავა, ჩამოხია და ნაკუნ-ნაკუნად აქცია, თანაც გაბრაზებულმა შესძახა: ვინ ოხერმა იმამაძალა, ამ ამბავმა შარსა და შარამათს არ გადაგვიდოსო.

იმ შეჯგუფულ ხალხში გოჩა ბატვარაძეც უნა, ოღონდ ცოტა მოშორებით იდგა. რაღაც ნამეტანი დაძებული ჩანდა, გაფაციცებით იყურებოდა აქეთ იქით, არ გამოშვებოდა ვინ რას იტყვისო. ვველა წარბშეყრული და შეცბუნებული ჩანდა, გოჩა კი უღვაშებში იღიმებოდა. ქაბუკმა ქალადი რომ დაანაკუნა, გოჩამ ჩუქად ჩაილაპარაკა: ანი გინდ დახი, გინდ არა, რა ბედენაა, მაცან თავის საქმე უკვე გააკეთაო.

ძალიან ენანობ, პროკლამაცია ხელში რომ ვერ ჩაეჭდებოდა ის რომ თქვენთვის წარმოშედეგინა, ხალხის მტერს აფილად გამოიჭყრდით ხელნაწერის მიხედვით. თუმცა დამნაშაუის ენაობის დადგენა ძნელი სულაც არაა. როგორც ორჯერ ორი ოთხია, ასე დარწმუნებით შემიძლია ვთქვა, რომ ქათამიც გოჩამ ჩამოკიდა და ზედ პროკლამაციაც მანვე მიაქრა.

წარმომიდეგნა: დამამტყიცებელ საბუთებს: 1. გოჩას ენობი თუ გადაიხებდავთ, დანახავთ ზუსტად ისეთ დედლებს, ხეზე რომ იყო

ჩამოკიდებული ისეთივე მრგვალები ტანმო-რჩილები, ერუნები, კისერშეჭეტილები სიტყვით, იოტისოფენა განტყუებულნი მოაჩნენ.

11. სარკმლიდან დავიწახე: გოჩა დღეს დილით აღიონზე გავიდა ჭიშკრიდან, ხელში რაღაც ეჭირა ფუთასავით. შემცბარი ჩანდა, გაფაციცებით იხედებოდა აქეთ-იქით, თვალს ხომ არავინ მადევნებდა.

111. როგორც უკვე ვთქვით, იმ მნევე ენობრებაში თითქმის ვველას სახე დაძმარებოდა, თითქმის მგლოვიარეები არიანო. გოჩა კი გაჯგომული იდგა და ამრეზით იყურებოდა. იმ ნუთში რომ შეგებდავთ, იფიქრებდით: გამწარჯვებას ზეიმობსო.

1V. განა შემთხვევით წასცდა: ამ ქალადმა თავისი საქმე უკვე გააკეთაო? მის ხმაში სიხარული იგრძნობოდა.

...ამ ამბავთან დაკავშირებით თუ კიდეც რამე გავიგე, დაუყოვნებლივ შეგატყობინებთ. მინაწერი:

პროკლამაცია რომ დახია, იმ ქაბუკის ენობას უფქველად დაგიდგენთ.

ვასიკო ბატვარაძე, 1935 წ., 12 მაისი.

შენიშვნები:

1. ვველა ფურცელი იწყება მიმართვით: „ველადებული ვარ, გაცნობით, რომ...“ ამ მიმართვის გაშეორებანი მომამებრებელი იქნებოდა. ამიტომ სამი ნეკტილით შევცალეთ.
2. სამამულლო ომის წინა წლებში, აგრეთვე ომის დროს კვერცხის გადასახადიც იყო. სოფლის ყოველ კომლს ნელინადში 75 კვერცხი უნდა ჩაებარებია დამზადებისათვის.

№ 147

...ის ქაბუკი, პროკლამაცია რომ დახია, ნიკა წიგნიანე ყოფილა — სოფელ ბერისიდან: როგორც ვატყობ, კაი სულის ვინმე არ უნდა იყოს. რა უნდოდა ბერისელ კაცს ნაგუთნარში იმ უთენია? კაი, ექვქათ, სოფელში შემთხვევით მოხვდა, პროკლამაციას რაღატომ ხედა, მასთან რა ესაქმებოდა? გამზრჩავალი ქათამიც რომ ჩამოგლიჯა? ქათამს რაღას უჩნოდა? აიღო და ძაღლებს მიუჭდო. გოჩას დედლებთან მისი შედარების გზა გადავიჭრა.

გოჩა და ნიკა უფქველად დანაშაულებრივ კავშირში იმყოფებოდნენ ერთმანეთთან. აღბათ, სხვა თანამოაზრეებიც ჰყავთ. ეს იმ ტყემალთანაც შეინიშნებოდა, გამზრჩავალი დედალი რომ იყო ჩამოკიდებული. იქ დამსწრე ხალხის ჯგროში მხოლოდ ორიოდე კაცი თუ ვიქნებოდათ შემთხვევით მისული, სხვები კი ნამდვილად თანამზრახველები იყვნენ.

ისე დაბარებულბივით ძაღლები მაინც საიდანღა გაჩნდნენ? ორი ძაღლი იყო, ერთი დიდი, ბობობრა, შავი ფერისა, მხარზე თეთრი ნიშანი ჰქონდა ხალივით, მეორე კი მონითალო იყო, ტანად მორჩილი. ქათამი ნუ-

თში დაგლოჯეს და გადაყლაპეს, ერთი პინკუცი არ დარჩენიათ. მე მგონი, ის ძალღებრივ საგანგებოდ მოიყვანეს.

...იმედი მაქვს, ბორტება თანდათანობით გამოაშკარავდება.

ვასილ ბაძგარაძე, 1935 წ., 23 მაისი.

შენიშვნა:

1. ნიკა ნიგნაძე და გოჩა ბაძგარაძე წითელი ხაზებითაა აღნიშნული. სურათად, საკუთარი სახელები თითქმის ყველა ფურცელში ხაზგასმულია უმთავრესად წითელი ფანქრით, ზოგჯერ — ლურჯით.

№ 176

...გუშინ საღამოს ასეთ ამბავს შევესწარი: აღმასხან და გოჩა ბაძგარაძეები ხარებს მიდგინდნენ საძოვარზე (მოგეხსენებათ, ინდივიდები არიან და საკუთარი ხარები ჰყავთ). ხარტყვილებ რომ გავიდნენ, შევხედეთ და, ხარებმა მარცხნივ მიუხვიეს. გოჩამ თავს დაუარა, უნდოდა მარჯვნივ მიებრუნებინა. ხარები გაჯიუტდნენ, ისე და ისე მარცხნივ ცდილობდნენ განაუარებლად.

— ა დალოცვილებს რა კორტიზი შეუჯდათ, ნეტა! — შესძახა აღმასხანმა და ხარებს ისიც გამოიკიდა, სურდა თავის „კაი შეილს“ მიხმარებოდა.

— მე ვიცი, რა კორტიზი შეუჯდათ! — გაიცინა გოჩამ, — ამ შტერებს ჰგონიათ, ქვემოთ იმიტომ გვეძალებიან, სურთ თავიჯდომარესთან მიგვრეკონ, კოლეტივი შეგვიყვანონო!..

— თუკი ამდენი იციან, შტერები კი არა, ტყუიანები უფილან, — მიუგო აღმასხანმა.

— ჩვენში დარჩეს და, პირუტყვს, მართლაც, მეტი ჭკუა აქვს ზოგიერთ ადამიანზე.

— საუბარი განაგრძო გოჩამ, ხარები რომ მოაბრუნა და გზას ქვემოთ დაუყვა, — თუნდაც ჩვენს მეზობლებზე ვთქვათ. რომ იშურებს ფული და შევიკიდნენ კოლეტივში, რა ეგონათ? ინვალონ და იჯახირონ ახლა ორი კვანჩხა სიმინდისა!..

გოჩა კიდევ აპირებდა რალაცის თქმას, მაგრამ უცებ თვალი მოშკრა და გაქუმდა.

ვასილ ბაძგარაძე, 1935 წ., 15 ივნისი.

შენიშვნა:

1. „თავის კაი შეილს“-ო, დაცინვით წერს. თუმცა აღმასხანი გოჩას, მართლაც, „კაი შეილს“ ეძახდა თურმე.

№ 191

...გოჩა ბაძგარაძე 1934 წელს თბილისის უნივერსიტეტის ისტორიის ფაკულტეტის პირველ კურსზე სწავლობდა. 1935 წლის თებერვალში სოფლად ჩამოვიდა და მის მერე სულ აქაა, ქალაქისკენ აღარც გაუხუდია. ხმა გააერყელა: თბილისის კლიმატმა დამცადა, ანუ გახვდი და აკადემიური შეე

ბუღება ავიღო. ამ ამბავმა მამინეკი დამაქვია. რის ანად, რა ანად. უნდა ვთქვათ, რა უგავს, ბუღას კუდში ხედავს, რა უნდა, კისრამდე ტყავს გააძრობს. ეჭვი გამართლდა: აგერ უკვე ორი თვეა ახალი სასწავლო წელი დაიწყო და გოჩა ისევე შინ დაიბრუნება, ხარებს მიყვებ-მოყვება, მოსაუბლს აბინავეებს, შეშას უზიდება [აქედ გაბოსარკვევია, შეშა საიდან მოაქვს? საკუთარი ტყე არ გააჩნია. პოდა, ვინ აძლევს ნებას, ინდივიდმა საზოგადო ტყიდან შეშა მოიტანოს?].

დავუბრუნდეთ მისი სტუდენტობის ამბავს. ძაღლის თავი აი სად მარხია თურმე: გოჩა უნივერსიტეტიდან გამოგდებული უფილა. ამას ნინთ ცოლისძმა მესტურნა და მან მოთხრა. ჩემი ცოლისძმა — თომა ჩიჩუა სამტრედიელია. ისიც უნივერსიტეტში სწავლობს, ეკონომიურზე. სტუდენტთა ქალაქში ერთად უცხოვრიათ. მე პირველ სართულზე ვებინდრობდი, გოჩა კი — მეორეზე. უფროსობას გოჩა სამჯერ გაუფრთხილებია: ცნობა მოიტანე, მამამეინ კოლეტივი თუაო. წვენი რომ არ ბრძანდება, რას მიიტანდა?!

თომა გაოცებულია გოჩას საქციელით. რამდენი ეჩიონა, ნუ ჯიუტობთ, შედით კოლეტივში, ხომ ხედავ, სწავლაში ხელი გეშეზაბო? გოჩამ, იცით, რა უპასუხა? ისეთ სწავლას და ისეთ უნივერსიტეტს თავსლადი დავასხი, სტუდენტს ლექციებზე დასასწრებლად დაბდური კალისტრატეს ხელმოწერილი ცნობის წარდგენა რომ სჭირდებაო. კალისტრატე ქიმაძე სურგო ორჯონიკიძის სახელობის ნაგუთნარის კოლეტივურნობას თავიჯდომარეობს, მედგარი ბოლშევიკია, კონტრრევოლუციის წინააღმდეგ შეუპოვარ მებრძოლად ითვლება. გოჩას რომ ჰკითხო, დაბდურიაო. დაბდური მიტომაა, კერძო შესაკუთრების ღდინს რომ აცოის და თავებზე აწყვეტილებს. ასე უნდა, აპა, რა, ვინც სოციალიზმის აშენებაში ხელს გვიშლის, კლასობრივი მტერია და მისი დანდობა არ შეიძლება.

თომამ ისიც თქვა, გოჩას სტუდენტობაში ყველა ჰეგელისტს ვეძახებითო. თურმე სულ ჰეგელი ეუბრა პირზე, აქებდა და იყო ერთ ამბავში ჰეგლისხელა მოახროვედ კაცობრიობას არც ჰყოლია და არც ჰყავსო... სინამდვილეში კი ის ჰეგელი ვინ უფილა? გერმანელი ფილოსოფოსი — გამოუსწორებელი იდეალისტი-რეაქციონერი, რომლის მოძღვრება პირსისხლიან პიტლერსაც კი მოსწონს თურმე.

მინანერი:

გოჩა საღამოობით რალაც რუსულ, სქელ წიგნს ჩაკრიკტებს ხოლმე. იქნებ ჰეგლის ნაწარებია? შევამოწმებ და შეგატყობინებთ. ვასილ ბაძგარაძე, 1935 წ., 7 ოქტომბერი.

...ზემო ნაგუთნარის გზაჯვარედინთან დიდი კაკალი დგას. იმ ხის ძირას ჩვენი უბნის საფიხნოა. საღამომობით ზოგჯერ თავს მოვიყრით ხოლმე. ჩამოსხდებით სახელდახელოდ ჩამწკრივებულ ქვებზე და ვლამპარაკობთ იქითურს-აქითურს... გუმინაც ვისხედით რამდენიმე კაცი: მე, ბესო ბარბაქაძე, ფორფია გაბაძე, აღმასხან ბაძგარაძე, თედო ფალავანდიშვილი და გივი ბახტურიძე. შეეხედოთ და ორშარანი გოჩა ბაძგარაძე გამოჩნდა, ნელი ნაბიჯით მოდიოდა, თან გაზეთს ჩასცქეროდა. რომ მოგვიახლოვდა, გყიხე ახალი ამბავი რა არის-მეთქი. არაფერი.

— რაა არაფერი, გაზეთი ხო ახალია? — დაინტერესდა ბესო.

— გაზეთი ახალია, ამბები კი ძველი, — ჩაილაპარაკა მან და ქვაზე ჩამოჯდა. ერთხანს კვლავ უხმოდ ჩასცქეროდა გაზეთს. შერთებ გვერდზე რომ გადავიდა, უცებ ხალისიანად შესძახა: აგერ ახალი ამბავიც ყოფილა, და კითხვა ხმამაღლა დაიწყო: „საქართველოს რადიოკომიტეტის მოწვევით, ბზრჩალოს რაიონის ფილიპე მახარაძის სახელობის კოლმეურნეობიდან თბილისში ჩამოვიდა 120 წლის კოლმეურნე კიკო ზაქალაშვილი“.

— კითხულობ თუ ზეპირად ამბობ? — შეანწყვეტინა თედომ.

— რა ზეპირად! აგერ წერია, აი — სტრიქონებს თითი გააყოლა: „კოლმეურნე კ. ზაქალაშვილი დადის ჯოხზე დაყრდნობით, მხედველობა მას უკანასკნელ წლებში შესუსტდა, მაგრამ საერთოდ კარგად გრძნობს თავს“.

— კაცი ვარ და ქუდი მხურავსო, მაგან უნდა დაქადოს, 120 წლამდე მიუღწევია! — გაიკვირა ფორფიამ.

— საუკუნე ნახევარი თუ მოლუნა, მერე იქნება ამბავი. მის ქებაში გაზეთები ერთმანეთს შეეჯიბრებიან, — ჩაურთო ბესომ.

— რაღა უკლია, 30 წელიწადი... იცოცხლებს, რა გგონია! — დარწმუნებით თქვა გივიმ.

— აჰ, მაგი ველარ იცოცხლებს! — ხელი ჩაიქნია გოჩამ, — სულ მალე სულს განუტევებს!

— რატომ, კაცო?! — ჩაეძია ფორფია.

— კოლექტივში შესულა... — ჩაივინა ნიშნის მოგებით.

გოჩას ამ სიტყვებმა ყველა ჩვენგანის გულსწყრომა გამოიწვია. მხოლოდ აღმასხანი იჯდა გაყურებული. თუმცა შეეატყვე, შეილის აშკარა, მტრული გამოსხივება არც მას ეჭამნია.

მინანარი:

ის გაზეთი, გოჩას ხელში რომ ეჭირა, აღ. 6. „მწათობა“, № 11.

მოჩნდა „კომუნისტი“, შვიდი წომიზრისა... იმ ნომერში ისეთი საინტერესო [წინწკლები] რაგორიცაა: „მთლიანი ფრენტილი [წინწკლები] მის წინააღმდეგ“ [კომუნისტური ინტერნაციონალის აღმასკომის მონოდება], „სოციალიზმის მზე“, „საშვიდნომებრო ამბები“... თუმცა გოჩას ასეთი სტატეობი არ აინტერესებს. კიკო ზაქალაშვილის ამბავიც იმიტომ გაგვაცნო, კოლექტიურ მეურნეობას კიღში რომ ჩასდგომია.

ვასიკო ბაძგარაძე, 1935 წ., 8 ნომებერი.

— დღეს დილით თედო ფალავანდიშვილი ნისქვილიდან მოდიოდა ხარ-ურმით. ახალი ნაწივიმარი იყო. დიდი გზიდან ორღობეში რომ შემოუხვია, ურეში ორივე თვლით ტალახში ჩაეფლო. კაცი გასაჭირში დაივიგულე და რააა არ მივეშველებოდი! მივედი. სულ მალე გივი ბახტურიძემაც მოიჩბინა. აქეთა ხელნას მე მივანეჭი, იქეთას გივი დაუქირმანდა. თედომ კი ხარებს შეუძახა, თანაც უღელს ხელი წააშველა. მარა საქმეში ხარ? თვლები ღერძამდე ჩამჯდარიყო აფალო. მინაში, ურემს ძვა ვერ ვუყვავით. არადა, ცა იქუფრებოდა, წუთი-წუთზე წვიმა იყო მოსალოდნელი. აღმასხანის ხარები თუ გვიხსნის, სხვა არაფერი გვიშველისო, თქვა თედომ და მასთან გაეშურა. აღმასხანი შინ არ ყოფილიყო, ხარები გოჩამ მორეკა.

— აბა, გამოხსენით უღელს ეგ თქვენი ბედაურები! — შესძახა გოჩამ და გვირს თვალი ჩაუჭრა. მისმა ხარებმა იმარჯვეს, ურემი პირველივე მუჭარაზე ამოაგდეს ტლაპოდან.

მინანარი:

გოჩამ არც ეს შემთხვევა გაუშვა ხელიდან... ჩვენს საკოლმეურნეო მშენებლობას, რომელიც გოლიათური ნაბიჯებით მიდის წინ, მან კვლავ ჩრდილი მიაყენა... ბედაური ხარები, მართლაც, შენა გვაყვს, რაღას უფურბე, კოლექტივში შემოიყვანო, უჩრია თედომ. რომ შემოიყვანო, ესენიც თქვენს ხარებს დაემსგავსებიანო, უპასუხა გოჩამ.

ვასიკო ბაძგარაძე, 1936 წ., 31 იანვარი.

...ამ ბოლო დროს რამდენჯერმე მოვისმინე არაკი კუზიან ძმებზე. პირველად ბოლშევიკური სიფიზზე ვერ გამოვიჩინე. ამ ამბავს უგულისყურად მოვეყიდე. თუმცა სიამაღე და სიღაბე რაფერ მეფიქრა, განა არაკის ხამი ვიყავი? ზღაპრებისა და არაკების მეტი რა გამიგონია? ბავშვობისას სხვა რა გვერნდა გასართობი და გულის გადასაყოლებელი, ენაკეიმატ მოხუცებთან მოვიყრდით თავს ხოლმე და ზღაპარ თქმულებებით ზამთრის გრძელ ღამეებს ვიმოკლებდით. მაგრამ კუზიანი ძმების არაკი გასართობად და

მინანარი:

გულის გადასაკლებლად არ მოუგონიათ თურმე. მასში კონტრარეფლუციური აზრი უფილა შეფარული, თუმცა ერთი შეხედვით ჩვეულებრივი, უწყინარი არაკია:

„კუზიანი ძმები“

იყო ორი ძმა. ერთს პეტრე ერქვა, მეორეს — პეტრიკელა. ორივენი ჯანსაღნი და საღვთისმართნი იყვნენ, ოღონდ ერთი თანდაყოლილი სიმახინჯე უთუთქავდათ გულს: პეტრესაც და პეტრიკელასაც ზურგზე, კისრის ცოტა ქვემოთ, ვეება კუხი აჯდათ.

ერთხელ პეტრიკელა ტყვეში მიიღოდა. ხეცს რომ მიუახლოვდა, რაღაც უჩვეულო ყვირინა და ღრინაყვილი მოესმა. ჩავად ერთი, ენახავ, რა ამბავიაო, თქვა და ჩავიდა. ეშმაკების ჯგროს უზარმაზარი, ტოტბგაბარჯღული მუხის გარშემო ფერხული ჩაებათ, ცეკვადენენ, თანაც შეუსვენებლივ ღრიალებდნენ ერთი და იგივე სიტყვებს: „მუხას ვაშლი ასხია“. „მუხას ვაშლი ასხია“... პეტრიკელამ არც აცია, არც აცხელა, მყისვე ჩაება ეშმაკების ფერხულში და მათთან ერთად აღრიადდა: მუხას ვაშლი ასხიაო. ბიჭოს, ეს ჩვენი ქუთისა უფილაო, გაუხარდათ ეშმაკებს და, მადლიერების ნიშნად, ზურგზე ჯადოსნური ბალახი მიუსვე მოუსვეს სამჯერ, კუხი გაუქრეს და შინ გახარებული გამოუშვეს.

პეტრემ უკუხო ძმა რომ იხილა, კინლამ გააჩედა. მასწავლე ამ ბედნიერებას რა გზით ენიო, სთხოვა. მან ეშმაკების ხევი მიასწავლა. პეტრე ჩავიდა ხევიში, მაგრამ ეშმაკების ფერხულში არ ჩაება, მოშორებით დადგა. ეშმაკები ხმას არ იღებდა, ავსულთა გულის-ამრევ ღრინაყვილს გატრუნული უსმენდა. მერე კი, მოთმინების ფილა რომ ადგეს, თვითონაც ყვირილი შორთო: მუხას რკო ასხიაო. იქით ეშმაკები ზრიალებდნენ: მუხას ვაშლი ასხიაო. აქეთ კი პეტრე იჭიფებოდა, რაც ბალი და ღონე ჰქონდა: რკო ასხია მუხასო. ეშმაკები გაბრაზდნენ: ვინ არის ეს გიფი, ჩვენს აწყობილ ფერხულში ბზარის შეტანას რომ ცდილობსო, პეტრეს სტაცეს ხელი და ზურგზე ჯადოსნური ბალახი — მიუსვე-მოუსვეს ცხრაჯერ. ჰოდა, იმ საცოდაუს იმ წამივე მეორე კუხი ამოეხარდა კიდეც უფრო დიდი, უფრო შემაზარხენი. პეტრე ძლივსა მიღალდასა და შინ, ჯავრით გულგასიებული.

...გოგა ბაძგარადე გაიძახის: ეს არაკი ჩემზე და ჩემს ძმაზეა ნათქვამიო. ჩემი ძმა პეტრიკელასავით გაჰყვირის: მუხას ვაშლი ასხიაო. ამიტომ უშეღავათეს, დაბეგერისაგან გაათავისუფლესო. მე კი პეტრე ვიყავი და პეტრედ ერქვები: მუხა ვაშლს არ მოისხამს, ხოლო რკო რომ ასხია, თვალით ვხედავ და კიდევ ვამბობო. ამიტომ ორმაგად და სამმაგად დაამბეგრეს, ზურგი ვეება კუხებით და-ნიმინესო.

მინანქრო:

„კუზიანი ძმები“ არ არის ძველი არაკი. უაქველია, იგი ახლანდელ გემორქმებულ პირველი მთქმელი შეიძლება იტყვას. მისი ბევეთებით ვერ ვიტყვი. მოხერხდება ამის დაზუსტება. შევეცადები, შედეგს გაცნობებთ.

ვასკო ბაძგარადე

შენიშვნა:

თარიღის დაწერა დაეწინია.

№ 326

...ხანდაზმულ კაცს რა უნდა უთხრა ისეთი, გული რანაირად უნდა დაუკოლო, თვალზე ცრემლი რომ მოადგეს და ნერვები ველარ დაიმორჩილოს? სწორედ ასეთ მდგომარეობაში იყო გიგა თოფადე, გუშინ საღამოს რომ შევეხვი. მღელვარებისგან ენა ებმოდა, მხრები უთრთოდა, ხელში ცარიელ ტომარას აწვადებდა, გაშლიდა ხოლმე თავისდა უნებურად, მერე ისევ დაეკავებოდა... ვიფიქრე, საუბარს გულს გადააჟღელეს-მეთქი, კუთხე იქითური, აქეთური და მანამ არ მოვეშვი, სანამ შეჭირვების მიზეზი არ გამოიხილა.

ჭირნახული შემოღვეია და აღმასხან ბაძგარადესთან მისულა, იქნებ ერთი ტომარა სიმინდი მასესხოსო. მინები თქვენს ხელშია, მე კი ყანა-ვენახი ჩამომართვით და სიმინდზე ჩემთან მოდიხართო? — მიუხილა აღმასხანს, თუმცა მერე მოუბოდიშებია და შინაც შეუპატებებია. ის იყო ტომარა ჩამართვა თურმე და ბელისკენ აპირებდა ნასვლას, გოგაც წამოადგომიათ თავს.

— გიგაა მე სიმინდს არ ვასესხები! — განუცხადებია გოგას.

— რატომ, შვილო, მეზობელია, გაუფიქროთთ ხელი. — თქვამს აღმასხანს.

— გოგა, შენგან არ მიყვირს? რა დაგიშავე, ბიჭო? — უსაყვედურებია გიგას.

— ცხრაას ოცდათერთმეტ წელს ხომ მოვიდა ჩვენს რაიონში ასეთი ბრძანება: კოლექტივში ვისაც გინდათ უფნა, დარჩით, ვისაც არ გინდათ, კერძობას დაუბრუნდით, ნება თქვენიაო? მამაჩემი გავიდა კოლექტივიდან, ნესტორ კირვანიძეც გავიდა, ზაქარია სადუნოვილიც... კიდევ სხვებიც გავიდა. შენ არ გახვედი, ზოგიერთმა შენისთანებმაც უფრო არ გააპარტყუნეს. თქვენც რომ გასულიყავით, კოლექტივი დაიმღებოდა, ერთხელ და სამუდამოდ მოვრჩებოდიოთ განაშინის.

— კოლექტივი ცუდი სულაც არაა... — ნამოინჯო გიგამ. გოგამ შეანწყვტინა: — რა მარა? შრომაძღვებზე წელს რამდენი ბერი სიმინდი გერგო?

— ორი მერგო, შვილო.

— ოო, ჩვენ ნაბდისტოლა მინა დაგაკოტოვებს და შეიდა ხვირზე მეტი სიმინდი მოკინით. თორმეტი ბათმანი ლობიოც გამოუცხებეთ,

სოიაც ამდენივე კიდევ იტყვიოთ კოლექტივობა სჯობია კერძობასო?

ნელს გვალა იყო, გაინად ნახეთ, რამდენ ქორწინებულს მინილაფებენო, დაუქადნია გიგას. ეს ვინ უოფილა, იხტიბარსაც რომ არ იტებსო, გაბრაზებულა გონა, ტომარა აღმასხანს გამოსტაცა თურმე და გიგას მიუგო: ნელსაც მათხოვრები ხართ, მომავალშიც ასევე დარჩებითო.

სომინდი რომ არ ასესხა, ჯანაბას, მაგრამ გალანძღვას რაღას ემართლებოდა? მეშველა, უკონელი და უპოვარი გლეხი თავისუფლებას და საამურ ცხოვრებას ძლივს ვუღიროს, იმ უსინდისომ კი მათხოვარი მინოდაო, აღმფოთებით მითხრა გიგამ.

მინანერი:

გიგას ჰგონია, გოგამ თითქოს მარტო მას უნოდა მათხოვარი. არა, მან მთელ კოლექტივს დასცინა, აბურად აიგდო.

ვასიკო ბაძგარაძე, 1936 წ., 18 თებერვალი.

№ 349

...კუზიანი ძმების არაკმა ვინრო, პირადული საუბრებიდან უკვე საზოგადოებრივ შეკრებებზე გადაინაცვლა. გუშინ სერგო ორჯონიკიძის სახელობის ნაგუთნარის კოლმეურნობაში საერთო კრება იყო. გამგებობის თავმჯდომარე — კალისტრატე ქიმაძე მისთვის ჩვეული პირდაპირობით და ბოლშევიკური სპეციალში უსაზღვრო ერთგულებით ღაპარაკობდა იმ დიდ სიკეთეზე, საკოლმეურნეო მშენებლობამ სოფელს რომ მოუტანა.

— რავა პეტრიკელსავით იმეორებ ერთი და იგივეს, გაადავი საქმეზე! ... — შეანწყვტინა ტარგიელ დეკანოიძემ, ნინა რიგებში რომ იჯდა და თვალებს ქორივით ატრიალებდა.

— პეტრიკელა ვინ ოხერია! — გაბრაზდა კალისტრატე.

— კუზიანი ძმების არაკი ნამოგდახა! — შეახსენეს კალისტრატეს დარბაზიდან. აქა-იქ დამსწრეთა სიცილი და ფუტუქივი გაისმო.

...ტარგიელ დეკანოიძის ეს ვაგებატონი ბრძანდება, 1924 წლის კონტრრევოლუციურ გამოსვლებს რომ თანაუგრძნობდა. საშუალო გლეხად იცნობენ, მაგრამ გამოუსწორებელი კულაკის ყველა ნიშან-თვისებას ამჟღავნებს. გვიანობამდე კერძობდა, არტელში მხოლოდ შარშან ეკადრა შესვლა და ისიც იმიტომ, რომ ციხე-სიმაგრის გატეხვას შიგნიდან შეეცადოს.

მინანერი:

ამას წინათ ბერისელი ნაცნობი შემხვდა. მხარულ გუნებაზე იყო. მისალმებისთანვე მითხრა, უნდა გაეცინო... და „კუზიანი ძმები“ ნაპოინყო. ეგ უკვე ეციო, შენ ვინ გიამბო-მეთქი, ვკითხე. ნიკა ნიგნაძემოა.

ნაგუთნარში — გონა ბაძგარაძე და ტა-

რიელ დეკანოიძე, ბერისაში — ნიკა ნიგნაძე — რა თქმა უნდა, სხვა სტრუქტურულ მხარეებთან თანამშრომლები. ტარგიელის ციხეში ბი, პატარა არაკსაც კი კლასობრივი ბრძოლისათვის იყენებენ.

...აქვე მინდა გავწყობოთ ერთი ამბავი. გონას რამდენიმეჯერ შევამჩნიე: გახეთს რომ ნაიკობხავს, თითქოს თავისთვის ჩაილაპარაკებს ხოლმე: რაც მესმის, ვერ ვხედავ, რასაც ვხედავ, არ მესმისო... მე მგონო, ამ კალამბურშიც რაღაც მანვე აზრი იმალება.

ვასიკო ბაძგარაძე, 1936 წ., 27 თებერვალი.

№ 416

...ნაგუთნარის კოლმეურნეობის კლუბში კონტრრევოლუციური გამოხდომების მონაშე გახდით გუშინ საღამოს. შევეცდებო, ეს ამბავი ისე აგიწეროთ, რომ სრული ნარმოდგენა შეეძქმნეთ.

ქუთათისიდან გვესტუმრა ლექტორ-პროპაგანდისტი ვარლამ კვაჭაძე. პატარა აუდიტორიაში ლექციის ნაიკობხავს დაჩვეული არ ვარ, რაც შეიძლება მეტი მსმენელი შემოკრიბეთო, გაგაფრთხილა. ჩვენც დაუფაცურდით, მიუხედავად იმისა, მართლაც, კარგა ბლომა ხალხს მოუფარეთ თავი, კლუბში ტევა აღარ იყო. მომხსენებლის გულის მოგება იმიტად შესაძლებელია, ნინა რიგებში მანდილოსნები თავსებით, თანაც ტრიბუნა ცინცხალ-ცინცხალი ყვავილების თაიგულით დაეამშვენეთ. საქმეს კაი პირი უჩანდა, ხელს თითქოს არაფერი გეოშლიდა, საპატიუცემლო სტუმართან პირნათელი რომ ვყოფილიყავით. მაგრამ რომ იტყვიან, ქორნილი უძალდოვ არ ჩივილისო, სწორედ ისე მოხდა. მსმენელთა შორის აღმოჩნდნენ შენებულური განზრახვით მოხეტეხული ევიგინდარები, რომლებმაც ყველაფერი ნყალში ჩაგვიყარეს.

ლექციის თემა იყო „კაპიტალიზმის სისტემის კრიზისი“. საკითხი, რა თქმა უნდა, მეტად რთული და ძნელად აღსაქმელია. თუმიცა შენი თავი ხომ შენ გაბარია, დაჯექი და იცავი შენთვის, რა უჩიხრები ისეთ ამბებში, რისი ინჟი-პინჟივი არ გაგეგება? მაგრამ ტარგიელ დეკანოიძეს შეასმენ რამეს? სხვებაც რომ აიყოლია? აბელ ქემერტელიძე, ილუმა ბერიშვილი, გივი ბახტურიძე...

ლექტორმა ჯერ ფამისტური გერმანიის ეკონომიკური კრიზისზე ილაპარაკა, მერე მუსოლინური იტალიის სავალალო მდგომარეობა დაახასიათა, ბოლოს კი ამერიკასა და ინგლისსაც გადასწავდა. ერთი კაცივით ყველა სულგანაბული რომ ვუსხებდით, სიწმინდე უცებ ტარგიელ დეკანოიძემ დაარღვია, რაღაც მჭახე, გამომწვევი ხმით იკითხა:

— ვინ არის აგი ოხერი კრიზისი, ამდენ ქვეყნებს განადგურებოდა რომ უქადის?

— კრიზისი კაცის სახელი ნუკი გგონიათ,

— გაიცინა ლექტორმა, — ესაა საქონლის პერიოდული ჭარბწარმოება, რომელიც იწვევს წარმოების შეკეცას, წეროლ მწარმოებელთა გაღატაკებასა და უმუშევრობის ზრდას კაპიტალისტურ საზოგადოებაში.

— ვერ გაევიტო! — ნაშობიხა აბელ ქემურტელიძემ.

— მდებარეად გაცხვიოთ, — შეგვიპირდა ვარლამ კვაჭაძე და ცოტა ჩაფიქრების შემდეგ განაგრძო, — აი, მაგალითად, პეტრეს ჰყავს ძროხა, რომელიც ოც ლიტრ რძეს იწველის. პეტრეს ოჯახს ხუთი ლიტრიც თავსა სდის, დანარჩენი რძე კი უნდა გაყიდოს. მაგრამ როგორ გაასაღებს, როცა მისი მეზობლებიც რძით ყელამდე საყენი არიან. პოდა, სწორედ აქ იწყება პეტრეს კრიზისი, მისი ოჯახის გაჩანაგება.

— ი მამაცხოვრებულმა წყლის მაგივრადაც რძე სვას, ოჯახს რატომ იჩანაგებს?! — გაიცინა გივი ბახტურიძემ და ტუჩები გაანკლაპუნა. მას თანამოაზრეებმაც მხარი დაუჭირეს:

- სხვას თუ ვერაფერს მოახერხებს, ჯიქანზე ხბო მიუშვას!
- თუ მოჭარბებული რძე ღუპავს, გადაღვაროს და ის იქნება!
- ძროხა გაყიდოს!
- თხა იყიდოს!

შეიქნა ერთი ზრიალი და ყურთა გლეჯა ხალხი ცოტა რომ მიწყნარდა, ისევ ტარიელ დეკანოიძემ წამოყო თავი:

— ამხანაგო ლექტორო, თქვენ რომ პეტრეზე ბრძანეთ, ეს თუ კრიზისია, ავი რაღა იქნება, პედლისა ღლაპებს ოცი ლიტრი რძე რომ სჭირდებათ და ერთი ჭიქაც არა აქვთ?!

სახენამოჭარბებული ვარლამი მოღუშული იყურებოდა იქით-აქეთ. რომ გვეგონა ტარიელს ან ახლა უპასუხებს, ან ახლავ, მან ხმაშალდა ჩაილაპარაკა: ლექცია დამთავრებულიაო, მერე პორტფელი აიღო და ღია კარებისკენ გაეჭქარა.

მინანერი:

ტარიელ დეკანოიძე დღეს უთენია გაჩნდა ჩვენს უბანში, გოჩა ბაძგარაძის ქიშკარს მიადგა. მეგობარი შინ დახვდა. ლექტორის გაცუცურაგების ამბავი ჩაუთქავა და გაახარა, აღბათ.

ვასიკო ბაძგარაძე.
შენიშვნა:

თარიღის დაწერა აქაც დაეინწყია.
№ 465

...დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის მე-19 წლისთავისადმი მიძღვნილი მიტინგის მონაწილენი წაგუთნარის კლუბში ვერ დახვდითა. საზეიმო მიტინგი კანტორის ეზოში ჩავატარეთ. მგზნებარე სიტყვები წარმოთქვეს პარტიის რაიკომის ინსტრუქტორ-

მა, კოლმეურნეობის თავმჯდომარემ, მარტორგანიზაციის მდივანმა და სხვათა მიხედვით გამომსვლელს ხალხი მქუხარე ტანსაცმელში ბოდა. ბოლოს სიტყვა სოსიკო საყვარელიძემ მოითხოვა. სოსიკო მოწინავე კოლმეურნეა. მისი მოსვენება არაა, დღე და ღამე გასწორებული აქვს. შარშან ექვსას შრომადღემდე ავიდა. ისე ჩანს, წელს კიდევ უფრო მეტს გამოიმუშავებს.

სოსიკო ტრიბუნას რომ უახლოვდებოდა, ტარიელ დეკანოიძემ თვლი გააფოლა და რაღაც საეჭვოდ ჩაღიმა. აღბათ, შეამჩნია, შარვალებზე სხვადასხვა ფერის საყურველები რომ ეკრა. პოდა, მან როგორც კი შესძახა: ჩვენს ბედნიერ და აყვავებულ ცხოვრებას გაუმარჯოსო, ტარიელმა ჩაილაპარაკა: ცხოვრების რა მოგახსენო და შარვალი კი მართლაც აყვავებული ვაქვსო. თანაც ჩაიქიჩქილა. მინანერი:

დღეს ტარიელ დეკანოიძე და გოჩა ბაძგარაძე შეხვდნენ ერთმანეთს ჩვენი უბნის ორშარაში. მე ღობის პირას მარგილს ვასობდი, თანაც ყური მათკენ მქონდა. ტარიელმა საოქტომბრო მიტინგზე ჩამოაგდო სიტყვა და სოსიკოს „აყვავებული შარვალი“ გაისუნა. ყოჩაღ, სიტყვა მიზანში მოგირტყამსო, გაუცინა გოჩამ და მხარზე ხელი მოუთათუნა.

ვასიკო ბაძგარაძე, 1936 წ., 6 ნოემბერი.

№ 627

...ნატვრა აუხდა გივი ბახტურიძეს, ბიჭის მამა გახდა. ახლო მეზობლები ძეგობაზე მიგვიწვიო. თავი მოიქაჩლა: გულუხვი სუფრა გაგვიშალა. თამადად გოჩა ბაძგარაძე დაგვიყენა. შეედა, სათამაოდ კაცი ზაზა ბერიძეა, ნაღდი კომკავშირელი, ჩვენი პარტიის ერთგული ქაბუკი, რომელიც ლენინ-სტალინის იდეებზეა აღზრდილი და დავაგაკაცებული. ქუთაისის პედაგოგიურ ინსტიტუტს ამთავრებს, საასპირანტოდ ემზადება.

გოჩამ იცოდა ზაზას ამბავი, დაუკრეფაქე-ბში გააღასვლას რომ არ ამატიებდა. ამიტომ ფრთხილობდა, მანებლური არაფერი წამოცდებო. თუმცა უწყვეტად მისი ჩამოვარდა...

— ვადღეგრძელებ პოლიტიკოსს: სტალინს, მოლოტოვს, კაგანოვიჩს, კალინინს, ანდრეევს, ჩუბარს, კოსიორს! — ასე ტუნწად და მშრალად წარმოსთქვა თამადამ ყველა საბჭოთა მშრომელის ეს საწუკარი სადღეგრძელო.

— ვოროშილოვი? — წამოუხტა ზაზა, — ვოროშილოვი რატომ გამოტოვე?

- ხომ ვთქვი?
- არ გითქვამს!
- როგორ არ ვთქვი, აგერ ეს ხალხი დამემომწმება!
- არ უთქვამს და რას დავემომწმებოდი?

საფუძვლით დამიმძიმა, გული კი — უთავბოლო ლაქლაქით.

ერთმა თათარმა ტყეში ღორი დაიჭირა, გამოაბა თოკი და სახლის გზას გაუყენა, — ნამოინყო დიდის ამბით, — მიჰყავს იმ თათარს ღორი, თანაც ტუქსასაც: ტყეშია ღორტუნებ, შენ ღორი კი არა, ცხვარი ხარო. მოწმუნე მაშამადიანები ღორის ხორცს არ სჭამენ, ცხვრის ჩიჩიას კი უპირველეს უღუფად მიიჩნევენ. ღორის ღორობა ჩვენს თათარსაც არ აძლევდა ხელს, იმდენი ტუქსა, იმდენი ურტყა, ღრუტუნს გადააჩვია. ბოლოს თვითონაც დაიჯერა: ღორის კი არა, ცხვრის მებატონე ვარო, ჩვენც იმ ღორის მფლობელობაში ვართ, ყოველმხრივ გვაკონრობენ, ცდილობენ ცხვრებად გვაქციონ. თუ ვინმე გაგებდავთ და დავიღრუტუნებთ, მაშინვე დაგაკაცხებიან, დაგკატუსავენ, თავშიც ჩაგვარტყამენ... ჩემს დედაშვილს უკვე ჩაარტყეს — ოთარ ნოზაძეს: რატომ დაიღრუტუნეო. მერედა, როგორი დაუზარელი და მუყაითი მუშაკი იყო! ჯერ კომკავშირში გაიოქვა სახელი, შემდეგ პარტიის წევრადაც მიიღეს. როგორც პოლიტიკურ საკითხებში გათვითცნობიერებული, ნაკითხი და ენაშტევერი პროპაგანდისტი, დახელოვნების კურსებზე მიაღწინეს ჭიათურაში. სწორედ იქ დაუღრუტუნებია იმ საცოდავს... მარქსმა ზომ თქვა ერთ ქვეყანაში სოციალიზმი ვერ აშენდებაო?! ვაითუ, მართლა ვერ ნაკვირვადეს კარგად საქმე, ამიტომ მსოფლიო რევოლუცია დავაპაროთო. ეს რა ნამორიშოაო, გადარეულან. სადაცაა სოციალიზმს საბოლოოდ დაეგვირგვინებთ და კომუნისმის მშენებლობას შევუდგებით, ეს კი გაიძახის ერთ ქვეყანაში სოციალიზმი ვერ აშენდებაო. ამდგარან და პარტიიდან გამოუგდიათ. ეს ამბავი გაზეთშიც გამოაქვეყნეს, რაიკომის მდივნის წერილი ამოვიკითხე.

— ოთარი რას ამბობს, რაა შეეგუა ამ უბედურებას? — ვკითხე მე.

— რა დავაშვე ასეთიო, უკვირს. მე მხოლოდ ის ვთქვი გულდაღად, რასაც ვფიქრობდი. ჩემი სიტყვით სოციალიზმი არც აშენდება და არც დაიწერება.

მინანური:

რასაც ფიქრობდა, ის რომ თქვა, სწორედ მიტოვია დამნაშავე. ვისაც რა მოგვეპირინება, ყველამ ის თუ ვილაყაყათ, სწორედ კაც დახლი დაგვიდგება.

ვასიკო ბაძგარაძე, 1937 წ., 7 მაისი.

შენიშვნა:

„კომუნისტი“ (1936 წ., 15/X) მართლაცაა გამოქვეყნებული ჭიათურის რაიკომის პირველი მდივნის გ. კალმახელიძის წერილი, სადაც, სხვათა შორის, ვკითხულობთ: „რაიონის პარტიულმა ორგანიზაციამ გამოამხდლავ-

ნა პროპაგანდისტთა კურსების წამყვანი კონტრევოლუციონერ-ტროცისტური ნაშრომები რომელიც იცავდა აზრს ენუგაჟირებაზე სოციალიზმის გამარჯვების შეუძლებლობის შესახებ“.

№ 761

...მოგახსენებთ, მთისძირი ზემო იმერეთში ერთ-ერთი ყველაზე მივარდნილი, ყურ და დუხჭირი სოფელია. იქ საბჭოთა ფული არ გადაისო, ამბობენ. რა თქმა უნდა, ეს ხუმრობითაა ნათქვამი, მაგრამ ერთი რამ ცხადია: მთისძირი შორეულ სოფლად ითვლება, მისვლა-მოსვლა ჭირს. მინა მთა-გორიანია, ბერნი და უნაყოფო. ვაზი არ ვარგობს, არც ხეხილი. მხოლოდ სიმინდს და შვრიას თესავენ, ეგ არის და ეგ! თუმცა არც ეს ნათესობა უქნია ღმერთს. ერთადერთი სიკეთე ესაა: ტყეები და საძოვრები აქეთ ბლომად. ბევრ პირუტყვს ზრდიან, ხარ ძროხის ნახირითა და ღორის კოლტით ითქვამენ სულს.

იმ სოფელზე იმიტომ ჩამოვაგედ სიტყვა, თქვენთვის გასაგები რამ იყოს, მთისძირელები თუ რატომ მათხოვრობენ. როგორც კი გაზაფხულდება და სარჩო შემოვლევით, ზოგი მათგანი აიკიდებს გუდას, სოფელ-სოფელ დანანალობს, დახეტიალობს და თითოთით კვანჩხობით მცირეოდენ ჭირნახულს აგროვებს. ორმა ასეთმა მათხოვარმა გუშინაც ჩამოგვიარა. ერთი ხნიერი ჩანდა, მეორე უფრო ახალგაზრდა იყო. სამოცდაათს გადავაბიჯეო, მითხრა ხნიერმა. მე მგონი იცრუა, სამოცდაათის არ იქნებოდა. ბერიკაცს ცუნცულით სიარული ჩვევია. ის კი წელგამართული დადიოდა, ნაბიჯი ღონიერი ჰქონდა. ორი დღეა, კაცის ნამუშევარი პირში არ ჩამსვლია, სახელდახელოდ შემახადებელი მხალეულით დაებორჯალობ ამ ცოდეულ მინაზეო, შემეცოდენ. კიდევ ვასადილე და გუდებიც ცოტა შევუბარაქიანე. ის იყო ნასვლას აპირებდნენ, გოგა ბაჭყალიძე შემოგვესწრო.

— „ცხოვრება გაუმჯობესდა, ამხანაგებო, ცხოვრება საამური გახდა! — ისე რიხიანად უნძძახა გოგამ, თითქოს ტრიბუნაზე იდგა და თამარა ხალხს მიმართავდა. მერე უცებ ხმას დაუნია: — თქვენ კი მათხოვრობთ, არ გრცხვენიათ?

— მათხოვრობა სიკვდილზე უფრო გვიძიმს, მარა რა უქნათ, შვილო, გუჭირს, გასამძრავი ღონე არა გვაქვს, — ამოიკენესა ხნიერმა.

— „ცხოვრება გაუმჯობესდა, ამხანაგებო, ცხოვრება საამური გახდა! რატომ გიჭირთ? — არ ეშვებოდა გოგა.

— წინათ საყოლებელი მიინც გყავდა და ამით გაგვქონდა თავი. ახლა ისიც ჩამოგვართყეს და კოლექტივში გააერთიანეს. თითო

ბეკენელა ძროხა დაგვიტოვეს, ეგ არის და ეგ ჩვენი ქონება!

— „ცხოვრება გაუმჯობესდა, ამხანაგებო, ცხოვრება საამური გახდა!“ — კვლავ გამომწვევად შესძახა გოჩამ და მერე უცებ ჩაიქირქილა.

მთისძირელები მოხათრებულად იდგნენ, ერთი სული ჰქონდათ, როდის გაგვიორდებოდნენ. მათ არ იცოდნენ, ვინ თქვა ის სიტყვები, გოჩა ასე დაფინებით რომ უმეორებდათ, თორემ, ალბათ, კიდევ უფრო შერცხვებოდათ. მათ მაგიურად მე ენერგიულობდი, კინაღამ ჩემს კანში დავიწვი.

ვასიკო ბაძგარაძე, 1937 წ., 19 ივნისი. შენიშვნა:

„ცხოვრება გაუმჯობესდა, ამხანაგებო, ცხოვრება საამური გახდა!“ თქვა სტალინმა საკ. კ. (ბ) ცენტრალური კომიტეტის პლენუმზე 1937 წლის 5 მარტს.

№ 823

„ნაგუთნარს ღელე ჩამოუღმის, ნაგუთნურას ეფახებით. ღელე კი ჰქვია, მაგრამ აუფარსა და ნუშა-თქემში ისე აფიადება, მდინარეს დაემსგავსება ხოლმე ხოლო თუ გვალვამ და ხვტამა მიუტინა, თვალდათვალ იკლებს, ფსკერზე კენჭები დაეთლება. თუმცა მისი საქმე ისე არასდროს ნაშბდარა, ხმა ჩასწყვეტოდეს და ბუტბუტო-ლიკლიკო იქაურობა არ დაეტკბოს. ამ ხაფხულს კი თვალნაცემივითაა, სულს ძლივსა ითქვამს. შუადღისას რომ ნახო, იფიქრებ, საღამომდე ველარ მიატანსო.“

გუშინ მეზობლები ესაუბრობდით. სიტყვა ნაგუთნურაზე ჩამოვარდა

— ჩვენი ღელის საქმე ცუდაადა, ღელესა თუ ხვალ ისე ამოშრება, ღორჯო დარანვივე შეინება მზიგულზე! — მოიმწუხრა თედო ფალავანდიშვილმა.

— სხვისის არ მისხრივლა, ასე, ახლა რა მები დაეცა! — თქვა ფორცია გაბაძემ.

— მები მაშინ დაეცა, ყანებთან ერთად ღელეებიც რომ გააერთიანეთ და გულმხურვალე პატრონები დაუკარგეთ! — უპასუხა აღმასხანამა.

— ვინ გითხრა დაუკარგეთო! პატრონები ჩვენა ვართ აგერ!

— ვინ თქვენ?

— მე, ის, ეს... ყველა! — ხელი გაშალა ფორციამ.

— საქმეც ეგაა, ყველასათა ამბობთ, ნამდვილ ჭირისუფლობას კი არავინ კისრულობთ, — მიუგო აღმასხანამა, — ყანები კერძოდ რომ გქონდათ, თქვენ თქვენი ღელის სანაპირობსაც ცოცხ ნიაფს არ აკარებდით. ახლა კი შეუსიეთ ცულებით, ვერზვისა და თხმელის კორომები მიკაფ-მოკაფეთ, საბრალო

ღელე გააშიშვლეთ და მზის მხურვალეს მიუგდეთ მოძულებულივით!

— არა, ეგ არაა მიზეზი, — უპასუხა გოჩამ, — ყველამ პირში წყალი ჩაეიგუბეთ, დაშრება, აბა რა მოუვა!..

მინანერი:

გოჩას როგორ უნდოდა, მის უკბილო ხუმრობაზე გაგვიცინებოდა. მაგრამ კოვი ნაცარში ჩაუვარდა. მხოლოდ მამამისი გაიღრინა, სხვებმა კი მიუყრუეს და საუბარი სხვა ღრზე გადაიტანეს.

ვასიკო ბაძგარაძე, 1937 წ., 9 ივლისი. № 851

...გზის პირას ვიდექით და ესაუბრობდით: მე, ბესო ბარბაქაძე, ღორცია გაბაძე და გოჩა ბაძგარაძე. იქვე ბიჭუნები ასკინკილას თამაშობდნენ. გოჩა გამოვლანაპარკა ცეროდუნებს, მერე შეაგულანა: აბა, რომელი ხართ მარჯვე ბიჭი, ლეისებს რომელი გვეტყვიოთ. ხვენა არ დასჭირვებიათ, ჯერ ერთმა ჩაანციწყა: „ჭყინტილი ყველის ჭამა მიყვარს, კბილის გაკრახუნებაო...“ მერე მეორემ წამოიწყო: „ყველიერში ყველი ვჭამე, აღდგომასა ხეჭაპური...“ მან რომ დაამთავრა, მესამე ბიჭუნა გასწორდა ნელში, ისიც მოემზადა ლეისის სათქმელად.

— ახლა ამ ბალანამაც „ყველის შაირი“ თუ გვითხრა, გადავირევი კაცი! — გაიცინა ბესომ.

ბიჭუნამ ერთი ჩაახველა და მერე თითქოს განკვებ დაიწყო:

თუკი ყველს არ დამიჭირებ, ხშირად მაჭმევ ყველსაო, ძროხას სათიბში შევიყვან, ბურთად ვუტყეც ფარდსაო.

— ბიჭოს, ამ ბაღების ამბავი მაკვირვებს, წინასწარ ხომ არ შეთანხმდნენ, ყველზე ვი-შაირითო? — კვლავ გაიცინა ბესომ.

— რაც ენატრებათ, იმაზე შაირობენ, რას ერჩით! — გაიცინა ფორცია გაბაძემაც.

— ყველი მაგათ კი არა, მეც მენატრება, მარა სად არის! ძროხები აღარავის შეგერჩა და ყველი საიდან გვექნება? — თქვა ბესომ.

— კოლმეურნეობა ყველს არ გინაწილებთ შრომადღებზე? — იკითხა გოჩამ და თანაც დამცინავად ჩაიღიმა. ეითომ არ იცოდა, კოლმეურნეობა ყველს რომ არ ანანილებს და არც შეუძლია გაანანილოს. დამზადების გემას ხომ ვერ ჩაშლის?!

— ძროხების პრობლემა სულ მალე გადაიჭრება. დიდმა ბელადმა ხომ განაცხადა: „ჩვენ ბოლშევიკები ვიზრუნებთ იმაზე, რომ ჩვენში ყველა კოლმეურნეს ჰყავდეს თითო ძროხა“. — ვთქვი მე.

— მაგი მეც ნაუკითხვ, შარშან ადგილო.

ბრივ გაზეთშიც გადმობეჭდეს, — დაიმონმა გორკიამ.

— აბა, რაღა გინდათ, ყველი რომ მოგე- სურვოთ, გაზეთი დაიდეთ წინ! — ჩაიტირქი- ლა გორამ.

მინანერი:

პროტესტის წინადა, ყველანი წამოვადექით და ჩვენ-ჩვენს საქმეს მივაშურეთ. გორა კი კვლავ ბავშვებს მიუბრუნდა, „ყველის შაი- რები“ ხელახლა ათქმევინა.

ვისაცო ბაძგარაძე, 1937 წ., 21 ივლისი.

№ 885

...გორა ბაძგარაძემ სამტრედიიდან დეკემბე მიიღო. ყოფილი თანაკურსელი ატყობინებ- და, მამა გარდაამცვალაო. მანაც არ დააყოფ- ნა, წავიდა დასაფლავებაზე. რომ ჩამოვიდა, ახალი ამბავი ჩამოიტანა. ვისაც კი შეხვედებო, ყველას უყვებო, თანაც სიცილით ბერბედა...

თანაკურსელი ეწერელი ყოფილა. მიცვალე- ბული რომ დაუსაფლავებიათ, ენერში სწო- რედ იმ დროს „ემადინი“ შეგრილებულა. შევხედოთ და, „ემადინიდან“ ფილიპე მახა- რაძე არ გადმოსულა? თურმე ბათუმში მი- ემგზავრებოდა და გზად იმ სოფელში გაუფ- ლია, ერთი ძველი ნაცნობის მონახულება სდომია. ის ნაცნობი ენერის სასოფლო საბ- ჭოს თავმჯდომარეობს თურმე.

— კოლექტივის საქმეები როგორ მიდის? — უკითხავს ფილიპეს.

— ჩინებულად, ამხანაგო ფილიპე! — ეერძო მუასკუთრე თუ შუბოგრჩათ ვინ- მე?

— არის ერთი... ჯიუტი და ღეთის პირი- დან გადავარდნილია, ვერ იქნა და ვერ და- ვიყოლიეთ.

ფილიპეს მოუსურვებია ჯიუტი გლეხის ნახვა. მისულან ჭიშკართან. შემოგებებია ის გლეხი. ფილიპეს ხელი ჩამოურთმევია და მე- რე უთქვამს:

— ხომ ხედავ, საკოლმეურნეო მშენებლო- ბამ როგორ წარმატებებს მიაღწია, შენ რა- ტომ გვიდგახარ განზე?

— მე ჩემთვის ყოფნა მიჩქევინა, თუ და- მაყენებთ ბატონო!

— შენთვის იქნები, აბა, რა! — უბასუხნია ფილიპეს და გოჭზე თვალი შეუჩერებია, ეხო- ში მიწას რომ ჩიჩქნიდა თურმე, — აგერ ეს გოჭი ისევ შენი იქნება, ოღონდ კოლექტივის სახელი ერქმევა.

— ბატონო ფილიპე, რაიონს ხომ შენი სა- ხელი ჰქვია? შენი სახელი ჰქვია აგრეთვე საოფელს, ბაღს, ქუჩას... ხოდა, ამ ლინტილა გოჭს ერქვას ჩემი სახელი, რა მოხდება?

გლეხაკაცის მოსწრებულ სიტყვაზე ფილი- პეს გასცინებია, მერე ხელი ჩაუქმევია და წასულა.

მინანერი:

არა მგონია, ეს ამბავი მხოლოდ იყო. ვფიქრობ, გორამ შეიხზა... რა... სიტუაცია ასეთი ფარული გამოხდომები. თუნცა პოეთს და აბუტეს მგებოთ რა უნდა, სწორედ ასეთ ამბებ- ზე აქვთ ყური გაფაციცებული. გივი ბახტუ- რიძე მარწმუნებდა, ეწერულ გლეხს ფილიპე მახარაძინთვის სიტყვა მოუჭრია, საქვეყნოდ ცნობილ ორატორს და ენამჭერს ველარაფე- რი უთქვამს, ციკად შებრუნებულა და წა- სულაო.

ვისაცო ბაძგარაძე, 1937 წ., 3 აგვისტო.

№ 913

...ნაგუთნარულმა მიხაკო ბედნიანძემ მშო- ბლიური კოლმეურნეობისა და თანასოფლე- ლების წინაშე სამარცხვინო დანაშაული ჩაი- დინა: ღამით შუიპარა არტელის ყანაში, მო- ტება სიმინდი და მიიტანა შინ. იმ რეგვენს ეშმაკი შეჯდომია, თუ რა იყო, ოდნავი სი- ფრთხილედ არ გამოუჩენია. დაბაზებული ტარობები დანის ნვერით უჩიჩქნია და უჩიჩ- ქნია, ძლივს-ძლივობით დაუშარცვლია და ფილით ეხოში გაუფენია მზიგულზე გასახ- მობად. ეს რომ შეველეს დაუნახავს, შევეჭვე- ბულა, მიხაკოს საკარმიდამო ნაკვეთში საა- დერეო სიმინდი არ უთესია, მამ, როგორ იშვავო? ეს ამბავი მყისვე კოლმეურნეობის თავმჯდომარეს მოახსენა თურმე. მას კი მი- ლიციისთვის შეუტყობინებია. ქურდი იმ დღე- სვე დაუპატიმრებიათ.

მიხაკოს სასამართლო გუმინ შედგა კოლ- მეურნეობის კლუბში. პროკურორმა მკაკ- რად, მაგრამ სამართლიანად ილაპარაკა. ბრალდებულმა შეღალა კოლმეურნის წმინდა- თა წმინდა სახელი, ხელეყო ხალხის საკუთ- რება, საკოლმეურნეო მშენებლობას მორა- ლურ-ზინეობრივი ზიანი მიაყენა, რის გამოც მის მიერ ჩადენილი ქურდობა უნდა შევაფა- სოთ როგორც კონტრრევოლუციურ ტროცკი- სტული დანაშაული და შევეფარდოთ ათი წლით თავისუფლების აღკვეთა მკაცრი რე- გიმითო.

საზოგადოებრივ დამცველად ნაგუთნარის საშუალო სკოლის დირექტორი გამოვიდა. მან სთხოვა სასამართლოს, რომ გაეთვალის- ნინებინათ შემამსუბუქებელი გარემოებანი: I. ბრალდებულმა პირველად იქურდა, მსგავსი რამ არასოდეს ჩაუდენიაო, II. ჰყავს ქ- ვის შვილი, ექვსივენი ცხრილზე რომ დას- ხათ, მაღლა ურთი არ შერჩებო, III. გამ- რჯე, ხელგამომავალი მეურნეაო, IV. მოპა- რული სიმინდი არაა ბევრი — შეიდი კი- ლაო.

გამოცხადდა განაჩენი. ბრალდებულს შეი- დი წლის პატიმრობა მიუსაჯეს. კანონი მკა- ცრია, მაგრამ კანონია, რას იხამ! მიხაკოს ცოლი გადაირია, ახტა-დახტა, წაიშინა თავ-

მი ხელები. შვილებიც ატირდნენ, აზრიალდნენ. მიმე სურათი იყო. ჰოდა, ყველა რომ დაღონებულა ედგაგართ და ნემუნს არ ვიღებთ, გოჩა ბაძგარაძემ მიხაკოს უფროს ბიჭს თავზე ხელი გადაუსვა და გაღიმებულმა უთხრა: კიდევ კარგი, მამაშენმა ოცი კილო სიმინდი არ მოიპარა, თორემ ოცი წლის ციხეს მისცემდნენო.

მინანერი:

მცირეოდენი სინდისი თუ მაინც აქვს, ვერძო მესაკუთრემ კოლმურნეობის კლუბში და კანტორაში ფეხი არ უნდა შედგას. გოჩა ბაძგარაძე კი მოვიდა სასამართლოზე და ნინა რიგებში გამოიჭიმა პატიოსანი კაცივით. რა უნდოდა, ვისი დავალებით მოგვევლინა, ვერ გეტყვით, მაგრამ საკაიკაცოდ რომ არ მობრძანდა, ეს ცხადია.

ვასიკო ბაძგარაძე, 1937 წ., 7 სექტემბერი.

№ 942

...ჩვენი უბნის საფიზენოზე გუშინ საქმიანი სჯა-ბაასი წამოვიწყეთ. გავიხსენეთ დიდი ბელადის მგზნებარე მონოედება: „გადავაქციოთ“ ყველა კოლმურნეობა ბოლშევიკურად, ყველა კოლმურნე შეძლებულად“.

— შარშან გვალვამ გვიმუხთლა, ჭირნახულის ნათუებმა თავი შეიკცხვინა, შრომადღეზე ორი კილო სიმინდი გვარგუნეს, ეს იყო და ეგ! — მოიმწუხრა ფორტია გაბაძემ.

— ხორბალიც ხომ გაკვინანაღეს? — შეასხენა გივი ბახტურიძემ.

— 120 გრამი! მამარქვის ორმოცზე არ მეყო, სუფრა შოთი პურებით რომ დამემშვენიბინა.

— სამაგიეროდ წელს კაი პირი უჩანს მოსავალს, იქნებ გვეშველოს! — ეთქვი მე.

— წინილებს შემოდგომაზე ითვლიანო... ვნახოთ, რა იქნება! — მიპასუხა ფორტია.

— შემოდგომაც კარზე მოგვადგა, მალე ტემა-კრეფას შევუდგებით, — სიმინდის ყანას გახუდა გივი.

ამ მუსიაფში რომ ვიყავით, ვერც გავიგეთ, გოჩა ბაძგარაძე და ტარიელ დეკანოიძე ისე წამოგვადგნენ თავს. ჩვენს იმედიან ლაპარაკს ყური რომ მოჰკრეს, არ ეჭაშინაოთ, საუბარი სულ სხვა ლარზე გადაიტანეს.

— თქვენ აქ მშვიდად ზიხართ და იფხანთ ენას, ჩვენი თავმჯდომარე კი რა დღეშია, სულაც არ კითხულობთ! — გვისაყვედურა ტარიელმა მოჩვენებითი ნაღვლიანობით.

— რა სჭირს კალისტრატეს?! — გაიკვირვა ფორტია.

— რაა რა სჭირს, შვიდი დეკეული ბერნად დარჩენია. შარშან ბულა რომ იყიდა ოსეთში და დიდის აშბით ჩამოიყვანა, ცვერდნი გამომდგარა ის უბედური და ვერ უხეირებია! — მიუგო ტარიელმა.

— იპ, მეცკვიფიტე ფეხი მართლა გაა-

ბრუნებია-მეთქი! — გაიცინა ფორტია.

— მეტი გადაბრუნება რაჭარის მხარეში ბულოსის მუხლი ზედა აქვს... (კარგად) გაანს.

— მაგისტვის ვინ დალუპავს, კაცო, სხვა ბუღას იყიდიან და საქმეც გამოსწორდება! — უპასუხა გივი.

— არა, ეგრე არ წირავს ჩვენი მღვდელი. დეკეულების მოცდენა კონტრრევოლუციური დანაშაულია და კალისტრატემ პასუხი უნდა აგოს, — მიუჭრა ტარიელმა, — ასეთივე დანაშაული ჩაუდენია ხულოს რაიონის სოფელ დიდ-აჭარის თავმჯდომარეს და კიდევცა ახლა გამომწვეფული „ვირის აბანოში“.

მე საუბარში არ ჩაერეულვარ. ანკი რა უნდა მეთქვა... ტარიელსა და გოჩასთან კამათს, სჯობია დადგე და ქეიტკირის ეფელს ცურცი აყარო. ისინი მუდამ იმას ეთრობენ, საკოლმურნეო მშენებლობის დიდმნიშვნელოვანი პრობლემები როგორ გაამასხარონ და გააპუსტიკონ.

ვასიკო ბაძგარაძე, 1937 წ., 28 სექტემბერი.

შენიშვნა:

ტარიელ დეკანოიძე და გოჩა ბაძგარაძე სულაც არ მასხრობდნენ. „კომუნისტში“ (26/IX 1937 წ.) კითხულობთ: „კონტრრევოლუციური ორგანიზაციის მონაწილემ სოფელ დიდ-აჭარის ყოფილმა თავმჯდომარემ ყადირ ხორევეანიძემ დაკითხვაზე აჩვენა: ხულოს რაიონის საკომუნისტო თავმჯდომარის სულეიმან ბეგანიძის მავნებლური დავალების თანხმად კოლმურნეობაში არ ტარდებოდა მსხვილენება რქოსანი პირუტყვის მეტიზაცია და საკოლმურნეო გამწვევი ძალის რემონტი. დაგრილების კამპანია 1936-1937 წლებში ჩაიშალა, 1200 მანეთად შეძენილი ბულა სრულებით არ გამოუყენებიათ“.

№ 976

...ადამიანს ლელვისყოფილიდენა ყურები გაუზრდებოდა, სანყენი, გულისმომკველილი და გასაკვირ-გასაოცარი ამბები რომ არ ესმოდესო, ცხონებული ბაბუაჩემისგან გამოიგონია. მართალიცაა. ნუხელ მე რაც გოჩა ბაძგარაძის სახლიდან მოვისმინე, ერთდროულად იყო სანყენიც, გულისმომკველილიც და გასაკვირ-გასაოცარიც. რა დაგიბოლოთ და მოვაშულ გუნებაზე დაედექი. გვიანობამდე ეზოში დავბოროლობდი აღწეოთებუღი. სანამ არ მიწყნარდნენ, სანოლს ვერ მივეკარე დაუნქი და ლოგინში შამფურივით ვინჯტრიალი. ისე გათენდა, ძლი არ მომკარებია. რა მოხდა ისეთიო, ვინმე უგნური შეიძლება შემომედაოს. უარესი რაღა უნდა მომხდარიყო!.

გოჩა ბაძგარაძეს შინ ქეიფი ჰქონდა. ტარიელ დეკანოიძე ეწვია. კიდევ იყო ორი ვიღაც, ვერ ვიციანი. რომ შეზარბოშდნენ, სიმ-

ღერის საღერღელი აეშალათ. ჯერ „ახსოვს, ტურფა“ იმღერეს, მერე „ჩემო ჩაპუტკუნე-ბული“ და „მალა მთას მოდგა“, შემდეგ კი ნამოინყის ახალი სიმღერა, დღეს რომ ყველა მღერის:

ავფრინდები ზეცაში,
ცეცხლს დაეანთებ გენიას,
გაუმარჯოს დიდ სტალინს,
ვორიშელოვს, ბერიას!...

უბედურება ისაა, რომ „ბერიას“ მაგივრად ამბობდნენ „ბებიას“. პირველად შეგონა ყური მატყუებს-მეთქი და ისე დაეკიბებ, სუნთქვაც კი შევაჩერე. კვლავ „ბებია“ მომესმა ბოლო სიტყვაზე ხმას კი უდაბლებდნენ, მაგრამ „ბებიას“ მაინც გარკვევით გამოთქვამდნენ. ესაოდა, სიმღერაში ცვლილება შეიტანეთო, კიდევ უფრო გახალისდნენ, „ავფრინდებიო“, მიუფინეს და მიუფინეს, სხვა სიმღერები თითქოს სულ გადაავიწყდათ. უკვე ბოლო სიტყვაზე ხმას უნუჯდნენ, დამთავრებისას სიცილს მოაყოლებდნენ ხოლმე, ხარხარებდნენ, ჭიხვინებდნენ და იყვნენ ერთ ამბავში.

ჩვენი უსახლვროდ ძვირფასი და საყვარელი ლაერენტო პავლესძე ბერია, საქართველოსა და მთელი ამიერკავკასიის ბოლშევიკების ნაცადი ხელმძღვანელი, რკინისებურ ეტაკაცი, ერთგული სტალინელი... გაოცება: ვარ, გოჩასა და მის თანამზრახველებს ასეთი რამ ჭკუაში როგორ მოუვიდათ? კაი, ვთქვით ჭკუა არა აქვთ, ენა მაინც რაფერ მოუტრიალდათ, ბერიას მაგივრად ბებია რომ წარმოეთქვათ აგერ მე ერთი სიტყვილი გამოვიარე, სანამ ამ ამბავს დაენერდი. ჭირისოფლი ჯერ კიდევ არ შემშრობია.

შეიძლება ვინმე ყველაზე თქვას, ნასვამებ რომ ყოფილან, იმიტომ შემქდარანო. ვერა. სიმთვრალეო ვერ გავამართლებთ. ხომ გავგონიანთ, მთურაღმა რა თქვა და გულისაო? მინანარი:

გასარკვევია ამ ორი თანამესუფრის ვინაობა. ცნობებს მოკლე ხანში მოგანდეთ. ვასიკო პატგარაძე, 1937 წ., 4 ოქტომბერი. შენიშვნა:

ამით მთავრდება ვასიკო პატგარაძის ხელმოწერილი ყურცლები.

დაწერილი ჟურცლავს მიღვა

სეიფის „საგანძურის“ ნაკითხვა რომ დავამთარვე, უწინარესად აღმასხან პატგარაძის ნახვა განვიზრახე. მას ბავშუობიდან ვიცნობდი. ჩვენ ნავთთნარის ქვემო უბანში ცეცხოფრობდით, ის კი — ზემო უბანში. მახსოვს, პაპაჩემი დიდის ამბით მოიხსენიებდა ხოლმე, პირიანი, გულმართლი კაცია, მოკვდება და სინდისის სამანს არ გადახარჯებს. ამასთან, ნაქები მუერნე იყო, კიდევ დურგლობ-

და. ომის წლებში თოვლმა სახლის თავზე ჩამოგვიტეხა. დედაჩემმა მისი მკურნალობა აღმასხანი მოიყვანა. მთელი უფროსი ხელშეკრევითან, სახლს სახურავი გადახადა და ხელახლა დახურა. სუფრისთან ბევრი ლამაზაკი არ სჩვეოდა. ოღონდ ეს იყო, ღვინოს რომ გადაკრავდა და კარგად შეჭიკჭიკებოდა. „დასაკარგავში“ გადასახლებულ შვილებს გაიხსენებდა, გული აუჭუყდებოდა და ცრემლებს ხელის ზურგით იწმენდდა. „დანომრილი ფურცლებიდან“ უკვე ვიცით, რომ გოჩას მისი შვილია. ვასიკო არსად არ იხსენიებს აღმასხანს მამად, ხოლო გოჩას — მამად, არადა, აღმასხანი მამა იყო, ჩვენს სუფრასთან დაღვრილი მისი ცრემლები ვასიკოსაც ისევე ეუთვნოდა, როგორც გოჩას.

მის შემდეგ, რაც გავსტუმენდით, აღმასხანს აღარ შევხვდებოდით. ცოფია გამშელივ სჯობს და, არც არსადროს მიკითხავს მისი ამბავი. ჰოდა, მასთან ნასვლა რომ დავაპირე, გულში ელდასავით გამჰქრა: ვაითუ, დარდასა და მწუხარებას ველარ გაუძლო და უკვე მზეს მიუფარა-მეთქი.

ნავთთნარის ზემო უბანში რომ ავედი, საფინვის მივამოურე. გაბურღული ალოობა იყო, ხალხი ყანა-ზურგის შესუოდა, სამასლათოდ და თავშესაქცევადა არ ეცალათ. საფინხვონზე მხოლოდ ორი დედაბერი იჯდა. ისინიც იქ მხოლოდ იმიტომ იყვნენ, იქვე მოთამაშე ბალებისთვის რომ მიეხედათ.

ზომი რამ, რაც დედაბრკავა მიამავს პრილასი სადუნიშვილი:

...რამ, აღმასხან ბაშგარაძე რავა არიო? ბედამწვარ აღმასხანს კითხულობ, შვილო? ისე იქნა ჩემი შვილებისა და შვილიშვილების დამამწვევარი, რავარც ისაა. დარდასა და უბედურებამ დააბეჩავა საცოდავი. ბიჭების გამართლება რომ მოუვიდა, მის მერე კიდევ უფრო დაიზაფრა და დანაღვლიანდა. თვალდათვალ მოტყდა, მოძაბუნდა. ღმერთო, შეგცოფე და, თავის ჭკუაზეც აღარაა მგონი. დადის, დაბუტბუტებს, ათი რომ დაუძაბო, ერთს არ გაჯავბუნებს. შვილები უგანგებოდ და უმიზეზოდ დამლუპიან, მე კი მუტუნებოდნენ ქვეყანა დაამხვეს და დააქციესო.

ალათი ბახტურიძემ ჩაუერთო:

ბიჭები ომამდე დაუჭირეს სანყალს. ჯერ გოჩა ნაიყვანეს, მერე — ვასიკო მიაყოლეს. სხვებიც ბევრი ნავგარითეს მამინ, დრო იყო ისეთი. ვასიკოს ცოლ-შვილი მაინც დარჩა ორი გოგო ჰავას, ორიენი ციმომწყვეტილი ვარსკვლავები გეგონება.

პრილასიმ გააგრძელა:

ყველაფერი კაი მოგცეს ღმერთმა, გოგუები მართლაც კაი ჰყავს. ცოლზე კი რა მოგახსენებო. ქერქება და თავმჩაზე გამოდგა. დაკრა ფეხი და დარყაში გაოხოდა, გოგუ-

ებოც თან წაიყვანა. მოძრავ-უძრავი ქონება, რაც კი რამ გააჩნდა, ყველაფერი ფულად აქცია და წაიღო. ყანა-ვენახს კი კოლექტივი დაეპატრონა.

აღათიმ დაუშონმა:

ხო, ცოლი გოუთხოვდა ვასიკოს. მგონი ქალიშვილებიც დაუოჯახებია. დაოჯახებოდა, ამა, რა, თინოკო და ლელა ერთმანეთზე უკეთესები იყვნენ, მათ მთავი კი არა, ქალაქშიც გამოურჩელობათ მთხოვნელები. მაღე, ალბათ, შვილიშვილებიც აუცილებელია ვასიკოს ფეხზე. ბრალი გოჩასა, უცოლშვილოდ რომ გავდევო. მერედა, რა უწყინარი და უშანკო ყმანვილი იყო, ბლუნჭველს ფეხს არ დაადგოდა ვაგლახად. ვასიკოს კი არ ჰგავდა. ბედისწერით დაღუპულ ადამიანზე აუტრ რავა უნდა თქვა, თავისი უბედურებაც ვყოფა, მაზა ზოგჯერ ენა მაინც არ გიკავებდა ადამიანს... ვასიკო აბუნარი და აყვია კაცო იყო, შვილა მამა და ძმა ხელში. შენი წილი ქონებით გოჩას რატომ მიგუდღეო, მამას ამიზა გვადეუიდა.

პრილასიმ დაუშატა:

ადრე კვი ძმობა ჰქონდათ. ერთი თხილი რომ ეპოვათ, ერთმანეთს გაუყოფდნენ. გაიყარნენ და კიდევ გოგოურბინათ შვემა კატამ შუაში. აღმასხანმა განაცხადა, მე ცოცხალიც და მკვდარიც უმცროს ბიჭს ვეუთენი, ჩემი წილი ყველაფერი მას უნდა დოუმიკვიდროს. ვასიკო გააღარია და გადამიშალა: რავა, მე შენი შვილი არ ვარო? გოჩა განა წითელი კოჭია, ორჯერ მეტი სპაკრამიდაპო რატომ უნდა ჰქონდესო? თუმცა ხანი რომ გამოსხა და ძმა გასაჭირში დაიგულა, ძველმა სიყვარულმა ისევ შეახსენა თავი. დაჭრილ შვილზე აღმასხანმაც კი ვერაფერ თქვა სახეირო საჯაროდ, ვასიკომ კი სულ კაი-კაიები ილაპარაკა.

გახსენება

გუშინდელით მახსოვს ის ღამე. მე და ჩემი ძმები ფიცრულ ლოგინზე ვიწვეით თავ-ბოლომდეცულად. ბუხართან დეფა და ბებია ისხდნენ, მამას ელოდებოდნენ, თანაც ხელსაქმობდნენ. მამა შინ თუ არ იყო, ბავშვები თავს ლაღად ვგრძობდით, ათასგვარ ოინსა და გასართობს ვეგონებდით. როდის-როდის დაწვევოდათ და მერე ლოგინშიც არ ვისვენებდით. ასე იყო იმ ღამესაც, მამა რომ მოვიდა, კიდევ არ გვექინა. მის ფეხის მძახე გავისუსეთ, გვანტერტესებდა, რას იტყოდა. კოლმეურნეობის საერთო კრებას რომ უნდა დასწრებოდა, ვიცოდი.

— ეს რა ჰქნა ვასიკომ, რა ჩაიდინა, პირდაპირ გაოცებას ვარი — შესძახა მამამ და ბუხართან სამფეხა სკამი მიიჩოჩა და დაჯდა. — რომელმა ვასიკომ, კაცო? — ჰკითხა დედა.

— ბაძგარადემ, აღმასხანის უფროსმა ბიჭმა.

— შაირს იტყოდა მაგი, ცხვეთმატი. ცხვეთმატი — ჩაურთო ბებიაში.

— რა შაირს, შაირობის დრო იყო? — შემოუძახა მამამ, მერე ჩვენსკენ გამოიხედა. კი დარწმუნდა ძინათო, მაგრამ ხმას მაინც დაუწია, — გუშინ რომ განუთში ენერა ახალბის განაჩენი", ის განვიხილეთ კრებაზე. დიდი ამბავი იყო. მემარჯვენე გადამხრებულსა და ტროცკისტებზე ილაპარაკეს. რაიკომის მდივანი ესწრებოდა, კალმახელიც, ხუმრობ შენი? ჩვენი სოფლის ტროცკისტები და მავნებლებიც გაიხსენეს. გოჩა ბაძგარადე ვარო, ტარიელ დეკანოიძე ვარო, ნიკა ნიგნაძე ვარო... დროულად აღცვეთეთ მათი კონტრაველუციური და მავნებლური საქმიანობა, მაგრამ კვლავაც ფხიზლად უნდა ვიყოთო... სიტყვა ეძლევა ვასიკო ბაძგარადესს, რომ გამოაცხადეს, ყველა გავშეშდით, ერთმანეთის გულისმგერა გვესმოდა. მთელმა სოფელმა იცის, ვასიკოსა და გოჩას როგორი ძმობაც ჰქონდათ. ხოდა, გვეგონა, ვასიკო მოდებოდა სახლიკაცს და სულ გაანოროწყალეხსო. პირიქით, კაი-კაიების თქმა წამოიჩყო. ჩემს ძმას ვველაზე უკეთ მე ვცნობ, არავითარი მავნებლობა მისგან არ წარმოდგება, შეცდომით დააპატიმრესო. რაიკომის მდივანმა უყვირა და ტრიბუნიდან ჩამოაგდო, თვარა კიდევ მეტს იტყოდა.

— კაი, ახლა, ნუ იცი უადგილო ხუმრობა! — შემოუძახა დედა.

— ბაღნებს გეფიცები, — გადმოგვებდა მამამ.

— ასეთ რამეს სხვა ვერაფერ ბედავს და ვასიკო რამ გადარია? იმთ უმეტეს, სანამ გვერდით ჰყავდა, სისხლი გაუშრო, არ უსვენებდა, წლობით არ ელაპარაკებოდა. დაიჭირეს და ახლა საჯაროდ გამოეუთმება? — არ ცხრებოდა დედა.

— ძმამ ძმის ხორცი შექვამა და ძელები უბემი შეინახა, არ გავიგონია, შვილო? — უთხრა ბებია.

აღმასხანის სახლი ბახითის ტყეებისაკენ მიმავალი შარაგზის ნაპირას იდგა. სოკოზე რომ მივდიოდით, იმ სახლის წინ გავივლიდით ხოლმე. თვალს გეტაკებოდა ტყრულული ლობით კობტად შემორაგული ეზო, რომლის თავსა და ბოლოში ორი ვეება კაკალი შრი-ალუბდა, ტოტებით თითქმის ერთმანეთს რომ სწედებოდნენ და იქაურობას სხივგაუფალი ჩრდილით ფარავდნენ. ზემოთა კაკლის ძირას ქვის ფართო, მაგიდა იდგა. სახლი უკანა მხრიდან შაბაძინით ლურჯად გადამასხანებულ ზვარს გადააყურებდა, საიდანაც აგვისტო-

სექტემბერში ნიფობლები ხმატკილი კრუ-
ალი მოისმოდა ხოლმე.

ვასიკოს სახლკარობაც იქვე იყო, მაღალი
მესერნიანი ღობით გამოყოფილი. ეზოში კა-
კალი არ ედგა, სამაგიეროდ მსხმოიარე ხე-
ხილის რიგი რიგს მიჰყვებოდა. სახლი ახალ
აშენებული ჩანდა, ქვის ბოკონებზე ნაშოდ-
გმული. ეზოც და ვენახიც შედარებით პა-
ტარა ჰქონდა, მაგრამ რაც იყო, ყველაფერს
მზრუნველი მეურნის ხელი ეტყობოდა.

ახლა კი... მეგონა მზარი მექვა-მეთქი, აღ-
მასხანის კარ-მიდამო ძლივსა ვიციანი. ანკი
როგორ უნდა მეცნო: ვასიკოს ეზო-კარს ნა-
სახლარობაც აღარ ეტყობოდა. კოლმეურნე-
ობას ხეხილი გაეჭება, ვენახიც ამოუძირკვა
და სიმინდი დაეთესა. ბალახგადავლილ, გაუ-
თონარ სიმინდს პაანაქება სიცხეში ფოთლე-
ბი დახუჭუჭბოდა და გასაძოვებელი გა-
მოიყურებოდა. აღმასხანის ეზოში კაკლები
აღარ იყო. მათ აფგილას მოშომელებული ვე-
ლი ჩანდა, ღორებს რომ გადაეჩიქნათ. ღო-
ბე მოჭველებულიყო, ალაგ-ალაგ კიდევ პი-
რუტყვს გაერღვია. სახლის წინ დედაღორი
გამოტილიყო მზიგულზე თავისი გოჭებია.

მარჯვნივ გავრვეთ დამაგრებულ ქიშ-
კარი შევალე და შევედი. კაკლის ძირას რომ
ქვის შავიდა იდგა, ახლა ის ღობესთან ეგ-
დო შუაზე გადატბილი. მივედი და იმ მაგი-
დაზე ჩამოყვეტი. ვაოვალერებდი იქაურობას,
თანაც თავა ვიმიედედი: აღმასხანი ან ახლა
გამორჩედა, ან ახლათ. აღმასხანი არა,
მაგრამ ვიღაც ბერკაცი კი გამორჩა შარა-
ტხაზე. ეზოში უცნობი რომ დამინახა, შე-
მოვიდა და გამომესაუბრა, ვინაობა მკითხა.
მერე თვითონაც გამომეცნაურა. გვიე ბახ-
ტურიძის შიამ აღმორჩა — გერასიმე.

გერასიმე ბახტურიძემ მიახმბო:

— ვაითუ ტყუილმა ლოდინმა მოგნიოს
აქ, შვილო! აღმასხანი ამ ბოლო დროს ისე
თვალნაცემიოთაა, ვერც ასავალს გაუგებ და
ვერც დასავალს. ყველაფერზე გული აიყარა
საცოდავმა. ეზო-ყურე რას მიუგავს, ხო ხე-
დავ? აფსუს, აღმასხანის კარ-მიდამოც მისი
ვენახი და ხეხილი მუდამ გამორჩეული იყო.
ახლა საყლოებელს არ იკითხავ? ხარებს შა-
რაგზაზე რომ მოდენიდა, ღობეს ავეკრებო-
დით ხოლმე, თარქვა-ბედაურებმა უ მანდ
უნებურად თავი არ გააქცირებდა უ შეველე-
ბელ რქებს არ წამოვეგოთო. ერთ რამესაც
ვიტყვი. განა ცოტაა მაგალითი, კაცი კიი მე-
ოჯახეცაა, მუხლჩაუხრელი მშრომელიცა და
სანაქებო მეურნეც, მარა რათ გინდა, კაპი-
კია მისი ფასი: ადამიანად არ ვარცა. მეზობ-
ლობა და მოყვრობა ჩირადიც არ უღირს,
თვალი სულ საბოროტოდ უჭირავს. აღმას-
ხანი კი სიკეთით იყო ყელამდე სავსე, მეზო-
ბლისთვის სულს არ დაინანებდა.

გერასიმე ნაით შეჩერდა და სახეზე რა-
ღაც ღიმილივით გაუქრთა. **ქ რ ქ ე ნ ე ს უ ლ ი**

— შეილო, იქნებ გიკვირებ? **აღმასხანი**
„იყო“ რომ ვამბობ. იმას ჯვარი ეწეროს
და, „იყო“ მიცვალეებულზე იტყვიან ხოლმე.
მეც არ ვიცი, რატომ გამომდის ასე. მარტო
მე კი არა, ყველა ასე ლაპარაკობს. ალბათ,
იმიტომ, რომ აღმასხანი ამ ბოლო დროს
მეზობლობაშიც გამოსხლტა და ნათესაობა-
შიც აღარავის არ ეკარება, დადის, დაკინკი-
ლობს მარტოდმარტო. თუ გამორედაპარაკებ,
კი გიტყვის ორ სიტყვას, თურა და, არც
იმაზე შეგანუხებს.

ხო, იმას ვამბობდი... აღმასხანი დიდად კე-
თილი და ღვთისნიერი ადამიანი იყო. მერე
რა, ცხოვრების გზა ასეთ კაცს უფრო წაეხე-
რება ხოლმე ზოგჯერ. ჯერ იყო და, ჩამო-
მვლელმა სახადმა პოეშები დოუხოცა, „ა-
პანავა“ ერქვა იმ სახადს. რაღაც შავი ჭირი-
ვით იყო, ვისაც ეტაკებოდა, მერე მშვიდო-
ბით... აღმასხანს მარტო ვასიკო გოდოურ-
ჩა, სხვები კი ერთ დღეს მიამარა ყველა მი-
ნას. ორი გოგო და ერთი ბიჭი, ანგელოზები-
ვით ბაღებში. რომ ეხსენებ, ახლაც ტანში
მზრინავს, ქვა დნებოდა მათი საცოდაობით.
აღმასხანი მაგარი კაცი იყო, გაუსაძლისს
გაუძლო. იმ კვირაში ხარები შევაბა და მთა-
ში წავიდა, შინ ნიფლის მორებით გაბრვიწე-
ბული ურემი მოაჭრაღა. ცოლმაც სიყოჩა-
ღე გამოიჩინა, იმდენი ქნა, აღმასხანი ერთ
ბიჭზე არ გადაარონია, ნაოლარა ბიჭი შეს-
ძინა — გოჩა. თუმცა თვითონ სამზეო სულ
მალე დატოვა, ქმარშვილზე გადაგებულმა
გულმა უღალატა. დარჩა აღმასხანი ცალფლე-
ლად, ობოლი ბიჭების იმედად და მათსავე
იმედიო. ბევრი ქალი ერიგებოდა, მარა ცო-
ლი აღარ შეირთო, დედინაცვალი შეიღებს
დამირტგრავსო. დიასახლისობაც თვითონ ითა-
ვა, ღამით მზარეულობდა და ხაბაზობდა,
დღითი კი ყანა-ზეარში მიიჩქარავდა უთენია.
რბაღმა იქნება ოჯახში ხელი წამაშველოსო.
ვასიკო ადრე დაქორწინა. ჯალაუთელიც გო-
გო მოაყვანინა. ავი და ქაშფოლარი გამოდ-
გა ი შერეწებული. გოჩას დედინაცვალივით
ჩაუფგა ტინში, მის შუეს არ უშვებდა. კი
ხეხედიბოდიო, რისი მუცლის გვრეშაც ქეონ-
და: გვიზრდებდა და ქონებსა გაგვიყოსო.
აღმასხანმა ერთხანს უთმინა, მერე კი აბუ-
რაგანი კრა და ვასიკო თავისი ცოლ-შვილი
ანა ქე გოუშვა ცალკე, თავისთვის. რომ ფი-
ქრობდა ამ ქრისტესნათლულ შვილს (გოჩას
ვასიკოსგან განსხვავებით ქრისტესნათლულს
ენახდა!) დავაოჯახებ და მეშველებათ, მერე სულ
დაესხა ცეცხლზე წყალი: ჯერ გოჩა დაუჭი-
რეს, შემდეგ კი ვასიკოც. დარჩა აღმასხანი
გასხეპილი კარტანასავით. ახლა კი მოუყვია
ბიჭების გამართლება, ტყუილა დაგვიჭერიათ,

იტყობინებოან, მარა რაღა დროს, ცოცხალი აღარც ერთი თურმე და აღარც მეორე. შშობლუბისთვის ამაზე უბედურება რაღა უნდა იყოს, შეიძლება ჯერ გამოსტაცებ ხელდაან და ქვეყანა შეუყრი მამულ-დედულის დამქცევები არიანო, მერე კი დედა ამათ გაწუებამდე: სულ ტყუილა დაგვიხოცია, ცანდე მართლები ყოფილანო. აღმასხანი მიტომაც შეიცვალა ერთბაშად. ველარ ვენობი. ადამიანის ასე გადასხვაფერება და ნირის შეცვლა თუ შეიძლებოდა, არ მგვონა.

— სად იქნება ახლა, ვერ მტყუით? — ვკითხე მოუთმენლად.

— სად? — ჩაფიქრდა ცოტა ხანს გერასიმე, — შეიძლება დარეაში წავიდა. ხუმრობა ხომ არაა, სამი სიდე ჰყავს. ერთი რძლის ქმარი, ორი კი — შეილიშვილებისა. რძალთან უმძრახადაა, ვასიკოს რატომ დააბიჯა გულზე ფეხი და გათხოვდაო. შეილიშვილებთან კი დადის, ისინიც მოინახულებენ ხოლმე ხანდახან.

ხო, მართლა, დამეინწყდა მეთქვა. აღმასხანი რა ჰქნა, იცო? ცოლის გვერდით სამარე გათხარა და შიგ შეილების შემორჩენილი ტანსაცმელი „დაასაფლავა“, ზედ ქვა დაადო, რავარც წესი და რიგია. ქვაზე ოსტატს ამოაკვეთინა: „დაესტირით უსამართლოდ დედალუშლებს“. თიფქოს ახალი მიცვალუბლები ჰყავსო, სასაფლაოზე ხშირად დადის. ზოგჯერ ღამესაც იქ ათუეს. შეიძლება ახლაც იქ იყოს...

ნაგუთნარი დიდი სოფელია. დიდი აქვს სასაფლაოც, შემადლებულ გორაკზე რომაა გმლილი. ქვემოთ ჩაუდის ნაგუთნური, ზემოთ და მარჯვნივ ვენახები, მარცხნივ კი — შარავზა. სასაფლაოს ერთადერთი მშენებია ეკლესიაა, თერთად მოქათეთე კედლებით და მღალაი სამრეკლოთი. სამრეკლოში ერთ დროს დედოზარი ირეებოდა და ხალხს ნირვალოცვისთვის მოუხმობდა. მაშინ სასაფლაოც საგულდაგულად იყო შემოღობილი თურმე, ნინილიც კი ვერსად გაძვრებოდა. „ახალი დროსი“ კაცებს ოციან წლებში სამრეკლოდან ზარები ჩამოუყრიათ, ხატები სანაგვეზე მიუგდ მოუგდიათ, საკურთხეველი ნაუბილწავთ, შერობა კი კლუხად გამოუყენებიათ. დროთა განმავლობაში სასაფლაოც ეკლესიასავეთ გაპარტახებულა. ღობე მოურღვევით და ნინაპართა ძვალშესაღადი ნახირის საბალახოდ და სათარემოდ უქცევიათ. მე თვითონ ვყოფილვარ მონმე, საფლავი ღორების ნაჩიქნში რომ გათხრილა. ამიტომ იყო, იქით გაელა ჭირივით რომ მუზარებოდა ყოველთვის. ახლა კი, რაკილა გერასიმემ მითხრა, აღმასხანი შეიძლება იქ იყოსო, მას და-

ვემშვიდობე და სასაფლაოსკენ ამავეთ აღმართს ფეხაქარებით შევყვი, **ერკონესული**
ზიზღლიცითქა

აღმასხანი სასაფლაოზე აღმოჩნდა. იმ რიადაგზე, კაცის ჭაჭანება არ იყო, ის ჩანდა მარტომდმარტო. გულმოდგინედ საქმიანობდა. ალყაფის ჭიშკარი უკვე გაკვეთებია და ჩამოსაკიდად გამზადებული იდო იქვე. ერთი ბოძიც დაესო, კიდეც გაემადგრებია. ახლა მეორეს ასობდა. თმა გასთეთრებოდა, რილო-ჭრილოდ შეჭადარავებული წვერი კი ისე გაბზურტანოდა, რომ ღეპარაკობდა, ყებების მოძრაობა ოდნეულა ემჩნეოდა. თვალბში ჯერ კიდეც უკიაფებდა მინაელული ცეცხლი, სქლად გადმოფანჩულ წარბებქვეშიდან ცოცხლად იფურებოდა, სხეულის მკვერივი აღნაგობაც შერჩენოდა. ეცვა. ჯვალს გალიფე შარვლი და შავი „ტელეგრიკა“. რეზინის ნულები გაეხადა და ჩრდილში მიეყარა. ფეხშიშვილი წვეტიან კოლბოხებზე ისე მიდი-მოდიოდა, ვითომც არაფერი, შევატყვი, ჩემი მისულა არ ესიამოვნა. საღამო უგულოდ დამიბრუნა. დავიბენი, უკვე აღარ ვიცოდი, როგორ მოქცეულიყავი, რა მეთქვა ისეთი, ბერიკაცის გული რომ მომეგო. ამ საორჭოფო ფიქრში რომ ვიყავი, მომხედა, დამაკვირდა და მძიმედ ამოილაპარაკა.

— გიგი გგონივარ ალბათ, ბიძიკო, არა? — როგორ გკადრებათ, ბატონო აღმასხან, გიგი კი არა, თქვენისთანა კაცი ვინაა, ბავშვობიდან გიცნობთ, — ვუთხარი და ნაბიჯი წინ წავდგი.

— ჭიშკარს რომ ვაკეთებ, ამაზე გეუბნები. ალბათ, ფიქრობ: მოფლორცებულ-მოლიავებულ სასაფლაოს ჭიშკარი რად უნდა, დაღირე თავი და შედი, საიდანაც მოგესურვოსო, არა? მე კი მგონია, ჭიშკარი საჭირია, ბიძია, ნამდვილად საჭიროა. ამას მიცვალუბულისადმი პატივისცემა მოითხოვს. ამა, ესაა საქმე: განსვენებულები მოკლე გზებით რომ შემოჰყავთ ხან იქიდან, ხან აქედან? წუთისოფელმა ისედაც მოკლე გზა დაგვიბედა და კიდეც უფრო უნდა შევიმოკლოთ? — მითხრა მან და ქვებისკენ ხელი გაინდინა: — ის ჭიკორა ქვა მომანოდე, თუ კაცი ხარ!

ქვა ავიღე, მივიტანე, მერე აღმასხანს ურო გამოყარეთი და ბოძს მე თვითონ დაუწყე გამაგრება.

— ბიჭოს, შენ ქვეც კი მუშაობა ცტოდნია! — შემაქო.

დრო ვიხელთე და ჩემს ვინაობაზე ნამოვიწყე ღამარაკი. სტუდენტი ვარ-მეთქი, როგორც კი ვთქვი, გამოცოცხლდა, თავი შეარბია და წარბებქვეში მიმალული თვალები მთლიანად გამოაჩინა.

— მოდი, აგერ დაესხედეთ, ელაპარაკოთ.

ჩემი გონაც სტუდენტო იყო, შვილი! — მითხრა და შებრუნდა, ქაშკაის კედელზე ჩამოყვდა. ურო ზოდზე მივაუფედ და გვერდით მოვეჯექი. კარგა ხანს ვისაუბრეთ. ამასობაში მზეც ჩავადა. მეორე დღეს დღლით ისევ სასაფლაოზე მივედი, ქაშკაის გაკეთება მოვამთავრებინე. მერე შინაც რამდენჯერმე ვენევი. ერთხელ დარეაზივ წავყვევი, შვილიშვილები მოვინახულებინე.

ბოლო ხანებში უკარება და სიტყვაძვირი გახდავო, მებრუნებოდნენ აღმასხანზე. ამის მიზეზი აღბათ ისივი იყო, ნამდვილ გულშემატკივარს და ჭირთა გამზიარებელს იქნებ ვერავის პოულობდა. ყოველ შემთხვევაში მე საოცრად მომენდო და მომეთავისა, ცხოვრების დარჯაკში გამოტარებული გული ბავშვური უშუალობით გადაამიშალა.

აღმასხანმა საუბარში რამდენჯერმე ახსენა „რებატაცია“. ერთი „რებატაცია“ შარშან მოგვივიდა, მეორე კი სულ ახლახან — ორიოდე კვირის წინათ მივიღეთო. კი მივხვდი, რეაბილიტაციაზე ლაპარაკობდა, მაგრამ მანინ ვკითხე:

— ბატონო, აღმასხან, „რებატაცია“ მივიღეო, რომ თქვი, ვერ გავიგე რა არის „რებატაცია“

— ნამო, განახებ, შვილო, გაგონილს ნახული სჯობია, — მიპასუხა და ნამოფგა, ეკლესიას მიაშურა. იქ თურმე ლოგინისმაგვარი რაღაც პქონდა მოწყობილი. იმ ადგილას, სადაც წინათ ამბოინი იყო, ქვებზე ფიცარი დავამაგრებია. ფიცარზე ლებობა დეკლი საბნის ნაგლეჯი დიდენია, სასთუმლად კი აგური დავუფეს. ლოგინის ქვეშ თავმოკრული პატარა ფუთა მიუშალავს, ქვისთვის ამოუფარებია.

აღმასხანი დაიხარა, ფუთა გამოაძვრინა, თავი მოხსნა და იქიდან ჩვარშემოხვეული რაღაც საგანი ამოიღო. ჩვარი რომ შემოაცალა, სქელი, მაგრამ მომცრო ფორმატის მუქყვიანი ნიგნი გამოჩნდა. ეკლესიისკენ რომ ნამოვედით, მის შემდეგ ბერკაცს კრინტი აღარ დაუძრავს. ნიგნიდან რემინგტონის მანქანაზე გადაბეჭდილი ორი ფურცელი ამოიღო და ისევე უხმოვ მომანოდა. შევატყვე ხელი უთრთოდა. ორივე ფურცელში ერთი და იგივე ეკითხებოდა: „განაჩენი გაუქმებულ და საქმის წარმოება შეწყვეტილ იქნა ბრადდების დაუმტკიცებლობის გამო (სიკვდილის შემდეგ)“. ერთი ფურცელი გოჭას ეხებოდა, მეორე — ვახიკოს.

აღმასხანი კვლავ უხმოვ იდგა და თვალგაუჭებლად შემომყურებდა, თითქოს პაერი არ ყოფნისო, პირი გაედო და მძიმედ ხუნთქაქდა. მვე ენაჩავარდნილივით ვიდექი, სი-

ტვის თქმას ვერ ვახერხებდი. ანკი, რა უნდა მეთქვა ისეთი, მოხუცის გულში რამე მოხუცობოდა. ესლა მოვიფიქრე, რა უნდა მთქვა ბილიტაცია კიდევ წავიკითხე, ოღონდ ახლა უფრო ხმაბალა და გამოკვეთილად. თითქოს პირველად მოისმინაო, აღმასხანმა თავში უცებ ხელი შემოიჩატა და რაღაც შემახრუნენი ხმით ამოიღრიალა:

— ვაი ჩემს თავს, სულ ტყუილა არ დავლუპლუპარა...

მხარზე ხელი მოვხვიე და ლოგინზე ჩამოვაჯინე. ხელები თვალზე აიფარა, იდავით მუხლს დებჯინა და გაუჩდა. სულ მალე შევაშინე, მხრები აუცახცახდა. ტირილა, ცრემლებს სახელოთი ინმუნდა.

ტიროს, ნაღველს ამოაყოლებს-მეთქი, გავიფიქრე და გარეთ ფეხაკრფით გავედი. რომ შემოებრუნდი, აღმასხანს უყვე ეძინა ისე მოკუნტულიყო, მუხლები ლამის ცხვირზე მიებჯინა.

იმ დღეს სასაფლაოზე ისეთ მომენტში მივედი, აღმასხანი ღობის მარტილს ჩამოყრდნობოდა და „დასაქარგავში“ გადასახლებულ შვილების „საფლავს“ დაჰყურებდა. ფიქრი არ დავურღვიო-მეთქი, გავიფედ გულში და მოშორებთი გავჩერდი. გავიდა თხუთმეტოდე წუთი და აღმასხანს ამოჩემებული ნერტილი არ დაუქარგავს. გავიდა ნახევარ საათზე მეტი და კვლავ გაუძრველად იდგა. მეტი დალოდება ველარ შეეფელი და შევსახე:

— ბატონო აღმასხან!

ხმაბალა გამომივიდა და გულისხმაშ ვერ ჩავაგდე. მივედი, მხარზე ხელი დავადე. დაბნეულად შემომხედა, დამაკვირა.

— ოჰ, შენა ხარ?! რას ვფიქრობდი ამ წუთს, შვილო, იცი? — ნამოინყო ყრუ, ნამტირალევი ხმით, — ვთქვათ, ეს მინა ამოყარო ახლა და, თავიანთ ტანსაცმელთან ერთად ბიჭები თვითონაც აღმოჩნდნენ საფლავში?! არ გავციკედები სიზრათლით!

ასეთ შემთხვევაში ყოველთვის უძღური ვიყავი, შეპასუხებას ვერ ვახერხებდი. ახლაც უხმოვ შევეყურებდი. ისევ მან განაგრძო:

— ეს რა მიყვეს, კაცო, შვილები ცოცხლებიც დამიქარგავს და მკვდრებიც. ხოდა, კიდევ აქეთ შედავებიან: ქვას „უსამართლოდ დაღუპულები“ რატომ დაანერო.

— ვინ გედავება, ბატონო აღმასხან?

— საბჭოს თავმჯდომარე. „უსამართლო“ ამოშალე, „დავტირით დაღუპულებს“ ქე იყოსო. უსამართლოდ დაღუპვის საბუთი დღეს კი მოგვიდა, მარა ხვალ კიდევ რა მოვა, რა ვკითხო... ესეც არ იყოს, საფლაოზე „უსამართლოს“ ამოკეთა და საქვეყნოდ გამოტანა მაინც არაა გონიერული. ამ არე-

მარტზე ათასი ძალღი და მამაძალღი მიდმოდის, უნემზე სურათი რომ გადაილოს და უცხოეთში გამოაქვეყნოს, ხო იტყვიან საბჭოთა საქართველოში უსამართლობა ყოფილა გამეფებულიო? რის სურათი, რა სურათი, თავმჯდომარეები რას არ მოიგონებენ! რამდენი ხანია ამ სასაფლაოზე დავიარები და უცხო მე არავინ შემიჩინავს. იპ, სურათს გადაუღებენო! ისე აშენდა მაგის ოჯახი. თანაც რომ დაშემეფერა? ორ კვირამ თუ არ ამოგიშლია, კაცს გამოვგზავნი და ამოვაფხვნივო. აბა, ერთი გაბედოს და გამოგზავნოს, აქა ვარ მე, ჯერ კი არ მოვმეფარვარ!...

— ახალ საფლავს იქით მეუღლე განისვენებს, არა? — ვკითხვ მხოლოდ იმიტომ, თავმჯდომარისთვის რომ „ჩამომეშორებინა“.

— ხო, ჩემი ოჯახობაა. სიკვდილმა ადრე გამოკრა ხელი უბედურს. თერთონ წამონვა. დავითმა და დაისვენა, მე კი შემატყუარა ობლები გასაზრდელად და სადავიდარაბოდ ვასიკოს უკვე წამოჩირქვინებული ეთქმოდა, გოჩა იყო დღამი, ახალი ფეხაფეშული. სიკვდილის სიკვდე ჩვილმაც კი იგრანო თითქოს, მიცვალეხულს ერთხელე ზურგი რომ შეატყუა, მერე აღარ ეკარბოდა. ასწავლეს თუ თვითონ მოიგონა, ვერ გეტყვით. არ მინდა, „ხიხია“ დედა არისო. ესღა ვიღონეთ: იმ უბედურს მკერდზე კამფეტები დავუღაგეთ და ბალანა თანდათანობით მივაჩვიეთ. აუბობდებოდა გულზე, კამფეტებს აარამებდა და ისე მალე მომორგებოდა ხოლმე. კამფეტები ვინ მოგვყო, ეკითხებოდნენ. დედიკომამო. მოტირალის მოთქმა-გოდება საჭიროც აღარ იყო, გოჩა გენეადა და გვატირებდა ყველას. პატარაობიდანვე დაკვირვებული და აზრიანი იყო, იმას მოუკვდეს მამა. ნერაკითხვისთვის სულს ღვინდა, სულ ქალადებზე იყო მიციკვინებული. უნდა გენახა, სკოლიდან კაი-კაი ნიშნებს რაეარი სიხარულით მომირბენინებდა ხოლმე. ათი ჯგუფი ისე დაამთავრა, არ მახსოვს მასწავლებელს დავებარებინე და საყვედური ეთქვას. პირიქით, სადაც შემხედებოდნენ, სულ მის ქებაში იყვნენ. იმიტომაც გახდა სტუდენტი. ყველაზე დიდი სასწავლებელი რაა თბილისში, იქ გოულეს კარები. მოიცა, რა პეჭია? უნივერსიტეტი.

— სახელმწიფო უნივერსიტეტი, — დაეაზუსტე მე.

— ხო, სახელმწიფო... აბა!

— მერე ცნობის უქონლობამ შეუშალა ხელი, არა? — ვკითხვ. ერთი დანომრლი ფურცლის ეპიზოდი გამახსენდა.

— რა ცნობის? — გაიკვირა.

— ცნობა კოლექტივიდან ხომ სჭირდებოდა?

— სჭირდებოდა და კიდეც სჭირდებოდა. კოს რომ გამოვეყავით, გრანადები კომლად დაენერე. ხოდა, კერძოდ მე დავარი მარტო, ისინი კი კოლექტივში ჩაენერენ. ეს ისე, თვარა მე და გოჩა მაინც ერთად ვიყავით. უმისოდ ერთი ნელინადი ძლივს გავაძალორე, პირველ კურსზე რომ სწავლობდა, მაშინ. ეპ, ნეტაი კათ მყოლოდა და მარტოობას გოულდებდი, რავარც იქნებოდა. ფულტყების ანთუბამ დამიჩაგრა. ძლივს გადაურჩა. მერე კიდეც დიდხანს იავადმყოფა ზურეკვერე. ექიმებმა თქვეს: „ჩიხოტკა“ ეწვევა. ქალას უნდა გაერიდოს, სოფელი გამოაკეთებს და მოაღონიერებსო. მის შემდეგ სულ ჩემთან იყო. ლამაზობით ნივნებს უჯდა, დღისით კი მე მუხმარებოდა. მუშაობამიც მარჯვე იყო, საქმეებს ხელად მომაგულსქორე ბინებდა ხოლმე. ერთ-ორჯერ უჩვილეს: კოლექტივში არ მუშაობს და რისი კოლექტივიაო. ავადმყოფობის ქალადი რომ წარადგინა, იკადრეს და ჩაინყვიტეს ენა.

— ბატონო აღმასხან, ერთი ის მოთხარი გოჩა შინ ტოლ-შეგობრებთან რომ ქვიფობდა ხოლმე, პურმარისს თვითონვე ამზადებდა თუ ემზადებოდა ვინმე?

— ქვიფობდა კი არა! — თავი გაიქინა აღმასხანმა, — ღვინოს სათოფეზე არ ეკარებოდა. გოჩას ქვიფი მე არ მინახავს, მის სულს გუფიცები!

აღმასხანმა კიდეც თქვა რაღაც, მაგრამ ვეღარ გავიგონე. მე ერთი დანომრლი ფურცლის იმ ადგილზე ვეჭვირობე, გოჩა და მისი მგობრები „ავფრინდები ზეცაში, ცეცხლს დავანთებ გენიას“ რომ ავუგუნებენ და სიმღერის ტექსტს დანაშაულებრივად ამახინჯებდნენ.

ერთხელაც, საუბარი რომ წამოვიწყე, აღმასხანმა შემჩაჩრა:

— თუ ჩემი ხატრი გაქვს, „ბატონოო“ აღარ მოთხრა. „ბიძია“ დამიძახე, თუშეცა „ბაბუბა“ უფრო შემეფრის, შვილიშვილები მყვანან შენზელა. თუარა და, პირდაპირ აღმასხანი რომ მიწოდო, არც ეს ჩაოგერთმევა უპატიველობაში. მე მხოლოდ ის მწყინს, გუშინდელი ღლაპები რომ გამომეფევენებინ და რაღაც სისულელებს მომყვორან.

— ენ გაკადრათ ასეთი რამე? — გაეცვიკრა.

— რა ვიცი, ვინ არიან, ხელიკებოთ პტენა ერთმანეთს. ნენიებებს რომ ეძახიან, იმ უბანში მოვდიოდი გუშინინი. შეეხედიოა და, მიყბი არ ამეფუნენ? აღმასხან ბაბუა, ვის უყვირო, ვინ განყენინა, გვითხარი, ჩვენ გუენწორდებოთო, მომყვირებენ, თანაც იყინი ან, ხიხიბუბენ და არიან ერთ ამბავში, ვინ

მანყენინა და ჩემმა უბედურმა თავმა მანყენინა. ხოდა, ჩემ თავს ვუყვირი და ვუჯავრდები, რა გინდა, შენ ხო არაფერს გიშავებ? იმ დაწყვეტილი ფლიდან, კრებაზე „რეჩი“ რომ მათქმევიწეს, მოსვენება აღარა მავს. ზოგჯერ სიზმარშიც კლამარაკობ, ჩემს თავს ვებრძვი და ვამტყუნებ.

— კრებაზე რა თქვი, თუ გახსოვს ზუსტად, ბიძია?

— იმე, რავა არ მახსოვს!.. აკი გითხარი, ხშირად ვლაპარაკობ-მეთქი. იმ ნალაფებეს რომ გავიხსენებ, მერე ჩემს თავს ვუჯავრდები, ესჯი და ცეცხლზე ვაფებ. ადრე ფიქრში ვმწრებოდი ამას, ახლა ხმაშაღლა გამომდის ხოლმე ჩემდა უნებურად.

— რა თქვი მაინც კრებაზე ისეთი? — ჩავეძიე მე.

აღმასხანი წამოფდა, წელში გასწორდა და თითქოს ვიღაცას აჯავრებსო, გულმოსულად დაიწყო:

— ამხანაგებო და მეზობლებო! „ხალხის განაჩენი“, აქ რომ გახეთქი წაიკითხეს, საშარტლიანი და დროულია, ტროცკისტებს და მავნებლებს ყოფა ეტყობო. ახლა მათზე... საშინურად, ჩვენს სოფელში აღმოჩნდნენ გადაშხრელები. მათაც საკადრისი მიიღეს. მე, როგორც დამნაშავეს შამას, ბევრი ლაპარაკი და ტილატობილა არ შემეფერია. მოკლედ ვიტყვი, „ხალხის განაჩენს“ მთელი გულით ვიტყნებ და ტაშს ვუკრავ.

აღმასხანი დაჯდა. სანამ რამეს შეევეითებოდი, თვითონვე დაშასწრო, სრულიად შეცვლილი ხმით ამოილაპარაკა:

— იმ დღეს, სანამ კრება დაიწყებოდა, ორი უცნობი კაცი მოვიდა და ნამიყვანა. საბჭოში მივდიოდი. იქ ცალკე ოთახში გამიმარტოეს. მე დამაჯინეს, თვითონ კი ბოლთას სცემდნენ, თან შელაპარაკებოდნენ: ამ საღამოს საგანგებო კრებას ვატარებთ, სიტყვით შენც უნდა გამოხვიდე, ესა და ეს უნდა თქვაო. კაათ დამახსოვრე, ერთი სიტყვაც არ შეგეშალოს, თვარა მერე ხო იციო... რაკიკობის მდივანი გვესწრება, კალმახელიძეო. დიდი ზორბა კაცი იყო ის კალმახელიძე, სათვალეები ეკეთა და ლამპის შუქზე შავად იყურებოდა. საშიში ჩანდა. მერე ძილშიც ბევრჯერ დამსიზმრებია. იმ წელს ისიც დაიჭირეს თურმე. მანებელი აღმოჩნდაო, ასე თქვეს.

ვასიკო ჩემზე ადრე უნახიათ და გაუფრთხილებიათ. მე რა ვიცოდი. ბეჯის ჩარხი უკუდში რომ დაგვიტრიალდა, მის მერე გაუგებრალა დროს!

— ადრე რომ გაგეტო, საქმეს ვითომ ემველებოდა? — წამსცდა ჩემდა უნებურად.

— რა ვიცი, იქნებ კი ემველებოდა. დაჯარიგებდი, რეარც გითხრან, ისე მოიქეცი, ამითათნ ჯოუტობა არას გარგებს, თავი არ

დაიღუპო-მეთქი. თუმცა რას ვიფიქრებდი, გოჩასთვის თავს თუ გადავებოდა, ესაუღამამა გადაიბირე, მის წილ უნებურად დაგატრონო, სულით ხორცამდე შეიფულა. კრებაზე კი აფდა და გამართლება დაუპირა. გოჩა ერთი წინისტეფია კაცი იყო, რომ დაღამებოდა, გარეთ გამოსვლის უწინოდა და რა მავნებლობა უნდა ჩაეფინა, ვერ გამოგიაო. რომ შეატყვეს, ჩვენს დაკვლიანებას არ მიმყვებო, უყვირეს და ჩამოუფახეს ტრიბუნდიდან. მე კი იმავე წუთს დარბაზიდან გამოიყვანეს და კიდევ უფრო მკაცრად გამაფრთხილეს: შენც რომ აურიო და ის არ თქვა, რაც დაგაზებურბინეთ, ძირფესვიანად მოგთხრით და მოგასორსალებო. ერთმა მათგანმა ნაგანიც კი მიჩვენა, უბიდან თავი ამოაყოფინა. ჩემი თავი ჯანაბას, შარა ვასიკოს დაჭერის შემეშინდა. ერთ თვეში მაინც დაატუსაღეს. შეეცდი, სხვაგვარად უნდა შელაპარაკა. აჰა, ის რა სათქმელი იყო...

აღმასხანი ისევ წამოფდა და ახლა უფრო ხმაშაღლა დაიწყო: „ამხანაგებო და მეზობლებო...“

— აღარაა საჭირო, აღმასხან ბიძია! — შეესძახე და მეც წამოფდევი, მხარზე ხელი დავაფე. მაინც განაგრძო, ოღონდ ხმას დაუნია. რომ დაამთავრა, დაჯდა და თავი ჩაღუნა. ერთხანს ვსდუმდიო.

— იმ კრების ამბებს წულარ გაიხსენებ ხოლმე, ბიძია! — ესთხოვე, რომ ვიფიქრე ცოტა დამშეიდედა-მეთქი. თუმცა თვითონვე ვგრწმობდი, ჩემი თხოვნა ქარს გატანებულ სიტყვები იყო, მეტი არაფერი.

მე და აღმასხანი ერთ საღამოს სასაფლარზე მივდი-მოვდიოდი, თანაც ვსაუბრობდით. ერთ ადგილას იგი შეჩერდა, საფლავის ქვას ფეხი დაეფდა და სერიოზული ხმით ჩაკითხა:

— რავა ხარ, სიღბისტრო?

თვითონვე უპასუხა:

— სიღბისტროს რა უჭირს, მე ვიკითხო თუ არა!

— დამინებულ კაცს როგორ შენატრი, ბიძია?! — უსაყვედურე, — შენ და მე, რაც არ უნდა იყოს, ცოცხლები ვართ, ცას და მზეს შევეყურებთ, ბუნების მშეწინიერებით ვტპებთო.

— მე რას მეფრები, ბიძია, ჩემი მგვანე ქვა და კლდე იყოს. დღემუდამ სიკვდილს ენატრობ, შარა სად არის სიზმარში კი ვნახულობ ხოლმე, ცხადად არ მეკარება. ნუხელიც ვნახე, თავზე დამაფდა.

— რანაირი იყო, როგორი სახით წარმოგიფდა? — დაეინტერესადი.

— ჩამოვისვინით აგერ ამ ლოფზე და მო-

გაყვები. მითხრა და „სილიბისტროს“ თავზე ჩამოგდია. შეც გვერდით მივუჯექი.

— სიკვდილი რანაირი იყო? რაფარიც სხვიმის მინახავს, ახლაც ისეთივე დამსიზმ-მრა: სულ მარტო ჩონჩხი იყო, თითის სიგ-რით კბილები გადმოყარა და რალაც საფე-თარი თვალებით იფურცებოდა. მუქარით მი-თხრა: ფუთაში წიგნს რომ-მალავ, უნდა მომ-ცლო.

— კი ვიცანი, მარა მაინც ვკითხე: — განა ვინა ხარ, წიგნს რომ მიხოვ?

სიკვდილი ვარო, შემოშიძაბა გაბრაზებით. წიგნსაც მოგვემ, ერთი ქორწინების დროინ-დელი ვერცხლის ქაშარი მაქვს შემორჩენი-ლი, იმასაც ვიპოვებ, მხოლოდ ეს გამაგე-ბით, როდის მკლავ, ამ ოხერ წუთისსოფელს როდის დამატოვებინებ-მეთქი. ჩემი ძალით ხომ ვერ მოგვლავ, ავტო სიას გადავსინჯავ და გეტყვიო. გადასინჯა სია და მითხრა: შენ ახლა სამოცდათერთმეტი წლისა ხარ, ცხრა წელიწადი კიდევ უნდა იცოცხლო, ოთხმო-ცად შეასრულოო.

რახან თხმომც წლამდე უნდა ვიცოცხლო, წიგნი რომ რაში უნდა მოგვე-მეთქი, ვუსთო-რე, წაღდს ხელი წამოვეუსვი და გამოვინთე. იკადრა სიკვდილია გაქცევა. გამხმარი ძვლე-ბის ჩხარა-ჩხურით მირბოდა, უკან აღარ იხედებოდა.

აღმასხანმა ჩაიქირქილა. პირველად დავი-ნახე გაციწებული. გამეხარდა. კვლავ დავა-პირე საუბრის წამონწყება. ისევ მან დამას-წრო:

— მკვდარი ადამიანი საცოდავია. არის გა-შოტილი თავისთვის, აღარაფრის ხამბარში აღარაა. სილიბისტროს ახლა რომ რამე გავ-გებოდეს, არ გადაირევა? თავზე რატომ მა-ზინხართო, გეყვირებს და სასიკვდილოდაც არ დაგვზოგავს. თერთმე ბარე სამი წელი-წადი რომ თავმჯდომარეობდა და მთელ ხალხს თავზე გვაჯდა, ამას კი აღარ ვაინ-სუნებს. ავკაცობა და უღმერთობა ახლა ვის გოუკვირდება, მარა ის მეტის მეტი იყო. ღვთის სივარული და მამამაპუული სალო-ცავებისადმი თავყანისცემა მას რჯულში არ ეწერა. ამ ეკლესიას რომ უყურებ, პირველად სილიბისტროს გაძარცვა და გააპარტახა.

— რა ქნა, ბიძია, რანაირად გაძარცვა? — ჩავეძვი.

— ხატები მოიპარა და გაყიდაო, თქვეს. რამდენად მართალია, არ ვიცი. მე იმას გე-ტყვი დაბეჯითებით, რაც ჩემი თვალით ვნა-ხე და ყურით გავიგონე. ეს ამბავი კოლექ-ტორამდე მოხდა. ახალი დროის კაცებმა ეკ-ლესიების დარბევას მიწყვეს ხელი. იმ დღე-ებში ხმა გაერეცა: პერეცვი ერთი ყოლც უღმერთო და მღვდელ-დიაკონის მოძულე ქა-ბუსი, გვარად შუაკაიძე, საფდარში შევიდა

და იქაურობა მიანგრ-მოანგრიაო. ხოდა, ხა-ტებმა ის ქაბუსი იმ საღამოსვე წაგვუკისო. თუმცა გაგიგებაც არის უკანაგონი. ბე-რეველი ღვთისმგმობელი ძალღივით იყუფე-ბა, პირზე დორბლი გადმოდის და ოჯახის წევრებისა თუ მეზობლებისაკენ კბილებდაკ-რეჭილი მიიწეწს, სურს ყველა დაცოფოს და დაკვინოს. მსხვილი ჯაჭვით აბია, მარა მა-ინც შიშობენ არ აიშვასო.

ამ ამბით დაზაფრულები ვყავით. ჩვენი ეკლესიის დასარბევა და გასათახსირებლად რომ შეგვეკრიბეს, ვიდექით და ვუყანობდით. საყდარში შესვლას ვერავინ ვებედავდით. ჩო-ჩქოლსა და გადაძახილ გადმოძახილში: არა შენ ადი სამრეკლოზე, არა შენო, სილიბის-ტროს მიჭექარე ხმა გაისმა, ამ წუთში ავალ და ჩამოყვრი ხარებს, ქრისტე-ღმერთმა მე გამაგიფოსო. მართლაც კიბე კიბეზე მოადგა აცოცდა სამრეკლოზე და ზარებს ძირს ჩა-მოუძახა.

მთელი სოფელი შეცბუნებული და გაოცე-ბული რომ შეპურებდა და ხმის ამოღებას ვერავინ ახერხებდა, ისევ მე შევეყვირე: გიფო ხარ შე უბედურო, და ვერ ხვდები-მეთქი. მე-რე რე, გიფო და უბედურნი მე დავერჩი ბო-ლოს, ღმერთმა სილიბისტროს მაგორად მე დამსაჯა, ბიჭები დამიღუპა, ჯოღაგი და გა-საგისი ამომიძირკვა. სილიბისტრო კი ბეჯ-ნიერი კაცია, სამი ძე და ოთხი ასული დაუ-დის მზიგულზე, შეილიშვილებსა და ბაღი-შებს კი სათვალავი არა აქვს.

აღმასხანი ერთხანს სდუმდა, მერე წამო-დგა და ეკლესიისკენ ჩაფორებული წაჩაჩუნ-და. მეც უხმოდა მიწყვევი.

ერთი სული მქონდა, სანამ ხელს შევაე-ლებდი იმ მუქყდიან წიგნს, აღმასხანი ფუ-თაში რომ ინახავდა. რეაბლიტაციის ფურც-ლები მან ისევ იმ წიგნში ჩადო და კვლავ ჩვარში შეახვია. მაშინ სულ სხვა ამბავი მა-ინტერესებდა და წიგნზე სიტყვა ვეღარ გა-მოუუგდე. მეორე თუ მესამე დღეს კი, რო-გორც კი დრო ვიხელთე, ვკითხე:

— გოჩას ბევრი წიგნი მქონდა აღბათ? — ბევრი მქონდა შეილო. ფანჯრების რა-ფებზე კოკოლ-კოკოლბებად ელაგა. კარადა უნდა ვყოფოდ და ყველა ქალაქს თავი ერ-თად მოუუყაროო. აღარ დასცალდა. ის რო დაიჭირეს, წიგნებიც წაიღეს. სულ გადაში-ქოთეს სახლი და მარანი. ბღელციკ კი მიჩ-ხრიკ-მორჩირეს. ერთადერთი წიგნილა შე-მომჩრა. გოჩას თავი რო ედო ხოლმე, იმ ბალიშში ვიპოვე შემალული. ტილოში იყო შეხვეული. სასოებით ვინახავ.

— რა წიგნია, ბიძია, ვერ მიტყვი? — რა წიგნია? ჩემთვის სულ ერთია, რა

წინგინცა. რაღაც გოჩას უყვარდა, მეც მიყვარს. ისე, ასობის ამითელა კი ვიციდი, ჩემით ვისწავლე. კარგა ხანია, ნაწერს ვეღარ ვარჩევ, ამდენმა უბედურებამ სინათლე თვალშიც გამოშლია. ვერც ვერავის ვანახვე, მეშინია, არ წამართვან. სახელდობო რა ნიგნია, ვერ გეტყვი. შაირები რაა შიგ ჩაბეჭდილი, ამას კი ვხედავთ, ბევრი მინდვრებია ასობგადაუფელად დატოვებული.

— აღმასხან ბიძია, მე ხომ მენდობი?

— იმე, რაღა არ გენდობი. პირში შექება არაა ლამაზი, მარა მინც გეტყვი: მე მგონი ლეთისგან ხარ მოგზავნილი, შვილო, ჭირსა და ტკივილში რა შემეზიარო. ჩემ მეზობლებს კი არ გავხარ. ისინი აბურად მიგაძებენ. ჩემს უბედურებაზე სიტყვას რომ ჩამოვაგდებ, ან მიმირყებენ, ან ქიღვიობასა და ჯღანვას დამიწყებენ. ცოლი ითხოვე, გულს გადააყოლებო.

აღმასხანი კიდეც აპირებდა რაღაცის თქმას, მაგრამ შეეწყვეტიან:

— ჰოდა, თუ მენდობი, მათხოვე ის წიგნი, აღმასხან ბიძია!

— შინ ვერ გაგატან. აგერ ჩემ თვალწინ კი რამდენხანსაც გინდა, დაჯექი და იკითხე! — მითხრა და ფუთა გამოიღო, გახსნას შეუდგა.

მუქყდიანი წიგნი ტიცან ტაბიძის ლექსების კრებული აღმოჩნდა, 1933 წელს რომ გამოიცა.

ტიციან ტაბიძე სამოღვე წლის რეაბილიტირებული იყო, ხოლო მისი პოეზიის ერთ-ტომეული ის-ის იყო გამოქვეყნდა. სოფელში წამოსვლისას შევიძინე, კიდეც ნაეკითხე რამდენჯერმე. ძველი კრებულის კითხვას მინც დიდი ხალისით შევუდგექი. შემხედა ლექსები, რომლებიც ახალ გამოცემაში, რატომღაც აღარ შეეტანათ. განსაკუთრებით დამინტერესა გოჩას მიერ ფანქრით ფაქიზად წარწერილია შენიშვნებმა. „მაშ გამარჯვება“... ორმოცდაერთი გრადუსი სიცხე რომ მწვავდა და მდგავდა, თურმე ამ ლექსს ვაპოვებდი. ელტა რომ მოვიკეთე, ექიმმა სიცილით მითხრა: გამჯურნებას მე ნუ მიშადლი, ტიციან ტაბიძემ გადაგარჩინაო... მაშ, გამარჯვება, დიდო ტიციან, დაერჩებით ერთად ჩვენ განუწყურდნი!

„ბუნება ერთ რომელიმე ქვეყანას ან ამა თუ იმ გვარს გამოარჩევს და თავისი სიუხვის მთელ კალთას დააბურტყავს. გალატრონი და ტიციანი, პოეზიის ორი ტიტანი... ერთ გვარში, ერთდროულად, ერთი ხელის დადებამინახე... მეტი სასწაული შეიძლება კიდეც მოხდეს?!“

სტრიქონებს:

„მწარეა ლუკმა საქართველოში
პოეტებისთვის უფროა მწარე
მინდა, მე აედეგ და უკრებო
ჩამოკითხოვო სამშობლო მწარე.“

მინერლი აქვს: „კოლექტივი ისე დაუნდობლად ჩუხავს ტყუებს, აჩანაგებს მდინარეებისა და ღელეების სანაპიროებს, სულ მალე ჯოხსაც ეღარ ევიშოვით, ხელში რომ ავიღოთ და სამშობლო მხარე ჩამოვიტოვოთ“.

„ბუხარინი, რკოვი... თუნდაც კალმაცხელიც შესაძლებელია მართლაც გადაგვარდნენ, ჩვენი წყობილების გამოუსწორებელ მტრებად იქცენ. მაგრამ ტიციან ტაბიძე? რა დააშავა ისეთი? საოცარია. აფსუს, რა ლეთიური პოეტი გველულება!“

შენიშვნებიც გააცანის აღმასხანს და რამდენიმე ლექსიც წაუკითხე.

„მივალ, მივდივარ და მივიმდერი, თან საქართველოს მიმაქვს ოცნება, ვარ გაუთლელი ღერწამის ღერი, ტუჩშიუდებლად რომ იკონცება.“

ეს სტრიქონები ეცნაურა აღმასხანს. ამ შიარს ჩემი გოჩა ხშირად წაიღილინებდა ხოლმეო, მითხრა და თვალები მოუწყლიანდა.

წაწყვეტები აღმასხანის წამშობიდან

ა)

...ვასიკო ბრაზიანი და გულწინწილა იყო, პატარა გოჩას მიზარავდა. ხელი ერთხელეც რომ წაჩვია, მერე სულ უბრალო რამეზე წაუტყაპუნებდა ხოლმე. შინ თუ ვიყავი, იცოცხლე, ჩემი შიშით გომეში ქქონდა შემდგარი, უბატონოდ ხმას ვერ ცემდა. მარა მუდამ სახლში ხომ არ ვიქნებოდი? იმ დღესაც შინ არ ვიყავი მე უბედური, მთაში წავედი შემეხე. კინაღამ მომიკლა ბავშვი თურმე. რას ერჩოდა? პაპანაქება სიცხეში, სიოც რომ არ იძროდა, უბრძანებია: გაიქცეო და ქუხაურას წყალი მომიტანეო. ქუხაურა ხო იცი სადღა? ბერისისა და ბაბოთის სახლვარზე. ბარე ორი-სამი ვერსია იქამდე. ახალ წყალს მოგიტანე ვიდან, ქუხაურაზე კი ვერ წავალ, უთქვია გოჩას. არა, ქუხაურაზე უნდა წახვიდე, თუ არაო... დამურტებია, კიდეც წაწულა გასალახავად. ბალანა გაქცეულა. ვასიკოს კრამიტის ნატეხი აუღია და უსროლია. ზედ კვირისზე მოხვედრია და გრამალა გადავარდნია გულწასული. კიდეც კაი, მეზობლებს დაუნახავს. შეიწინა თურმე ნიფლაკიელი. ძლივს მოუსწერსუმაღებიაო. ვასიკო რამხელა იყო მაშინ? კაი ვიჭგლა იყო, მეორე წელს კიდეც დაეპოვნინებ.

ბ)

...გოჩა რომ დააკავეს, ტარეულ დეკანოძე და ნიკა ნიგნაძე მის შემდეგ დაიჭირეს. მათი მშობლები ტურს მიზბუებდნენ და აღარც მესალმებოდნენ: ჩვენი შვილების გაუბედურება

შეიძლება გონას ბრალი იყოსო, გამოძიებისას მათზე ალბათ ცუდი რამეები ილაპარაკაო. ვასიკოც რომ დააპატიმრეს, ცოტა მოღებენ: ძმაზეც აუტს ხო არ იტყოფაო?

ბ)

...ჩემი გონა სტუდენტი რო გახდა, თბილისიდან ჩივი სურათი ჩამოიტანა. გამოცდები კათ დავიპაჩე და დამასაჩუქრესო. ცნობილი ფოტოგრაფის ნახელავიო. გვარიც მითხრა, ვერ დავიხსომე. კაი ფოტოებს იღებსო. გვიან შემოდგომაზე, მოსაგელს რო ჩაიკაღიფებ, ქალაქში უნდა წაგყავანო და იმ ფოტოგრაფს შენი სურათი გადავადებინოო. ამა, ესაა საქმე, დედაჩემის სახე სამუდამოდ დამეკარგა, ისე წავიდა, სურათი არ დატრენიაო. ხო, იმას გუბუნებოდა: დიდი, გაზეთისხელა სურათი ჩამოიტანა. არ დამითვლია. ასამდე კაცი და ქალი კი იქნებოდა შიგ ჩახატული. შუაში უფრო დიდები იყვნენ, გარშემო კი -- შედარებით მორჩილები. ვკითხე, ვინ არიან ესენი-მეთქი. უნივერსიტეტის პროფესორ-მასწავლებლები არიანო. ერთზე თითოე იმითყო, მთლად უფროსიაო. სურათს თავისი ხელით გაუკეთა ჩარჩო, მინაც თვითონვე ჩასვა. ასეთ საჩივიანო რამეებში ხელი ემარჯვებოდა. ნიგნები სადაც ელაგა, სურათიც იქ ჩამოკიდა. ნასიხარი და ნავედმყოფარი რომ იყო იმ სურათზე აყოლებდა ხოლმე გულს. დაიფებდა მაგიდაზე და დაჩრებოდა...

იმ დაწყვეტილ წელიწადს, დაჭერები რო დაიწყო, გონა უკვე გამოჯანმრთელებული იყო და სწავლის გაგრძელებას აპირებდა. ხოდა, ერთ დღეს შევდივარ ოთახში და რას ვხედავ: სურათის ჩარჩოში მინა ამოულია, მიმდგარა და ზოგირით კაცს და ქალს შვესალებავს უსვამს. რას შერები, შვილო-მეთქი, ვკითხე გაოცებულმა. ესენი ტროცისტები და ხალხის მტრები აღმოჩადნო. მთლად უფროსიც-მეთქი? მას კიდევ უფრო მეტი ბრალი ედებოა.

გავიდა სამი თუ ოთხი კვირა და რამდენიმე სურათი კიდევ წაშალა. შვილო, შენ თუ ასე მიკვიერ, შალე და შალე, სულ მალე მარტო ჩარჩო და მინა შეგრჩება-მეთქი. მეც ეგ მანუხებესო, მიპასუხა დაღონებულმა. მეტი ვერაფერი ვატიმევირე. არ იცოდა ბევრი ლაპარაკი. ათს რო შეკითხოდი, ერთს თუ გიპასუხებდა ენაწყლიანად. „ხო“ ან „არა“, ეს იყო მისი ჩვეულებრივი საუბარი. ვასიკოს კი არ ჰგავდა, ენა რო უსწრებდა და თვალი სულ საოხუნჯოვად ეჭირა.

ბ)

...უზოში ორი ისეთი კაკალი მედგა, იტყოფდი ნუბი თვალი მომცა და მუდამ მაყურებიაო. იქნებ შენც ხარ გადმოსხედილი ჩემს ეზოში. თუმცა მაშინ ბაღლი იქნებოდი, არ

გემასხორებდა. ჰა, მართლა? ხო, ენას თავში იყო ერთი, მეორე -- ბუღოშა. მიუსიყვარულე ძმებივით ხვედნენ ჩველებს მოქმანეთს. აფსუს, რა ჩრდილი შექონდათ? თითქმის მთელ ეზოს ფარავდნენ. ახლა ნიგოზს აღარ იკითხავ? ათასი რო გაგეტება, ერთ ფშუტეს ვერ ნახავდი. ხანამ იმ კაკლებს მოეჭრადი, ხელი არ უნდა გამომბოძოდა? მე შენ გეტყვი და, კაკალი მალე იზრდება! სამიოთხი თაობა მაინც უნდა, ზრდა რომ დაასრულოს. რო ეჭრადი, ნაფოტები იქით ცვიოდა, ცრემლები აქეთ. რავე გავიმეტებდი, მარა... გორგალს ძაერი რო ერთხელედა გამოვლდებო, მერე სულ იზურდება და იშლება, ვეღარაფერი შველის... ბიჭები რო დამიჭირეს, მაშინ დავცა მეხი ჩემ კაკლებსაც და სახლ-კარიბასაც... საოცარია, ორ კვირაში სამჯერ ვნახე ერთი და იგივე სიხმარი: ვითომ ქარიშხალი ამოვარდა, კაკლები ერთმანეთს მივაჯახა, ჯერ ტოტები დაუღუნა და დაუშტრიალა, მერე ორივენი უფსკვლიანად ამოატრიალა.

სიხმარი ვინმეს რო მოუყვე, უარესია, ცუდად ახდებოა. ამიტომ ვერავის ვუშვებდი, ჩემ გულში ვიხარებოდი.

პირველ დასიხმრებაზე ვერ იქნა და ცულს ვერ მოვკიდებ ხელი. არადა, ბიჭებზე დარდიც მკლავდა, დარტყანებული მივდი-მოვდიოდი მთელი დღე. მეორედ რო მესიხმრა, ოთხჯერ მივედი ცუდით კაკალთან და ოთხჯერ შემოვებრუნდი. ღმერთი სამოხით არისო... მესამე სიხმარმა მთლად გადამრია და გადაშალა... ჯერ ერთ კაკალს მივადებდი, მერე მეორეს... მთელი თვე ეჭრადი, მეზობლები გაკვირებულნი გადმომყურებდნენ. გაგიგებულა საყრდავით, ფიტრობდნენ ალბათ.

* * *

დარყაში რომ წავეყვი აღმასხანს, მისიანებისგან მაშინ ვერაფრის ჩაწერა ვერ მოვახერხე. აღმასხანმა შემიშალა ხელი. საუბარს არ გვაცლიდა, სულ თვითონ უნდოდა ელაპარაკა. ერთი კეთილი საქმე მაინც გავაკეთე: მამამთილი და რძალი შევარიგე. აღმასხანი თითქოს არ იმჩნევდა, მაგრამ ვატყობოდი, შერიგება უხაროდა. რომ მოვდიოდით, გზაში მითხრა: შენ გაიხარე, თვარა ისე მოკვდებოდი, ტასოს არ დაველაპარაკებოდი, თუმცა უმძრახობაც მანუხებდა. ცალი ფეხი სამარეში მიდგო, დღეს თუ ხვალ გუნა-ნაბაბი უნდა ავიკრა და წავიდე, უბრაად ნასვლა კი არ ვარცა, ეშმაკები უბრებს საიქიოში თურმე გოგირდს უხრჩოლებენო.

ერთი კვირის შემდეგ დარყას კიდევ ვესტუმრე. ახლა უკვე მარტო ვიყავი. ტახიც ვნახე და მისი ქალიშვილებიც. კარგა ხანს ვისაუბრეთ.

ზოგი რამ მათი ნაამბობიდან
ტასო:

...არა, ბატონო, ნურაინდ იტყვის ბედის-
წერა არ არისო. მე პირადად ბედისწერა იმ
ლამის ვიჩნებუნე, ვასიკო კრებიდან რომ და-
ბრუნდა. დედა, რას ჰგადაა! სახე ნამოფი-
ვინებული, თვალები ჩასისხლიანებული, ტუ-
ჩები ჩატეტყვილი... ბავშვით სლუკუნებდა
და დროდადრო შუბლზე მუჭის იცემდა: ეს
რა მომივია, დავიღუპე და ეგ არიო. ენას
რომ არასოდეს უგვალავდა, ახლა სიტყვას
უკიდებდა. ძლივს ამოღერდა კრების ამბავი.
წინასწარი ვიყავი გაფრთხილებული და გო-
ნებაშიც სიტყვა-სიტყვით მქონდა დალაგე-
ბული, რა უნდა მეთქვაო. ტრიბუნასთან რომ
დავდექი და გეზად მოჩერებულ ხალხს თვა-
ლი გაუხსნორე, თითქოს უცებ ჯადომ შემე-
კრაო, გონება გადამიბრუნდაო. რა ვთქვი,
რა ნამოვყარაბტალე, არ მახსოვს. სიტყვა
რომ შემანყვეტინეს და დარბაზიდან გაოგნე-
ბული გავიძურნე, მდრედა მივხედი, რამხე-
ლა შეცდომა ჩავიდინეო. ახლა ვანწირული
ვარ, ერთ-ორ დღეში შეე გოჩას მიმყალი-
ბენო... წარმოიდგინეთ, ბატონო, რა დღეში
ჩავვარდებოვდი. თავი ვეღარ შევიკავე და
ცრემლები წამსკდა. თინა და ლეღაე აქე-
რდებდნენ. ვასიკო პირველად მაშინ გამოვი-
ტირეთ.

ერთი-ორი დღე კი არა, ბარე სამი კვირა
გავიდა მშვიდობიანად. რომ გვეგონა შეგვე-
წინა ღმერთი და გადავრჩით, სწორედ მაშინ
გვიმუხთლა ბედისწერამ. ვასიკო კოლმეურ-
ნობაში მოანგარიშებდ მუშაობდა. პოდა, შე-
აღამისას ორი უცნობი კაცი მოგვადგა კარს
და გავადღვიძა. ვასიკოს უთხრეს: წამო კან-
ტორაში, შრომადღეების უწყისები გვანახვე,
ხვალ რაიკომში თათბირია და საქაროდ
გვჭირდებაო. ვერც კი გამოვემშვიდობეთ,
ისე წაიყვანეს. ეგ იყო და ეგ, მის შემდეგ
მისი ასავალ-დასავალი ვეღარ გავიგეთ. კი-
დევე კაი, ამას წინათ გამართლება მოსულა,
ჩემს მამამთილს მიუღია. თუმცა რაღა
დროსა!..

...რაც ახლა გითხარით, ეს რომ ჩემმა გო-
გობმა გაიგონ, ცეცხლზე დამადებენ. იმ ლე-
მის ამბავი მათეც კარგად ახსოვთ, მაგრამ
მაინც მეჩნებუბიან. ნუ ამბობ, სულ სხვა
რამის თქმას აპირებდა და ძმას თავისდა
უნებურად მიუმხროო. მამაჩვენი იმათ კი
არ ჰგადა, სხვისი ქირი ღობის ჩხირად რომ
მიარწმნათ და მარტო თავიანთი ტყავის გადა-
რჩენაზე ზრუნავდნენო. საერთოდ იქნებ ასეც
იყო, რა ვიცი... თუმცა ძმის გამოქომაგებას
რომ ნანობდა, ჩემი თვალთ ვნახე და რა-
ფერ დავმალო?

თინა:

...მამაჩემი ენაბახელი და ხალისიანი კა-

ცი იყო. უამრავი საოხუნჯო ამბები იცოდა,
ზოგს თვითონაც იგონებდა. „ქაჩხუჭუჭი“ „ურთ-
ხელ სამუშაოდან რომ დამჩნებდას“ „წყაბტე-
თინიყო, კალისტრატეს რა მოუვიდა, იცოო?“
კოდალა დააჯდა თავზეო. კალისტრატემ უყ-
ვირა: რაღა მე დამაჯექი, სხვა ხე ვერ ნა-
ხეო?!

კალისტრატე ჩვენი კოლექტივის თავმჯ-
დომარე იყო.

...მამა სიმაართლისმოყვარეობით გამოირ-
ჩეოდა, თანაც რაინდული გული ჰქონდა.
მთელ ხალხს ენა რომ ჩავარდნოდა და ნკმუ-
ნის ამოღებას კაციშვილი ვერ ბედავდა, მამამ
ხმა აღმიღლა, ძმა დაიცვა. ეს მაშინ
გმირობა იყო, გმირობაზე მეტიც...

ლეღა:

...გოჩა ბიძია მამასავით მიყვარდა. თუ ახ-
ლოს არ იცნობდი, გულჩახვეული და უკარე-
ბა გეგონებოდა, ისე კი საოცრად კეთილი კა-
ცი იყო. სადმე რომ წავიდოდა, უტყველად
სასუსნავს მომიტანდა.

...ერთხელ დამიძახა და ოცი მანეთი მამა-
ჩუქა, თან დამარჩია: სკოლის დირექტორს
მოველაპარაკე. მიდი ხვალ მასთან, ეს ფული
მიუტანე და უთხარი, ესამანელი ბავშვების
დახმარების ფონდში მინდა შევიტანო-თქო.
ასეც მოვიქციე. სულ მალე ეს ამბავი რაიო-
ნულ გაზეთში გამოქვეყნდა, ჩემი სურათიც
დაბეჭდეს. ის გაზეთი დღემდე მაქვს შენა-
ხული.

1958 წლის საზაფხულო არდადეგებზეც
მშობლიურ სოფელს მივაშურე. რაიონის ცე-
ნტრიდან ავტობუსს გავყვე. ივლისის წყნარ-
ი, უღრუბლო დღე იყო. მზე ჯერ მხოლოდ
შუბის ტარზე იდგა, მაგრამ უკვე სიცხე იგ-
რძნობოდა, ხალხით გაქვდილი ავტობუსში
სუნთქვა გჭირრდა. ხოდაბუნი გავიარეთ და
სოფელ ივანწმინდის შეღმართს შევეყვით.
ნატუნარამდე კიდევე ჩრებოდა სამი-ოთხი
კილომეტრი. გამორწნდა ივანწმინდის სტადი-
ონი. ბიჭებს უკვე თავი მოეყარათ, ოღონდ
ჯერ ფეხბურთს არ თამაშობდნენ, შეჯგუ-
ფებული ჩანდნენ...

ჩემი სოფელის სტადიონი არ გააჩნდა. ფეხ-
ბურთის სათამაშოდ ივანწმინდაში ჩამოვდი-
ოდი ხოლმე. ახლაც ბიჭების დანახვა გამე-
ხარდა. შინ მივალ თუ არა, ჩემოდანს დაე-
დებ, თახჩაში გადნახულ ბუცებს მოვწახავ
და მყისვე სტადიონისკენ დავემშვიბი-მეთქი,
ის იყო გაეფიქრე და მძღოლმა შესძახა:

— საწყალი აღმასხანი, ჩაუგდიათ ხელში
ამ „ცეცხებს“ და აცეცებენ!

თვალეში დავტაჩე, ახლად შევიწმინდე: შავ-
ქოჩორა ბიჭების წრეში თერთი თავი ხან
გამორწნებოდა, ხან კი ისეც დაიშალებოდა.

მძლოლს ავტობუსი გაეაჩერებინე და ჩავედი. ალმასხანის დანახვამ იმოქმედა თუ ჩემოდნის სიმძიმემ, არ ვიცი, მუხლები მომკვეთა, ფეხს ვერ ავუჭარე. ოციოდე ნაბიჯით რომ მიუახლოედი, ალმასხანმა ბიჭების წრე გამოარღვია. ფეხშიშველი იყო, ტანსაცმელჩამოხეული, შარშანდელთან შედარებით კიდევ უფრო დაჩაჩანაკებული და დაბეჩავეებული...

— მოიცა, ფული უნდა მოგცე! — გამოუდგა უღვაშებიანი ქაბუკი სიცილით. ალმასხანი შერეოდა და ხელი გაუნოდა. მან მუჭში ხურდა ჩაუყარა, თან უბრძანა:

— ახლა ტროცკისტებს დასცხე კრებაზე, სიტყვა თქვი!

— ვიტყვი, ვიტყვი! — თავი დაუქნია მან და თითქოს პირში ცხელი კარტოფილი სჩრიაო, აჩქარებით დაიწყო:

— ამხანაგებო და მეზობლებო, „ხალხის განაჩენი“, აქ რომ გაზეთში ნაიკითხეს, სამართლიანი და დროულია. ტროცკისტებს და

მანებლებს ყოფა ეტირათ. ვხედავ... სამნუხაროდ, ჩვენ სოფელშიც, ადგილობრივ და მხარელები. მათაც საკადრისი შიიღეს. შეროგორც დამნაშავეის მამას, ბევრი ლაპარაკი და ტილატობილა არ შემფერის. მოკლედ ვიტყვი, „ხალხის განაჩენს“ ვინონებ და ტაშს ვუკრავ.

მართლაც შემოკრა ხელი ხელს ერთ-ორჯერ. ბიჭებმაც დასცხეს ტაში, თან აყვირდნენ. ალმასხანი კი შებრუნდა, ვენახისკენ გაიქცა.

— ალმასხან ბიძია, მოიცა, ველარ მიცანი? — მივაძახე. ისე დავიბენი, მზის სათვალეების მოხსნა დამავიწყდა.

მოიხედა, რაეა არ გიცანი, კალმახელიძე ხარო, ერთი შესძახა და ისევ შებრუნდა, კაცის სიმაღლეზე გაბარდნილ ვენახში შეაბიჯა.

სათვალე რომ მიკეთია, კალმახელიძეს ალბათ მიტომ მიმასგავსა-მეთქი, გავიფიქრე და თვალი სინანულით მირავოლე.

სიტყვა

ან

გონა აბუთიკა

გავშვთა ეძიი

ძილბურანიდან
ბაშვის ხმამ
ელდანაკრავივით გამომაფხიზლა
და... უმაღვე შვება ვიგრძენი, —
მე ჩემს სამუშაო მაგიდასთან კი
არ ვიყავი
ლამისთევეებით დაქანცული,

თვალისმოსატყუებლად ჩათვლემილი,
არამედ,
ზღვის ცხელ ქვიშაზე
გრძელ ნიაფში მშვიდად ვიწეკი
და ტალღებთან მოთამაშე ბავშვთა
ტყარცალი
ყვავილებივით მეფინებოდა...

• • •

ვით მონაზონი მონასტერს,
შენც შეეფარე შენს ქმარს,
და ჩემი კოცნა ლოყაზე
მზის ამბორივით შეგრჩა.

მწვანე მინდორზე მედაროს
ფაფარ აყრილი ცხენი.

წლები გაივლის, დაგაშრობს
ლოცვები, ღმერთის მსახურს,
არ გაიხსენებ არასდროს,
ადრე განცილდეს და ნახულს.

მე მაშინ მკვდარი ვიქნები,
დამიტირებდა ქარი,
წამში გაჭრება სიზმარი,
სულს კვლავ გაგიტობს ქმარი.

მხოლოდ სულ ერთხელ შეგაერთობს
ლამით სიზმარი შენი:

არც მე დაგიკლებ მცდელობას,
რომ არ გაგიწყრეს ღმერთი...
თვით მე, ის წამიც შეყოფა,
ვით უკვდავების ძეგლი.

ჩემი წინაპრეში

ჩემი წინაპრები
კლდეებს ანგრევდნენ
და ზამთარს არ ებუებოდნენ,
ჩემი წინაპრები
აღრიადლებულ მხეცებს ზოცავდნენ
და შიმშილის გრძნობას იკლავდნენ,
ჩემი წინაპრები
მომხედურებს ხანჭლებზე აგებდნენ

და სამშობლოს აღდგერძელებდნენ.
მე კი
მათი უღირსი შთამომავალი,
ვზივარ ახლა და ლექსება ვწერ
არც თუ ისე ნათელ წარსულიან ქალზე.
ჩემს სამშობლოს კი
კალიები ანადგურებენ.

ეროვნული

განმანათლებლებს

• • •

ის მწარედ ფიქრობს, რომ მიტოვებულს აწი არავინ შეუყვარდება, იგი გაცირიცს ბერწმა ნისლებმა, გახადეს ცივი და უკარება.

მას შეუძლია კვლავაც, დამალოს ბასრი ტკივილი ანდა ღრმა წყლული, მაგრამ არ სჯერა, კვლავ თუ ეწვევა ან სიხარული, ან სიყვარული.

ის გამოფიტა უნაყოფო დღემ, სადღაც გაუქრა ძველი ოცნება, ერთფეროვანი და მოწყენილი, აუტანელი გახდა ცხოვრება.

ლოდინით დაღლილს და გზებზე გაუქვს არ ართობს რამე, აღარ იზიდავს, აყვავებული ილუბლის ტოტი აღარ ანათებს იმის სიზმრიდან.

ის მწარედ ფიქრობს, რომ ნაღალატარს, აწი არავინ შეუყვარდება, იგი დაწურეს ბერწმა ნისლებმა, გახადეს ცივი და უკარება.

მაგრამ გადივლის ცაზე ღრუბელი, სიცოცხლით სავსე მზე ცინცხლებს გაყრის, და ყველაფერი, და ყველაფერი დაუბრუნდება თავ-თავის ადგილს.

ნადი...

წადი, მარტო დამტოვე, ისე დიდხანს ვეჩვეოდი მარტოობას, აწი სხვაგვარად ალბათ ვერც გავძლებ.

წადი, შეხვედრისთანვე გათავისუფლებ ჩემი ყველა უბილავი საცეცისაგან შენი წმინდა თვალების გამო, შენი ლამაზი ტუჩების გამო, შენი ბავშვური ფიქრების გამო,

წადი, ნურასოდეს ნუ იფიქრებ ჩემზე, ნურასოდეს ნუ იოცნებებ ჩემზე, როგორც წიგნში წაკითხულ გმირზე, ანდა ფილმში ნანახ გმირზე.

წადი, მე იმისი ღირსი არა ვარ, რომ შენ გიყვარდე.

მე ხომ ზედიზედ ორი დღეც კი არ შემიძლია სიყვარული, ან შემიძლია, მაგრამ აღარ მსურს.

არ ვიცი, სად დავშორდით ერთმანეთს, ჩემი ცხოვრება ასე აეწყო.

არ ვიცი, სად დავშორდით ერთმანეთს, მას შემდეგ კი იმდენი გზა გამოვიარე, შენ არ შეგწევს იმის ძალა უკან რომ დამაბრუნო.

ჩემთვის სიხარული მირაყია, ჩემთვის სიხარული თავის მოტყუებაა.

წადი, შენ არ გაქვს იმის ძალა ჩემი ცხოვრება რომ გაანათო, ჩემი ცხოვრება რომ გაახარო.

წადი, შენი წმინდა თვალების გამო, შენი ლამაზი ტუჩების გამო, შენი ბავშვური ფიქრების გამო,

წადი, შენც არ ავირიო ოცნებებით დაწყობილი გზა, შენი თავიც სადარდელი არ გამიხადო.

წადი...

სოსო გურიძე

• • •

მომრავლებულა
გზებზე ლენოფა.
მთლად გადავილია
კვალი გვირილის.
იელთან ია
ჰუვაფი (შეცდომა...)
შორს მატარებლის
ისმის კვილი.
ნაეთსაყუდელშიც
საყვირს ელიან
და მოდრეიფე
გემები დგანან.
გავკეპრი ტრამალს,
ტყეს და ლელიანს,
გაქცევა სადმე
მიგიყვანს განა?..

ვეურცლავ..

მზერა ბელის, ზაფრი.
ობლის მონოლოგს ვგალობ.
შენ, ეს თვითგვემა მძაფრი,
ვერ მამატიო, ქალო.

ვერ მამატიო, ვერა,
ეს სინანული ვერთქმის.
ზაფრი, ზაფრანის მზერა,
თვალეზდათხრილი ღმერთი...

მე — ჩემი გზით...

 ქართველი
 პოეტების
 კავშირი

შენს კალთაზე
 ჩამთვლემს როცა,
 სული ჩემი
 ცაში აღის,
 ტყვე ვარ ღრუბლის,
 ცისკრის ლოცვა,
 ჩუმი ღამის
 ხუაშიადი.

ვენთო ასე,
 საკელატრე
 მოვიპოვო

ლუკმა ოფლით,
 ჭედზე საბრეს
 გადამამტვრევს
 სიავკარგე წუთისოფლის.

შენს მზეს ვჩემობ,
 ფიანდაზებს
 ფეხქვეშ მიფენს
 გზად და ზიდად,
 აქ მოვკვდები,
 ამ მიწაზე,
 აბა, მეტი
 რალა მინდა!..

დანიელ ბრანინი

ჯერ კვალი არ გამქრალა

I

კვარტალის ბოლოს, როცა ჩვენთან ჩამოვიდნენ ქარხნების წარმომადგენლები თავიანთი განცხადებებით ინსტრუქციების მისაღებად და ნამდვილი საგრივითი დატრიალდა, უცნობმა ქალმა დამირკვა და დამიწყო გამოკითხვა ვოლკოვის შესახებ, რომელსაც მე უნდა ვიცნობდე, რადგან ვოლკოვთან ერთად ეობრძოდი ლენინგრადის ფრონტზე. ჯერ გადავწყვიტე, რომ ეს რაღაც გაუგებრობა იყო. მე არავითარ ვოლკოვს არ ვიცნობდი. მაგრამ ქალმა დაიგინა — ხომ იყავითო ორმოცდაორში და ორმოცდასამში სამხედრო ნაწილებში ლენინგრადის მისადგომებთან. რას ნიშნავს ნაწილებში? მაინც რომლებში? ქალმა არ იცოდა. ეტყობა, მას ფრონტი ტურისტული კემპინგის მსგავსი რაღაც ეკონა, სადაც ყველა ერთმანეთს იცნობს. მან თავისი ნათქვამის დასამტკიცებლად საველე ფოსტის ნომერი დამისახელა, თითქოს მახსოვდა, რა ნომერი იყო ჩვენი საველე ფოსტა. აიღეთ და შეამონეთ, — მომთხოვა მან. ნეტა როგორ უნდა შემემონებინა? თანდათან უფრო მეტად მალიზიანებდა ქალის დაყენება. ხომ გაქვთ ნერილები, — მშვიდად მითხრა მან. რა ნერილები? — შეეძახე. უცებ წარმოვიდგინე, რომ ქალქკარეთ დამჭირდებოდა ნასველა და აგარაკზე სკივრში ქვეა. ამაზე ქალმა მიპასუხა: სპეციალურად თქვენს სანახავად ჩამოვედი საქართველოდან ლენინგრადშიო. სამწუხარო კია, მაგრამ აქ რაღაც შეუდგომია, მე ვოლკოვს არ ვიცნობ, ძალიან დაკავებული ვარ და ვერაფრით ვერ დაგებმარებით-მეთქი — ასე მტკიცედ, ცივად მივანიშნე, რომ საუბარი დამთავრებული იყო.

პასუხად ქალმაც მტკიცედ განაცხადა: გინდათ თუ არა, მაინც განახეთ და სჯობს ნუ მკვამათებით. იმიტომ, რომ მერე თვითონვე

უხერხულად იგრძნობთ თავსო. ქალი ისეთი თვითდაჯერებული იყო, ჩემზე უფრო მშვიდად ამომიანსაც გამოიყვანდა მოთმინებიდან. ავიღე და ყურმილი დაეხეთქე აპარატზე, მაგრამ მაშინვე დარეკა ხელმეორედ. რა გაეწყობოდა, ჩემს ოთახში შემკვეთები ისხდნენ და იძულებული გავხდი, ყურმილი ამეღო. ქალმა მშვიდი ხმით დამიწყო ნამუსში ჩადება: გამახსენა ფრონტული ძმობა, თანამებრძოლების ნაქები ერთგულება, ძალღონეს რომ არ ზოგავენ ერთმანეთის მოსაძებნად, ერთი სიტყვით, მთელი ის შოკოლადის ნაკრები, რომელსაც რადიოთი და სადღესასწაულო ტელეგადაცემების დროს მოგვართმევენ ხოლმე დამტკბარხმინი, გულაჩუყებული ჟურნალისტი ქალები. მე გავეცხარდი, არ ვიცი აღბათ რას აღარ ვიტყვოდი, მაგრამ ქალი ყურსაც არ მიგდებდა, ისე დამპირდა უდავო ფაქტებს მოგიყვანოთ. მერე სხაპასხუბით მომეყარა თარიღები, სახელები და უცებ ერთი შემოკლებული სახელი წარმოთქვა, რომელსაც დიდი, ძალიან დიდი ხნის წინათ მეძახდნენ, და რომელიც იმათ შემარქვეს, ვისაც ამ ქვეყნად ვეღარასოდეს იხილავს კაცი. იმათ, ვისაც ჩემთან ერთად ეძინათ ყაზარმაში ორსართულიან საწოლებზე, ჩემთან ერთად მიბიოჯებდნენ მშვიდი ულიანოვსკის მოკირწყლულ ქუჩებში და სიმღერას სტვენას აყოლებდნენ. სწორედ იქ, იმ სასწავლებელში მომენება ეს სახელი — ტობა, ანტონ — ანტონა — ტობა, და ასევე მიაღწია ფრონტამდე, სადაც ვადაიმე ადრე გამოშვებული ლეიტენანტები გამოცხადდით. იქ უნდა გვემსახურა სატანკო ნაწილებში, რომლებიც იმდროისათვის უკვე აღარ არსებობდნენ ლენინგრადის ფრონტზე, ყველა ტანკი სისრულე ნერტილად გადაიქცა და ისე იყ-

ნენ მინაში ჩაფლუნდი, მხოლოდ ქვეშევებიანი კოშკურებილა მოჩანდა.

მას შემდეგ აღარაის უწოდებია ჩემთვის ტობა.

კეთილი, მოპრძანდით-მეტეი, — ვუთხარი ქალს.

და ამის შემდეგ რაღაცნაირად ავირე-რაღა თქმა უნდა, სისუსტე გამოვიჩინე. ვის რა ჯანდაბად უნდა ფრონტის მოგონებები? ან რა საჭიროა? დიდი ხანია, რაც ავუკრძალე საკუთარ თავს ამეუბით ღოღიანობა. მიზეზი მქონდა.

მაგრამ თავი იმით დავიმშვიდე, მაინც ცუდად იმსტრუშენტიბის თხოვნით გათავადება, რომ ურეგოდ ან უფონდოდ გავცე რამე-მეტეი. მუდამ ასეა ხოლმე. საიდანაც, რამისმორიდანაც არ უნდა შემოუარონ, — მგებობარ-ნათესავეები ვართო, თქვენს ცოდ-თან საავადმყოფოში ვინეტიო... — უცებ შე-ტყვიან, აი, აქ პატარა ქალღმრთე მომიწერეთ ხელიო. ისე, ტყუილუბრალოდ, ჩემთან არა-ვინ ჩამოდის.

ამან დამამშვიდა. ქალი დავივინვე და მე-ორე დღეს რომ მოვიდა, უცებ ვერ მოვისახ-რე, რომ ის იყო. ისე შემოვიდა ჩემს სორო-ში, როგორც მორიგი მომსვლელი, ფერფან-ში რომ ისხდნენ გულგანვრელებულნი. კარ-ზე გაჩერდა და გაოცებულმა შემთვალაიერა, — თქვენ ბრძანდებით დუდარევი? ანტონ მიხეილის ძე?

ეს კარზე ეწერა და ასეთი სულელური შე-კითხვით ჯერ არავის მოუშართავს ჩემთვის.

ქალი ჩემთვის ყოვლად გაუგებარი გაკვირ-ვებით მათვალაიერებდა და უცებ ჩაიციანა. უაღგალო, სანყენი იყო ეს ჩაეინება. მერე თავი გამაცნო. მისი დაბალი ხმა ოდნავშე-სამჩნევი კავასიური აქცენტით ეყიანა. გვა-რად ნიორამე იყო, სახელად ფანა. ამას მო-ჰყვა ძნელადგამოსათმეღი მამის სახელი და მთხოვა, მხოლოდ სახელით მომმართეთ, როგორც საქართველოში გვეყვიანო. მთლად ახალგაზრდა არ იყო, ორმოცს კარგა ბევრით იქნებოდა გადაცილებული, მაგრამ ჯერ კი-დედ ლამაზი, ჯანიანი ქალი იყო, შუბლზე შავი თმა ჰქონდა გადმოყენილი და ამის გამო უფრო პირქუში, სერიოზული ჩანდა.

სერგეი აღქასანდრეს ძე ვოლკოვი — ჯი-უტად იმეორებდა ქალი და ჰიპნოტიზირი-ვით მომჩერებოდა ნახშირით შავი თვალე-ბით. მე ისევე ვუთხარი, არ მახსოვს-მეტეი. სიტყვებს „არ მახსოვს“ ქალი უნდობლად შეხვდა. შეუძლებლად მიარნდა, რომ ვინმეს ვოლკოვი არ ხსოვებოდა. ლუკიანოვი მაინც არ გახსოვთო, არც ლუკიანოვი მახსოვდა. მაგრამ ქალი მაინც არ დაიბნა, პირიქით, თითქოს დაკმაყოფილდა კიდევ.

ამის შემდეგ მშვიდად დაჯდა და მაგიდაზე

სულტანიანი ფორთოხლისფერი საქალაქედ დამიდო.

სერგეი ნუქაძე

— ეგებ არ გსიამოვნებთ ეს ფორთოხლები სენება?

გულიანად რომ ეკითხა, იქნებ განმემატა კიდევ ზოგიერთი რამ, მაგრამ ქალის კილო-ში საყვედური გაისმა.

— როგორ თუ არ მსიამოვნებს? — ვუთ-ხარი. — ეს ჩვენი სიამყვა, სულ მოგონე-ბებში არა ვართ!

ქალმა ნერილი გამომინოდა, ძველი ნე-რილი, რომელიც ზემოდან იდო, ნინასწარ გამზადებული. მეორე გვერდზე რამდენიმე სტრიქონი ხაზგასმული იყო ნითელი ფლო-მასტერით:

„ჩვენთან ლეიტენანტი დუდარევი სასტი-კად გვერინაღმდეგება ამ საქითხში. მისი აზრით, მეომარს სიყვარული მხოლოდ ხელს უშლის ბრძოლაში, აქვეითებს მის ბრძოლის-უნარიანობას, აკინებს ვაჟაეცობას. თქვენ რას ფიქრობთ ამაზე, ფანა? ჩვენს საყვარულ ტობას (ასე ვეძახდი) ჯერ ცხოვრებისეული პრაქტიკა არ გაუვლია, შეიძლება ითქვას, იგი სკოლის ლეიტენანტი-თეორეტიკოსია. მე კიდევ ვამტკიცებ, რომ ძლიერი გრძობა შე-გნებას ეხმარება. ჩვენ სიყვარულისთვის, ახა-ლგაზრდობისთვის ვებრძვით გერმანულ ოკუ-პანტებს და ვიყავთ ლენინის დიად ქალაქს“.

იისფერი მელნით, (ახლა რომ აღარავინ წერს), დამრეცი, თანაბარი ხელწერით, (ასევე აღარავინ წერს) დანერული ნერილი მოგვი-თხრობდა იმაზე, რაც, ოდესღაც, მე ვიყავი.

ქალის გადატყცილი სახე ადარებს გამო-ხატავდა, სიცოცხლე მხოლოდ ჩამუქებულ თვალეებში ჩქეფდა, იგი გონებაში იმეორებდა ჩემს ნაკითხულ ტექსტს და სადღაც შავ სიღრმეში ღიმილი გაკრთა. ეს იყო ანარეკლი იმ შინაგანი ღიმილისა, რომლითაც ქალი მე მთვარებდა იმ ლეიტენანტს, და მეც (გა-ნას თვალეებით) ორივე დავინახე: პირველი — გამბდარი, წელზე ფართო ქამარშემოჭერი-ლი, თავზე პილოტურა ეხურა, რომელიც მის გრუხა თმას უხდებოდა, თუმცა კეპიც შეე-ნოდა მის მოკრძო სახეს, კირხის ჩექმებში იყო გამოწყობილი, მკურცხლად რომ მიან-კარუნებდა ხოლმე ფეხებზე — რძისფე-ვარდისფერი ლეიტენანტი, ჩვეულებრივი პო-რტრეტ, რომელიც ქალმა სახელდახედოდ ჩაიხატა გონებაში, როცა აქ მოდიოდა. და მეორე — მელოტი, ლუგებჩამოკედებული, მტკივანი მუხლისაგან ცალბი ფეხით აკოჭლე-ბული, უხალისო, ნაკლებდასაიამოვნო, უნ-დელი ტიპი, რომელიც სწორედ ის ტობა იყო. ნეტა, არ მოელოდა ასეთის დანახვას? აი, ამ ორი ფიგურის შედარებამ წარმოშვა ის ღიმილი. აღბათ, მართლაც სასაცილო იყო. ოდამათზე მეტი წელი თვითუფლ ჩვენგანს

სხვადასხვა მხარეს წაიყვანს. სწორი გზით არაღის მიდის სიბურისაკენ.

— თქვენზეა ეს დაწერილი? — შეითხა ქალმა.

— იქნებ ჩემზეც იყოს, ახლა ძნელი დასადგენია.

— სხვა ანტონ დუდარევი ლენინგრაფში არ არის. თქვენი ხნისა, — დაუმატა მან.

— ვისია ეს წერილი?

— ბორის ლუკიანოვის.

ქალი ელოდა. დაწმუნებული იყო, რომ ვაის წამოვიძახებდა, ცრემლს გადმოვღვრიდი. მაგრამ ჩემს სახეზე ვერაფერი რომ ვერ შეინიშნა, მოიღუბა.

— თუ შეიძლება, განაგრძეთ კითხვა, განაგრძეთ, — მთხოვა მან, — თუთუოდ გაგახსენდებათ...

ქალი თითქოს შთამაგონებდა, მაგრამ მე ცნობისმოყვარეობაც კი არ აღმძვრია. არაფერი არ გამოეხსიურა ჩემი გული, რომელიც ცარიელი, დიდი ხნის წინ ჩაკეტილი შენობა იყო. ცოლის სიკვდილის შემდეგ აღარ მივეცივიარ მრგონებებს. ზიზღსა მგვრიდა ერთგულება მოგონებისადმი. ბრწყინვალე ჩვეულებაა, მაგრამ მისგან სიმწარელა რჩება.

„ახალგაზრდობა — რა ამყავდ ღღერს ეს სიტყვა. იგი ყოველგვარ ვითარებაში თავისას თხოულობს და აიძულებს ადამიანს, ბოლომდე შესვას მისი სასმელის პატარა დოზა მაინც. ჭანა, მე ერთი ჩვეულებრივი ყმაწვილი ვარ და ამან უფრო უნდა დავაგახლოვოს, რა თქმა უნდა, თუ წინააღმდეგი არა ხარ. რამდენიმე სიტყვა ჩემ შესახებ. დავიბადე 1918 წელს. ომამდე დამბროვეტებლად ვმუშაობდი. დამბროვეტება ჩემი საყვარელი სამუშაოა. დროს მზიარულად ვატარებდი. ჩემთვის ყველზე კარგი დასვენება ცეკვა იყო. მუსიკა ძლიერ მოქმედებს ჩემზე. ბალში, ზამთრობით კლუბში შეიძლებაოდა ჩემი ნახვა, ვცეკვაუდი „მგზნებარე გულს“, პოლონურ ტანგოს, შაერს და სხვა მოდურ ცეკვებს. ერთი სიტყვით, მიყვარს სიცოცხლე, მუშაობა და დასვენება. ჭანა, გთხოვთ, გამომიგზავნეთ ფოტოსურათი, ისეთი, როგორიც აპოლონიან ენახე. ვუფდი პასუხს, თქვენის ნებართვით გიგზავნით ჰაეროვან კონენს. ბორისი“.

ვარდისფერ კონვერტზე ბრმად იყო აღბეჭდილი ბრძოლის სცენა. სანიტარი ქალი ქრილობას უხვევს დაჭრილ ჯარისკაცს. მეც ვგზავნიდი ასეთ კონვერტებს. გაურკვეველია, რატომ უნდა დაემშვიდებინა ჩვენი ადრესატები ამ ნახატს. შტემბელი — ათას ცხრაას ორმოცდაორი წლის მაისი.

მის ბლოკდის გაზოფხულოდ... ფერდობზე ახლამონერილი, უჩვეულოდ მწვანე ბალა-

ხი. ჩვენი ჯარისკაცები დაძვრებოდნენ ფერდობზე, კრფდნენ და ხმამაღლა უკანდაღებში: ჭინჭარს, მფაუნას, სიჩქარეებს, ლექმდენ ცინგისაგან მოღაფლაგებული კბილებით უმ მწვანის, წუნნიდნენ და სიმწარეს რომ გადმოაფრთხებდნენ ხოლმე, წერწყვი სისხლგარეული იყო. გამახსენდა შედეგებული რძის გახსნილი კოლოფი. კოლოფი სანგრის ტახტზე იდგა და ტყვიებს რომ დაგვიშენდნენ, ფიცარფენის ზერელებიდან შიგქვიშა ცვიოდა. აი, ასეთი წერილმანები ჩხარუნებდა ჩემს გამოცარიელებულ თავის ქალაში. იმ დროის სამკერდე ნიშნები. როგორ შევიწროვდა ქრატით განათებული წრე. ყოველი მხრიდან მოაფდა ბინდბუნდი, და შიგრაღაც ჩრდილები, უსახელო ლანდები მოძრაობდნენ.

— გაიხსენეთ?

— ვერა.

— სურათიც მაქვს.

ქალი მოთმინებით, დატრებით მოქმედებდა, იმედი ჰქონდა, რომ გამოცოცხლებდა აშკარად სკლეროზულ ტვინს.

ერთი სურათი ხუთი ექვსზე იყო, მეორე — სულ პატარა, ოფიცრის მონწობისათვის. პირველზე — ყმანელს ნიკაპი ზემოთ აუშვეერია, გრძელსაჩიხიანი კეპი ახურავს, მხრები სწორკუთხა აქვს, ეკრიშალები — გამოშვერილი, მკერდზე რომელიღაც მეფალი უბრწყინავს. უძილობასა და შიშხილს უკიდურესობამდე გაუშალაშინებია სახე, მაგრამ თავი ვაგაცურად უჭირავს, ტკბება საკუთარი შამაცობით და რწმენით, რომ აუცილებლად გადარჩება. მეც მივგდია სადღაც ასეთი სურათი. ფოტოგრაფი ყვიროდა „გვარდირული ღიმილი!“ ქობის ნახევარი დანგრეულია. ღუმელთან, კუთხეში ლაბადა-კარავია გაჭიმული. აპარატის დასატენად ფოტოგრაფი სარდაფში ჩადიოდა.

— თქვენ უნდა იცნობდეთ მას, — ჯარმუნებელი მითხრა ქალმა და მეც სურათს ჩავაცქერდი.

— ეს რა, ბატალიონის მეთაურის აფიუტანტია? — ვკითხე მე. — ეს ხომ უფროსი ლეიტენანტი ლუკიანოვია? თავიდანვე ასე უნდა გეთქვათ.

ყმანელს ოქროსფერი მოხუჭუჭო ქოჩორი ჰქონდა. უცებ მისი ხრინწიანი გადმხარხარება მომესმა. ფრანტი, პიფონი, გუსარი — თანაც თავზეხელალებული, უშიშარი. მეორე სურათზე უკვე კამიტანი იყო. მეორე მხარეს ეწერა: 1943 წელი, ნოემბერი. წელიწადნახევარი გავიდა და როგორ გაზრდილა. ერთი წელი მოწინავე ხაზზე ყოფნა ორ წლად გვეთვლებოდა, თუმცა ოთხ წლად უნდა ჩათვლიათ. სურათებზე ჩანს, რა სწრაფად ეტვრდებოდით. მაშინ ამას დავაგაცეხას ეძახდნენ.

— იცანით! — თქვა ქალმა, — ხომ ხედავთ!

— ახლა სად არის? როგორ არის?

— წარმოადგენა არა მაქვს, — წარმოთქვა ქალმა. მომეჩვენება, რომ მაინცდამაინც არ წუხდა.

— ეს სულ მისი წერილებია?

— ზოგი მისია.

— თქვენა გწერთ?

— მე.

— მაშ, დიდხანს გქონიათ მიწერ-მონერა.

— დიდხანს, — ქალმა თავი დაიქნია, მიხედა, საით ვუმჩინებდი.

— რითი დამთავრდა ეს მიწერ-მონერა?

— ცუდად დამთავრდა, — მხიარულად თქვა მან. — მაგრამ ახლა ეს არ არის მთავარი. მე ისე უწერდი, როგორც ჯარისკაცს ფორმტზე, — განმარტა ქალმა, — იყო ასეთი მოძრაობა. გახსოვთ?

— დიახ.

მეც მახსოვდა ასეთი მოძრაობა. იგი პოსტიკალში ჩამოვიდა ჩემთან, მომხიბლავი, მწვანეთვალაობა.

— ვოლკოვიც მის ნაწილში მუშაობდა, — ისევე ისეთი შთაბეჭდილებები ხმით მიტხრა ქალმა, თან ჩემს სახეს თვალს არ აშორებდა. სერგეი ვოლკოვი.

— მერე თქვენსა და მას შორის რაღაც მოხდა?

— ჩემსა და ვის შორის?

— ლუკიანოვის.

— ისეთი არაფერი. კიდევ რა განიტყვებდით?

— ნუ ბრაზობთ. აკი თვითონ გამოდევნებდნენ სიმოყვარულებს.

— ჩვენს შორის არაფერი არ მომხდარა.

ქალმა კოპები შეკრა. მოღუშულაობა უხდებოდა. ტყვილად კი არ იბოვა რაღაც ლუკიანოვიც მასში. ქალებში მარჯვე იყო, კარგად ერკვეოდა.

— ცოცხალია?

— არ ვიცი.

— როგორ თუ არ იცით? — ვკითხე მე.

ქალმა გაჯავრებულად გაიქნია შავი ფაფარი.

— თვითონ რატომ არ იცით? ერთად იბრძოდით, ამხანაგები, მეგობრები იყავით, მე კი გახით გვლევით პირიდან ყოველ სიტყვას.

— დიახ, არ მახსოვს. თქვენ მე არ უნდა... აქამდე სად იყავით? ისე გამოცხადებით, მტკვრიც არ დაგაგებიათ, როცა ყველაფერი დავიწყებდას მივცა... — მგონი ავიწყვებ და ყვირილი დავიწყე, თვითონ არ მესმოდა, მაგრამ შევატყვევებ როგორ გასწორდა ნელში განა, როგორ მიედაფური გამომეტყველებით მიგაგებდა ყურს.

— უკაცრავად კი ვარ, მაგრამ თქვენ აქ

არაფერ შუაში ხართ... — ვუთხარი ქალს.

— კაცმა რომ თქვას, რა გინდათ ჩემთან?

— მე მინდა გამოგკითხოთ სერგეი ვოლკოვის შესახებ. — ქალი მკაფიოდ მჩრდიდა თავში ყოველ სიტყვას.

— ემიოვრებ, რომ ასეთ კაცს არ ეიცნობ.

— მეც მკაფიოდ ვუპასუხე. — სამწუხარა. მაგრამ დრო აღარა მაქვს.

ქალი ადგა და ხმაურით დახურა საქალაქი.

— მაშინ მოგიცდით.

— როგორ თუ მომიცდით?

— თუ ვერ გავარკვიე, შინ ვერ დავბრუნდები.

— სამუშაოს შემდეგ დაკავებული ვარ. ისედაც უკვე ყველაფერი გითხარით.

— თუ ლუკიანოვი გაიხსენეთ, ვოლკოვისაც გაიხსენებთ. ქვეითი დაგალოდებით, ვესტიბოლში.

კაბინეტი დახუთული იყო, მომსვლელები იცვლებოდნენ. მე ზღვს ვაწერდი ქაღალდებს, თანაგრძობის ნიშნად თვს ეუკანტურბადი, ვხზავდი, უარს ვუფხებოდი, გვერდზე გაწვედი ქაღალდებს, თვითონ კი მალულად ხელებს ვიკრებდი, რადგან ჩავერთებოდი თუ არა, მაშინვე თითუბი მიშეშებოდა. უკვე ხუთი წელი იყო, რაც ასე მახსენებდა თვს მხრის ქრილობა. გაიღვიძა.

ჩემს პატარა ოთახში მხოლოდ ორი გაქუცული სავარძელი და ძველი სეიფი ეტოვდა სეიფს ყველა ეჯახებოდა. შიგნამილებს ვინახავდი, გოგოები კი — ერთმანეთის დაბადების დღისთვის ნაყიდ საჩუქრებს. ამ ნახევრადხელი, გადაბრეცილი პანანინა ოთახის დანახვაზე მაშინვე მიხედებოდა ჩემი სამუშაოს ერთფეროვნებას და კონტორის დანარჩენი ორგანიზმის უღიმვლამო არსებობასაც. ვერაფრით ვერ დავმშვიდდი. განას მაგივრად ბორის წარმოვიფიგინე, ისეთი, როგორიც ფოტოსურათზე იყო: ქუდიდან გამოჩრილი ქოჩორი, ღვედზე ვარსკვლავი; ალბათ ბორისიც ჩაიქირქილებდა ამ სოროს და მაგიდასთან მჯდარ გამელტებულ საფრთხობელას რომ გადავლებდა თვალს. განა შეიცნობდა ჩემში იმ ლეიტენანტს, რომელსაც უკანასკნელად შეხვდა ესტონეთის შარაკვის გზაჯვარედინზე? მაშინ ჩავახრთინე ბორისის წინ ტანკი „ი ს“, მძიმე, ძლიერი, ლამაზი. ჩვენი კოლონა დასაუღეთისკენ მიდოდა. მე ტანკის კოშკურის გადასანეედი უკუმი ვიდექი წელზევით გარტო. ტყვიის ქურთუკი მქონდა ნამოსხმული. მხრებზე უფროსი ლეიტენანტის სამხრულები მკერა. კისრზე ჩამოკიდებული მქონდა შავი მუხარადი და პატარა ლარინგოფონები, რომლებიც აქეთ-იქით ქანაობდნენ. სველი მინდვრები, სოფლებში კრამიტის სახურავები,

ცაში ჩიტები უხმოდ დაფრინავდნენ. უხმოდ მიყვროდა და ხელებს მიქნევდა ჩემი ყოფილი ბატალიონი (იქ მხოლოდ მუხლუხების გრუხუნის ისმოდა). ჩვენ მთელი მსოფლიო გველოდა, მიედოდი მის გასათავისუფლებლად, მიგვეკონდა მსოფლიოსთვის სამართლიანობა, თავისუფლება და მომავალი ოცნებებში ვინ აღარ ვიყავი! მომავალი ათასწრად ლეილივება, ციმციმებდა. მერე, რას მიაღწევ, ტოხა, მკითხავდა თანამებრძოლით ბორისა, აქ რას შემომძვრალბარ? ეჰ, ბორია, ბორია, განა შეიძლება ოცდაათი წლის შემდეგ გამოჩენიხარ და თან ფიქრობდე, რომ ყველაფერი აღმავლობის გზით მიდიოდა? რაკილა მაშინ ყოჩაღად ვიყავი, სულ სწორ-ხაზუნად, ზემოთ-ზემოთ უნდა მეველო?

— არა, გეთყვავ, ასე ნუ მოიხზე. ეს არ გაგვიკავ.

— შენ კი არა გთხოვ, შენ რა უნდა მოგთხოვო? — მიპასუხა კოლენსიკოვმა — თქვენი ინსტრუმენტი მუდამ ფუნა იყო და ფუნადვე დარჩა. და მაგისტრისაც თავი უნდა ვიტყვოთ. სადმე მისვლა რომ შემეძლოს, შენ აქ ვეითი და. ტორტით გამომასპინძლებოდი, წინ გამისწრებდი და კარს გამიღებდი, ახლა კი სასაუზმეში უნდა გატარო. ქუა გადამდის და მაინც სულელად ვითვლები.

ის იყო პირი დევადა, რომ კოლენსიკოვი ხელისნის ქნევას მოჰყავ:

— ვიცო, ვიცო, რომ უფარგის მასალას გაძღვევენ და იმასაც ხევენა-მუდარის შემდეგ, რომ დაზგები დემიფოვის დროინდელი გაქვთ.

ასეთი საუბარი გვეკონდა ყოველ წელს. კოლენსიკოვი ერთადერთი დამკვეთი იყო, რომელსაც არ ეშინოდა პირში ეთქვა ჩემთვის, რა ცუდი პროდუქცია გვაქვს. იმავე სიტყვებით აძაგებდა, როგორც ოდესღაც მე ჩვენს დახურულ კრებებზე. ერთადერთი ის აძლევდა თავს ამის ნებას. სწორედ ამიტომ დავძმობილდი. დღის ბოლოს მოდიოდა ხოლმე, მოვრეზობოდი ვველა საქმეს და მერე „შროშანი“ მივდიოდი. მე ემასპინძლობდი, რადგან მსიამოვნებდა სიმარათლის მოსმენა ჩვენი პროდუქციის ხარისხზე, რაზეც ვერავინ ვერ ბედავდა კრიტიკის დაძვრას. მე თვითონ რამდენიმე წლის წინ ნამოვიწყებოდა ხარისხისათვის, მაგრამ დავმარცხდი. არავინ არ ამომივდგა მხარში. მისაყვედურეს — შენივე ნარმოების პატრიოტი კი არა, ნამდვილი მეზუთე კოლონა ხარ.

თავის ურალში კოლენსიკოვიც ებრძოდა სიყაღებს და მოჩვეულობას. გათელილი, სუსტი, გაყრცელი-გაღურჯებული, თითქოს გათოშილი კოლენსიკოვი მგზნებარედ ლაპარაკობდა, მოუფრთხილებლად, მის ფიქრსა და

სიტყვას შორის უმცირესი მანძილი იყო, ყოველგვარი ფილტრების გარეშე! მწველად გადმოაფრქვედა ყველაფერი სიტყვებში უკონდა.

— თქვენ გელოდებით.

განა სადარბაზოსთან იდგა, სვეტებს შორის.

— კი მაგრამ, ხომ გაგაფრთხილეთ. მე და ამხანაგი კოლენსიკოვი შეთანხმებულები ვართ. — ვუთხარი მე.

— ღმერთო ჩემო, საჩქარო არაფერი გვაქვს, — შემანყევტინა კოლენსიკოვმა, თან აღფრთოვანებული მიაჩერდა განას, რომელსაც დია ნაცრისფერი ლაბადა ეცვა, შიგ კუბოკრული შარფი მოუჩანდა და მართლაც ეფეტურად გამოიყურებოდა. — ნახემსებას ვაპირებდით, ეს არის და ეს. — გულახდილად გამოუტყდა კოლენსიკოვი.

— არც მე ვიტყვოდი უარს, — თქვა განამ. — ცოტა არ იყოს, მომშივდა, თუ ხელს არ შეგიშლით.

— მე სულაც არ შემიშლით, — არ დააყვანა კოლენსიკოვმა.

მე მხრები ავიჩრეე.

„შროშანი“ ერთი უღიმღამო კაფე იყო, მაგრამ რეკლამა არა სჭირდებოდა. ეს კაფე თავმუსაფარი გახლდათ ადგილობრივი მესამე ფენის სასმელის მოყვარულებისათვის, და ჩვენს ფირმასაც ემსახურებოდა. აქ მოდიოდნენ: პრემიის დასასვენებლად, იხდიდნენ პატარ-პატარა იუბილეებს, მსჯელობდნენ დელიკატურ საქმეებზე. აქ მოდიოდნენ შაბათობების შემდეგ, შვეტულების შემდეგ, საყვადურის შემდეგ. ადრე თუ გვიან აქ გადმოინაცვლებდნენ ხოლმე ჩვენი სასადილოს ოფიციალტი ქალები და „შროშანში“ მალევე შეიცვლებოდნენ — უტიფრები ხდებოდნენ, სუქდებოდნენ, ზედმეტს ახდევინებდნენ, მაგრამ ჩვენ, ძველ მუშტრებს, გუნალობდნენ.

ნატალია გვემსახურებოდა. ამას წინათ ერთმა მოლდაველმა მომმარაგებულმა აქ აღნიშნა თავისი ნარმატება და ახლა ნატალიამ თვალი ჩამიკრა, გაიხსენა ხმაურიანი, დაუსრულებელი ღრეობა. მან ექსტრა-მენიუ შემოგვთავაზა: ბულიონი, სოსისი კომპოსტოთი, ჩაივიანი ბუტერბროდი, ყავა და, რა თქმა უნდა, ზომში — შამპანური კონიაკი. ამ მენიუში საფორმო იყო ყავა, რომელსაც დიდ ჩაიდანში კი არ ხარშავდნენ, არამედ „ჯეზევიში“.

ჩვენგან მოშორებით, სამუშაოს დამთავრების აღსანიშნავად, ნაჩქარევი ნეტარებით ყლურწავდნენ თავიანთ ულუფას სასმელს სხვადასხვა უქნარები. ამ კაფეს მუშტრები იყვნენ: უბოროტო, ხელმოკლე, მაგრამ მიდარი სულის ადამიანები, აქ მუდამ იპოვი-

დი ვინმეს, რომელიც მოგისმენდა, თანაც მასავეთ ვერც ვერავინ თანაგვიგრძნობდა.

— ეს რა, ახალი თანამშრომელია? — თამამად მკითხა ნატალიამ.

— პირადად ჩემი ნაცნობია, — ვუპასუხე მე. — საქართველოდან ჩამოვიყვანა, რომ აქ ესაუბრა.

— კიდევ ამიტომ არის ასეთი სიმშაბითური. თქვენს ხროვაში ასეთი ქალი არ მოვა.

ნატალიამ კოლესნიკოვი გამორიცხა და მე და ფანა შეგვეერთა ისეთი მზერით, რომელშიც ეშმაკმა უწყის, რა იყო.

ჩვენ ვჭამდით, ვსვამდით, კოლესნიკოვი ქება-დიდებას ასხამდა თბილისს, საქართველოს და ქართველი ქალების სადღეგრძელო წარმოთქვა. მასა და ფანას შორის უცებ დამყარდა ლაღი, უბრალო ურთიერთობა.

— ჩვენს ასაკში ასეთმა ქალმა რაც არ უნდა გვთხოვოს, ეს უკვე ბედნიერებაა, — მსჯელობდა იგი, — მოდით, დავათროთ დუღარევი და გატყდება ეს ჩრდილოეთის დათვი. ჩვენთან, ურალზე... — კოლესნიკოვი ქებას ასხამდა ურალს, საქართველოს და მისი უხეში ზერხი მოქმედებდა. ფანა მოვლბა, მაინადა შეეცდოდა, ეტყობოდა, მოსიეროდა და მე წარმოვიდგინე ის გზა, რომელიც მან ლენინგრადამდე გამოიარა: ფაფოვოცი, რიგებში დგომა, ვაგონში ჯაყჯაყი, ვაგონის ყუთისფერი ჩაი (მაინცდამაინც მატარებელი წარმოვიდგინე და არა თვითმფრინავი) — ნუთუ ეს ყველაფერი იმისთვის გამოიარა, რომ მე შემიხედროდა? შეუძლებელია!...

ფანამ უცებ საგზაო ჩანთიდან კოხტად თავმოკრულ პატარა ქალებს ამოღებდა და ინყო. კაკლის მურაბიანი ქილა — მე, ლულვისმურაბიანი — კოლესნიკოს, ორივე ჩვენგანს თითო შეკრულა ჩურჩხელებისა, მისივე გამომცხვარი ნამცხვრებით სავსე ტომსიკა — მე. ამოქონდა და ამოქონდა კარგი მეფოკუსესავეთ პატარა ჩანთიდან. მე დაუვიწყრე — მაინც რისთვის? მაინც, რატომ? რის გულსთვის? თანაც მე ტყილუული არ მივჯარს-მეთქი.

ფანამ სიმტიკაცვარეული აღერსიანი ხმით განმიმარტა — თუ თქვენ არ გიყვართ, ცოლს ეყვარება, შეიღებს, სავართოდ, არ ვარგა უარის თქმა, ნესია ასეთიო.

— ახლა უკვე დავალბებული ვიქნები, — ვუთხარი მე. — ეს ქრთამს წაგავს.

— ოჰ, განა ქრთამი ასეთია ხოლმე? — თქვა ფანამ. — ეგ როგორ გვაკადრეთ?

კოლესნიკოვმა ტომიც კი შემოკრა. ფანამ ჩანყო ყველა ძღვენი წინასწარ გამზადებულ პარკებში, რომლებზეც თბილისის ხედი იყო აღბეჭდილი. ერთი პარკი მე, მეორე — კოლესნიკოს, გვერთებოდა, რომ ყველაფერი

წინასწარ განჭვრიტა, ყველაფერი წინასწარ იცოდა.

— მოითმინეთ, — ვუბნობდი მე, — ეს ძღვენი ინფორმაციის წყაროს ეკუთვნის, მაშინ პოლკის მეთაურის მოადგილე სამწყობრო დარგში ცოცხალია, ლენინგრადშია, ის ყველა ოფიცერს იცნობდა. მოდი, დაფურეკოთ, მოგცემთ ტელეფონის ნომერს.

ფანამ თავი გაიქინა:

— მე ინფორმაციის წყარო არა მჭირდება, მე თქვენ მჭირდებათ.

— ოჰ, როგორ გლერს! — წარმოთქვა კოლესნიკოვმა.

კოლესნიკოვი უცებ გადახალისდა. ლამაზმა ქალმა ალაფრთოვანა, დაავიწყდა უყვართობისგან გამოწვეული ათასი გაჭირვება, ეკონომიკის პრობლემები და სხვა მისი საყვარელი თემა. მეც გავიფიქრე, რამდენი ხანია ქალთან არა ვმჯდარეარ რესტორანში-მეთქი, და თუშეა „პროშინი“ რესტორანი არ გახლდათ, მაინც კარგი იყო, თუდაც ის, რომ ორქესტრი არ გრიალებდა, რომ კოლესნიკოვი ენად გაიკრიფა და შემედლო, კრინტი არ დაემძრა.

— მთელი პატყვი, დიდება ფრონტელებს ხედება, — ამბობდა კოლესნიკოვი. — ჩვენ, რომლებიც მაშინ თბუთმეტ-თექვისმეტი წლისანი ვიყავით, ჩრდილში აღმოვჩნდით, არასრულფასოვნების კომპლექსიდა დაგვტრა. ახლა სულ იმის ახსნაში ვარ, რატომ არ ვიყავი ოშში. ჩვენ გვემოდა, გვეშინოდა, მტრად მძიმე სამუშაოს ვასრულებდით, სამაგიეროდ კი ვერაფერი მივიღეთ. პატარა ბიჭი ჩელი-ახისკის ქარხანაში ვმუშაობდი ძველების აწყობაზე. ის იყო დაწინაურადი, რომ ფრონტელები დაბრუნდნენ, და მუშაობ ასე...

— ფრონტელებისა ნუ შეგეშურებდათ, — უთხრა ფანამ, — არა ანტონ მავსიმოვიჩ?

— რა საჭიროა წარსულის გახსენება, — ვუთხარი მე. — იქ არც მაჩვენებლებია და ვერც დახმარებას ვეღირსებით იქიდან.

— უნდელი კაცია, ვერ გაუხსნებთ. თქვენ კი მას უგდებთ ყურს და არა მე, რადგან ეგ ფრონტელია... მე ვიცი, ბატონებო, რომ ხელს გიზღობთ. ფანა, უარყავით ჩემი ნათქვამი.

— რატომ უარყვო? — მკითხა ფანამ, — გამჭრიახი კაცი ყოფილხართ.

— მაგდებთ? ისწავეთ, ანტონ, როგორ უნდა ხალხის თავაზიანად გაგდებო. მაგრამ ვერ ქალების სადღეგრძელო უნდა დავლიო-ჩვენ მათ ვერასოდეს გავუტებთ. ამაში ვერც ლოგია გვიშველის. სჯობს, ენდო, გააყვამ ქალს და ის მიგყვანს. ფანამ ისე მოქუტა თვალები, რომ კოლეს-

ნიკოვი დაიბნა და ჭიქა ისე გამოცალა, არავისთვის მიუჯახუნებია.

კოლესნიკოვი რომ წავიდა, ნახევარი ჭიქა წამსპანური ღვინისხი და კონიაკით შევასვე. ეს საემპარისო უნდა ყოფილიყო ჩემთვის.

კოლესნიკოვთან ერთად ყველაფერი უფრო აფვილი, მარტივი იყო. საბუღნიეროდ, ჭანა აღარაფერს მეკითხებოდა ვოლკოვზე. ბორისის წერილებსა და ღია ბარათებს მიჩვენებდა. ბევრი იყო, შეიძლებაოდა მთელი კრებადლის, ტოპიური ლეიტენანტის წერილების წაგნის შედეგადა. მაშინვე ის გავიფიქრე, რა სერიი იქნება, თუ ამ ქალიშვილმაც შემოინახა ჩემი წერილები და იმასაც ასევე აქვს წამლის რეზინებით შეკრული-მითქი.

პირველი, ქიმიური ფანქრით დაწერილი ღია ბარათი იუნჯებოდა:

„სალამი ლენინგრადის ფრონტიდან! გამამრჯობათ, ჭანა!

თქვენ გაავრცელებული აიღებთ ამ ბარათს... უნებურად გაიფიქრებთ, ნეტა ვინ მომწერაო. განგიმარტავთ: მე ვნახე თქვენი სურათი აპოლონ ლოლობურიძესთან, ჩემს თინამებრძოლ მეგობართან—გერმანელ ოკუპანტებთან ბრძოლაში. თქვენ მას კარგად იცნობთ. ვნახე და ზელიდან ვეღარ გავუშვი. დაფინებით დაგვქვეროდით. სისხლი ამიჩქროლდა ძარღვეებში, თქვენს მშვენიერ ნაკეთებს რომ დავცქეროდი...“ და შემდეგაც ასევე გაუტია. ეშმაკურად არა ბრძენობდა, ჯიქურ მიიწვედა: „ჭანა, ეს ბარათი ჩვენი მეგობრობის საწინდარია, ბევრის წერა რა საქირთა, როცა ჯერ ჩვენი ურთიერთობა გაურკვეველია.“

„თქვენით“ დაიწყო და „შენით“ დაამთავრა.

სუფთად, გაკრული ზელით იყო ნაწერი, ასოები თანაბრად გარბოდნენ.

„სალამი, საყვარელო ჭანა! ერთი წუთი არ დამიყოვნებია ისე გიპასუხებ წერილზე ამჟამად ომის, ფრონტის მონინავე ხაზის მწვავე პირობებში ვცხოვრობ... შენი წერილის ბოლოს, სხვათა შორის, ნართაულად წერ ჰაეროვან კონცანზე. ძალიან სცდები. საუბუღუროდ, არავინ მყავს, ვისთვისაც შემიძლო გამეგზავნა ჰაეროვანი კონცა. ამხანაგები არ მკალია, მეგობრები კი ყველანი ჩემივე სქესისა არიან. თუ ცივად მიიდე ჩემი მოკრძალებული ძღვენი, ეს შენი პირადი საქმეა, ხოლო მე შემდეგში უფრო კეთილგონიერულად მოვიქცევი. აპოლონი ჩემგან ცოტა მოშორებით არის, ჭანა, მე მაინც დიდი იმედი მაქვს, მოუთმენლად ველი კარგ პასუხს და ფოტოსურათს.“

- რატომ ინახავდით ამ ბარათებს?
- არ ვიცი, იქნებ შესაფარებლად.
- შესაფარებლად?
- ნაიკითხეთ, ნაიკითხეთ.

— ეს აპოლონი ვინ არის?
— ლოლობერიძე. იქნებ გეგონებთ მისი ქალიშვილი, უღვაშებიათი ბიჭი, რომელიც ჩემთვის იმდენად მებრძოლი იყო. ერთი სამკუთხედი მქონდა, თუ ორი. — ჭანამ იყურა. — ჩემი მეგობრის საქმრო იყო. სამინი ვართ იქ, ფოტოზე: ნინო, მე და ის.

— თქვენ გაქვთ ეს ფოტო?
— სადღაც მქონდა... — ჭანამ ქალაღებში დაიწყო ძებნა — აპოლონი მალე დაიღუპა. ორმოცდაორი წლის ოქტომბერში შეტყვის დროს მძიმედ დაიჭრა და სამი დღის შემდეგ გარდაიცვალა.

— ორმოცდაორი წლის ოქტომბერში? რა შეტყვა იყო? ალბათ, სექტემბერში.

— არა, ოქტომბერში, ზუსტად.

— ყოვლად შეუძლებელია.

— ახლავე თვითონ ნაიკითხავთ. მაშინ მივიღეთ ოფიციალური ქალაღი. — ქალი ეჭვის თვალით მიყურებდა.

— კეთილი, გაეკრევათ მგაგს, — ვუთხარი მე. — აქ რაღაც შეეფიქრა იყო, მაგრამ მე აღარ დავაჩქარე სიმართლის დამტკიცება.

„მივიღე შენი ვრცელი წერილი. ძალიან მომწონდა როგორ მიუკია-მოუკიადავად და მართლაც რომ ცხოვრებისეულად პასუხობ ჩემს კითხვებს. რაკი მე შემძლია იმედი ვიქონია, მაშინ უნდა გავაგაძროთ მიწერ-მონერა და იქნებ უკეთესად გავიცნოთ ერთმანეთის შინაგანი სამყარო. ეს კია, რომ ჯერ გერაფერს მოგწერ ზედმიწევნით. ფოტოსურათს გამოგიგზავნი, როგორც კი გადავიღებ, ე. ი. თუ მოვახერხებ მოწინავე ხაზიდან ცოტა ხნით ნამოსვლას. ეროვნული განსხვავება სულად არ მანუხებს, მე აპოლონის მიხედვით ვმსჯელობ, ძალიან კარგად შეგინწყვეთ ერთმანეთს. საერთოდ, არ ვიცი, რა როლი შეიძლება ითამაშოს ეროვნებამ სიყვარულში. აპოლონი მძიმედ დაიჭრა, არ ვიცი სად გავაზენს და ცოცხალია თუ არა. ხშირად მომწერე. წერილები აქ მოწარულურად გვუმარებიან.“

ჩვენს ასეულში უზბეკები იყვნენ ორნი, ეს კარგად მახსოვს. ერთმანეთში მშობლიურ ენაზე ლაპარაკობდნენ და ამიტომაც დამამახსოვრდა. სხვა ერები ვერ გავიხსენე. მაშინ სრულებით არ გვინტერესებდა ეს საკითხი.

— აფსუს, რომ თქვენი პასუხების ნაკითხვა არ შეიძლება, — ვუთხარი მე.

— ჩემი პასუხები არაფერ შუაშია ამ საქმესთან.

— რა საქმესთან?

— ჩემს საქმესთან.

ნატალიამ კიდევ მოიტანა ფავა.

— თქვენ თვალს მიხვევთ, ბორისსაც ასე უხვევდით თვალს, — ვუთხარი მე.

— თქვენ საიდან იცით, რომ თვალს ვუხვევდი, თვითონ გიაშობით?

— არა. ამას რა მიხვედრა უნდა.

— ჯერ საკითხავია, ეინ ვის უხვევდა თვალს. განა მის წერილებს ვერ ატყობთ? იოლად წერდა, გული არც კი უფანცქალებდა.

— უფანცქალებდა? — ამ სიტყვამ საფიქრებელში ჩამავლო, ალბათ, არასოდეს ნამომცდენია. ნეტა იგრძნობდა გულისფანცქალი ჩემს წერილებში? — თქვენ?

— მე... ვფიქრობდი, რომ ფრონტს ვეზმარებოდი.

— დიდი დახმარება კია.

ქალი ახლა ცივად შემომცქეროდა, მომიშორა, ისე ჩამწია სადღაც ქვემოთ, რომ თვითონ ზემოდან შესძლებოდა ეცქირა.

— უნდა მოგახსენოთ, რომ მე დღისით ინსტიტუტში დაედმოდი, საღამოთი კი პოსტალში ვმუშაობდი.

— რა სამუშაოზე? — ვკითხე, ჯერ არ დაეწებდი.

— სანიტრად.

— კეთილი. არც სანიტრები იყვნენ კარგდღეში.

— კოლესნიკოვი მართალია, თქვენ, ფრონტლები, კუდაბზიკები ხართ... აი, ის ფოტო.

ორი, ომისწინააღმდეგ თეთრ კაბებში გამოწყობილი გოგონა, პარკში, ბაღის მერხზე იჯდა, იქვე ოლქანდრი ყვოდა. მათ თავებს ზემოთ ყმანული კაცი აყუდებუდიყო — ანონილი, მოუქნელი, ყრმობაში რომ არიან ხოლმე, როცა უცებ აიყრიან ტანს. ქებიანი ცხვირის ქვეშ უღვაში მოუჩანდა შავად. ერთ გოგონას ნანანავი მკერდზე ქქონდა გადმოგდებული, მგორეს, თმაშეჭრილს, შუბლზეც მოკლად შეეჭრა თმა და ამჟამად მე მიფურცებდა მორცხვი აღფრთოვანებით, თითქოს სიყვარულის ახსნას უსმენდა. მარჯვედ იყო გადაღებული. ოდესღაც მეც ვიყავი გატაცებული ფოტოგრაფიით და ვიცი, რომ ასეთი ფოტო — ბედნიერი შემთხვევაა, გაფრენილი წამის დაჭერა. ვერ გეტყვით, სახეების გამომეტყველება იყო თუ პიზა, მაგრამ ომამდელი კი იყო, იმ წლებისთვის დამახასიათებელი. დიდი ხანია შევნიშნე, რომ ყოველი დრო თავის დაღს ასვამს სახეს. სკოლაში რომ ესწავლებდი, შინ მამაჩემის მოშობლების სურათები ვეიდა კედლებზე. მე მათ არ მოგსწრებოვარ, მაგრამ მიყვარდა მათი არამეტყველური მშვედი სახეების ცქერა. ასეთი სახეები სურათების გაღერებშია შემონახული. ასეა თუ ისე, იმ დანამ მიიპყრო ჩვენი უფროსი ლეიტენანტის ყურადღება. ახლანდელ დანასთან ბევრი არაფერი ქქონდა საერთო ფოტოზე გამოსახულ გოგონას. ყველაფერი გაუხეშდა, ჩაიკაბა. დრო თანდათან

აშორებდა დანას იმ, სიყვარულია და ბედნიერებისათვის დაბადებულ ღრმადში ბუნების ჩანაფიქრისგან მიჰყავდა მსუბუქი და დარწმუნაკენ. რა თქმა უნდა, მის ცხოვრებაში სიხარულიც იყო, შრომაც, ბედის საჩუქრებიც, მაგრამ ახლა, ამ ტანსრულ, მბრძანებლურ, მძიმენიკაპა, ოდნავ, მარჯვედ შეღებულსახიან ქალს რომ ვუყურებდი, რომელსაც კარგად შეეძლო თავისი გრძნობების დაფარვა, მხოლოდ იმაზე ვფიქრობდი, რაც დაკარგული იყო. იქნებ, ცხოვრებამ რაღაც შესწორება შეიტანა ბუნების იმ დადგინებისწინააღმდეგ ჩანაფიქრში? არა მგონია. მხატვრის ჩაფიქრებული სურათი ნამდვილად უკეთესია იმაზე, რაც მან დახატა. წლები თუ რამეს შეასწორებენ, უთუოდ ისე, როგორც საერთოდ ასწორებენ ხოლმე...

დანამ გულგრილად დამართო ნება, შემეფარებინა იგი იმ გოგონასათვის, რომელმაც ასეთი მგზნებარე გამოხტომებისკენ უბიძგა უფროს ლეიტენანტს. ქალი არ მალავდა თავის ნაოჭებს და შეშუპებულ თვალებს. ახლა კი შემძლო სამაგიერო გადამეხადა იმისთვის, კაბინეტში რომ წაიცინა და მომაჩერდა. უცებ თავი დაიქნია და მითხრა:

— მართალი ხართ, — მის შვე თვალეში

ისეთივე ცეცხლი აენტო, როგორც სურათზე იმ გოგონას თვალებში ენთო. და მაშინვე უდავო გახდა მათი მსგავსება. რაღა თქმა უნდა, ჩვენ წლებზე ვერ გავიმარჯვებთ, მაგრამ იგი არ გრძნობდა თავს დამარცხებულად. იქნებ სულაც ეს არის მთავარი ჩვენს უმელო ბრძოლაში.

„სალამი, საყვარელო დანა! შენი ფოტოსურათი პლესიგლასის* ფირფიტებს შორის ჩავდე, რომ არ დაიფლითოს, რადგან ხშირად ვუფურბე, ეს ჩემი ნუგეზია. თანაც ცუდ გუნებაზე ვარ, აპოლონი მოკვდა. გმირულად დაეცა იმათთან ერთად, ვინც ჩვენი შეტყვის დროს დაიღუპა. ფაშისტური დაეგუფების მოსაპობაში მონაწილეობდა. მედგრად ვეგვართ, თუმცა მონაწილემდეგ ძალასა და ღონეს არ იშურებს. ფოტოს ჯერ ვერ გამოგიგზავნი, თვითონვე მიხვედები, რატომაც. ჯერ ცოცხალი და ჯანმრთელი ვარ, ეტყობა, ბედი მწყალობს და უნდა, რომ მე და შენ შევხვდეთ ერთმანეთს. მას უნდა, რომ მოგეხვიო და გულში ჩაგეკრა. ჩვენი მინერ-მონერის აზრი დროის ტყუილად ხარჯვა კი არ უნდა იყოს, და ახალგაზრდობის ორი წარმომადგენლის კურკური, არამედ წმინდა გრძნობა, რომელიც აუცილებლად გადაიზრდება იდეალურ სიყვარულში. ხშირად მომწერე, ნუ დაივინებ ბორისს, თუ გინდა, რომ მასთან იყო!"

1. გამჭვირვალე პლასტიკა.

მე ისევ შევხვედი პარკში გადაღებულ ფოტოსურათს, ტანწერილ ქართულ ბიჭს ოლეანდრის ბუჩქის ქვეშ. ნამდვილად ვიცი, მაგრამ გულში არაფერმა გაიფარუნა. ეს კია, რომ ბორისის წერაში თარიღის აღწერამ რაღაც გაამხსენა, მაგრამ ამის შესახებ აღარაფერი ვთქვი.

ბორისი მართლაც დაუფიქრებლად, სახელდახელოდ წერდა. ზოგჯერ ძლივს ვიკავებდი სიცილს. ამდენი წლის შემდეგ წერილს უხამსობის ნაღები აჩნდა, რაც ადრე შეიძლება არც იყო.

— ჩემს შესახებ არის კიდევ რამე?

— არის, არის.

რაღაც ჩანაშვლების მიხედვით ფანამ უცებ იპოვა წერილი, სადაც სტრიქონები ხაზგასმული იყო: „ჩვენს ტობას ნაუკუთხე ის ადგილი, სადაც შენ აბათილებ მაგის მსჯელობას სიყვარულზე. ეს, რა თქმა უნდა, თავის აზრს მუდგრად იცავს, მაგრამ მთხოვა მომეწერა, რომ ლექსები მოეწონა. ჩვენს შორის დარჩეს და თვითონაც დაიწყო მინერმონერა ერთ მოსკოველ ქალიშვილთან. ის მალე ასწავლის ჭკუას ამ მოხვედრს.“

— რომელი ლექსები?

ფანას არ ახსოვდა. ორივენი ვაკვირდებოდით სიცილიერებს, ვერაფრით ვერ გავაცოცხლე ის სცენა, სადაც ბორისი მიკითხავდა ნაწვეტებს ფანას წერილიდან. გამოდის, რომ ჩვენ ვკამათობდით, მე რაღაცაზე ვფიქრობდი, მაგრამ სად გაქრა ეს ყველაფერი? სად ვეძებოთ კვალი? ასეა თუ ისე, მაინც გამოდის, რომ მე და ფანა დიდი ხნის ნაცნობები ვიყავით.

— ხედავთ, — ეუთხარი ქალს, — თქვენც კი გლახტობთ მესხიურება.

— ეს ხომ წერილმანია, ეპიზოდი, — უცებ მიპასუხა მან, — თუ ლუკიანოვი გაიხსენებთ, ვოლკოვის მით უმეტეს გაიხსენებთ. მე ვოლკოვის გულისთვის ჩამოვედი თქვენთან.

— რა მოუვიდა?

— სანამ არ გაიხსენებთ, რა აზრი აქვს ამის თქმას?

— რა თანამდებობისა იყო?

— წარმოდგენა არა მქვს. ინტინერია.

— ეს ომამდე.

ფანამ დიდი ფოტოსურათი გამოიმინოდა. დავყურებდი სურათს და ვგრძნობდი, რომ ქალი ჩემს სახეს აკვირდებოდა. მისი ლოგია უბრალო იყო: თუ ლუკიანოვი სურათით ვიცანი, ვოლკოვიც უნდა მეცნო, რადგან ისინი ერთად იყვნენ ომში, ეს ქალმა ნამდვილად იცოდა, ისე რომ, მე ვიცნობ ვოლკოს.

— იქნებ ვიცნობდი კიდევ. ვინაა ყველას დაიხსომებ? რამდენმა წყალმა ჩაიარა. თქვენი ვინ არის ვოლკოვი?

— არაფერ.

— არაფერ, — გავიმორე, ჩვენი მზერა შეეჯახა ერთმანეთს, თითქოს დასტურებდა ქართველ გავლით. — მამის მხრიდან არ არის.

ფანა ოდნავ შეერთა, მოიხარა. შემეცოდა.

— ფანა, მე არ ვიცი, რისთვის გინდათ ეს,

— რაც შეიძლება გულტრილად დავინჯე, — არ მინდა ჩვეულმაგად. ნუ ამოქექავთ წარსულს, ნუ დაიგინებთ. დამიჯერეთ, როგორც ბრძანება თქვა: არ უნდა გავაღვიძოთ წარსულის ფეშონები.

ფანა უნდობლად, ეჭვის თვალით მიყურებდა:

— რისი გეშინიათ? — მკითხა მან.

— არაფრისაც არ მეშინია.

— ეჰ... მე კი თქვენი იმედი მქონდა. თქვენ იცით, ვინა ხართ?

— მოდი, ნუ დავინჯებთ... ჩემზე ეც არ მოქმედებს. მე საკუთარ თავზე მეტი ცუდა ვიცი, ვიდრე თქვენ შეგიძლიათ მიხსნათ.

— არ უნდა მოიქცეთ ასე, არა თუ იცნობდით მას, როგორ შეგიძლიათ...—ფანა გაბრაზებულ ულამაზო ბებერს დაემსგავსა. მტირალა ქალების რიცხვს არ ეკუთვნოდა, მხოლოდ ტუჩები დაეპარნა. — სულელობაა, თავის დამცირებაა ამის თხოვნა...

ფანამ ყოველ ღამე შეესა, ამოიღო პატარა სარკე და ფერების აღდგენას შეუდგა. მოურიდებლად აკეთებდა ამას, ერთი ფანქარი, მეორე ფანქარი... და ისევ გადაიქცა მშვენიერ — პირქუშ ქალად, რომელსაც მოველუროვნებიანი სახე ჰქონდა. მე უცდიდი, რას იტყვოდა. ერთხელ მაინც რომ გავეღიმა ჩემთვის, ვკითხა: თქვენ, ტობა, თქვენ როგორღა ცხოვრობთო ან რამე ამის მაგვარი. მაგრამ მე არ ვარსებობდი. მხოლოდ და მხოლოდ ინფორმაციის წყარო ვიყავი, რომელმაც არ ივარგა, მისთვის საჭირო ცნობების მიმწოდებელი. მხოლოდ იმისთვის ვჭირდებოდი ყველას, რომ დამეხსენებინა, რეზერვები შემოვინა, შეკარნახა ვის რამდენი სჭირდებოდა, გრაფიკაც შემეფინა. არაფერ არის დამნაშავე, რომ მე სადღაც გადავიკარგე. ჩემი ცოლი იყო ერთადერთი არსება, რომელსაც აინტერესებდა, როგორ ვიყავი რა მომივიდა. მისი სიკვდილის შემდეგ აღარაფერ მეკითხებოდა, რა ხდება ჩემს არსებაში რახან სამსახურში დავდივარ, ყველას ჰგონია, რომ ყველაფერი რიგზეა.

ფანამ კონტად შეკრა საქალაქე და ჩანთაში ჩაიღო.

— აქ რა, მხოლოდ ლუკიანოვის წერილებია? — ვკითხე მე.

— მისი და ვოლკოვის, — უგულისყუროდ მიპასუხა მან.

ფული გადავიხადე და ქუჩაში გამოვედი. ფანას მეტრო სჭირდებოდა და პარკზე გა-

ლით გაავაცილე. ჰერეში უხედავ, უხმოდ დაფრინავდა ქადრის ფანტელები.

— მამ, ასევე ნახვალთ?

— ენახოთ, — მიპასუხა ქალმა გაურკვეველი ლიმილით.

თითქმის მისული ვიყავით მეტროსთან, რომ ჩემთვისვე მოულოდნელად ვთხოვე, ხვალამდე დამიტოვებთ ეგ საქალაქში, წაიკითხავ, იქნებ რამე გაიხსენო-მეთქი.

ფანას სულაც არ გაკვირვებია.
— რა თქმა უნდა, მოგცემთ, თუ დაგჭირდეთ, მანად, ქალაქში, ჩემი ტელეფონის ნომერი ნერია, — მშვიდად მითხრა მან.

— როგორ დაგინებოთ?

— ხვალ, თორმეტ საათზე მანქანით მოდი, მოსახერხებელია თქვენთვის?

მე ცოტა არ იყო დაავიბედი, ეტყობოდა, ქალს ყველაფერი ნინასნარ გაეაზრებინა. წესით შინ უნდა მიმეპატივებინა, მაგრამ, როცა ამაზე ნაშოვნეცე ლაპარაკი, ფანამ მითხრა:

— უკეთესი იქნება, თუ ხვალ ქალაქში გამომყვებით, რაღაც რაღაცების ნახვა მინდა.

ფანამ საქალაქში მომცა, გამომეხსოვა, არც მადლობა უთქვამს, არც გახარებია და მეტროში გაუჩინარდა.

II

ჩემი ხის სახლი თითქმის ერთი წელი იყო გამოკეტული. ოთახში სიბნელე და ნესტი დაგრევილიყო. დარბაზები გავალე და ღუმელი დავანთე. მაგიდაზე სამელნე და კარამელის გახსნილი კოლოფი იდო. საიდან გაჩნდა აქ კარამელი? მე არ მიყვარს. მაგრამ ჩემს მეტი ხომ ვერაფერ შემოვიფიქრე აქ. ამ ჩემს ნაკვეთზე შარშანდელი შემოდგომის მერე არ ჩამოვსულვარ. ზამთარშიც არა ვყოფილვარ, ფანჯრის რაფაზე პატარა ფიცარი იდო. ზედ ზეთის წითელი საღებავით წრე იყო შემოხაზული. ვერც ახლა გავიხსენე რამე. რა თქმა უნდა, ჩემივე შემოხაზულია ეს წრე. მაგრამ რისთვის? სახლში ყველაფერი ძველებურად დარჩა. მაშის ძებნა დამჭირდა. სკამზე ჩემი ლურჯი ფლანელის ქურთუკი ეკოდა. აღარც მახსოვდა ეს ქურთუკი. კარადში მანქანათმშენებლის ცნობარი დავიწახა, რომელიც მთელი ზამთარი მჭირდებოდა. აი, თურმე სად ყოფილა. სამზარეულოში გავედი. თანდათან ვერეოდი საკუთარ საგნებს. ზოგი მაშინვე გამახსენდებოდა, ზოგი მოგვიანებით, მაგრამ ფიცრის გარდა ზოგი სხვა რამეც ვერ გავიხსენე. მათ შორის კარამელიც.

ჩემს უხოსი პირსაბანი ეკოდა. ზუფი ავახადე, შიგნით მშრალი იყო, წინებიც ეყარა და რაღაც მატლები ზუღობდნენ. ჭის ონინარმა გულგამგმირავად დაიჭრიალა. ვედრო ამოვათრიე, წყალი პირსაბანში ჩავასხი და

ლურჯი საბანის გამომშრალი, დახეთქილი ნაღველი ავიღე.

საქონელი

კართანა გადაღრეცილიყონ მტკნარ მუქმას ლიყო, სულ ვაპირებდი გამოცვლას და ვერ მოვახერხე. პირსაბანის ქვეშაც ვაპირებდი ლარის დადებას. ალბათ წელსაც ვერ გაეკეთებ-მეთქი, გავიფიქრე. უკვე იმ ასაკში აღარ ვიყავი, როცა დიდიდრობით გარეგნება, რომ დღის განმავლობაში ყველაფერს მოასწრებ — იმასაც, რაც გუშინ დაგჭრა გასაკეთებელი და ერთ იმდენსაც.

ეზოს შემოვუარე. სანაგვე ორმოდან სიმყრალე ამოდიოდა. ოდესღაც მინდოდა ტუჩითი გადამეღობა, ცოცხალი ღობე ჩამერგო.

ბაღში ყველაფერი გაველურდა, გაიზარდა, კვლებმა გაიზ-გამოინია, გაიტყუა. მინდოდა დამერგო ნეკერჩხლები, ვერცხლისებრი ნაბლები, მაგრამ მხოლოდ ორი ბუჩქი იასამანი დავრგე. იასამანი გაიბუჩქა, გაიზარდა. შეხედვაც არ მინდოდა, რაღაც გაუქმებულს მაგონებდა, არ დამერგო მაინც ეს ბუჩქები.

სახლში დათბა. ფორთოხლისფერი საქალაქში მაგიდაზე დავედი, კარადა გადავექექე. შედეგებული რძის ქილა ეპოვე და ყავა მოვიხარსე, მაგრამ იმის მაგივრად, რომ ნერილებს კითხვა დამეწყო, დევანზე ნამოვნიქი. დევანზე ეგდო წიგნი სამყაროზე. დავინყე კითხვა და მივხედი, წაკითხული მქონდა. სურათებით გავიხსენე. ცოტადა ვერჩება წარსულისაგან, ნეტა როგორი ვიყავი ერთი წლის წინათ, ამ დევანზე რომ ვინეკი და ამ წიგნს ვკითხულობდი. მერე, რატომღაც, წავედი აქედან, და რაღაც იყო ამ კარამელთან დაკავშირებით. აქ ერთი ქალი მოდიოდა, კარგი იყო მასთან ყოფნა და აი, დავშორდი. ყველაფერი დავინწყებას მიეცა, გაუტყებარი გახდა. ისიც გაუგებარია, რატომ დავშორდი.

მაშინ რომ ეს კარამელები გადამეგდო, ამასაც ვეღარ გავიხსენებდი და ვიჯდებოდი აქ, თითქოს არაფერიც არ მომხდარიყო.

ბორისის წერილები დანომრილი, დასტეხად დაწყობილი იყო და ზედ რეზინი ჰქონდა გადაჭერილი. ბევრი იყო, ორმოცდაორში და ორმოცდასამში ფანასა და მას ენერგიული მიწერ-მოწერა ჰქონდათ. ბორისი, ჩვეულებრივ, მაშინვე პასუხობდა, ბევრ მოყვებ ბართს გზავნიდა, ყოველთვის აღგზნებულს და შეუპოვარს. გასაოცარი იყო მისი ენერჯია. ბლკადის პირველი ზამთრის განმავლობაში ისე გავხდით და დავიშვიეთ, რომ არავითარი ვაკაცური ძალა აღარ შეჩრა ჩვენს დასუსტებულ სხეულებს. მხოლოდ იმის ნებისყოფა შეგჭრა, რაც აუცილებელი იყო, ის გაკვეთებინა — გვესროლა, საგუშაგოები შეგვემონებინა, დაეხმარებოდით სანგრებიდან

თოვლის ამოყრაში. აპრილში ჩვენთან შეფე-
ბი ჩამოვიდნენ ლენინგრადიდან, სამკერვალო
ფაბრიკის მუშა ქალები. ვახშმის შემდეგ ხო-
რბლის კონცენტრატით, ტუბილი ჩაითა და
ფლოტის უშველებელი ორცხოობილებით გამა-
ძღარ, მოთენთილ ქალებს ჩვენს მინურებში
ჩაეძინათ. ქალები განრთხმულები იწვნენ
ჩვენს ტახტებზე და ნახად ფშვინავდნენ, ტახ-
ტებს ყაყისფერი ხავერდი ჰქონდათ გადაფა-
რებულნი. ჩვენ ღუმელთან ვისხედით ჩვენივე
მზრუნველობით გულაჩუყებულები. არავინ
ცდილა ქალებთან მიზრობას, მათ მიჭყლე-
ტას. აზრადაც კი არ მოგვსვლია ასეთი რამ.
ეს კი იყო, რომ ქალებს ფერ-ხოროცაც აღარ
შერჩენოდათ. მკერდი სულ გაბრტყვებო-
დათ. რა თქმა უნდა, დედაკაცური მონყობი-
ლობა შერჩენილი ჰქონდათ, მაგრამ, ნარ-
მოიდგინეთ, მაინც არ მიგვიწვევდა გული,
სურვილი აღარაფრისა გვექონდა, გარდა და-
ნაყრებისა და აბანოში წასვლისა. კიდევ
მრავალი თვის განმავლობაში აღარ ვიტან-
ჯებოდით სიხმრებში, არც ქალებზე ვლაპა-
რაკობდით... მამ, საიდან ჰქონდა ბორისის
ამისთანა გზნება და გზნება? აფრქვევდა და
აფრქვევდა ლექსებს, დიდხანს არ ეძებდა,
პირდაპირ სიმღერებიდან იღებდა:

დაებრუნდი ზრუნვით შუბლდაღარული,
თუმცა არ მიგრძენია დაქანცვა მკვეთრი,
შენ კი მელოდი და გულში გამთბარ
აღერსის სიტყვებს ზოგადად ჩემთვის.

მეტწილად შეხვედრავს სწერდა, იმ დიად
დღეზე, გამარჯვების შემდეგ. ფანასთან შეხ-
ვედრა და გამარჯვება მასთან შერქოდა და
გამოვიდა მშვენიერი „ერთხელაც“. ნერილე-
ბის მიხედვით მათი შეხვედრის დროს რა-
ღაც გაუგონარი უნდა მომხდარიყო. რა თქმა
უნდა, პირველყოლისა: „გულში ჩაგვირა და
გაითხრა: „ჩემი ხარ!“ ამის შემდეგ სამყარო
სინათლეებით განათდა, ორკესტრები უკრავენ,
ბულებულები გალობენ, თვალნინ გადაიშალა
მწვანე მდელოების აბრეშუმში, მზე პორიზონტს
იქით აღარ ჩადის, ამავე დროს მთავარეც ანათებს
მთელი თავისი ფაზებით. ისინი განუწყვეტ-
ლივ კოცნიან ერთმანეთს, ერთმანეთის წუ-
რებით ვეღარ ძლებიან, ხელჩაკიდებულები
დგანან და, ამავე დროს, მაღალ სანოლზე
წვანან.

გადიოდა თვეები. ბორისი დაუღალავად
აღწერდა შეხვედრის სიხარულს. ვეღარ
ატყობდა, რომ ერთსადაიმავეს იმიერებდა და
ერთფეროვანი ხდებოდა. მერე მის აღფრთო-
ვანებულ კოლოს რაღაც დარდი დაეტყო, რო-
მელიც თანდათან მატულობდა. ფანას ნერი-
ლებში რომ შეეცნებოდნა რაღაცას, ამათს
დაუნებდა, რაღაც ფრაზების ციტირებას
მოჰყვებოდა. არა, რაღაც სხვა ანუხებდა,
მაგრამ რა, ვერ მივხვდარიყავი. რატომღაც

ბორისი ფანასაგან მოითხოვდა აბალ-აბალ
დაპირებებს. უნდოდა, რომ ~~შენს~~ დასრულ-
დებინა თავის ერთგულებაში შემართებას.
„რა მომელის, როცა შენთან ჩამოვალ?“ ვინ-
და თუ არა, რომ ჩემი გახდეთ?“ თხოულობ-
და გარკვეულობას, გარანტიებს, დაბეჯითე-
ბით, ეჭვიანად მოითხოვდა. მაოცებდა მისი
ანგარიშიანობა, თითქოს არ უნდა ყოფილი-
ყო ასეთი. გამომათრია ნეიტრალური ზონი-
დან, როცა ისე გავითოოვი, რომ მოძრაობა
აღარ შემეძლო, გარისკა, თუმცა ვალდებუ-
ლი არ იყო. თუმცა, ნინა ხაზზე ფრთხილო-
ბდა, არა რცხვენოდა დაბალ თხრილში გა-
ლოდებულყო, ტყუილ-უბრალოდ არ უშვერ-
და მკერდს მტერს. რატომ ცდილობდა, აღ-
თქმა მიეღო ფანასგან, განა ეს უზრუნველ-
ყოფს სიყვარულს?

ერთ ნერილში ბორისი ფანას კითხვებზე
პასუხობდა და მაშინ პირველად ახსენა ეო-
ლკოვი: „დაიხ, ვიცი, ცოტა ხანს ერთად
ვცხოვრობდით სანგარში. შენი მისამართი
ამოლონს გამოართვა. ჩემი ბრალია, ვეღარ
მოვითმინე და ვუამბობდი შენზე, სურათიც
ვაჩვენე და ნაწყვეტებაც ვუკითხავდი შენი
ნერილებიდან. გულახდილობის წამს გაუ-
ზიარე გულის ნაფები. არ ვიცი, რა მოგწე-
რა, მაგრამ ქალებზე რომ ლაპარაკობს, არ
ვიზიარებ მის აზრს. არც ცხოვრებაზე მის
შეხედულებას ვიზიარებ. მე მართალი ვატი
ვარ, გულწრფელობას ვაფასებ და არა შო-
რიდან შემოქრონი. რაც მჭირდება, პირდაპირ
ვწერ, ინტელუიცი ცერემონიები არა მჩვევია,
აბლაბუდას არ ვქსოვ, არც გრძელ ნერილებს
ფანა, მე არა ვწერ, მიჩვენია სიმართლე
მოკლედ მოგწერო, ვიდრე სიცრუე გრძლად.
ისე რომ დასკვნა თვითონ გამოიტანე“.

კაცმა რომ თქვას, აქედან დიდიყო ჩვეუ-
ლებრივი, ცხოვრებისეული ისტორია, რომე-
ლიც სიყვარულის და ეჭვიანობის მარადიუ-
ლი კანონების მიხედვით ვითარდებოდა, სა-
ნამ ჩვენ ტყვიებისა და ყუმბარების ნამსხ-
ვრეკეებში ადგილობრივი მნიშვნელობის
ბრძოლებში ვმონაწილეობდით, ბრუნოს სპი-
რალებში გავედიოდი და დანაღმულ მინდუ-
რებზე გადავიდიოდი ლენინგრადისაკენ მი-
მავალი ნაღმდამშენების გუგუნში.

შემდეგ ნერილში ბორისი უფრო გაბრაზე-
ბულად, მაგრამ მაინც თავშეკავებულად წე-
რდა ვოლკოვზე, თუმცა შექძლო, უარეს ფე-
რებში დაეხატა... სწორედ აქ მივაქციე წუ-
რადღება ხასხასა ნითელი ფლომასტერით
დაწერილ პატარა ბარათს:

„ძალიან გთხოვთ, ვოლკოვისა და ლუკია-
ნოვის ნერილები რიგრიგობით წაიკითხეთ,
ისე, როგორც მე ვლებულობდი მათ. ჟ.“.
თითქოს მიხვდა, რომ ბორისის ნერილების
კითხვა მერჩივნა, რომ ვოლკოვის ნერილებ-

ში ჩახედვას არც ვაპირებდი. ეტყობა, ყველაფერი წინასწარ ჰქონდა გამიზნული — ისიც, რომ ამ მიწერ-მონერვას ნაკვირთხავად, ისიც, რომ საქალაქად ჩემთან აღმოჩნდებოდა და ისიც, რომ კარნახი მჭირდებოდა. გამახსენდა, რა მშვიდად გადმოვიცა საქალაქად, თითქოს იცოდა, რომ ზოლოს და ზოლოს, მე თვითონ ვთხოვდი მომეცით-მეთქი. მაინც და მაინც სასიამოვნო არ არის, როცა შენს მოქმედებას წინასწარ განსაზღვრვენ, ისე რომ პრიმიტიული მონყობილობა აღმოჩნდები — დასაქოქი სათამაშო, მწვანე ბაყაყი.

ვოლკოვის წერილები ბევრი იყო, სამი დიდი შერულა. დანომრილი, რეგრიგოზით დაწყობილი, ოღონდ იმით გამოირჩეოდნენ ბორისის წერილებსაგან, რომ ვოლკოვის წერილები ნაკვეთთან ვახებდი იყო, დაქმუჭუნულიყო, ეტყობა, ხშირად კითხულობდნენ, ხელჩანთაში ან ჯიბეში დაქმუჭუნდათ. მე მაგოჯაზე გავშალე წერილები — რაღაც პასიანსის მსგავსი გამოვიდა: წერილი, ღია ბარათი, მწვანე კონვერტი, ნაცრისფერი კონვერტი, კობჭა, ბეჭდური ნაწერი იყო, ყოველი სიტყვა მკაფიოდ გამოყვანილი. ოჰ, როგორ ამ მინდოდა ამის კითხვა! თავს ვერ დავაძაღვე ავდექი და გარეთ გავიდა.

სალამოს ჩიტების ფიფილ-ხივილი ბობოქრობდა სურნელოვან, — მწვანე სითბოში. აი, სად ღელავდა სიცოცხლე!

ნაკვეთის მოუვლელობისა და უპატრონო ბინაგან სიცოცხლე იგებდა, მატულობდა. ყველგან თხუნელას ამოთხრილი მიწის გროვები მოჩანდა, ბილაკები ბალახით დაფარულიყო, განზე გაწულულიყო, აბრეშუმი და ველური ცერცველა გაბატონებულიყო. შევეურებდი ცას, რომელსაც ქალაქში ვერ ნახავ, და უცდილობდი ამ სალამოს სიმშვიდე გადამდებოდა. ჩიტებმა მოგონებები არ იციან, ვფიქრობდი მე, ბედნიერებაში და ყოველდღიურ საზრუნავში ჩაფლულიები გაცობენ, ერთმანეთს ეხმარებიან, თხუნულამ კი მხოლოდ აწმყო იცის და მომავალი ზამთარი, ესენი გაცილებით უფრო ბრძენები არიან, ვიდრე ჩვენ, რადგან ადამიანები ყელამდე ვართ ჩაფლული წარსულში.

ეს ბრწყინვალე აზრები ძალიან მსიამოვნებდა; მაგრამ ვერა მშველდა. თანდათან უფრო ვეფლობოდი წარსულში, როგორც ქაბოში. ფოტოსურათით გაცოცხლებული ვოლკოვის თუჯის სახე ძალიან მომიახლოვდა. მისი სუფთად გადაპარსული, მრგვალი, კოპებანი თავი რომის იმპერატორების იმ ბიუსტებს მაგონებდა, კამერონის გალერეაში რომ იდგნენ. ტყვიებს ქაბუნის გაუდიოდა ამ ბიუსტებზე, მაგრამ კვალს ვერა ტოვებდნენ. ხმაყ თუჯივით წერიალა ჰქონდა: „ღლიტ-

ნანტო დუდარეც, სხვისი წერილების კითხვა უნამუსობაა“ სიტყვა „უნამუსობა“ უნამუსოს სასაით ვეღერე და ყველაფერი სიტყვასიტყვად მოხდა — მე მოკვირე ხელი, რომ სახეში მეთხილმა ვოლკოვისათვის, მაგრამ მან ჩამავლო მკლავში ხელი და ისე ამომიტრიალა, რომ ტყვიელისაგან შევევიღე ვოლკოვი ჩემზე ბევრად ღონიერი იყო, მაგრამ მის ნათქვამზე უფრო დამამცირებელი ჩემი შეკვილება იყო.

დაბომბვის შემდეგ დანგრეულ მიწურთან ქალაქის ფურცლები ვიპოვე. უცებ ვერ მოვისაზრე, ვისი მიწური იყო, ავიღე ფურცელი და კითხვა დავინყე ვერ ჩემთვის, მე რე ხმახალა, მასხრად ვიგდებდი ვიციცის სასიყვარულო აბაჯუბდას. ეს განმუხტვა იყო და ყველას გაეხარა, რომ ხარხარის საბაბი მიეცათ; ამ დროს ვოლკოვი მოვიდა და ჩემი ხუმრობა სერიოზულ უსიამოვნებად გადაიქცა. მე მუშტებმოღერებული მივადრე, მან დამავლო ხელი და გვერდზე გადამისროლა. ყველაფერი ეს ჯარისკაცების წინაშე მოხდა! რველვერზე ვიტაცე ხელი, მაგრამ მაშინვე განზე გამათრეეს. იმ დღიდან შევიძულე ვოლკოვი. მე რე ბევრი რამ მოხდა, ფრონტის წინა ხაზზე უერთმანეთოდ ვერ ჩამრბა ქაცი, მაგრამ ის წყნა ღრმად გაძრდა გულში.

რა ოინს არ მოგონებთ ცხოვრება! რაში დასჭირდა განას ამდენი წლის შემდეგ მისი წერილების შემოჩვენება?

ოთახში დავბრუნდი. კარი გაღებული დავტოვე ბალის მხარეს, საიდანაც ისმოდა ნორჩი ფოთლების შრიალი და ჩიტების გაუთავებული ფიფილ-ხივილი — ჩვენთვის გაუგებარი ლაპარაკი. მაგიდას მივუყვები. რატა არ არის ვოლკოვის წერილებში? ისე დავიძაბე, როგორც ბავშვობაში დასჯის მოლოდინში დავიძაბებოდი ხოლმე. იმისთვის ხომ არ გამომეცხადა განა, რომ პასუხი მოეთხოვა ჩემთვის? ეტყობა, მაინც არსებობს შურისძიების კანონი. დიდი ხანი იყო, რაც მისი ქმედება მაინტერესებდა. ეს კანონი ხან დასტურდებოდა, ხან ირღვეოდა, მაგრამ ვფიქრობდი, რომ ეს დარღვევა კი არა, ჩემი უბედობა იყო, რადგან ამ კანონის ქმედება შეიძლებოდა ფარული ყოფილიყო, ისე, რომ მე არაფერი მოვლოდა. ადრე თუ გვიან, ბოროტება უნდა დაისაჯოს, ოღონდ ყოველთვის დამნაშავეს არ უზღავდნენ სამაგიეროს, შეიძლება მის შვილებს, შვიმომავლობას მიეზღვას, რადგან ბუნებამ რაღაც თანასწორობა უნდა აღადგინოს. სამართლიანობა თუ ვერ გაიპარევენ, მაშინ ჩაქნება და ადამიანს ყველაფრის იმედი უნდა გადაუნყდეს. „ანა კარენინას“ ეპიგრაფი: „ჩემი არს შურისგება და მე მივაგო“ სკოლის ასაკიდან დამირჩა გაურკვეველი, რას ნიშნავს ეს? გარდა ღვთაე-

ბრისია, მიგნებულია აქ ის კანონი, რომლის მიხედვითაც ჩვენ გვასამართლებენ?..

პირველ წერილში ეწერა, როგორ გააოცა ვოლკოვი ფანას ფოტოსურათმა: „როგორც მიბეჭდნით გასაროლა რაკეტის სასროლი პისტოლეტიდან“. ის ფოტო ბორისმა გამოსთხოვა აპოლონს და ტაბლის თავზე დაკიდა. (გასაროლა კი მახსოვს — ერთხელ ვიღაცამ გაისროლა მიწურში რაკეტის სასროლი პისტოლეტიდან, მართლაც რომ დამაბრმავებელია). ვოლკოვი სურათი დაინახა, ბორისმა ფანას წერილიდან რაღაც ნაწილითა და ყველაფერმა ამან დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა მასზე — თქვენმა უმწეობამ, რომელიც სახიფათოადა შეთავსებული გულშემატკივრობასთან და წერილმანების შეგრძნების უნართან, რაც ჩვენთვის მიუნდგომელია“. ისე ახუტუტებდა, მუუხერხულებოდა კიდეც ნაკითხვა. „ახლა საკმარისია თვალეები დაეხუტო, მაშინვე თვალნი დაშიდგებით. თქვენი სახის ყოველი ნაკეთი შეეისნაელე. ვხედავ საყვარლად მოდუნებულ ტუჩებს, თვალეში — სიცოცხლით აღტაცებას. თავს ვირწმუნებდი, რომ წარმოსახვას ავყვეი, მაგრამ ახლა ვხედავ რომ არარეულებრივი არსება ხართ...“

ეს სტრიქონები უსიამოვნოდ მომხვედა გულზე. ვოლკოვის მაღალფარდოვანი გამოთქმები რაღაცნაირად ემთხვეოდა ჩემს შთაბეჭდილებას.

ფანამ უპასუხა. იგი ერთსაც და მეორესაც ხალისიანად პასუხობდა. მიწერ-მოწერა პარალელურად მიმდინარეობდა: ბორისს — თავისი, ვოლკოვისაც — თავისი. განსხვავება იმაში იყო, რომ ვოლკოვი მაღავედა ფანასთან მიწერ-მოწერას.

რიგრიგობით რომ ვკითხულობდი, ვგრძნობდი, როგორ ძლიერდებოდა ქიშპობა. თავიდან უპირატესობა ბორისის მხარეს იყო. მისმა მხურვალე აღიარებამ იმოქმედა. პირველობა მას ეკუთვნოდა. — მეტი ქულა ჰქონდა. გარდა ამისა, ვოლკოვი ნამდვილად გადააჭარბა. ფანამ, ეტყობა, ცივად, გესლიანად უპასუხა. მე იმის მიხედვით ვმსჯელობ, როგორ შეცვალა ვოლკოვი წერილების სტილი. ხუმრობაში ჩაატარა: ეგონა, რომ შეძლებდა, ხოტბა შეესა და ფანასთვის, აღმოსავლურად, რუსთაველის დარად, მაგრამ „სხვისი ხმით მომღერალს, საკუთარი ჩაუნუნებოა“. შემდეგ კი მიკიბ-მოკიბვის გარეშე, ირონიულად დაიწყო თავისი ცხოვრების აღწერა. თავის გრძნობებზე კრინტს აღარ სძრავდა, ჩვენს ფრონტულ თავგადასავლებზე ბორისი-თი საერთო სიტყვებით კმაყოფილდებოდა, აუტქარებლად ადევნებდა თვალს განვლილ ცხოვრებას, თითქოს შორიდან საზღვრის მიღმა იყურებოდა. ახლავე უნდა გამოვტყდებო, რომ მისი წერილები კარგი საკითხავი იყო.

ლიტერატურულად კარგს კი არ ვხვდისხმობ, თვითონ არა ვარ ბეჭდვითი მოყვარული, მისმა ბედმა დამინტერესებულაინად, სერიოზულად წერდა თავის ცხოვრებასთან ბრძოლის ისტორიას. იგი ყველა ჩვენგანზე უფროსი იყო, ბევრით, ასე თხუთმეტი წლით მაინც. სულ სხვა თაობას ეკუთვნოდა, თუმცა შესაბამედავად არ ჩანდა ასეთი განსხვავება. შიმშილია ყველანი გავთანანსრობა. გამჭვარტლული მონურის სიფინროვეში, სანგრებიან ზამთარში, შეფუთვნილები, გათოშილები, ნამქერებით, ღამის განგაშებით, ვახშების და ნაღმების ნაკლებობით დატანჯულები, ჭრილობებისა და ცუდი მომარაგებისაგან დაღუულები, ასაკობრივ განსხვავებას ვეღარ ვამჩნევდით. რით უმეტეს, რომ ვოლკოვი გამოირჩეოდა, გამოვტყდებოდი. თებერვალში — ყველაზე მშვიდ დროს, იგი მარტოკა მოათრევდა ქვეითი ჯარის საწინააღმდეგო ნაღმებით სავეე ყუთს. მისი ცხოვრების აღწერის ზოგიერთი დეტალიდან ჩანს, რომ მაშინ დაახლოებით ოცდათხუთმეტი წლისა უნდა ყოფილიყო. იგი ცხოვრების იმ ფენას აღწერს, რომელიც ჩემთვის უცნობია, მაშაშემის დროსა და ჩემი ახალგაზრდობის შორის ხანას. მის წერილებში, რა თქმა უნდა, განზრახვა იგრძნობა — ვოლკოვის უნდოდა, ფანა დაინტერესებულყო მისი პიროვნებით. მე მაშინვე მიუხედავი ამას, მაგრამ ფანა თითქოს ვერ ამჩნევდა, მას ეუხებურულდებოდა ვოლკოვის თხრობის მეთოდური მანერა, მისი ცხოვრების ანალიზი, რომელსაც ვოლკოვი თითქოს სპეციალურად ფანასთვის აკეთებდა. მაგრამ მაინც თავისებურად წერდა.

„ამოდენა ვაგააცი ქალიშვილს შეტისმეტად ქვეიანურ წერილებს სწერს, რატომ? თუ სხვანიარად წერა არ შემოიძლია? თქვენს წერილში იგრძნობა, რომ კვლევობას მნამებთ. მოიღ, შევთანხმდეთ, რომ ჩემი ქვეინობა ჩემივე უსახზლო მადის ბრალია. როცა თქვენ წერილებს გწერთ, ამით ცარიელი კუჭის წეას ვიყურებ. ისე რომ, ყველაფერი ზედმეტი კუჭს დააბრალეთ. სხვა მოსაზრებაე მათქეს. სილაღე ადვილი რამ არის. სიყოჩად, უტიფრობა ყოველთვის მომგებიანია. აქაც მსაყვედურობენ, ქვეინანს მეძახიან. არც უფროსებს მოსწონთ ეს. მართლაც, რატომ ვარ ასეთი? არ ვიცი. ვცაად, მომესულელებინა თავი, უარესი გამოვიდა. სჯობს ისევ ის დავრჩე, რაცა ვარ. იქნებ ჩემი ბიოგრაფიის ბრალია? 12 წლისა რომ ვიყავი, მთელი ჩვენი კლასი კინოში წავიდა, მეც მოვინდომე, ოცი კაპიკი იყო საჭირო. მაშას მხოლოვე, მან მიპასუხა, თვითონ გამომიშუავე, მე ნუ მოხოვი. მას შემდეგ ერთი კაპიკი არავის მოუტია ჩემთვის. ემუშაობდი და

საკუთარი ფული მქონდა. ხედავთ, რა სერიოზულად ჩავთვალე მამის ნათქვამი. ეტყობა, მეტისმეტად სერიოზულადაც. მამა მწონავი მყავდა, დედა მრეცხავი. მამას სოფლის ოთხი კლასი ქონდა დამთავრებული, დედამ წერაკითხვა არ იცოდა და მათი წარმოდგენით, ადამიანს განათლება არა სჭირდებოდა, უნდა ემუშავა. რადგანაც მე კნოშე სიარული მინდოდა, ამიტომ მონტიორთან დავიწყე დამხმარედ მუშაობა. 1920 წელს შიმშილობა იყო და კოლონიაში მოვხვედი“.

ჩვენ კი ლამის პროფესორის შეიღად ვთვლიდით! მას მალა ეჭირა თავი, ინტელიგენტობა.

„...ჩვენ გულდასმით ვამონებდით სანარცხებებს, სადაც სასაფრლოებიდან, ნაფოტას თავებს ყრიდნენ. საკუჭნაოებიდან პროფუქტებს ვიპარავდით. ეტეხდით კლიტეს ან ფანჯარას — ბიჭებს პატარა ნახვრეტი ჰყოფნიდათ. ვიპარავდით ორცხობილებს, შაქარს და ალექსანდრე ნეველის ლაფრის სასაფლაოზე ვინახავდით. დღისით ვიყოფდით, საღამოთი კი საშვიარზე სხვა სამუდღი მიდიოდა. მაგრამ მაინც მეყო ნებისყოფა სწავლა გამეგრძელებინა, მონტიორი გავხედი, ბოლო კლასებში რომ ვიყავი, დამოუკიდებლად ვიღებდი ხოლმე იჯარას, ელექტრონი გამყავდა სახლებში და ფულაც მქონდა. ჩემი თანატოლები ბავშვებდა მერყენებოდნენ.“

უცებ გამახსენდა, რომ მოწაფეობისას მე და ჩემი ძმაცაყი ელექტრონის ზარების შეკეთებით ვშოულობდით ფულს. ის გაფუჭებული მოხსნიდა და შეკეთებულს დადგამდა. მე დენის მწყვეტარას ხაოიანი მტკრით ფაფარულ კონტაქტებს ეწმენდდი, კოჭებს მცვლიდი. მომწყინდა დედაჩემთან ფულის გამო ღიჭინი და ხალისიანად ემუშაობდით. ბავშვებს უყვართ მუშაობა. მაგრამ მე თითხმეტი წლისა ვიქნებოდი მაშინ“.

მეორე წერილში ვოლკოვი სწერდა ფანას, როგორ გაუწია გულმა მუსიკოსაქენ. მამას დაუშალა, ისე დადიოდა ერთ მოხუც ქალთან „ფორტეპიანოზე დაკერის“ გაკვეთილებზე. მეორე შინ გაუგებს და ერთი ორომტრონი დატრიალდა. ნების წლები იყო, უმუშევრობა... მე დაჩვეული ვიყავი, რომ იმ დროს კინოფილმებში აჩვენებდნენ როგორც მხოლოდ ნებანების და ბანდიტების, რესტორნებში ღრეობის, კერძო ვაჭრობის დროს. ნების წლები უფრო ძველი და ბელით მოცული გვეჩვენებოდა, ვიდრე რევოლუციამდელი დრო, რომელსაც ნიგნებიდან ვიცნობდი, იმ სწრაფმავალ დროდან არაფერი ფარჩენილა. არც ჩვეულებები, არც მეშუარები, არც ძველები და არც გმირები. ნები თითქოს სუფთად მოკვეთილივით მოისრულეს, მხოლოდ სიმღერებიდა ფარჩა, დედა რომ წაიმღერებ-

და ხოლმე, რალაც რომანსები, მელოდები უნოტებოდ და უფირფიტებოფქვესეფქსქლი-ვლივი.

ბიზესიონიქსა

ვოლკოვი ყველაფერს ჰკიდებდა ხელს, სიმარჯვეს იჩენდა, რომ დამკვიდრებულიყო იმ არც თუ ადვილ ცხოვრებაში. „დობროვიმის“ რალაც კურსები დაამთავრა, ლექციების კითხვა დაიწყო. რა ლექციების წაკითხვა შეეძლო თხოვმეტი წლის ბიჭს, ვერ წარმომიდგენია. რა სამუშაოც არ უნდა ყოფილიყო, ფულისთვის ყველგან მუშაობდა, არაფერს თაკილობდა, მაშინ არ იყო არაპრესტაჟული სამუშაო. „ქიშია მიყვარდა? მიყვარდა. კოოპერატივებში და კერძო დუქნებში ვირობებებს ესპობდი წამლით. ვისწავლე. ბეტროტიტული ვირობების მღელტელი გავხედი. კალატოზად ემუშაობდი — ქვაფენილისთვის ქვებს ვამტრედედი; ვიჯები გზაზე, მუხლებზე წიფსახვევი მქონდა შემოხვეული. საღამოობით დიაგრამებს ვუხახავდი ლექტორებს. ისეც ფულე! მუსიკა მიყვარდა? მიყვარდა. სმენა მქვს? მქვს. მეზობელ ქალს როალი ქონდა და სმენით ვისწავლე იმ დროის ცეკვების დაკრა — პადეპანი, მინიონი, პადეკატრი, შიში, ვალსები, ფოქსები, რამდენიმე გაგრეცლებული სიმღერა: აბა, შემომხედეო, რა ელვანტური ვარ! როგორი ფისი-ფისი, როგორი ფა-ფა, რა პიკანტური.“

აბა, შემომხედეო, რა ელვანტური ვარ! როგორი ფისი-ფისი, როგორი ფა-ფა, რა პიკანტური.

ტაფორი გავხედი საღამოს წვეულებებზე. ასეც ფული, თან მატმედედენ კიდევ. დაღევით არა ესვამდი. ერთ ჭიქასაც კი. ამიტომაც მივატოვე ასეთი სარგებლიანი სპეციალობა — თაფიორობა, ძალიან მაძალბდნენ სასმელს. ტორემ ასევე დაფრებოდი ტლარუნად“.

მართლაც, ვოლკოვი არ სვამდა. იგი ერთადერთი ოფიცერი იყო, პოლკოვი, რომელიც არ სვამდა ჩვენს წილ ას გრამ არაყს. დემონსტრატიულად თქვა უარი. სცადეს მასხრად აეგდოთ, მან კი პრინციპები წამოაყენა. აქაოდა, პირველ მსოფლიო ომში რუსი ჯარისკაცები უარყოფდ იბრძოდნენ და ვარგადაც იბრძოდნენ, არაფი ვერაფერს გვეშველისო და ა. შ. თითქოს ჩვენ გვსაყვედურობდა და ბევრნი აღშფოთდნენ: მეტისმეტს ხომ არ შვრეებით, ამხანაგრ ლეიტენანტო, ნაკოპის ბრძენება არ მოგწონთ? შესთავაზეს, თუთუნზე ან შპროტებზე გადაგვიცვალო. ბოლოს და ბოლოს თუ არ გინდა დალუვა, იმას მიეცო, ვისაც უნდა, მოიძებნებოან მსუკრელებიო, ეუბნებოდნენ. მაგრამ ვოლკოვი ჯორზე შეეჯდა — პრინციპებს იცავდა. კიდევ კარგი, რომ კომისარი ბრძენი ვაყი იყო და კალორიებზე გადაიტანა ლაპარაკი: ჩვენს ბლოკადის პირობებში არაყი იგივე უარია. ჯამა-

ტებითი კვება და გაუმარჯოს ამ შესანიშნავ ბრძანებასო.

„ტაპიორობას თავი დაეანებე და მეუბოვედ დაიწყე მუშაობა, შლანგით ვრწყავდი ქუჩებს“.

მეუბოვეობის შემდეგ — საზიენლო კურსებზე, შრომის ინსტიტუტში, იქიდან ხაზვის კურსებზე. მხაზველად მოენყო ქარხანაში. შემცირება. ისევე მხაზველად მიიღეს...

სულ ველოდი, როდის მიუახლოვდებოდა იმ ვოლკოვს, რომელსაც ჩვენ ვიცნობდით. ჯერ-ჯერობით ოცდანი წლების მოუწყობელი ყმა-წვილი, რაც ძალი და ღონე ჰქონდა, ზემოთ-ზემოთ მიდოდა, ცდილობდა, ეპოვა თავისი თავი, მიღწია იქამდე... ისე რომ ვთქვათ, მაინც საით? საით მივებობდეთ ახალგაზრდობაში? აქეთ-იქით ეხეტყებოდა ხან ფულისკენ, ხან კი ღირსეული სპეციალობისაკენ. დროის აგიოტაგის მიხედვით მიიწედა სიმდიდრისაკენ, ეპოქის ბუკის ხმისაკენ — სასწავლებლად.

„მე და თქვენ, ფანა, ერთნაირი მიზანი გვაქვს. თქვენ ცოტათი დაკმაყოფილება არ გინდათ. ეს თქვენი სიტყვები შემწყვარდა. მეც მუდამ ყველაზე მეტი მიწოდდა ჩემთვის“.

ძლივს არ გამოვჩივრე რაღაცაზე ვოლკოვი. ამ ფრაზას შეეძლო მისი პატივმოყვარეობა დაემტკიცებინა. მთლად ის არ იყო, რასაც ვუბრუნებ, მაგრამ პატივმოყვარეობაც საკმარისი იყო, რომ ამეთვალწინაბინა იგი.

ბორისის წერილიც იმ რიცხვით იყო დათარღლებული. ისხდნენ მუხობელ მიწურებში, წერდნენ წერილებს, ალბათ, ვახშმის შემდეგ, როცა სრულა შეწყდებოდა, დაბნელებდნენ და ღუმელის დათბება შეიძლებოდა. მიელი დღის განმავლობაში მიწურის ისე გაიყინებოდა, რომ თითები აღარ გვემოწოდებდნენ და წერა კი არა, კოჭივც მუჭში გვექონდა ჩაბღუჯული. დაბალი მიწურები იყო, ბორისი თავს ღუნავდა, როცა შემოდიოდა დაბალ ქრქვეს. სივონროვე იყო, მაგრამ მყუდროდ ვიყავი. დაბრუნდებოდი განწესიდან და დადლილი დავადებოდი ტახტზე. ვიღაც ზის და გიმნასტურას კემსაჟს, ვიღაც ავტომატს ზეთავს. ყოლოსფერი ხავერდოვით ანათებს ღუმელის გავარდებული გვერდები. დანგრეული ეკლესიისა და მოთრეული კოჭლი სავარძელიც აქა დგას. სხვათა შორის, ხის იატაკზე დგას ეს საგარძელი. იყო ერთ ერთ ჩემს მიწურში ხის იატაკი. დაშაბახსურდა თანაც, თავითი ნაჯახი გიდეფს, რომ არ აგნანონ. ნაჯახი ძვირფასი რამ არის, როცა ზამთარში მიწურში ცხოვრობ.

„გამარჯობა, საყვარელო ფანა! მივიღე შენი წერილი და ორი ფოტოსურათი, ჩემს სიხარულს სახლგარე აღარ ჰქონდა. მართალი

გითხრა, არ ველოდი, რომ შენგან ამისთანა რამეს მივიღებდი (შოდი, შენთვის უნდა მართლთა ერთმანეთს, მგონი, ბუკინისა და მუხობელისათვის შენ, ფუჭი თქვენ“, ასეა, ფანა) რაღაც ამგვარს. იმედი მაქვს, არ გამოვიჯრდები, რომ „საყვარელო“ დაწერე — სხვაგვარად არ შემიძლია. „შენდამი სიყვარული ღრმად ჩამწვდა გულში“. მშვენიერ გუნებაზე ვარ, მინდა სიცოცხლე, ბრძოლა და იმ წამის მოახლოება, როცა მე და შენ შევხვდებით. ერთ კითხვაზე მიპასუზე, რომელიც ყველაფერს ნათელს გახდის: რა მელის, თუ ოდესმე პირდაპირ შენთან ჩამოვდივ? ვიფიქრო თუ არა ჩვენს მომავალზე? მე და ახოლონი ლენინგრაფში ვიყავით, ა. დუშმას „სამი მუშკეტერი“ ენახეთ. იმედი მაქვს, რომ შენც ნაკითხული გაქვს ეს წიგნი“.

აქ ბორისი შეცდა, ფანას, როგორც პატარა გოგოს, მოწყვლად ექცეოდა; ვოლკოვი კი არ აძლევდა თავს ამის ნებას, იგი დიდი მონიშნებით წერდა, იქნებ ძალიად აზნავდავბა, და ფანას ნამდვილად მოსწონდა ეს. ვოლკოვი ზოგჯერ თავის ბიოგრაფიას შეწყვეტდა და იმ დიდი ადამიანების ბიოგრაფიებს განიხილავდა, რომლებიც მისთვის სამაგალითონი იყვნენ. ერთ-ერთი მისი ყველაზე საყვარელი ადამიანი ედისონი იყო, ისიც მუშა ყმაწვილი ყოფილა, არავითარი განათლება არა ჰქონდა და ცაში აიჭრა თავისი ნიჭისა და კომერციული სიმარჯვის წყალობით. ნიჭი რომ ჰქონდა, ვოლკოვს ამაში ეჭვიც არ ეპარებოდა, იმაზე ფიქრიც არ უნდოდა, რომ მისთვის ნაკლები ნიჭი გაიღეს, ვიდრე სხვისთვის. ედისონს ოცი წლისათვის სამი გამოგონება ჰქონდა, ხუთკოვი ჩვიდმეტისაა და ოცი წლისთვის უკლვი გამოგონება ექნება! პატივმოყვარეობა კი არ იყო მისი უბედურება, მისი პატივმოყვარეობა ბავშვური იყო, უბედურება ის არის, რომ იგი სრულიად სერიოზულად ეუბნებოდა ედისონს. საკუთარ თავზე დიდი წარმოდგენა ფორმირებდა გაყვება. ქვედალბოლისთვის შეიძლება გავტყვიცხა ვოლკოვი, პატივმოყვარეობისათვის კი არა ღირდა, რადგან ამის მაგვარი რაღაც მეც მჭირდა, ჩვიდმეტი წლისა რომ ვიყავი. მეც გატაცებული ვიყავი ედისონით. პაპანინი, გრაფტიო და ჩკალოვი იყვნენ ჩემს სიაში და ედისონიც, რომელსაც დღე-ღამეში მხოლოდ ხუთი საათი ეძინა და რა ამოცანისთვისაც არ უნდა მოკვიადა ხელი, ყველაფერი გამოსდროდა... ჩვენი სიმპათიები დაემთხვა და ეს თან მამრახებდა, თან მხარებდა.

ვოლკოვმა ნაკითხა ფურნალ „მეცნიერება და ტექნიკაში“ პარიზსა და ლონდონს შორის საფოსტო კავშირის შესახებ და გადამწყვიტა მისი სრულყოფა. გააკეთა გაფრენილი თვითმფრინავიდან სინათლის სიგნალის მი-

საღები მონყობილობა. ვიფიქრე: ნამდვილად ტყუის, მოჩამბა რალაქ მეთქი, მაგრამ ვოლკოს ნერიღლი პატენტის ნომერიც დაენერა — 4467, და ატყობინებდა, რომ მისი გამოგონება ცალკე ბროშურად დაიბეჭდა სსრკ სნკ-ის გამომგონებლობის კომიტეტის გამოცემლობაში. შემდეგი გამოგონებების ნომრებსაც ატყობინებდა თანას — ნეტა, ზემორად ახსოვდა? საქმარისი იყო, რალაცაში უტყვი შემპაროვდა, მაშინვე დაადასტურებდა. აქაც შეეძლო მოეჩამბა, მაგრამ ვგრძნობდი, რომ არა ტყუოდა და ყველაფერი ზუსტი იყო. 1927 წელს ამა და ამ ფურნალის ამა და ამ ნომერში გამოაქვეყნა ნერღლი თეთინას-ნავლ გამომგონებლებზე. ნარმატებამ ფრთები შეასხა და რადიოში დაიწყო გამოსვლა. იმ დროისათვის ვოლკოვი კონსტრუქტორის თანამდებობაზე მოეწყო. შრომის ბირჯა ვალდებული იყო პატენტის მქონე გამომგონებლები ურიგოდ გაეგზავნა სამუშაოზე. ასეთი წესი არსებობდა. მას არჩევანის უფლება ჰქონდა და ერთ-ერთი ქარხანა აირჩია, სადაც მებტი ხელფასი იყო. მის ქაყაოვაზე იყვნენ დედა და ძმისწული, რომლის მამა კოლჩაკელებმა ხმლით დაიხებეს. ფულზე ნერდა — ვცდილობდი, შნოიანად მებარჯა, ცეკვე ბის შემდეგ ქალები უტლით მიმყავდა შინ, თან პარკით კანფეტებს მივართმევდი ხოლმეო. ფურნალში რომ ნერიღი დაიბეჭდა, ამან თავარი უდახვია და გადაწვიტა, მწერალი გამხდარიყო. ყველაფერი შემინდილია ფურნალ „საჭირისთან“ ლიტერატურული წრე იყო და არსებული და იქ მიიღეს. ვოლკოვი ხაზს უსვამდა, რომ ეს წრე ქალაქის ახალგაზრდა მწერლების საუკეთესო გაერთიანება იყო. თან მუსიკის შექმნაც დაიწყო — 1929 წელს რადიოსტუდიაში შეასრულა საკუსთარი კომპოზიცია — „წყალდიდობა ლენინგრადში“, 1924 წლის წყალდიდობის მეხუთე წლისთავის გამო. მაშინ ასეთ რამეებსაც აღნიშნავდნენ ხოლმე. „მე შემემლო, საშუალო მწერალი გავმხდარიყავი. ამაში თვითონვე დაურწმუნდი. მოდური, პოპულარული, როგორცე პანტელეიმონ რომანოვი, ლევ გუმილუ-ესკი, სერგეი სიმონოვი იყვნენ. მაგრამ საშუალო არაფერი მნამს. ვის რაში სჭირდება საშუალო მწერალი?“

ვოლკოვმაც აიღო და ტექნოლოგიურ ინსტიტუტში შევიდა. საღამოობით ფულისთვის ხაზავდა. დასვენების დღეებში კულტურის უნივერსიტეტში ესწრებოდა ლექციებს, დილაადრიან, სწავლის დანებდამდე, სტაფიონზე გაბრძოდა. ყველაფერი ერთად უნდაო, ყველგან ნარმატებდა უნდა ჰქონოდა. ანტიკური ფილოსოფიის, მუსიკის, ისტორიის, ასტრონომიის და გეოგრაფიული აღმოჩენების ლექციებს ისმენდა, ერმიტაჟი ოცდარვაჯერ და-

ათვალეოდა. ამდენჯერვე იყო ექსკურსიაზე ქალაქში, პეტერბურგის არქიტექტურის მუზეუმში. მას უნდა განესტატებინა მანქანის ანპირისაგან, უნდა ჩასწვდომოდა ტიციანის გენიალობას, მიეჩვია ბეთოოვენის მოსმენას, მაგრამ არ მოსწონდა, რომ დირიგორი ზურგ-შექცევით იდგა მასურებლისკენ. არ უნდოდა ყოფილიყო იმ მელომანებზე უარსი, რომ ლეზიც თავისუფლად მსჯელონდა, ვინ როგორ ასრულებს. უნდა ცყოდნოდა პლატონი, დემოკრიტი, სენეკა და არ დამხრჩეალიყო ამ ნიაღვარში. ეშინოდა, რომ ვერ გახდებოდა ლირსი ინჟინრის სახელისა, რადგან მისთვის „ინჟინერი“ უმაღლესი კატეგორიის ადამიანი იყო. ინჟინერი ვალდებულია იცოდეს ოვიდოუსი, თანავარსკვლავედი „ორიონი“ და ისააკის ტაძრის ისტორია. 1937 წელს ვოლკოვმა მიიღო დიპლომი და ოსტატად გაგზავნეს სამუშაოზე: მერე საამქროს უფროსად დაინიწურეს, იქიდან კი საკონსტრუქტორო ბიუროს ხელმძღვანელად. საკმაოდ სწრაფად მიინედა წინ. ცოტაც და მეტსაც მიაღწევდა, მაგრამ ომი დაიწყო და მოხალისედ ჩაენერა სახალხო ლაშქარში.

...ფანჯარასთან მანქანამ დააპიპინა, კარმა გაიფახუნა, პარმაღმა გაიჭრიალა და ოთახში ჩემი ქალიშვილი შემოიჭრა, უკან ქმარი მოსდევდა. როგორც შევთანხმდით, გზად გამომიარეს, რადგან მეგონა, ამ დროისათვის გავთავისუფლდებოდი. ქალიშვილმა ყვრიმაღზე მკოცა, ზედ თავისი ქვეშ, სადაც მომწეოების დროს მკოცნიდა ხოლმე და ერთი ნუთით ჩეულებსამებერ მომეზუტა, იცდიდა, როდის გადაუწესვამდი თავზე ხელს და ქეფაზე თმას ავუჩრჩავდი. ამას რომ ვაკეთებდი, შევინიშე. ქალარი გამორეოდა. სულ ცოტა, სამი-ოთხი ღერი იქნებოდა და ალბათ ადვილი ამოსაბრობიცი, მაგრამ, უტყობა, ჯერ ვერ ამჩნევდა. ოდნავ შეეახე ტურები მის ქეფას, შვილმა თვალეში შემოიხვდა და ეს თვალეები კითხვას გამოხატავდნენ.

— აქ ისეთი საქმე მაქვს, რომ დაყოვნება მომიხდება, საუზმემდე უნდა ნავიკითხო, — ვთქვი მე.

შვილმა თვარი გადაავლო მავიდაზე დაწყობილ ნერიღებს, მაგრამ არაფერი მკითხა, თიოქოს საქმიანი ქაღალდები ყოფილიყოს. მაშინ მე ვუთხარი:

— საინტერესო ფრონტული ნერიღებია. მერე მოკლედ ვუამბე, რაში იყო საქმე და ვოლკოვის ნერიღებიდან იმ ადგილების კითხვა დაიწუნე, სადაც ფრონტზე და ცოტა მაინც ჩვენს ნაშინდელ ყოფაზე ეწერა. ეს ნერიღი გახოგერნატორის მანქანაში იყო დანერიღი. მაშინ ასეთებიც იყო — ბენზინის მაგვირად — ხმული ფიჩხი „ბუნკერი“ — დგას ჩემი სავლელ სამულენ — ნამლის შე-

შა. გარშემო ტყე და ქაობია. გუშინ შემთხვევით მოხვდი ლენინგრადში, იქ რამდენიმე ნივთის მაღაზია გაიხსნა. ყველა შემოვიარე და თქვენთვის ვიყიდე ბარათები, ზედ ქალაქის ზედებშია გამოსახული, ქალები ქალაქს ასუფთავებენ და გაზაფხულის მზზე ჩანს, რა დასუსტებულიები არიან. შიმშილი ამიკრებს ადამიანს. მაგრამ ახლა, როცა თავთავიანთი გაყინული სოროებიდან ამოძვრნენ, როცა ერთად არიან და ცდილობენ ქუჩების გასუფთავებას, აღარ ეშინიათ სროლისა. ძალიან უცნაური კია, ისე შეხარბიან მზეს, რომ სროლის დროს უხალისოდ მიდიან სადავრბაზოებისა და ქიშიურების ქვეშ. სულ ვეძებ თქვენთვის რამე საჩუქარს, მაგრამ ლენინგრადში არაფერი არ არის. ნება მამოვიწინა რაიმე ნივთი, რაც ჩემს თავს გაგახსენებდათ, რადგან ყოველ ნუთს მოსალოდნელია, რომ ბოლო მომეღოს..."

შემა მიღალატა და ფაცხაფუცხით დაეინწყე კითხვა, ვგრძობდი, რომ მათ არ აინტერესებდათ. ეს მათი ეპოქა არ იყო. მე რომ მალეღებოდა, ის ნერვიოზები ამით სევდას ჰგებოდა. ჩემი ომი შინაურებისთვის მხოლოდ ჩემივე კონტუზირებული თმითი არსებობდა, რომელსაც დროდადრო დაზელა სჭირდებოდა, კიდევ ნაჭრილობები მხრით, რომლითაც ჩემი გოგონები ოდესღაც ამაყობდნენ. ჩემს ომზე მონაყოლი კი უკვე აღარ აინტერესებდათ. როდემდის შეიძლება მაგრამ ორდენებს რომ დაეიკიდებოდა — ეს მოსწონდათ, თან ფერობდნენ, რომ მე აღარაფრად მვადებდენ, რომ მე დოჟლაპია ვარ, არ ვსარგებლობ ჩემი დამსახურებებით, რომ ნება მივეცი, მივერბინე მხოლოდ და მხოლოდ ჯგუფის ხელმძღვანელად და ხელფასიც მხოლოდ ას ოთხმოცდაათი მანეთი მქონდა. სიმე კარის ამყოფის მიყრდნობილი მივადებდა ყურს. მკრთალი ვარდისფერი, გაქვირითებული, მოწყენილი ისე ჰგავს ჩემი შეიღის პირველ ქმარს, რომ ვერ გამეგო, რა აზრი ჰქონდა ქმრის გამოცვლას. ორივე დისერტაციას წერდა, ორივე განსაზღვრავდა თავის წარმატებას თანამდებობით და სამეცნიერო ხარისხით, და სხვის წარმატებებსაც ასევე განსაზღვრავდნენ. ორივე მოსაწყენად მიმტკიცებდა. რომ ეს ობიექტური და საერთო მარტენებელი იყო: მაიორი ისწრაფვის პოლპოლკოვნიკი გახდეს, პოლკოვნიკი — გენერალი, კანდიდატი — დოქტორი, დოქტორი — წევროკორი. პატარა თანამდებობა ადამიანის დაბალი ღირსების და იმის მარტენებელი, რომ ის ვერ შეძლებს სამსახურებრივ აღმართვას ასეღას. აღმასვლის ნურვილი წინ სწევს პროგრესს. მათ მოსწონდათ აღზევება, მაღლა-მაღლა სვლა, მიჩნდათ, რომ დაქვეითება — დამარცხება, ხრამში გადაჩეხვა.

ახლა უკვე გაფეოტები და იმიტომ ცუთხელობდი. მათ ერთმანეთს ვეფრფუფუფუჭებოდა ქალიშვილმა დამამშვიდებულმა დაფრფუფუფუჭებოდა, იქნებ ფიქრობდა: რამე შეიცვლებაო, მე კი ვგრძობდი, რომ ჩემს გამო უხერხულ მდგომარეობაში ჩავარდა. მე ვოლკოვის მაგივრად მწყინდა. ახლა ერთად ვიყავით. ჩემი ქალიშვილი ფანჯარასთან მივიდა, მოდურ ფეხსაცმელი ეცვა, პლატფორმებიანი (ასე ერქვა) და უფრო მაღალი, უფრო თხელი ჩანდა.

როგორც კი მოვათავე კითხვა, სიძემ თქვა — დერეფანში ბოთლებიანი ჩანთა დავტოვეთ.

— კეთილი, — ვუპასუხე მე, — ნადი.

ქალიშვილმა კიდევ ერთხელ მაკოცა და ნამჩურჩულა: „გული ნუ დაგწყდება“.

მე ისევ ბორისის ნერილს მიუბრუნდი, რომელშიც ამოლონის სიკვდილს იუნჯებოდა. „მე და ამოლონი ძალიან კარგ დამოკიდებულებაში ვართ... მძიმედ იყო დაჭრილი, არ ვიცი, სად გაგზავნეს და ცოცხალია თუ არა?“ რა შუაშია აქ კარგი დამოკიდებულება? იქნებ თანას რომელიღაც კითხვამ პასუხობდა. შემდეგი ღია ბარათი მონაცრისფრომწვანე იყო, მაზარის ფერი, ზედ მოწოდება იყო დაბეჭდილი: „ნითელი არმიის მეტროლომ უშიშრად გლიტე მტერი!“ ამ ბარათში ატყობინებდა ბორისი ამოლონის სიკვდილს. ის, რაც თანამ წამიკითხა. პირველი ბარათი, ამოლონის დაჭრას რომ იუნჯებოდა, 18 ოქტომბერს იყო დაწერილი, შეტყუავზე კი ექვს სექტემბერს გადავუდით. ეს ზუსტად ვიცოდი, რადგან იმ ბრძოლაში თვითონ მომივიდა კონტუზია. ჩვენ დაეკავეთ რკინიგზის მინაყრილი, გავასწორეთ დაცვის ხაზი და მტერს ზემოთ მოვეციეთ. რამდენიმე დღე ჩვენს მენაშნობაში ვინცე, სანამ გულისრევიმ არ გამოჩრა. მსუბუქი ჭრილობა მიდევ დამიწერეს. ხალხი ბევრი დავჯარგეთ, კომსორგი მოგვიკლეს.

ბორისმა, ეტყობა, ამ ოპერაციას მიატმანა ამოლონის სიკვდილი. იმიტომ, რომ აღბათ უტყარი, უაზრო სიკვდილი იყო. მაშინ გვერტებოდა, რომ ასეთი სიკვდილი უფრო მწარე იყო, ვიდრე ბრძოლაში მოკვლა. მე მანამებდა, პირდაპირ მაშინებდა ერთი შემთხვევა. დივიზიიდან გამოგზავნეს კავშირგაბმულობის მუშაკი რადოს მოსასინჯად. მე და ის მინაყრილთან ვიდევით, მზზე ვთბებოდი. მზიარული, უღვაშა კაცი სხაპასხუპით ისროდა ანელოტებს. გაზაფხული იდგა, აქა-იქ თოვლი მოჩანდა, თოვლი დნებოდა, ყოველი მხრიდან წყლის ჩუხჩუხი და წვეთების წკაპწკაპი ისმოდა. დათოვლილ მინდფრებზე თოვლის ქერქი მინასავით ბრწყინავდა. არის ცხოვრებაში ისეთი წუთები, სა-

მუდამოდ რომ ჩაგრძება მეხსიერებაში, ის ფერები, ხმები, სუნეი. ჩვენ ჯუბარები გავიხსენით და ნანატრ მზეს მივეფიცებთ. ფეხებზე წყალი გვირახუნებდა. კაცი უცებ გაჩურჩა, თითქოს რაღაცას მიაყვარა, მერე შემოტრიალებდა ფანჯრე, ცდილობდა უკან მიეხედო. მეც შევბურნდი და მის მზურას გადავყოყე თვალი. კაცის ზურგზე შავი ჯუბარაჟი ცხვრის ბუნვის ბლუჯა გამოიძინდა, გამოძერა და აცხვინდა. — ეს რა არის? — ვკითხე მე, გარკვევა ვერ მოვასწარი. კავშირგაბმულობის მუშაქმა დიმილი დაიპირა, თვალის გუბები გაუფართოვდა, ერთი ნაწი შევიკანა, გაცივებული თვლებით „ჩამებლავდა“, მუხლები რბილად ჩავეკა და პირქვე დაეარდა. ნადნობი წყალი აბუხუხუდა მის თათთან. ჩუმმა, უხმო ტყვიამ (ტყუილად კი არ ეძახიან უცაბდეს) მკერდში გაუარა და ერთბაშად, უმტკიუნელად აღმოხდა სული, ერთ ბლუჯა ცხვრის ბუნვთან ერთად. არც სახელი და მამახსოვრდა მისი, არც გვარი, არც ნოდება, სახეც არ მახსოვდა, მხოლოდ მისი სიყვდილისწინა გაოცებული გამომეტყველება ჩამჩრა მეხსიერებაში. მას შემდეგ კიდევ დიდხანს ვამსგავსებდი. სიყვდილს ზურგიდან ამომძვრალ ერთ ბლუჯა ნაცრისფერ ბუნვს. მე თვითონვე მივაბანე მინას ჩვენი პოლკის სასაფლაოზე, თვითონ მივწერე მის შინაურებს, რა მამაცად დაეცა ბრძოლაში. მინდოდა, უსათუოდ შემეღამაზებინა მისი სიყვდილი. ომში დაღუპვა — გარდაუვალი ბოროტებაა, მაგრამ ტყუილბრძოლად რომ მოკვდა, არაბრძოლაში, ამაოდ, ეს სამწინებლად გვეჭვინებოდა, ლამის სამარცხვინოდ. უცაბედი სიყვდილი ომის წმინდა წყლის ბოროტებად მიგვარნდა. მშობლებთან მიწერილ წერილებში, როგორც კი შეგვეძლო, ვალამაზებდით ჯარისკაცების დაღუპვას. სწოლისა და დაბომბვის მაგიერად ბრძოლებს, ლამის გმირობას ვთხზავდით და გვეგონა, რომ რაღაცით მაინც ვანუგეტებდით ნათესავებს. ეტყობა, ბორისიც ასევე მოიქცა, როცა ის ქართველი ბიჭი სასიყვდილოდ დაიჭრა.

1941 წლის ივლისში ვოლკოვი შაშანიძე და ორი ყუმბარით ხელში წავიდა საომრად „ნოვოგოროდის ოლქის მიწებებზე“. რაც დაწესებული იყო, იმის გარდა ნაილო კრემი და ჯაგრისი, საერთო რვეული, ხაოიანი პირსახოკი, თუნუქის ყუთით კბილის ფხვნილი, ლითონგამგებლობის ცნობარი. „ეფიქრე, თავისუფალ დროს წავიმიტადინებ-მეთქი“. ასეთი წარმოდგენა ჰქონდა ომზე. ერთი კვირის შემდეგ ცნობარი გადააგდო, მერე რვეულიც მიაყვალა, ფხვნილი გადაყარა, ყუთი კი დი-

ლებისა და ძაფისათვის დაიტოვა. საპონსაც იმ ყუთში დებდა. „ფხვნილიც გარკის ცეცხლის გამასაბლელად ვიშმარუნ...“ მუხუხუდავად ამისა, ახლაც კი ვცდილობ, პენი შევიწარმოო. მოგვხსენებთ, რომ მე ყველაზე დაბალი წრიდან, მრეცხავების, მებზოვების წრიდან გამოვედი, ხოლო, რაც ცხოვრებამ მარგუნა, დიდი გაჭირვებით მოვიპოვე და სწორედ რომ ვერ მიეცემ თავს უფლებას, ეს დავეარგო. სხვებისთვის უფრო ადვილია. მათ წერა-კითხვის მცოდნე მშობლები ჰყავდათ, ბალიწისპირიან ბალიშებზე ეძინათ და ათწლეუდი და მთავრებული ჰქონდათ. მე და თქვენ წარმოშობით მეტისმეტად განსხვავებულები ვართ. ბორისი უფრო ახლობელია თქვენთვის, ერთი გუნდიდანა ხართ. ამ მხრივ ძალიან მგრძობიარე ვარ...“ ჩვენ უწყობი, კუდაბოცა გვეგონა, რომელსაც თავისი ინტენრობით მოქონდა თავი, ის კი თურმე წარმოშობით მეგზოვების წრიდან რომ იყო, ამით იტანჯებოდა. თან ოთხ გვერდზე გაშანშალებული ჰქონდა თავისი ლენინგრაძში ცხოვრება — წერილმანებაშივე კარგად მოფიქრებული მსუდროება, რაც იმ დროისათვის ფუფუნება იყო.

„...ნიშში უახლესი ქიმიური აპარატურა მაქვს, შინ ზოგჯერ ცდას ვაყენებ ხოლმე. მომივა რაიმე იფდა და მაშინვე უნდა შევამოწმო. ჩემს სანერ მაგიდასთან ირიბად დგას პატარა მაგიდა და მიყვარს, როცა ზედ ახალი გაზუები და ჟურნალები აწვია, დგას კამფეტებით სავსე ლარნაკები, შავი ქლიავი რომ არის მოკოლაფი, იმის მსგავსი, და მამცხვარი ასორტი. მიყვარს, როცა სანერ მაგიდაზე ცოცხალი ყვავილების თავივლი დგას, სავარძელში ვზივარ, ხელს გავიშვერ და ეტაყერიდან ნებისმიერ ცნობარს გადამოვიღებ — Hütte, Chemischer Kalender-ს და სხვებს. რადიოს ჩავრთავ. არ დავავინწყდეთ, რომ მონტორი ვარ. კედლები მხატვრობით მაქვს მორთული — იმპრესიონისტები, იაპონელი მხატვრების სურათები, რეიმსის ტაძრის არქიტექტურა, ვრუბელი, რემბრანდტის ჩანახატები — მისი მუდღელის, სასკიასი. თანჯარაზე აკვაროში მიდგას, შიგ პატარა შადრევანია და ვუალისკუდიანი თევზები დაცურავენ. თუ ოცნებას აყვები და კარგი ტელევიზორი ვიპოვე, მაშინ შესაძლოა, თქვენც თეატრში წასვლაზე უარს თქვათ და ჩემს ოთახში არჩიოთ საღამოს გატარება“.

როგორ გაუტია! ტელევიზორი თარიღი შევამონე — 1942 წლის ნოემბერი, ეს ნიშნავს, რომ ორმოცდაორ წელს, როცა სანგრის აფუეულ ტალახში გამოვბა გვიჭირდა და ძირმაგარები გვაწვალებდნენ, ვოლკოვი მალულად, გულში, თავის ტელევიზო-

რიან, რეიმსის ტაძრიან და ვუალისკუდიან სიმყვდროვეში იმყოფებოდა. ეს ხომ ნამდვილი ღალატია, სულიერი ღალატი!

„ჩემის აზრით, ეს არ არის მემშანობა, რაც თქვენ ძალიან განუხებთ. მეც მემშანობის წინააღმდეგი ვარ, მაგრამ აქ, ფრონტზე მემშანობის ჩემიული გაგება შეიცვალა“.

მემშანობის წინააღმდეგი ყველაა. არავინ იტყვის, მემშანობას მივესალმებითო. მაგრამ ვოლკოვი არც ისე უბრალო ბუნების კაცი იყო. რა არის მემშანობა? — ჩაკვირკიტება იგი. რევოლუციამდელი მემშანობა იყო, რაც იყო, მაშინ მემშანობის გამოვლინება რევოლუციონერობასთან შეჯახება იყო. ახლა? ახლა რაღა არის მემშანობა?

„როცა მშვიდი ცხოვრება და შრომაა — ჩვენთან ხომ ყველა შრომობს — როცა სახლი გაქვს, მყვდროება, თუნდაც ფანჯარაზე ბაღბა იდგეს, იცით, ჭანა, აქედან, სანგრებიდან ეს ყველაფერი ისეთი მშვენიერი ჩანს, რომ ამამი მემშანურს ვერაფერს დაინახავ.“

ვერ დავეთანხმები თქვენს წინადადებას: „მე ცხოვრებისგან სულ სხვა რამეს მოვიტხოვ“. ცხოვრებისაგან მოთხოვნას რა აზრი აქვს, საკუთარ თავს უნდა მოსთხოვო, მხოლოდ საკუთარ თავს. ცხოვრება ჩვენგან არაფრითაა დავალებული. ჩვენ მივეჩვიეთ, რომ სახელმწიფომ უნდა იზრუნოს ჩვენზე, მოგვანყოს, უზრუნველგვყოს, ერთ ბენო რამესაც მისგან მოვითხოვთ. აიღე და საკუთარ თავს მოსთხოვე. განა შემიძლია მოგთხოვოთ, რომ შემიყვაროთ? აქ ზოგერთებს ჰგონიათ, რომ ზურგში მყოფები ვაღაფებულნი არიან უყვარდეთ ისინი, უერთგულონ მათ და ა. შ. არადა — რატომ? ჯერ ერთი, ვინც ამას ვითხოვთ, თვითონვე ვცოფავთ... მეორეც — ომი შემონებება და არა შეღავათი. მე შემიძლია შევეცადო, მხოლოდ ჩემივე გრძნობების მეშვეობით მოგვაპოვოთ“.

წინადადებები, სადაც სიტყვა „მოთხოვნა“ ეწერა, უბრალო ფაქტობრივ იყო ხანჯასმული. „გიტჯავნით ერთ მუჭა ქვიშა, ლენინგრადადის მიწას, რომელშიც მყარად ვართ ჩაფლულები“.

კონვერტი გამოვფერობ. ხელისგულზე ქვიშის რამდენიმე მარცვლი დამეცა, სასწაულით გაფარჩენილი ქვიშის მარცვლები ბრწყინავენდენ ღამის სუჭზე. ეს ქვიშა. თავისთავად სასწაული იყო. ისეთი გრძნობა მქონდა, თითქოს ან იმ ზამთრის თოვლი დამეცა ხელისგულზე ან მაშინდელი ულუფა პურის ნამცეცები. წინა თემასთან დაუკავშირებლად ვოლკოვმა უცებ კინოზე დაიწყო გულახდილად წერა: „თქვენ ნამდვილად ვერ გამოგივთ, და მიაბატეთ, მაგრამ წარმოუდგენად კი არა გაქვთ, რა არის ფერადი სტერეოკო-

ნო, რომელიც 1941 წლის მაისში ბიაკოვსკის მოედანზე ვნახე“.

სხვა იფიქრებდა, ვოლკოვი კი იფიქრებდა უჭეოდა ჭანას ყოველ წინადადებას, რომ კამათში ჩავთრია, რათა როგორმე ურთიერთობა დაემყარებინა. მაგრამ მე კარგად ვიკადრი, რომ ეს მისი ჩვეულება იყო, რომ არაფერი არაფერში არ ეთანხმებოდა, თავისი აზრი ჰქონდა ყველაფერზე. უფროსებსაც კი ჭკუას ასწავლიდა. პოლკის შტაბის უფროსს მან განუმარტა: ჩვენს მიერ აღმოჩენილი კაბელი ექსპლოატივობა, მისი მიზანთულება ისედაც ცხადია, პირდაპირ იმ ქვესადგურისაკენ მიდის, რომელიც ჩვენს სამწეო ნაწილთან ახლოსაა; ამიტომ ალარ არის საჭირო შესამონმებლად თხრა, რადგან მაღალგოლტიან კაბელებს არავითარი განშტოებები არა აქვთ და თავისუფლად შეგვიძლია გამოვიყენოთ სატელეფონო კავშირისთვისო. ისე მშვიდად აუხსნა, როგორც მოსწავლეს. შტაბის უფროსს სუნთქვა შეეკრა და მერც განურჩევლად ყველას გვითხრობდა ჭკუის კოლოფები ხართო. ახლა კი თანაგრძნობით ეფიქრობდი, რომ გაყინული მიწის თხრა იმის შესამონმებლად, ხომ არავინ შემოუერთდება კაბელსო, მართლაც უგუნურება იქნებოდა. შტაბის უფროსი, ნესიერი მოხუცი, გაჯგამული დადიოდა, თითქოს სახსრებიანი მტანინში ამოძრავებსო, დაუცხრომლად მოითხოვდა ჩვენგან პატივებს, ცნობებს, სქემებს. პოლკის უფროსი რომ არა, ბოლოს მოგვიღებდა. ახლანდელი საზომით რომ მიუღწევო, ბუზღუნა, მეტად პატივმოყვარე ჩინოვნიკად წარმომიდგა. უფროსს რომ თავისი უმეცრების გამგლავებისა ეჭონია, ამაზე უარესი არაფერია.

...ჭანასა და ვოლკოვს თანდათან საფოსტო ყოფა შეექმნათ. ვოლკოვის ერთი ფოტოსურათი სადღაც დაიკარგა, ერთი ნერილი სადღაც გზაში გაუჩხირა, სამაგიეროდ, მეორე ნერილი რატომღაც ძალიან მალე მიიღო ჭანამ, ცხრა დღის შემდეგ. საერთო ნაცნობებიც გაურჩნდათ; ეტყობა, ჭანამ რაღაც ჰკითხა ვოლკოვს ლევაშოვისა და მისი მეგობრის ზინას შესახებ, რომელიც მეტე სინაგონთან დაიღუპა და ისიც პასუხობდა. ჭანას მეგობარი სტომატოლოგი დასცინოდა ვოლკოვის ნერილების სტილს, მაგრამ ვოლკოვი თავისას განაგრძობდა: „მე ისეც იმ სტილში მოგწერთ ხოლმე, რადგან ეს ჩემი არსია, თქვენთან მე ისა ვარ, რაც სინამდვილეში“. ვოლკოვი ჭანას ყოველ სიტყვას აწონ-დაწონიდა და, ეტყობა, ქალიშვილს მოსწონდა ეს, ასეთი პატივისცემით ჯერ არავინ მოჰყრობდა.

თითქოს ტელეფონის ჯიხურთან ვიდებოდა ორი ადამიანის საუბრის მხოლოდ ნახე-

ვარი მესმოდა, შეშველო მხოლოდ მეშვითხა, რას ეკითხებოდა ყანა, რასა ფიქრობდა. „რას წარმოადგენს ქვეშარტი ოპტიმიზმი? ეს ხომ რწმენა არ არის, — უცებ პასუხობდა ვოლკოვი. — რა თქმა უნდა, თქვენ მართალი ხართ, ჩვენ გვწამს, რომ გავიმარჯვებთ. მაგრამ იმიტომ არა, რომ რწმენა გვიარჩუნებს საბრძოლო სულისკვეთებას, ე. ი. გვწამს რომ გავიმარჯვებთ. ასეთი რწმენა ოპტიმიზმი არ არის. მე ცოლენა მიჩვენია. მე ვიცი, რომ გავიმარჯვებთ. ფაშინის იდეები აბსურდული და ანტიადამიანურია, ისინი ვერ გაიმარჯვებენ. მე მედგებთან, თემურ ლენგსა და ჩინვისხანს იმონებენ. ისინი მხოლოდ დამპყრობლები იყვნენ. ფაშინი კი საშინელ იდეებს იყენებს, რომლებიც სხვა ხალხებისათვის საზარელია. ჩვენი იდეები ზოგადსაკაცობრიოა და მათ უნდა გავიმარჯვონ. აი, ამაშია ჩემი ოპტიმიზმი. პესიმისტად ყოფნა მხოლოდ ყმანვილობაშია სასიამოვნო, და ამაში ცუდი არაფერია. მაგრამ ჩემთვის უკვე გვიანაა იმედგაცრუებულად და უბედურად გვრწმობდე თავს. ვი შენავლუ წამის დაფასება, კარგი იქნებოდა, ხმის გაქმენდა და დათანხმებდე რომ მესწავლა“. ამის შემდეგ ვოლკოვი გესლიანად აღწერს, როგორ ეჩრება ყველგან თავის სიმართლით, ყველას ქუას ასწავლის და, თუმცა, რასაც ის მოითხოვს, სწორეა, მაგალითად, როცა იგი გადაღობვის სხვა შეგას სთავაზობს, ეს, რატომღაც, ყველას სწყინს. სქემის შესახებ არაფერი ვიცი, მაგრამ მახსენდება ვოლკოვის ბეერი სხვა გულისგამწყალებული ქუას სწავლება: ზემდეგს უმტკიცებდა, რომელი ფაფა უფრო კალორიული იყო, პოლიტბელის მოადგილეს — სად გახსნიან მეორე ფრონტს, ჩვენ შეგვისწორებდა ხოლმე — ეს ამა და ამ ტაძრის ფასადი კი არ მოჩანს, არამედ სხვისაო. ვოლკოვი მართალი იყო და ამიტომ ვერ იტანდნენ და არც დაინიანურეს.

ერთ-ერთ წერილში ვოლკოვი მადლობას უხდის ყანას ღია ბარათისთვის, რომელზეც ზამთრის სასახლის გისოსი იყო გამოხატული: „ძალიან კარგია, მაგრამ ამჟამად ეს დეტალი იქ აღარ არის, იმიტომ, რომ ზამთრის სასახლის მთელი გისოსი ჯერ კიდევ 1917 წელს მოხსნეს, ნარეხს კარბბქესთან მიიტანეს და ცხრა იანვრის ბაღთან დადგეს ის გარემო კი მისთვის სრულიად შეუფერებელია...“

ეს შენიშვნა სრულიად მართებულად მომეჩვენა. გავიფიქრე, სამწუხაროა, რომ რასატრელის ჯანაფიქრი დაარღვიეს-მეთქი და მაშინვე განმივლვა თავი აზრმა: ეს რომ ფრონტზე ექცა, ყველას გააღიზიანებდა. მაშინ ვლანძღავდით ჩვენსავე არტილერიისტებს,

სამხედრო ვაჭრობას, უფროსებს, მაგრამ ჩვენი ცხოვრების კრიტიკის მიმართვე მარტოვენიოდა, არა გვესურდა მასში ზღვრის გამოხატვა უშვირი სიტყვებით ვლანძღავდით სატელეფონო კავშირს, ვოლკოვი კი გვეკითხებოდა: რადიო ხომ ჩვენთან გამოიგონეს, მამ ურაციოდ რატომღა ვზივართო? ეს სრულიად ლოგიკური მოსაზრება არავის სიამოვნებდა. რატომ არ იტყობინებთან, რამდენი ადამიანი კვდება შიმშილით ლენინგრადაში, ჩაკეითხებოდა ხოლმე ვოლკოვი კომისარს და ქვასავით სლიპინა თავსა ჯიუტი მოხვერითით გააშეშებდა. ყანასადმი მიწერილ წერილებში უფრო და უფრო ხშირად მხედებოდა მისი რისკიანი შენიშვნები. ცნებურა რომელიღაც სტრიქონებს ამოშლიდა, მაგრამ ზოგი რამ გამოარჩებოდა: „რას იტყობი, ყანა, საბჭოთა კავშირის ჰიმნზე? გულახდილად ვამბობ, მე „ინტერნაციონალი“ უფრო მომწონს ჰიმნად...“ იმ დროს ასეთი გამოთქმებისათვის შესაძლო იყო, უსაბამოვნებას გადააქროდა ადამიანი.

წერილში პრიპუტეშკოს გვარში გავიღვა, სწორედ რომ გვარით გამახსენდა, მისი სახე კი არ წარმოიხდებოდა თვალწინ, არამედ ფაფუკი, მოქნილი ხელები, ქვემეხის საკეტზე რომ ეწყო. იგი ქვემეხის ტექნიკოსია, გარდა ამისა, ავტომატბოთანაც ფუსფუსებს, დისკები გოფუჭდება ხშირად. ვოლკოვი დისკების მუშაობაზე მსჯელობს მასთან და კონსტრუქტორების შეცდომას დაადგინებს. ეს დამაჯერებელია და მინაც, რატომღაც, უსიამოვნო. ლევანოვის აზრით, ვოლკოვს დაეტყვივის ნიჭი ჰქონდა — თვისება, რომელსაც გადაშენება უწერია. ჩვენი უფროსებიდან ერთადერთი კომისარი იცავდა ვოლკოვს. ერთი ენციკლოსი სასარგებლოა, როგორც სანელებელიო, იტყოდა ხოლმე კომისარი.

ჩვენი ჩხუბის შემდეგ (წერილის გამო), ვოლკოვი ხაზგასმულად ცივად მიქცევოდა, მე კი ვხედავდი, რაც იმალებოდა ამ სიცვიის იქით — ზიზღი და უპატივცემულობა, ეს კი ყველაზე უფრო მიღახავდა თავმომყვარობას. ერთხელ ვოლკოვმა ტურების ღრეცით მიჩრია როგორ შემომენყო დანგრეული ღუმელის აგურები ტყვიამფრქვევების ბუდეებისათვის და მეც იძულებული ვიყავი, იე გამეცოტებინა, რადგან მეტად მარტივი და ხელსაყრელი იღვა იყო, მაგრამ თან ვბრაზობდი და არავითარი მადლიერების გრწმობა არა მქონია. ახლა კი სინანულით გავიხსენე ეს. ვოლკოვზე ჩვეული წარმოდგენა შემიცვალა, წერილებმა გადააადგილეს ფოკუსი, გამოსახულება ბუნებრივი გახდა, გაორდა.

...ეს ნიგნი ალბათ საინტერესოდ მოგჩვენებთ, რატომც მომავალ მშენებელს. მეც გადაფურცლე იგი. სევეის მომგერელია —

იმისთვის, რომ ნიგნში ბევრი მონაცემები ყოფილიყო და ავტორს საშუალება ჰქონოდა, დასკვნები გამოეტანა, საჭირო გახდა დაენგრიათ ასობით სახლი, ნანგრევებში დაეხოცათ ათათასობით ლენინგრაფელი, ასობით მცხოვრები უჭეროდ დაეტოვებინათ. უშველადებლმა დანაკარგმა ავტორი დააყრუა. 120 გვერდზე იგი წერს: „მანქანებისა და მათი მომსახურე ადამიანების დანაკარგი უდავოდ ნახლარდებოდა იმით, რომ სამაგიეროდ შესაძლებელი ხდებოდა ქარხნებსა და დაწესებულებებში ნორმალური მუშაობის შენარჩუნება“. გრძნობთ? ავტორს ხომ თვითონაც არ ესმის, რა საზარელი იდეას ქადაგებს? გიანა შეიძლება რითიმე ანახლარდებოდა ადამიანების დაკარგვა? ნორმალური მუშაობით? მან როგორღა დაეარქვათ ასეთ მუშაობას ნორმალური? ამხანაგო ავტორო, თქვენის აზრით, რამდენი ადამიანის მსხვერპლია საჭირო, რომ დაწესებულებამ იმუშაოს? ამ ნიგნს რომ გადათვალავთ, შიგ მოკლულ კოლეგებს იპოვით. მე მათ ჩემს გადაპარსულ თავზე ვხედავ, სადაც ერთ კვადრატულ სანტიმეტრზე მეტი კოლა, ვიდრე ფრონტის ნებისმიერ მონაკვეთზე. ეს ნიგნი გუშინ მომპარეს, ძლივს ვიპოვე. ჩემს მტკობარს ნაულია, სემიონ ლევაშოვს. წინააღმდეგ ვაჩვენე ის ადგილი, სადაც დანაკარგებზე წერია. სემიონი საზრიანი ჭაბუკია, მაგრამ მუდამ უკვირს ხოლმე, რომ შეიძლება რამეს სულ სხვა თვალთ შეხედო, ვიდრე წესით მიღებულია. მან დუდაჩრევა და პოლიაკოვმა განიხილეს ეს ადგილი და მომეცვიდნენ. ამ ახალგაზრდებს ჭკუა მახვილი აქვთ, მაგრამ განუფითარებელი. ყველაფერი სჯერათ. თუ დაბეჭდილია, მაშასადამე, მართალია. ეტყობა, არასოდეს უცდიათ გამომგონებლობა“.

სიცოცხემ ამიტანა, როცა ჩემი გვარი დავინახე, ვოლკოვის ღამაზი ხელით გამოყვანილი. უბრალოდ მახსენა ლევაშოვთან ერთად, მტრულად კი არა, თითქმის სიმშათითაც.

ბორისი როგორღა იქცეოდა? როგორ და, მიხვდა თუ არა ჩემი ბორისი რაც ხდებოდა, წერილების წერას მოუხშირა, ბარათს ბარათზე უგზავნიდა ქალიშვილს. სულ ცდილობდა, გაეგო, რატომ შეეცვალა კილო ფანს. თავისთავზე, ისევე როგორც ერთი წლის წინათ, სწერდა: რომ ძალიან გაუხარდა განას წერილის მიღება, რომ კინოში იყო. ვერაფრით მიხვდებოდით, რომ ეს წერილი გაცხარებულ ბრძოლების დროს იყო დაწერილი, როცა ბლკადას ვხსნიდით, „პუშკინს“ ვიღებდით და სწრაფად მივიწვევდით ესტრნეთისაკენ. რამდენი რამ გადაგვხდა მაშინ! წერილებში კი კრიტიკაც არა სძრავდა ამაზე. ვოლკოვის წერილებშიც იგივე იყო — არც ერთი სიტყვა ომზე, რატომ — არ ვიცო. ახლა ბევრი

რამ არ მესმის, რა ხდებოდა ჩემს გულში ახალგაზრდობისას.

სტრუქტურა

მაგრამ განას კიდევ უფრო უნდა მიწერ-მოწერა ვოლკოვთან, მაინც მოსწყინდებოდა ბორისის წერილების ერთფეროვნება. მან არ იცოდა წერა. ჩემთვისაც დიდი ტანჯვა იყო წერილების წერა, როცა წერ, შენი საკუთარი ცხოვრება უფერული, აღსანივრად უღირსი ხდება, სადაც გაქრება ხოლმე ამბის მნიშვნელობა. ბორისი ვერ ამჩნევდა, რომ ერთიდაიგივეს იმეორებდა, აგებდა. შელახული თავმოყვარეობა უბიძგებდა, ბრაზობდა და ამიტომ უფრო სულელურად გამოიყურებოდა. იგი სამამულო ომის ორდენით დააჯილდოვეს მიფინარის გადალახვისათვის — სახელკვანი ბრძოლისათვის, გახეთქნილი იყო, ბორისს კი კრიტიკე არ დაუძრავს ამაზე. ვიმეორებ, ბორისი არ თავმდაბლობდა, უბრალოდ, წერა არ ეხერხებოდა, საკუთარ თავზე ლამაზაკი არ შეეძლო. მე კარგად გავუგე ბორისს. ეს სულაც არ არის ღირსება. რამდენჯერმე მიმიპატივეს პიონერულ შეკრებებზე, რომ ომის შესახებ მთამნა რამე. მე კეთილხინდისიერად ჩამოვთვლიდი ხოლმე დასახლებულ პუნქტებს, რომლებსაც ვტოვებდით, მერე იმ პუნქტებს, რომლებსაც ვიღებდით, ადგილებს, სადაც შეტევაზე გადავიდოდით, ვუამბობდი, როგორი ბრძოლები იყო. ბავშვები მოიწყენდნენ და მეც მომწყენდებოდა ხოლმე.

ამხანაგების წრეში ბორისი ანეკდოტსაც გვეტყობდა, იმღერებდა კიდევ. შეეძლო გამოეჯავრებინა ყველა ჩვენგანისათვის — ხმით, მიხრა-მოხრით; მასთან მუდამ მხიარულად ვიყავით, კარგად შეეფერებოდა ჩვენს არამყარ ცხოვრებას. კარ-რ-გია! — ბრძელვით შემოვარდებოდა მიწურში, ტანზე ყინულის ლოლუები ეკიდა, და უცებ მალალ მასრამი პატრუქი მხიარულად დაიბვირებოდა, სინათლე, სითბო იმატებდა. ამომობილი კლუბიდან ყავისფერი ხავერდის ფარდა მოათრია, დაჭრა, დაურიგა სხვა მიწურებსაც, მისივე სიტყვებით, მცუობრული ფუფუნება შექმნა. განამ ამის შესახებ არაფერი იცოდა. ბორისი მის თვალში ერთფეროვანი, გონებაშეზღუდული „ბუბოზინი“ იყო. ვოლკოვის წერილებს განა მგეობრებს უკითხავდა, ბორისის წერილები კი არც სხვისთვის წასაკითხად ვარგოდა და არც იმისთვის, რომ განას ხელმეორედ გადაეკითხა. ბორისს რომ სცოდნოდა, როგორ მოსწონდა განას ვოლკოვის წერილები, თვითონაც გამოიკვებდა თავს, ეცდებოდა. ვოლკოვთან შეტაკების შემდეგ მე ნამდვილად ვუამბობდი ვოლკოვის წერილების სტილზე, ალბათ ვიცინეთ კიდევ, ეს იქნებოდა და ეს. ბორისის აზრით, მუდამ თავდაჭერილი ვოლკოვი იმიტომ აფეთქდა, რომ სინდისის ქენ-

ჯნა იგრძნო — მან ხომ ისარგებლა ამხანაგის გულახდილობით და ბრაკონიერობა დაიწყო. სწორედ იმ დროს იყო, ბორისის გულიდან რომ აღმოხდა: „სალამი, საყვარელო ჭანა! დღეს ბედნიერი დღეა, ოთხი თვის დუმილის შემდეგ მივიღე შენი წერილი. დიდხანს მანვალე, მაგრამ ბოლოს მაინც ვკითხულობ შენს სიტყვებს. ჩემს ჭანა, მოდი, ნუღარ გამოვდები ერთმანეთს, ეჭვით ნუ დაუწყებტავთ გულს ერთიმეორეს, ნუ დაეჩრდილავთ ჩვენს მომავალ ახალგაზრდა ცხოვრებას, შეუძლებელია, შენ რამე ცუდს ფიქრობდე ჩემზე, ამის საბაზი არა გაქვს. ჩემთვის მთავარია, გულახდილი ურთიერთობა გვქონდეს. შენ რაღაცას მიმალავ. ხშირად წარმოვიდგინ ხოლმე, როგორ მიგიკრავ მკერდზე და გიამბობ ყველაფერს, რაც დამიგროვდა შენი პირველი წერილიდან — ბოლომდე. ჩემმა თანამებრძოლმა დუდარევმა (კიდეც გნერჯი მასზე) შემთხვევით, დაბოძვის შემდეგ, იპოვა შენდამი მონერილი ს. ვოლკოვის წერილი. თუ შეიძლება დანვრილებით მომწერე, რასა გნერს. ტოხას უყვირს, რა ნახაო ვოლკოვის. შენ სცდები, ვოლკოვი ჩემი ახლო მეგობარი არ არის. არ ვიცი, წერილებში რას მიიღმოდება, მაგრამ არც ადრე ვყოფილვართ მეგობრები და მით უმეტეს, ახლა ვერ ვიქნებით. ეტყობა, ისე მოხდა, როგორც ოქენრის მოთხრობაში „ბლინები“. აუცილებლად ნაიკითხე. თუ ვერ იპოვი, შემდეგ წერილში გა მოგვიგზავნი. პირადად შე კვლავაც განვაგრძობ ცხოვრებას, ბრძოლას, თან ვიოცნებებ, როგორ შეერთდება ჩვენი გზები. გააკოცე, შენი ბორისი“.

თითქოს უკაბედად გამომიყენა ჭანას გასაკენწლად, თვითონ კი მეტოქის მიმართ აუტი არაფერი გამოუთქვამს, არ ცდილა სახელი გაეტება ვოლკოვისათვის. რაინდულად მოიქცა, მხოლოდ ოქენრის მოთხრობა უხსენა, პირველად გამოიჩინა თავი ცოდნით, აქაოდა, არც ჩვენა ვართ მთლად ტლუებიო.

საიდან მახსოვდა ეს მოთხრობა? მე ოქენრის თავყანისმცემელი არ ვუყურებულვარ, ბორისმა მიაშბო. მუდამ რველცად ვეყურებუდა: ხან ზოშჩენკოდან, ხან მოპასანიდან, ხანაც რაღაც ამბებს მოულოდნელი დაბოლოებით. „ბლინები“ იმაზეა, თუ როგორ შეუყვარდა ერთ მიამიტ, ხებრე კოვბოს ქალიშვილი. მისმა განათლებულმა, ენაგატლდელმა მეტოქემ კი ეშმაკურად გააცურა. აი, როგორ მოხდა ეს — კოვბოს უნდოდა, დაესახიჩრებინა მეტოქე, რომელიც ჩაეჭირა მისა და ქალიშვილს შორის, მაგრამ იმ ყმანვილმა ტვინი აურია, ურჩია: — თუ გინდა მიხანს მიადნო, ქალიშვილთან რომ მიხვალ, ბლინებზე დაუწყე ლაპარაკიო. სინამდვილეში კი, როგორც ბოლოს გამოიჩინა, იმოჯახს თურმე ბლინები ჭირივით სძულდა. ერთი სიტყვით, ამის მაგვარი რაღაც არის. კოვბოი, რა თქმა უნდა, დითხოვეს სახლიდან და იმ ყმანვილმა, თუმცა უსინდისოდ კი მოიქცა, მაგრამ მაინც გაიმარჯვა და ხედლი სთხოვა ქალიშვილს.

ამ მოთხრობის წყალობით ბორისმა ერთადერთხელ უსაყვედურა ჭანას. ეტყვა ააფორიაქა და უფრო მეტად შეუყვარდა ქალიშვილი, რომელიც თვალისათვ არ ენახა.

„როგორ გააკეთა ეს ვოლკოვი? — მსჯელბობდა ბორისი, — ხომ იცოდა, რომ სერიოზულად ვეკიდებოდი ამას, მე ამხანაგურად გავანდე გულის ნაღები, მან კი ისარგებლა და მალულად დაგინყო წერილების წერა...“

ბორისის თავმოყვარეობა შეიღახა, მას თითქოს დიდი უპირატესობა, ყველა უფლება ჰქონდა, მაგრამ მაინც აგებდა. თავისი ბრალი კი იყო. მოთმინება არ ჰყოფნიდა და გვიამბობდა, გვიკითხავდა რაღაც-რაღაცებს ჭანას დამცინავი პასუხებიდან. მე შეცოდებოდა ბორისი, აღმყოფებელი ვყავი, ვეძებდი შემთხვევას, რომ სამაგიერო გადამეხადა ვოლკოვისათვის, პირში მიშხებულა რასაც ვფიქრობდი მასზე.

თარგმნა პალმენტინა ტატიშვილი

□დასასრული იქნება□

ელიზბარ ჯაფარიძე

ქართული მოთხრობის ხვალისდელი დღე უფრო ნათელი იქნება

(1987 წლის თურნალ „სინსარის“ მოთხრობების მცირე მიმოხილვა)

რეალურის დეტორმაცია, ალოგატორების წინ წამოწევა და გონებით აუხსნელი მოვლენათა სიჭარბე ახასიათებს მერაბ აბაშიძის მხატვრულ სამყაროს. ჩვენ პრესაში გამოჩენისთანავე მან ურადღება ჰიქცია, როგორც ორიგინალური ხედვის მწერალმა, რომელმაც საზოგადოებისთვის დასრულ და ღირებულ აზრს გამოხატვის შესაძლებლობა, სხვათაგან განსხვავებული მხატვრული საშობის მიწინაა. მარალია, ჩემი აზრით, დღეს მერაბ აბაშიძის მკითხველი საზოგადოება იცნობს, როგორც არაორდინალურად მოაზროვნე შემოქმედს, რომელმაც გამოიწვევა საკუთარი ხელწერა.

საანალიზო მოთხრობას, რომელსაც ავტორმა უწოდა „ზღაპარი მშვენიერებაზე“ („სინსარი“ № 12, 87). მხატვრობის კვალი არ ამჩნევა. უფრო მეტიც შეიძლება ითქვას, აქ ისეთი ძალით იჩინა შემოქმედში „ორიგინალურობის“ სურვილი, რომ ამ ენის ეწირება განსაღი განსჯის უნარიც და ვითარც წინაგან წადილს აქოლილი კერატოჟენისსემეილი ორგვლივ ეტარებებს ამჩნევს გარდა თავის სათაუვანებელი კერპისა, ასევე მწერალს ერთი მიწინა დაუსაზავს — შეეწიროს „ორიგინალურობის“ ადრეს.

ჩემი ღრმა რწმენით, სწორედ ეს არის ერთერთი მთავარი მიზეზი იმიხა, რომ საანალიზო მოთხრობა მხატვრულად ისე არ არის განსხვავებული, მწერლის ნიჭს რომ ეყადრება. ნაწარმოებში ძირითადი სიუჟეტური ხაზი მრავალ ასექტშია გარდატეხილი. სხვაგვარად რომ

ვთქვათ, მწერალი თბრობისას წინ წამოწევის სხვადასხვა პლანს: რეალურს და ირეალურს, ზორკუელ-მიწიერსა და მაკიურ-მისტოკურს, ემზაკიხეულსა და „დეჟოიურს“ და მისთ. თავისთავად თბრობის მრავალპლანიანობა არ არის ახალი და მით უმეტეს დასაძრავი. მაგრამ საანალიზო მოთხრობაში სხვადასხვა პლანის მონაცვლეობა მექანიკურად ზდება და ტექნიკლოგიურ ხასიათს არ ატარებს. რაც აუცილებელია ამგვარი ტიპის ქმნილებებისათვის. გარდა ამისა, როგორც ცნობილია, უოველგვარ მირობითობას, რეალურის დეტორმაციას, ფანტასტიკურის და, თუ გნებავთ, ანსურდული ელემენტის შემოტანას, მხოლოდ მაშინ აქვს გამართლება, თუ საბოლოოდ ის მხატვრულ ნაწარმოების მთლიან სტრუქტურას ესადაგება. სხვაგვარად, უოველგვარი გონით აუხსნელი და უჩვეულო მოვლენა და ამ მოვლენის „ალოგატურობა“ მხოლოდ მაშინ არის მიხადები, თუკი ნაწარმოების ძირითადი ლოგიკური ხაზის განვითარებას ემსახურება და არ წარმოადგენს ერთგვარად მწერლის ორიგინალურობით თავმოწონების მიწინას. ისიც ხომ ცნობილია, რომ მხატვრული სტრუქტურა უოველგვარ გამოწავლის, უოველგვარ ტუოლს იოვიტებს, თუკი ის საბოლოოდ „მხატვრულ ნიშაროლედ“ აღიქმება. მაგრამ, რაცა ესა თუ ის ელემენტო, გნებავთ, რეალური, და, გნებავთ, ანსურდული — ამოვარდნილია ნაწარმოების მთლიანი სტრუქტურაიდან და ერთიანი ლოგიკაიდან. ის მხოლოდ აჩგრებს შემოქმედის ჩანაღიქრს, მის „იდეალურ“ მოდელს და აბსოობს იმ უბუნეტუტრ იმფორმაციას, რაც, რა-

გორკ წესი, უნდა აღიქვას მკითხველმა ნაწარმოების კითხვის დროს.

ახლა, თავს ნების მიუკემ, საანალიზო მოთხოვნის სიუჟეტი ძალზე მოკლედ ვაღმოცერადგან სხვაგვარად შეუძლებელია ამ ნაწარმოების ავტორზე წარმოდგენის შექმნა: სამედიცინო ინსტიტუტის სტუდენტი თავისი თანაურსელის მუშოხელს, „ბრწყინვალე გარეგნობის ქალბატონს“ — ნინოს გაიცნობს. ნინო უმაწვილს სახლში მიაპატოვებს და ისინი დაახლოვდებიან. როგორც შედგო, აქ თბრობა ძალზე რეალურ ფერებშია ვაღმოცერული. მაგრამ აქვე უკვე იკითხება იდუმალებით მოკრული, რაღაც უცნაურობის მარწყუებელი დეტალები, კერძოდ, კედელზე ჩამოყიდებული „პორტრეტი ჰეკარის სურათი“. ღია ფანჯრიდან გასული „რაღაც ვაჰჭირავდე კვალში“ და, ხოლოს, რაც მთავარია, შავკოლში გამოწეულია პაქეა — პალატრეზიანი კოჭლა მაჰაყაი. რომელიც ჭერ ტელეფონით შეეხიანება მოთხრობის მთავარ გმირს, შერე კი მოულოდნელად ვაშოცხადება სახლში და თავს ნინოს მეგობრად ვაყენებს. უცნობის ვინაობა იმით მთავრდება რომ ერთი დღისის ხანაცვლოდ, იგი უმაწვილს ბრილიანტისოვლიან ბეჭედს აჩუქებს. უმაწვილი ვეღაფერს მოუყვება ნინოს, რომელიც ვაციარების ნაცვლად მას სთხოვს. ნაშუარი ბეჭედი ცოტა ხნით ათხოვს. ჭრჭერიბოთ, უჩვეულო თითებს არაფერი ხდება მაგრამ, როცა ვაგი სასიბრნოდ ვაშოვა, მას მიუბლოვდება ვიღაც ჩავოდრებული და დიდთავა არსება და იტყვის, რომ მას ბატონი უხბობს. ვანციფრებული უმაწვილი ვაშუყვება უცნობს, ისინი ჩავლენ ერთ ჭურჭელში, სადაც ვაშთლებს თამაშობენ ორი კაცი და ერთი ქალი. ამ კაცთაგან ერთი ის შავკოსტოვანი აღმოჩნდება, მას რომ ბეჭედი აჩუქა. უცნობი მეგობარი უმაწვილს ზარის სათამაშოდ მიიწვევს, მაგრამ, როცა ცივ უარს მიიღებს, მაშინ თავის ნაჩუქარ ბეჭედს მისთხოვს. რაკი უმაწვილს ბეჭედი არ აღმოჩნდება, მას ვაშოაანდრებენ და უბრძანებენ ბეჭედი შობატონს. უმაწვილი შიდის ნინოსთან, ვეღაფერს მოუყვება. ნინო მას თითზე ბეჭედს წაშოცმებს და სთხოვს, ზოგაპკში წავიდნენ სასიბრნოდ. და, აი, როცა უმაწვილი, ნინოს თხოვნით, შაიშუნს კაშუტს ვაუწოდებს, ორანგუტანი მას თითზე ბეჭედს წააშობს.

ამის შემდეგ იწყება ნაშვილი სასწაული. ამ ბეჭედს რაღაც ზღაპრული ძალა აღმოაჩნდება, დაახლოებით ისეთი, „სულეაშანის ბეჭედი“ რომ ქონდა და ჩვენი მთავარი გმირიც მიიღონად ვადაიკცევა. მას დაიჭრენ და ვაღლიაში ვაშოაწვედვენ, ისიც იწყებს შაიშუნებთან შაიშუნერ ცხოვრებას. მაგრამ შემდეგ ვეღლის შეგონებით, ცხოველები შეთქმულებას მოაწყობენ, მოკლავენ მოშუღელ ქალს და ვან-

თავისუფლებიან. ვანთავისუფლებული ნადირები ურთიერთში ბჭობენ, თქვენს მკაცრს ქუჩებში და უანვე დაბრუნდნენ. ასეც მოიკცევიან. დემონსტრაციის დროს მოთხრობის მთავარი პერსონაჟი კვლავ ვადაურება უცნობ მეგობარს. ის კვლავ ზარის თამაშს შესთავაზებს ამ პირობით, რომ თუკი უმაწვილი მოიგებს, მას კვლავ ადამიანურ იერს დაუბრუნებს, უმაწვილი თანშედება, ზარსაც მოიგებს და იგი კვლავ ადამიანად იქცევა.

ამის შემდეგმ თბრობა კვლავ რეალურ პლანში ვადადის: მოთხრობის გმირი ხალში შემთხვევით შეხვდება ამ ვაგონას, რომელსაც ზოგაპკში შაიშუნად უოფნის ეშს ვაყენო და ვაესაუბრა. ის ვეღაფერს მოუყვება ნელის (ასე ეტყვა. ამ უკვანას). მათ ურთიერთი შეუყვარდებია. ზვირობის დროს ისინი ვაცირობენ მოშუც მბატარს, რომელიც მათ სახლში მიიპატოვებს. უმაწვილი, როცა დერეფანში ვაშოცნდელ ნახატებს, ათავალიერებს, მისი უბედურების მიზეზის — ნინოს პორტრეტს ვადააწუდება. თავის მხრივ მოშუცე მბატარი უყვება მას, თუ როგორ ვაცირო ნინო ზვირობის ქალაქში, შეიყვარა. და შვიროთ კადეც მათ შეეძინათ ქალიშვილი. თუმცა მათი ბედნიერება დიდხანს არ ვაგრძელებულა. რადგან მოულოდნელად ნინომ შობატოვა ისინი.

კიდევ რამდენიმე ხანი ვაშობდა, მოულოდნელად ნინომ კვლავ დაურტყა უმაწვილს და სახლში მიიპატოვა ის, მოშუცე მბატარი ვაშობა და მისი ქალიშვილი. ნინოს სახლში რაღაც მისტიური ზღადასხმა იშარებდა. ის ზის სიილოს ძვლის, ძვირფასი ქვებით მოჭედილ ხავარძელში. უყრავს ვიოლინოს... უყვლა. მათ შორის მოშუცე მბატარაც, მუშბლოდრკით აღდგრძლებენ დედოფალს... ამას კვლავ მოაშუყვება რეალური პლანი: მოთხრობის გმირი ბათუში შიდის დახასვენებლად. ხოლო ახსობაში, მბატარის ქალიშვილი, რომელსაც აგრეთვე ნინო ჰქვია, მგეოლინებს ვაშოწნურება. მბატარაი კვდება.

მისი დაკრძალვის დროს ვაშოსათხოვარ სიტყვას ამბობს უფროსი ნინო, რადგანაც ამ სიტყვაში, ჩემი აზრით, მოთხრობის დედა-აზრია ვაღმოცემული, აქვე მოიშავს აგი: „ქალბატონებო და ბატონებო... ადამიანი, რომელიც ასლა ვთხოვებით, ზელოვნების მსახური ვაშლდათ... ის მშენიერებას ეტრფოდა შთელი თავისი არსებით... მშენიერებას, რომელიც ვეღლგან და ვეღაფერშია, რასაც კი სული უღვას და აშვე დროს მუდამ დაუნაზვი და შეუცნობი რჩება, რაც არ უნდა დიდი ოსტატის ზელო იღვეწოდეს მის დახასუფლებლად... მაშინ, მუხლი მოციყართ მის წინაშე, ენც იხილა და ენც ირწმუნა მშენიერება, ვითარცა ერთ-ერთი ვაშოცვლინება შეუცნობლისა“. ამ ციტა-

ტან ქვემოთ კვლავ მივუბრუნდები. მაგრამ ახლა ფინალს გადმოვცემთ ხარემ: მოთხრობის დასასრული კვლავ მისტიკური იდუმალებით იზურება: მიღის, უჩინარდება დიდი წინი და მის ადგილს იკავებს პატარა წინა: „ხოლო წითელ-მოდებად-ფარებულ მაკადაზე ამაყად იდგა ცისკენ ხელაწვერილი, მკაცრი, ვით თვით სრულქმნილი, მარადიული და, ამავე დროს, დროსავეთ ცვალებადი მშვენიერება“.

ასეთია ამ მოთხრობის მოკლე შენაარსი. თუმცა ძალზე ვიცავდა, მაგრამ ვერც მე და, ვფიქრობ, ჩემთან ერთად ვერც მკითხველი მხოლოდვე კარგად ვერ ტრავდა, რის გადმოცემა სურს მწერალს, რას მოგვეთხრობს ამ უჩვეულო და საოცარი მოვლენებით. ამის მიზეზი კი, ჩემი ღრმა რწმენით, მხოლოდ ერთია: განზრახ გამრუდება ლოკუტრა განვითარების იმ ხაზისა, რომელიც განსაზღვრავს და დაუბნინდა გონებას ექვემდებარება. ამ განზრახ გამრუდებასაც შეეთვისებოდა მკითხველი, რომ ის მწერლის მიერ წინასწარ გაცნობიერებული იყოს და შორს მამავალ მიზნობრივ მიზანს ემსახურებოდეს.

ვწიწობ, ვინმემ ისე არ გამოგოს, თითქოს მე არ მომწონდეს რეალურობის მსხვერველ, საერთოდ, ზედოცნებაში და, კერძოდ, საანალიზო მოთხრობაში. ამიტომაც კვლავ ვიმეორებ არატოვზის ნათქვამ კეთქმარტებას: მხატვრული „დაშვება“ უკველგვარ პირობითობას, უკველგვარ ირეალურობას ეგუება. კაც შეიძლება ზოკოდაც გადააქცეს და მიიმუნადაც გამოგვეცხადოს, მაგრამ ამ ფარდასახვას, რომელსაც, როგორც ბუნებრივ ფიზიკურ მოვლენას, არ იყნობს კაცობრიობის არსებობის ისტორია, მიზნ უშვებს ადამიანური აზროვნება, როგორც შესაძლებლობას სულელორ სულელოში. ამიტომაც რეალურობის, ისტორიული სინამდვილის ამ შეგნებულ უაღვდეხას, მკითხველი ჩვეულებრივადაც აღიქვამს, თუკი ის მხატვრული აზროვნების ლოკუტრა გამართლებულია. ერთი სიტყვით, რეალურობიდან ასეთი „დადაზვება“ მაშინ არის მისაწერი, თუ მას მთლიან მხატვრულ კონტექსტში ექსტრაქტექსტული დარტყირთვა აქვს. უკველ შეშოხვევაში, როცა მწერალი უშვებს პირობითობას, მაშინ მას ამ დაშვების, გარდასახვის მიზანიც უნდა ჰქონდეს წინასწარ გაცნობიერებული. მას კარგად უნდა ჰქონდეს მოფიქრებული, თუ რა აზრს ანიუთებს ამ „სასაწულში“ და რამდენად ესიტყვება ის მის საოქმედს. უკველგვარი მხატვრული „ექსცესები“, თუ ისინი მხატვრული ლოკუტრა არ არიან ნასაზრდოები. მარცხით მთავრდება და ნაწარმოების მთლიან სტრუქტურასაც ზიანს აუტენებს. გარდა ამისა, ამ სასწაულებრივი გარდასახვის დროს მკითხველის ურთაღებება მთლიანად უნდა მიიპუროს ფაცხადებული თუ ქვეტა-

ქსტური აზრის ორიგინალურობა და ხილწმემ და არა მოვლენის უჩვეულობა. უჩვეულოა, ამ საოცრების გადმოცემა ისე უნდა მოახერხოს მწერალმა, რომ მას დამაქვრებლობისა და ემოციური შემოქმედების ძალა ჰქონდეს. სწორედ ასეთ ვითარებაში უკველგვარი სასწაული და უჩვეულო ჩვეულებრივად აღიქმება, უკველგვარი „ტყუილი“—სიმართლედვე ქვეშარტექხად გაიგება. სიტყვა რომ აღარ გავაგრძელო, თუ მწერალმა ადამიანი მიიმუნად აქცია, ამ დეტალში დიდი, ტყვადი აზრი უნდა გაცხადოს. ამისთვის კი, უპირველეს ყოვლისა, ქვეშარტიცი ნიუტრებისა ჰაჭირს. გარდასახვის უაქტები მრავლად მოიპოვება როგორც ჩვენს, ასევე დასავლეთის ლიტერატურებში და აქ აღარ შეგვრტრდება, ოღონდ აღვნიშნავ, მწერლის ეს მოთხრობა, რომელიც მდინარია, სხვა რომ აღარაფერი ვთქვა, უჩვეულო მოვლენებით, ვერ ტოვებს სასურველ შთაბეჭდილებას. ის (მოთხრობა), ცალკედვე უტყუარი ნაწილებისგან ზედოცნებად შეიქონებულ საოცრებას უფრო გვაგონებს, ვიდრე სიმეტრიული და ასიმეტრიული სიდიდეებით აგებული მთლიან მხატვრულ ორგანიზმს. პირადად მე ასეთი შთაბეჭდილება მრჩება, რომ ავტორი, თავის ასირტებულ სურვილს აყოლილი, აქონიწებს ამას რაც მოვლენება.

ფიქრობ, მწერალმა ვერ მოახერხა ჩანწვდომოდა მშვენიერების დიდ საიდუმლოს და მერტ ჩვენთვის მოვთხრო ზღაპარა ამ მშვენიერებაზე, მწერლის მთავარი მიზანი კი, როგორც თავად ნაწარმოების სათაურიდან, მოქმედებათა მხვლულთადაც, ქვეტექსტური მინაწინებნიდან, უგმით მომზობილი წინის სიტყვიდან, ფინალიდან და კიდევ მრავალი დეტალიდან ჩანს, სწორედ ეს გახლდათ. მტაცე შეიძლება ითქვას, მან ეს დიდი და მარადიული პრობლემა ვერანაირი კუთხით ვერ ახსნა ისე, რომ რამდენადმე მკითხველის ინტერესი აღეძრა. მოთხრობაში გადმოცემულ მოვლენათა უმეტესობა მოკლებულია ქვეტექსტურ გაგებას (გაუმთავრებელია შეიძლება მივიჩნიოთ მხვცების დემონსტრაციის სტენა) ანდა იმ კოდებს, რომლის დაშორებითაც მკითხველი შესაძლებლად ავტორის ჩანაფიქრის თუ გასაიდუმლოებული აზრის ამკითხვას. ერთი სიტყვით, ჩემი აზრით, კონკრეტულ შემთხვევაში მწერლის განზრახვა მშვენიერების საიდუმლოებისთვის ეუიარბენა მკითხველი, მარცხით დამთავრდა. აქვე იმასაც ვიტყვი, რომ მერას აბაშობის ნიუტრება უაქვ ირწმუნა ქაროვლამა მკითხველმა, ამიტომაც მას უფრო დიდ პრეტენზიებს უყენებს, უფრო კრიტიკულად ეყილება, ვიდრე ახალბედა მწერალს. ეს გარემოება კი მწერალს ავალბებულეს, მერტ სიდიწით და პასუხისმგებლობით მოკიდდოს შემოქმედებით პროცესს. პირეტურ შთაგონებს მტაცე გონიერება

შეშვალის. ჩემი სურვილიც მხოლოდ ეს არის!

ზემოთ უკვე ითქვა, რომ ახალგაზრდებში იგრძნობა მისტიციზმში მიდრეკილება, ისიც აღინიშნა, რომ ბევრ მათგანს წარმოდგენაც კი არ აქვს ამ დიდ მოძღვრებაზე, რომელსაც სასურველის განწველობაში უადრებად მწიგნობრობა ადგილი ეჭირა კაცობრიობის სულიერი ცხოვრებაში. მართლაც, ზოგიერთის მისტიკა იტყვისთ მიყვადებულთა სულს გამოაბეზება მგონია და ამიტომაც ისინი ასე დაუდევრად, ახეტიქურ იტყვიან მის საუფლოში, ბუნდოვანების და იდუალების ბურუსში ეხვევიან, აღმათ, ლიტობენ, რომ ამით სასურველ ეფექტს მიადწევენ. თუ მკრებელთად არ ჩამომარტყვიან, მზირად ეს ბუნდოვანება, წარმოსახვის პლანის შეგნებული „გართულება“ იმითაც უნდა იყოს გაპირბეზული, რომ მწერალს არ აქვს გათიხებული პრობლემა; მეტად, თავად ვერ გაურკვევია ბოლომდე, თუ რის თქმა სურს. ასეთ შეაბეჭდილებას ტოვებს, მაგალითად, გვიც ზეატმის მოთხრობა „გვიგას ამავეი“ („ციცსკარი“, № 8, 87 წ.), რომელშიც მწერალი ამაღლებული, პოეტური სტილით გვესაუბრება ელას, ეშაქის ნაშეირის, რეალურ თუ „არეალურ“ დელას, გვიგას, თეონასა და სხვათა შეხატებ. შესაძლებელია კონკრეტულ შემთხვევაში მწერალს თავისთვის კარგადაც აქვს გააზრებული, თუ რა ხერხს აუწყოს მკითხველს, მაგრამ მას არ შესწევს ძალა, ანდა არ სურს ისე დაზატოს და დაგმოგვეცნს ამავეი, რომ მკითხველმა ერთი წაკითხვით გაიგოს მწერლის მიზანი. ერთი წაკითხვითაშეთქი რომ ვაშობ, იმასაც ვგულისხმობ, რომ მეორედ აშვარი მოთხრობა თავს ვერ წაგვკითხვინებს.

დააღაც, ვანაზღვრო და მოიფიქრო შენი საოქმედი. — კარგა. მაგრამ ეს ქრ კიდევ მწვერვალზე ასახვდელი ბილიკის დანაწყვისა, მთავარი სინდრელება მერტა დანახლევი. ანუ, მაგალითად, მამუცა დოლიძის თავის მოთხრობაში — „შვის ამისვლა“ („ციცსკარი“, № 7, 87 წ.). ვაცნობიერებული კი აქვს პრობლემის მნიშვნელობა და დრეხებულება, მაგრამ მისე მხატვრული ზორცშესმხმხაღვის ვერც სათანადო ფორმა მოუნახავს და ვერც ის ძალა, მის გამოსაძერწად რომ არის საჭირო.

ადაშიასა და ბუნება, ცივილიზაციის ეპოქაში ბუნებისა და ადამიანის გათიშვა, ბუნებისთან უშუალო წიარება და ადამიანის მეტამორფოზა აი, ძირითადად ეს საკითხები აწუხებს მწერალს. მას სურს, რუსოს სიტყვები რომ მოვიშველიო, „ბუნებრივ მდგომარეობას“ დაუბრუნოს ადამიანი, კარგად. ქლაქელი კაცი, გართულებული გართულო-უფოთი ვაუბედურებული, მოწყვიტოს ქლაქის მონოტონურ, დაძლედ და უკვე თავისდაუნებურად დაშორჩილებედ რატმს და ხოლდის იდეალურ სიმშეაღეს, თა-

ვის „ხაშვიობას“ დაუბრუნოს. ეს, უდიდესი პრობლემაა, თანამედროვე ცრუწმენდებში წიარებას რომ აწუხებს. შემოქმედებ, უწმენდებ, უწმენდებს, რომ მასთან თამაში — ცრუბლთან თამაშია. საწწხხაროდ, მამუცა დოლიძე არ ითვალისწინებს პრობლემის მახატბურობას და სირთულეს. ამიტომაც კითხულობთ ამ მოთხრობას და იმ უწარმწარი ტრაგედიიდან, რომელიც პრობლემის აშვარი დაქენებას უნდა მოუვებს ხოლმე, ერთი ფორმა ტყვიით თუ სიხარული არ ქრავს მკითხველის სულს; მას შემორჩება მხოლოდ უსაშოვნო გრძნობა, რომელიც უწვეულო სიტუაციების აღქმისა და ამის შედეგად სიყარეღის, ტყუილის განცდილთა შეტარობებული.

საოქმედის ბოლომდე არ თქმა და არ ვაცხადება ამისათვის მერად ვანტურაის მოთხრობებს: „დედ ერთი“ და „ნაია“ („ციცსკარი“, № 7, 87 წ.), მაგრამ, საბედნიეროდ, ამ შემთხვევაში სიყხადის ეროგვარი უყუდებმა გამოწვეულია არა იმით, რომ შემოქმედს კარგად არ აქვს მოაზრებული პრობლემა, ანდა, პირუტყ, მისთვის შესაფერისი გამოხვის საშუალებები ვერ მოუნახავს, არამედ მხატვრული ფორმის ერთი არსებითი და უმთავრესი სპეციფიკის ვაცნობიერებითა და ამის შედეგად შეგნებულად შეშუშავებული მხატვრული კონცეფციით. სხვაგვარად რომ ვთქვით, მერად ვანტურაი მიმართავს მხატვრული ვანსხეულების იმ მეთოდს, რომლის ამა თუ იმ მოვლენას ვანწარას რულად და ბოლომდე არ ხსნის, რათა მკითხველს მიეცეს შესაძლებლობა, უფრო აქტიურად ჩიებას ტექსტის დეკოდირებაში და უფრო მეტად გახდეს მწერლის „თანაშემოქმედი“, ან, უფრო მართებულიად, მას ეს „თანაშემოქმედების“ განცდა დაეუფლოს.

წერის აშვარი მეთოდი თანამედროვე ლიტერატურაში ფართოდ არის ვაცრცლებული და დამუშავებული. ის მოითხოვს ტექსტის სტრუქტურის მკარ რეგულირებას, რომელიც დაფორმებულია მკარატებული კოდების სიტემაზე, რაც საშუალებას გვაძლევს ამა თუ იმ კონკრეტული კონტექსტი, თუ, ხერთოდ, მწერლის ვანწარას „გახაიდუშლოებული“ აზრი სწორად ვაფოთო. თუ საინფორმაციო სიგნალების ეს სისტემა კარგად და შესტად არ არის მოწესრიგებული, მწერალსა და მკითხველს შორის დაღოვი ვერ იმართება; ვცორობ ამბობს ერთს, ხოლო მკითხველი, თუ გნებავთ, პრაფესიონალიც, იგებს წავსებით სხვას.

შეიძლება ითქვას, რომ მერად ვანტურაის ზელეწეება ამგვარი სტილით წერა. ის თხრობისას ვანწარას ამახვილებს ყურადღებას „მკითხარბხოვან“ ფაქტებისა და მოვლენებზე, რათა მოთხრობის მთავარი იდეა არ ვანაშუალოს და მას ავტაცური ხასიათი, ამ სიტყვის ცუდი ვაგებით, არ მიანიჭოს. ეს კი, მოგებწენებათ,

ძალზე უარყოფითად მოქმედებს მხატვრულობის ეფექტზე. აქვე უნდა აღვნიშნო ისიც, რომ მწერლის მოთხოვნებში წინ არის წარმოდგენილი უაქრობა და განსჯის ნაკადი, რომელთა გაცხადების საფუძვლად და, შეიძლება ითქვას, დამხმარე ფონად გვევლინება რეალური უფრო ან მავალითად, მოთხოვნაში. „დღე ერთი“, მწერალს უპირისპირებს რომანტიკულ განწყობილებას და რეალური ვარსებობის. უფრო მართებულად, იმ ადამიანთა განსჯაებულ სულიერ წუობას, ვინც ამინდის პროვინციის მკურნალებელი ცოცხლობს და ვინც თვითონ ამისგან ენდობს ხალხით არის დატვირთული. ეს კონტრასტი თავისთავად გამოფრებულ განცდას ბადებს. მაგრამ გამოხატვის ქლანში ხასურველი შედეგი მიიღწევა არა წარმოქმნილი კონტრასტის ხაზგასმით, არამედ სხვა ცხოვრებისეულ მოვლენებს. „წუ მორალურ კონტრასტებს, რომელთაც უნდა ვხედავთ აქვთ თავისთავად ღირებულებები უფროდების გამოხატულებით და აქცენტირებით.“ ერთი სატყუარი, მოთხოვნა „დღე ერთი“ თავისი გამოხატვის ბერბებითა და საშუარომდებლის საინტერესო კუთხით უფროდებისა „მისწერებს. სამწუხაროდ, ამას ვერ ვიტყვით, უფროდ მოთხოვნაზე „ნაია“, რომელშიც მწერალი ცდილობს ქალ-ვეთა სქესობრივი ურთიერთობა, ფსიქოლოგიური კუთხით დაგვანახოს. მაგრამ ეს ასეთი რთული, მძელი დახატული და, ამხვე დროს, საყოველთაო თემა, რომელსაც თითქმის ყველა დროის მწერალი სხვადასხვა თვალსაზრისით შეხება, რომ მძელია საკუთარი ფერით და რაიმე ნიშნით შევსო იგი. სწორედ ამიტომაცაა, რომ სხვებზელი მოთხოვნა არც განცდათა უფროდ გამოყოფითა თუ ფსიქოლოგიური კლანით და არც რიგიანალური ფერწერით გვხვდება.

ქეთი ნივარამეზაც, რომელიც, საერთოდ, გამოირჩევა უფროდების მძელი აღქმის განსაკუთრებული უნარით, ახასიათებს „ახსებრებს“ პრინციპით წერა. მწერალს შესწევს ნიქი და ძალა ცალკეული მხატვრული დეტალი დატვირთვის ქვეტექსტური გაგებითა და ნიუანსებით. პროზაიკოსი შედარებით მკითხვე მოთხოვნაში — „ას ვგვიპოვებ ნიუანსები?“ („სიცილი“, № 9, 87 წ.). — ახსებებს დახატოს მორალურად შეზღუდულ და სულიერად დაჯადებულ ადამიანთა რთული შინაგანი სამყარო. უფროდ ზუსტად, ის ვადმოგვცემს იმ „ვაუტოვებულ“ ატმოსფეროს, რომელიც სუფევს სულით დაჯადებულთა საავადმყოფოში. ამასთანავე მწერალს ხელეწიფება ლაგურთი სტილით წერა, იგი რამდენიმე შტრიხით ახსებებს მკითხველის დაკვლიანებას. ეს კი იმ მწერალითვის, ვისაც მოთხოვნის ენარი ამოურჩევია საჩხივლად, დღითი მოვლენილი წუალთა, მაგრამ ამერად უფრო მნიშვნელოვანია, ჩემი აზრით,

ის არის, რომ ქეთი ნივარამეზი ერთი ლოკალური გარემოს შიშველ მდგომარეობაში ცხოვრებით შესწლო საერთოდ მწერალი (ნიუანსები) ადამიანთა ცხოვრების განწოგადებული სურათის დახატვა. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, მკითხველი აღიქვამს, რომ ის უსულგულობა, სულის ევლობა, ნებისა და მოქმედების დახასწურულობა, სტანდარტული, სტრეოტიპული აზროვნება და დამატებლობა, სულით დაჯადებულთა საავადმყოფოში რომ პატრონის, ნიშნადობლივია დღეს ჩვენი საწოგადობრივი ცხოვრების და, საერთოდ, ადამიანთა არსებობისა და ურთიერთობისათვის. ჩვენი ცხოვრების ცალკეული მომენტების აქცენტირებით განწოგადებული ატმოსფეროსა და მდგომარეობის დახატვა, რომელსაც მწერალი ძირითადად ქვეტექსტის საშუალებით გვაუწყებს, არის საანალიზო მოთხოვნის მხატვრული სტრუქტურის არსებითი სპეციფიკურობა და მას წარმოების ბეზანტიკის გაგებისათვის დიდი მნიშვნელობა ენიჭება. დახასწრულს, სიამოვნებით მონდა აღწერიწო, რომ, საერთოდ, ქეთი ნივარამის შემოქმედება იმდენი მომცემია, მისი სახით კიდევ ერთი ნივთი პროზაიკოსი მოველანა ჩვენ მწერლობას.

ერთი ტრაგიკული ოქახის სამი წერის განსხვავებული და თავისებური ხასიათების და მათი ქცევის წნეობრივ სპექტრში განქერტვა განუწრავებს ზურაბ თორაას მოთხოვნაში „სალომე“ („სიცილი“, № 9, 87 წ.). მწერალი მოგვიხატობს ობლად დარჩენილი ზავშეების — ორი დღს და ერთი მძის სულიერ ფორმირებას. უფვე ოქვა, რომ მოთხოვნის მთავარი გმირები განსხვავებული ბუნებისა არაა, მაგრამ ყველაზე უფრო საყურადღებო ხაზე — ხასიათი უფროსი და — სალომე, რომელიც ფსიქოლოგიურა კუთხითაც საინტერესო პიროვნებაა: სალომემ თავის თავში ჩაიკლა ბიოლოგიური მოთხოვნილებანი, დაორგუნა ქალური ბუნება და და-მისი აღწრდას შეაღის ახალგაზრდობა. მისი საყვილი და დღის მოულოდნელი გაპარვა სახლადან კიდევ უფრო ტრაგიკულს ზღის სალომეს სიცოცხლეს, მაგრამ სულიერად უტემა ცდილობს წნეობრივი სიმაღლიდან დაბლა არ დაეშვას. ამხვე მიგვანინშნებს მოთხოვნის ფინალი, რომელიც საწერლობაში ადრულ მონადე კითხვას საინტერესო თვალსაზრისით ხსნის. უმცროსა დასოვის, რომელიც აზიავითვე ვერ გამოირჩეოდა ხასიათის სიმტკიცით და ერთგვარი ქალური „სიციტები“ ახასიათებდა, შეილი ზედმეტ ბარკად ქცეულა, რასაც ზავშიც ყარგად ვრძობს. ამიტომაც, როცა ვაიგებს, რომ დღე და დღე ხნით მიატოვა, სიხარულს ვერ მალავს, დღის ასეთი არაადამიანური ვადწუვებით ეწყებს დასშვილის აღწრდას. ვარდა ამის,

რომ ამას კარნახობს კაცთმოყვარე ხასიათი. ბავშვი მის მდგომარეობაში ერთადერთი საშუალებაა, რომლითაც მან უნდა დაძლიოს თავისი ცულობა და მარტოობა. ეს უკველივე კარგადაა მოტივირებული მოთხრობაში, ამიტომ მას არ აქვია ფსიქოლოგიური დაჰყერებლობა.

მაგრამ მაინც უნდა ითქვას, რომ, საერთოდ, ხალომეს ხასიათი, რომელიც უკვე საკმაოდ ცნობილი მოდელით არის შექმნილი, წვეობრივი თვალსაზრისით ერთგვარად იდეალურ სიზბტვეშია გამოქრწილი და ზელოცნობის არახუნებრივი ელფერი დაკრავს. მე იმის თქმა როდი მინდა, თითქოს ხალომეს ხასიათის რეალურობაში ეტყე ეპარება მკითხველს? ანა მაგრამ ის მაინც მწერლის მიერ შეთხზული და შეკრწინებული სახეა, თუ შეიძლება ასე ითქვას, გარედან არის დანახული და არ არის შინაგანად განცდილი და ათვისებული. ამიტომაც ნაკლებსარწმუნოდ არის ასახული ხალომეს ფსიქოლოგიური მდგომარეობა. მისა სულის ტკივილები; თავისთავად დარჩენილი მარტობელა ადამიანის ფაქრები, ადამიანური ტკივილები და სხვა, რაც, ჩემი აზრით, ამ მოთხრობის ექსპრესიულ ძალას გაზრდიდა და კიდევ უფრო საინტერესოს ვახდიდა მას მკითხველი საზოგადოებისათვის.

მარინა არაუიშვილის მოთხრობაში „როგორ ვეძებდი სიზმარში მამას“ („ცისკარი“, № 3, 87 წ.), თავისებურად არის ასახული სიყვარულის უკვლისშემძლე, ადამიანის გამკეთილშობილებელი ძალა და მამა-შვილის ურთიერთობის წინგობრავ-მარტობის მოდულები. მწერლის სურს, გადმოგვცეს უნაშად დარჩენილი, უფრო მარტობელად, მიტოვებული შვილების სულიერი ტრამევიზი და მის შედეგად გაჩენილი „არანრდულოფილები“ კომპლექსის საფუძვლები. როგორც ჩანს, ამ ფაქტმა ჩვენი ქვეყნის ცხოვრებაში მნიშვნელოვანი ადგილი დაიკარა, რამაც მძაფრი გამოძახილი და ასახვა მხოვა, უპირველეს უკვლისა, ახალგაზრდობის სულსა და გულში. აღბათ, ამიტომაც ამ პრობლემის მშატერულ ინტერპრეტაციას შრავალა მოთხრობა მიერდნა ჩვენში და, ვიტყვოდი, მდღეარც და საინტერესო მოსავალიც მიუიღეთ (მათ შორის, საუბრეთსოდ განცდვის სიმძაფრითა და უშუალოდია, პირადად მე ქვემლ თოფრქიძის მოთხრობა მიმანია).

პირველსავე სიტყვას რომ მოვიდეთ, მწერალი განასხილველ მოთხრობაში ცდილობს კონტრასტული დაპირისპირებით გააშოშვლოს ამ პრობლემის არსი და მის ფესვებში ჩაგვახედლოს. ეტრად. ის მოგვითხრობს, თუ როგორ შეუძლია იხსნას „განსადელისაგან“ საუერადი და იდეალური მამის ზმანებას, შვილი მამა შინაც კი, როცა ის მის გვერდით არ არის და როგორ მორალურად და ფსიქურად ანადგურებს მორადაც მამის გაუნებებულა სუ-

ლო, თუნდაც ეს უკანასკნელი ლაშობებს „ფინანსური“ დაზმარებით გამოსუფუფრუტუტყნო ცოდვა. უკველივე ამის გაფრუტყნის მწერალურ შესაფერი სიტუაციების დახატვით ცდილობს. მაგრამ მოთხრობის ცალკეული „მინანცენებო“ (მაგალითად, სიზმარი და სხვა ეპიზოდებიც) ზელოცნურად, შეკრწინებულად, არახუნებრივ სიტუაციად მრევენება და მოთხრობის რიტმი-ნად ერთგვარად ამოვარდნილი არის. უფრო მეტიც, მწერალი ვერ ახერხებს ამ თითქოს რეალური სიტუაციების აშღავარად დახატვას, რომ ტრავმულ განცდას აზიაროს მკითხველი. არადა, ისეთ ადამიანურ ურთიერთობებს ავ ვიწრის, რომ ეს განცდა ბუნებრივად უნდა დაიხადოს ჩვენში. მკითხველი გულდამშვიდებით კითხულობს მოთხრობას, ცალკეული ეპიზოდების სინამდვილეს ირწმუნებს კადეც, მაგრამ აღწერილისადმი ერთგვარ გულციობას იჩენს და არ აღელვებს დატრიალებული ტრავმელა. ეს კი იმავე მიტველებს, რომ ნაწარმოების მშატერული ეფექტი თუ წემოქმედების ძალი მოიკლებს. როგორც ჩანს, ამის მისაღწევად უფრო მეტი, სხვა რომ არაფერია ვთქვათ, მწერლური გამოცდილება სავარო.

ამვე მოთხრობით შეიმჩნევა მწერლის ერთი თვისება: ის ცდილობს მისთვის სასურველი რეალობად წარმოსახოს. საერთოდ, უკვე კარგა ხანა, რაც ამ გართულებულ სოციალურ თუ ეკონომიურ მდგომარეობაში, გაუცხოების ეპოქაში შეიმჩნევა კემშარტიკ, რომანტიკულად ამიღლებული სიყვარულის დეფიციტი. სწორედ ამ შინადა და ძლიერი განცდის დიდ წერტილს შეუპარია მწერალი. ის მოგვითხრობს იმ უჩვეულო გრძობაზე, რომელიც პირველსავე ნახვისას აღძრათ მოთხრობის მთავარ პერსონაჟებს. შემდგომშიც მათი ურთიერთობა ექსტრავაგანტურ სიტუაციებში ვითარდება და თუმცა ამ ურთიერთობის აღწერის დროსაც, მწერალი წინ წამოწებს ზელოცნურ, არახუნებრივ პასაჟებს: ასე, მაგალითად, „კონკიას“ ეპიზოდი, როცა ვატი ქალის ქოშს ისვრის ფანქრიდან და მერე ძენსას დაუწევს, დღევანდელი პრაქტიკული და პროზული ცხოვრებისათვის ბუნებრივ მოქმედებად და მოკლენად ვერ აღიქმება. მაგრამ მწერლის შინაგანი სურვილი იმდენად დიდია და ფაქტის გარეაღრებინა და გაწვავადებისა, მას ისეთი კი-ულტი თვითდაჰყერებით სურს ზღაპარში დაშეებულა და წარმოადგენალი სინამდვილეშიც გაცხადებს, რომ მისი ეს შინაგანი „მიღვა“, და მარტებლობას იჩენს და ბუნებრივად აღიქმება. ამავ დროს, მოთხრობაში გადმოცემული წოვრეთი ადამიანური ქვეა, მიუხედავად იმისა, რომ საზოგადოებრივი მჭარკის მიხედვეთ შეიძლება ამორადურობის კოდექსით მოინათლოს, სინამდვილეში დიდი წვეობრივი ძალი იყვებება, რადგანაც ამ ურთიერთობებს კემ-

მარტი, ნაშვილი და არა გამოვინლი, სხვათა თვალის ახაზვედად გამიზნული გრძობა უდევს საფუძვლად.

მრავლისმეტყველია ნაწარმოების ფინალიც: დედა უკვე უშამოდ დარჩენილი პირშემოს მომავალზე ფიქრობს. გააზრებს მის ზეალანდელ დღეს, რომელიც ძალზე ჰგავს უშამოდ გაზრდილი მამის ზედიდს. და თუმცა დედის ეს ფიქრები სინამდვილის დაუნდობელი მუქა ფერებით არის დახინდული, მასში მაინც გამოსკვავის ის ოპტიმისტური განწყობილება, იმედის სხივი, ადამიანთა მოდგმას, უყოველგვარ სიცოცხლეს და განსაყუთრებით დედობას რომ ახასიათებს საერთოდ. ამ მოთხრობის წყაიხვის შემდეგ მის ოპტიმიზმი მკაფიველსაც გადაედება და ისიც გარკვეული რწმენით შემეფრებს XX საუკუნის ადამიანის მომავალს.

ნოდარ ზუნდაძის ნაწარმოები — „თანატონის მოციქული“ („ციცხარი“, № 5, 87 წ.) ზვენი საზოგადოებრივი ცხოვრების მრავალმეტყველელ მხარეს ეხება. მოთხრობაში გადმოცემულია ერთი პატარა ქალაქის მცხოვრებთა, კონკრეტული დაწესებულების მოსამსახურეთა ურთიერთობა და უკვედღიური უფაცა, რომელიც დღევანდლობისათვის დამახასიათებელი ფარუფით მოვლენებით არის დრამატოზირებული.

მართლაც ზვენი უყოველდღიური ცხოვრება, რომელიც ერთი შეხედვით, ზვეულებრივ და ორდნალორად გამოიურება, თავის შიგნით მრავალ „გადაუბრტელ“ საციხსა და სატკივარს მალავს და ეს ღაფი ტყვილიებით დამუხტული ენერჯია ზვენი უფის უყოველ სფეროში უყოველ წამიერად შეიძლება გამოვლინდეს. იმიტომაც არის მარტებული ლიტერატურის კლასიკური განსაზღვრა. პოეზია (ფართო გაგებით) უნდა გადმოგვემდეს არა იმას, რაც მშობდა, არამედ იმას, რაც შეიძლება მოხდეს. არისტოტელს ამ განსაზღვრებას პერიფრაზი აქ იმიტომ მოვიტანე, რომ ზვენი მწერლობა უფრო არსებული ფაქტის აღწერით იყო დაკავებული, ვიდრე შეხატლებელ მოვლენათა ახსნით. ცხადია, ამას განსაზღვრავდა არსებული საცილ-პოლიტიკური ვითარება. ახლავარდა მწერლობაში უკვე იგრძნობა, რომ იმინი ობიექტურ გარემოს „მონობას“ თავს ადწვევენ. მაგრამ ეს სავსებით არ ნიშნავს იმას, რომ მათ კავშირი გაწყვიტონ ცხოვრებასთან, რომელიც იყო და რჩება ჭეშმარიტი მწერლობის შთაგონების საფუძველთა საფუძველი.

საანალიზო მოთხრობის მოკვარ გვირავს — ხაიდურ ბადურაშვილი, ცხოვრების შედარებით მცირე მონაკვეთში გადაადგება ათასი მუხანათობა თუ უფროთ გაუგონარი ფაფურაჟი: ანონიმური წერილის შედეგად დაწესებულებას, რომელსაც ის წლების განმავლობაში ზელმდგანელობს. „კომპლექსურად“ ამოწმებენ, შე-

მოწმებელი ტყვიდან ძველებთან, რომ რამე დანახული აღმოუჩინოს. ესე, ყვეფუე არაფერი, ნადირობისას ის მოკლედ უკვლავურ უკვლავურადება და მკლადობსაც დაღანდავს. ეს უკანასკნელი კი შინტაით რომ ვერაფერს ვადებთან, სასიყვილოდ გაიმეტებენ... მშობელ დაშავებული ავადმურლი კლინაურთი სიყვილიის წუთებში საიქორო ვაწიხვის სამაჭარტოწწ წარსდგება. მას ცოდვებს მითვებებენ და უკვე დააბრუნებენ. ხოლო „საიქოდაწ“ დაბრუნებულს ნათელმზილვების და „წინასწარმეტყველის“ სახელი გაუვარდა და ადამიანებაც მასთან მიღიან თავიანთი ცოდვის მონანინებლად თუ მოშავლის გასაგებად. ერთი სიტყვით, ეს მოთხრობა მრავალ რეალურ-უფილით თუ ნაყლებად „სარწმუნო“ ელემენტს შეიცავს, მას არ აქლია არც წნობებაც-მოჩაღური თუ სოციალურ პრობლემათა სიმწვავე. არც სათვგადმავლო, დეტექტიური ამბები, არც ზეცურთა „მოგზაურობა“ და არც ღაფი იუმორი. იმასაც ვერ ვიტყვი, რომ იგი ინტერესით არ იყოთხებოდა. მაგრამ სხვადასხვა „ეთარობრივ“ ელემენტთა ეკლექტიკაში, რითაც აქვარად გამოირჩევა ეს ნაწარმოები, ერთგვარად „შლას“ და ახუნდოვნებს იმ სენანტიკურ-ზრობრივ მღანს, გეგმავშიერად, წინასწარ განსაზღვრულ და მოწმებრივულ სტრუქტურულ მთლიანობას რომ ახასიათებს. ამავე დროს, რაც მოკვარია, საციხითა სიმრავლეს რომელთა მხატვრული განსხეულება მოკლბულია შეხატების სიღრმეს და ფილოსოფიურ სიბრტყეს. ამ მოთხრობას იმ ქმნილება აქციებს, რომლის წყაიხვის შემდეგ არავითარი ფიქრი არ აჯვება და არ შეგაწუხებს. ამ მოთხრობაში აღწერილი პრობლემათა სერიოზულობა და მნიშვნელობა კი თავისთავად კვიბიძგებს უფრო ღრმა განცდიისა და ვანწყობილებისაკენ, უფრო სერიოზული ფიქრისა და განსჯისაკენ. ზვენი არბით, ეს არის საანალიზო მოთხრობის მთავარი და არსებითი ნაკლი.

განსახილველ მოთხრობებში ერთი თემატური რაკალიც შეიძლება გამოვეთ: ეს არის ადამიანის ბუნებასთან, ფლორასა და ფაუნასთან დამოკიდებულება, პრობლემა იმედინდა ძველი. რამდენადაც კაცობოდგმის ისტორია მაგრამ კაცობრიობის ცვილიზაციის განვითარების გრძელ გზაზე ის სხვადასხვა დროს სხვადასხვა ძალითა და განსხვავებული ეუთობით იჩენდა ხოლმე თავს. ქერ კიდევ შუა საუკუნებში მისტაყურმა მომღვრებებმა ატებეს განგავში ზარა იმის გამო, რომ ადამიანის და ბუნების პარჯანდელი კავშირი მოხალა, დაკარგა საერთო ენა და დაირღვა ოდინდელი მარმონია. ამ განგავის ზარს დღესაც არახსებენ ადამიანთა მოდგმის საუკეთესო შეიღნი. არახსებენ იმიტომ, რომ დღეს, როცა განსაკუთრებული ენერჯიით და გულცივობით შეუტია

ადამიანმა დედა-ბუნებას, როცა „ეკოლოგიური კრიზისი“ მოედო მთელ მსოფლიოს, ამ პრობლემას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭებოდა. მებრძო, ის საერთოდ ადამიანთა უფრო-არ-უფროს ტოლფას მნიშვნელობას იძენს. ამიტომაც სავსებით ბუნებრივია, რომ ქართველი ახალგაზრდა მწერლები, როგორც მსოფლიოს ხალხთა სხვა შემოქმედები, ამ პრობლემისადმი დიდ ინტერესს იჩენენ. მაგრამ ერთმა ანტიერისის გამორჩენა, და მეორე ამ სურვილის განხორციელება შეესძლებოდა თუ არა ჩვენმა ახალგაზრდა მწერლებმა ეს დიდი და საუკუნელოო სატიკვარო ისეთ სიმაღლეზე ავიხსნათ, რომ დღევანდელი ბუნება გავრდიდო გემოვნებას რამდენადმე დაკმაყოფილებდა? აი, რა არის, უპირველეს ყოვლისა, პასუხგასაცემი

ვახტანგ ახელციციანის მოთხრობა „ბომბი“ („ცესკარი“, № 1, 87 წ.) მოგვითხრობს ძალიან ბომბის და პატარა გოგონას — ნატალიას მეტობის. მწერალი ავგინებს, თუ როგორ გადაარჩინა ძალიან დაბრძობის თვისის პატარა მეგობარი და როგორ დაიბრუნა თავად. ახვევ დროს, მწერალს სურს ხაზი გაუსვას ადამიანთა უსულგულობას, შეიძლება გადაარჩინეთ გარბეული მამა ვეღარც კი ამჩნევს, თუ როგორ იძიებდა მისი შეიძლება გადაარჩინა ბომბი. მაგრამ ანალიტიკური სიტუაცია და მოტივი ამდენგზისა დახატულია და თანაც ისეთ კერძობრივ მხატვრულ დონეზე განსხვავებული, რომ იმუხტადედა ახალგაზრდა შემოქმედის თავდაუზოგავი მუდგლობისა — ტრაგიკული ფერებით შესქმნას მკითხველის სული — ხელთ ბანალური, სენტიმენტალური ფინალი გვჩვენებს, რომელსაც რეკლამისტები გულგრილად აღიქვამს. ამ მოთხრობის კითხვისას პირადად მე ისეთი ასოციაციები აღმეძრა, რომ უკვე არაერთგზის ნანახ კადრს ვუყურებდი, თანაც ისეთ სცენას, რომელიც „ადრული“ სიწესით მერბდება. ერთი სიტყვით, მწერალმა ვერ შეისლო დებდა ისეთი ფსიქოლოგიური სიტუაცია, რომელიც ადამიანს კიდევ ერთხელ შეახსენებდა თავის „ხელმწიფურ“ — დამოკიდებულებას, ერთგვარ გულგრილობას და სიციფეს ვარქმოსადმი. მწერლის მიზანი კი, თუ მოთხრობის ფინალს მივიღებთ მხედველობაში სწორედ ეს იყო.

უფრო მძიმე და ტრაგიკული სურათი იხატება მიხოს მოსულიშვილის მოთხრობაში „დამი მზის მშვიდვარებისა“ („ცესკარი“, № 2, 87). მწერალს სურს დაგვიხატოს XX საუკუნის ადამიანის გაგულქვევება, გადაგვარება და გამხტება, რაც, შემოქმედის აზრით, უმთავრესად ვაპრობებულა ტექნიკის ვაბატონებით, ბუნებაზე ძალმომრებობით და, რაც მთავარია, ამ კოსმიური მარშონის დარღვევით, რომელიც ახასიათებდა არაკრიტიკობით სამყაროს. ამიტომაც პროზაიკის ხშირად აღწერს პირ-

ველუფილ, ველურ ბუნებას, რომელსაც ადამიანის ხელი არ შეუხებია და მისი მსოფლიო-სიბრძნით ცდილობს ხაზი გაუსვას მსოფლიოს მშვენიერებას და უპირატესობას. ახვევ დროს, მოთხრობაში „ეკოლოგიური“ ბუნების იდეალურად სიშვეილის ფონზე ხშირად გაიხსნა რეაქტიული თვითმფრინავის ვუფენი, რომელიც ავის მომანწყავებელ ნიშნად აღიქმება აღწერით იდეალაში. ეს კონტრასტული სურათი მოთხრობაში რამდენიმე გზის არის შეგნებულია გამოორბეული და, ცხადია, მას მწერალი ერთგვარი სიმბოლური აზრით ტვირთავს. მოკლედ რომ ვთქვათ, მწერალს სურს პირველყოფილი, ველური ბუნების უყოფელია (მისხტადედა იმისა, რომ ეს უყოფელია არსებობისათვის ბძოლას და სისხლის დეკას არ გამოიციხვას) დაუპირისპიროს „ტექნიკის საუკუნის“ ადამიანი, რომელიც ფუფუნების სიამაყელობასა და ამგვარი ცხოვრების უსაღვრო ტეკნიკაში ჩაფლულა და ვერაგობას, თავშებებულებას და ბორბტებას მოსცემია. ეს გახლდათ, თუ შეიძლება ასე ითქვას, რუსოსებური დაუნება საკითხისა, რომელიც დღესაც არანაკლებ სიმძაფრით წარმოიჩნდება ხელოვნების სხვადასხვა სფეროში. მაგრამ ახლა კვლავ უნდა გავიშრობო წებოთ არაერთგზის დასმული კითხვა: შესძლო თუ არა ახალგაზრდა მწერალმა ისეთ მხატვრულ სიმაღლეზე წარბეისება ეს საკაცობრიო პრობლემა, რომ ის ექსტრატექტიულ დონეზე აღქმულიყო, როგორც ჩვენნი არსებობის გადარღვეული და უპირატესობა საზრუნავი, ანდა უბრალოდ, მკითხველის გული შეეძრა, დაფიქრებინა ამ საკითხზე და თუ გარკვეული პოზიცია არა, რაღაც შინაგანი გაწყობა-დამოკიდებულება გამოემუშავებინა მისთვის, ან კიდევ ესთბტყურ ველში მოექცია და სასურველი მიმართულებით წარმეძრა მისი ცნობიერება?

სამწუხაროდ, მიხოს მოსულიშვილმა თავი ვერ ვართვა ვერც ერთ დასაბულ მიზანს და ამ მოთხრობით ის ვერ წარმოგვს ჩვენ წინაშე ისეთ შემოქმედად, რომელსაც ხედვითი და აღწერილი ურთულესი პრობლემის მხატვრული გადაჭრა, მწერალს განუზრახავს გაზიადებულ, შექ ფერებში დაგვიხატოს ადამიანის მოდემის გადაგვარება და ამ მიზნით მოთხრობაში ისეთ ნოცუა-ფუტებას აჩადებს, რომ ნებისმიერ ანერალურ „ვიდეო“ ფილმს ტოლს არ უდებს. მაგრამ ნაწარმოებში დატრიალებულა ეს ხოცვა-ფლტება ძალზე პარამიტიულად არის დახატული და სავსებით მოკლებულია ფიქლოგიურ საფუძველს და მხატვრულ-დამაჭრებლობას. მოკლედ გავიხსენოთ, როგორ ვითარდება მოთხრობაში ძირითადი მოვლენები. იარი ძალა — კეთილი და ბორბტი — უპირისპირდება ერთმანეთს: საკითხის სიმბოლოდ არის დახატული შეურყუნელი, პირველყოფილი ბუ-

ნება, კონკრეტულად ნაკრძალი, სადაც სხვადასხვა ნადირი ნებაერად ცხოვრობს, ნაკრძალის უფალი მკაცრი უროინა თაში და კეთილშობილი ვაჟაკი სახელად ჭავჭავი, „ვისი არსებობაც ნაშფოული უკომპრომისო ცხოვრებაა, ვამუდმებელი ძიება მისი ტემპარტი არსისა“... აგრეთვე მწვემბა ბერო, ბუნების დღე ზედი და მასთან შეზრდილი... ზორტუბანს კი ანსახირებენ „დიდი კაცი“, აგრეთვე მონადირეები: აფთარჭო, ტურიალა და სხვანი. და, აი, ბუნების წიაღში საშინელი ტრაგედია ტრაილებს ადამიანის ზელით. ბრაკონიტრება დაუნდობლად ბოყვენ არა მხოლოდ ცხოველებს, არამედ კაცთა ნაშეარსაც, მათ იმსხვერპლეს თაში, რომელიც ზეზე მიახეს და მერე იგი ჭკუიდან ვადადგი. მათ მოყლის ნატიფი ჭავჭავი და თეთრი ცხენიც ზედ დაიკლეს. ოღონდაც ჭავჭავის თეთრი ცხენის დევნაში ერთი „ვილისი“ თავიანი მგზავრებით ხრამში გადაიჩება. თუმცა სისხლზე დაწურებულმა მოწადირებმა ვერც კი შეამჩნიეს მათი დაღუპვა. მაგრამ ადამის მოდგმის უნდებულობა ამით არ მთავრდება. ისინი ბრუნდებიან მწვემბის ბეროს ოქანში, მკირტლოვანი ბავშვის მოკლეთ აწინებენ მწვემბის შეუდღენ და აუბათიურებენ მას. შეურაცხოვრილი ქალი თავს ჩამოიხრჩობს. როცა ბერო ამ საშინელებას იხილავს, გამოორტუბული მოყლაჟს ჭერ „დად კაცს“ და მერე აფთარჭოს. ის თავადაც კვდება მძღლის ნასროლი ტყვიით. მაგრამ ვერც მძღლი ვადარჩება, მას გიურჯა ჭაფრინდება უღლში და გესლავს. ერთი სიტყვით, მეორედ მოსვლა ტრაილებს და სისხლის ნიაღვარი ზობოქრობს. ეტტობა, მიზო მოსულიშვილს მგონია, რომ რაც უფრო მეტი ადამიანის სიყვდილს აღწერს მოთბრობაში, მით უფრო ვაამაფრებს ტრაგეკულს აღქმას. მაგრამ ასე არ ხდება და მკითხველი ძალზე ვუღვრიალად, ერთგვარი დომილითაც იცნობა მკველელობათა ამ დაუსრულებელ ჭაქვს, იმ უბრალო მიზეზით, რომ მოთბრობაში ვადმოცემული ამბები აშკარად გაზვიადებულად ეჩვენება და მიზა არ სჭერა. მჭერალს ისიც უნდა ახსოვდეს, რომ მკველელობათა სისხურება და რაოდენობაზე კი არ არის დამოკიდებული განცდის სიმძაფრე და სიღრმე, არამედ მომხდარი უბედურების აღწერისა და მკითხველთან დევნიის ნიჭსა და უნარზე. ამიტომაც არის, რომ ნიჭიერა მჭერლის ხელად დაბეჭდილი ბედურას სიკვდილი შეიძლება უფრო შთაბეჭდილი და შემაჩრუნებელი იქონს ჩვენთვის. ვიღრე უნაჭრედ ვადმოკვეთელი ახელი ადამიანის სიყვდილი. ისიც უნდაც კემშარტება, რომ მკითხველის სულის შედგარს ამირბებს, უპირველეს ყოვლისა, შემოქმედის მიერ მოყვდენის ვადმოკვეთის მადლი უნარი და ნიჭიტრება და არა ზედოცუნ-

რად ვაზრდილი ტრაგეკული ფერები, რომლებიც, რაც უფრო სკოლტრქქქქ წყურვეტების ზღვარს, მით უფრო კარგდება მჭერალის ძალას. მართალია, მიზო მოსულიშვილი ცდილობს კონტრასტის დახატვით შექმნას ეფექტი, ის ეძიებს ფორმის სიახლებსაც, მაგრამ მთლიანობაში, როგორც უკვე ითქვა, ამ მოთბრობას ავლია ოსტატის ნამდვილი ზელი და იგი შეგარდის ნაყადარს უფრო წაავს. წარმატებისათვის კი უფრო მეტი მონდომება და აღბათ, დიდი დროც არის საჭირო...

შხატრული სრულყოფილება და ოსტატის ნაციდი ზელი ავლია არაკული ლომანურის და ჭანვეულ ჭაქიძის მოთბრობებსაც („ცისკარი“, № 2, 87 წ.), რომლებიც წინ წამოწვევენ აგრეთვე შემოსხენებულ პრობლებში. ვერ ვახტუვა, ამ მოთბრობაში არ შეიმჩნეოდეს ვადგაზრდა შემოქმედთა სურვილი, განსხვავებული, სეციფიკური კეთილი დანახონ მოყვდენა და ორგინალური ფორმაც მოუნახონ სათქმელს. მაგრამ პირადად მე ამ მოთბრობების კითხვისას ისეთი შთაბეჭდილება დამჩრა, რომ მათ ან კარგად არ აქვთ ვადახარული პრობლემა და ერთგვარი ახლგანადული „ზურელობით“ ეკიდებიან მას, ან არადა, რაც უფრო ჭკუასთან ახლოა, გამოხატვის ორგინალური ფორმის ძიების დიდმა ტინმა აკდუნა, და ამის გამო ვერა მოაბერებს თავიანთი ზარის სადად და ვახებებად მკითხველამდე დაუფანა. სახოლოდ მევიღეთ უარყოფითი შედეგა: ვერც პრობლემა წარმოვისახეთ მთელი სოგრძე-სიგანით, ვერც გამოხატვის ორგინალურა ფორმა ვამოვნახეთ, რითაც გვსურდა პრობლემის სიძველე და ერთგვარი შხბლონურობა დაგვეძლია. ამ მოთბრობების უფრო დაწერილობით ანალიზს აღარ შეუდგებია და აშკარად ჩემი შთაბეჭდილების ამ ზოგად განცხადების დაგჭრადები.

1987 წლის „ცისკარის“ რამდენიმე ნომერში გამოქვეყნებულია აგრეთვე სახელმძოხვეილი მჭერლების მოთბრობებიც: რევან ინანიშვილის, გივი მადულარას და რევან მიშველამძის შემოქმედებას უკვე კარგა ხანია თვალუფრს ადევნებს ქართველი მკითხველი და მათ მჭერალს ნიჭსა და შესაძლებლობაში ღრმად არის აღაწმუნებული. აშკარად, არ შეუდგებია ზემოსხენებულ მჭერალთა გამოქვეყნებული მოთბრობების გამოწვლილეთ ანალიზს, რადგანაც, ჭერ ერთი, ამ მჭერალის ძირითადი მიზანია ქართული მოთბრობის მომავალი რამდენადმე განვრცობის, ამიტომაც უპირატესად ახლებდა შემოქმედთა ნახელავი მაინტრესებს და, მეორეც, იმ მჭერალთა შემოქმედებთა პოტენციალზე. რომლებსაც ჩვენი მკითხველი საზოგადოება უკვე კარგად იცნობს. ერთი-ორი მოთბრობით მსჯელობა არამართებულად და უბერხელადაც მიმჩნია.

ჭაგამ მინც მსურს ჩემი აზრი ამ მოთხრობების თაობაზე ორიოდ სიტყვით ვაუწყო შეიხველს:

რევაზ ინანიშვილმა უკვე დიდი ხანია შეამუშავა საერთაო წერის მანერა, წარმოსახვის ინდივიდუალურია. ორიგინალური სტილი, როგორც ახას ვერწერულ ტილოს შორის ადვილად გამოსარჩევია ხისხის ნახატში, ასევე მისი მოთხრობები უკველგარა ეჭვის ვარდშე ახლელ ავტორის ვინაობას. ეს ხავებით ბუნებრივია, რადგან მწერალმა შექმნა თავისი მხატვრობის მიერასამუარო, რომელიც ასტორის შემოქმედის საუფლოს არ მგავს და სწორედ ამ განსხვავებულობით (ცხადია, სხვა მრავალი ღირებვის წყალობითაც) მას დიდი ემოციური შემოქმედების ძალაც შენწევს. მაგრამ, ჩემი აზრით, ამ პოლო ხანს ერთი რამ უეჭვოდ შეიშინევა მწერლის შემოქმედებაში, ის თოქმის ჩაიკება თავის ესთეტიკურ მიეროსტრემში, მოქცეა ორთგვარ ფერმა და ტონთა ჭადონსურ წრეში და ეს წრე ვეღარ გაურღვევია. ეს კი შემოქმედებითი კრიზისის დანწყების ერთგვარი მინიშნებელია. მე ღრმად მწერა, რომ მწერლის პოტენციური შესაძლებლობანი ჭერ არ ამოწურულა და ის თავს დანაწევს იმ გამაღნიანებელ „ერთფეროვნებას“, რომელიც ამ პოლო დროს მის შემოქმედებაში, კერძოდ კი „ცისკარში“ დაბეჭდილ მოთხრობებშიც შეიშინევა, და თავისი ძალია ნაჭიერებით განებოვრებულ მკითხველს კვლავაც გააზარებს.

რევაზ მისეველად ამ პოლო ხანს ძალზე პარტულნიყოფა. როგორც ჩანს, მწერალი ბერის მუშაობს. ამიტომაც ძალზე ხშირად იბეჭდება კიდეც. ეს, რა თქმა უნდა, ცუდი რადია, მაგრამ მწერალს ალბათ სხვაზე უკეთ მოცხენება, რომ მოთხრობათა ერთობ გაზრდილი რადიონობა და ბეჭდვის სიხშირე არცთუ იშვიათად უკუპროპორციულია ქვეშარბიტი მხატვრობისობისა. ცისკარში გამოქვეყნებულ მოთხრობებშიც (№ 5, 87 წ.) შეიშინევა საკითხთა დანწირაღმანება, ურთადღების გამაზილება ჩვენი უოფის და ცხოვერების ისეთ მიერგზარისხოვან და უშიწმუნლო ფაქტებზე, რომლებშიაც ხაზგადგობისათვის ოდნავ ღირებული და ზოგადმნიშვნელოვანის ნახატიც კი არ შეიშინევა. უკველ შემოხვევაში, მწერალი არ ცდილობს ან ვერ ახერხებს ამ „მიერგზარისხოვანი“ ფაქტების განზოგადოებულ კუბობით წარმოსახვას. ეს კი აკნინებს მათ მხატვრულ მნიშვნელობას. მეტიც, ხშირად, ეს მოთხრობები ფემელტონის ზღვარამდე ეშვება. ამავე დროს ფერულღება იუმორიც და ისეთი გონებამახვილობით ხაზრდობის, შიარულ ანედოტებს რომ ახასიათებს. უკველ შემოხვევაში „ცისკარში“ გამოქვეყნებული რვა მოთხრობიდან, ექვსი, ჩემი აზრით, ამაგვარ შეთხვედილებას ტოვებს.

მხოლოდ ორი მოთხრობა („დედა და ცისკარში“) იმ ნიჭითა და უნარით გამოირჩევა, რომელსაც მკითხველი ხაზგადგობის რევაზ მისეველას შემოქმედებითი პოტენცილისხვან. მწერალს უნდა ახსოვდეს, რომ, მართალია, პოპულარობის მოპოვება იოლი არ არის, მაგრამ მისი შენარჩუნება უფრო მწეულია. ამიტომაც მას მეტი შემოქმედებითი სიღინწე მართებს.

რაც შეეხება ვიგი მადლდარაბ მოთხრობას — „ერთბუნელ ვიცი მონისმინლო, ზაღბო!“ („ცისკარში“, № 8, 87) მწერლის შემოქმედებითი წარმატებად ნამდვილად ვერ ჩაითვლება. პროზაიკობა გადმოკვეციმს ექვსი თვის ბავშვის „გაუცნობიერებულ“ სამუაროს, მის მძალ ფიქრებს, როცა მწერალი სამუაროს აღქმის ისეთ ზერბს მიმართავს და ჭერ კიდეე არაცნობიერი ბავშვის თვალთ დანახულ და გააზრებულ გარემოზე ვეხასხერება, მაშინ მის შემოქმედებითი პოპულიობა და მხატვრულ მეთოდს, სულ მცირე — ორი პირობა მინც უნდა აშართლებდეს: ჭერ ერთი, სამუაროს აღქმის ისეთი ხავებითი უჩვეულო, აშართლიანლური კუბონე უნდა იყოს მოცხენილი, რომელიც, სხვა რინ აღარაფერი ვთქვა, მოკვადვა აღამიანის ზედვას არ უმხვეოდებს: მერკეც, ის საინტერესო უნდა იყოს ფსიქოლოგაური პლანიო, ამ აღქმას ბავშვის განსხვავებული და შეუცნობელი ფსიქიკა უნდა კვებავდეს; და, მეამდე, მოთხრობაში აღჭრული მორალურ-წმობრივი თუ სოციალ-პოლიტიკური თვალსაზრისები, ქვეტექსტურად თუ პარდაპირ, ისეთი სიმწევიოთ და გამბედიანობით უნდა გამოირჩეოდეს, რომ მათი სხვაგვარი გადმოკემა, სახელათო თუ არა, საჩოთიო მინც უნდა ვვიჩვენოს. ერთი სიტყვით, მწერლის იფერ ჩანაფიქრს უნდა შეეხიბეცებოდეს გამოსახვის ფორმა ანდა, პირუფ, იფერი—სემანტიკური რკალი აშართლებდეს ფორმის თავისებურებას. სხვა შემოხვევაში, ირღვევა ის დიალექტიკური მილიანობა, მხატვრულ სტრუქტურას რომ ქმნის, და ხელთ ხავალალო შედეგი ვერჩება. სწორედ ამ მიწეწით, ჩემი აზრით, მწერლის „ექსპერიმენტმა“ ვერ გამაშართლა.

სიტყვა ძალზე გამაზრძელდა, ამიტომაც სხვა მოთხრობებზე, რომლებიც 1987 წლის „ცისკარში“ გამოქვეყნდნენ, აღარ შეგერბდება ვფიქრობ, თქმულიც საკარისია, რომ გარკვეული წარმოდგენა შეეჭმენეს თერნებს ერთ წლის „ნახელაწე“.

აქვე ხაზგასმით მინდა აღვნიშნო, ამ წერლის მიზანი ხავებით არ იყო ეურნალის მუშაობის ავკარგის შეფასება. ამრიკრულად ღრმად ვარ ღარწმუნებული, რომ ეურნალის სარედაქციო ჩანთაში მოძიებული საუკითხოს მასალა შერჩეული და გამოქვეყნებული. ესეც არ იყოს, მე, აშქრად, მინტერესებნ ქართუ-

ლი მოთხოვნის განვითარების დონე, უფრო მართებულია. მისი ზეალანდელი დედა და პერსპექტივა, სწორედ ამიტომაც უფროაღებია უმეტესად ახალგაზრდა შემოქმედთა ნაწარმებზე გადავიყარე. ისიც კარგად მესმის, რომ პარობუნება იოლად განსაზღვრებდა არ არის და უფრონაღები ერთი წლის „ნაშეკლით“ არ შეიძლება მასზე გულდაჭერებით საუბარი. მაგრამ ძველი ზღაპრული სიბრძნეც მაგონდება — ერთი წვეთით მთელი ზღვის გემოს გაგება შეიძლება და ამიტომაც სურვილი მაქვს ჩემი შეთხვედრებები ერთგვარი განსჯადობების და დასკვნის ფორმით წარმოვადგინო:

უნდა პარადიმი ითქვას, რომ დღეს მოთხოვნის ენარი კრიზისის განიცდის. რამდენადაც მე თავდასრულ ვადგენ, ძალზე აწვიათად იწერება სრულყოფილი, კარგი მოთხოვნა. ეს ფაქტი მრავალი მიზეზით არის გაპარობებული, ამ მიზეზთა ძიებას და გამოშვებებს ამჟღავნებს არ შევუდგები, რადგანაც აგი უფრო დადა ემპირიული მასაღი სწრაფი კვლევას მოითხოვს. იღონდაც ერთი რამის თქმა სპეციალური კვლევის გარეშეც შეიძლება: მოთხოვნის ენარის ავტორიზაციის მოტყუებთა სიბრძნეში, ერთი შეხედვით, იოლად დასამდევ სტრუქტურაში საგულებელი. ერთი სიტყვით, მოთხოვნის ენარის სპეციფიკურება და შემოქმედთა მისაღი თავისებური დამოკიდებულება უნდა აიხსნას მისი სტრუქტურის როგორც სიადელით. ასევე სირთულით. უფრო განსაკუთრებულად რომ ეთქვა, მოთხოვნა თავისი სტრუქტურული აღნაგობით მცირე მოცულობის. მცირე ტანის ქმნილებათა რაგვ განმეურთვება. სწორედ ეს ამარობებს ამ ენარის როგორც სირთულეს, ასევე სიადელით. მოთხოვნის პირველი არსებითი თავისებურება, რომელიც შემოქმედს დიდ სართულეებსა და სიძნელეებს უქმნის, ის არის, რომ შედარებით მცირე კონტექსტით მწერალმა უნდა მოახერხოს სრული და დაბეჭდვით დაიყვანოს თავისი სათქმელი კითხვალაღ. ამიტომაც მისი სტრუქტურის უნდა დონე, უნდა დეტალი და ელემენტები წინასწარ უნდა იყოს მოსაზრებული, ზუსტად განსაზღვრული. უფრო კეთილად დეტალიზებული. სწორედ ამის გამოა, რომ მოთხოვნის წერა შემოქმედის დიდ ნიჭთან ერთად დიდ გამოცდილებას, შრომას და დაფიქრებას მოითხოვს. მაგრამ, ამავე დროს, მისი, თუ შეიძლება ასე ითქვას, გარეგნობა, მცირე მოცულობა მადუნებლად ევლანება ახალბედა მწერლებს. მათ ის ადვილად დასამდევ ენარად მიანიჭათ. ამიტომაც, როგორც წინა, დაშვებები პარობუნებები მოთხოვნის წერას ამჟღავნებენ, დადგინაინი, მაგალითად, რომანის წერას (ცხადია, რომანის წერაც დიდ

სართულეებთან არის დეკლარირებული). ამჟღავნებენ თუნდაც იმიტომ, რომ ეს სწრაფი შედეგებიანი პროცესი უფროაღებია უმეტესად ცხოვრებისეულ გამოცდილებას და ნებისყოფას სტიმულებს. რაც არ უნდა პარობუნებლად მოგვეჩვენოს ამჟღავნი მსჯელობა, იგი სინამდვილეს ეწინააღმდეგება და ამ ფაქტს ვერსადა ვაყვამდევი.

სიტყვა რომ აღარ გავაგრძელო, განვიხილოთ მოთხოვნებში პირადად მე ასეთი აზრი გაიჩინა ახალგაზრდა მწერალთა უმეტესობას კარგად არ ესმის მოთხოვნის პირველი თავისებურებანი, მისი სპეციფიკური სტრუქტურა, ამავე დროს, მათ აკლიათ რიტორიკა, არცთუ იშვიათად ნიჭიც და რაც განსაკუთრებით აღსანიშნავია, პასუხისმგებლობის გრძობა; თავის თავისადმი მომთხოვნელობა. ეს გარემოება კი, რაც ჩვეულებრივ მოვლენად იქცევა დღეს, ძალზე სახიფათოა. რადგან, როცა მწერალს არ შესწევს უნარი იმიტორიკა და ზეპირებად შეფასოს საკუთარი ნაშეკლია, როცა მას საკუთარი ცენზორის დაუტყუებლობა, მისი პირველზე სხვა სიბრძნეზე იწყებებს, ვიდრე მისი შეხედვლობა და უნარი, ეს კი საკუთარი თავის უსაფუძვლო თავმოწონებას და ამბიციების მიზეზი ხდება ხოლმე. თუმცა: ამ ნენით ზოგიერთი კარმაგი მწერალე არის შეპყრობილი. მაგრამ ის განსაკუთრებით საშიშია მოღწიებლობის ეამს. ამიტომაც ახალგაზრდა შემოქმედნი უფრო მეტი პასუხისმგებლობით და გულდაჭერებით უნდა გარეგნენ საკუთარ ნიჭსა და შესაძლებლობაში, გააცნობიერონ თავიანთი გულის სათქმელი და შეერე დიდი რუდუნებით შეუდგენ მის გამოტყუებას. მათ უნდა ახსოვდეთ ერთი გარემოება, ის, რაც გამოტყუებდება, უნდა ავტორის კეთილბედა აღარ არის, მის ნებას აღარ ემორჩილება და ნაწარმოებებში აზრის თვალსაჩინოება და დასკვნები, მისი ავტორიც ამ თვალსაზრედით უნდა იყოს.

დასასრულ, ერთ საუკველთაო კეზმარტებს გავამოგებ: მწერლობაში არ არსებობს იოლი და რთული ენარება, არსებობს განსხვავებული ნიჭი, რაც ეფუძვითაი ბელოგერობა საფარულით ვერ დაიბლება და უფრო იჩენს ხოლმე თავს მხატვრულ განსხვავებაში. კართულ მწერლობის ნიჭიერება არასიდეხ აქდა. ის არ აკლიათ ახალგაზრდობას, მეტიც კარბადაც გააჩნია. ხოლო ის ბელგაწუფლობა და „სიბრძნე“, რომლის ერთგვარი რკლებობაც შეიძინება მათ ქმნილებებში, დროთა განმავლობაში მოვა გარჩენა და მონდომების შედეგად. ამიტომაც დროად მწამს, რომ ქართული მოთხოვნის ზეალანდელი დედა უფრო ნათელი იქნება...

სისხლიანი ღლეზის მატყანე

ოთარ ჩხეიძე მტკად მნიშვნელოვანი, გამოჩენილად ეროვნული და პრავალმბრთვი შემოქმედია — უოვედგან ჰკაფიოდ ინდივიდიალური, როგორც ხაოქმელის, ისე მხატვრული ენის თვალსაზრისით. მისი რომანები, მოთხრობები, ტრაგედიები, ესსეები, კრიტიკული წერილები, შემუშარება — ერთი სრული, ხაოცრად მთლიანი და სიმართლის პათოსით ნაქარნახევი მწერლობაა. ასეთი მწერალი, რომელიც წლების მანძილზე, ბედისა თუ კრიტიკის შემოტყეების მიუხედავად, ჰიუტად ერთგული ყოფილიყოს როგორც თავისი სტილური, ისე კონცეფციური გენისა, ჩვენს, ქართულ მწერლობაში ბევრი არაა.

ოთარ ჩხეიძეს, ქართულ მწერალთა უმრავლესობისაგან განსხვავებით, არ გაუნყვებია კავშირი სოფელთან, თუმცა თბილისში კი ხაზლობს. ამდენად, იგი მთლიან საქართველოს ცხოვრებით ცხოვრობს, მისი გმირები სხვადასხვა ფენის წარმომადგენლები არიან — გლეხობით დაწებული და „პარტიული ელიტი“ დამთავრებული, მისი შემოქმედება ხალხის ცხოვრებას ახახავს, ხალხის შემოქმედებით და იმ დიდი ტრადიციებით ხაზდობს, ქართული მწერლობა რომ ჰქვია. მაგრამ მან, დასავლეთ ლიტერატურის სპეცილისტმა, შესანიშნავად იყის დასავლური თუ რუსული ლიტერატურაც, ამ ლიტერატურის გამოძახილიც ისმის მის შეროქმედებაში ამა თუ იმ ენობრივი თუ სტილური ნოყიყის ხაზით. მაგრამ ვიფორებს, იგი ჰყვითრად გამოხატული ეროვნული მწერალია, ქართული ტყივილებით, ქართული ფიქრით, ქართული ოცნებით.

პოლიყასტე კავბამდეს აქვს ერთი შესანიშნავი პიესა — „კახაბერის ხალი“, რომელშიც ქართული ყოფისა და ხახიათის ტრაგიზმია ვადწოყმული. ამავე პიესაში დახატულია ხახათება, რომელთა ხაფუყველი მარტო ქართულ ყოფაში კი არა, ქართულ ფოლკლორშიც ძვეს.

მაგან, ჩემის აზრით, განსაკუთრებით ხანტერესოა ვოსტამები — ვარტოებთა გამოგმირად ქცეული ნაყარტყია, რომელშიც თყიოწნაც დაიქერა თავისი გმირული მისიის მნიშვნელოვნობა და გმირად იქცა რომლმე შეყვალა ადამიანი, უყარწახა მას ქმედება.

„კახაბერის ხალი“ 1928 წელს დაიწერა და სტალინის სიცოცხლეში ვერ დაიდგა — არცაა ძნელად ვასავები, ისტორიულ პიესას ძალზე ზუსტი მისამართები ჰქონდა. გავა წლები და ოთარ ჩხეიძე ოცდამათხი წლის საქართველოზე დაწერს რომანს — „ბორიყი“, რომლის ერთი მთავარი გმირიც — ლეყო თათაშელი — დიდლარა, სხვისი სუფრის შემყურე, ღყინის მსმელი და ჩხუბისთავი — მისდაუნებურად გმირის რილში ჰადგება, შეიშნოყებს ამ როლს და ბოლოშივე ნიქიყრად ითამაშებს.

აჭრილი დრო შემოხვევით ადამიანებს აქცევს გმირებად, მაგრამ არეული დრო ჰუმბარატ გმირებსაც ვერ ამჩნევს ზმირად. ეს რომანიც, ოთარ ჩხეიძის „ბორიყი“, საქართველოს ისტორიას იმ პერიოდზე მოყვითხრობს, რომელზეც ძალზე ცუტა რამ ვიყიით. ეს სწორედ ის თეთრი ლყაა, ისტორიყოსებიყა და მწერლტბიყ თვალს რომ არიდევენ ზოლზე. არადა, რამდენ ტყივილსა და ტრაგედიას უყარწავს იგო, ადამიანური სულისყვიეთების რამდენ გამოწთბებას...

რომანის დასაწყისში ოთარ ჩხეიძე თავის იმ კრედოს ვვიშხებს, რომლის ერთგული უყვან რამდენიმე თოეული წელიწადია იგი, მიუხედავად ამ სინდრელებისა, რაც მას სიმართლის სქმის ძნელ გზაზე ვარდახდა: „მხილება თნდა ყაცოა სიშმაგენსა, სიყერაგება ყაცოა, მხილება თნდა, თორემ და ვიო სიშმაგენი გაუმხედელნი საბუდარაა ახალმალ სოროტუბათაო“.

ყოველივე ეს ახლა ჩემნი ოფიყიალური კონცეფციია, არც თქმაა ამისი ძნელი და არც ნათყვამის მოდყენება, მაგრამ ეს ბევრად ადრე

ნათქვამი და ბევრად ადრეა დაწერილი. მწერალი ერთი დოკუმენტური ამბავით შეიძლება ერთ-ერთაშადა „იმ დროის“ შეუზღუდავლობასაც, ზანათსაცა და ადამიანის გაუფასურებასაც აგრძობობინებს. ეს დოკუმენტური მონათხრობი კი ენება ტრაგიკულ აღსასრულს თედო ჩაჩუკაშვილისას, რომელიც მარტო იმით არ იყო ცნობილი, რომ ვაჟა-ფშაველას ძმა გახლდათ... ათი კაცი ქუჩადღულად მიუჭტა, ათმა დასცა, ათმა ათი ხანჯლით „დასტრა, დაღარა ვაშაუაშადა და ჩაუარა ნანტებში მარტილი ათ-ათი მუჭადა“. „რას ერთოდნენ ფუტყარაივით ადამიანს, სწორდაც რო ფუტყარაივითა, მასწავლებელსა სოფლისასა, მკვლევარსა ზალბური სავანძურისა, მკვლევარსა და შემგროვებელსა, მწერალსა, მურერებსა სოფელისასა, სანმუშოსა, ქომავსა სოფლისა, ქომავსა სუტთა, დაჩაგრულთა ქომავსა? კასუხიც რომ არ უფიათ? თუ-თონვე უჩივლებ. შემონახულა ეს ხარეარცა: „ენერეა მტრულ პროპაგანდასა, აგროვებდა ახალგაზრდებსა კასრძებსა და ვახაგუნდა“... შემონახულა, სანშინი გახლდათ და მოვიშორეთ, მოწმებებიც ეწოცნათ. დამტყუებებიან სანამარტოშიცა“.

აი, რა დროში და რა მხარეში უწევს მოგზაურობა „ბორიუსი“ ახალგაზრდა გმირს, რომანტიკოს მუსიკოსს ნიკუსას — რომელსაც მხოლოდ ერთი კეთილშობილი აზრი ამოძრავებს — ზალბის წიაღში შემონახული ნამღერები ჩაიწეროს და ზალბის შემოკმედიებითი გენია გამოაშფუროს, სიკეთე ქმნას და სიკეთე თვისოს.

როგორ არ ეთანხმება გულღებრივლო სურვილი ახალგაზრდა კაცისა და ის ვარემო ერთმანეთს, ბორიუსს რომ დაუფარავს, მარტო ნიკუსას იტლს ადევნებულ ბორიუსს კი არა, დროის უღმობილო სვლის ბორიუსსაც, დროის სიზმლოდ და მახასიათებლად რომ მოუჭიპია ავტორს — „მტვრიე მოგორავდა, მტვრიე ვერბი. ამშული კედითა, ბორიუსი მოგორავდა, მკვრივი, თვალგაუფალი, მკვრივი გულშია, მოგულული, ამოკედილი. მერე აგრაგნალი, ამოგვეული, ნასკვამოკლილი. მერე გაწეწილი, მერე და მერე, გაწეწილი და აბურბურბებული, აბრკვეთილებული მწის გულზე ცხადია, ვარვარა მწისა. კი გახაძლისი გახლდა, ფათერავად ითქმოდ, ამა ჩაო, რა დაერქმეოდა, — საბოლოო მანც იქნებოდა, სუნთქვა რო გირდა, თვალის გახელდაც ვერა ზერხდებოდა“...

აი, ამ ვარემოში, სადაც თითქოს გამოარდისხული უნდა იყოს ჩაიშე სიკეთე, სწორედ ეს უცხო ხელი, სწორედ ეს რომანტიკოსი ნიკუსოს ხელს სიკეთის ქმნას, რომ მერე ბორიუსებზე მოუბრუნდნენ (გაახსენეთ ჩაჩუკაშვილის ტრაგიკული ამბავი) მარტო მას კი არა, ყველას. ვისაც კი ხმას ვახეცხს... სიკეთით სავსე სული ბორიუსების მიუხედავ აქცევს, ბორიუსების დესანად — ესეც კიდევ ერთი ფატალური პარადოქსი დროისა.

„ვინ უწევს განცება თუ ვის მას უქადის, როცა ნიკუსას უმოდებდა, უჭიქული კეთილი გული, როცა სიკეთე უჭიქული ვეულო, ვარემო, და არც რომ ძალდეს, აუქციოს გვერდი სიკეთესა, ქმნა სიკეთისა ადვილი რო მგონია, — მა ვინ უწევსო!“...

აქედან მოკიდებული რომანი დოკუმენტური ენარის კანონებით ვითარდება, იღონდ სიუჟეტის ზღაპრებებს სიპაროღებსაც კი არ მივყავართ, არამედ სიკრუფსთან, ბორიუსებსა კი არ მარცხდება — ზეიმობს, რადგან სხვადასხვა ენაზე ლაპარაკობენ ადამიანები, სხვადასხვა მორალით ცხოვრობენ, არაყინ აღარ ენდობა ერთმანეთს, სიტყვისა და საქმის დაკარგული აქვს რეალური მნიშვნელობა და ღირებულება. ყველაფერი ერთმანეთში არეულია და აწინტლული... ბორიუსია... კაცს თვალი ვეღარ გაუხედა, პირი ვერ გაუღია, ყური სანმენად ვერ მიუქურია.

არადა, რა მოხდა ისეთი: შემთხვევით გავლილმა მგზავრმა კაცი გადაარჩინა, ნიკუსამ — დეკო თათაშელი. „გადაარჩინა კაცი სიკვილსა და ფათერაკებში ამოქუო თავი, უნებლიეთა, რაღა თქმა უნდა, გაუგებრადა, გაურკვეველად. გამოიხლართა უცნაურობაში, გამოიხლართა და ვერას მიხვდა“... „ბედისწერა თუ ამას უქადდა, ვერც წაუვიდოდა ბედისწერასა“...

ბედისწერის ეს მოტივი შემდეგ ზნობად იჩენს თავს რომანში, როგორც კონტრესტია თავად გმირისა და მწერლისაც. ამ აქნებ გმირის (თუ გმირთა) წარმოდგენებისა და მწერლის მიერ აღწერილი სინამდვილის წინააღმდეგობაში უფრო გლანდება ავტორისეული კონტრესტია? ბოლოსდაბოლოს, ეს ხომ ნიკუსას ფიქრია: „ბედისწერა იყო, აღბათა დაქრადის რო უნდა გადაქურდა, უნდა აეუფრა, უნდა მიეგარა ტვიმისათვის; ახე განარცვა აღბათ გამოიგება, შეშყარა არი უცხო კაცი, უცხოი ცხადია ერთმანეთისთვისა, ერთი დაქრადი, მეორე შრატუნველი, მშურავლე შრატუნველი, თითქოს სიკეთითა ძმას გადაქურდობს, ანთუ ძმადსაფიცსა, ანთუ რაინდას იმავდ ორდენისა, — მგზავრის ბედიც ანეთი უფლია, ვილაცის ვილაცის რო გადაქილებს, ფათერაკებიც ამათ აწეებაო“. თუმცა ავტორი იქვე შენიშნავს — მაგრამ „ნიკუსას, ანუ ამასა, ამ ზენის მოგზაურს რაღა თქმა უნდა, — ეს არ აფიქრებდა, არ მოტივენებოდა ავი ანაფერი, პარიკით ნუგეში გამხმრებდა, რომ მიეშურებოდა ზეთერელთანა, ზეთერელი რო ექიმა გახლდა“.

ახე თუ ისე უკვე თავად ამ მოგზაურობის დასაწყისში, თავად მოგზაურობის იდეაში, იმ სარეკომენდაციო წერილებში, რომელიც ახალგაზრდა მუსიკოსს მისმა პარატებორმა გაორგი უანაველიანს გამოატანა „ერისთავებისადმი, ახალგაზრდებისადმი, მარხაბლებსადაბი, ჩხტიმებთხაბში, ფალავანდიშვილებისადმი, ბაგრატიონ-

დაეთავსებოდა, ცივიზილიზაციისადმი, მამაცადად და სხვათადასრულად, სხვათადასრულად და სხვათადასრულად, ახა თქვენ იცით, ვით დამებნარებით, ანთ ამ უმარადილს ვითარ რა არგებთ განაბორცელონ მიწანი კეთილი, კეთილმოიხილეთ, მამოლონელონ... უკვე აუო ჩათეხილი ტრაგიკული დასასრულის თესილი.

მომავალი აღმოჩენების იმდენი წესდებულ უმარადილ კაცს — ნიკოშას, ვერც მისი პარველი მასპინძლის, სოფლისათვის თავდადებულ ექიმის, ელიზბარ ზეთერელის გავერანებულმა კარ-მიდამომა და ვერც მისმა ხაზგასმით გლეხურმა მამოლონებმა თუ მრავალგნის გაერთიხილებამ (სათვალე უნდა ჩამოიხსნა, თორემ ვიღაც უკეთური ტყვიით დამიხვრეტს თავლებსა); „მოიხსენით ეგ შავი ზაზა, თორ საუელოს რა ვამშვენებთ, მოიხსენით, თორემ გაუბარდაპირებენ თოფის ღულასა“. „არც ეს გამამებული პერანგი ვინდათ, ღურჭ ზალთის მოცუტით, ან შენა...“) ვერ მოხუშო გონს, იგი მხოლოდ საყუთარი წარმოდგენების სამუაროში ცხოვრობს და მკაცრი ბედისწერის განაჩენის მოახლოებას ვერ გრძნობს, პირიქით, აქარებს კიდევ თითქოს აღსასრულის მოახლოებას. ფრთხილ ექიმში „დაფრთხილ მასპინძელს“ ზედვხე და აღარა აქვს ამიტომ მისი იმედი, „ხოლო რაც შეეხება მეგზურსა და მიმოითებელსა, არც არავინა სჯარდება; — ამან პო რუკა შეადგინა შიდა ქართლის ველისა, რუკა საქუთარს, სოფლები და გვარები მონიშნა შექედისა, ლიახეთა, ფრანეთა და შტკვისა ნაიარებზე, შარავზენიც გადატანა დიდი რუკადანა...“ „ქადაღლის განაშლელ მაგიდაზე თავისი რუკა გადაშალა მოგზურსმა, ხარათიცი იქვე დაიწყო. ფანქარი ააყრდა შექედის პირსა, — თქვენ წუ შექედებდით, ჩემს დარდილ წუ გუქნებოდა, ანუ შექერისხვეს მივალ. ავერ ბაჩათიცა ერისთავიანთადმიო. იქიდან შერეთს გავა, იქ ფურცელადიანი უმასპინძლებენ. შერეთიდან დაჰყვება პატარა ლიახესა, ტყვიავს გავა, იქიდან ძვეერასა, ჭავჭავანთა, უნდა ცხინვალს აუვლის, აჩაბეთს ერეკლე მანაბლიანთა;“ და ა. შ. რა იცის გულუბრყვილო და წმინდა ზრახვების ახალგაზრდა კომპოზიტორმა, რომ ვალე ეს სია „შეთქმულთა სიად“ გადააქცევა, ხოლო თვითნაკეთი რუკა — „განყებულთა სტრატეგიულ რუკად“, რა იცის რომანტიკოსმა უმარადილმა კაცმა, რომ „აქ“ და „ახლა“ მის გარეშეშო მყოფთ არავის აინტერესებს ზალბური მუსკა — ზალბის სულის უმაღლესი და უსოგადესი გამოხატულება. უკვლავ ბევრად კონკრეტული მიზნებითა და სურვილებით არის სავსე, რეალბასაც ამ მიზნებისა და სურვილებების საკვრეტლიდან კვრეტენ. შერე რა, რომ ამ საკვრეტლიდან ბევრი რამ ზნორად უკუღმართად ჩანს, შერე რა, რომ მცირეა სივრცე ამ საკვრეტლიდან დანახული, შერე რა, რომ

უკვლევებს ამწამებრობა განსაზღვრავს შიდა. ვარია, „ახლა“ და „აქ“ როგორ ხედვს, „ახლა“ და „აქ“ ვის ხედვს შენ შეგონების უმარადილმა მტრად... არავინ არ იცის ქრისტიანული სიკოსმა, არც ღვარს, არც სხვამ და სხვამ, რომ უკვლევდენ რა — ერში ჩათესილი ვაუცხოება — ეროვნული ტრაგედიის ერთ მთავარ მიწვევად იქცევა.

და პარველი ეჭვი მის მიმართ სწორედ ამ სახლში აღიძვრება, რომელსაც მან თავისი პროფესორის, გიორგი უანჩაველის რჩევით მიკეთბა, ექიმ ელიზბარ ზეთერელის, რეალბტი და ფრთხილი კაცის ოჯახში; სწორედ მისი ძმა, შალვა, დავიკუდება... არცა განსაყვრო, თვითონ ნილაშეფარებულს სხვაგ შენიღბული ჭკონია. იგი „რუხეთის არმიის თფიცერი გახლდათ, შერე ქართულ ლაშქარში გადმოსულიყო, შერე, პო, შერე, ამბებია იფედარიადებულყო, რომ ქრისტიანებზე, ქრისტიანებზე საოფროკო კაცი შეკუთვითა არტლბე შეტკედულიყო ზელაღტრად...“ „შალვას ფრთხილ თუ წარმოსახვა სხვაგვარი გახლდათ, ისოფუნიანარი რუკა, მონახაზა ახალგაზრდა მუსიკანის მოგზურობისა, არცთუ ლაზთიანიად-მქმნაზო, თვალსაჩინო სტრატეგიულ გეგმად დაქმნიდენა. გამოკლილ თვალთ უცებ გარკვეულიყო და ის ღურჭნიითელ თუ სხვაფერი გრხილებმა საომარ ველზე გადაეტანა. გეგმებმა შიდაქროლბის ექვზე და...“ „ქრისტიანებ ამ ველზე უნდა დახანკებულყო დიდი ლაშქარი, ძვედამოსილი, სიკეთისა, სამართლიანობისა, ერის უფლების გადასარჩენად. რა, ეს უბრალო რუკა არ უნდა უკოფილიყო, არც ეს უმარადილ უნდა უკოფილიყო ისე დახანკებული თუ მამობტი, როგორც მამენებელთავსა, აქ დიდი რამ უნდა იქონს ჩათქმული მხოლოდ იმის უმაღლედენ“.

შალვა უკოფილი ოფიცერი, სანატრელი, ექიმობად დებულბს და იმ ეჭვებით იხვება, რომელიც შერე ჩეკიტებსაც შეიჭრობს, ლოგინა აზროვნებისა ერთგვარი... თუ ეს მცდარობა სხვა შემთხვევაში ფარს წყაროდ იქცეოდა, ახლა ტრაგიკლის წყაროდ იქცევა და არავინ არის გარეშეშო, ვისაც შეეძლება ამბუტრდის ეს ტრაგიკული სედა შეაჭროს.

ელიზბარს გულწრფელად განუმარტავს სტუმარს, რომ ახლა სხვა დროა, რომ „ბევრი რამ შეიცვალა, ბევრი რამ ისე აღარ არის ან უფროს პირდაპირ რომ ითქვას, აღარაფრია ისე, ან ბარათიდან ნამგვარსაც ვერ ჩაბარებთ პატარენტს, ზოგან მხოლოდ დედებარები დავხვდებიან, ან ახლოსაც არ გაეყარებენ. ან არაფრში გამოგადგებათ. აქ, აქ, აქ — ხელი დაადო რუკაზე მონიშნულ წერტილებსა, — სამარკვლების მტეს ვეღარაფრებს იპოვნი — აქ, აქ, აქ, აქაც თორღ აქაც — კვლავ თითოთ მონიშნა — ვინმე იქნება, მაგრამ უღიღამო, უხერხიო თუდა იქნება...“ აქ, აქაც, აქაც, კედდ

რამდენიმე ადგილს თითქოს ისევა ფოქავს სული, მაგრამ რა ფოქავს... ერთი სიტყვით, მოულოდინე გამოთხადის ქვეშა, სასიამოვნოდ აღარავისა სცხელა".

ძმის ეს სიტყვები ესმის ძმას, მაგრამ სულ სხვაგვარად ესმის. მოკლედ ძმას ძმის ველარაფერი გაუგია. სიტყვები „სხვა“ მნიშვნელობას იძენენ, სინამდვილეს სიყალბე, მირაფი ენაცვლება, ის მირაფი, თავისუფლობით ქართველის სიციხვლე რომ შეიწირა ამ ძველ წართქვეს.

ტრავადია კიდევ ის არის, რომ შელვას მიარაფი არაა მისი პირადელი ინტერესებით ნაკარნახევი. მას ჰქვეყნის ტრევილი სტავა, ჰქვეყნის საფიქრალს ფიქრობს, ჰქვეყნის დამახებნას ელოდებდა და როცა რეალობაში ეს მოწოდებდა იგვიანებს, იგი თვითვე მოუხმობს თავის თავს, იგი თვითვე ქმნის „რეალობას“ — მირაფის. შელვა ზეთერელში სწორად ეს განსახიერდა, ქართული საზოგადოების ერთი ნაწილს მუდმივი მოლოდინი და აუცდენელი ოცნება — ბოლშევიკების დამარცხება, შაფი განდევნა საქართველოდან — არა საკუთარ, ეკონისტურ სურვილთა გამო, არამედ მათეურად გაგებულ საკითხავლის უმადლეს ინტერესთა გამო. მაგრამ ესმოდა კი მას საქართველოს? აქ მფარალი მრავლისმეტყველ დებალს უსვამს ხაზს. შელვა ზეთერელს, რუსეთის არმიის ოფიცერს, აადარც ის ახლოვს თუ როგორა შრიალებდა ვაზის ფოთოლი, დიდი ბნით მოშორდა აქაობასა, რუსეთის აღწარდა რუსთა სახმედრო სკოლებში, რუსთა არმიისათვის, აღწარდა და იბრძოდა, ყურში უწიოდა ტყვეობა, გუგუნვი, ქუბილი უდგა ყურშია“ და შებედა, ისევ გვიშორებს მწერალი იქვე, რომ არ გამოგვჩჩეს, რომ ყურადღება მთავაკყოთ — ეს შემთხვევით არ უთქვამს, ეს მნიშვნელოვანია: „ადარ ახლოვდა, თუ ვით შრიალებდა ფოთოლი ვაზისა, არ იყოდა შრიალი ცაცხვის ფოთოლია, არ იყოდა, არც მოცხვოდა, ტყვეობა ზურუნებდა ყურში, ქუბილი უდგა, აეტანა მძეწვარებასა, მო, ის უკვე აქ გახლდათ, მაგრამ ჭერ მაინც გარეშე პირი იყო, ჭერ არავინ დაეშორჩილებოდა, მაინც უნდა მოცხინჯა და შემობრუნდა: (ქვემოთ ავტორი რომანისა უკვე ხაზგასმით ირონიულია გმირის მიმართ, ეს მისი შეფასებაცაა არა მარტო კონკრეტული გმირის, არამედ ჩვენს რეალობაში გამოვლენილი იმ ტენდენციისა, როდესაც საქართველოს დიდხანს მოწყვეტილმა „ლიბერტებმა“ ქართველი ხალხის ზედი გადამწყვეტის).

— შე აქ გახლავართ, მომახსენეთ ყველაფერი — შემობრუნდა და ბრძანა სარდალმა, ბეშარატი მშედატომთავარმა, აფსუსს, რომ მხოლოდ ზურგზე დასკეპილია ოდნავი ნათელი მერთალი მთვარისა. აფსუსს, ვეება შექურთვით რომ არ განათებულიყო ან არ იდგა დიღობის დარბაზში უფლისციხისა დიდების

კვარცხლებზე“... „აფსუსს, აქ მხოლოდ გამოუძინებელი ახალგაზრდა მწერალი მწერალიყო, ბნელ ყუთებში მწერალიყო“

„გმირს“ აქლია კვარცხლებია და აუდიტორია, მერთოეული კომიუტრში ვადადის. აქ ჩანს შელვა ზეთერელის უნიღბო სახე — ესაა უნიადაგო; უკვარცხლებიო ძველი. მას გმირობა სურს, მაგრამ...

„სტუმარი წამოქდა, არაფერი გაეგებოდა, სინხმევი ზელს უწყობდა გაუგებრობასა“... მწერალი კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს „გაუგებრობას“ და „გაუგებლობას“, მერცე, მთელი რომანის მანძილზე, მთავარი ზომ ამის წარმოჩინება იქნება — „გაუგებრობისა“ და „გაუგებლობისა“, რომელიც ბევრ სისხლს მოიტანს, ბევრ გაბოროტებასა და ძველად გასფანტ უაზრობას.

პარადოქსი კიდევ ისაა, რომ შელვა ზეთერელი ნიუშას კატეგორიულად მოსახოვს — „განვავტომთ საუბარი, ოღონდ ასე ახდაუბდა აღარა, ნათლად ვილაპარაკოთ“. მაგრამ ვიღას სჭერა ნათელი სიტყვებისა? აღარავის. ზოგისთვის უცველიავე ეს ქირდვის მიზეზად იქცევა, ზოგისთვის გაბოროტების, ზოგისთვის სცეხისა... ადამიანთა მოუვარული კაციისთვის კი, ჩაფიქრებელი და ერის მოუვარული კაციისთვის, ელიზბარ ზეთერელისთვის, ექიმისათვის — თანალობის მიზეზად, რადგან უცველიავე ეს მისთვის ავადობაა, თანაც მარტო ძმის არა.

„დაიძინე, შე საცოდავო — წუნარად წარმოთქვა ელიზბარმა, წუნარადა, ოღონდ საოცარი გულბსტაციებითა, თან შიავოლა სინბარულიცა. უსახობაცა, უმედობაცა, თან მოუყოლა უსაბუთესი განცდა უბედურებითა შეძრწუნებულსა. რომელს არ ძალუძს თანაუტრძნობს, ზელი. წახმაროს, თვით შებორკილა და გათანგულა, მოუტოვებია ღმერთისა თუ საკეთესა, გამორიგეს სოფლისა, ველარაფერი განურაგებია, გასცლია, გაშეგარა, მოუტოვებია; წუნარად წარმოთქვა, წუნარად, ოღონდ შოამაგონებლად, ეს გამოცდელი ექიმის ზემოქმედებაც იყო. ზემოქმედებაცა მშობისა, იმ გაუგებრობისაცა, აქამდის რომ ვერ გაერკვია და ვერც ვარკვედა“.

დაძლუბულია ეს გზა, მირაფების გზა — პიროვნებისათვის, ერისთვის — უქირსსპეტვიო და საშინელი მაგრამ არსებობს სინამდვილესთან მამართების სხვა მოდელიც. მოდელი ელიზბარ ზეთერელისა — შეგუების, სინამდვილის მიდების, პასიური დამორჩილების გზა.

ელიზბარ ზეთერელი გახლავთ ამ გზის მიმდევარი, ექიმო, რომელიც ყველას სჭირდება, კაცი „მუყათიო, საქმის ერთგული, მორჩილი ყველასა, დიდისაცა, პატარისაცა, სხვადასხვა მოვლენებულსა თუ უფროსისაცა, ამპარტუნებისაცა და თავმდაბლებისაცა, გულშტატყვებისაცა და გულწვილებისაცა, ყველასი, ყველა-

სი, ყველა საშველად უბოძდა, ასდევდა ყველასა“. ეს ზნაუ ტრავიკული ზნა და მიუღებელი, როგორც ნებისმიერი შემგებლობა. პირველ რიგში ეს ზნა ელიზბარ ბეთერების მეუღლეში, თელავში, ქმრის მიმართ ანტაგონიზმს იწვევს. იგი, მეოცნებე ქალი, გვირს ელის, მას კი ზელთ პატოსანი. მაგრამ შემგებელი, ყოველივე მიმტავებელი კაცს შერას (თუმცა განა შემგებლობაში არ ქვებ უკვე უპატოსნობის მარცხელი). ავი წესჩაივის კიდევ მის მიერ გვირად წარმოსახულ ახალგაზრდა კომპოზიტორს: „რაც უფრო მორჩილდება, რაც უფრო მებაღდება, მით უფრო გაუგებარია ხდება ჩემთვის ის კაცი, ვინც უნდა მანუგებებდეს, მაშინვებდეს, მასუღებებდეს!“... თურ ამხინჯი, თუ რა დამარტონია, ჩემს მანულს თუ პიოხვ, მოგვიანებელი ხალხსნობააო. არა, არა მგონია. იღვა თუ რწმენა აქ არაფერ შუაშია. ეს სიკეთეა, პტნარი სიკეთე, სხვა რამ არ დაერქვის, არც შეიძლება, სხვა რამე იოს“... „სწორად მსჭელობს, სწორად განსაზღვრავს მოვლენებას. კარგად ერკვევა ყოველი მდგომარებაში. ურთულეს მდგომარეობაში“... „კიდევაც გაგაოცებთ გონიერებითა, ღინჯი, აუღლებებელი მსჭელობითა. მაგრამ მერცა ძნელი ასატანი, შერტ. თითხაც რა არ გაანძრევს არავის საწინააღმდეგოდა, კრინტსაც რომ არ დასძრავს. ყველაფერს რომ შეეგუება, ბორტება. საყ შეეგუება, თვით გარდაუვალ ბედისწერასა“... „დრომ დაავლივა ურთები, ურთებდავლივილი ბახალა, ბახალა — გაცხარდა ქალი“.

ცოლი ზუბტად ამჩნევს ქმრის „მოთვინიერებას“, „შემგებლობას“. შეიძლება ზედაპირულად ხედავს ეოველივც, მით უფრო, რომ გვირზე ოცნებობს. ცენტტურ გვირზე, მაგრამ ჩვენ ქერ არ ვიციტ არ სკირს ელიზბარ ბეთერებს, ნუთუ მართლა ასე ერთფეროვანია, ასე იოლად მოსათვინიერებელი? ნუ დაუქრებათ ქალს, რომელიც გვირს ეტებს — ქერ ქმარი ეცონა გვირა, მერე ახალგაზრდა კომპოზიტორი (თუ შეთქმულთა ენისარი?). მერე ციხის დამცველი ბექა ავი აკიოხი ალუაშეორტულ ციხეზე. ავი მისად ისურვა ვახლობა — ეცონა, მონახ, ვისაც ეტებდა, მაგრამ ისიც დაცლილი, დაღლილი და გამოფიტული დახვდა, „მიუყოლოდა დინებას, არცთუ დაეკრათა გულზელი, გულზელდაქრულასაც მგავდა“. ვერა, ვერ ნახა თელავი თავისი ქუთით — „ღმერთო, დიდებულთა, — აღმოხდა ქალსა და თვალები ადაპურო, ეგრე დაიშობლა ლაბადაზვდა, — წუთისყოფელი რად დაკვიმშიმე, ღმერთო დიდებულთა, რად გამოგვიწიქე ძალი ვაქაყური, რად დაგვიშორტე ღონე შემართებისა?! დავიდგა ფაში აღსასრულისა?! მამ მცე დამშრიტე! წამართვი ღონე მძულვარებისა, რისხვა წამართვი შურისგებისა, წარმიღე გონება, კქვა წარბიღე, გამოიწილელ და გამოიფიტე, ვით აგერ

ენა, ვაქაყი რაა და აღარ ვარს, ვით აგერ ენა.. წარმიღე გული, ამომღელტე ყოველსა, წიუღად, რა აღარ ვაგერწო. დაგვიწიქეწე დაგვიწიქეწე თუ დაქელილობა, დამციტება თუ უღრტინველობა, შეგებება თუ გაწყალება; დამშრიტე მცეა თუ აღარა აღმყოფობა და მჭინვარება, სიძულელი თუ აღარაა, კაცი კაციურ თუ ვერ ვიხიღე, აქაც თუ ვერა, დამშრიტე ღმერთო, სად მოგვადო, დამშრიტე ღმერთო“...

მართალია, ეს გოდება თელავის გადაშობებულად „აღშობებულია“, „ლიტერატურულია“, „წიგნური“, მაგრამ თავის ტკივილში თელავ გულწრფელია და იმის შეგნება, რომ ვარშემო მებრძოლი სული აღარ დარჩა, მას თვითმკვლელობისაკენ უბიძგებს, ციხიდან გადაადნების ლაშობს და ბქვა გადაარჩენს. და აქ ბოლომდე ამოტყავს ქალი თავის საიქმელს. თავის ქმედებისაც ახნის: „ყველა რომ დანებდა შენდა რა იღქე შეუღრტულადა, ამიტომ მოვედი, ასე შეგონა და ამიტომ მოვედი; მოვედი და გიხილე რა: მტეხილი, მოღუნებული, ბედს მიწდობილი, დამორჩილებული, ცხრის ფრასავით რა დილაღებს და შერტებს ფარებებში, იგივე გიხილე; შენ თურმე მხოლოდ ჩამორჩენილხარ, კრკელი ცხვარივით ჩამორჩენილხარ, საცაა მოგვიღიან, გითავაზებენ შენც ჩომბახსა, — შეგადებენ იწვე ფარებში“.

თელავ მაქსიმალისტია, ძველ „დიდ წიგნებზე“ გაზრდილია. მისი ატიტუტი (მოლოდინი — მოთხოვნა) ვარშემომყოფობაში „დიდი წიგნების“ მიხედვით არის ჩამოყალიბებული და არა რეალურა სინამდვილისა, თავის თავსაც იგი ამადლებულ, რომანტიულ მოთხოვნებს უყენებს და რაც მიხედვება, რომ სხვა დროს ცხოვრობს, თავის მოვლასაც გადაწყვეტს. და თუ გადაარჩება, მხოლოდ ერთი დიდი მიზნის აღსასრულებლად — ციხის უკანასკნელი დამცველის, ბქვას, სიცოცხლე უკვდავმოს ამ ბნელ დამეს ჩასახული შვილის გარენითა და გაზრდით. მართალია, თელავს ქმედება და მტეხება ზანგასმით წიგნურია, მაგრამ თავად ხასიათი თელავის ცოცხალია, არა მოლოდინი, არამედ რეალური სინამდვილიდან ამოზრდილი. იყუნენ მაშინ ასეთი ქალები, რომანი ამაში გაქერებთ. იგი გაქერებთ იმაშიც, რომ აუო გურანდებოტ, ქარჯვის დიდოსტატი, ქართული დროსა რომ მოქარგა, ქალბატონი, ეფემია, თავის მოყვალა რომ არჩია დამატობრებას, ფლონსოფას შეფარებული გიორგი ოცხელი, მამულები რომ ხალხს დაუბრუნა, იყო უცხოეთიდან დაბრუნებული მისი დიდად განსწავლული შვილიც, იყუნენ გიკა მამუტრელი, პტრე ვარჩანელი, არქვენლები, იტრიელები... მსხვერპლნი გაუგებრობისა, სხვისი თუ საყუთარი პოლიტიკური სიბედისა, შეუბრალებლობისა, გაბორტებისა... ყველა ესენი მართო თავის პიროვნულ ხახიას არ განასახიერებენ, მათ

უკან ქართული საზოგადოების შესახებინი ფუნქციებიც დგანან, შეტაც, ზოგჯერ ეს ხასიათები სიმბოლოებადაც გველენიან... განა ქართველი ხალხის ქართოშენის, გამძლეობის, შრომისმოყვარეობის და ტრადიციული ბედის სიმბოლო არაა იტრიელების დიდი ოჯახი, ერთმანეთისგან ჰყვითრად განსხვავებული წევრებით, მაგრამ მიწასთან, საშობალობთან, ღირსებასთან, სიცოცხლესთან ერთგვარი დამოკიდებულებათ? ორ დამირისპირებულ ძალას შუა მოქცენენ იტრიელები, ერთს, ახალმოწესებებს ღიად უნდა უმასპინძლონ, მაძღრისად დაანაურონ და აქციფონ, მეორეს კი, სასაფლაოზე შეფარებულებს, ჩუმად გაუგზავნონ პურჭარბილი. ჭემა უფილას უნდა, შრომა — არა. დროის მახასიათებელი ისიცაა, რომ სწორედ ისინი მოკვდენ მათ ღვინაპირებლად და ასაწიოებლად, გუშინ რომ ღვინაგრობით ისხდნენ მათ ეროში გაშლილ სუფრასთან. აქ შრომაში გაწვრთნილმა ხელმა იარაღი მონახა და შემოჭვევითი არაა, რომ „ისხლას წვიმების დროს“, სწორედ იტრიელებმა გააპარეს თავისი ორი ნაწიერი სამშვიდობოს... გვარს გადაარჩენა უნდა, ქვეყანას — მხენელ-მოთხველი, ხვალისდელ დღეს — ქატრონი.

... — წადით, ბიჭებო, წადით, — შეგებდრადიბირი, — ერთ დღეს მკ არ ამოწყუდებით უფილას, წადით, ბიჭებო, წადით...“
წავიდნენ. „კვიდრე გაიტეოდნენ, სათფურებთან აკრულ ბებქვრადც მოატარეს თვალი, დაწურათ თვალი, ცხარე კურცხალი დასდინდათ თვალზედა. ხსნა აღარ იყო, გავიდნენ, შთაიხიქნენ...“

წავიდნენ. მაგრამ აქ ბრძოლა გრძელდება. მათ გადასარჩენად, მათ განსაარებლად ატიბიე ბრძოლა. უცნაურია და დამცველობაგან — უნისხლო ბრძოლა, რადგან „არაყიენ შემოგავდეთ! — ბრძანა როსტომმა“. რატომ? მან და მისმა ოჯახმაუ ხომ კარგად იყის, რომ უფილა შემოხვევაში მათ სიკვდილი არ ასცდებათ? იტყომა, სწორედ ამიტომაც არა სურთ საყუარა სული ცოდვით დაამიბონ. და აბრძვიან მხოლოდ იმდენ ხანს, რომ გაპარებულბემა სამშვიდობოს გადაწიონ. მათი შრომალი, მათი ბრწამში, ქვეყნისა და მიწის მათი ერთგულება მომავალში უცოდველად ატარონ.

გამორჩეული გვირავი როსტომი, სწორედ მასშია აქუმულირებული ქართველი კაცის საუკეთესო თვისებანი. სულიერად ამაღლებულად და მშვიდად პირფენება სძლევს უფილა ხაყთურს. მის სულში აბოპოქრებულ იჭებებსაც და არ ღალატობს თავის თავს, ამდენად, ქვეყანასაც. „შული იყო მძღვარე დროისა, ძიებებინა, გარდატეხინა, აწრი ვარვარებდა, გონება იწყოდა, ფიქრი სწავდა გონებასა, ფიქრი მრავალგვარო, მრავალსახისა, ზოგჯერ საპირისპირო, მწელად გადასაწყუებო. მწელად თავდასაღ-

წევი“. მაგრამ როსტომი მაინც უოველითი რეალისტად. მიწაზე მყარად შემოკრეცულქრტიზიზლინიშენს

ორიკაცია რომანში ასეთი, უფილასაგან გამოჩრეულა, მაგრამ მათი ხედვა მყავთრად უპირისპირდება ერთმანეთს. პირველს ჩვენ გაციფლებით უკეთ ვიცნობთ, როსტომზე მოგახსენებთ, მწერალი მას სრულად და სიუვარულით გვიხატავს. მეორეს, „მოკლინებულს“, რომელიც როსტომთან გინანაწიში სწავლობდა, ესკიწურად გვაცნობს მწერალი, მხოლოდ ერთადილოვათ (რამდენის მოქმედიც ეს ერთი დილოვაი) მისი სახელიც კი არ ვიცით. ისიც კმარა საყოფნელად ცოდისწამების, ბოროტების და ძალმობრიობის სამსახურში რომ ჩამდგარა ეს კაცი.. ამ ორთა კამათში იმ „მძიმე წლების“ ლოკაცია, ახლა უკვე უარყოფილი ლოკაცია, იჩენს თავს.

„— სიმართლე გამარჯვებულის მხარესაა და უნდა დადგე გამარჯვებულის მხარესა, თუ გინდა რო სიმართლეს მიხედო“.

არწმუნებს ეს კაცი როსტომს, მაგრამ როსტომს სხვა სწამს:

„... სიმართლემ არ იყის მხარეები, სიმართლედ ერთია. ერთადერთია, განსაყოფრებულია, ოღონდ შეიძლება გამარჯვებულაც იყვეს მართალი, დამარცხებულაცა, შეიძლება ორივე ტყუოდეს. ერთიმეორეზე მეტად ტყუოდეს, ერთიმეორენა სძლევდეს სიმართლის სახელითა და სიკრუს აღშერთებდეს, სიმართლეს არქმევდეს სიკრუსა და სიმართლეს ამაშულებდეს“.

„ამ კაცმა“ შესანიშნავად იყის, რომ მთელი ხაჭუე „ახალგაზრდა მუსიკოსისა“ გაუგებრობაა, მაგრამ მას ხელს აძლევს, რომ იგი კუმშობიტ შემოქმედებად დასაბოს და თავიდან მოსაშორებელი ხალხი, „უდასაშულო ხალხი“, განსაზარალებების გარეშე. „გაქცივის ცდის დროს“ თავიდან მოციკლოს. აქი ეუბნება ცინიკურად როსტომს. ნაყუმს მიერ გამოხაზულ რუკაზე (შემოქმედებასთან არაყოთარი კავშირი რომ არ ბქონდა):

„... ბა, მა, მა... — ასეთ მბილებას ვინ გაუშვებს ზელოდანა? გამოიგონებდნენ რო არ გაშირენილიყო. თუმცა არა, ვინ გამოიგონებდა? ვერა. ამას ვერავინ გამოიგონებდა, ვერავინა, უოველშემოხვევაში. მე მაინც ვერ გამოიგონებდი. ბედის წყალობაა, სათუთად გადაშალა ჩინახაზები ახალგაზრდა კომპოზიტორისა, — მა, მა, მა. ბედის წყალობაა...“

წრე შეიკრა. იქ, სადაც უნდა გაარჩიონ ტყუილი და მართალი, ერთს მეორეს აქმევდენ, მან, ვინც უნდა განახაჯვროს მტყუანი და მართალი, მართალ კაცს წარბმუხტრელად მოსავლავად იმტეტბს. გაუგებრობაზე ამენბებული ფარსი ტრადიციით მთავრდება: ღეცო თათაშელმა

„აღიარა“, რომ მოთავე იყო შერქმულებისა და გმირის ტიპითი იტორითა ბოლომდე (ჯაბონენო სვენარი იტალიური ფილმისა „გენერალი დელა როვერე“) — თავი ჩამოიხრჩო (თუმცა ნიჭებითი — ფარს აქაც იჩენს თავს), როსტომს, ისევე როგორც იტორელს, არქვენი-ლებს. ზამაშვილს ოცებლებს და სხვათა და სხვათა გზაში ზოცავენ...

მაგრამ სანამ აღესრულება, როსტომს კიდევ ერთი განსაცდელს უნდა გაუძლოს, კიდევ ერთი ხასიათის სძლიოს, კიდევ ერთი ეშმაკი დაარტყნოს, მისხავე სულში რომ ჩახალებულა.

„მოვლენებულმა“ როსტომს როგორც თანაგონაზვიელს, გადარჩენის გზა შეხთავაზა, ჩუნიად გასარჯა. გაქცევა ურჩია („იქვე მოეთარე თვალსა, გამოვიყვანენ თუ არა, ჩაყარგე ხაღმე სოფელშივე, გზას არ გაუღდე; აღარ მოხერხდება შერე“).

როსტომს აქც უფიქრია, ისე სტიცა უარი, რადგან გაქცევა-თამაშა, მარტო ღირსების შეღახვა კი არ იყო მიზანის, არამედ ცოცხლად დამარტყვა.

— ვამალობო... — წამოგდა როსტომი, — მართლაც ხაოყარი შემიხვევა, ხაოყარი წეალობა, ოღონდ, რომ იყოდე, გაქცევა აქამდე-სა მომიხერხებოდა, უყეთსადაც მომიხერხებოდა, დროცა შქონდა, ხაშულებაცა, მხოლოდ გასაქცევი არა შქონდა არსათა, არა შქონდა და არც შექნება, ცხადზე ცხადია, თავის დამალვა ადვილია, არაფერია, ადვილია, მაგრამ და რაო, რა ბედენაა გადამალვა ცოცხალი კაცისა, ცოცხლობრივ სეკედლია და შტი არაფერა, ნათქვამიცაა, რა შევდარი და რა შენმოუსვლელიო, კარგადაც არის ნათქვამი, ჩემი ადგილი შინ არის, ჩემი ადგილი ბარბელაშია, ჩემი ადგილი-მამულისთვისა, ჩემი ერისთვის ბრძოლაშია ჩემი ადგილი, მხოლოდ ჩემი ერისთვისა, სხვამან თვითონ იყოს თავისი ადვილი. და აი, მიშქრალა ლელყანი თუ ბრძოლანი, ქარა ჩამდგარა, ხალხი მოდრეკილა თუ დაწაფრულა ანთუ გონება აღრეკია დიდებულთ დამპირებებითა. ჩემი ადგილი აღარ არის ამით შორისა, ვეღარას ვუშველი, ვეღარაფერს გამოვებრუნებ, არ მომეცემა არაფრის ხაშულებებს, ახლა დაქერებაც ადვილი აღარ არის. შევდარია ერო, თავისთავადობისთვის თუ არა ზარუნავსო, შევდარიაო, ნათქვამი არის, ძველი ნათქვამია, მე არ გამომიგონია და არც ჩაესვენება ჩემთან ერთად. მოდა, რა ვითარა, — რაღა მოხდებ ვარ ამ ვებება ხასაღლაზე შესაფლავენი უჩემოდაც ბევრნი არიან, ჩემი ადგილი აქ აღარ არის და მაშ არც არსადაა, აღარც ვცოცხლობ, აქც არას ვამბობ, აი, ანუამადა, ამის გამგონე არაყენ არის, მაშ არას ვამბობ, რაღა თქმავ უნდა. ადრე ენმოდათ, მეც ვამბობდი, აღარცაფრ ენშით და აღარც ვამბობ, გამო-

ძამილია მომგზის ნათქვამისა ხასაღლაზე, თუმცა რაო, ხასაღლები ჩვენ არ ვაქამდა, ჩვენვე დავამხებართ ცოცხლად, მარტო დაპირებთ აღარაფერა, ხედავ, რა მოხდება განწირულობის ვამს მაინცა“.

როსტომის სიტყვებში ბრძოლაწავებული კაცის უბედობაც იხმის, ასეთი კაცა სიცოცხლეს (მხოლოდ მაშინ არ დათმობს, რაინებს იმედი თუ აქვს, როსტომს კი ყველა იმედი გააღმუწავებია. ეს შერე, შინაგანი ტრაგეზიით აღსავსე სიტყვება (სხვათაშორის ამავე აზრს ადგას ოთარ ჩხეიძის სხვა რომანის „ცხრაწუარის“ გმირიცა — გორგვი), როსტომი განწე დგება ბრძოლიდან, რადგან ყველაფერი უკვე წავებული აქვს. ეს არაა ბელის ჩაქნევა, ესაა რეალობის შეუფერავი აღქმა.

მას კი სწორედ ახლა გადარჩენა შეხთავაზეს, ფიციკლის გადარჩენა, ერობედ მოცეხული სიცოცხლის გადარჩენა. „მომდგარაო თუ მიყუენებინათ დიდი ცდუნების წინაშე, — ფიქრი აღარ იყო, ცდუნება ვაბლდა უღმობელი და უშრისხანება: სულჯა რომ წამძლიოს... სულმა რა წამძლიოსქ, — აუტედა და წამებად ტყა“.

მწერალი შეტად შოამბედევადა ავიწერს გმირის სულში ატეხილ ვნებათაღელვას. მას ეშინია, რომ ცდუნებას ვერ გაუძლებს. ეშინია სიცდელის, ეშინია „მორჩილების სულმოკლეობისა“... მაგრამ გაუძლო, შინაგანმა სიძლიერებამ და სულის სიმაღლემ გააძლებინა და დაპირტუნვინა შეტენილი ეშმაკი დეტყობა მისაც. რომ გონიერა კაცო მიხვდა, „ანთუთი იშინა თავისთავად არც გაუჩნდებოდა, ჩაწვეთეს და ალბათ განვებოაო, უარესად რომ გამწარებოდა ბოლო წუთები წუთისოფლისა“, კოშმარად კი ეცემა ეს ბოლო წუთები — შეტად მსაფრთა ცნობიერის და ანაცნობიერის ეს ბრძოლა, უპირატებად ზღვებში გამოვლენილი, „ქმინე იყო ბოლო წუთამდისა“. აქ კიდევ ერთი არაადამიანური ფაქტის მოწმე ვაბდა როსტომი და სხვის უბედურებაში თავისი უბედურების ფაქტური არხი ამოიკაობნ. იქნებ, ანუ მგონია:

გზაზე ხადრამა პატიმრები შეაქერა და გადათავლა. — ერთი გვკელიაო, განაცხადებს. კიდევაც გადათავლებ, ნამდვილად ერთი ვეკელიაო, დიდასტურებს. აჰა, (ქანსუბის მწერალი ჩვენს ვარაუდს: „იქნებ როსტომი ვიპარა“). როსტომი იქვე იყო, მხოლოდ თვალი მომთატარა, ნეტავი რომელმა უშველა თავსაო. სხვებმაც შემოატარეს თვალი, ვერაყენ ანიშნეს, ვერაყენ იფულისხმნეს, თითქოს იქვე იყვნენ ყველანი, თვალი მოატარეს შეთოფურებმაყა, არსათ გავარდნილან, არსათ უძებნათ, მაშინვე არ აუჩქარებიათ, დაელოდნენ: ურემი გამორჩნდა, კოფოზე მურამე შემოიჭდარიყო, ურამელსა მურამოდა დაბალ ზმავდა, ეგრეთ

მატანა, დაბალ ხმაზედა... მატანა და შესა-
ხვს მაინც. მეთოფურებმა, თუ უკაცრად არ
ვიყოთ, ენა ურემს ჩამობრძანდით: ჩამობრ-
ძანდით და ჩამობრძანდა: ჩაუდგეი ამათ შუა-
შიო, ჩაუდგეიო და ჩაუდგა: ახლა გავსწოთო,
ბრძანებს და ვასწოებს, ისევ პირდაპირა... „ურე-
მიც გამოყავ თუ გამოყოლებს, ეს სულერთია
რაღა თქმა უნდა. — მოსდევდა ურემოცა უმე-
ბრეოდა. ტაკით მოსდევდა, ცაშენები ენა და
მოსდევდა კანების ნაბიჯთა, ოღონდ მაღიმაღ
აჩქარებდნენ, უთავაზებდნენ თოფის კონდახ-
სა; გამოჩნებდა მურჭეო და შეუტყვედნენ თუ
უთავაზებდნენ იმასაც.

— სად მიხვალთ ხალხო? — ლითხვდა მე-
ურშიე, ანთ ლითხა.

არავის მიუგია.
— სადა, მა? — ისევ ლითხა მეურშიე.

მაინც არავის დაურავს კრიტიკა და მღუშა-
რებდა გარემოცა, მხოლოდ წაბიჭების ხმა გაი-
სმოდა მოთქმასავითა.

— მე რაღათა, მა? — ეჭვს მოიხვედა ისევ
მეურშიე, ისევ მიიხებდა, ისევ მოიხებდა, ისევ
შეუტყვის და ჩამოკიდდა თქვენს მიხუვა იმ ნაბი-
ჭებსა, აეწყო მიხუვა.

ანთუ ჩვენ რაღადო, ვხედავამ მიუგო თუ
არც თუ მიუგია, გზა თავდებოდა, იმათი გზა:
აგერ საუბლური, აგერა ტაფობი და აგერ მთე-
ბი შემორკადული (აქ პატარებს „გაქცევის
ცდის დროს“ ეტყობა, დაზოცავენ — ქ. ა.)
ურემო?.. კმეტები გამოედებს გორის ხაზარზე
ურმანადა რაღა თქმა უნდა?.

შემატრუნებელია ეს ბოლო ფრაზა თავისი
ხაზგასული ინდიფერენტული ტონით, შემატრ-
უნებელია ეს უღანაშაულობა დამნაშავეობა.
სწორედ აქაა ერთი სახეობა იმ ტოტალური
შინისა, რომელმაც მოიცვა იმ დღებგადატა-
ნით ხაზგადგობა. შემთხვევითი არაა, რომ
„ბორიუციე“ და „ცხრაწუაროციე“ ერთ მთა-
ვარ მოტივად სწორედ შინა იქცა, შინა,
თავის სხვადასხვა გამოვლენაში.

მაგრამ აქ რომ დავეშვიდობოთ როსტომს
არ შეიძლება, ავი შეტად ღრმა პიროვნება,
რომელიც არამარტო დაძლია შინა, არა-
მედ ქვეყნის, საქართველოს სამომავლო პერს-
პექტივაც განჭვრიტა. წუ დაგვიწყდება, რომ
სწორედ მან გააპარა თავისი ძმისშვილები —
გიორგი და ბაქარი, ვედაარჩინა, როგორც სა-
მაშულე რქა, მაგრამ გადაარჩინა არა არსებო-
ბისათვის, არამედ ბრძოლისთვის, იმ საქარ-
თველოსთვის, რომელიც მას ბევრისგან განსხვავ-
ებოდა, სხვაგვრად ესახებოდა. ავი მკაცრად,
მაგრამ პირუთვნელად აფხაბებს, ამავე დროს,
საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკასა და
მის ხელმძღვანელებს, ანალიზებს რა მოხდა და
ძმას, რომელიც მაშინ აქ არ იყო უხინის: „შენ
არ განვიცდია არცა სიტკობ, არცა სიმწარე
იმა მოკლე დროისა, სიტკობ დაკარგული და

მოკიდებლობის აღდგენისა და სიმწარე აღ-
რეულობისა. ო, რა სიმწარე ექნა უფუფევე და-
კარგული სახელმწიფო და უცვლელად უცვლელად
არ იყარგებს, ისევ ერთად უნდა ვიყოთო.
სხვაწარად არ აქნებოდა, ხელისუფლების სა-
თავეში ტერნალისტები მოქცნენ, არა სტრა-
ტეგობა, არა ეკონომისტები, არა უმცროსები
წინაუყოფისანი, არა, ტერნალისტები, არაოპო-
ტიორები, მთელი ცხოვრება კოსმოპოლიტურა
აზრების ქადაგებას რომ შეაღებს, ისინი მოქც-
ნენ. უცებ გამოუტყვრათ სახელმწიფო, ვერა
აღიპართა და შეეშინდათ აღმართული ერისა,
გონება აერთათ, აეთქვიფათ, აერთათ ერისა და
კოსმოპოლიტებისა, აეთქვიფათ და აებურ-
დათ... „მხოლოდ ილიას თაობა უთავებდა
ამოგებულ სახელმწიფოსა, ილიას თაობას არ
ეთქვიფებოდა კოსმოპოლიტურა და ეროვნუ-
ლი, ილიას თაობა გაუყვანდა ერსა, კვლავაც
გაუყვანდა საერთაშორისო ცხოვრების დიდ
არენაზედა... ილია მოკლეს და აებურდა უკვ-
ლადერი. ხელი მოგვანდა და ადლო ვერ ავა-
რთეთ, ადლო ვერ ავართეთ და საბედისწერ-
რად გადავგვეყა“.

კარგა ხანია რაც ეს უკვლავე დააწერა და მხო-
ლოდ ახლა, საქარობის ეპოქაში შეძლეს ის-
ტორიკოსებმა შესაბამისად გაეანალიზებინათ ის
ეპოქა და ილიასი და მისი თანამებრძოლები
ღაწელი შეფასებინათ შესაბამისად: „ილია ქა-
რთველ სოციალისტებსაც ებრძოდა, განსაკუ-
თრებით ცი ზოციალ-დემოკრატებს, რომელნიც
საქართველოს ავტონომიის წინააღმდეგი იყვნენ.
ამიტომამ რომ საქართველოს სუვერენულ სა-
ხელმწიფოდ შობის გზაზე თავდაპირველად ავ-
ტონომიის საფეხური უნდა გაველო რუსეთის
კონსტიტუციურა მონარქიის ფრაგტეში და
ქართველ ავტონომისტთა კონსტიტუციონალ-
დემოკრატიული პარტიის პროგრამის შექმნის
ისტორიაც ილია კვავეჯავამ ამ პოლიტიკურ
იდეალებს ასახავს. ამავე იდეალების განხორ-
ციელებისათვის იღწეოდა იგი სახელმწიფო
საბჭოში 1906 წელს და ამავე იდეალებისთვის
ბრძოლამ შეიწარა იგი“ (გურამ მაშულია, ილია
კვავეჯავამ და ქართველ ავტონომისტთა კონ-
სტიტუციონალ-დემოკრატიული პარტიის პრო-
გრამა, „განათიად“ 1987, № 8). ეს აზრი, რა-
მელიც მუდმივად ტრიალებდა ქართულ საზო-
გადოებაში ამა თუ იმ საშობ. დღეს საქაროდ
გამოქვეყნდა, მაგრამ რომანის გმირისთვის რომ
ქარ 1934 წელა, როცა ილია ფაქტორად აკ-
რძალულია — როგორც სასტიკი მებატონე და
ახალი უოფისათვის შეუტრებელი უყოფილი
გამატონებელი კლასის იდეოლოგი. სხვათაშო-
რის, 1987 წელს „მწათობის“ პირველ ოთხ
ნომერში დაიბეჭდა ოთარ ჭილაძის „მარტის
მაშალი“, სადაც ილიასთან დამოკიდებულების
ცვალებადობით, მისი მოკვლიდან — შეკვლი-
ლის გასამართლებამდე, დროის ხასიათს წარ-

მოაჩენს ავტორი, ასე იქცევა ილიას პიროვნებასთან თუ მის ნაწარმებთან დაშორებულუბა საზოგადოების მოწინააღმდეგეობის და გონიერულობის საწინააღმდეგეობა. მაგრამ ითარ ჩხეიძის რომანში საზოგადოების მოწინააღმდეგეობის სხვა საწინააღმდეგეობა — სიმატობისა და სამართლიანობის საწინააღმდეგეობა უყოველი პიროვნების ხელშეუხებლობის გარანტია უნდა იყოს. მისი უკუღმებულობა ხაწისია უყოველგვარი ბოროტებისა და პიროვნების დათრგუნვისა.

ფერიაკვალობა დამეს ლეკო თათაშელი და ნიკუშა, ახალგაზრდა კომპოზიტორი, ფანაელთა უბანს ეწვივნენ, შეღამებისას, „როდღა ჩაიქურთა ერთხანად, იმბა შუქმა“, შთილს უბანს ცეცხლი მოედო, იწვია ალივის ქოხები, სტუმრებმაც ძლივს გამოასწრეს ვარტო, იქ კი უარესი ამბავი დახვდათ — ტაძარი იწვია. გაეძარცვათ ტაძარი და მერე ცეცხლი გაეჩაღებინათ. (ტაძრის გაძარცვა და დაწვა კონკრეტულად სცადებდა, ვაგნისენოთ, ითარ ჩხეიძის შემდგომ რომანში — „ცხარეუარი“ — ტაძრის დაწვა სიმბოლურად აღიქმება) და აქ ხდება ფატალური რამ, შეძრწუნებულსა და თავგზააბნეულ ლეკოსა და ნიკუშას ატერენ... „მისდგენენ უღმობლად, შეუწუნარებლად, რომ არც იფრთხილებდნენ, ემანდ ხელში არ შემოგვავდებოდნენ, აღარც უფრთხილდა სცადილს არაფერს, აღარც ადარადო ადარავისა, გაადვალუბნულიყო, გახმარებულყო, გაუბრალყოფელიყო უველაფერი“.

ლეკო ხედავს რომ საშველი აღარაა, „რომ ცილისწამების უნდა შესწირვოდა, უნდა შესწირვოდა რადაც სამართლისა“ და რაკიდა იღუპება, თავისი ანგარიშით ისევ გვირავდ უნდა: რომ მოკვდეს, მითხროს ურჩხულებს ჰგვანან მისი მწვანელები, „ცეცხლი პირიდან ამოსდისოდათ, შხიოდნენ უფრო, ქინავენდნენ უფრო, უფრო მეტადრე დაქინცულიყვნენ. ლეკოს დაქინცვაც აღარ შეეძლო, აქეთ აღარ იყო, აღარც რა შეეძლო სააკაო; აქეთ არ იყო, არც იქით იყო, შეატანა მოწამებრთი მხარვალეხასა ან აი, ამაა, უნდა აღტანა, ემან დადგარიყო განშორებისა, აი, ამაა, ჩამოიბერტყავდა მტერისა ამა ქვეყნისათა, აღაპრობდა თვალითა, აღაპრობდა და ამაღლდებოდა, ავადოდა ღრუბელთა ზედა და მიერქმოდა მარადიულ სასუფიველსა, მარადიულსა და თავისისა, რამეთუ არცა უყოფილიყო მიწიერი აქამდისაცა, მოკლენილიყო ადამიანთა ცოდვის გამოსასყიდადა, მიერტელ მოსვლაც ესა უყოფილიყო, ესეც ამო, ესეც უშედეგო, უნაყოფიო ესაცა ისევე, პირველი მოსვლა ვითარცა უყოფილიყო“... ლეკოს ეს ხილვა, რომელსაც მითხროს-რელიგიური საფუძველი აქვს თავად ლეკოს შემეცნებაში მას მოქმედების მოდელს უარსახებებს—მან უნდა იტვირთოს სხვათა სავარაუდო დანაშაული, მაგრამ თავად ლეკო

არაა ის, ვისაც შეუძლია იტვირთოს შეტყუების ტვირთი და ნაცლად უტყუარად უტყუოს „სხვებისა“, არახებელი „სხვებისა“. იგი, მისდუნებურად, რეალურ პიროვნებებს ვასწიავს. პირველ რიგში ნიკუშას, რომელსაც თავის „იმედდ და მარჯვენა“ ხელად წარუდგენს მწვანელებებს, ხოლო ამ რტყასა და სიას, რომელიც ნიკუშას ბქონდა — შეთქმულთა სიად, მას ეგონა ზეცად ავბაღლი, შარავანდედი დემედგმებაო, სინამდვილეში კი — დაეცა, უნებურად, გაუფებლობით, დაეცა და „სხვათა“ უბედურების კონკრეტულ მიზეზდაც იქცა. ლეკო ხოლომდე მსახიობად რჩება, რომელმაც ირწმუნა თავისი გმირის რეალობა და მის მიერ თავის ჩამოხრჩობა, ეტყობა, გამოფხიზლებლის შედეგია. იგი მიხვდა, რა გაეცოთ, მიხვდა, რა უბედურებათა მიზეზად იქცა და ამიტომაც ჩამოიხრჩო თავი, ჩემთვის შეტად საინტერესოა ის წინა წუთები ლეკოს თვითშეკვეთლობისა — გამოფხიზლებისა, მაგრამ მწერალმა არჩია ეს უყოფილე კადრს მიღმა დარჩენილიყო. ბოლოსდაბოლოს ესეც დროის მასსიათებელი გახლდათ, ხოლომდე გაუშვალელი ტრაგედები და სიკრფეზე დამუარებული „აღსარებანი“.

კაცს საქვეყნო გმირად სიყვადლი სურდა და ყველაასთვის უცნობ გაშეცემდ მოკვდა, ქრისტესავით ზეცად სურდა ამაღლებულიყო და იუდას მსგავსი სიყვადლით აღესრულა. არჩია ყველაფერი და ყველაფერი ერთმანეთს შეენაცვლა, მხადლი (ნიკუშა) გადარჩა, ვაჟაკო (როსტომი) მოკვდა, ღირსეულის ადგილი უღირსმა დაეკავა, თავად ვანსაქელნი განმხველუბად იქცნენ, სიმართლეს სიკრფე შეენაცვლა, თეთრს — შავი.

სწორედ ეს, ტოტალური აღრვა ყოველავისი, იქცა ადამიანის სულის, გონებისა თუ სხეულის ტოტალური დათრგუნვის მიზეზად.

ტოტალურმა ძალადობამ კი ტოტალური შიშისა იყოს. სწორედ ამიტომაც ამ რომანის ერთი ძირითადი პრობლემა — პრობლემა შიშისა (ეს პრობლემა „ცხარეუაროს“ ერთ ძირითად პრობლემადაც იქცევა) სხვადასხვაგვარად ვლინდება — შიში კონკრეტული წამოწყებისა (მეგაუარობისა), გზის მოულოდნელობებისა, უცხო ხალხისა, თავდაშხმელი ძაღლებისა, უხერხულ სიტუაციაში ჩაყარდნისა, ღამეულ მოჩვენებების — შეთქმულებებისა, სიზმრისებური მოღანდებებისა, სიყვარულისა, სიყვადლისა, ცემისა და ა. შ. და უყოფილეც ეს ვითარებების შეუმჩნელებლად გადამდებ უმარჯრო, არაკონკრეტულ, ანტირეალურ შიშში. როცა ადამიანმა აღარ იყო რისი გეშინია, რადგან შიშს ყავხარ უკვე ატანილი — ყველაფრის გეშინია.

შიშის ეს მექანიზმი ჩვენს მწერლობაში ნაკლებადაა შესწავლილი (ჩვენს სოციალურ ფსიქოლოგიაში, მგონი საერთოდ არა), არადა უყოფილეც

ეს მარტო საზოგადოების სულიერი სიმშინჯის ისტორიად კი არ უნდა შეგორჩეს ჩვენს მწერლობას. არამედ იმ ბევრი მოვლენის მიწვდისა და ხასიათის ასახსნელადაც, რომელიც დღესაც იტენს თავს ჩვენსავე უოველდღიურ ცხოვრებაში. აზროვნებისა და უოფის წესში. კარგა ხანი გავა აღბათ, სანამ გათავისუფლდებო ჩვენი საზოგადოებრივი ფსიქიკა ამ მოვლენისაგან და მხოლოდ მაშინ შეგვეძლება ვილაპარაკოთ რეალურ გარდაქმნაზე... მანამდე კი უველაფერი უნდა ვიცოდეთ. ზოგი დოკუმენტურად, ზოგი წარმოდგენით... აი ასე, როგორც ამ რომანშია.

ოთარ ჩხეიძის „ბორიყვი“ სწორედ ამ დიდ საქმეს ემსახურება. ემსახურება როგორც ჩინე-

ბული მხატვრული ტექსტი. და რა კარგად წიგნიც არ უნდა წარუდგინოს მწერალს თავისი მუშაოს შესრულების ხარისხი. უველა ეს გვიჩვენებს, ამაღლებულია და დაცემულიც. მარტო წარსულში არ დაჩქენილა. თავად ჩვენში და თავად ჩვენს გარშემო ქერ კიდევ ცოცხლობს. სამწუხაროდ, კეთილი და ამაღლებული უფრო ადვილად იღუპება. ვიდრე ბოროტი და მდაბალი, თუმცა ხიყეთის შუქი მაინც არასოდეს ქრება. „ბორიყვი“ სწორედ ეს შუქი ანთია, უდვთოდ წამებულთა და უღანაშეულოდ დაღუპულთა შარავანდელი.

მეტი

მეტი

მეტი

მეტი

მეტი

მეტი

მეტი

მეტი

მეტი

მეტი

მეტი

მეტი

მეტი

მეტი

მეტი

მეტი

მეტი

მეტი

მეტი

მეტი

მეტი

მეტი

მეტი

მეტი

მეტი

მეტი

მეტი

მეტი

მეტი

მეტი

მეტი

მეტი

მეტი

მეტი

მეტი

მეტი

მეტი

მეტი

მეტი

მეტი

მეტი

მეტი

მეტი

მეტი

სიტყვა, „ბრინჯაოზე უფრო დროგამძლე“

შე ვარ ღვთისერთი და
დასჯილი იმპერატორი,
ჩემს ქართულ სისხლში
რომელი ლაშქარი ბღავის,
შებლზე ამ ქვეყნის სიბინძურის
გადამღღა ტბორი,
და შენ კი ღვთისკენ გაწვილი
ხელში მაჩვენებ ყვეალს...

— ასე აწვება გვლა სარიშვილის ერთ-ერთი ლექსი. მიძღვნილი შოქანდაც გიორგი შხვაციანიასადმი, ვინაც მწერლის ორი სკულპტურა შექმნა. ეს ქანდაკებები საუცხოოდ გამოხატავენ პოეტის პიროვნულ ხასიათსა და მარწმას.

პირველი სკულპტურა მწერლის ბიუსტს წარმოადგენს.

ესაა ღრმად მოაზროვნე, ძლიერი სულითა და ნებისყოფის მქონე პიროვნების პორტრეტი (ბიუსტის ფოტორეპროდუქცია იხილეთ თურნ „საბჭოთა ხელოვნების“ 1988 წლის შედეგზე ნომერში).

მეორე ეს მწერლის პიროვნული ბუნების მხოლოდ ერთი მხარეა, მრავლისმთქმელია მეორე სკულპტურაც: პოეტი მთელი სხეულითაა გამოხატული და ხელს ყვეალი უყურია, ესაა პორტრეტი პოეტური. ნაწი და კეთილშობილური სულის ადამიანისა, ვინც ვერ გატეხა ათასგვარა ცხოვრებისეულია წყლებდობამ და მაინც შეინარჩუნა რწმენა უცვლილად წმიდათაწმიდისადმი.

გვლა სარიშვილს ქართველი მკითხველი საზოგადოებრიობა უფრო აცნობს, როგორც უმაღლესი კლასის პროფესიონალ მთარგმნელს. მარტო ესწილეს დრამების მიხეული ხარული თარგმანი რად ღრას!.. ევროპიდებს ქმნილებანი ანტიკური ლირიკის ძეგლები, ელინისტური ხანის ბერძნული რომანები, ევროპის ავტორები

ბი, დემობოუნეს სიტყვები, აღმოსავლური თუ ევროპული პოეზიის ნიმუშები... უცვლილად ეს ხაუნებით იკმატებს, რათა შემოქმედის ღვაწლი სამუდამოდ დაუნწდეს მშობლიური კულტურის საგანძურში.

მწერლის კალამს გეტოვნის, აგრეთვე, ლიტერატურულ-კრიტიკული სტატიები, ცალკე წიგნად რომ დასტამბა გამოცემილება „მტრან-მა“. („ლიტერატურული წერილები“, 1987).

მეორე ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ გვლა სარიშვილი პირადად ჩემთვის (და არა მარტო ჩემთვის), უწინარეს ყოვლისა, ძვირფასია, როგორც ქართველი პოეტი.

მწერლის ლექსები სულ რაღაც ორიოდ წელია, რაც რეპუბლიკური ფრანკ-გაზეთების ფურცლებზე ისტამბება, თუმცა ადრეული ასაკიდანვე ცდიდა კალამს პოეზიაში და რამდენიმე ლექსი დახედა კიდეც.

რატომ მოხდა ასე, რომ ნახევარ საუკუნეს მიტანებულმა პოეტმა მხოლოდ ხოლო ხანს შემოკვთავაზა თავისი ორიგინალური შემოქმედების ნიმუშები?

შეიძლება, არსებობდეს არაერთი სხვა ვარაუდობა, რამაც ეს ფაქტი განაპირობა, მაგრამ ზვენი აზრით, ერთ-ერთ მთავარ მიზეზად უნდა ჩაითვალოს მწერლის პიროვნული ხასიათის ერთი განმსაზღვრელი ნიშან-თვისებათაგანი — ქვეშაირი თავმდაბლობა და მოკრძალები ქართული პოეტური სიტყვის წინაშე...

როცა ეს აზრი ფაქტურადაა, პოეტმა განაცხადა: — ახლავარდა პოეტი თამაშია და მას პოეზია ურჩევნია თავმდაბლობას. შე ხოვან-ვილიდანვე მიმარჩნდა, რომ პოეზია სიმართლეს სიმართლის პოეტური რეალიზაციის საშუალებას მამინ არ მქონდა და პოეზიაში თავი თარგმანებს ამოვადარე. და ახლა ჩემი, ხანდაზმული კაცის, ლექსი ორ ადამიანს მაინც თუ გაახარებს. იმაზეც მადლობა უნდა ვუთხრა ღმერთს

და აცაბაცა ახოებით, გაძლებით, სიტყვა-სიტყვით, ვიწერ იმ დროის მწერლისეულ დახასიათებას:

— ეს იყო ომი და მშვიდობა. იმა — დიდი სამამულო. და დიდი მშვიდობა — დიდი სიძნელეებით. ამან ასეთი სტრაქონები დამაწერინა კიდევ გალაქტიონისადმი მიძღვნილ ლექსში:

რომ მშვიდობას
ქვეა ომი
და მშვიდობა არ თავდება...

იყო შიმშილი, ხიობღე, ხიდატაკე — მატერიალური, მაგრამ, რაც უფლაზე მძიმეა, — სულიერი. ჩემს ხელს, ადამიანებზე შეტად, ზუნება და ყვაილები კვებავდა. ადამიანები ერთმანეთისათვის იყვნენ საშინაო. გამოთქმა „ადამიანი ადამიანისათვის მგელია“ შეტად მსუბუქია იმდროინდელი ვითარების წარმოსადგენად. რადგანაც ზნორად გამოგონია და წამიკითხავს კიდევ, რომ მშობერ დედაშვილს ჯილი ზეწვიც არ შეუტანია. არამედ — პირიქით, თავისი მშინერი ლეკებისათვის მიუსვამს და მოშობელ დედასავით აღუზარდია. ლეკვდა რემუხსა და არმულუსზე ხელდაც არა მგონია ზღაპარი, მაგრამ შე ვნახე არა ზღაპარი, არამედ — რეალბა. როცა ადამიანები ნამდვილად კამდენ ერთმანეთს, სხვადასხვა შეთოდებით... მოკლედ, შე ვნახე ომი და მშვიდობა...

... შეუძლებელია იმ ეპოქას ახსიათებდე სტალინის ფიგურას არ შეიძლება...

— ჩვენ, კაროელები, ძალზე დიდა წარმოდგენისა ვართ ბელადზე, მაგრამ ვავიხსენოთ ბერძენი თუ რომაელი მმართველები და მხედართმთავრები, რომელნიც იმავდროულად უდიდესი მოაზროვნენი იყვნენ. მათი თითო ფრაზაც კი, აი, უკვე ორიათასი წლის შემდეგაც, ძველებური ბრწყინვალეებით ელავს და საკაცობრიო კულტურის წინსვლას ეშხებურება. რა დარჩება სტალინის ნაზრევისაგან ორიათასი წლის გავლის შემდეგ? — მარტო სტალინის გარება: გარდაქმნას რას უშველის, მაგრამ ეს მიმართულია ძველი, დაშტამბული აზროვნების წინააღმდეგ... სტალინი გულზე არახდროს მებატებოდა, მაგრამ ახლა, როდესაც ზოგჯერ ცდილობს, შექმნილი ვითარება სტალინის კართვდობას დააბრალოს და უკვლავ ებ „ქართული“, „აზიურ“ მოკლენად გამოაცხადოს, ჩემთვის მიუდებელია ამგვარი მიდგომა. სტალინმა თავისი მოღვაწეობის სარბიელად რუსეთი რომ აირჩია, ეს არ იყო შემთხვევითი, ჭდაშვილი თავის სამშობლოში ვერაფერს ვამდებოდა სხვაგან კი რაც მოიპოვებდა, უკვლამ კარგად ვიცი... საერთოდ კი, სტალინი ტრაგეული პიროვნება იყო, რასაც მისი სიცოცხლის ხოლო წლებიც მოწმობს, ამიტომ არ მიყვარს მისი არც ცერცება მაქებარნი და არც ცერცობა მაგინებელი...

როცა ეს სიტყვები ჩაუწყებოდა ქვეყნის მთავარნი და ერთი სტროფი ლექსიდან, რაც კიდევმა თავის მშვიდობილს ეცასა და მის პატარა ხანდროს მიუძღვნა:

სტერსი სამშობლო
არ გადათელოს
დიდ აღუქსანდრეს
მსგავსი ვმეორობით,
სამშობლოდ ეყოს
მას საქართველო,
ღმერთიანი აშოროს
მას ბაბლონი.

... ვინც კი ასე თუ ისე იცნობს მწერალს დამეთანხმება, რომ გოგლა სარიშვილი კრისტაღრად წმინდა, პატარაანი პიროვნება, ვისაც ცხოვრებასა თუ შემოქმედებაში იოტისოდენი კომპრომისიც კი არ დაუშვია საკუთარ სინდისთან. მართლაც გასაკვირია, იმ მძიმე ეპოქაში, რასაც თან ერთვოდა პოეტის ფიზიკური მატერიალური მშენი მდგომარეობა, როგორ შეძლო ასე უმწიკლად და ღრსებულად გამოლოდა წუთისოდის გზას!...

ცხადია, უკვლევარი პირადი კეთილდღეობის სამსხვერპლოზე მიტანის ფასად, თუმცა შეიძლება, კაცი ბედნიერი იყო მატერიალურ თუ ფიზიკური კეთილდღეობის გარეშე...

... რაც უნდა მძიმე იყოს ცხოვრება, დროდადრო მაინც გაიბრწყინებს ხოლმე ნათელი წამები თუ წუთები...

— მსგავსი მომენტების გახსენება ძლიერ მივირს, — ამბობს პოეტი, — მაგრამ ნათელი გალევებანი მაინც იყო ჩემს სიცოცხლეში. ეს იყო პატარაანი სიღარბე და სიმდიდრე — პატარაანი დარბი მცვობრებით, როცა ჩვენ თუნდაც თითო კვირა ჩაუხე შეგვექლო საათობით ვაგახებოდა ქვეყნაიერების ჭირ-ვატარზე გვეხუმრა და გველბინა...

მართლაც ღრსებულ მცვობრები უმწიკლად და უმწიკლად მხარს. ცოცხლებზე არაფერს ვიტყვი, რომელმე მოთვანა რომ არ გამომჩებს გარდაცვლილითაგან კი უდიდესი სიბოთი და სიყვარულით იგონებს მწერალი, უწინარეს უკვლისა, შოთა ჩანტლაძესა და ფილამე ბერიძეს...

გოგლა სარიშვილის პოეტურ შემოქმედებაში არ გამოირჩევა რაიმე გარკვეული და განმსახვრელი თემა (ვთქვათ, პატრიოტული, სატრფილო, ფილოსოფიური და ა. შ.), უკვლამ არ რი თუ მხატვრული ბერბი მომხიბლია მხოლოდ ერთი მხინით რაც შეიძლება სრულყოფილად ვადმოიცეს ადამიანის ხულიერი გან-

წვობილება. ეს პარპონია განსაკუთრებით ნათლადა გამოხატული შემდეგი სტრიქონებით:

სამშობლოს მოთბე რატომ მახსოვს
სხვისი მოთბევით...
ან ჩემს წარსულში რატომ მახსოვს
სხვისი წარსული...
უცხო მონდვრები საფეხარული
ქალის თმბევით
რად მახსოვს ომის, მტრობის ცელთ
გადაპარსული...

(უსათაურო ლექსიდან „რამდენი დღენი გატარებულან და საღამონი...“).

მახსენდება ურთი ჟრგანგნტი ინტერვაუდან, რაც პოეტს ჩამოართვა გავით „ახალგაზრდა კომუნისტის“ კორესპონდენტმა ლელა ბერიძემ (ფილამე ბერიძის ქალიშვილმა):

„— იმაზე უკეთესი არაფერი გამოკეთებია, — თქვა მწერალმა, — რომ ზავზე ვიყავი. როცა ჩემი თავის დაშუღეროვება მინდა, იმ პირველ უშუალობას ვიხსენებ, საშუაროს ზღვით იმ პირველ გაოცებას და ესა ჩემი საგზალო. ცხოვრების ვერცერთმა სიმძიმემ და სიდუხჭირემ ის ნათელი ვერ დათრგუნა, ზავწვობიდან რომ მომყვება დღემდე. ჩემი პატარა ზავწვობა არის ჩემი შეგობარა და ეს გადაპარჩენს ზოლმე ბოროტი ადამიანი რომ შემხვედრია, ზოგჯერ მიფიქრია, იყო ეს რგი ოდესმე ზავწვი?“ (ლელა ბერიძე, ზეფერტო, გ.ზ. „ახალგაზრდა კომუნისტო“, 9. XI. 66. გვ. 8). მახსენდება პოეტის ერთი პატარა ლექსი ამასთან დაკავშირებით).

ბნოვნა,
ზავწვობა,
ღარობი ერა,
ამოქოვილი საბანზე ვარდი,
გულსტრტი ლამა,
ჩემს ხალათს ვერავს
ედელზე დედაი მჯობისი ლანდი.
მაინტერესოა აგრეთვე ლექსი — „ზამთარი.
ანუ წერალი დედას“:
მეცინება, მაგრამ მაინც
მეძიძეება ზედი,
ზედზე ტკბილად მიჩანს რაიც, —
მეძინება, დედი.
დაეპარსებ...
დაეპათავრე
სასტყე ზედთან თამაში,
ზედის ცხენი საეთვალე
ჩაეპაწყვდიე თავლაში,
არ მსურს ჭადაგ-ჭკითხავი,
მცნობელს ჩემი ზედის,
იავნანა პითარაი,
მეძინება, დედი!
ცხელი ცრემლიც ჩამაწვიმე,

ცრემლიც მტარავლ ზედის.
თბილ საფლავში ჩამაწვიმე
ჩამაძინე, დედი!
ეს რა დიდი ზამთარია,
გავხდი უქმი, ყზედო,
არ გეგონოს, — მართალია, —
გავებურებ, დედი!

...მწერალი მამით ოხლობაში გაიზარდა. მა. მაინი დიდი სამაშულო ომიდან აღარ დაბრუნებულა შინ. მწელი წარმოსადგენია, რა ტანჭვისა და შრომის ფასად აღზარდა მარტობელა ახალგაზრდა ქალმა ორი მცირეწლოვანი ბავშვი... როცა პოეტის დედას, ქალბატონ ნადის შეეცქერი, ვგაძნობ, რა ძალაშ გადაარჩინა ჩვენი სამშობლო დღემდე — ესაა ძალა ყოველიამტანი დედობრივი ზიუვარულისა და ერთგულებისა...

— შინაგანი თავისუფლებაა კაცში მთავარი. — არაერთგვისი უთქვამს პოეტს — ზუნებრივია ვერ ვიტან ჩაგვარის კერავითარ გამოვლინებას... მე პირადად თუ როდისმე ცუდად ვგაძნობდი თავს, მხოლოდ დემოკრატის სრული ნივთიარების გამო. მართალი გითხრა, ძველი საზერძ. ნეთი მე მხოლოდ კულტურისა და ფილოსოფიის გამო არ მიუვარს, ეს კვედანა, პირველ რაგში, მიუვარს იმიტომ, რომ დემოკრატის — აზრისა და პიროვნების თავისუფლების — პირველი საშუაბლო იყო ჩვენს პლანეტაზე. ბწორედ ამის გამო დაეინტერესდი ანტიკური ცივილიზაციით, ზოგჯერ ჩემთვის წავიბრებებებ ზოლმე ჩემს მიერ ნათარგმან ესკილესეულ სტრიქონებს:

არა, ჩვენ ამას ვერ მოვიომენი,
უმალ გააბუზად გადავოქცეეთ,
ტირანიას სოცედილი გეოქონს...

ანუ რომ, თუკი ვინმე მიხვალმება დემოკრატიაციის პიროცესს ჩვენში, ერთ-ერთი პირველითავანი მეც მიხვალმები, ოდონდ კემპარიტ დემოკრატის და არა ცრუ დემოკრატის ნიღაბს...

ჩვენს მრავალეროვნულ სახელმწიფოში აბსოლუტური დემოკრატის განხორციელების სრულ გაარნთიას ჭრტკრობით ვერ ვხვდავ. აღბათ, ყოველი ერთი შას თავისებურად ეახვებს. აქ აწკარად აჩენს თავს ნაციონალურა ტრადიციები. არ მინდა, რომელიმე ერს მივანიჭო უპირატესობა ან შეურაცხვეყო, მაგრამ დემოკრატისათვის ყველაზე მზადმყოფი ქვეყნები ხ. ქართველო, რუსეთი და ბალტიისპირეთის რესპუბლიკები მგონია. როგორია იქნება დემოკრატის განვითარების გზა, ამას ყველაზე უკეთ დრო უნახსუბებს...

— ჩა მოგდის, სულ,
შეწავი ფიქვეთი რომ იბარდნები...
თითქოს ზის ფეხზე ამოვლის სურს
და ტყის მახვილი ეტლავ იბადები!

ქართულში არ არსებობს სიტყვა „არისტოკრატია“. ქართველი არისტოკრატია იყო გლეხი. ბერძნულად „გეორგოს“, შიშობოქმედი, თავისი ნათელი ზრდილობითა და ქცევა-ადამიანობით. თავდადებული ბრძოლასა თუ შრომაში... სწორედ ეს გენი ფეოქავს ძალუხად თვით პოეტის ნატურაში...

მწერალი სათუთია აღმომწებთან პირად ურთიერთობაშიც. ერთი შეხედვით, მკაცრია და უყარება, მაგრამ, სკამარისია, აღმომწებობის ნასახი მაინც შეამჩნიოს შენში. თავს არ დაზოგავს შენთვის, თუნდაც თვითონაც არ უღიხნდეს... პოეტის სასიცოცხლოდ აუცილებელი თანადგომა ხვევს, მათ შორის ამ სტრიქონების ავტორსაც. შეწველებია მძიმე ცხოვრებისეულ მომენტებში. ასეთ დროს იგი შეუფერად ციხესიმაგრეს მკავს, თავი რომ უნდა შეაფარო განსაცდელის ეაშს.

* * *

დაბოლოს, კიდევ ერთი სტრიქონი შემოქმედის

პიროვნული მასიითის წარმოსადგენად: სასტოკად ეწავრება თავისი თავისა და საღმრთო... ველგვარა რეკლამა, კაცია თვითონვე... უნდა ფასობდეს... როცა ვესტუმრე და ვთხოვე, მასუხი გაეცა ჩამდენიმე კოხეცაზე. შხოლოდ შეგობრული ხათრის გამო დამთანხმდა...

გაგლა სარიშვილი მარტოოდენ თავისი სახელებისა და გვარის ამოა გამოვიდა სამოღვაწეო ასპარეზზე და ეს სახელი და გვარი საგნებით საქმარისია საიხისოდ, რომ მწერლის უცველი წიგნი უშოკლეს ზანში ცაქარეს მალაზიის თაროდან...

...ბევრი მაქვს კიდევ საკითხავი პოეტისათვის, მაგრამ, აწყერად, ვგონებ, კმარა... ნეტავ, რაიმე მნიშვნელოვანის კითხვა ზომ არ გამომჩინება?..

— არა — მასუხობს თანამოსახებრე, — იმდენი საკუთარი კითხვა აღმებრება ხოლმე, უველა მოგვანზე მასუხის გაცემა რომ შემეძლოს, სულ ცოტა სოკრატე ვიქნებოდი, მე ყი შხოლოდ გაგლა სარიშვილი ვარ...

თითქმის განთიადამდე გრძელდება ხოლმე ჩვენი საუბრები, ზანდაზან დავცოცნებია კიდევც, მაგრამ სათქმელი არ ილევია... ჩვენი მორავი დიალოგაც დამთავრდა, მაგრამ პოეტისა და მკითხველის საუბარს დასასრული არ უწერია...

ფრომის ტაძარი

(თბილისის მუზეუმის მუშაკის მიხედვით)

ქართული ხელოვნების შესანიშნავი ძეგლი, წარმის ტაძარი, მდებარეობს ხაშურის რაიონის სოფ. წარმის ცენტრალურ ნაწილში მტკვრის მარჯვენა ნაპირზე. ძველი დათარიღებულია VII ს. დასაწყისით (უფრო კონკრეტულად 624-284 წლებს შორის, დათარიღების საფუძველია:

I. წარმის ტაძრის კედლის წარწერა (თ. ფორდანიას კრებული, I, 1892 წ.).

II. ტაძრის მოზაიკური შემკულების სტილისტიკური ანალიზი

(Я. И. Смирнов, Цромская мозаика, Тбилиси, 1935 г.).

III. ტაძრის მხატვრულ-არქიტექტურული ანალიზი

I. აღნიშნული წარწერა მოთავსებულია ეკლესიის სამხრეთის საკმალის თავზე, საკმაოდ მაღლა.

თ. ფორდანიას, პირველმა, გამოიკვია მოსაზრება, რომ წარწერაში მოხსენიებული სტეფანოსი უნდა იყოს VII ს. ქართლის მთავარი სტეფანოს II, ხოლო ქარაგმების გახსნის შემდეგ წარწერას კითხულობდა შემდგომი შინაარსით: „წმიდამ ეკლესიამ სტეფანოს უპატონო შეიწყალო“.

ამასთან, თ. ფორდანიას კატეგორიულად გამოიკვია წარწერის სხვა შესაძლებლობებს (ქრონიკები, გვ. 89).

გ. ჩუბინაშვილმა, ი. სპირიძემ და შემდგომი დროის უვალა მკვლევარმა გააზიარეს თ. ფორდანიას ინტერპრეტაცია და, როგორც ამას ქვემოთ დავინახავთ, ტაძრის აშენების პერიოდში ფაქტურად წარწერის გაზარებას დაუკვედებარეს. სამისო საფუძველი კი რომ არ არსებობდა, ამას ნათელიყოფს თვით წარწერა:

ჩქ 7570
სოხ 7470
97

წმ ეპარქ
სოფ გგაი
შე

როგორც ვხედავთ. „ეპატონის“ ნაცვლად იკითხება გგაი, რაც ძალზე დასორბებულია თ. ფორდანიას წყაობვისაგან. ამასთან, გ. ჩუბინაშვილის შრომაში იგი მოცემულია „ეპატონის“ ფორმით, ნაცვლად ეპატონისა. აღნიშნულ სიტყვას წ. შოშიაშვილი კითხულობს როგორც გაბარაი ან გარბნელი (წ. შოშიაშვილი, ქართული ლაპიდარული წარწერები, I, 1980 წ., გვ. 180-181).

დასაბუთებული არაფერია, რომ წარმის წარწერის სტეფანოსი არ იყო უპატონის ტიტულის მატარებელი პიროვნება. უკველ შემთხვევაში, წარწერიდან ეს არ ჩანს. მაშასადამე, არც ამის მტკიცება იქნება მართებული, რომ წარმის სტეფანოსი იგივე სტეფანოს II, და, აქედან გამომდინარე, არც თარიღის დაზუსტება შესაძლებელია მისი საშუალებით. წარწერა თავისი მნიშვნელობით, აგრეთვე საკმაოდ მაღლა მდებარეობის გამოც, შინაარსით მოსაზრებულთა რიცხვს განეკუთვნება და ტაძრის კედელზე მისი ამოკეთა შეიძლებოდა ტაძრის აშენებიდან დიდი ხნის შემდეგაც.

ამრიგად, „წესტი“ თარიღის განმსაზღვრელი ერთ-ერთი ძირითადი არგუმენტი უსაფუძვლო აღმოჩნდა და ამიტომ უნდა გამოყრაცხოს.

II. ტაძრის საკურთხეულის კონკი შემკულია მოზაიკური მხატვრობით, რომელიც XX ს. დასაწყისში შეინწყადა ი. ი. სპირიძემ. უცნაურობების მოსაზრებები დღემდე გაზიარებულია ერთსულეონად და, რამდენადაც ჩვენთვის ცნობილია, არაფერ დატყვებულია არგუმენტაციის სიუსტემით. ამ მხრივ ნიშანდობლივია თვით

გ. ჩუბინაშვილის დამოკიდებულება ი. სმირნოვის დამოკიდებულებაში:

«Хотя не так точно, как датировка надписью, время Цромского храма определяется на ранний период и остатками мозаики в конхе его. Я. Смирнов, посвятивший ей в 1916 г. опубликованное лишь посмертно через 18 лет исследование, показал, что тема мозаики, ее композиция и частности, формы и техника не содержат аналогий с византийской традицией XI—XII вв., что все параллели, также и к построению орнаментальной каймы мозаичной композиции, падают в основном на древнехристианские памятники V и VI вв., изредка VII в., впрочем, он отмечает и одну-две западных параллели IX в. Вот почему он относил мозаику к древнему периоду, согласно строительной надписи Степаноза пнатося, к VII в.в. (Цроми, с. 10).

როგორც ჩანს, მოზაიკური შემუშავების თარიღის დაუზღუტებისას, ი. სმირნოვისთვის გადამწყვეტი აღმოჩნდა ზემოთ განხილული წარწერის მკდარი ინტერპრეტაცია. და თუ არა ეს გაერმოება, მას ზღვს არაფერი უშლდა, წრომის ეკლესიის მოზაიკა V-VI სს-ით დაეთარიღებინა. ამ შემთხვევაში კი, ისტორიული ფაქტების. ტაძრის მხატვრული ხაზისა და მისი ფუნქციის გათვალისწინებით, შესაძლებელი ვახდებოდა უფრო დაკონკრეტებულიყო ტაძრის აგების თარიღი.

პალეოგრაფიული ნიშნებით. წრომის მოზაიკის წარწერები ანალოგიურია ბიკ-ელ-უფტის ქართულთა მონასტრის მოზაიკური იატაკის წარწერებისა. რომელთა თარიღი, დღეს აღიარებული შეხედულების მიხედვით. V-VI სს მიწნას არ გადაოსცილდება. წრომის მოზაიკის ერთ-ერთი ფრაგმენტი, რომელიც ძალიან დაზიანებულია, ტაძრის აშენებას უნდა იუწყებოდეს: „... თ ვნ აღვა[შენე]...“, რაც იმის მიჩვენებლია, რომ მოზაიკის დამკვეთი ამავე დროს ეკლესიის აშენებელიც იყო. მასხადაზე, მოზაიკის წარწერა უნდა მივაუთვნოთ სამშენებლო წარწერათა რიცხვს და არა სარკმლის თავზე ამოკვეთილი წარწერა, რომელიც მოსაზრებულთა რიცხვს განეკუთვნება. „აღვა[შენე]“... სწინ მოთავსებული ქარაგმისი ვნ ხაკუთარი სახელის აღნიშნული უნდა იყოს დავარადის სახით შეიძლება წაკითხათ „ვახტანგ აღვაშენე“.

ამრიგად, არც წარწერები და არც მოზაიკური მოხატულობის ელემენტები მიიწნა და მიიწნე VII ს. პირველ ნახევარს არ ესადაგებიან.

ამდენად, ძეგლის დათარიღების ორი ძირითადი საურდენი უნდა მოიხსნას, როგორც უსაფუძვლო.

III. როგორც ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, წრო-

მის ტაძრის აშენების თარიღის განსაზღვრა დაფუძნებულია, აგრეთვე, უკვე აღვნიშნეთ სტალიტიკურ ანალიზზე. (სტალიტიკური მხატვრობა, როგორც ეს თვით გ. ჩუბინაშვილის შრომადაც იჩვენება, საძიებელია ადრეულ ეპოქებში. მილიანობაში კი, ტაძრის უშუალო პარალელებად და, შესაბამისად, დამთარიღებელ არგუმენტებად, დასაბუთებულია სომხეთის შემდეგი ეკლესიები: წმინდა გაიანეს (680-686), წმინდა კარაბეტისა ხაკაენში (681-689), მარტინისა (689-640) (გ. ჩუბინაშვილის მითითებული შრომა. გვ. გვ. 10, 50, 87).

ძალზე სიტომბატურია ავტორის განცხადება, რაც იმთავითვე საეჭვოს ხდის სომხური ეკლესიების მსგავსებას წრომის ეკლესიასთან

«Описание этих армянских сооружений показывает, что их нельзя поставить в прямую связь с Цроми» (Цроми, с. 78).

და, მართლაც. სომხეთის ძეგლები უფრო მტკ განანსხვავებულ ელემენტებს შეიცავენ წრომის ტაძართან, ვიდრე მსგავსებას. შორეული ანალოგიები კი წრომის ტაძრის დათარიღებას არაფერს მტკებს, რადგან საერთო ელემენტები, როგორც ეს არქიტექტურაში ხდება ხოლმე, სცილდება ერთ მთელე პერიოდს. გარდა ამისა, ვანა გამოირიცხება წრომის ეკლესიის უფრო ადრე აშენება. მხოლოდ ამის გამო, რომ ზოგიერთი ელემენტი ოდნავ ჩამოგავს გაიანესა და კარაბეტის ეკლესიებისას? ეფიქრობთ, ამჯერა მიდგომა საქირაობს გადაინყვას, მით უმეტეს ამ ხოლო ხანებში სამეცნიერო ლტერატურაში უკვე გაჩნდა სასურველიანი სექტატურაში ძეგლების სტალიტიკური მითოდებით დათარიღების მიმართ.

გ. ჩუბინაშვილის შრომისადაში მიძღვნილი შრომა კამიტალური მონოგრაფიაა, რომელშიც სხვანებოდა ვანხილული გუმბათოვანი არქიტექტურის თემა. წრომის ამ საკობებთან დაკავშირებით გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს, როგორც ქართული ნურთომოდებების სავტაპო ძეგლს. ითვლება, რომ საქართველოში გუმბათოვანი ნაგებობები ხალხურ მშენებლობაში იღებს სათავეს (გ. ჩუბინაშვილი), და თვალს გადევნება ჩვ. წ-მდე V ათასწლეულთან ჩვ. წ. აღ-ის XX ს-მდე (გ. ბერიძე).

თუ ამჯერა კონკრეტული საეროული დამაშვებია, მაშინ ამ მოსაზრების მომხრეებისათვის არ უნდა იყოს მოულოდნელი V-VI საუკუნეების მიწნაზე წრომის მსგავსი გუმბათოვანი ეკლესიის აგება. მით უმეტეს, რომ გუმბათის კონსტრუქციული ელემენტები (ტრომპი, პანდატივი) ცნობილი უფილია IV საუკუნემდეც რომის იმპერიასა და მცირე აზიაშიც (გ. ჩუბინაშვილი. დასაბუთებული შრომა, გვ. 100-103, 140-141-ე შენიშვნები).

წ. ამირანაშვილი ძირითადად აზიარებს

გ. ჩუბინაშვილის შეხედულებებს წრომის ეკლესიის შეფასებისას. მაგრამ იძულებულია აღიაროს, რომ „ადინწული ძეგლების (წმ. გაიანეს ეკლ. ზაგვანო, მრინო, ოძუნი) დეტალური შედარება წრომთან შემდეგ დაკვირვებას გვაძლევს: არც ერთ მთავანში არ არის გამოყენებული ამონახველების უხაღის შემკობა ღრმა ნიშნებით, რაც ახასიათებს წრომს. სომხურის ძეგლებში მნიშვნელოვნად შემცირებულია გუმბათის დიამეტრი, გვერდის კედლები კი გაცილებით მეტადაა დაშორებული გუმბათისკენ კვადრატისაგან... აფხიზეში მოთავსებულია სწორკუთხედის კედლების სისქეში. ყველა სომხურ ეკლესიაში გუმბათი მოთავსებულია არა შენობის ცენტრში, არამედ დასავლეთ ნაწილთან ახლოს“ (შ. ამირანაშვილი, ქართული ხელოვნების ისტორია, 1971 წ., გვ. 134).

ჩვენი მხრიდან დავუშობთ კიდევ ერთ არსებით განმარტებულ ელემენტს. წრომის ტაძრის საყრდსევის გვერდით სათავსები ჩრდილოეთითა და სამხრეთით გაგანერგებული არის ზუსტად ისე, როგორც ეს ადრექრისტიანული ხანის იმ ბაზილიკებისათვის არის დამახასიათებელი, რომელთაც T-ს მსგავსი ანუ ბერძნული არქაული ქვრის გვერდები ახასიათებთ. მაგალითისათვის დავახელებთ ტერორს, დვინის კათედრალს, ერერუქის ტაძარს. სომხეთის ამ ეკლესიებს V სს მიაკუთვნებენ და, როგორც ჩანს, კავკასიისა და საქართველოში მსგავსი გვერდების ტაძრები აქნებოდა გვერდებულა.

წრომის ტაძრის არქიტექტურული თემისათვის მეტად მნიშვნელოვანია რუისის ეკლესიის გვერდისთან შედარება. აქვე აღვნიშნავთ, რომ რუისის ეკლესიის უძველესი ფუნა VI ს. დასაწყისით თარიღდება (გ. ჩუბინაშვილი, ხელოვნების ისტორიის საკითხები, I, 1970 წ., გვ. 190).

დათარიღების საფუძველია რუისის ეპისკოპოსის მონაწილეობა დვინის 508 წლის საეკლესიო კრებაზე (ეპისტოლეტა წიგნი); თუმცა, კრებაზე დასწრების ფაქტი მხოლოდ იმაზე მიუთითებს, რომ რუისში საეპისკოპოსო ცენტრი და, შესაბამისად, საეპისკოპოსო ეკლესია 508 წლამდე არსებობდა.

რუისის საეპისკოპოსო ეკლესიისა და წრომის ტაძრის შედარება თვალათლივ გვიჩვენებს დიდ მსგავსებას, რაც უდავოდ ადასტურებს, რომ ისინი ერთ პერიოდში არიან აშენებულნი. წრომისა და რუისის ეკლესიების მხატვრულ-არქიტექტურული თემა იმდენად ახლოსა IV-V სს. ბაზილიკურ ნაგებობებთან, რომ ეჭვგარეშეა, როგორც გუმბათიანი ნაგებობები, ისინი დამოკიდებულნი არიან ბაზილიკური თემისაგან და მის უშუალო გავრძელებას ანუ გარდამავალ სხებობას წარმოადგენენ ბაზილი-

კასა და ცენტრალურ გუმბათოვან ტიპოვებზეა შორის.

ბიზანტიური

წრომის ტაძრის მხატვრულ-ორნამენტულ რეპერტუარს, თავის მხრივ, კარგად მივსადაგება V ს. ყველა მხატვრული ელემენტი, განსაკუთრებით კი ურთიერთგადაწყვეთი რგოლები, წრეში ჩასმული ჭკვრები და ვარდულები ძირითადად დამახასიათებელია იმ ძეგლებისათვის, რომელთა მშენებლობა, ქართული ისტორიული წყაროების თანახმად, IV-VI სს. ივულისხმება. ამდენად, ტაძრის მხატვრული ელემენტები თავისუფლად შეიძლება V ს. მივაკუთვნოთ და ამ მხრივ ვერ ვხედავთ თეორიულ დამარცხებას წრომის ტაძრის V ს. დათარიღებისათვის.

წრომის ეკლესიის კუთხის ოთახებს გ. ჩუბინაშვილი ორიგინალურ თავისებურებად მიიჩნევს და აცხადებს, რომ მსგავსი მაგალითები მისთვის უცნობია (წრომი, გვ. 41). ჩვენ ზემოთ უკვე დავახელებთ V ს. ერერუქი, რომელსაც ზვერი აქვს საერთო წრომის ტაძართან და, კერძოდ, კუთხის ოთახები; აგრეთვე, სირიის ბიზანტიკლისან ერთ-ერთი V-VI სს. ეკლესია, საბერძნეთის ათენის მახლობლად მდებარე V-VI სს. ეკლესია.

ესაღმა, როცა გ. ჩუბინაშვილი პარალელებს VII ს. ძეგლებში ეძებდა, წრომი მართლაც ორიგინალურად გამოიურტებოდა, რადგან ამ დროისათვის მსგავსი გვერდები ხმარებიდან გამოსულია და ისტორიის კუთვნილებად არის ქცეული.

წრომის ტაძრის კიდევ ერთ-ერთი თავისებურება, ამასთან, ეს თავისებურება, გ. ჩუბინაშვილის შეხედულებით, პირველად წრომში იჩენს თავს, გუმბათის ოთხ თავისუფლად მდგარ სვეტებზე დაფუძნება (წრომი, გვ. 41-42).

საქოთხის ამგვარად დასმა თავისთავად სწორად არ მივაჩნია, რადგან თვით წრომის ტაძრის VII ს. დათარიღება სუსტ საურდენებზე იურ აგებული და, როგორც ირკვევა, ამ ბოლო ხანებში, თითქმის ყველა საეპისკოპოსო ძეგლის (მათ შორის საქართველოს იმ ეკლესიებისა, რომლებიც თითქმის წრომის შემდეგ ააშენეს) თარიღების დაწესება და მათზე შემუშავებული შეხედულებების გადაფასება ახლო მომავლის საქმეა.

როგორც ამ საკითხებზე კვლევამ გვიჩვენა, ძეგლების ისტორიის შესწავლისას ყველა შემთხვევაში დასვენები გამოტანილია წყაროებისა და წარწერების მცდარი ინტერპრეტაციის შედეგად (ბ. მჭედლიშვილი, ბაგნიანის სიონის საკითხისათვის, შაცვე, № 3, 1984 წ.; მცხეთის სვეტფანწმინდის საკითხისათვის, „ძველის მეოპობარი“, № 47, ქალაქ უქარძიასა და დაბა ბოდის ლოკალიზაცია, „ძველის მეოპობარი“, № 7, 1986 წ.; ზ. კიკნაძე, თ. შირაზაშვილი, ფურ. კრიტიკა,

№ 8, 1984 წ.; ს. ს. კაკაბაძე, მაცნე, № 8, 1984 წ.), მართალია, ამ წერილებს მოჰყვა საპასუხო რეაქცია (თ. საუვატილოძე, ნ. ანდუღაძე, დ. თუმანიშვილი, ნ. ლომაური, მაცნე, № 8, 1984 წ., ვ. ბერიძე ფურ. „მნათობა“, № 1, 1986 წ.), მაგრამ ამ საპასუხო წერილებში, როგორც ეს საერთოდ ზღვება ძველი პოეტების შენარჩუნებისაკენ ავტორებმა ვერ შეასრულეს შეცნობილი და საბუნებო დებულებების წამოყენება.

ამდენად, არც ძველის არქიტექტურული ანალიზი იძლევა უფრომან საშუალებას VII ს. სახარტებლად.

წარმის ტაძრის შესწავლისას მკვლევართა მიერ სრულიად იგნორირებულია ამ შტაბის პოლიტიკური ისტორია, ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობა, ტაძრის აგების წარმოშობის პირობები, არქეოლოგიური კვლევა და, საერთოდ, ის კომპონენტები, რომლებშიც დახმარებას უწევს მკვლევარს კომპლექსური მიდგომით საერთოების დაზუსტებასა და უარსებების გამოკვლევას.

გ. ჩუბინაშვილის შრომაში ძველის ისტორიის აქვს დათმობილი მხოლოდ ორი გვერდი, რომლის ნახევარი გულსივს წარწერის მცდარ ინტერპრეტაციას ეძება.

არქიტექტურული ძეგლის გამოკვლევისას, ბუნებრივია, დასაწერისთვის დასვას კითხვა: ვინ ააშენა და ვისთვის ან რისთვის ააშენეს. ამ კითხვებზე სწორი პასუხის გაცემა ფაქტობრივად ძველის ფუნქციის განსაზღვრის ტოლფასია. ამის მიუხედავად, რომ გ. ჩუბინაშვილს გაწეული აქვს უზარმაზარი შრომა, ჰეგნის მანვე გაურკვეველად დარჩა წარმის ტაძრის ფუნქციური დანიშნულება. იყო ეს ძეგლი აშენების შემდეგ სოფლის ეკლესია, სამონასტრო, საეპისკოპოსო თუ ისე, უბრალოდ, თვითმონაწილე იყო და ააშენეს უდაბნოში, არავისთვის?

წყაროების ცნობების იმიტატორი ანალიზის საშუალებით, შესაძლებელი ზღვება, თითქმის ყველა მნიშვნელოვან ძეგლის ისტორიის გარკვევა და ეს განხატებისა, ვინაიდან ექსტრაორდინარული ეკლესიების აშენებდნენ ქლორის ან ქვეყნიანში და ამიტომაც აშვარსი მოკლებული აღიარებულა ქრონაკებში, აღიბეჭდებოდა ზაღობა მესობერებაში, ფიქსირდებოდა სავანებოდა ამოკვეთილი წარწერებოთ.

მცხეთის ქვრის ტაძრის მშენებლობისას წყაროებს ისიც კი აქვს აღნიშნული, რომ მშენებლობა გუარამ ტრისთავს დაუწყოა და „წელთაღმის ოდენ აღაშენა“. წარმის ტაძარი აღმშენებდა ზომებით მცხეთის ქვრის ეკლესიას და, უცნაურად ვერჩენება, წარმის ტაძარი აგებული უოფილიყო ამავე სტეფანოს II მიერ, რომლის დეაწლი, მცხეთის ქვარაბატიონისათვის უღუთის აშენება, შეუშინეველი არ დარჩენიათ მშობაანებებს.

რასაკვირველია, დროთა განმავლობაში ისტორიული ფაქტები მახინჯდნენ და მსხვერპლის გამო ჭეღა ცნობა კარგად მსხვერპლად დანიშნულუბასა და აქტუალობას და ამიტომ წყაროთა გადაწერნი და სხვადასხვა დროის რედუქტორები აშვარებდნენ ტექსტებს, კონსექტების ხანაითს იძლეოდნენ და, აღბათ, ზნორად თავის დროისათვის უყვე გაუგებარი აშვარებულს საერთოდ ამოკადებდნენ ზაღობა წარმოცა ეკლესიაზე ამოკვეთილი წარწერების დიდი ნაწილი და, რაც უფრო ადრე დაზიანდა წარწერა, მით უფრო ადვილად ვაბუნდოვანდა ძველის იმიტატორი ისტორიაც. წარმის ტაძრის ზედიც სწორედ აშვარ ძველთა რაცხვს განეუფუნება. როგორც ჩანს, ქვრ არაბების მიერ საუკუნეთა მანძილზე დარჩებული ქართლის ეს ნაწილი შემდგომ, თურქობის ხანაშიც, ვერ მოდონებდა და წარმის ტაძრის დიდხნის განმავლობაში, აღბათ, საყმოდ დაზიანებულს, პატრონი არა მყოლია.

მართალია, გვიანდელი, მაგრამ საუარადღებო ცნობებია შემორჩენილი წარმის შესახებ, წმინდა რადენის ცხოვრებიდან ცნობილია, რომ რადენი, ვახტანგ გორგასლის მეუღლიან მამამძღვე, აწამეს და მოკლეს წარმის. მისი გვაში ქრისტიანებმა წარმისი დაქრადეს. უყვე ეს გაჩემოება იმაზე მიუღიოებს, რომ წარმის ვახტანგ გორგასლის დროისათვის საყმოდ მნიშვნელოვან დასახლებულ ადგილს წარმოადგენდა. რწმენისათვის დასჯა საბელშიფოებრივ აქციას წარმოადგენდა და დასჯის პარცელურები იმარადებოდა ქვეყნისა თუ რეგიონების მსხველ ცენტრებში. ახვ, მავალთაოდ, იგხო ქრისტი აერუსაღების მახლობლად, ეგსტაი მცხეთელი მცხეთიდან თბილისში ჩაიყვანეს. ენა და, არკი — რუანაში, ქეთიდან წამებულა — შირაში და ა. შ.

რადგან მცხეთის ცნობილია, რომ ყველა ქალაქისა თუ მნიშვნელოვან დაბას თავის ეპისკოპოსი მუავდა, ზოლი ტაშისკარიდან რუსის უბნისის საეპისკოპოსოშივე ტერიტორიის ეპისკოპოსი ჰეგნის უცნობია, ვფიქრობთ, აღნიშნული რეგიონის საეპისკოპოსო ცენტრს წარმო წარმოადგენდა. ამასთანავე, დასაშვებია; რომ ვახტანგ გორგასლის ეპოქაში წარმის საეპისკოპოსო სხვა სახელით იყო ცნობილი.

რადენის ცხოვრება კლდე, ერთი ნაბიჯებით იქცევის ურადღებას. იგი ვაუწყებს, რომ რადენი კი დაუსაფლადებიათ წარმის, მაგრამ, როდესაც სპარსელებმა ქართლი დატოვეს, ვახტანგ გორგასლის ბრძანებით მისი ნიშტი ამოიდეს და გადაახვენეს ნიქოშიში, სადაც ვახტანგ გორგასალმა ეკლესია ააშენა და ეპისკოპოსიც დაუდგინაო (ქართულ ზედწარწერა აღწერილობა, I, 1980, გვ. 382, ქართლის ცხოვრება, I, გვ. 190).

საუარადღებოა ქუანწერის თხრობა რადენი

ნის შესახებ, სადაც ნათქვამია, რომ ვახტანგ გორგასალმა „აღაშენა ეკლესია ნიქოზისა საგზებელსა თანა ცეცხლისასა და დასუა ეპისკოპოსი, სადაჲგი ეტლა გუამი წმიდისა რაფაელისი, რომელი იწამა სპარსთა მიერ წყობასა ვახტანგისა“ (ქ. ც./ბა, I, გვ. 189).

ჭუანჭერი გაერთოდ არ ახსენებს წრომს. არც ნემსის გადასვენების შესახებ იყის რაზე. მისთვის ცნობილია, რომ სიამისკოპოსო ეკლესია ააშენეს იქ, სადაც „ეტლა გუამი წმიდისა რაფაელისი“. მაშასადამე, სახელწოდებები ნიქოზი და წრომი ამ შემთხვევაში ფარავენ ერთმანეთს. წრომის ეპისკოპოსი ცნობილი არ არის, ნიქოზიელის შესახებ იმავე ჭუანჭერის მწვერვლით ვიცით. ამდენად, უნდა დავასკვნათ, რომ ვახტანგ გორგასალმა დღევანდელ წრომში დამარბულ რაფაელს აუშენა ეკლესია. დღევანდელ ნიქოზში წმინდა რაფაელის ნეშტის გადატანა, რაგორც ჩანს, გვიანდელ (ჭუანჭერის შინაგანობა ხანა) ამბავია, რადგან დღეს ცნობილი ნიქოზის ტერიტორია არ შეესაბამება ცხოვრებაში სახელ მომეტების. აქ უმეტესად სხვადასხვა დროს მომხდარია მოვლენების ერთ სისტრქვეში მოთავსება და გვიანდელ ეპოქოთა ცნობილი ფაქტების გააზრება და არა რეალურია, სინამდვილეში მომხდარის ასახვა.

ამას გვაღიქრებინებს კიდევ ერთი ვარაუბი. ნეშტის გადასვენება წრომიდან ნიქოზში ახსნილია სპარსელების ქართლიდან წასვლით. მაგრამ, ქრისტიანებმა რაფაელის სწორად სპარსელების შიშის გამო დაქრძალეს წრომში და, თუ მტერი ვაცეცალა იქაურობას, აუხსნილი რჩება წმინდანის ნეშტის გადასვენებაც. თავისთავად ის ადგილი, სადაც აწაშეს, სადაც დაქრძალეს, უკვე ითხოვდა ქრისტიანებისგან ამ ადგილის გააბატონების, საგანგებოდ აღნიშვნას. ასეთ იქცეოდ, უკვეა შემთხვევაში. ეკლესიების აშენებით გამოხატადდნენ. და, საერთოდ, რატომ უნდა გადაესვენებინათ წმინდანი წრომიდან ნიქოზში, თუ წრომი, როგორც წმინდანის მფლობელი, უკვე თავისუფალი იყო მტრებისაგან?

უკველა ამ მონაცემის საფუძველზე, წრომის ტაძრის ისტორია ასე შეიძლება წარმოვიდგინოთ: მხარე, რომელიც ტაშის კარიდან ფრონეს ბეობამდე მტკვრის ორივე ნაპირს მოიცავდა: ანუ რუხისის საეპისკოპოსომდე, საეპოოდ დაწინაურებული იყო ქრისტიანობამდეც, რასაც ზღვდებრისა და დედოფლის მიწების არქეოლოგიური აღმოჩენების ადასტურებენ. სწორედ ამ მხარის და, კერძოდ, წრომის, დაწინაურებული მფლობარებით აიხსნება აქ ისეთი დიდი და მწინაველოვანი ეკლესიის მშენებლობა, როგორც წრომის ტაძარია.

წრომში ნაპოვნია კანელურებიანი სვეტის ნაწილები, რომლებიც, არქიტექტორ გ. ლევაფას განსაზღვრით, აქტმინდორ ხანას განეკუ-

თვნიებიან (გ. ლევაფა, ანტიკური ხანის საქართველოს არქიტექტურული ძეგლები, ნ. 11). უკვე ეს გარემოებებიც უნდა გვახსენებდეს, რომ წრომის ტაძრის სიახლოვეს, წარმართული, ირანული წარმოშობის საკულტო ნაგებობა ივარაუდება.

თ. ყორღანას წრომის ეკლესიის ეწოდა უნახავს სვეტის ძირი, რომელზედაც ამოყარული უოფლად წარწერა: „სახელითა ღვთისათა, წ/სა რაფაელისა“ (ქრონიკები I, გვ. 70), რაც იმაზე მიუთითებს, რომ რაფაელის სახელი უკავშირდება წრომის ტაძარს.

წრომის ტაძრის ეწოდა აღმოჩენილ სტელაზე შესრულებულია წარწერა, რომელიც ასე იკითხება: „ესე ჭუარი ქრისტეის მტე მამასა. ლისმან გრიგოლ ზედა ავმართე, სალოცველად ჩ(უ)ენდა მოსახსენებელად ს(უ)ლისა კურახტელისა ...სა (წ. შოშიაშვილი, ლაბიდარული წარწერები, გვ. 182).

ამ წარწერას უფრო ადრე ოდნავი განსხვავებით იკითხულობდნენ ალ. ჭავჭავაძე და წ. ჩუბინაშვილი. იმის გამო, რომ სტელის მერსე წარწერა გვაუწყებს: „ესე ჭუარი ქრისტისი აფუსტისა აემართა მესამესა“, მკვლევარები მიდიან დასკვნამდე — რადგან ცნობილია წმინდა რაფაელის წამების თარიღი, სამი აგვისტო, შესაბამისად სტელის წარწერის შინაარსიც წმინდა რაფაელის სახელს უკავშირდება.

«На протяжении второй половины V века и первой половины VI века персы еще не раз и не два появлялись в Картли и ставить стелу с упоминанием христианина раждена, их соплеменника, по разным причинам, естественно, было нежелательно, и, следовательно, можно думать, что она воздвигнута во второй половине VI века — первой четверти VII века.

Указание надписи, что крест стелы Цроми установлен 3 августа, т. е. тогда, когда верующими отмечался поминальный день мученической смерти праведника, угодника Раждена, показывает, что житие Раждена было хорошо известно и, должно быть, написано одним из его современников. Несомненно, из этого жития, из поминальной церковной записи и из народной памяти извлечена дата отмечаемого дня» (Н. Чубинашвили, Хандиси, 1972, зб. 80-85).

წ. შოშიაშვილი წარწერებს IX ს. ათარღებს და, მიუხედავად იმისა, რომ გამოყენებული აქვს წ. ჩუბინაშვილის აღნიშნული შრომა, წაიხსნის მისეული ვარიანტი სახელი რაფაელი ამოგდებული აქვს. წარწერის დათარი-

დების საფუძველი ნ. შოშიაშვილისათვის პალეოგრაფიული ნიშნებია. როგორც ამ ბოლო ხანებში ირკვევა, ამჟვარი მეთოდი ბევრ დაწესებულებას მოითხოვს და ამიტომაც არ შეგვიძლია დავეთანხმეთ მკვლევარის ზოგიერთ დასკვნებს.

ზემოთ მოტანილი მასალებიდან ზოგი რამ შეიძლება საკმაოდ იუოს და ქერქერობით დაუჭერებელიც. მაგრამ მათი ერთობლივად შექერება წრომის ტაძარს უფრო რეალურად წარმოაჩენს, ვიდრე ეს დღეს ცნობილია ჩვენთვის. წრომის ტაძარი თავისი მასშტაბებით უმა-

ღლეს ზღლისუფალოა ნაბეღავია და კათოლიკისწინებული მნიშვნელოვანი ედუკაციური საფუძის. მოზაიკის წარწერა „უც ალუქუენდუ ქრუფენუ ქორონების პარით გვაუწყებს ცელესიის აღმართვას. წარწერა მოთავსებულია საკურთხეველში. მოზაიკური შემკულობის ადრექრისტიანული ხანის იერია, ვახტანგ გორგასლის ლეგენდარული პიროვნება. წმინდა რაფდენის მოწამობრივი სიკვდილი და დაკრძალვა წრომში, შემორჩენილი წარწერების შინაარსი, უველადერ ამას მივუვართ დასკვნამდე, რომ წრომის ტაძარი პროდუქტია V-VI საუკუნეთა მიჯნისა.

201
 ტაძარი
 უფრო
 რადიკალურად
 უფრო
 უფრო

პავლე ინგოროყვას ფერილები

პავლე ინგოროყვას 14 წერილი, რომლებიც საქართველოს ლიტერატურის სახელმწიფო მუზეუმის ბელნაწერთა ფონდშია დაცული, სხვადასხვა დროსაა შემოსული და მოიცავს დიდ პერიოდს — 1912-1958 წლებს.

ხუთი წერილის ადრესატია ცნობილი ისტორიკოსი, მწერალი და საზოგადო მოღვაწე მოსე ჭანაშვილი — იმ პერიოდში საეკლესიო მუზეუმის გამგე. წერილები დათარიღებულია 1912-1918 წლებით, როდესაც 19 წლის პავლე ინგოროყვა მუშაობდა წიგნზე — „ძველი ქართული სასულიერო პოეზია“.

ერთი წერილი გამოგზავნილია აბასთუმნიდან თბილისში 1927 წელს აქადემიური ასოციაციის წევრთა სახელზე, მწერალთა კავშირის მაშინდელი თავმჯდომარის, ქართველი პოეტისა და საზოგადო მოღვაწის კოტე მუყაშვილის გარდაცვალების გამო.

შვიდი წერილი დაცულია პოეტ ალექსანდრე აბაშელის არქივში. აღ. აბაშელთან პავლე ინგოროყვას აქვეშაობდა ხანგრძლივი შემოქმედებითი მეგობრობა. პირველი წერილი დათარიღებულია 1918 წლით, ბოლო — 1949 წლით.

1988 წლით დათარიღებულ წერილში აღწერილია მუშაობის პროცესი მონაგრადიაზე „ნიკოლოზ ბარათაშვილი“, ადრესატია პოეტი რაფელენ გვეტაძე — იმ პერიოდში გამოცემლობა „სუბდერაციის“ დირექტორი.

ბოლო წერილი, რომელიც 1958 წ. დაწერილი, ეხება ქართველი კრიტიკოსისა და პედაგოგის იპოლიტე ვართაგავას შრომის — „XIX ს. დიდი ქართველი პუბლიცისტი ილია ჭავჭავაძე“ — გამოცემას. წერილი აღმოჩნდა იპოლიტე ვართაგავას არქივში.

წერილებში მოხსენებული არიან: პავლე ინგოროყვას მეუღლე, მთარგმნელი ქეთევან ბაქრაძე, მწერლები და პუბლიცისტები: ი. გრიშაშვილი, ს. თავაძე, ვ. კოტეტიშვილი, კ. გამსახურდია, გ. ქიქოძე, ს. ჩიქოვანი, ა. მირცხულავა, ა. ვაწარელია, მთარგმნელები: ლიპსკერცი და ა. ბახინოვი.

რუსულად დაუშვილი

26. VIII. 1912 წ. ფოთი.
დიდად პატივცემულო ბატონო მოსტ გიორგის ძე!

უკაცრავად ვარ, რომ გაწუხებთ ამ წერილითა, მაგრამ ვიმედოვნებ, რომ მოგვისმინო და არ დაიწარბებთ მასუბის მოცემას.

ჩვენს თქვენდამი სათხოვარი შემდეგში გამოხატება:

წლითლს ჩვენ — ერთმან მიზეზებისა (წერების ავადმყოფობისა) გამო — ვერ შევძელით უნივერსიტეტში წასვლა და დარჩენილ თავისუფალ დროში ჩვენ სხვათა შორის გვესურს შევისწავლოთ და გადმოვიწეროთ ზოგიერთი

ძე. ქართული ტექსტები თქვენდამი რწმუნებულ მუზეუმის ბელნაწერთაგან და აგრეთვე გვესურს გვეცნოთ უმეშვეოდ ქართულ პაღეოგრაფიას (თუ თქვენ კეთილინებებთ, თქვენი ბელმძღვანელობის ქვეშე).

ამისთვის უმორჩილესად ვთხოვთ გვაცნობოთ თუ რა პირობებში შეგვიძლია მუზეუმში ვიმუშაოთ.

საპირიოდ ვრაცხთ აგრეთვე გაწუხეთ რომ, — რადგანაც ტფილისში, ახლო წაცნობთა უყოლობის გამო, უნდა გავჩერდეთ ზოლზე სასტუმროში, — ჩვენთვის — მატრიალურად ძლიერ შევიწროებულისათვის — ბელსაყრელი

იქნება — რამდენადღაც მტის სამყაროებო სა-
ათებს დავეთხოვით.

კიდევ დიდის გულმოდგინებით ვთხოვთ ღუ-
გავალოთ და რამდენადღაც შეიძლება მტე-
დრო დავეთხოვით სამყაროებო.

სრული გულთითადი პატივისცემით
სტ. პავლე ინგოროყვა

ჩვენი ადრები:

გ. პოტი, გურიისკ. ულ. გ-ნუ იოსიფუ გ.
ინგოროკვა, ძაგ. პ. ინგოროკვა.

P. S. მუზეუმში სამუშაოთ, სექტემბრის
შუა რიცხვებში ჩამოვალ ხოლმე (შანამდე ექი-
მებისგან ვერ გავთავისუფლდებით).

ფოტო II/XII 12

დიდად პატივცემულ მოხე გიორგის ძეს
მოწიწებითი სალამი!

სხვა, მე ვახლდით მარტალში და ვიძუშავ
სრული კვარა. Resume ჩემი იქაური ნა-
მუშევრისა ახე შეიძლება გადმოგცეთ. შევა-
რულე კატალოგისათა მარტალის ბელნაწერ-
ბისა, შევადგინე შედარებით უკეთეს აღწერა
ბელნაწერთა, რადა თქმა უნდა — სასტო-
რიო და გადამწერთა შინაწერების გადმოღე-
ბით. მარტალის ბელნაწერთა კოლექცია სულ
შეიცავს 74 №-ს. ამ მუშაობის დროს ბევრს
ახლს და საგულისხმოეო მასალებს წავაწუ-
და. ასე, მაგალითად, აღმოჩნდა ერთი უცნობი
პოლოგეტური თხზულება არსენი კალიფსოე-
ლისა (XI-XII ს.). მის მიერვე თარგმნილი ორი
კრებული ამჟვე დარგის ნაწარმოებთა, ერთი
საუფრადღებო კრებული პოპოლტიკურ-ასკეტი-
კური შინაარსის თხზულებათა (XI ს. ბელნაწე-
რში). ფილოსოფოს მიხეილ ქსელისის ერთი
ნაწარმოების თარგმანი და სხვა, სასულიერო
პოეზიის დარგში, რომელიც მე უახლოესად მა-
ინტერესებდა, აღმოჩნდა: ერთი იამბიკ ეფრემ
მციარისა — 1091 წლის ბელნაწერში, ექვნი
იამბიკ არსენი კალიფსოელისა (XI-XII ს.),
ერთი იამბიკ სახარების შესახებ (XI-XII),
გალობანი ახო თბილელისანი, რომელნიც სტა-
ნისი და შინაარსის მიხედვით არსენი ბულმა-
სიშის ძის კალამს ეუფუნინან (XII ს.) და სა-
გალობლნი ცრიკოლ ხანძთელისა, რომელიც
სხანს იმჟვე არსენის ეუფუნის. მაგრამ, უვე-
ლანზე ძვირფას აღმოჩნდა უმდა ჩაითვალის
ლიტერატურაში ქერ უცნობი ეფრემ მციარის
ვრცელი შესავალი — მის მიერ მცნიერულად
გამოყვებული — დაფიონის უველა ქრისტიანულ
ავტორებს კომენტარებისა. შესავალი, რომე-
ლიც აღმთებულად საინტერესოა, სამწუხაროდ
დღემდამდე არის დაკრული: აქლია ? ფურცე-
ლი: ჩემ მიერ გადმოწერილი დაკრული ტექსტი
შეიცავს 40 გვერდს. შესავალში მრავალი სა-
გულისხმოეო ცნობებია მოთავსებული, სხვა-
თა შორის მასში მოთავსებულია ფრაგმენტი
ეფრემის მიერ შედგენილი ლექსიკონისა. სხვა-
ზე — შემდეგ.

დიდად პატივცემულმა ლეონიდემ პოეზიუ-
ძლია ვეწმუშავა წიგნისაკაცზე დაწერილი
პარობებში და ძლიერადაა დაინტერესო-
ბენი შრომის გაკნობით. დღეს შევალთ ველ-
თში, იქითგან უბისში, და, თუ დრო დაშრისა,
შესაძლია ქარტუშშიაც შევიარო.

სხვა, როგორ მიდის „სასულიერო პოეზიის“
საქმეები? ვიხედოვნებთ, ნებასთვის მიდების-
თანვე, დაგვავალბთ და არ დაიხარებთ ამის
შესახებ ცნობის მოწოდებას შემდეგი ადრე-
სით, რომელიც ვიხედოვნებთ თქვენ უნდა გახ-
სოვდეთ:

პოტი, გურიისკა ულ. იოსიფუ ინგოროკვა.
ჩემზე გადმოსაცემად.

მრავალი მოკითხვა თქვენს დიდათ პატივ-
ცემულს შეუდღის და წუცას.

თქვენნი დიდი პატივისცემული და დიდად
დავალბებული

პავლე ინგოროყვა

ქ. ქუთაისი 18. XII. 1912

დიდად პატივცემულ მოხე გიორგის ძეს
გულთითადი მოკითხვა!

წარსულ კიარაში ვახლდით გელათში, სა-
დაც ვიძუშავე დღე ნახევარი. მუშაობამ ბევრი
რამ ახალი მოგვცა. უპირველესად უკვლისა
აღმოჩნდა, რომ მშვენიერია „გალობანი ვარძიის
ღმრთის მშობლისანი“, ჩართული გელათურ
მე-XIII საუკუნის ბელნაწერში, ეუფუნის ორ-
ვანე შავთელის კალამს. ის ვარძიება, რომ
შავთელი დაუწერია ვარძიის ღმთის მშობლის
გალობანი, ცხადი და შურთუთელი სასუთი
ამისი, რომ შავთელი თანამედროვეა თამარის
და „აბდულმესისა“ წარმოადგენს თამარის და
არასგზით დავით აღმაშენებლის შესხმას. „ვა-
რძიის გალობანის“ შინაარსის დაკვირვებამ
დამარწმუნა, რომ ის წარმოადგენს ხოტბას
(თუმცა სასულიერო მანზე შეწუპილის) აღმა-
შენავად ქართველების რომელიდაც გამარჯვებ-
ბისა „თამარამთა ზედა“. ხოტბა-საგალობელი,
სხანს დაწერილია 1218 წელს, სწორედ მაშინ,
როდენაც, რაკინედადინის ურდოების დამარც-
ხების შემდგომ, თამარი და შავთელი „აკი-
ცილოსოფთა და რიტორია, ლექსითა გამოშა-
ქელთა და მოღვაწეობათა შინა ვანთქმული“,
ღვთისადმი მადლობის შესწავრავად „მოყვადეს
ვარძიას და ქეროვანი მადლობა შესწავრეს
ამათ“ (იხ. მარიაშის ვარიანტი, გვ. 406, ვახ-
ტანგის რედაქციაში არ არის).

იმჟვე მე-XIII საუკუნის კრებულში მოთავ-
სებულია „გალობანი ღმრთის მშობლისანი სა-
ვედრებელინი“ იმჟვე განსაკუთრებული სასოხით
დაწერილინი, რომელითაც დაწერილია „ვარძიის
გალობანი“ და რომელიც სტაღის მიხედვით
შავთელისაკვე კალამს ეუფუნის. იმჟვე ბელ-
ნაწერიდანვე გადმოვიღე გალექსილი ფსალმუ-
ნების შინაარსი, რომელნიც არსოაზე დაუყავს
წარწერა „დავითისანი“.

გელათურ სახარებაში, რომელიც გიორგი-მთაწმინდელის ავტოგრაფად არის ცნობილი, ვარდა ცნობილი აკროსტიხიან იაზიციონისა — აღმოჩნდა ოთხი ახალი ლექსი, შესანიშნავი ფორმისა და შინაარსის მხრივ. თუთერელ ამთ-განწი შეიქმნა ოთხი მთარგმნელი.

აგრეთვე აღმოჩნდნენ უფედლისი, XII-XIII საუკუნის, ვარიანტები ჩემ მიერ მარტ-ვილში მოპოვებულ არხენი კალიპსოედის წი-ლექსებისა, ლექსები არხენი იუალითოდლისა და სხვა.

უხისაში, საიდანაც გუშინ წინ დავბრუნდი, სხვათა შორის მოვიპოვე უაღრესად ძვირფასი, პ ზანიანი ლექსი სახა წყაროსთაველისა (XII ს.). რომელიც შეიცავს შესხმას გიორგი მტბევარისას. ლექსი გართობულია და მისი რომა თხზულია ამ ზმა-ვიტრუვოზით. რომე-ლიც გვხვდება შავთელ-ზაბრუნაძის ხატბებში აქ არს გწერს უხისაში შეტრებილ საურად-ღებუ საისტორიო მასალაზე, რომელთაც ჩემს „პოეტისთან“ პირდაპირი დამოკიდებულება არ აქვთ...

ამ საღამოს მივებგზავრები ქრუჭის მონას-ტრში, ამ მონასტრის წინამძღვარ — ვაბრიელ არქიმანდრიტთან ერთად, რომელიც გაამცნო გიორგი ეპისკოპოსმა. ვნახობ რას მოგვცემს ახალს ქრუჭის ხელნაწერებია.

დადი მოკითხვა ღრმად პატივცემულ თქვენს მუდღელს და პატარა ნუციკოს.

მამა არქიმანდრიტი ვაბრიელი გულითად მო-კითხვას ვიდღვსით და ამასთანავე დიდს ბო-დიშს იხდის, რომ, მისგან დაშორადებელი მი-წერების გამო, ვერ შესძლო თქვენს მიერ და-ვალებული შრომის შესრულება.

თქვენგან დოდად დავალებული და თქვენი ღრმად პატივსმცემელი პავლე ინგოროვია.

P. S. აქ უკუნის დროს მოვაკითხე ქართუ-ლი დაბადების XI-XII საუკ. ხელნაწერებო, რომლებზედაც ცნობები ჩაერთავს ერთდანიას ქრონიკებში (II, 10 გვ.). ამ ხელნაწერებს მთელი ისტორია ვარაქედით და ქერ-ქერო-ბით არა სჩანს, თუმცა დაკარგული არ უნდა იყვნენ.

მაგრამ ამაზე შებღმომ.

პატარა-ციეში, 1 აგვისტო. 18
ღრმად პატივცემულო ბატონო მოსე
გიორგის ძე, საღამო და გულითადი
მოკითხვა!

როგორც გეცოდინებათ, თბილისში მე შეუ-ძლოდ ვახვილ და საუფხულოდ ექ. ვახტანგ დამპყობის სანატორიუმში მოვიტოვებ. ეხლა ცოტათი უკეთა ვგრძნობ თავს. ზაფხულის გა-სულს უნივერსიტეტში წასვლას ვეპირები. გე-რმანეთში, ქ. მაიდელბერგში. ერთი რამ მაქვს სათხოვარი: უნდა შეგაწუხოთ მონორაბის შე-სახებ. უკვე ახლოვდება ჩემი უცხოეთში გამ-გზავრების დრო და ფული მისეპირივება. ამი-

სათვის ვთხოვთ დამავალოთ და ჩემ გავიერად სათხოვით საეცლესიო მუწეუმს კომიტეტს, რაც შეიძლება ადრე მომცეს ჩემი წარსულ პრესტიჟი. ამასთანავე ვუგზავნით განცხადებას საეცლესიო მუწეუმს კომიტეტისათვის, ვიმედოვნებ, უკველ-სავე ამას დამავალებთ და რაც შეიძლება და-იქქარებთ.

ამას წინათ საეცლესიო მუწეუმის კომიტეტს გავუგზავნე განცხადება, რომელშიაც ვთხოვდი უფასოთ დაეთმოთ ჩემთვის 30 ნახებელი ეკუმბ-ლარი ჩემი წიგნისა. ვიმედოვნებ, ამის შესა-ხებ არ დაიწარებთ სიტყვას კომიტეტისათვის. მოგვკითხე გულწრფელი სიყვარულით დი-დად პატივცემული თქვენი მუდღელი და წუნუ, აგრეთვე უცხოში თქვენი ვაჟი.

ღრმა პატივისცემით თქვენი მარად
პავლე ინგოროვია
ქრბნობით ჩემი მისამართი ასეთია:
Через Боржомь, Платформа «Гамба-
шидзе», санаториимъ д-ра Гамбашидзе,
П. Ингороква.

გულითადი საღამო, დოდად პატივცემულო ბატონო მოსე გიორგის ძე!

ამ რამდენიმე ხნის წინად „ძველი ქართული სასულიერო პოეზიის“ მონორაბის შესახებ წე-რალი მოგწერეთ და თან კომიტეტისათვის თხოვია გაახტლიო. მასხუთ არ მიძილა. კიდევ გთხოვთ იმას, რასაც იმ წერალიში ვიწერებო-დი. სექტემბერში ევროპაში ვეპირები, უნი-ვერსიტეტში, და ფულები საშინლად მჭირია. მამაშვილურად ვთხოვ დამავალოთ და როგო-რმე დააქქართო კომიტეტის მეთაფერისი გან-კარგულება.

გულითადი მოკითხვა დოდად პატივცემულ ხოფიო ანდრეას ასულს და თქვენს შვილებს.

თქვენგან დოდად დავალებული პავლე ინგოროვია
ფოთი, 26. VIII. 18

ჩემი მისამართი:
Посею Ингороква, Потн. Гурыйская ул.
собств. д.

ჩემზედ გადმოსაცემად.
ახასთფანი, 2 სექტემბერია, 1927 წ.
სოსო გრიშაშვილს, სოლომონ თავაძეს, ვახ-ტანგ კობტაშვილს და სხვა ახალს.

ძვირფასო მეგობრებო!
არ ვიცი რომელი მათგანი იქნებით ამ წე-რალის მიღების დროს ტფილისში. გუშინ ნა-შუადღევს, ვახუთიბიდან ამოვივიოთხე თავზარ-დამციეი ცნობა ჩვენს საუფარელი კოტეს გარ-დაცვალების შესახებ.

არ ვიცი როგორ გავიზიაროთ ჩემი უწომო მწუხარება ჩვენი მეგობრის, ჩვენი უფროსი ამ-ხანაგის, ჩვენი ძვირფასი და დაუფიწუარი კო-ტეს დაკარგვის გამო. ცრემლები მახრჩობს, ვერ შევრიცხებულვარ ამ აზრს, რომ კოტე, ჩვენი კეთილშობილი და გულითადი კოტე,

ჩვენს შორის აღარ არის!

აუცილებლად უნდა ჩამოვსულიყავი თბილისში, მაგრამ ავადმყოფობა არ მძლევს ამის ნებას (26-დან 30 აგვისტომდე) საპროკურორად ვიყავი ვარძიასა და თბილისში, და პროკურორად მადან მოვტარე სასტიკი გაკვეთა: ვწევარ, 28-29, 30 სექტემბერს. ამ დღეებს სექტემბერი გამოეწვეოდა, მაგრამ გაქანთილებამდე ქერ კიდევ შორსაა).

აქ მინდა მოგვამარაჯოთ რამდენიმე საკითხზე.

ქერ ერთი. გაზეთებში ამოვიკითხე, რომ დამკრძალავი კომიტეტის აზრით კობე დასაუღლებელი უნდა იქნესო ბელოვების სასახლის ხაღწეა.

მე ეს უკვლად მიუღებლად მიმაჩნია და ვტიპობ ამას თქვენც დაგვითანხმებით. სხვა რომ არ იყოს რა, ბელოვანთა სახლის შენობა შემოხვევითი სახლია: რამდენჯერ აღჩრულა საკითხი ბინის გამოცვლის შესახებ, რადგან სასახლე სიშორის გამო მოწყვეტილია როგორც სტამბებს, ისე მწერლების მასას, რაც აძრელებს აქ რედაქციებისა და საგამომცემლო ცენტრის მოწყობას. მიზეზი კერები და ზოგჯერ თვეც ისე გაივლის, რომ ერთი მწერალი არ შემოვიღის სასახლეში, ისე რომ საკითხი შესახებ ბინის გამოცვლისა და ბელოვანების სასახლის უფრო დასამზარად აღიკვეთება, არ არის უქმი კითხვა.

ამის გარდა: ეს, ვტიპობ, არ იქნება მონაბრუნებელი და სასტიკი რაც თვით კობეს პირისუფლებიანათვის. სასახლე ზოგჯერ მიზეზი დღის დაკვირვება, ზოგჯერ კობეს კიდევ მიზეზი თვითონ, და პირისუფლები მოკლებული იქნებიან საშუალებას ინახონ მათთვის ძვირფასი ადამიანის საფლავი.

დასასრულ, აქ არის ერთიანი მკრებელიც. ბელოვანების სასახლეში პირველად დამარხულ იქნა ძაღლი ჩიხისი, და მე ტანში ერთ-ერთი მივლას, როცა წარმოვადგენ რომ აქვე მონაბრუნებელ მინას ძვირფასი კობეს ნეშტს. მაპატიეთ ასეთი ასოციაცია, მაგრამ ეს წუხელ მიზეზი დამე კომპარად მადგა.

რომ არ გავაგრძელო სიტყვა, მე დაუშვებლად მიმაჩნია — კობეს დასაუღლება ისეთ შემთხვევათა ადგილას, როგორცაა დღევანდელი ბინა მწერალთა კავშირისა. კობე რასაკვირველია უნდა დავსაფლავოთ პანთეონში, სადაც განისვენებენ უდროოდ დაღუპული შიო, რომლის მიწა ქერ არ გაშრალა. სადაც ასევე ნია ვაჟა და ნიკო ბარათაშვილი.

ამას გარდა — მეორე საკითხზე.

უმიჯნელია უველა თქვენგანს დამოუკიდებლად დაუბადებოდა ასეთი აზრი: აუცილებელია, რომ კობეს უბლოცებმა ლიტერატურულმა მემკვიდრეებმა ადენიშნით კობეს სხეულს. რამე ლიტერატურული ქველით. ვტიპობ საუფრო-

სი ქველი იქნება დაუყოვნებლივ გამოცემით პირველი წიგნი „კრებულის წიგნი“ და „დემიო“, ორგანო ჩვენი ლიტერატურული მონაბრუნვის, რომლის პირველი თავგადასავალი ჩვენი ძვირფასი კობე იყო. ეს პირველი წიგნი უნდა მოეხდინათ კობეს სახელს. კრებულში მონაბრუნებმა კობეს ბიოგრაფია და წერალი მის შემოქმედებებზე და ლიტერატურულ საქმეზე. დანარჩენში კრებული იქნება იმ სახისა და იმ მოცულობისა, როგორც ჩვენ წარმოვადგინოთ გვიკნა. უნდა ვეცადოთ, რომ ეს კრებულ ლიტერატურის მხრით რაც შეიძლება ღირსეული იყოს.

არის აგრეთვე მეორე მხარეც. კობეს ოჯახობა აღბათ უმწირო მდგომარეობაში ჩავარდნა, და საჭიროა ამ კრებულის წინააღმდეგ შემოსავალი მის ოჯახს გადავსეთ.

ამასთან დაკავშირებით რამდენიმე საკითხი, ასე ვთქვათ. ტაქტიკური ხასიათისა:

1) ეს იდეა კრებულის გამოცემისა კობესადმი მიძღვნილი — ქრწერობით საიდუმლოდ უნდა შეინახოთ, ვიდრე კრებულის ბეჭდვას შევუდგებოდეთ. ან უკველ შემთხვევაში საერთო ზარზე მასალებს არ დავაშაადებთ. ამ რჩევას ის გარემოება მაძრელებს, რომ ვნობ სხვა და სხვა ქველებმა თავისი მიზნებისათვის არ მოითვისონ წახადეთ ეს აზრი კობეს სახელის კრებულის გამოცემისა და ბედი არ შეგვიშალონ. ბოლოს და ბოლოს ეს კობეს სახელის უპატივცემულობა იქნება, რომ ნაცვლად გულით მოძღვნილი შესაწარავისა, რადც ტრადიციული კრებული გამოუშვან.

2) მაგრამ შესაძლოა ასეც მოხდეს, რომ მწერალთა კავშირში ჩვენგან დამოუკიდებლად ვისმე დაუბადოს ეს აზრი კობეს სახელის კრებულის გამოცემისა, — მაშინ საჭიროა ჩვენ დავაწარმოთ და გამოვაცხადოთ, რომ აკადემიურ ასოციაციის უვეც გადაწყვეტილი აქვს კობეს სახელის კრებულის გამოცემა, შემდგომი რედაქცია, და მასალები დამზადებულია. თუ რამე ეჭვი აღდგოს, რომ ასეთი კრებულის გამოცემა ისინებენ, მაშინ აუცილებლად საჭიროა ამათვისვე გამოვაცხადოთ ჩვენი გამოცემის შესახებ.

თუ რომელი გზა აქობებს, ამას თქვენ უფრო დაინახეთ მანდ.

ამას გარდა: საჭიროა ამ თავითვე შევუდგეთ კრებულის მზადებას. ვინ მიიღებს კრებულში მონაწილეობას, ამის შესახებ უფრო დაწვრილებით ტელისში მოვილაპარაკებთ. უკველ შემთხვევაში ჩვენ ბუთი ვიქნებით — და ჩვენი მასალების მზადებას ამ თავითვე შევუდგეთ. ამას გარდა, არის რაღაცეა უმიჯნელი ამ თავითვე სობოვეთ დამზადდეს რამე მოთხრობა.

დანარჩენებთან ქრწერობით ლაპარაკს წუღარ გავმართოთ და ტელისში შეყრის ღრის უფრო დადავებით მოვიზაროთ პირველი კრე-

ბულის მონაწილეთა შესახებ. ბეჭდვას ეს არ დაასრულებს. რადგან ოთხო-ბუთი კაცის მასალები თავიდანვე გვექნება.

ამას გარდა საქაროა ამ თავითვე მოკითხოთ კოტის დაუხებელი მასალები თუ რამ დარჩა, რომ ამა ვიდეოების სათრეველად არ ვახდენ. ყველა ეს მასალები ჩვენს ორგანოში უნდა დაინებდნენ. პირველად.

წერილი გამოგზავნა. ვტყარობ — ფოსტის მოსწრა. უმთავრები ზგონი ვადმოგვიყოს.

ნახვამდის, შეგობრებო! 15 სექტემბერისათვის თქვენთანა ვარ, ტფილისში.

თქვენი ერთგული პაველ ინფორმაცია
ძმად საშა

შენი წერილები მივიღე. შევასრულე. მალტის და ქუდის პეტრეს ვადანსებ. ბოდიში რომ ვერ ვიპასუხე მიწვენი ორთა: 1. მე სოფელში ვარ, სადგური, სადაც საფოსტო განყოფილება ათი-თარსმეტო ვერსტით არის დაშორებული ჩემ მიწვევად და აქ ჩასავალად ვერ მოვიყალიბებოვრედ სულ არ ვუყავი მწეაიფის ხასიათზე. მართალი ვიხსრა — არც ვწინა ვარ.

სხვა ჩემი რა ვიხსრა: — გამოიბე 1-6 (სემენტრი 12 X-ს იწვება). შეუძლოთა ვარ, შეუძლოთა არა ნაკლებ სულად ვინმე სხეულოთ. წაუკოხე შენი „შის სიკული“ და იი, საშა, ეხლა ვნანობ რომ არ დავამგობრებ.

მოიწერე. მოიწერე ადრესიც, — ევროპიდან იქნებ მოგწერო. ჩემი მისამართი ჭერ ასევეა.

შენი მარად პაველ.

15 IX 18, სოფ. ბულხნაური (გურია)
29. I. 1929 წ.

ძმად საშა

სწორედ გუშინ ვადანსედა დადებითად შენი წიგნის ამბავი, და დღეს უკვე გამოვიტანე სტამბოდან და დააწყვე ჩვენს საწყობში შეიღახი ცალი შენი წიგნისა.

შენი წერილი მივიღე, მაგრამ დღემდე პასუხი არ მოგწერე. რადგან შენი წიგნის ამბავი გამოკრეველი არ იყო. ეხლა რაკი შეიღახი ცალი უკვე საწყობში დავიხსნავი, გული საგულეზე მაქვს. ამ ორ-სამ დღეში, ვეცდები რომ ტარაკი ვადმოვიტანო სტამბოდან.

მამ ასე, ჩემო კარგო. ცოტათი შეშინებული ვიყავი (უნდა გამოკრედე) და რაკი საქმე კარგად გათავდა მართალი ვიხსრა თავისუფლად ამოვიხსნე.

ეკადე კარგად მოკითეო. აქაურობის დარდი ნუ გექვს. ხვალ დილით, ბანდეროლით გამოვიგზავნი შენს წიგნს (მინდოდა დღესვე გამომეგზავნა, მაგრამ შენი წერილი, სადაც მისამართი მოწინად წაჩვენები, სხელში დამრჩენოდა). ეკუთვას ჩემი ხელით ვადავებო შენი წიგნის ცალები. ყველა შენი შეგობრები ვამარტბული ვართ წიგნის გამოსვლით, გესალმები და გილოცავთ.

შემდეგ წერილებამდე. ჩემო საშა შენი იყო რაკოვ კარგად მოკითეო. ყველა შენი წიგნი. გულთადაი სალაში ტყეში წინა მისამართე კეთობ. შენი პაველ.

საშა, ამ წერილის დაწერის შემდეგ ვადავიკითხეთ მე და ქეთობ შენი წიგნი — და ვილოცავთ ორთავენი მართლაც დიდ პოეტურ გამარტყვებს.

ძმად საშა! თქვენი წიგნი მშვენიერია, ქეთო.

27. VI. 1929. წ. დაბა

ძვირფასო საშა, უგულთადადნი ძმური სალაში!

ჩამოვედიო. მოვეწყვეთ ჩინებულად.

იდეალური სიწუნარე და იდეალია. უწარუნველყოფილი ვართ ყოველგვარი მომსახურებათ. აქ მართლაც შეიძლება დასვენოს ადამიანი.

ქეთო უკვე შეუდგა ორბელიანის თარგმანს. ვტყარობ, ძალიან კარგი უნდა გამოვიდეს.

მე მისტემატიურ მუშაობას შევედგები პირველიდან.

საშა, ჩემი ფინანსური მდგომარეობა კრიტიკულად ვახდება ადრე. ფული უმოწყალოდ ვადნა. დიდი-დიდი ერთი თვე ვავდლო. საშა, ძალიან ვხმობ ამ თხუთმეტო-ოცი დღის მანძილზე ფულის მოშველიებას. შენი იმედით ვართ, იყოფე.

შენი პაველ.

გულითად მოკითხვას ვითვლის ქეთო. მომიკითხე ყველა შინაურები და შეგობრები.

11 ივლისი, დაბა.

ძვირფასო საშას უგულთადადნი სალაში!

მივიღე შენი წერილი. არ მომეწონა, რომ აქამდის საგურლის ამბავი ვერ ვაგირკვეთია. უსათუოდ უკველი საშუალება იხმარე და ერთი თვე ბორტოში ვაატარე. ზამთრისათვის მომგინდა რაკიმე მარაკი განმარტელობისა. ამას გარდა შენი ღვიძლის ავადმყოფობას (რადა ჩემი გაფრთხილება გქირია) შედმივი, სისტემატიური მკურნალობა ვეჭირადე.

აქაური ამბებისა რა მოგწერო.

მე 2 ივლისს დილით ბორტოში ვიყავი (ჩემი ძმები — თედორე და სამსონი უნდა წასულეყანად ამასულმანში და მათ ვასაცილებლად წაიდეო), გწაში ვაცვიდეო და კარგი პატროსანი გრიაი შემხვდა. შევიდი დღე ვიწედი, მკონდა სიყბე, როგორც წესია. ხველა და მიხეჭანი. მხოლოდ ერთი გამოცდილი ტემის მეთვალყურეობის ქვეშ, როგორც ქეთოა, გამოვბრუნედი. გუშინ (10-ს) ავდედი, მაგრამ მთლად მოარჩენილი აქამდისაც არა ვარ. მაინც ეხლა არა მიშვას რა, თუმეცა სისუსტეს ეხლაც ვტყარობ. კიდევ კარგი, რომ ასე მოგრჩი და მდგომარეობა არ ვამართულდა.

ეხლა მუშაობის ანგარიში:

15. VII. 1986 წ.

მთავრობის დადგენილება

ქვემო გრიგოლ ორბელიანის თარგმანი უკვე დაამთავრა. ეხლა მუშაობს ბარათაშვილზე.

მეც გრიგოლ ორბელიანის მასალებს გავიყვანი და სისტემაში მოვიყვანე (ტელისიხთან მთელი არქივი წამოვიღე გრიგოლის შესახებ — უაღრესად საინტერესო).

შეთვლის სიტუა-სიტუაციით თარგმანის შეწყობა დაიწყო 1 ივლისს, უნდა გაეთავიზებინა. მაგრამ გრიგოლ მუშაობდა. ის სტროფების შეყვანილი მკვებ მინდობდა დღეს გამოგზავნა გაეთვლებული ნაწილი, მაგრამ გავიყვანე არ ღირს, — ეხლა ვაგრძელებ მუშაობას, — ამ დღეებში დავასრულებ და 15 ივლისს ბორჯომში ჩავალ და იქიდან „დღეგამა“ ანუ გამოგზავნი (სიტუა-სიტუაციით თარგმანი არსებითად გადასრულებული აღმოჩნდა, როგორც ნახე უნდა იოქვას საკმაოდ გულის გამაწყალებელი საშუაოა, ამასთან საკმაოდ ძნელიც).

ეს — შენ დავალებათა შესახებ.

აქ სრულებით განმარტობთა ვართ. ეს კარგია რასაკვირველია, მაგრამ ეს არის შეგობარებს (არც ისე ბევრი დავკრჩა) მოშორებული ვართ, ეს ვაწუხებს.

მე და ქეთო ერთხანს აღტაცებული ვიყავით აქაურობით და დამას შევარტეთ: „შე, ლაქებს მოკლებული“, მაგრამ თანდათან რასაკვირველია ლაქები აღმოჩნდა (მახ სად გაგონილა ულაქებო შუე?). სხვას რომ თუე დავანებოთ, ჩვენი სახლის გვერდით მუშობელი ცხოვრობს წვრილ-შვილიანი, ბავშვები ზოგჯერ მთელი საათობით ტირიან (აი ეხლაც ისმის მათი ტირილის ხმა) და გულგაწყალებული ქეთო წამოიძახებს ხოლმე: „სადღა შე, მხოლოდ ლაქები“! მეც ხან ვუბნებები მაგრამ როდესაც ამ ტირილის მუსიკიდან მოვისვენებო, მე ვეტყვი ხოლმე ქეთოს: „სადღა ლაქები, ულაქებო შუე!“ და ქეთო მეთანხმება.

მომხატურება კარგი ვაქვს, სურსათ-სანოვაგებს სახლის პატრონები ვაწვდიან, ყველაფერს დროულად (თუმცა უხას წამატებით, რასაკვირველია). ეს არის ცუდი, ქეთოს უბედობა შედეგად ყველაფერისა, აქაც არ ეღიბება მის ვინება.

საშა, მოფთვებულად ველოთ შენს ბორჯომში ჩამოსვლას, უსათუოდ უნდა გვიხახულო, ჩვენც ვინახულებო.

ქეთო გითვლის გულითად საღამს — შენ და ყველა შენს შინაურებს, ვინც ტფილისში დარჩა და ვინც ქიზობეთშია.

გადეცი ჩემი მოკითხვა კოწიას, გერონტის, სიმონ ჩიქოვანს. შენი კავლე.

P. S. ახედა — დაიარტებულს შესარულდებ, მაშაშვილის ჩამოსვლისთანავე საქმის მოგვარებას არ დაუყოვნებ — ამის იმედითა ვართ.

საშა, მოიწერე დაწვრილებითი წერილი, ტფილისის ამბებით გატენილი. ასე მგონია, ერთი წელია, რაც ტფილისიდან წამოყვები.

აი ეხლა წადვარიდან, გზაგადასასრულებელით“ შეთვლის სიტუა-სიტუაციის თარგმანს. თან დარღული აქვს პატარა განმარტებითი ხარათი ტექსტის შესახებ.

აქ ახალი არაფერია. გრიგოლს შედეგები ისევ დამჩა, თუმცა უკეთ ვარ. საღამს გითვლის ქეთო (ჩემთან ერთად არის ეხლა წადვარში). ველო შენს წერილს (დაწვრილებითს). შენი კავლე. დამა-თბილისი.

20. VII. 1986. დამა

მთავრობის დადგენილება

მთავრე შენი წერილი. დიდად გაგებხარდა, რომ 1 აგვისტოდან ჩვენს მხარეში იქნები. ვეზუადებით დასაბეჭდრად. — სახლის კედლები უკვე გავსწიეთ, არც გავაფაროვებთ.

შეთვლის სიტუა-სიტუაციით თარგმანი, ჩემი მთარ 15. VII. გამოგზავნილი, რასაკვირველია უკვე მიღებული-გექნება.

ლიფსკუნოვის შენიშვნა, — იქნებ არაა მოკლებული საფუძვლიანობას, მაგრამ მე მაინც იმ აზრისა ვარ ტექსტი მთლიანად ითარგმნოს. გქონდეს ეს ნაწარმოები, როგორც არის, მთლიანად თარგმნილი. იგი გასკვეული ეპოქის ისტორიულ-ლიტერატურული დოკუმენტია და უსაფუძვლო იქნებოდა მისი შემოკლება ჩვენი გემოვნების მიხედვით.

ამის გარდა ის გარემოებანი, რომელიც აფიქრებს ლიფსკუნოვს. იმდენად საგრძნობი არ იქნება, რადგან შეთვლის რედაქცია იყოფა ხუთ კარად (როგორც ამის შესახებ ვწერ განმარტებათს ბარათში).

ამას გარდა ბოლოში დართული ბეჭედი ცალკე ნაწარმოებს წარმოადგენს. იგი გავაფიქრე დაიბეჭდება.

უკველივე ამასთან მიიღე მხედველობაში ისიც, რომ ასეთს მთარგმნელს მეორეხელ ვერ იშოვოთ.

მაშ მისწერე — მთლიანად სთარგმნოს, აქაური რა მოგწერო, ახალი არაფერია. გრიგოლ, როგორც იქნა, მოვიშორე. მე და ქეთო ვმუშაობთ თავადებულად.

მაშ მოგელოთ, ახლა ნახვამდის.

ქეთოსგან დიდი მოკითხვა.

გადეცი ჩვენი საღამი შენს შინაურებს, მოგვითხუ კოწია და გერონტი.

შენი კავლე

P. S. მაშაშვილი არ მოსვენოთ, ფულის საქმე აუცილებლად გარკვეოთ. მე უკვე კრახისი მკვებს, გაჭირვებით მივადწე ამთვის ხალხობდე და ეს არის. — თუ ფული ვერ მივიღე, იმულებული ვიქნები ტფილისში დავმტრუნდე, სხვა გზა აღარ დამჩება.

საღამი მჭირფასო მთავ საშა! შენი წერილი შენს გამოგზავნილი, მივარე რვა დღის დაგვიანებოთ. ეს იმის შედეგია, რომ

ჩვენს ფოსტაში ქართული არ იყიან. შენ მიერ წერილზე აღნიშნული მისამართი „საქართველო-სანიტარული სამმართველოს სანატორიუმში“ ვერ გულავთ (ჩვენ სანატორიუმს ეძახიან რუსულად „Медкомиссия“-ს სანატორიუმს) და წერილი პირველ სანიტორიუმში მიტყნათ. იქიდან შემდეგ დაუბრუნებთ ფოსტაში — ადრესატა ვერ ეპოვეთო. — და მხოლოდ ამის შემდეგ ამოიტანეს წერილი ჩემთან.

სხვა აქაური ამბებისა რა მოგწერო. ჩემი განმარტების მდგომარეობა არც ისე კარგადაა. როგორც ქეთის ვწერდი. აღმოჩნდა რამდენიმე პროცესი (მარტენით — კავერნი. მარტენით კერები). ერთხანს სისებები მქონდა, ეხლა აღარა მაქვს.

ჩემი ძვირფასო საშა, აღწერე მოგვლი. თუ სიმონი ჩამოსულია. წუღარ დაუოვრებ ამოსვლას.

ჩემი გულთაღი საღამო კიტაბს, მედეას, ქეთის, ადღოს. მომელოებს სიმონს.

დიდ მოყვინჯას ვითვლი. ანტონ ხანინოვი, რომელიც აქ არის. შენი აკვლე.

მ. ი. 1938 წ.

ძვირფასო მშო რაუდენ!

აღბათ ჩვენს ძველ მეგობრობას უნდა მივაწერო. რომ არ მტუქსაჲ (დაშხატებულად!), რომ შენგან ასეთი ტყბილი წერილი მივიდე!

საქმის მდგომარეობა ასეთია. ღებრთმა იყი. ზარმაცობა და უქმობა არ გამოიმჩნეია. მაგრამ, როგორც იტყვიან. შინ დახარბებული ვარეთ არ გამოდგებაო. ჭერ ერთი, ახასთუმანში კარგა ხანი საშუაო პირობები არ მქონდა. საერთო ოთახში ვიყავი და არაფერ მუშაობა. არამედ ჩემგვარი წევრანტენიისათვის — ნორმალური დასვენების საშუალებას აქ აუო. მხოლოდ ცოტა ხანია. რაც საშუაო კუთხე ვიპოვე და შევედგე მუშაობას.

წერილი ძირითადად დაეასრულე უკვე. მაგრამ გასაკეთებელი კიდევ დამარჩა:

- 1) აღსადგენი მაქვს ის თავი, რომელიც დაუკარგე. ამას ადრევე შევედგები.
- 2) როცა მუშაობა ბოლომდე მივიყვანე. ეხლა ვხედავ გასაკეთებლად ზოგიერთი თავი. ადგილები, ზოგი კონსტრუქციაც არის შესაყვლილი.
- 3) წერილს სჭირდება ლიტერატურულ-ისტორიული გარანდვა I-ის, ჩემთვის ცოტა საშუაო არაა ამასთან საქირთა წერილის ცოტა შემსუბუქება. რომ საარქივო ნარკვევის ელფერა ჩამოშორდეს და ლიტერატურული ესკიზის აგრი მიიღოს (რასაკვირველია სამეცნიერო დოკუმენტაციის დაუზიანებლად).
- 4) ამას გარდა დამარჩა შეუესებელი ზოგიერთი ნაკვეთი, როცა მოვდიოდედი, ვითომ საქირთ ლიტერატურა წამოვიდე. მაგრამ წერის

პროცესში ახალი მასალები ვახლა საქმეში მიმაგალითად. დაშვირდა 1938 წლის შემოქმედების მასალები (იგი გამოვიწერე და უნდა მივიდე). მისი მიხედვით ვწერ ცალკე ნაკვეთს. შემდეგ, თანდათანობით დაშვირდა. პოეტი წევრა წიგნებისა (კრძომე ლიტერატურული გარემოს აღსადგენად). ამის შესახებ უკვე მოგწერე ტფილისში და რამდენიმე წიგნს ველო ბიბლიოთეკიდან. დაშვირდა საარქივო მასალებიც (ასე მაგალითად, ჩვენს კაცოს ვიხოვე გამოგზავნა გრ. ორბელიანის ერთი წერილის პირი. მაგრამ აქამდე არ მიმიღია. აღბათ ჩამოიტანს) — ზოგჯერ უბრალო შენიშვნებისათვის საბოლოო ფორმის მისცემად — წერაობთან შემოწმება ხდება საქირთ.

აი. ასეთია. ჩემო რაუდენ საქმის ვითარება. ეს პირველი შემთხვევაა ჩემს ცხოვრებაში, რომ ადრეული საქმე ვადაზე ვერ მოვანწარა. ძალიან ვწუხვარ.

მაგრამ იმედი მაქვს, ჩემო რაუდენ. ამას მაპატიებ მართლაც გულაღადა. ჭერ ერთი ჩვენი ძველი მეგობრობის მოგონებით და მეორედ ამიტომაც, რომ წლის განმავლობაში ნაზვარად ინვალიდს ადამიანს ძალიან ბევრი მუშაობა მომისდა. ძალზე დადღალი ვიყავი და ეხლაც ვარ. ვაკეთებ და ვაკეთებ რაც შემიძლია რაც უნდა იყვის ბარათაშვილის რიგაინი ბიოგრაფიის დაწერა არც ისე ადვილი საქმე აღმოჩნდა.

დაგვიანება, ვეცდები, ხარისხით მაინც ავანაწღაურო!

წერილი აგვისტოში იქნება მზად. წიგნს გამოვუშვებო სექტემბერში და სალიტერატურო სეზონს ამ წიგნით ვავხვნი. ეს არ იქნება ცუდი.

როგორც ვიცი, კაცო გაწერელია მოდის ამ ცოტა ხანში აქ ახასთუმანში — და ის იქნება ამ წერილის მოსტრნე. შედამხედველი და დროზედ მომეითხავი ჩემგან.

მეშ ასე, ჩემო კარგო რაუდენი კიდევ და კიდევ ვიხოვე ძალიან წუ განმარტების!

შენი ძმა პავლე ინგოროვაც

დიდად პატივცემული ბატონო აპოლოტი! ვაყვინჯი თქვენს შრომას „XIX საუუნის დიდი ქართველი მუხლიანტი ილია ჭავჭავაძე“. რომელიც დიდად საუარადებია.

დადებთ დასკვნას ამ შრომის შესახებ წარვადგენ მწერალთა კავშირში და ვიშუამდგომლებ მისი გამოცემის შესახებ.

ახლა, უველიანო მოსკოვის „დეკადის“ ამბებით არიან ვართულნი. როგორც კი „დეკადის“ საქმეებს მოჩრებიან, იმედი ამ წიგნის გამოცემის საქმეს მოვავარებთ.

გულითადად პატივისცემით. პავლე ინგოროვაც.
მ. ი. 1938 წ.

ერი და ეროვნული თვითცნობიერება

რა არის ერი, როგორც ერთმანეთთან ბუნებით დაკავშირებული ადამიანთა კოლექტივი? რას წარმოადგენს მისი საკუთარი სპეციფიკური ეროვნული კულტურა? როგორია ერების აწევი და მოხვეალი?

ამ უაღრესად მტკივნეულ კითხვებზე მრავალი ათეული წლების მანძილზე დღემდე გვაქმოდა უმაღლესი ინსტანციებიდან მომდინარე ავტორიტარული პასუხები; ჩვენ გვაწყოლიდნენ, გვმოძღვრავდნენ, რომ ერი ისტორიული კატეგორიაა ბოლოვადობისა და წარმავლობის ნიშნით დაღდამელი; რომ გარდევალა, და სასურველი და სანებაროც კი, ერებზე გაქრობა მათი ურთიერთშერწყმის შედეგად; რომ ეროვნული საკითხი, ეროვნული პრობლემა საერთოდ შეოტებასისხოვანი საკითხია, მეორე რიგის პრობლემაა ულსამბრთი და ეკონომიკური პრობლემების შემდეგ და ამ უკანასკნელთა გადაწყვეტის შედეგად თავისთავად წუდება, ასანება; რომ ეროვნული კულტურა მართოდენ თავისი ფორმითაა ეროვნული, შინაარსით კი ერთგვაროვანი; რომ საბჭოთა კავშირში ეროვნული საკითხი ერთბედი და სამუდამოდ, საბოლოოდაა გადაჭრილი, ამასთან, სანიმუშოდ გადაწყვეტილი და ა. შ. და ა. შ. და უმაღლესი ინსტანციებიდან მომდინარე ამ „ერთყვი ჰემშარტებების“ შექმნე ცხეებოდა და ცხეებოდა „ეთერიები“ ერის რაობისა და ერების მოხვეალის შესახებ მედროვეთა, ამიჰვეენის მღვირთა ყურმოჭრილ მონამსახურთა მერა.

და იგი ყალბად, უკუღმართად გაგებული ინტერნაციონალიზმის დროშის ფრიალი, ტამფიანდერი, დაფაზურნა, გუნდრტუის ყმევა და სამაღლობელი დაღდაღის ყველაფრის მკე სანიმუშოდ მოგვარებისათვის, ერებისა და ეროვნული კულტურების „გაფურჩქვანაყვავებისა“ და მათი ურთიერთშერწყმეპრობის ხანის მონაწილეებადადგომისათვის... და ეს უველაფერი ჩვენში ხდებოდა მაშინ, როცა მსოფლიო მამსტბათ არა თუ ერების ურთიერთშერწყმისა და ქრობის ტუნდენციის არ ჰქონია ადგოლო, ამედა, პირიქით, მთელი მომდინარე საფუენის

მსოფლიო ისტორია მიემართებოდა და მიემართება დღესაც კოლონიური და ნახევარკოლონიური ჩაგრული ერების განთავისუფლების მიმართულებით, ეროვნულ-გამანთავისუფლებელი მოძრაობის ნიშნით; როცა მსოფლიო რეკაზე ზედიზედ ჩნდებოდა და ჩნდება ახალ-ახალი ფერები; როცა სულ მკიცრეიტხოვანი, განუთარების დაბალ საფეხურზე მდგარი ერებაც კი, რომელთაც საბელშეფოებრთი ცხოვრების ტრადიცია არ ჰქონიათ, დამოუკიდებლობისა და ისწრაფვიან და ჰქმნიან თავიანთ სუვერენულ სახელმწიფოებას...

ბუნებრივია, ჩვენში არსებული ზემოაღნიშნული სრული განუკითხაობის, უკიდურესი ეროვნული ნიპილიზმის ბატონობის ხანაში ყველაზე მეტად ზარალდებოდნენ ამილიაციის საფრთხის წინაშე მდგარი პატარა ერები და უნდა ითქვას, განსაკუთრებით ჩვენი „მედნიფრი ერი“, საქართველო, სადაც უკუღმართად, ყალბად გაგებულ ინტერნაციონალიზმს — საკუთარი ეროვნული ინტერესების უგულვებელყოფასა და მისადმი დაღატაც კი — დიდ ხნის ტრადიცია და დიდი გაწავალი ჰქონდა...

რევე დროს, ცხოვრებას უნდა მოეშადადებინათანდათანობით საჭირო პირობები მწყვე ეროვნული პრობლემების, მოტგვარებელი ეროვნული ურთიერთობების გადაწყვეტისათვის, და აი, საყარობისა და დემოკრატიაციის ხანაში, ყფიქრობთ, დაღვა დრო ყველაფერს თავისი სახელი ეწოდოს, ყველაფერი თავის ადგილზე დადგეს, მტნარი სიცრუის, დემაგოგიისა და კონტენტურით შეფერადებული, ნახეარ-სიმათლის ადგილი ჰემშარტებამ დაიჭიროს.

ქართველი საზოგადოებრიობა დიდი ხანი ელოდა ისეთ ნაშრომს, რომელშიც საჭირო სიღრმითა და ერუდციით, მთელი მეცნიერული კეთილნდინდისიერებით იქნებოდა დასაძერი და გამოკვლეული ერისა და ეროვნული კულტურის, ერების აწმყოსა და მოხვეალის პრობლემები. ნაშრომა, რომელშიც თანამედროვე ფილოსოფიური და ჰემანტარული აზროვნების საფუძველზე, ეთიკისა და საერთაშორისო სამართლის კათალისწრებით იქნებოდა გამოკვლეული და დასაბუთებული ყოველი ერის, დიდი ერი იქნება ის თუ პატარა, როგორც ბუნებითი ერთობის საფუძველზე გაერთიანე-

ბული კოლექტივის, შეუვადი საარსებო ინტერესები და უფლებები, მისი ადგილი სხვა ერებს შორის, კაცობრიობის ფუნქციონირებასთან დაკავშირებული საკითხები და ა. შ. ანუ საკითხები, რომლებიც ახლოს არიან ადამიანის სულიერ ცხოვრებასთან და რომლებიც ახლოს არიან ადამიანის სულიერ ცხოვრებასთან.

ნაშრომის პირველი თავი („ფილოსოფიური წინამძღვრები“ „მე“ და „ჩვენ“), როგორც წიგნის ამოცანაში ვითარდება, სპეციალისტისთვის უფროა გამჭვირვალე, ვიდრე ფართო მკითხველისთვის. აქ ავტორი იძლევა ინდივიდის სოციალურ ფენომენოლოგიას, ადამიანის სოციალური არსის ანალიზს. ნაშრომშია, რომ ჩვენი მე თავისი არსით სოციალურია, რომ ინდივიდუალური ცნობიერებისათვის მიუცილებელია არიან სხვა მე-ები. იმისათვის, რომ თავისი მიზნები განახორციელოს, ინდივიდი, პირველად ერთიანდება სხვა ინდივიდებთან, სხვა მე-ებთან და ქმნის „შიდა-ჯგუფს“. „ჩვენ-ჯგუფს“, რომელიც თავის პარტნერად გულიანობის სხვა, სხვა „ჩვენ-ჯგუფებს“.

არჩევს რა ჩვენ-ჯგუფთა ტიპებს, ავტორი აღნიშნავს, რომ არსებობს ჩვენ-ჯგუფთა სულ სამი სახეობა: — საერთო მიზანზე აგებული შიდა-ჯგუფი (შეგალითად, მედიკოსთა ჯგუფი, რომელიც ვაქცინას ეძებს), მსგავსების საფუძველზე გაერთიანებული ჯგუფი (შეგალითად, პროფესიული ჯგუფები — ზეინკლები, პროფესორები და სხვა); ქონებრივი ჯგუფები — მდიდრები, ღარიბები; ბუნებით ან გარემოებით მოყვანილ მსგავსებზე დაყრდნობით აგებული ჯგუფები — ერთ-მხრივი ორგანიზაცია, პოპტო-ასოციაცია, ერთობაშია ჯგუფი და სხვ.) და, ბოლოს, ჯგუფის შემადგენელ წევრთა ავტომატური საფუძველზე არსებული შიდა-ჯგუფი, ბუნებითი ჩვენ-ჯგუფი (გვარი, ტომი, ერი). პირველი და მეორე ტიპის ჩვენ-ჯგუფის დამახასიათებელი ნიშანია ლიაობა. პრინციპულად — შესაძლებელია მასში ახალ წევრთა შეყვლა, ანდა, პირიქით, მისგან გასვლა (შესაძლებელია მდიდარი გაკოტრდეს და ღარიბთა ჯგუფში გადავიდეს ან, პირიქით, ღარიბი ბედს ეწიოს, გამდიდრდეს და სხვ.). ავტორის საფუძველზე არსებული ჩვენ-ჯგუფი ო პრინციპულად ჩაყვრულია; ჩემი გვარი ის ადამიანები არიან, რომლებიც ჩემი გვარისაგან არიან შობილი და არა სხვანი. ან ჩვენ-ჯგუფიდან ვერც ვინმე გავა და ვერც შემოვა. ასეთივე ჩაყვრული ბუნებითი ერთობაა, ძირითადად, ტომი და ერი, როგორც ჩვენ-ჯგუფი.

ერა ჩაყვრული ბუნებითი ერთობაა იმიტომ, რომ იგი ძირითადად იმ ადამიანთაგან შედგება, რომლებიც ამ ერში იშვინდნენ, და ასეთ ერთობადაც განიცდებდა მის წევრთა მიერ (რძალი, ასე ვთქვათ, „ერთგვება“ ამ ჯგუფში და თავის იდე-

ტობას თავისი შეილება ინდივიდუალური საზღვრების; ერის წევრებს, მისი მნიშვნელობის და სხვა ერის მნიშვნელობის და ა. შ. ანუ საკითხები, რომლებიც ახლოს არიან ადამიანის სულიერ ცხოვრებასთან და რომლებიც ახლოს არიან ადამიანის სულიერ ცხოვრებასთან. ბუნებითი ერთობაა, ავტორის მიხედვით, პრინციპულად განუხლებელია ყველა სხვა ტიპის შიდა-ჯგუფთა ლირებულეობისაგან. „ჩემი ბუნებითი შიდა-ჯგუფის“, როგორც ჯგუფის, იდენტობა (მისი, როგორც ერთიანი მთელის, არსებობის შენარჩუნება) მე მიიღოს არა იმიტომ (ან არა მხოლოდ იმიტომ), რომ იგი კარგია ან რაღაც სხვა, ჩემი აზრით კარგ მიზანს ემსახურება, არამედ იმიტომ (ან თუნდაც მხოლოდ იმიტომ), რომ იგი ჩემი. მე ვარსებობ ან მართლ როგორც ინდივიდი, არამედ როგორც ჩემი ამ ბუნებითი შიდა-ჯგუფის ელემენტი. ამ ჯგუფის იდენტურობის არსებობა ჩემთვის იდენტური (ე. ი. საარსებო, პირველადი, ყველა სხვაზე უწინარესი, ფუნდამენტური ა. შ.) ინტერესია“... (გვ. 56).

ნაშრომის მეორე თავში („ერი და მისი კულტურა“) ერის ცნების ფუნქციონირება, და ამ დიფინიციისათვის საჭირო ფონის შესაქმნელად, ავტორი ანალიზებს ერის, როგორც ერთი მთელის, ფუნქციებს, ერის ერად განმსაზღვრეულ შემადგენლობასა და ერის მიერ თავისი თავის განსაზღვრის არეს.

ერის, როგორც ბუნებითი ერთობის საფუძველზე შექმნილი კოლექტივის, ერთი უპირველესი ფუნქციაა ეროვნული ტერიტორიის, მიწა-წყლის ფლობა. მიწა-წყლის ფლობა, ცხადია, ერის მატერიალური მიზნის დამახასიათებელი ფუნქციაა და, ამდენად, ავტორის სიტყვით, „ეს ფუნქცია ყოველ შემთხვევაში დასაძლევად (ბუნებრივი და სხვანი), თითქმის საზოგადოებრივი ცხოვრების დეტერმინაციაში ეკონომიკისმიერ ფაქტორის ცნება უსათუოდ გულისხმობს იმ შესაძლებელს მაინც ხდებდეს ელემენტური ინტერესების, როგორც მატერიალურის, ფაქტორული პრივილეგია აღიარებას ეროვნულთან, როგორც იდეალურთან, შედარებით“ (გვ. 69).

ტერიტორიის ერთობლივ ფლობასთან ორგანიზაციულად დაკავშირებული ერთობლივი თავდაცვა სხვა ანალიზური ჯგუფთა (სხვა ერთობა) პირისპირ, მაგრამ ერის მიერ თავისი ეროვნული ტერიტორიის ფლობისა და ერთობლივი თავდაცვის ფუნქციების განხორციელების დროს ერის წევრთა შორის არსებული სოლიდარობა

პრინციპულად განსხვავდება არაერთგვარულ სოციალურ წყობებს (თუნდაც კლასებს) შიგნით არსებული ამგვარივე ან რაიმე სხვა საერთო ინტერესით ნაჯარნახევი სოლიდარობისაგან. არაერთგვარული საერთო ინტერესების შემთხვევაში ინდივიდის საკუთარი ინდივიდუალური ინტერესის დაკავშირებას წვედრისათვის სიტუაციური და, ამდენად, შემთხვევითი ხასიათი აქვს. სულ სხვა ხასიათისაა ერის სოლიდარობა თავისი ტერიტორიის ფლობისა და ერთობლივი თავდაცვის საქმეში. ტერიტორიაზე მფლობელობისა და ერთობლივი თავდაცვის ფუნქციების განმახორციელებელი ერი ბუნებით ანუ გარდაუდებლად წინშეებით გაერთიანებული კოლექტივია და არა ოდენ შემთხვევითი, დღეს აღსაყვებელი ინტერესთა ერთობაზე (ანუ პრაგმატულ საფუძველზე) დაკავშირებული ადამიანთა ჯგუფი (ამ თვალსაზრისით ავტორი საკუთარ სემარტლიანად გადმართლებლად მიიჩნევს პეტომან კოქინის თვალსაზრისს იმის შესახებ, რომ თითქმისდა კომპროტული კომპანისი დამაკავშირებელი ერთობა, როგორც შეგნებულად შეტყობული, ერთგულ ერთობაზე, როგორც ბუნებითი. მაღლა იდგეს. იხ. გვ. 70).

საერთოდაც, მიწა-წყლის ფლობა და ერთობლივი თავდაცვა კოლექტივის მიერ ცხადია, მხოლოდ ამ შემთხვევაშია მყარია, თუ იგი ჩაკეტული კოლექტივია, როცა მასში გაერთიანდებიან ისეთივე გზა იმთავითვე მოკეთილი აქვს, როცა ამ კოლექტივი, წევრები ბუნებითი ერთობის საფუძველზე არიან გაერთიანებულნი (სინხლით ერთობა, საერთო წარმოშობა და სხვ.) და არა რაიმე ხელშეკრულების საფუძველზე ანუ პრაგმატულად დაკავშირებულნი. ამასთან, ტერიტორიის მფლობელობა და ერთობლივი თავდაცვა უნდა იყოს ფარგულფუძვლიანი ინდივიდის მქონე ამ მფლობელობისა და ერთობლივი თავდაცვის განმახორციელებელი ინდივიდებისათვის. ავტორი აქვე შენიშნავს, რომ „ის ღირებულებები, რომელთაც საქმე გვაქვს ერის ფუნქციების განხილვის ამ დონეზე... ანუ ამ ჰვენიად საკუთარი მიწა-წყლის, საკუთარი კოლექტიური „ბინის“ ქონის ღირებულებები, ანუ, ე. წ. „დაბად“ და „შესაბამისად, „ქლიერ“ ღირებულებათა რიგს ეკუთვნის (6. პარტმანის კლასიფიკაციით) ანუ იმ ღირებულებათა რიგს, რომლებიც ყველაზე აუცილებელია ადამიანის არსებობისათვის და, ამდენად, მისთვის ყველაზე უფრო ადვილსაყვადობი და ცხადია“ (გვ. 71).

ერთგვარული ტერიტორიის ფლობისა და მის ღირებულებებისათვისა დაკავშირებული ის წინაობრივი ასპექტიც, რომ მე, როგორც ერში შემავალ ინდივიდს, ერთგვარული ტერიტორიის ფლობით მაქვს ჩემი არსებობის გარანტია ფართო ა. რა: მე ვიცი (ვიმედოვნებ), რომ ჩემ

შეამომავალს, იმის გამო, რომ იგი ამ მოდგმისაა, ჩემი მიდამოები (ე. ი. უმეორესობა) უნდა იქნება, მას თავისაგან არ უნდა დაეკარგოს უსუსო, მიუსაფრად არ დატოვებს. ავტორი დასძენს, რომ ამგვარი მოლოდინი მხოლოდ ბუნებითი შიდა-წვედრის (ე. ი. ჩაკეტული შიდა-წვედრის) სპეციფიკა (გვარა, ტომი, ერი) და არა კლასისა (გვ. 72).

ერის, როგორც მთლიანი, შეტყობული კოლექტივის ერთ-ერთი ფუნქციაა ერთგვარული მოსახმარი კულტურის შექმნა და შენახვა. მიხედვით მთლიანი კულტურა ფართო აზრით ანუ ცხოვრების საკუთარი წესი, — საზოგადოების მოწყობის, აზროვნების, ესთეტიკურ საგანთა შექმნის და თვით კომუნიკაციის (სალიტერატურო ენა) ის წესი, რომელიც ამ ერის შემადგენელ ინდივიდთა მეტყველებად საერთო ბუნებითი თვისებებიდან და მათი დღევანდლამდელი ისტორიიდან გამომდინარეობს და მათ ემსახურება. ყოველი ერი თავის ერთგვარულ კულტურას, როგორც მოსახმარი საგანს, ღირებულების ინდივიდს აძლევს. ამ ღირებულებებისაგან გამომდინარე, ჩემთვის ჩემი ერთგვარული კულტურა ინტერესის საგანია, მე ამ კულტურის მარად-უფრია. მისი დაცვა და შენახვა მტრის, რაც მხოლოდ ჩემს უფართოებს შიდა-წვედრით — ჩემ ერთად ძალმობს.

ერთგვარულ სპეციფიკურ კულტურას, როგორც ერის შეილთათვის ოპტიმალურად მოსახმარი საგანს, ამ სიტყვის ფართო მნიშვნელობით (ხალხის ცხოვრების მოწყობისთვის, მისთვის ბუნებაზე გამარჯვების მოძიებას, სასიამოვნოს, სასარგებლოს და ა. შ.), ავტორი აღნიშნავს ტერმინით „კულტურა-თავისთავად“ და მიიჩნევს, რომ იგი ერთგვარული ცნების მთელ მოცულობას კი არ შეადგენს, არამედ მის მხოლოდ ერთ და, ამასთან, არამთავარ ნაწილს. ავტორის სიტყვით, სწორედ ერთგვარული კულტურის-თავისთავად ერთგვარულის მთელ მოცულობად წარმოდგენიდან მომდინარეობს ის მუდარი თვალსაზრისი, რომ ხშირად ერის უფლებას იმაში ზედდევს, რომ მან თავისი კულტურა-თავისთავად იქონიოს, რომ ერის უფლებასა და ინდივიდის ერთგვარულ უფლებას კულტურით, როგორც მოსახმარი ობიექტი (ამ ცნების თუნდაც ფართო აზრით), ფარგლავს. სინამდვილეში კი ერთგვარული კულტურა ინდივიდის თვალში არსებობს არა მხოლოდ კულტურა-თავისთავად (ე. ი. კულტურა როგორც მოსახმარი ობიექტი), არამედ როგორც ამავე დროს კულტურა-თავისთვის ანუ კულტურა, რომელსაც ამ ინდივიდისთვის სიმბოლური მნიშვნელობა აქვს. ერთგვარული კულტურის შემოქმედი და მატარებელი ერი ამ კულტურას იცნობიერებს და იხილავს არა როგორც მოსახმარი ობიექტს, არამედ როგორც მოსახმარებისაგან

პრინციპულად დამოუკიდებელი ღირებულების მქონე ობიექტს, როგორც ამ ერის უფლებების რეალისაციას, რომ თავის ბუნებითი ნიშან-თვისების შესაფერისი კულტურა ქონდეს.

მე, როგორც ამ კონკრეტული ბუნებითი შიდა-გატყვის ანუ ერის წარმომადგენელ ინდივიდს, ბუნებრივია, მინდა, რომ ჩემი საზოგადოება ისე იყოს მოწყობილი, როგორც ჩემი ერის შინაგან ბუნებას შეესაბამება. ოჯახური ურთიერთობა და სამართალი ისე იყოს აგებული, როგორც ჩემი შიდა-გატყვის ამოსავალ ეთერულ და ზოგადანთროპოლოგიურ პოსტულატებს (საწყისებს, პრინციპებს) შეეფერება, ისეთ არმიაში მოვსადაო საშუალო ზეგარა, რომლის განაწესებები ჩემს და ჩემისთანებულს თანდაყოლილ წარმოდგენებს ითვალსწინებს. ვაჟაკობასა და სიკვდილ-სიკიცხვებს დატ. მ. და ეს ჩემი კაპრიზი კი არაა, ეს ავტოფორი იმიტომ კი არ მინდა, რომ იგი ჩემთვის სასამოვნო და ხელსაყრელია, არამედ იმიტომ, რომ ეს ცხოვრების ჩემული (ჩვეულებული) წესია, ჩემი (ჩვეუნი) ბუნების წესია და მსურს მსოფლიოში ერთ ამ ჩემული წესით აგებულ საზოგადოებად არსებობდეს, ამ უკანასკნელის უძაღლესი განსრულების — სუვერენული სახელმწიფოს ჩათვლით“ (გვ 76). არაქმანური და ინდივიდის, ვილარცა ამა თუ იმ ბუნებითი შიდაგატყვის (ერის) წევრის, უნდაამენტურ ინტერესთა არა-დამაკმაყოფილებელია მისი ეროვნული კულტურის, როგორც ოდენ მოსამზარი — ობიექტის შენარჩუნების მოთხოვნა. ადამიანის მოთხოვნა ეროვნული კულტურის მიმართ შორს სცილდება მის, როგორც მოსამზარი-ობიექტის მოთხოვნას. ადამიანს სჭირდება ის, რასაც მისი სპეციფიკური ეროვნული კულტურა ასაშობლავს — ერის სტატუსი სხვაერთა შორის — და მისთვის ამაზე უარის თქმა მის ფუნდამენტურ ინდივიდუალურ განთი მოთხოვნებზე ძალადობას ნიშნავს“ (გვ. 79). უკველივე ის, რაც ცნობილი და აღიარებულია ეთიკაში და საზოგადოდ, ზემანიტარული აზროვნების სისტემაში ინდივიდის უსასრულო თეოლოგიზებულიობა-თეოლოგიზებულიობისა და მისი საშუალებად გამოყენების დაუშვებლობის შესახებ, უუკველია, საესებით სამართლიანად შეიძლება გაეყარკელით ყოველი ბუნებითი შიდა-გატყვის, ყოველი ერის მიმართაც. ეროვნული თვითიდენტურობა და მისგან გამომდინარე შეუცვლი ეროვნული ერთგულების, როგორც უმაღლესი სოციალური ერთგულებს, პრინციპი ადამიანს კვივის ეთიკური მოტივებია, ადამიანის ბუნებითი ვარკვეულობებით სტიმულირებული, მაგრამ სამართლიანობისა და თანასწორობის ზოგადი პრინციპებით რეგულირებული და გამართლებული“ (გვ. 124). თავად ინდივიდს, ვითარცა უსასრულო ღირებულებას

მქონე არსების, უფლებაში შედის ამ ინდივიდის ეროვნული თეოლოგიზებულიობის (იხ. გვ. 165). რაც მხოლოდ ხატუბული ქვეყნული წული სახელმწიფოს შექმნით შეიძლება იქნას მიღწეული.

ზემოთქმულიდან ლოგიკურად გამომდინარეობს ის, რომ ერის ავტოლაზე მნიშვნელოვანი პირველადი და უმაღლესი ფუნქციაა ერთად არსებობა, ერთად ყოფნა და ეს, ავტორის სიტყვით, სულად არ არის ტავტოლოგია, რადგან ერთს ყოფნის ადეკვატურ ფორმას სჭირდებ სუვერენული სახელმწიფო წარმომადგენს. ასაკურობის სპეციფიკური კულტურისა და საკუთარ ყოფნისადმი ნების მკარებელი ვითარება (მოდგმა) ერთა განურჩევლად იმისა, მოვლოვება მას ასეთი სახელმწიფო თუ არა. მაგრამ ეს არ ნიშნავს, რომ სახელმწიფოს ქონა-არქონა ერის ერთად ყოფნისადმი ნეიტრალური ვითარებაა, ერთი სწრაფვის სუვერენული სახელმწიფოს ქონა-საკენ და უნდა ქონდეს კიდევ ეს სახელმწიფო, რადგან ეს უკანასკნელი ერთობის ერთადერთი ადეკვატური ფორმაა“ (გვ. 82).

ერის, როგორც ბუნებითი შიდა-გატყვის, ავტორის მიხედვით, თავის თავს განსაზღვრავს მხოლოდ მთელი კაცობრიობის ფონზე: ერთი კაცობრიობის პირველადი დაყოფით მიღებული შიდა-გატყვია, და ეს ნიშანი ახასიათებს მხოლოდ და მხოლოდ ერს. ბუნებითი შიდა-გატყვის არაბუნებითი შიდა-გატყვება (პროფესია, ფენა, კლასი...) მოცემული კონკრეტული საზოგადოების (სახელმწიფოს, ერის) შიგნით თავსდება და განსაზღვრავს ჩემს მდგომარეობას ჩემთან ამ საზოგადოებაში თანამყოფობს ინდივიდებთან მიმართებით. ეროვნული თეოლოგიზებულიობით — იმის თქმით, რომ „მე ამა და ამ ერის წევრი ვარ“, — მე ჩემს ბუნებითი შიდა-გატყვთან ერთად წარსდგები მთელი კაცობრიობის წინაშე და ამით მე, როგორც ინდივიდი, ვიყავიფილებ ჩემს შინაგან, კანტის სიტყვებით რომ ვთქვათ, ჩემი ინტელგიბელური ბუნების მოთხოვნილებას, რაც უსასრულობისკენ სწრაფვავს მდგომარეობს და რასაც მე მთელი კაცობრიობის თვალთახედვის არეში მოქცივის ფონზე უსასრულო სამყაროში გასვლით ვალწივა მაგრამ თუკი ჩემი, როგორც ინდივიდის, თეოლოგიზებულიობის მოვადენდი მხოლოდდა ჩემი საზოგადოებრივი მდგომარეობით (მონა, მონათმფლობელი, ვაჟარი, გლეხი, მუშა, მეწარმე და ა. შ.), მაშინ მე შეუდევლობად გამოქრებოდა კაცობრიობა და მის ფონზე ადგილის დაკავებას ამოცანა. ამ მეორე თეოლოგიზებულიობის პირველზე წინ დაყენება ნიშნავს ადამიანის ერთი ავტოლაზე ფუნდამენტური თვისების — მისი თვალთახედვისა და ინტერესის არეალის პრინციპული შეუზღუდველობის — უგულებელყოფას... მისთვის ამ ფუ-

ნდამენტური ადამიანური თვისების ამბუტაცას" (გვ. 93).

ერში, როგორც ბუნებით შედა-ჩვეუფში, შემაველ ინდივიდებს ახასიათებთ საერთო მიზნები, რაც ამ ერის წარმომადგენელთა ნების საერთო მიმართულებას განაპირობებს, მათ აერთიანებთ საერთო ისტორიული და აშუშო ბედის, საერთო მოსამართლე და სიმბოლური კულტურა, ბუნებით ერთობის განაცდა და სხვა მაკავშირებელი ნიშნები. მაგრამ, ავტორის სიტყვით, ერი მაინც ვერ ჩათვლება მასში შემაველ ადამიანთა მხოლოდ შემოხამოთელი ნიშნებით შეკრულ ერთობად. მათ ქამად, როგორც წესი, ერი მასში შემაველ ადამიანთა მიერ განიცდილება და აღიქმება როგორც სუბსტანცია და არა როგორც კრებადობა. ჩვენ, როგორც ერის წარმომადგენლები, აღიქვამთ ჭკრ ერს, ამ სუბსტანციას, როგორც მოფუნქციე, ღირებულ და ა. თ. მთელს, და შემდეგ ჩვენს თავს — მის ელემენტებს. ეს კი, თავის მხრივ, იმის მაჩვენებელია, რომ ერი მის წევრთა და სხვათა თვალში განისხაზურება. უწინარეს ყოვლისა, მისი საგარეო ფუნქციით — სხვა ერთა წინაშე ცალკეულ ერთეულად დგომის ფუნქციით, თავის მსაკვეთა შორის ერთ-ერთ თანაშორად ყოფნის ფუნქციით. მაგრამ ის, რომ ერი ფუნქციონებს როგორც სუბსტანცია, როგორც საცობობო ცხოვრების დამოუკიდებელი, თვითცხოვრი და საკუთარი ნებით აღჭურვილი სუბიექტი, როგორც კოლექტიური პიროვნება (მ. შელერის ტერმინი). თავისთავად მეტყველებს იმაზე, თუ რა უმნიშვნელოვანესი როლი ეკუთვნის, ერის თვითცხოვრების განსაზღვრაში მისი ბუნებითი ერთობის, სახელდობრ, **სახლით** ერთობის ცნობიერებას (გვ. 94).

მაგრამ ბიოლოგიური ერთობა, ფიზიკურ ტიპის ერთგვარობა მაინც ერის ბუნებითი ერთგვარობის მხოლოდ ერთი — ყველაზე მარტივი და ხილული-ქვესახეა. მის უკან დგას სხვა, უფრო ღრმა ტიპის ერთგვარობები — სულიერი და გონითი ერთგვარობები. და ეს ერთგვარობები, როგორც ითქვა, თავიანთ რეალიზაციას ითხოვენ ჩვენებურად მოწყობილი ცხოვრების (საზოგადოებრივი ინსტიტუტები, ტრადიციები, მატერიალური და სულიერი კულტურა, სახელმწიფოებრიობის ფორმები...) საბით, ჩვენი ერის (ჩვენი ბუნებრივი, მშობლიური ერის) მოხმარების საბით, **საჩვენო** (ან ჩვენში) რელიგიის საბით და ა. თ. შ. მე, როგორც გარკვეული ბუნებითი შედა-ჩვეუფის წარმომადგენელს, მინდა ისეთი წესით და ისეთ გარემოში ვიცხოვრო, რომელიც ჩემი ბუნების შესაბამისია. იგულისხმება, რომ A ერმა, რაკი იგი A ბუნების მქონე ინდივიდებისაგან შედგება, თავისი ცხოვრება და თავისი ისტორია A წესით უნდა წარმართოს, ხოლო B ერმა, რომელიც B ბუნე-

ბის ინდივიდებისაგან შედგება. — B წესით, თუ ამ ერთგვარობას ადგილი არა აქვს, კულტურაში, A ერი B ერის წესით ცხოვრებას, ცხოვრებას როგორც B ერის მიერ A ერის უფლებების უშუალო ან გაშუალებული შეღებვა" (გვ. 96).
ყველა შემოხამოთელი ერთი მახასიათებელი ნიშნითაგან ყველაზე უფრო არსებითთა გამოყოფის გზით ავტორი იძლევა ერის ცნების ამაგვარ დეფინიციას: „ერი არის ადამიანთა პირადი ნაცნობობის არამაგვლისხმებელი და ღირებულებრივად ნიშანდებული კავშირი, რომელიც დამუარებელია სხილით ერთობის ცხოვრებასა და კაცობრიობის ისტორიულსა და პოლიტიკურ სისტემაში პირისკაცულად თანაშორებულებთან წევრად მონაწილეობის ცნობიერებაზე" (გვ. 102). სათანადო აგრემენტების მოხმობით ავტორი დამაჩერებლად ასაბუთებს, რომ ერის სხვა მახასიათებლებზე, სხვა ნიშნებზე უნდა ექცეოდეს, როგორც ერის თვისებებზე და არა როგორც მის არსებით ნიშნებზე. ეს ითქმის ერთგვარი ტერიტორიისა და ერის შესაბამის ისინი ერის ცნებაში თავისთავად, აპრიორულად იგულისხმება. და თუ ერს არ გოაჩნია ერთგვარი ტერიტორია და საკუთარი ენა, ერის ნებას ძალდს მათი რეალიზაცია დიგი ამორციელებს კიდევ მათი რეალიზაციის (ისტორიის) შეგალითი).

ეხება ის ერის, როგორც ბუნებითი შედა-ჩვეუფის, ისტორიისთან მიმართების პრობლემა, ავტორი აღნიშნავს, რომ ის „სახე“, რომელიც ერი აქვს (ან უნდა, რომ ჰქონდეს) კაცობრიობის პირისპირ, ყველა ერისათვის ერთი და იგივე არაა. იგი ეჭვმდებარება ცვალებადობას — განვითარებასა და დეგრადაციას, ზრდასა და დაქრებას — და სწორედ ამით (და მხოლოდ ამით) არა ერი ისტორიული კატეგორია, ანუ ისეთი კატეგორია, რომელიც ისტორიის რაღაც გარკვეულ საფეხურზე ჩნდება. მაგრამ, შენიშნავს ავტორი, „ერი ისტორიულია მხოლოდ მის გაჩენას ეხება, როგორც ერთგვარობრივ აქტს, და არავითარ შემთხვევაში — მის წარმავლობას. ერის გაჩენა, ისევე როგორც ისტორიის ღდომილებები საერთოდ, შეუქცევადი ღდომილება და მხოლოდ ამ ზოგადი შეუქცევადობის წყალობითაა, რომ ისტორია ისტორია და არა წრებრუნება. საკითხის სინთლსათვის შეგვიძლია მოვიყვანოთ ანალოგიური ვითარება ბუნების სამყაროდან. სიცოცხლის გაჩენა არაორგანული მატერიისაგან, ადამიანის გაჩენა თივისი წინაპარი ანთროპოიდისაგან და სხვა ამაგვარები სულ ისტორიული და ერთგვარობრივი ღდომილებებია. მაგრამ ისტორიულია აქ არ ნიშნავს განჭარვებადობას. ადამიანი, თუნდაც გაქრეს, მაიმუნად აღარ გადაიქცევა. ასევეა ერის, როგორც ისტორიული კატეგორიის, ისტორიული ბედიც ერები გაჩნდა (თითო ერთ-

თითოვერ) ისტორიული განვითარების ძალით, მაგრამ აქედან ვერ გამოვლენთ დასკვნას, რომ გარდავლია (ან თუნდაც შესაძლებელია) მათი კვლევა გაჭირობა და კაცობრიობის პირველად გაუღიფრანკებულ მდგომარეობაში დაბრუნება... (გვ. 108).

აქვე ავტორი მკაცრად აკრიტიკებს ფართოდ გავრცელებულ თეორიულად ნიადაგისტურ თეორიას, ერის როგორც სოციალური კატეგორიის შეფასებაში, რომელიც მიიჩნევს, რომ ერა ისტორიულად იგივეა რაც ზურგუაზიული, ანუ კაპიტალისტური განვითარების შედეგად წარმოქმნილი, ერთიან ეკონომიკურ ბაზაზე გაერთიანებული ადამიანთა კრებული. ამ კონკრეტულ შემთხვევაშიც ავტორი ამოღებს თავისი იმ პრინციპულად სწორი და სათანადოდ არგუმენტირებული თეზისიდან, რომ ღირებულებრივად ნიშნდებულ ბუნებით შიდა-ჩვეულებად ყოფნა ანუ ურთი-ყოფნა, კაცობრიობის პირისპირ ჩვენ-ჩვეულებად დგომა ადამიანთა ფუნდამენტური, მიუტოვებელი თვისებებია. იკვლევს რა ერის ცნებას მის „მეზობელ“ სოციალურ კატეგორიებთან მიმართებაში, ავტორი დამყარებლად ასაბუთებს, რომ ერი, როგორც კაცობრიობის პირველადი დაუფის შედეგად მიღებული ბუნებითი შიდა-ჩვეულებად, ყველა სხვა სოციალურ დაყოფათა, ყველა სხვა სოციალურ ჩვეულებად (პროფესიული ჩვეულებები, კლასები და სხვა) ფინიანგებია და ეს უკანასკნელები პირველი მისდევენ... „ეროვნული კლასიფიკაცია ერთადერთია სოციალურ კლასიფიკაციასთან შორის, რომელიც ადამიანს კაცობრიობის კონტექსტში ათავსებს, ანუ იმ მაქსიმალურ კონტექსტში, რომელიც კი მისაყვდომია ადამიანის გონებრივი პოპოზონტისთვის და ეგზისტენციალური ინტერესებისათვის. ამ აზრით... ერებად კლასიფიკაცია აბსოლუტურად კლასიფიკაცია სოციალურ კლასიფიკაციათა შორის...“ (გვ. 113).

მაგრამ უმკველია, ეროვნული თვითიდენტიფიკაცია, — კაცობრიობის პირისპირ თავისი ერის წევრის სახით წარდგომა — პიროვნების გონებრივი განვითარების რაღაც გარკვეულ საფეხურს, ინდივიდის ეროვნული თვითცნობიერების რაღაც გარკვეულ დონეს გულისხმობს. შეიძლება წარმოვიდგინოთ ისეთი ადამიანი (და თითქმის ყველა ერში მრავლად არიან ასეთი) პირველადი სოციალური თვითიდენტიფიციური წევრის გამო ვერ მიდის იქამდე, რომ თავისი პირველადი სოციალური თვითიდენტიფიკაცია კაცობრიობის კონტექსტში მოახდინოს. მისი თვალთვლადის არეში არ შემოდის კაცობრიობა, როგორც ასეთი, სხვა ერები, როგორც მისი ბუნებითი შიდა-ჩვეულების, მისი ერის პარტენერი. მისი თვალთვლადი შემოზღუდულია მხოლოდ უშუალოდ მის გარშემო მყოფი სა-

ზოგადოებით, თავისი ყოველდღიური პრაქტიკული საქმიანობის ასპარეზოზე, ყველაფერზე, მათთან მათი ეგზისტენციალური ინტერესების მიხედვით. ყველა „მე-ვერს“ და ყველა „მე-მეგობარს“ — „ვეფრობი“ და „ვეფრობი“ ან სხვარის მიგნობითა მოთავსებული და ყველაფერი ის, რაც მის ყოველდღიურობას არ ეხება, მისთვის ოდენ უნადაგო ანსტრაქცია და უსაქმობოა გამოჩვენდება. ამ კაცის ცხოველი ინტერესის აღძვრელია მხოლოდ ის პრობლემატიკა, რომელიც დაკავშირებულია მის ადგილთან და სტატუსთან მასთან უშუალო კონტაქტში მყოფ მის მსგავს ადამიანებს შორის, ანუ მის წარმართავენ მხოლოდ მისი ის უშუალო მატერიალური და პროფესიული, ფერობრივი და კლასობრივი ინტერესები, რომელშიც მას თავისი მოწინააღმდეგე-პარტენერი მუდამ უშუალოდ თვალში უყავს. ბუნებრივია, ამგვარი ადამიანში ეროვნული თვითცნობიერების მეტ-ნაკლებად ცხოველი სახით არსებობა მოითხოვს დახმარების გარეშად მისობრივი ინფორმაციის საშუალებათა გამოყენებით, მაგრამ, ავტორის სიტყვით, ამგვარი დახმარება გარეშად მიმდინარეობს მინიმალურება იქნებოდა და არა ორგანულად თავად ამ კაცის სულის ძირიდან ამოზრდილი გრძობა.

ავტორი საკანკებოდ უსვამს ხაზს, რომ თვალთვლადი შემოზღუდულია შეზღუდულია. არც ინდივიდი ეროვნული თვითცნობიერების მინიმალურ დონეზე უკეთ ვერ მისდევს, არ არის და არც შეიძლება იყოს განპირობებული ამ ინდივიდის მარტოდენ სოციალური მდგომარეობით, თუმცაღა იგი უდაოდ დიდი ფაქტორია; ამ შეზღუდულობაში გარკვეულ როლს თამაშობენ თავად ამ ინდივიდის პიროვნული თვისებებიც, მისი ბუნებრივი მონაცემები, ადამიანის მონიშნულობის, უღიმიანობა, დამკვირვებელი აქტიურობის და ვიწრო ინტელექტის ინდივიდი ნებისმიერი შინაგანი სტრუქტურის მქონე საზოგადოებაში იმ ტენდენციის მატარებელი იქნება, რომ მოიზაროს ეროვნული პასუხისმგებლობისა და მიზანდასახვის ტვირთი, რომელსაც მას გულწრფელი და ღრმა ეროვნული თვითიდენტიფიკაცია ატარებს (განსაკუთრებით ძლიერა იქნება მასში ეს ტენდენცია იმ შემთხვევაში, თუ იგი ეროვნულად არაკეთილდღიანი საზოგადოების წევრია). ასეთი პირი ადვილად გადაერთვება ეროვნული ცნობიერებრივად (რომელიც მისთვის, არსებითად, მიუწვდომელი აღმოჩნდა) სოციალურ-ფერობრივ და ადვილად აღიარებს თავის პირველ ჩვენ-ჩვეულებად მასთან პროფესიული (ფერობრივი...) ნიშნით მსგავს ადამიანებს თავის ერში და თავის ერს გარეთ (მსოფლიოში), რათა ეროვნულ ცნობიერებაზე ხელის აღების ფაქ-

ტი: რაციონალიზაცია (ე. ი. გამართლება ა. ს.) მოკლედ" (გვ. 116). უნდა ითქვას, რომ სწორედ ამ აზრით და ამ კონტექსტში საფუძვლიან მართებულია ავტორის მოსაზრება იმის თაობაზე რომ ელექტროსთან ერთად ეროვნული ცნობიერებაც არსებითად მონაცემობრივად ხასიათისაა. იგი უსათუოდ საჭიროებს პიროვნებს გარკვეულ ბუნებრივ წინადაცემებს. — ინტელექტის გარკვეულ დონესა და თვალსაწიერისა და ინტერესების გარკვეულ სიფართოეს, თქმულია. ჩაღმა თქმა უნდა, ეროვნული თვითცნობიერების ფორმირების საქმეში არ უნდა დავეთვათ თავისი ფუნქცია და როლი პედაგოგიკას, სწავლებას ამ სიტყვის ფართო მნიშვნელობით: საჭირო და აუცილებელია დავებმართო ე. წ. ბუნებრივ პირობებზე მდგომ პიროვნებს თავისი ბუნებითი შიდა-ჩვეულებით, თავისი ერის საფარგლები ინტერესებისა და, აქედან გამომდინარე, ერის მიმართ თავისი მოვალეობის გასტობიერებაში: უნდა ეთრეზოდ მისი ეროვნული თვითცნობიერების სწრაფად აღზრდისათვის; მტკიცედ უნდა აღუდგეთ წინ ეროვნული გულგრილობისა და ეროვნული ნიჰილიზმის ყოველგვარ გამოვლინებას.

საქმე იმაშია, რომ როგორც ზემოხსენებულ შეზღუდულ გონებისა და ვიწრო თვალსაწიერის მქონე პირობისათვის, ისე ეროვნული გულგრილობისა და ნიჰილიზმის ყველა სხვა ნაირსახეობით შემკობილი ინდივიდებისათვის ნიშანდობლივია თავიანთ გონებაში მრავალგვარი „თავდაცვითი მექანიზმებისა“ და გამართლებათა (რაციონალიზაცია) ავტო-ეროვნული პასუხისმგებლობის ტერიტორიის მოსაზრებლად. საჭიროა ამ „თავდაცვითი მექანიზმების“ დამსხვრავთა. ამ რაციონალიზაციათა დანერგვა მათი „ავტების წესების“ აღწერა-მხილებების გზით. საჭიროა ინდივიდის გულისა და გონების ეროვნული გულგრილობისაგან წარმართველი მოტივაციების ანალიზი, ეროვნული ნიჰილიზმის ლოგიკის დარღვევა.

სწორედ ამ მიზანს ისახავს ავტორი ნაშრომის მეორე თავის მეტყველ პარაფრაზში „ერი და ინდივიდი“. აქ განალიზებულია ზემოხსენებული „თავდაცვითი მექანიზმის“ ანუ თავის მოტყუების მექანიზმის მოქმედების რამდენიმე სახე.

უპირველეს ყოვლისა დაცირებისა და ანალიზის საგანია ზემოხსენებული შეზღუდული ეგზისტენციალური ინტერესებისა და ვიწრო ინტელექტის მქონე ინდივიდის გონებაში მომდინარე რაციონალიზაციები, მისი „თავდაცვითი მექანიზმი“. როგორც იტყვა, ამგვარი ადამიანი ვერ მიდის კაცობრიობის, როგორც ასეთის, შემოყვანამდე თავისი უშუალო აქტურობის სფეროში და, მაშასადამე, მისთვის კაცობრიობის ფონზე არ იკეთება მისი ერი, მი-

სი ბუნებითი შიდა-ჩვეულებით. როგორც უნდა ვთქვათ, ამ კაცობრიობის მოპოვებაში მისი საზოგადოება უნდა იქცეოდეს არაბუნებრივი მიმართებებით. იგი ინტერესდება მხოლოდ თავისი სოციალური მოპოვებით, თავისი პრაქტიკული ან ჩაიმე სხვა სოციალური ჩვეულების (ფუნის, კლასის) „კვიდობით“ სხვა ჩვეულებით (ფუნებთან, კლასებთან...).

ავტორი აღნიშნავს, რომ ერისადმი ამგვარი გულგრილი დამოკიდებულებებისას ერთმანეთისაგან უნდა გავარჩიოთ ორი სხვადასხვა ვარიანტი, იმისად მიხედვით. ეს ერთი თავდაცვის პირობაზე მდგომია (ე. ი. დანერგული, ასმილაციის საშინაობის წინაშე მდგარია და ა. შ) თუ, პირიქით, შეტევით პირობაში მდგომი (სხვათათვის ასეთი საშინაობის შექმნელი). პირველ შემთხვევაში ზემოხსენებული ეროვნული ნიჰილიზმის შინაარსობრივი საქმეა, ვაშლილი საბით, ასეთი იქნება: „რა დროს ჩემი ერის ინტერესები, როცა ჩემი შიდა-სოციალური ინტერესების ასეთაა და ასეთ შუქავე კონფლიქტში ვარ გაბეული“. აქ, ავტორის სიტყვით, „ხელის ჩაქვევისა“ და გულგრილობის საგანი ამ პიროვნების ერის ინტერესებია. მეორე შემთხვევაში ეს ლოგიკა ასეთი იქნება: „რა დროს ამ ჩაგრული ერის ინტერესებია, როცა ავტორი, ჩემს საბაში სოციალურად (მატერიალურად) მიჭირს, საკუთარი სოციალური სირთულისათვის ვერ მოპოვებია“. ამ შემთხვევაში „ხელის ჩაქვევის“ საგანია ამ ინდივიდის ერის პასუხისმგებლობა, მისი მორალური სახე. ხოლო იმ შემთხვევაში, როცა მოცემული ერი არც შემტევი და არც თავის დამცველი, გულგრილი ინდივიდის ლოგიკა, ავტორის სიტყვით, ასეთი იქნება: „რა დროს ჩემი ქვეყნის ესა და ეს ერთობლივი ინტერესებია, რა დროს მისი პრესტიჟი და სახელია, მისი ისტორიის წინაშე პასუხისმგებლობაა, როცა სოციალურ სფეროში ასეთი და ასეთი პრობლემების წინაშე ვართ“ (გვ. 127).

ავტორის მიხედვით, ეროვნული გულგრილობის მეორე შესაძლებელი წყარო შეიძლება იყოს მოცემულ ინდივიდში საკუთარი ბუნებითი თიბისადმი პატივისცემის, საკუთარი ბუნებითი გარკვეულობებისადმი (რომელიც მას თავის ერთან საერთო აქვს) ემოციური დამოკიდებულების, საკუთარი (ეროვნული) ცინიზმისადმი სიყვარულის თანხებდა. ზოგადად რომ ვთქვათ, ამგვარი სისუსტის მატარებელ ინდივიდს აკლია ის, რასაც „ქანაღლი ეგვიპში“ ქვეთა (ე. ი. საკუთარი ერის ინტერესების წინ დაყენება სხვა ერთა ინტერესების შეუღლებად) და თავის მოუცილებელ ბუნებრივ თვისებებთან დაკავშირებული სიამაყისაგან მისწრაფება. ამგვარი ინდივიდის მსუქლობა, გაშლილი საბით, ასეთია: „სულელობა არაა, რა ენაზე იქნება წარწერები

ჩემი დედაქალაქის ქუჩებში? „სულერთი არაა, ჩვენი (ეროვნული) არმია გმირად გამოჩნდება თუ ლაზრად?“ „სულერთი არაა, სხვა ქვეყნების წინაშე თავისუფლების მებრძოლები ვიქნებით თუ მითრახის მიმტანნი? „სულერთი არაა, გვექნება თუ არა, სულაც, ჩვენი ფერი მსოფლიო რუკაზე?“ „ნეტა ჩემი შვილები გამაზრდევინა“ (ან: „ეს ცხოვრება ლბინით გამატარებინა“, ან: „ეს გამოვლევა დამამათვრებინა“ და ა. შ.). და სხვას არაფერს დავეძებ“ (გვ. 127).

ავტორის სიტყვით, „ეროვნული ნიალიზმის ლოგოცა ასეთივე შეიძლება იყოს: ინდივიდს გაცნობიერებული აქვს, რა ევალება და რა მოეთხოვება ურს საერთოდ და კერძოდ მის ურს. მან იცის, რომ ერთა თვითდამკვიდრებულა ეძებოს კაცობრიობის პირისპირ და მის წინაშე, მაგრამ მას თავისი ერისათვის ამის მიღწევა აქვს არა აქვს. იგი, ფიგურალურად რომ ეთვლება, თამაშს უყვარება თვლის. შიშობს, სასოწარკვეთლობისაგან თავის დაცვასწავლად, იგი ეცდებოდა რომელიმე ზოგად, საკაცობრიო მიზანს და თავს ირწმუნებდა (ზოგჯერ სასუსებით გულწრფელად), რომ ამ უკანასკნელთან შედარებით მისი კერძო, ეროვნული ინტერესი შეზღუდული და აჩრდილია“ (გვ. 127—128).

როგორც უკვე ითქვა, ეროვნული თვითცნობიერება გულსხმობს ადამიანში პაროვნული მონაცემების რაღაცა გარკვეულ დონეს, რომლის ქვეითაც ამგვარი ცნობიერება მისთვის მიუწვდომელი რჩება. ამიტომ „ის, ვინც ამგვარ ცნობიერებას მოკლებულია, ან ეს ცნობიერება აქტიურ პატრიოტებზე ნაკლები აქვს და ვინც, ამავე დროს, იცის ან ვარწმობს, რომ ანთი განსჯაეება ზუნებრივი მონაცემების განსჯაეებას ემყარება, შესაძლებელია ნეგატიურად ვანეწყოს სხენებულ აქტიური მამულიშვილების, როგორც თავისებური გონებრივი და სულიერი ელატის, მიმართ. ამგვარი ადამიანის მხეგლობა, ექსპლიკირებული საბით, ამგვარი იქნება: „არც თქვენ მინდინაბო და არც თქვენი“ „მამული“. ეშმაკა წაადლოთ ორკენ!“ ამგვარი ცნობიერების მტარებელიც ეძებს ე. წ. „რაციონალიზაციებს“ თავისი პოზიციის შესამაგრებლად — არგუმენტებს, რომლებიც დამტკიცებენ ეროვნული ცნობიერების უსაფუძვლობას, ერის, როგორც სოციალური კატეგორიის, მეორეხარისხოვნებას, მის წარმელობას და ა. შ.“ (გვ. 128).

ნაშრომში განხილულია ეროვნული ნიალიზმის აღმწერელი კიდევ რამდენიმე სხვა შექანინში და მოტივაცია და შესატყვისი რაციონალიზაციები (გამართლებები). და, მათი რიცხვის გაზრდა, ცხადია, შესაძლებელია. ასე მაგალითად, უკველია, რაღაცა თავისებური თავის

მოკუეების მექანიზმი მოკმედებს და რაღაც გარკვეულ რაციონალიზაციებს რექტენს „საქმის გონებაში კლასობრაციონისტებმტ“ „ქ“ „სწმტ“ „სტკ“ „თი კატეგორიის ადამიანები, რომლებიც არა თუ არ ცნობენ თავისი ერის წინაშე არავითარ მოკაულობასა და პასუხისმგებლობას, არამედ რომელნიც სრულად შეგნებულად და აშკარად, სპევეწოდ დგანან ეროვნული ლატის გზაზე, — თავიანთი სამშობლოს დამპყრობთა, კოლონიზატორთა საწმპურში იმყოფებთან და თავიანთი ქვეყნის აქტიურ პატრიოტებს საბატრიოტებში ათავსებენ და დასაზერტადაც კი იმეტებენ (სწორედ ამგვარი ვითარებაა აღწერილი და განალიზებული ჩვენი ავტორის ერთ სხვა ნაშრომში. იხ. ნოდარ ნათაძე, ადამიანი ადამიანთა შორის, გამომც. „მეცნიერება“, თბ. 1979 წ. გვ. 83-84). ამგვარ პირთა შიერი თავიანთი „მოღაფეობის“ გამართლება-რაციონალიზაცია, ალბათ, ის იქნება, რომ მათ ერის სხვა არჩევანი არ გაანია, გარდა დამპყრობელი ქვეყნის ბელტვეით ყოფნისა, რომ ეს არის ერთადერთი სწორი და საბოლოო არჩევანი, რომ ოკუპანტებთან თანაშრამლობით სწორედ ისინი იღავენ ერს „ფიზიკური განადგურებისაგან“, რომ ეროვნულ-გამთავისუფლებელი მოძრაობის ლიდერებს რომ გასაქანი მიეცეთ, ისინი ქვეყანას დაღუპავდნენ და სხვა და ა. შ. დი. ახ, მტრის საწმპურში ჩამდგარი, სამშობლოს მოღალატე პარტიცი კი თავიანთ რაციონალიზაციებს აგებენ! ცხადია, ამგვარ პირთა გარკვეულ ნაწილს ინტელექტსა და გონებრივი თვალსაწიერის სიეწროვეს ვერ დავწყამებთ. პირიქით, ბევრი მათგანი შესაძლოა საკმაოდ მოწილი ინტელექტისა და ფართო თვალსაწიერის პოლიტიკოსი, დიდი სტრატეგი და ა. შ. იყოს (მაგალითად „ჩვენი“ ციციანოვი და მრავალი სხვა...), ამ პირთა ლეფექტი სხვაგან, ადამიანის სულის უფრო ღრმა, ფუნდამენტურ საწყისებში უნდა ვეძებთ. მოკლედ რომ ვთქვათ, ამგვარ ტიპებს მორღვეულ-მოწილი აქეთ პიროვნების აშგები ფუძე, საწყისთა საწყისი — ზნეობრივი საწყისთა...

ცალკე საუბრის თემაა ერთ პატრიოტიზმი, როგორც ჩანს, შესაძლებელი ყოფილა პატრიოტის ნიღბის ტარებაც კი სრული ეროვნული გულგრილობისა და ეროვნული ნიალიზმის პოზიციასზე მდგომ პირთა შიერი. ჩვენთან, საქართველოში, მაგალითად, სწორედ ამგვარ ნიღბოსანთაგან შედგება სტალინისტთა თუ სტალინელთა, სტალინის კულტისა თუ კერძო თავყანისმცემელთა წერ კიდევ მრავალი ცნობიანი არმია. „უახსნოთ ის დიდი კაცი, დიდი ქართველი!“ — იტყვის ამგვარი კაცი გაშლილ სუფრასთან და იწუება თავაწყვეტილი პანეგირიკი თავიანთი თავისთავის ყოველგვარი ანგარიშის მიუღებლად იმის თაობაზე, თუ რა აუ-

წერელი ენება მოაყენა ამ „დიდმა ქართველ-მა“ მათ სამშობლოს, საქართველოს; ყოველ-გვარი ანგარიშის მიუხედავად იმაზე, რომ არც თემურლენგს, არც მურვან ყრუს, არც შაჰ-აბა-სსა და არც საქართველოს ყველა მტერს ერ-თად ჩვენი სამშობლოსთვის არ მიუყენებია ის ზიანი, იმდენი ენება, რაც სტალინი და მისმა გარემოცვამ მოაყენა. მხედველობაში გვაქვს არა მარტო ათეულ და ასეულ ათასობით ადამიან-თა დახვრევა, გადასახლება და დარბევა-დაშინება-დამონება, არამედ — და ეს იყო სტალი-ნიზმის ყველაზე უფრო მიმზე შედეგი (და იგი დღემდე მოგვყვება!) — მოსახლეობის საყო-ველთაო და სრული გამოთავაზება, ქართველ-თა ერთგული თვითცნობიერების ნულივან დონეზე დაყვანა.

ასეწინამდებარე ტიპი სტალინი, პანევირთ-კით გულს იჭერებს და აჭრებებს თავისი ჩვეულებრივი ცხოვრების გზას, რასაც სხვა არაფერი არ შეიძლება ეწოდოს, თუ არ ეროვ-ნული გულგრილობისა და ეროვნული დაღატაკის გზა. და ეს კაცი არ ასტენებს, და ვერ ასტენებს, ტიპს, რადგან დიდი ილანს სოციალ ეროვნულ ტიპსთან, სამშობლოს წინაშე ყოველი ქათ-ველს ეალთადა ასოციირებული, რადგან ჩვე-ნჯან, ქართველთაგანვე მუხანათურად დაღერი-ლი მისი სისხლი მასებს ითხოვს... სტალინის სხენებით კი ამგვარი ტიპი, ჩვენი ავტორის სიტყვებით რომ ვთქვათ, შექმნად იმყოფო-ლებს თავის ეროვნულ თავმოყვარეობას, ვი-თომდა — „მსოფლიო სახელის მქონე ის დიდი კაცი ქართველი იყო და მეც ქართველი ვიყო“. მაგრამ სტალინის ქართველობასთან ასოციირ-ებული მისი ქართველობა სხვა არაფერს არ ავა-ლებს ამგვარ ტიპს თავისი ერისადმი, თუ არ ისევე სტალინიზმის ანუ ეროვნული დაღატაკის გზაზე დგომის...

მაგრამ არან ისეთი ტიპებიც, რომელნიც თავიანთ შვირ გონებაში ამ ორ პიროვნებას— ღმერთსა და მანთან, ანგელოზსა და სატანას— ერთმანეთთან ათავსებენ, ვინც სტალინი დიდი ილანს იღურ შემეკვიდრედ აცხადებს. ლაპარაკ-სე ზედმეტია იმაზე, რომ ამ პირებს არც კეშ-მარტი ილია ენებით და არც სტალინი, მაგრამ რაღა მარტო მათ, საყოველთაო გამოთავაზე-ბის, მასობრივი სიკეთის ამ ხანებში განა თვად ჩვენმა შწერლობამ, და მთელმა გონდაკარგუ-ლმა ერმა, ვაუგვანარი მტრებულობით სტალინი არ გამოაცხადე დიდი ილანს სანუკვარ იდეა-ლად, სამშობლოს მხსნელ, ერის წინამძღოლ მომავალ გმირად — ბაზალეთის ტბის ძირას მდგარ ოქროს აკვანში შწოლარე ყრმად?! კეშ-მარტიად რომ უმიძიესია, ღმერთო, ცოდვები და შერცხვენა ჩვენი...

საბუკენზოო ნაშრომში ხაზგასმითაა აღნიშ-ნული, რომ არ არსებობს რაიმე ისეთი ზოგადი

პრინციპი, ისეთი მაღალი მიზანი ღრ მოტყვი, რომელიც ინდივიდს ერისადმი უფრო უფროსს, ერის ბედისა და ინტერესებისადმი უფროსს უფროსსა-კენ უბიძგებდეს. „...ინდივიდი ან ეროვნული ცნობიერების პოზიციასზე დგას, ან შესზე დაბ-ლა დგას, რადგანაც მასზე უფრო მაღლა დგო-მა არ არსებობს“ (გვ. 132). თქმული შეეებება რელივიურ და ზნეობრივ მოტივებსა და პრინ-ციპებსაც. დაუშვებელია ერის ეროვნული ინ-ტერესის შეზღუდვა კეშმარტივითა თუ სიკე-თის ზოგადი პრინციპის სახელით. „... ადამიან-ის ბუნებითი ფუნდამენტური მოთხოვნილებე-ბის მთელი ერთი კლასის — ეროვნული მო-თხოვნილებების — წინააღმდეგ მიმართული ქმედება სიკეთე ვერ იქნება. ამის მოთხოვნა ეთიკის სახელით (რადგანდაც ხასიათისა იყო) ამ ეთიკის მიერ გამოყენებული არგუმენტაცია) გონების საეულარ თვითან წინააღმდეგობას ნი-შნავს“ (გვ. 133).

ნაშრომის ზელოს კრიტიკულადაა გაანალი-ზებული ერისა და ეროვნული კულტურისადმი მიდგომა, რომელიც არს იხილავს როგორც ორი სხვადასხვა მიდგომა: ე. წ. ზენანიტარული გონით ერთობას და ადამიანთა დამოკიდებუ-ლებას ერისადმი წარმოსვკვიდგენს მათი ამ გო-ნითი მოთხოვნილებებისა და ფუნქციების თვა-ლსაზრისით (მ. შელერი) და პოლიტიკური მიდგომა, რომელიც ერს იხილავს მხოლოდ ფა-ქტის დონეზე და არ ცდილობს ერებად ცნო-ბილი კოლექტივების ქცევის და მათი თვალსა-ზინო ისტორიის უკან მოაგნოს იმ გონით სი-ნამდვილეს, რომელიც მათ ამ ქვეყას განსაზ-ღვრავს (პ. კონი).

ავტორის მიხედვით, მრავალი ღირსების მი-უხედავად, მ. შელერის თვალსაზრისს გაანთა არსებითი ხასიათის ხარვეზი, პრინციპული ცალ-მხრივობა, რაც იმაში მდგომარეობს, რომ იგი განილვის საგნად იღებს მხოლოდ დიდ ერებს, პეგელის სიტყვით რომ ვთქვათ, მსოფლიო-ის-ტორიულ ერებს და მათ მხოფლიო-ისტორიულ მიხეებს. ამის გამო, შელერის თეორიით, მეტრე ერთა თვითცნობიერების სტრუქტურაში რჩება ვაკუუმი ამ ადგილას, რომელიც დიდ ერთა ცნობიერებაში მისიას უკავია. აქედან კი ან ის დასკვნა უნდა გაეთედეს, რომ მისიის ცნობი-ერება ერის აუცოდებელი ნიშანი არ ყოფილა, ანდა მისიის ცნების მოცულობა უნდა გაფარ-თოდეს იმასთან შედარებით, რაც იგი არის შელერისეულ მსჯელობაში. ავტორი მხარს უჭერს ამ მეორე გზას. მისი სიტყვით, „მტრე ერებსაც აკვთ კაცობრიობის სისტემაში და კა-ცობრიობის ფონზე თავისი კერძო, ინდივიდუ-ალური, განუყოფელი ადგილის ცნობიერე-ბა (წინააღმდეგ შემთხვევაში ისინი ერი არ იქ-ნებოდნენ) და სწორედ ამ უნიკალობის ცნობი-ერებაში მდგომარეობს ერთი არსებითი ნიშან-

თავანი, რომელიც ამართლებს შეღერის მიერ ერისაღმე მიყენებულ განსაზღვრებას (ან, აუ გნებავთ, მეტაფორას) რომ ეს არის (კოლექტიური) პიროვნება, რომელსაც ესა და ეს სპეციფიკური ნიშნები მოუღოს" (გვ. 145).

რაც შეეხება პ. კონის პოზიტვისტურ თავალსაზრისს, იგი, ავტორის აზრით, თავისი არსით ნიჰილისტურია, რადგან, ამ მოაზროვნის მიხედვით, ერი, როგორც სოციალური კატეგორია, სავსებით ისტორიულია წარმავლობისა და რელატივისტურობის აზრით. კონს მიაჩნია, რომ ერები ჩნდება კიდევ და ქრება კიდევ, ანუ ხდება მათი შესვლა სხვა, უფრო დიდი ერის შემადგენლობაში. სარეცენზიო შრომის ავტორის აზრით, კონის ეს თავალსაზრისი ფაქტობრივად არაა მართალი. „თუ ერი უფრო გაფორმდა ერთად, იგი სხვა, უფრო დიდს შემადგენლობაში აღარ შედის“. „კოლმორიების პერსპექტივა ერთა საზოგადოებზე არსებობაა და არა ზეეროვნულ არამტერობაზე“ (გვ. 161; 164).

როგორც სარეცენზიო ნაშრომის შინაარსის ამ ნაკლებად მოცემიდანაც შეიძლება დავინახოთ, ნოდარ ნათაძის წიგნი „ერი და ეროვნული კულტურა“ წარმოადგენს ერისა და ეროვნული კულტურის, ეროვნული თვითცნობიერების პრობლემათა შესახებ საფუძვლიან და ღრმა ორიგინალურ გამოკვლევას, რომლის ანალიზიც ჩვენი არ მოიქმნება. კვლევა-ძიებისას ავტორი ითვალისწინებს და ემყარება ფილოსოფიური აზრის უკანასკნელსა და ყველაზე უფრო ღრმადულ მონაპოვრებს, — ფენომენოლოგიურ მეთოდსა და გაგების მეთოდს, რაც საშუალებას გვაძლევს ერისა და ეროვნული კულტურის, ისევე როგორც სხვა ადამიანურ ფენომენთა, კვლევისას ოდენ გარდასვარებით ეს არ შემოვიფარგლოთ, არამედ „დავკითხოთ (და „ავალაპარკოთ“) თავად საგნები“, ვეცადოთ თავად ადამიანის სტრუქტურაში ამო-

ვიკითხოთ ის, თუ რას ნიშნავს „ქვეყნის კულტურა“ ანუ თუ იმ ერისადმი, რა კულტურის ეს ერი, როგორც თავისთავადი ღირებულების მქონე კოლექტივი ადამიანებისა და რას წარმოადგენს ამ ერის სპეციფიკური საკეთილმოკულტურა, როგორც თავისთავადი ღირებულების მატარებელი რამ. სწორედ ამ მეთოდოლოგიური წინამძღვარებიდან ამოსვლის შედეგად მიდის ავტორი ერის, როგორც კოლექტიური პიროვნების, წარუვალ-წარუდინებელი, უსასრულო ღირებულებრიობისა და თვითნიშნობრიობის დასაბუთებამდე და ყოველი ერის, დიდი ერი იქნება ის თუ მცირე, საარსებო ინტერესების, მისი თავმოყვარეობისა და უსაფრთხოების ეფიქტურ-სამართლებრივი ასპექტით განხილვადობისა და დამყარების აუცილებლობა-ჭარბობის ჩვენებამდე; ყოველივე იმის, რაც ჰუმანიტარული აზროვნების სისტემაში ცნობილი ინდივიდის უსასრულო ღირებულებაა და მისი საშუალებაა გამოყენების დაუშვებლობის თაობაზე (კანტის კატეგორიული იმპერატივი და სხვა პრინციპები), ყოველ რიგზე (როგორც კოლექტიურ პიროვნებაზე) გავრცელებადობის მართებულობის ჩვენებამდე.

გადაუპარებლად შეიძლება ითქვას, რომ სარეცენზიო ნაშრომი ჩვენი ეროვნული მეცნიერებისა და ჰუმანიტარული კულტურის უდიდესი მონაპოვარია. იგი ჩვენი ეროვნული თვითცნობიერების განვითარების უაღრესად მაღალი დონის მაუწყებელია და, უეჭველია, ამიერიდან თავისი არსებობის ფაქტით, ერისა და ეროვნული კულტურის პრობლემაში ფართო მკითხველი საზოგადოების გარკვევა-გამეცადინებით ფასდაუდებელ წვლილს შეიტანს, დიდი ილიას სიტყვებით რომ ვთქვათ, დღეს აქამომდე „ჩვენი დაცემული ეროვნული ვინაობის აღდგენის“ საქმეში, ქართველი ხალხის ეროვნული თვითცნობიერების დონის ამაღლებაში.

● რედაქციის მისამართი:
თბილისი, რუსთაველის ქროსსექტი, № 12.

● ტელეფონები: 80. რედაქტორის — 93-55-11,
80. რედაქტორის მოადგილის 93-55-15, კ/მკ
მდივნის — 95-55-13 და განყოფილებების —
93-55-15; 93-55-17, 93-55-20.

გადაცემა ასაწყობად 20. IX 88 წ. ხელმოწერი-
ლია დისამბეჭდად 11. XI. 88 წ. ანაწყობის ზომა
7 $\frac{1}{4}$ X12, ქაღალდის ფორმატი 70X108, ფი-
ზიკური ნაბეჭდი ფურცელი 11, პირობითი ნა-
ბეჭდი ფურცელი 15,5. სააღრ.-საგამომცემლო
თაბაბი 16,58. ფე 09471. ტირაჟი 30.000. შეჯ.
2405. საქართველოს კვ. ცენტრის გამომცემლობის
სტამბა.

3360 80 333.

100-13

6/145/209.

«М Н А Т О Б И»

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

ИЗДАТЕЛЬСТВО ЦК КП ГРУЗИИ